

JOH. VOIGTI,

SS. Theol. Licent. & Rectoris
Scholæ Joannæ Hamburgensis

Εὐαγγελιστῆς

Thysiasteriologia,

sive de

**ALTARI-
BUS**

Veterum Christianorum

Liber postumus,

Nunc primum in lucem editus

à

JO. ALBERTO FABRICIO

D. Prof. Publ. ac Gymnasii h. a. Scholæ-
que Joannæ Rectore,

*Qui delineationem Thesauri Antiquita-
tum Hebraicarum & Ecclesiasticarum*

atque

Auctoris Vitam præmisit.

Summa CHRISTIANI LIEBEZEI T.

Typis SPIERINGIANIS, 1709.

GOETHOF. VOIGTI,

SS. Theol. Licent. & Rectoris
Scholæ Joannæ Hamburgensis

ἑμαναεῖτε

Thysiasteriologia,

sive de

**ALTARI-
BUS**

Veterum Christianorum

Liber postumus,

Nunc primum in lucem editus

à

JO. ALBERTO FABRICIO

D. Prof. Publ. ac Gymnasii h. a. Scholæ-
que Joannæ Rectore,

*Qui delineationem Thesauri Antiquita-
tum Hebraicarum & Ecclesiasticarum
atque*

Auctoris Vitam præmisit.

HAMBURGI, sumtu CHRISTIANI LIEBEZEI T.

Typis SPIERINGIANIS. 1709.

GOTTHOLD VOIGT

23. Theol. Facult. & Bibliothek

Scholarship Fundamentals

1800

Theologische Fakultät

1800

ALTA

1800

Veterum Christianorum

1800

1800

JO. ALBERTO FABRICIO

1800

1800

1800

1800

1800

1800

1800

1800

V I R O

Nobilissimo Amplissimoque

R U T G E R O

R U L A N D,

*Juris utriusque Doctori
Consultissimo,*

S. D.

JO. ALBERT⁹ FABRICIUS.

Onare cuiquam

vel legare ea quæ

jam proprie sunt

ipsius, non modo prudentissimis

a

2

Juris-

GOTTHOF VOIGT

23. Theol. Licent. & Rector
Schola Johannis-Humboldt

Thyristerologia

five de

ALTA

Vetum Christianorum

hanc primam in lucem edens

IO. ALBERTO FABRICIO

Doctor Phil. & Gymnasii in Schola

quo Johannes Rector

de Schola Johannis Humboldt

in Librarium & Eccl. edens

adque

Auctoris Vita & primum

ALMA MATER CHRISTIANA

in Schola Johannis Humboldt

V I R O

Nobilissimo Amplissimoque

R U T G E R O

R U L A N D,

*Juris utriusque Doctori
Consultissimo,*

S. D.

JO. ALBERT⁹ FABRICIUS.

Onare cuiquam

vel legare ea quæ

jam proprie sunt

ipsius, non modo prudentissimis

a

2

Furis-

*Jurisconsultorum tuorum scitis
 & legibus, sed communis etiam vi-
 tæ formula ridetur atque exsibi-
 latur. Neque id immerito.
 Quis enim ferat eum velle hoc am-
 bitiose imputari sibi in munus &
 gratiam, quod vel si habeat alteri
 debet referre in acceptis, vel quia
 non habet, ut suum, impudenter
 sibi arrogat, aliis nedum legitimo
 Domino dispensanda. At nemo
 unquam improbavit vel reprehen-
 dit suum cuique reddere, neque
 adeo laudis sed potius debiti atq;
 officii hoc semper visum est, resti-
 tuere bona fide quod benevolentia
 fautoris utendum acceperis. Red-
 do igitur & ego Tibi, Vir Nobilis-
 sime*

sime, eruditum hunc fœtum Tui
 quondam cum in Joanneo nostro
 ante quinque lustrastudiis auspi-
 cato operarere Præceptoris, quem
 pro benevolentia in me Tua & in
 litteras amore mecum ut ederem
 communicare dignatus es. Red-
 do autem magnis conceptissimisq;
 cum gratiis, quas mecum Tibi
 agunt omnes sacrarum litterarum
 & Antiquitatis Ecclesiasticæ stu-
 diosi, qui tam insigni opusculo, au-
 ctos à Te ac locupletatos se certe
 lætantur. Ipsi etiam auctoris
 τὰ μακαρίτη manes, si quis horum est
 sensus, atque si hæc cura beatos sol-
 licitat, gaudent istud non infimum
 industriæ suæ monumentum in
 a 3 Tuas

*Tuas incidisse manus, quæ illud
non inviderent communi utilitati,
nec paterentur cum tineis blattis-
que inglorium bellum gerere, sed
permitterent luci quâ est dignissi-
mum, & in manus exire homi-
num juberent. Quod superest,
Tuo me commendatum favori cu-
pio, atque oro DEUM, ut Te
in Patriæ usus diu superare fa-
xit rebus florentibus lætis-
que. Scripsi Hamburgi X. Ca-
lendarum Octobr. Anni Christia-
ni cIdo Lcc VIII.*

AD

Ad
Lectorem,
 Præfatio Editoris.

Am judicio omnium jucunda tamque digna scitu res jam pridem visa est, antiquitates ritus moresque veterum perspectos habere, ut quamplurimorum virorum ingenia in isthoc genere elegantis doctrinae versata fuerint & industriam suam posuerint cum summo hominum applausu. Neque inficiari licet interiorum harum rerum notitiam incredibiliter facere ad rectius intelligenda infinita loca non externorum tantummodo scriptorum sed sacrorum quoque. Quod si igitur omne punctum tulere qui Græcos & Romanos ritus feliciter nobis exposuerunt atque interpretati sunt, quas laudes gratiasq; deberi putabimus iis qui ritus Hebræorum vel Christianorum veterum diligentiore studio rimati ex fide dignis monumentis eruerunt atq; illustra-

runt. Ultrorumque vero non minor exstat copia atq;
multitudo, quam ut ex illis facile liceat præstantissimo-
rum duumvirorum exemplo qui Romanarum Græca-
rumque Antiquitatum thesauros δωδεκατιύχως condi-
dere, similiter seligere thesauros Antiquitatum Judai-
carum & Christianarum prioribus neq; mole neque pre-
tium concedentes. Ejus utriusque qualemcumq; deli-
neationem hoc loco dare constitui, accuratiori erudi-
torum delectui neutiquam hoc pacto præscripturus, sed
ad illum facilius faciendum fortasse præiturus.

Thesauri Antiquitatum Hebraicarum

Tomus I.

1. Maimonides de studio Legis, cum versione
& notis Roberti Clavering.
2. Jo. Benedicti Carpzovii Introductio in The-
ologiam Judaicam.
3. Joannis à Lent Theologia Judaica recen-
tior.
4. Ej. de Pseudo Messiis Judæorum.
5. Josephi de Voisin Theologia Judæorum.
6. Antonii Vandale de Origine ac progressu
Idololatriæ & superstitionum, de vera ac
falsa Prophetia & de divinationibus Idolo-
latriæ Judæorum.
7. Petri Jurieu Historia Critica dogmatum ri-
tuumque, ex Gallico latine.
8. Jo. Seldenus de Diis Syris, cum observatio-
nibus Andreae Baieri.
9. Atha-

9. Athanasius Kircherus de Ægyptiorum, Syro-
rum, Hebræorumque Diis , ex Tomo I.
Oedipi Ægyptiaci.
10. Christiani Wormii de corruptis Antiquita-
tum Hebræarum apud Tacitum & Martia-
lem vestigiis.
11. De vita & morte Mosis libri tres, cum notis
Gilberti Gaulmini, quibus variæ antiquita-
tes illustrantur.

Tomus II.

12. Bernardi Lamy apparatus Biblicus metho-
dicam Antiquitatum Hebraicarum disposi-
tionem exhibens.
13. Thomæ Godvvini Moses & Aaron cum no-
tis Joh. Henrici Reizii.
14. Claudii Fleury liber de moribus Judæorum,
ex Gallico latine.
15. Hadriani Relandi Compendium Antiqui-
tatum Hebraicarum.
16. Augusti Pfeiferi delineatio Antiquitatum
Hebraicarum cum observationibus Johan-
nis Jacobi Schudt.
17. Ej. de ritibus quibusdam Hebraicis.
18. *Theſauro dos Dinim* ex Lusitanico Menassæ
ben Israël, Latine.
19. Leonis Mutinensis Historia rituum Hebræ-
orum præsentis temporis ex versione Jo.
Valentini Grosgebaueri, cum Jacobi Gaf-
farelli præfatione quæ Italicæ editioni Pa-
ris, 1637. præmittitur, & Rich. Simonis col-

latione rituum Judaicorum cum Christianis.

20. Jo. Buxtorfii Synagoga Judaica.
21. Lanceloti Addiflonii de præfenti ftatu Judæorum in Barbaria, ex Anglico latine.
22. Christiani Pauli Mayeri ex Judæi de ritibus hodiernorum Judæorum per totum annum, ex Germanico latine.
23. Hermanni van der Hardt Antiquarium Judaicum.
24. Jo. Wulferi theriaca Judaica.
25. Henrici Hahnii *Μεταάγµατα* de rebus Judaicis, ex jure Cæfareo & Pontificio concinnata.
26. Sam. Bocharti notæ in Ecclefia Gallicana decreta quædam in Judæos fancita. Ex T.I. Opp. p. 1243. feq.
27. Formula Græca renunciandi Judaifmo, è Cotelerii notis ad Patres Apoftolicos T. I. p. 499. feq.

Tomus III.

28. Balthafaris Scheidii fcripta ad Antiquitates Hebraicas facientia, quæ MSS. Gryphisvvaldiae fervat Magnificus D. Jo. Fridericus Mayerus.

Tomus IV.

29. Theodori Daffovii Theologi Kilonienfis Antiquitates Hebraicae hætenus ἀνέκδοτοι.

Tomus V.

30. Eufebii liber de locis Hebraicis cum verf. Hie-

- Hieronymi & Bonfrerii, notisque integris
ejusdem Bonfrerii, Jo. Marcianæi, Jo. Clerici & observationibus Jacobi Rhenferdi.
31. Nic. Sansonii Geographia sacra ex editione Jo. Clerici.
 32. Eucherius & Beda de situ Hierosolymæ & locorum sanctorum.
 33. Jo. Phocas, Epiphanius Hagiopolita, & Perdiccas de locis Palæstinæ, ex edit. Leonis Allatii.
 34. Itinerarium à Burdegala Hierosolymam usque.
 35. Marini Sanuti Torselli descriptio Hierosolymæ ex T. 2. Collectionis Bongarsianæ cui titulus *Gesta DElper Francos*.
 36. Benjamini Tudelensis Itinerarium ex edit. Ariæ Montani, cum notis Constantini l'Empereur, & ineditis Matthiæ Friderici Beckii.
 37. Itinerarium R. Petachia, cum versione Wagenseilii.
 38. Itinera mundi per Abrahamum Peritsol, cum Thomæ Hyde versione & notis.
 39. Hermannii Witsii Historia Hierosolymæ, ex T. 2. Miscell. Sacr.

Tomus VI.

40. Maimonides de templo, ex versione Lud. Compiegne de Veil.
41. Jacobus Juda Leo de tabernaculo, ex Hispanico latine.
42. Ej. libri IV. de templo, ex edit. Jo. Sauberti.

43. Jo. Henr. Cocceji & Campegi Vitringæ libri de templo Ezechielis, è Belgico latine.
 44. Leonhardi Christophori Sturmii Sciagraphia templi Hierosolymitani.
 45. Samuel Lee de templo & sacerdotio, ex Anglico latine.
 46. Jo. Jacobus Cramerus de templi secundi ara exteriori.
 47. Theod. Dassovii altare exterius ad mentem Hebræorum veterum delineatum.
 48. Ej. de imaginibus rerum Hebræarum quæ nostra ætate circumferuntur.
 49. Lud. Compiegne de Veiel de cultu divino apud Hebræos.
 50. Salomo van Till de Musica veterum Hebræorum, ex Belgico latine.
 51. Christiani Zoëga de buccina Hebræorum.
- Tomus VII.
52. Jo. Seldenus de anno civili Judæorum.
 53. Augustus Varenius de annis Sabbaticis & Jubileis Judæorum.
 54. Nic. Mulleri Judæorum annus lunæ-solaris & Turcarabum annus mere lunaris.
 55. Maimonidis descriptio initiationis novilunii cum Henningi Bernhardi Witteri versione & præf. Jo. Andreae Danzii.
 56. Jo. Jonstonus & Aug. Pfeiferus de festis Hebræorum.
 57. Theodorus Thummius de festis Judæorum & Christianorum.

58. Adriani Coquii observationes de rebus naturalibus in V. T. memoratis, Diisque Syris & Hebræorum festis.
59. Jo. Mayerus de origine & causis festorum Judaicorum.
60. Josephi de Voisin de Jubilæo secundum Hebræorum & Christianorum doctrinam.
61. Christoph. Wagenseilii diss. de Jubilæo Hebræorum.
62. Grossii Bozei libellus ejusdem argumenti, è Gallico Latine.
63. Frischmuthi & Mich. Waltheri Dissertationes de via Sabbati.
64. Jo. Andreae Danzii de curatione CHRISTI sabatica.
65. Joh. Buxtorffii diss. de cœnæ Dominicæ primæ ritibus & forma, ejusque adversus Lud. Capellum Vindiciæ.
66. Theod. Daslovii de accubitu ad agnum Paschalem.
67. Liber rituum Paschaliæ cum versione Jo. Stephani Rittangelii.
68. Gabr. Groddeckii dissertationes de cerimonia palmarum.
69. Jo. Jacobi Schudt de Voto Jephthæ.
70. Hermanni Witsii diss. de Rechabitis.
71. Theod. Daslovii Vota Monastica & Hebræorum collata.
72. Maimonides de jure pauperis & peregrini apud Judæos, cum notis Humfredi Prideaux.
73. Pau-

73. Pauli Slevogti diss. de profelytis Hebræorum.
74. Jo. Andreæ Danzii de profelytorum baptismo.
75. Herm. von der Hardt Juris Judæorum Canonici prodromus de circumcisione.

Tomus VIII.

76. Maimonides de sacrificiis ex versione Lud. Compiegne de Veiel.
77. Guil. Outrami de sacrificiis Judæorum libri II.
78. Jo. Frischmuthi de sacrificiis , cum primis iis quæ sancti Viri haud longe ab initio rerum leguntur obtulisse.
79. Jo. Saubertus de Hebræorum sacrificiis.
80. De sacerdotibus Hebræorum.
81. Pauli Slevogti diss. de XXIV. Ephemeris sacerdotum apud Hebræos.
82. Andreæ Adami Hochsteteri de festo expiationis.
83. Jo. Rhenferdi collatio expiationis Pontificis Maximi & JESU CHRISTI.
84. Theod. Dassovii dissidium Pontificis Romani & Hebræi.
85. Ej. de Lustratione Hebræorum.
86. Jo. Frischmuthi de hirco emissario.
87. Jo. Benedictus Carpzovius de vacca rufa.
88. H. Dodvvelli de uno sacerdotio & uno altari. Ex Anglico latine.
89. Jo. Braunii de vestitu Sacerdotum Hebræorum.

90. Jo. Prideaux de vestitu Aaronis.
91. Jac. Altingii diff. de mitra, stola, Ephod &c.
Heptade VIII. dissertationum T. 5. Opp.
92. Ben. David Carpzovius de Pontificum Hebræorum vestitu sacro.
93. Theod. Dassovii diff. de Coma Hebræorum
licita & interdicta.
94. Antonius Bynæus de calceis Hebræorum.

Tomus IX.

95. Herm. Witsii Oratio de Theocratia Israëli-
tarum.
96. Hadr. Houtyni de Monarchia Hebræorum
ante Saulem, una cum scriptis contrariis
Sam. Pufendorffii & Adami Rechenbergii.
97. Gustavi Georgii Zeltneri liber de adoles-
centia Reip. Israëliitarum sub temporibus
Judicum.
98. Guil. Schickardus de jure Regio cum notis
Jo. Benedicti Carpzovii.
99. Jo. Frischmuthi diff. de rege apud Hebræos
eligendo & deponendo.
100. Ej. & Jo. Vorstii de Synedriis Hebræorum.
101. Jo. Clerici de magno Synedrio Hebræo-
rum.
102. Præcepta DCXIII. Hebraice & latine ex
edit. Jo. Leusdenii, subjectis observationi-
bus Sim. Episcopii.
103. Guilelmi Welvood collatio juris divini
cum jure civili Romano.
104. Paganini Gaudentii de differentia legum
Mosaicarum & Romanarum.

106. Ex Jo. Seldeno de decimis excerpta, Jo. Clerico interprete.
107. Ex H. Dodvvelli & Humfredi Hodii scriptis contrariis excerpta de Pontifice Max. à Rege Salomone deposito. Ex Anglico latine.
108. Maimonides de juramentis Hebræorum cum versione Miegii & Justi Christoph. Dithmari notis & Jacobi Perizonii præfat.
109. Jac. Lydii syntagma de re militari & de jure jurando Hebræorum cum notis Salomonis van Till.
110. Theod. Dassovii diss. de suspendio hominis lapidibus obruti.
111. Claudii Salmasii liber de Cruce.
112. Henr. Kippingii de Cruce dissertationes.
113. Jac. Alting de servis Hebræorum, ex He-tade VII. dissertationum.
114. Jo. Georgii Abicht Professoris Lips. de servorum Hebræorum acquisitione & servitiis.

Tomus X.

115. Julii Bartolocci Bibliotheca Rabbinica contracta, emendata & suppleta ex Strimero, Plantavitio, Buxtorfio, Hottingero &c.
116. Petri Stevartii Catalogus scriptorum Græcorum & Latinorum Anti Judaicorum, auctus & in hæc tempora continuatus.

Tomus XI.

117. Jac. Altingii Historia Academiæ & promotionum Academicarum.
118. Ej. Studiosus & Doctor Hebræus.
119. Henr. Ottonis Historia CXXX. Doctorum Mischnicorum.
120. Georgii Ursini antiquitates Hebraicæ Scholastico Academicæ.
121. Jo. Held de Judæorum Synagogis & scholis.
122. David Clodii de Synagogis Judæorum.
123. Campegi Vitringæ ArchiSynagogus & de decem Otiosis Synagogæ.
124. Jac. Rhenferdi de decem otiosis Synagogæ, Synogogus *αὐτοκατάκρητος*, & specimen animadversionum &c.
125. Jac. Altingii de Concionibus Judæorum postreditum è Babylonia.
126. Jo Christoph. Wagenfeilii de Concionibus Judæorum nostræ ætatis, (Tel. ignea, Satanæ p. 245. seq.)
127. Rich. Simonis Dissertatio de Caraitis & Samaritanis, ex Gallico latine.
128. Hadr. Relandus de Samaritanis.
129. Samaritanorum Epistolæ ad Scaligerum, Ludolfum & fratres in Anglia.
130. Chronologia Samaritarum auctore Ed. Bernhardo. (in Actis Erud. A. 1691.)
131. Zemach David, sive Chronologia R. David

106. Ex Jo. Seldeno de decimis excerpta, Jo. Clerico interprete.
107. Ex H. Dodvvelli & Humfredi Hodii scriptis contrariis excerpta de Pontifice Max. à Rege Salomone deposito. Ex Anglico latine.
108. Maimonides de juramentis Hebræorum cum versione Miegii & Justi Christoph. Dithmari notis & Jacobi Perizonii præfat.
109. Jac. Lydii syntagma de re militari & de jure jurando Hebræorum cum notis Salomonis van Till.
110. Theod. Dassovii diff. de suspendio hominis lapidibus obruti.
111. Claudii Salmasii liber de Cruce.
112. Henr. Kippingii de Cruce dissertationes.
113. Jac. Alting de servis Hebræorum, ex Hettade VII. dissertationum.
114. Jo. Georgii Abicht Professoris Lips. de servorum Hebræorum acquisitione & servitiis.

Tomus X.

115. Julii Bartolocci Bibliotheca Rabbinica contracta, emendata & suppleta ex Strimero, Plantavitio, Buxtorfio, Hottingero &c.
116. Petri Stevartii Catalogus scriptorum Græcorum & Latinorum Anti Judaicorum, auctus & in hæc tempora continuatus.

Tomus XI.

117. Jac. Altingii Historia Academiæ & promotionum Academicarum.
118. Ej. Studiosus & Doctor Hebræus.
119. Henr. Ottonis Historia CXXX. Doctorum Mischnicorum.
120. Georgii Ursini antiquitates Hebraicæ Scholastico Academicæ.
121. Jo. Held de Judæorum Synagogis & scholis.
122. David Clodii de Synagogis Judæorum.
123. Campegi Vitringæ ArchiSynagogus & de decem Otiosis Synagogæ.
124. Jac. Rhenferdi de decem otiosis Synagogæ, Synogogus *αὐτοκατάκριτος*, & specimen animadversionum &c.
125. Jac. Altingii de Concionibus Judæorum postreditum è Babylonia.
126. Jo Christoph. Wagenfeilii de Concionibus Judæorum nostræ ætatis, (Tel. ignea, Satanæ p. 245. seq.)
127. Rich. Simonis Dissertatio de Caraitis & Samaritanis, ex Gallico latine.
128. Hadr. Relandus de Samaritanis.
129. Samaritanorum Epistolæ ad Scaligerum, Ludolfum & fratres in Anglia.
130. Chronologia Samaritarum auctore Ed. Bernhardo. (in Actis Erud. A. 1691.)
131. Zemach David, sive Chronologia R. Da-

- vid Ganz cum notis Guil. Henrici Vorstii.
 132. Jac. Triglandii de Caraitis. Scaligeri,
 Drusii, Serarii de tribus sectis Hebræo-
 rum.
 133. Jac. Rhenferdi dissertationes de fictis Ju-
 dæorum hæresibus.

Tom. XII.

134. Eduardus Bernhardus de mensuris & pon-
 deribus antiquis, & de mari Salomonis.
 135. Henr. Guntheri Thulemarii de variis si-
 clis & talentis Hebræorum.
 136. Andreæ Beyeri siclus sacer & Regius ap-
 pensus.
 137. Julii Bartolocci Diff. de numis Hebr. ex
 T. IV. Bibl. Rabbin. p. 518. seq.
 138. Raphaëlis Avellini Declaratio numisma-
 tis Hebraici Davidis & Abrahami, ex Ita-
 lico Latine.
 139. Wagenfeilii de numis quibusdam Hebrai-
 cis ex Commentario ad Sotam p. 275. seq.
 140. Kircheri de eodem argumento ex T. 2.
 Oedipi.
 141. Herm. Conringii paradoxa de numis He-
 bræorum.
 142. Hadr. Relandi, Harduini & Gagnerii de
 Numis Samaritanorum.
 143. Wagenfeilii de Judæorum in non Judæos
 usuris.

144. Martini Mauritiu liber de Hebræorum sortitionibus.
145. Wagenseilii diss. de lusibus Hebræorum ex libro ejus de Norimberga cap. XXII.
146. Thomæ Hyde de ludis Orientalium.
147. Jo. Buxtorfius de sponsalibus & divortiis Hebræorum.
148. Tho. Pius de divortiis Hebræorum.
149. Jo. Buxtorfii de lotione Judaica ante & post cibum.
150. Martini Geieri de luctu Hebræorum.
151. Frid. Mulleri libri III. de sepulchris veterum Hebræorum.
152. Jo. Nicolai de sepulchris Hebræorum.
153. Jo. Henr. Hottingeri cippi Hebraici.
154. Monumenta antiqua Judaica Augustæ Vindel. reperta cum notis Matthiæ Frid. Beckii.
155. Menassæ Ben Israel de resurrectione.
156. Theodori Dassovii de mortuorum resurrectione ex mente Vet. Hebræorum.

Vides me omisisse in hac collectione non modo scriptores illos qui in Criticis Anglicanis, in Apparatu Waltoniano, & in præclaro Surenbusii Mischnico opere occurrunt, sed etiam scripta Virorum doctissimorum quæ in plurium manibus habentur, ut Seldeni, Lightfooti, Spenceri, Witsii, Leusdenii aliorumque, vel nuper recusa sunt ut Scacchi Myrothecium, Pocockii Miscellanea, Sigonii, Cunæi, & Leydeckeri de Hebræorum Rep. tum opera Menochii, Riberæ, Soprani, Villalpandi

pandi & aliorum, Lexicaque Buxtorffii & Ortonis: multa etiam alia præteruisse quæ novis voluminibus adjungendis facile sufficerent. Sed jam huic thesauro Hebraicarum alterum etiam Ecclesiasticarum Antiquitatum sive qualemcumque illius designationem subungere juvat.

Thesauri Antiquitatum Ecclesiasticarum

Tomus I.

1. Jo. Frontonis Epistola de moribus & vita Christianorum in primis Ecclesiæ seculis, aliæque ejusdem Epistolæ Ecclesiasticam rem spectantes.
2. Paganinus Gaudentius de vita Christianorum ante tempora Constantini.
3. Claudius Fleurius de moribus Christianorum. Ex Gallico latine.
4. Guil. Cavei primitivus Christianismus. Ex Anglico latine.
5. Nic. Vedelius de prudentia Ecclesiæ Veteris.
6. Jo. Stephani Duranti de antiquis Ecclesiæ ritibus.
7. Barthol. Gavanti thesaurus sacrorum rituum.
8. Christophori Marcelli de ritibus Ecclesiæ Catholicæ.

Tom. II.

9. Edmundi Martene de antiqua Ecclesiæ disci-

disciplina circa sacramenta, ritus benedictionis & Politiam Ecclesiasticam libri VI.

10. Ej. de antiqua Ecclesiæ disciplina in divinis celebrandis officiis.

11. 12. Jo. Antonii Dandini Alteserræ Ascetica sive Origines Monastica, & Edmundi Martene de antiqua Monachorum disciplina.

Tom. III.

13. Euchologium Græcorum cum notis Jacobi Goari.

14. Græcorum Pontificale cum notis Isaaci Haberti.

Tom. IV.

15. Lud. Cresollii Mystagogus.

16. Jo. Ludovici de la Cerda Adversaria sacra.

Tom. V.

17. Auberti Miræi libri V. de notitia Episcopatum Orbis Christiani.

18. Commanvillii tabulæ Geographica & Chronologica omnium Archi Episcopatum & Episcopatum Orbis: è Gallico latine.

19. Catalogus Pontificum Romanorum è Papebrochii propylæo ad Acta Sanctorum Maji.

20. Benedicti Bacchini de Ecclesiastica Hierarchiæ origine libri III.

21. Guil Cavei de regimine Veteris Ecclesiæ.
Ex Anglico latine.
22. Jac. Gothofredi, Sirmondi & Salmasii de
regionibus suburbicariis.
23. Victorini Canon Paschalis cum commen-
tario Ægidii Bucherii.

Tom. VI.

24. Jac. Usserii de Macedonum & Asianorum,
Anno solari.
25. Lud. Thomasinus de diebus festis, è Gallico
latine.
26. Hadriani Bailleti Historia festorum mobi-
lium & immobilium, è Gallico latine.
27. Caroli Guieti Heortologia sive de festis pro-
priis locorum.
28. Jo. Baptistæ Thiers de festorum dierum im-
minutione.

Tom. VII.

29. Jo. Ciampini Synopsis Historica de sacris
ædificiis à Constantino M. constructis.
30. Ejusdem vetera monumenta, & scripta alia
ad antiquitates Ecclesiasticas spectantia.
31. Jac. Ledarchii diss. Historica de sacris Basi-
licis SS. Martvrum Marcellini Presbyteri
& Petri Exorcistæ.
32. Georgii Wheleri relatio de templis primiti-
vorum Christianorum. Ex Anglico latine.

33. Leo Allatius de Templis Græcorum, & de Narthece Veteris Ecclesiæ.
34. Pompeji Sarnelli antiqua Basilicographia. Ex Italico latine.
35. Jo. Baptistæ Thiers dissertationes Ecclesiasticæ de altaribus & choris Ecclesiarum. Ex Gallico latine.
36. Jac. Lobbetius de religioso templorum cultu.
37. Antonii van Dalen diff. de consecrationibus templorum, personarum ac rerum sacrarum.
38. Angelus Roccha de campanis.
39. Jo. Baptistæ Thiers liber de Campanis, è Gallico latine.

Tom. VIII.

40. David Clarkson de non stasis in Ecclesia veteri liturgiis, cum Tho. Comberi refutatione. Ex Anglico latine.
41. Jo. Bona de divina Psalmodia.
42. De veteri more inter standum orandi. E Gallico latine.
43. Joach. Hildebrandi rituale orantium, sacræ antiquitates de precibus &c.
44. Jac. Thomasii diff. de ritu precandi versus orientem.
45. Wilh. Ernesti Tenzelii de ritu lectionum sacrarum.
46. P. Allixii diff. de Trisagii Origine.

47. Tho-Smithi diatriba de hymnis Græcorum.
48. 49. Joh. Baptistæ Ferrarii de Veterum Christianorum Concionibus libri III. & Joach. Hildebrandi liber ejusdem argumenti.
50. 51. 52. Ferrarii de variis Epistolarum Ecclesiasticarum generibus & Gerhardi Rodolphi Graviensis de litteris Canonicis, Philippi item Priorii de litteris Canonicis, tractoriis & Synodicis.
53. Andreae Saussæi Panoplia Sacerdotalis.

Tom. IX.

54. Jac. Usserii de Rom. Ecclesiæ Symbolo Apostolico vetere.
55. Severus Alexandrinus de ritibus, baptismi, Syriace & latine.
56. Josephi Vicecomitis de antiquis baptismi ritibus libri V.
57. Gerhardi van Mastricht schediasma de susceptoribus sive patrinis.
58. Lucas Holstenius de forma & ministro sacramenti confirmationis.
59. Henricus Hammondus de Confirmatione.
60. Saintebeufius de Confirmatione contra Dallæum.
61. Josephus Vicecomes de antiquis Missæ ritibus.
62. David Blondellus de Eucharistia Veteris Ecclesiæ.
63. Henrici Rixneri de instituto veterum Christianorum circa Eucharistiam.

64. Jo. Filefati syntagma de pœnitentia, & Jac. Sirmondi historia pœnitentiæ.
65. Ægidius Strauchius de priscis pœnitentium ritibus.
66. Boileavii Historia flagellantium.
67. Joh. Baptistæ Thiers examen Historiæ Boileavianæ. E Gallico latine.
68. Ejusdem tractatus de superstitionibus circa sacramenta. E Gallico latine.
69. Historia Critica consuetudinum superstitionum quibus in errorem abducî vulgus & eruditos admiratione suspensos teneri contigit, auctore P. Brun, S. Oratorii Presbytero. E Gallico latinè.
70. Conformitas rituum hodiernorum cum veteribus. E Gallico latine.
71. De antiquis cerimoniis, sive quibus gradibus paulatim defecerint ad superstitionem. E Gallico latine.

Tom. X.

72. David Blondellus & Henr. Hammondus de Episcopis & Presbyteris.
73. Pompeji Sarnelli Epistolæ Ecclesiasticæ, ex Italico latine.
74. Jo. Launoji Regia in Matrimonium potestas.
75. Dominici Galefii Ecclesiastica in matrimonium potestas.
76. Jo. Launoji contentorum in Galefii Ecclesiasti-

siastica in matrimonium potestate errato-
rum Index.

77. Gerbasii Theologi Sorbonici tractatus Ire-
nicus de Ecclesiæ & Principum in matri-
monium potestate.
78. Franciscus Dusseldorpius Lugdunensis de
non ineundo matrimonio cum iis qui ex-
tra Ecclesiam sunt.
79. Joach. Hildebrandus de nuptiis Veterum
Christianorum.
80. Jacobi Gretseri de benedictionibus & ma-
ledictionibus libri III.
81. Joach. Hildebrandi de Natalitiis veterum.
82. Prosperi Stellartii de coronis & tonsuris Pa-
ganorum, Judæorum & Christianorum
libri III.
83. Jo. Baptistæ Thiers de capillamentis. E
Gallico latine.

Tom. XI.

84. Joach. Hildebrandi praxis Vet. Ecclesiæ cir-
ca moribundos & de morientium virtuti-
bus.
85. Jo. Andreas Bosius de Clinicis Veteris Ec-
clesiæ.
86. Jo. Launojus de sacramento unctionis in-
firmorum.
87. Jacobi Gretseri de funere Christianorum.
88. Onuphrius Panvinus de ritu sepeliendi
mortuos apud veteres Christianos & de
eorum cœmeteriis.
89. Hen-

89. Henrici Spondani Cœmeteria sacra , sive de ritibus sepulturæ apud Judæos, gentes, & maxime Christianos.
90. Ludovici Antonii Muratorii dissertatio de more intra templa humandi fidelium cadavera.
91. Casp. Sagittarii de Natalitiis & cruciatibus martyrum.
92. Antonii Gallonii de cruciatibus Martyrum.
93. Angelus Roccha de Canonisatione sanctorum.
94. Antonii Macedo de Diis tutelaribus Orbis Christiani.
95. Dissertationes Ecclesiasticæ Casparis Ibanes de Segouia & Peralta pro gloria antiquorum tutelarium contra fictiones recentes, ex Hispanico latine.
96. Catalogus Sanctorum quorum nomina tractu temporis corrupta sunt , excerptus ex Originibus Gallicis Ægidii Menagii.
97. Simonis de Peyronet Catalogus Sanctorum.

Tom. XII.

98. Pauli Aringhi Roma subterranea.
99. Francisci Mariæ Torrigii cryptæ sacre Vaticanæ. Ex Italico latine.
100. Joannis Herbinii Cryptæ Kijovienses.
101. Jo. Mabillonii Epistola de cultu Sanctorum ignotorum cum responsione ad eandem & Mabillonii Apologia.

In hac quoque designatione facile intelligis me de industria omisisse scripta pleraque, quæ non essent prætermittenda, nisi in omnium manibus versarentur, ut Vossii, Dallæi, Morini, Petavii, Thomasini, Mabillonii. Alia etiam superesse novis tomis addendis, quæ his nec raritate cedant nec præstantia.

Verum ut ad præsens denique opusculum de altaribus veterum Christianorum, propter quod tota instituta est, nostra deveniat oratio, habes illud jam à me monumentum singularis industriæ quam ut in aliis ita in hoc quoque genere litterarum posuit Vir Doctissimus Godfridus Voigtius ὁ μακάριος. Equidem in Bibliotheca Theologica Lippenii pag. 29. jam velut Rostochii A. 1678. excusus memoratur Jo. Gotbfr. Voigtii de altaribus Christianorum veterum liber quo altarium nomen, conditores, fama, materia, finis &c. explicantur. At enim sive in Catalogo quodam quales in Nundinis exponi solent legerit, sive aliunde hunc titulum acceperit Lippenius, quoniam fortassis auctor circa illud tempus Rostochii hunc librum edere voluit: tamen nescio quas ob causas lucem tum non vidit sed MStus in præsens usq; tempus delituit. Quanquam vero alii quoque hoc argumentum præter Voigtium attigerunt, ut Petrus Molinæus in libello de altaribus & sacrificiis Christianorum, Petrus Berthaldus libro doctissimo de ara, sed quo aras Romanorum veterum à Christi nomine alienorum potissime persequitur, tum Baltasar Bebelius insignis ille Argentoratensium Theologus in Exercitatione de aris & mensis Eucharisticis veterum, Jo. Andreas Bosius in erudita diss de ara ignoti DEI, Rev. Viri Helmstadienses Theologi Jo. Fabri-

Fabricius de aris veterum Christianorum, & Job. Andreas Schmidius de aris portatilibus (Richardi enim Montacutii Thysiasteriologia, quod sciam, lucem non adspexit) & qui de templis scripserunt, Hospinianus, Georgius Cbladnus, aliique, tum Matthias Zimmermannus in farragine Antiquitatum Christianarum quam sub titulo commentarii in dictum Tertulliani fiunt non nascuntur Christiani in lucem edidit pag. 12. - - 33. Quamvis etiam nonnulla nostro dicta occuparunt Georgius Rittershusius de asylis libello, & Caspar Zieglerus Wittebergæ suæ cum viveret decus libro de Diaconis, Joannes item Doughtejus libro de calicibus Eucharisticis: affirmare tamen non dubito, quod per te opusculo inspecto Lector senties, neminem præter nostrum tam diligenter, tamque accurate de aris Christianorum veterum scripsisse. Erunt fortasse aliqui paullo delicatiores quibus methodus displicebit nonnullis in locis ὀλοασικωτέρα, & quod, uti Panætium fecisse queritur Cicero, in re non dubia testibus utitur aliquando non necessariis, quodque est ubi velut lectori suo diffidens à formatis syllogismis non abstinere: nam & Natali Alexandro exprobrari à Samuele Basnagio V. C. video quod non veritus sit propositis syllogismis veluti pulvere scholastico conspergere Historiam. Neutiquam tamen hæc ejusmodi sunt quæ apud æquum lectorem possint libro tam elaborato adimere pretium, de quo securus, vitam auctoris & scriptorum Catalogum subnectere atque ita præfationi huic finem imponere volo.

GODFRIDI VOIGTII *Vita ex Programme funebri scripto à Rudolpho Capello, Prof. Publ. in Gymnasio Hamburgensi.*

Novimus illum Delitii in Misniâ, A.C. 1644. m. Aprili, Honestissimis natum esse parentibus, ABRAHAMO VOIGTIO Mercatore integerrimo, qui Castiss. Virginem SYLLAM SCHMIDIAM, uxorem duxerat, piè denati DN. VOIGTII Matrem, profecisse in Schola Altenburgensi, inque illustri tandem Leucoreâ nunquam mihi sine encomio dicendâ, percepimus. Ibi literis incubuit magno ardore, & Philosophiæ Magister renunciatus; paulatim inclaruit, datis editisque ore & stilo eximiis in Theologia & Philosophiâ Sanâ & Sobria speciminibus. Assiduus in oratione, lectione & meditatione. Concionator, declamator & disputator, publicè privatimque, prout res, ratio & occasio ferebat, in palæstrâ illâ probè subactus, moribus antiquis stiloque Majorum, rem bene gerebat. Natus annos quatuor & viginti, à Serenissimo & Celsissimo Principe ac Domino GUSTAVO ADOLFO Duce Megapolitano, ad regimen Scholæ Gustavoviensis vocatur, præviâ quorundam Excellentissimorum Professorum, (quibus virtutes ejus innotuerant,) commendatione. Paruit lubens, & officio hoc cum laude per annos tredecim functus est. Honorem Licentiati in Sacrosanctâ Theologiâ, in inclytâ Gissenâ, (quam DEus tueatur

atur & omni felicitate augeat,) legitimè, Anno
tatis suæ 35, Christiano vero 1678. obtinuit.

Anno Christiano hujus XVII. Seculi 80,
1. VIIIBR. electus & vocatus Scholæ Johannæ
ector ad nos venit, solemni introductione in
hoc officio confirmatus, sequentis anni 81. Fe-
ruario currente. Quam difficulter à Clemen-
tissimo Suo Principe dimissionem obtinuerit,
quantur alii. Quâ diligentia & fide, per
nenses septemdecim ærumnoso hoc munere
unctus sit, ipse testis esse possum, quamvis tot
ad sint testimonia, ut meo hic jam non sit opus.
Loquantur oculati & auriti. Sed quid ego ad
homines provoco? DEUS Ipse loquetur; Ipse
testis erit & Judex. *Euge serve fidelis*, huic quoque
dicturus, qui tales המשכילים ומצדיקי הרבים
sui oris testimonio probatos, cœlesti splendore
ornabit. In conjugio, vixit per annos 14. ex No-
bili & virtute conspicuâ virgine *Lidumilla Jani*,
Pl. Rev. & Nob. Viri Dni *Danielis Jani* Episcopi
sive Superattendentis Ecclesiæ Gustroviensis
& in Sacris inque Consistorio Consiliarii filiâ ca-
rissimâ tres reliquit filias: *Annam Catbarinam* na-
mā maximam, tum *Magdalenam* & *Mariam Elisa-
betham*; moestæ matri, honestissimæ præstan-
tissimæque foeminæ assidentes: quæ ipsa, lacry-
mis sine fine obortis, creboque singultu verba
animo devorat, in hoc luctu inopinato acer-
bissimoque. Vidi ipse & audiivi flebiles questus
puellarum Matrem imitantium, manantesque
ordine lacrymas, seriò & ex animo profectas.

Non hic dolis confictas , non falsas aliquot lacrymulas vi expressas habes. Decubuit, Deo sic volente, per tres ferè hebdomadas, & 1682. 7. Jul. animam suam à DEO Patre creatam, sanguine Christi lotam & à Spiritu Sancto illustratam, DEO Suo & nostro, matutinis horis reddidit. Efferetur corpus ejus & terræ in Templo Nicolaitano mandabitur m. Julii d. 12. Decumbens, toto morbi tempore, plus de Scholâ quam de domo suâ sollicitus erat, subinde ingemiscens: *Sancte Spiritus, rege teneros & flexiles animos & illumina puerorum corda.* Vidi decumbentem, simulque exemplum pietatis & patientiæ.

Salve & Vale tristissimum

GOTTHOFREDO VOIGTIO

SS. Theol. Licent. & Scholæ Hamburgenfis Johanneæ Rectori meritisimo,

Amico inter paucos certissimo atque ob eruditam pietatem & piam eruditionem suavissimo, post perbreve conversationis jucundissimæ usuram in gratam & debitam ejus memoriam dictum atque scriptum ore & manu lugubri

L. ANTONII REISERI, Augustani
Pastoris ad S. Jacobi apud Hamburgenses.

Salve

Salve

NOn ita pridem, ante hoc videlicet sesqui-
ennium, Virorum amicissime & amicorum
conjunctissime, dixi, cum DEI digitus, Illustris
Viri commendatione, omnium bonorum
voto & communi Eruditorum adplausu Te
Hamburgum ad regimen Scholæ deduxit,
sed quod ominis fortè minus boni loco potuit
haberi, ore non admodum lato, verùm ad
non planè nullam composito tristitiam, de
quo feret testimonium Achates ille fidus,
quem in officio expertus es Collegam addictis-
simum, præsens tum, & vota votis adjungens.
Salve hinc fuit tristissimum, quo dextras Ami-
citiae junximus vice primâ. Causa non fuit
una, nec occulta, ob quam primus noster hic
concurfus animum utriusque non parum com-
movit, quæ posthac etiam non semel, quan-
do inter concatenatos Labores datum fuit con-
venire, occasionem præbuit Discursibus par-
cissimè jucundis. Nimirum intuitus cum ali-
quo horrore corporis Tui à pertinaci studio &
quotidianis Lucubrationibus constitutionem
valdè debilem, iis plerumque communem,
qui libris & legendis & scribendis potius, quam
quotidianis in Theatro Mundi Vanitatibus
atque delitiis malunt tempus, pretiosissimum

c 2 quip-

Non hic dolis confictas , non falsas aliquot lacrymulas vi expressas habes. Decubuit, Deo sic volente, per tres ferè hebdomadas, & 1682. 7. Jul. animam suam à DEO Patre creatam, sanguine Christi lotam & à Spiritu Sancto illustratam, DEO Suo & nostro, matutinis horis reddidit. Efferetur corpus ejus & terræ in Templo Nicolaitano mandabitur m. Julii d. 12. Decumbens, toto morbi tempore, plus de Scholâ quam de domo suâ sollicitus erat, subinde ingemiscens: *Sancte Spiritus, rege teneros & flexiles animos & illumina puerorum corda.* Vidi decumbentem, simulque exemplum pietatis & patientiæ.

Salve & Vale tristissimum

GOTTHOFREDO VOIGTIO

SS. Theol. Licent. & Scholæ Hamburgenfis Johanneæ Rectori meritis-
simo,

*Amico inter paucos certissimo atque ob eruditam pietatem & piam eruditionem suavissimo, post perbre-
vem conversationis jucundissimæ usuram in gra-
tam & debitam ejus memoriam dictum*

*atque scriptum ore & manu
lugubri*

L. ANTONII REISERI, Augustani
Pastoris ad S. Jacobi apud Hamburgenses.

Salve

Salve

NOn ita pridem, ante hoc videlicet sesqui-
ennium, Virorum amicissime & amicorum
conjunctissime, dixi, cum DEI digitus, Illustris
Viri commendatione, omnium bonorum
voto & communi Eruditorum adplausu Te
Hamburgum ad regimen Scholæ deduxit,
sed quod ominis fortè minus boni loco potuit
haberi, ore non admodum lato, verùm ad
non planè nullam composito tristitiam, de
quo feret testimonium Achates ille fidus,
quem in officio expertus es Collegam addictis-
simum, præsens tum, & vota votis adjungens.
Salve hinc fuit tristissimum, quo dextras Ami-
citiae junximus vice primâ. Causa non fuit
una, nec occulta, ob quam primus noster hic
concurfus animum utriusque non parum com-
movit, quæ posthac etiam non semel, quan-
do inter concatenatos Labores datum fuit con-
venire, occasionem præbuit Discursibus par-
cissimè jucundis. Nimirum intuitus cum ali-
quo horrore corporis Tui à pertinaci studio &
quotidianis Lucubrationibus constitutionem
valdè debilem, iis plerumque communem,
qui libris & legendis & scribendis potius, quam
quotidianis in Theatro Mundi Vanitatibus
atque delitiis malunt tempus, pretiosissimum

quippe thesaurum , impendere , imò etiam immori ; simul verò considerans rationem statûs Scholæ , cui operam à DEO vocatus addixisti , quæ hominem non Eruditione tantum omnigenâ , sed viribus quoque corporis , iisque robustissimis præditum requirere videbatur , facile petui prævidere , Te ostendi tantum ad breve tempus Hamburgo , nec prolixè nos , qui Dona cœlitus in Te collata ex debito sumus venerati , Tuâ gavisuros præsentia. O me Vatem nimis veridicum ! Equidem ubi Sermone inaugurali *de Vitiis Scholarum* Auditoribus ex omni ordine eminentissimis Te animo & corpore magis vegetum stitisti , quàm facies perpallida videbatur promittere , quod idem nuper quoque factum , quando post Examen Vernale *adversus Scholas publicæ hujus rei privatas* , ab aliquo tempore , non sine maximo ordinariæ Informationis detrimento , iusto amplius auctas , verba cum singulari & simul prudenti libertate loquendi ad eos fecisti , penes quorum stat authoritatem , pristinum Scholæ decus restituere , novâ spe visi sumus erecti , qui Hamburgo precamur benè , credentes , fore , ut DEUS subindè novas largiretur vires , quæ possent sufficere ad præstandum illud , cujus causâ Te huc existimavimus translatum. At, ô spes hominum fallaces ! Si , quid mihi de brevitate Tuæ inter nos Conversationis & vitæ videatur , ad dictamen Conscientiæ licet

licet absque fūco cum venia Lēctoris apertē
 profiteri, ægrē non feret, scio, Apostolorum
 maximus, si Ejus utar verbis, quibus indi-
 cem fidelium Sanctorum Testamenti veteris
 plurimā cum significatione obsignavit, ac Te-
 eorum numero adenseam, quibus ille Mun-
 dum non fuisse dignum scripsit. Si enim
 tempora Seculorum antecedentium cum hisce
 nostris conferamus, hæc certē præsentia non
 meliora inveniemus, quàm illa, si non certo
 quodam respectu longè pejora. Dudum est,
 quod boni quidam & publici amantes Viri
 varia de temporum præsentium pessimorum
 seria emendatione inierunt consilia, semper
 tamen deprehendentes, malitiam Seculi
 omnem superare & respuere Medicinam. In-
 dè orta sunt pia plurium ad Christianismi ab
 antiquā Pietate devii aliquam restorationem
 Desideria, hinc etiam *Gravamina non in-*
justa super inolitīs in omni Statu pravissi-
 mis consuetudinibus. Et, ut Instituti præsen-
 tis habeatur ratio, quis nescit eorum conatus
 & studia, qui rem Scholasticam in ordinem
 debitum redigere laborarunt hætenus qui-
 dem strenuè, at plerumque, quæ Seculi la-
 bes est deploranda, in vanum & irritum,
 potissimis tritum illud occinentibus: ô cives,
 cives, quærenda pecunia primum est, Virtus,
 Pietas, Eruditio post numos: & ô utinam ad
 huc post numos, ita ut non apud multos hi

obtinerent soli , sanctâ hâc Triade omninò
missâ in Exilium ! Sunt nempè , qui , ne
Christi Doctrinæ , quâ impossibile ostendit,
DEO & Mammonæ simul inservire , videantur
esse contrarii , huic tantùm se totos addicunt
& consecrant, DEI cultum aliquem non alia
ratione , quàm pro formâ , uti solet dici , præ
se ferentes , ne videlicet pro Atheis vel anti-
theis habeantur , quamvis neque hoc profiteri
publicè in pleno irreligiositatis libertinismo
intutum amplius videatur , Mundo , si porrò
stabit , eò tandem per justissimam DEI con-
temptum Verbi hâc ratione punientis permis-
sionem deventuro , ut nihil amplius credat,
nisi quod in oculos incurrit. Hunc pessimum
& verè detestandum Seculi præsentis omni ex
parte depravatissimi morem quando Tu , Vi-
rorum & Amicorum exoptatissime , ad ani-
mum seriò vocâsti , in propriâ expertus Sta-
tione , quod alii etiam pluribus deplorant la-
crymis , observans simul , præter gemitus &
suspiria nihil esse super , ac esse rem penitùs
desperatissimam ; fieri non potuit , quò minus
aliquod Vitæ inter frustraneas sollicitudines
agitandæ tædium Tibi quoque cum aliis obre-
peret. Et quia probè nosti , sine jussu Impera-
toris summi stationem semel concreditam ,
propter obcurrentes hîc & ibi difficultates de-
serere minus esse licitum , ideò animum con-
stanter & firmiter statuisti obfirmandum ad
omne

omne id pro viribus agendum , quod officii ratio postulabat. Neque id tantum debitum cum fide à Te fuit præstitum , ut Momus etiam non haberet , quod jure quidem ac meritò carperet ; sed , ne ulla unquam superesset occasio , quæ post labores ordinarios alacriter quotidie superatos è contemplatione variarum hujus Seculi Vanitatum & plurimum indè fastidiorum posset animum sacrationibus studiis addictum aliquatenus adfligere atque commovere , Instituto valdè salubri horas laborum subsecivas , quas alii diverſi generis recreationibus solent consecrare , in otio non otioso sed literario & librario consumere decrevisti , quam primum delitias hasce primoribus labris degustare Cœli favore fuit concessum , malens palleſcere inter chartas scriptas , quam rubere inter pictas & pocula , semper aliquid ex Authoribus non quibusvis , sed magno cum judicio , nec minori pretio undiquaque conquisitis colligendo in Theſauros non tam privatos , quam publicos suo tempore Luci & omnium Eruditorum oculis exponendos. Natæ hinc sunt *Delitiæ* tuæ *Phyſicæ* , ab Eruditioribus Anglis etiam commendatæ , quibus ostendisti Tuum diligens in Regno Naturæ Scrutinium , ad quod ipse DEUS antehac Ijobum inter mortales sui temporis uti piissimum , sic etiam forte sapientissimum proluxiori discursu

invitavit, ut Majestatem pariter ac summam Creatoris optimi Sapientiam agnosceret. Quia vero hæ Naturales Delitiæ tuum satiare animum nequiverunt, inde plus ultra progressus ad regnum Gatiæ te contulisti, Theologiam, non illam, quæ communi voce dicitur Scholastica, atque plus subtilitatis, quam utilitatis exhibet, sed quæ Scripturam, quam vocamus Sacram, pro sola agnoscit credendorum & agendorum norma, omnis studii & laboris publici & privati scopum præfigens; non tamen omnino seposita vel plane omissa diligenti lectione Patrum & Conciliorum, non recentiorum, quibus nova superbit Roma, sed potius & rectius illorum, qui proximis à tempore Apostolorum seculis floruerunt, quæque ante Papatum vere Anti-Christianum ab Ecclesiis adhuc in Fide & vita purioribus magna utilitate fuerunt celebrata, Imperatoribus Christianis singulari cum Zelo causam DEI promoventibus. Non possum hîc, quin unâ tecum serio ingemiscam, quoties video & audio, studium hocce à non paucis adeo contemtim haberi, ut credant, aliisque velint persuasum, id omnino inutile ac minus necessarium esse, ad nos quippe non pertinere, quid Patres antiqui quondam docuerint, quidve Ecclesiarum Synodi decreverint, ideo præsertim, quia Doctores Romanos

nos in defendendis dogmatibus erroneis ad eorum earumve testimonia & consensum solent audacter provocare; minus considerantes, hoc ipsum non planè nullam Evangelicis Doctoribus, incomparabili præsertim *Chemnitio* & aliis imposuisse necessitatem, has etiam venas adcuratius scrutandi, ad eluendam inustæ Novitatis maculam, & ostendendum, doctrinam *Lutheri* meâ laude superioris ministerio è Verbo DEI Ecclesiæ restitutam non ita esse ab humana etiam Auctoritate desertam, ut non per omnia fere Secula liceat in medium producere *Catalogum* vel *Indicem Testium Veritatis & Confessionis Catholicæ*, in potissimis Fidei capitibus idem planè docentium, quod nobis hodie sub propudioso suspectæ semper Novitatis titulo objicitur. Idem certe tuum ita accendit animum, ut non quiesceret prius, quàm omnium & singulorum Patrum Scripta evolveret, Conciliorumve decreta penitus agnosceret, & quidem studio non superficiali, sed tanta contentione, ut, quid quovis Seculo doctum vel creditum fuerit publice, quive ritus in Ecclesia hac vel illa obtinuerint, quæ mutationes utrobique occurrerint, quidque ab hoc vel illo notatu dignum fuerit gestum, adcuratissime observaret. Inde opus illud grande & laboris maximi *Antiqui-*

[The text in this block is extremely blurry and illegible. It appears to be a handwritten manuscript page.]

are , sed officio satis ex asse pro viribus face-
 e , syrtesque ac scopulos Vanitatis Munda-
 æ omni studio evitare laborasti , nunc qui-
 em recensere supersedeo , hisce conten-
 us , quæ sufficiunt , ut constet orbi
 Christiano & erudito , vitæ in hac Mor-
 alitate per summi Statoris decretum peractæ
 Annos , qui non integra implent octo Lustra,
 non turpi otio , sed multo certè negotio fu-
 isse insuitos , atque plus olei , quam Vini à
 Te consumtum fuisse. Verum , hîc esto
 pausa laboris ! En , beatissime nunc Vogti,
 rudem ante ætatem justam cœlitùs Tibi ex
 singulari Gratia donatam ! Nempè , finis est
 hic omnium hujus Seculi fastidiorum , quæ
 Tuam quoque mentem , ut aliorum quo-
 rumvis bonorum , non semel turbârunt.
 Beatum te dico ac prædico non ter aut qua-
 ter ; non centies , vel millies etiam , sed in
 perpetuum ac beatam Æternitatem. Vere
 etiam de Te potèst pronunciari , quod quar-
 to capite libri Sapientiæ de morte Justi in
 oculis hominum præmaturâ legitur. Placu-
 DEO , ideo ante tempus , videlicet
 destæ salutis , animam Tuam ex Mun-
 do & non Vanitatis Thea-
 edu ipuit. Jam claris cum choro
 gelo omnium inter delicias
 a an Regni N sed Gloriæ , ea
 vi-

tatum Ecclesiasticarum, quod in pluteis adhuc jacet privatis, dignum Mecœnate ac Patrono, qui manus præbeat obstetrices, & partum hunc Eruditionis rarissimæ sumtibus propitiis in publicam trahat lucem, cui Auctor potissimam vitæ partem post publicæ Functionis labores, quibus nihil unquam fuit detractum, DEO clementer adstite impendit. Prægustum aliquem qui desiderat hujus operis, evolvat *Exercitationem Historicam de SS. unius Divinitatis Triade*, Speciminis ergo editam ante hoc octennium, & ex ungue non Leunculum, sed Leonem agnosceret, sublimiori Statione dignum, nisi in pulvere etiam Scholastico ad DEI nutum vivere duxisset consultum. Aliud super adhuc est, quod proximè typis alibi excudendum tradere paulo ante obitum paravit sub titulo *Θυσιασημολογίας*, in quâ diversam rationem Altarium apud veteres Christianos elegantissima methodo posuit ob oculos, iis cum observationibus eruditissimis, quibus se non modo condum diligentem eorum, quæ apud plures notârat Auctores, sed etiam insuper promum valde ordinatum ostendit. Disputationes atque Tractatus non unius argumenti, quibus Virorum Laboriosissime, cornu copiæ ac penu latentis Thesauri non superciliosè pro more Seculi ostentare,

rare , sed officio satis ex asse pro viribus face-
 re , syrtesque ac scopulos Vanitatis Munda-
 næ omni studio evitare laborasti , nunc qui-
 dem recensere supersedeo , hisce conten-
 tus , quæ sufficiunt , ut constet orbi
 Christiano & erudito , vitæ in hac Mor-
 talitate per summi Statoris decretum peractæ
 Annos, qui non integra implent octo Lustra,
 non turpi otio , sed multo certè negotio fu-
 isse insuitos , atque plus olei , quam Vini à
 Te consumtum fuisse. Verum , hîc esto
 pausa laboris ! En , beatissime nunc Vogti,
 rudem ante ætatem justam cœlitùs Tibi ex
 singulari Gratia donatam ! Nempè , finis est
 hic omnium hujus Seculi fastidiorum , quæ
 Tuam quoque mentem , ut aliorum quo-
 rumvis bonorum , non semel turbârunt.
 Beatum te dico ac prædico non ter aut qua-
 ter ; non centies , vel millies etiam , sed in-
 perpetuum ac beatam Æternitatem. Vere
 etiam de Te potèst pronunciari , quod quar-
 to capite libri Sapientiæ de morte Justi in-
 oculis hominum præmaturâ legitur. Placu-
 isti DEO , ac ideò ante tempus , videlicet
 molestæ Senectutis , animam Tuam ex Mun-
 do hoc immundo & non nisi Vanitatis Thea-
 tro eduxit & eripuit. Jam versaris cum choro
 Angelorum ac omnium fidelium inter delicias
 non amplius Regni Naturæ , sed Gloriæ , ea-

videns atque audiens , quæ nullus unquam mortalium in hac vitâ vidit vel audivit , cum summa admiratione percipiens ἀρρητὰ ῥήματα, quæ Paulus in tertium raptus Cœlum audivit quidem , sed verbis exprimere non potuit. Nunc à novitatibus quotidianis Seculi hujus in quævis momenta mutabilis liberatus & ereptus contemplaris Antiquitates verè cœlestes , quæ Mentem tuam satiant , imò, nunquam ita possunt satiare , ut non semper crescat desiderium cum Sanctis cœlitibus Mysteria , quæ hic in statu cognitæ imperfectionis ex parte tantum cognoscimus , cognoscendi adcuratius & amplius ; Mysterium inprimis SS. Triados , quam ordini Seraphinorum junctus cum Trisagio venerabundus & humilis adoras. Quin & in numero eorum , qui ad Altare visi & auditi sunt Johanni Apocalyp-tæ DEum Vindicem invocare , constitutus veste candida superbis coram Throno tui & omnium fidelium Salvatoris , singulari cum desiderio expectans , usque dum sequantur, quos in hoc orbe tristes super obitu Tuo reliquisti , cœlestem repetens DEO vocante Patriam , ubi benè , ubi optimè est Tibi , nobisque erit , quando Cœli calculus volet nos Tua premere vestigia. Inter id luget domus Tua , atque in ea Tuæ in his terris per tria tantum Lustra vitæ & thori fidelis Sociæ
cum

cum triade filiarum , agnoscens se cum eis
 Viduam & orbam , hoc tamen Solatio ,
 DEUM vi factæ promissionis gratiosissimæ
 Patrem fore & Tutorem. Luget Schola, quæ
 Tuo regimine multo cum fructu & emolu-
 mento , majori adhuc spe incrementi , at,
 proh dolor, brevi valdè temporis spatio fuit
 gavisa , infelicem se prædicans, quod spes be-
 nè concepta cum vitæ Tuæ temporalis filo
 sit abrupta , non per Parcarum gentilium
 iniquitatem aut invidiam , quod cogitare
 vel eloqui per Fidei nostræ rationem pro-
 hibemur Christiani , sed quia , quod ante di-
 xi, & adhuc semel repetendum duco , Mun-
 dus te dignus non fuit , DEI ejus ingrati-
 tudinem hoc etiam modo graviter punien-
 te. Verum , luget etiam Curia ac in ea or-
 do Senatorum , qui Scholam benè ordina-
 tam ac Gubernatore fideli ornatam publicæ
 rei Seminarium ex antiquorum prudentum
 observatione agnoscentes , de Tuâ dexterita-
 te in Juventutis ad Pietatem & Artes bonas
 manuductione quævis optima sibi promise-
 runt , atque hinc non immeritò dolent , se
 votorum compotes non esse factos. Luget
 Collegium Scholarum , lugent omnes
 seriæ Eruditionis cultores , & inprimis quo-
 que amantes posteritatis , si quæ futura est.
 Lugent Amici, qui Tuas dotes candidè æsti-
 marunt,

marunt, interque eos, qui hoc VALE tristissimum, inter Meditationes Sabbathicas, mente non parum turbata, manu non semel tremula scripsit, luctum hunc non depositurus; usque dum ejusdem Cœli favore ex hoc Theatro Vanitatis tandem eductus ore læto Tibi dicturus est æternum

Salve!

S.

D. O. M.

**GOTTHOFREDUS
VOIGTIUS,**

Delitia-Misnicus,

Bonarum Artium & Philosophiæ Do-
ctor dignissimus,

SS. Theologiæ Licentiatus itidem Cele-
berrimus,

primum illustris Gymnasii Gustro-
viensis

dein Scholæ Hamburgensis Johan.
Rector Meritissimus,

Quod

Non hic dolis confictas , non falsas aliquot lacrymulas vi expressas habes. Decubuit, Deo sic volente, per tres ferè hebdomadas, & 1682. 7. Jul. animam suam à DEO Patre creatam, sanguine Christi lotam & à Spiritu Sancto illustratam, DEO Suo & nostro, matutinis horis reddidit. Efferetur corpus ejus & terræ in Templo Nicolaitano mandabitur m. Julii d. 12. Decumbens, toto morbi tempore, plus de Scholâ quam de domo suâ sollicitus erat, subinde ingemiscens: *Sancte Spiritus, rege teneros & flexiles animos & illumina puerorum corda.* Vidi decumbentem, simulque exemplum pietatis & patientiæ.

Salve & Vale tristissimum

GOTTHOFREDO VOIGTIO

SS. Theol. Licent. & Scholæ Hamburgenfis Johanneæ Rectori meritisimo,

Amico inter paucos certissimo atque ob eruditam pietatem & piam eruditionem suavissimo, post perbreve conversationis jucundissimæ usuram in gratam & debitam ejus memoriam dictum atque scriptum ore & manu lugubri

L. ANTONII REISERI, Augustani
Pastoris ad S. Jacobi apud Hamburgenses.

Salve

Salve

NOn ita pridem, ante hoc videlicet sesqui-
ennium, Virorum amicissime & amicorum
conjunctissime, dixi, cum DEI digitus, Illustris
Viri commendatione, omnium bonorum
voto & communi Eruditorum adplausu Te
Hamburgum ad regimen Scholæ deduxit,
sed quod ominis fortè minus boni loco potuit
haberi, ore non admodum læto, verùm ad
non planè nullam composito tristitiam, de
quo feret testimonium Achates ille fidus,
quem in officio expertus es Collegam addictis-
simum, præsens tum, & vota votis adjungens.
Salve hinc fuit tristissimum, quo dextras Ami-
citiae junximus vice primâ. Causa non fuit
una, nec occulta, ob quam primus noster hic
concurfus animum utriusque non parum com-
movit, quæ posthac etiam non semel, quan-
do inter concatenatos Labores datum fuit con-
venire, occasionem præbuit Discursibus par-
cissimè jucundis. Nimirum intuitus cum ali-
quo horrore corporis Tui à pertinaci studio &
quotidianis Lucubrationibus constitutionem
valdè debilem, iis plerumque communem,
qui libris & legendis & scribendis potius, quam
quotidianis in Theatro Mundi Vanitatibus
atque delitiis malunt tempus, pretiosissimum

quippe thesaurum , impendere , imò etiam immori ; simul verò considerans rationem statûs Scholæ , cui operam à DEO vocatus addixisti , quæ hominem non Eruditione tantum omnigenâ , sed viribus quoque corporis , iisque robustissimis præditum requirere videbatur , facile petui prævidere , Te ostendi tantum ad breve tempus Hamburgo , nec prolixè nos , qui Dona cœlitus in Te collata ex debito sumus venerati , Tuâ gavisuros præsentia. O me Vatem nimis veridicum ! Equidem ubi Sermone inaugurali *de Vitiis Scholarum* Auditoribus ex omni ordine eminentissimis Te animo & corpore magis vegetum stitisti , quàm facies perpallida videbatur promittere , quod idem nuper quoque factum , quando post Examen Vernale *adversus Scholas publicæ hujus rei privatas* , ab aliquo tempore , non sine maximo ordinariæ Informationis detrimento , iusto amplius auctas , verba cum singulari & simul prudenti libertate loquendi ad eos fecisti , penes quorum stat authoritatem , pristinum Scholæ decus restituere , novâ spe visi sumus erecti , qui Hamburgo precamur benè , credentes , fore , ut DEUS subindè novas largiretur vires , quæ possent sufficere ad præstandum illud , cujus causâ Te huc existimavimus translatum. At, ô spes hominum fallaces ! Si , quid mihi de brevitate Tuæ inter nos Conversationis & vitæ videatur , ad dictamen Conscientiæ licet

licet absque fūco cum venia Lēctoris apertē
 profiteri, ægrē non feret, scio, Apostolorum
 maximus, si Ejus utar verbis, quibus indi-
 cem fidelium Sanctorum Testamenti veteris
 plurimā cum significatione obsignavit, ac Te-
 eorum numero adcenseam, quibus ille Mun-
 dum non fuisse dignum scripsit. Si enim
 tempora Seculorum antecedentium cum hisce
 nostris conferamus, hæc certē præsentia non
 meliora inveniēmus, quā illa, si non certo
 quodam respectu longē pejora. Dudum est,
 quod boni quidam & publici amantes Viri
 varia de temporum præsentium pessimorum
 seria emendatione inierunt consilia, semper
 tamen deprehendentes, malitiam Seculi
 omnem superare & respuere Medicinam. In-
 dē orta sunt pia plurium ad Christianismi ab
 antiquā Pietate devii aliquam restorationem
 Desideria, hinc etiam *Gravamina non in-
 justa* super inolitīs in omni Statu pravissi-
 mis consuetudinibus. Et, ut Instituti præsen-
 tis habeatur ratio, quis nescit eorum conatus
 & studia, qui rem Scholasticam in ordinem
 debitum redigere laborarunt hætenus qui-
 dem strenuē, at plerumque, quæ Seculi la-
 bes est deploranda, in vanum & irritum,
 potissimis tritum illud occinentibus: ô cives,
 cives, quærenda pecunia primum est, Virtus,
 Pietas, Eruditio post numos: & ô utinam ad
 huc post numos, ita ut non apud multos hi

obtinerent soli , sanctâ hâc Triade omnino missâ in Exilium ! Sunt nempè , qui , ne Christi Doctrinæ , quâ impossibile ostendit, DEO & Mammonæ simul inservire , videantur esse contrarii , huic tantum se totos addicunt & consecrant, DEI cultum aliquem non alia ratione , quàm pro formâ , uti solet dici , præ se ferentes , ne videlicet pro Atheis vel anti-theis habeantur , quamvis neque hoc profiteri publicè in pleno irreligiositatis libertinismo intutum amplius videatur , Mundo , si porro stabit , eò tandem per justissimam DEI contemptum Verbi hâc ratione punientis permissionem deventuro , ut nihil amplius credat, nisi quod in oculos incurrit. Hunc pessimum & verè detestandum Seculi præsentis omni ex parte depravatissimi morem quando Tu , Virorum & Amicorum exoptatissime , ad animum seriò vocâsti , in propriâ expertus Statione , quod alii etiam pluribus deplorant lacrymis , observans simul , præter gemitus & suspiria nihil esse super , ac esse rem penitus desperatissimam ; fieri non potuit , quò minus aliquod Vitæ inter frustraneas sollicitudines agitandæ tædium Tibi quoque cum aliis obreperet. Et quia probè nosti , sine jussu Imperatoris summi stationem semel conceditam , propter obcurrentes hîc & ibi difficultates deserere minus esse licitum , ideò animum constanter & firmiter statuisti obfirmandum ad
omne

omne id pro viribus agendum , quod officii ratio postulabat. Neque id tantum debitum cum fide à Te fuit præstitum , ut Momus etiam non haberet , quod jure quidem ac meritò carperet ; sed , ne ulla unquam superesset occasio , quæ post labores ordinarios alacriter quotidie superatos è contemplatione variarum hujus Seculi Vanitatum & plurimum indè fastidiorum posset animum sacrationibus studiis addictum aliquatenus adfligere atque commovere , Instituto valdè salubri horas laborum subsecivas , quas alii diversi generis recreationibus solent consecrare , in otio non otioso sed literario & librario consumere decrevisti , quam primum delitias hasce primoribus labris degustare Cœli favore fuit concessum , malens pallefcere inter chartas scriptas , quam rubere inter pictas & pocula , semper aliquid ex Authoribus non quibusvis , sed magno cum judicio , nec minori pretio undiquaque conquisitis colligendo in Thesauros non tam privatos , quam publicos suo tempore Luci & omnium Eruditorum oculis exponendos. Natæ hinc sunt *Delitiæ* tuæ *Physicæ* , ab Eruditioribus Anglis etiam commendatæ , quibus ostendisti Tuum diligens in Regno Naturæ Scrutinium , ad quod ipse DEUS antehac Ijobum inter mortales sui temporis uti piissimum , sic etiam forte sapientissimum proluxiori discursu

invitavit, ut Majestatem pariter ac summam Creatoris optimi Sapientiam agnosceret. Quia vero hæ Naturales Delitiæ tuum satiare animum nequiverunt, inde plus ultra progressus ad regnum Gatiæ te contulisti, Theologiam, non illam, quæ communi voce dicitur Scholastica, atque plus subtilitatis, quam utilitatis exhibet, sed quæ Scripturam, quam vocamus Sacram, pro sola agnoscit credendorum & agendorum norma, omnis studii & laboris publici & privati scopum præfigens; non tamen omnino seposita vel plane omissa diligenti lectione Patrum & Conciliorum, non recentiorum, quibus nova superbit Roma, sed potius & rectius illorum, qui proximis à tempore Apostolorum seculis floruerunt, quæque ante Papatum vere Anti-Christianum ab Ecclesiis adhuc in Fide & vita purioribus magna utilitate fuerunt celebrata, Imperatoribus Christianis singulari cum Zelo causam DEI promoventibus. Non possum hîc, quin unâ tecum serio ingemiscam, quoties video & audio, studium hocce à non paucis adeò contemptim haberi, ut credant, aliisque velint persuasum, id omnino inutile ac minus necessarium esse, ad nos quippe non pertinere, quid Patres antiqui quondam docuerint, quidve Ecclesiarum Synodi decreverint, ideo præsertim, quia Doctores Romanos

nos in defendendis dogmatibus erroneis ad eorum earumve testimonia & consensum solent audacter provocare; minus considerantes, hoc ipsum non planè nullam Evangelicis Doctoribus, incomparabili præsertim *Chemnitio* & aliis imposuisse necessitatem, has etiam venas adcuratius scrutandi, ad eluendam inustæ Novitatis maculam, & ostendendum, doctrinam *Lutheri* meâ laude superioris ministerio è Verbo DEI Ecclesiæ restitutam non ita esse ab humana etiam Auctoritate desertam, ut non per omnia fere Secula illiceat in medium producere *Catalogum* vel *Indicem Testium Veritatis & Confessionis Catholicæ*, in potissimis Fidei capitibus idem planè docentium, quod nobis hodie sub propudioso suspectæ semper Novitatis titulo objicitur. Idem certe tuum ita accendit animum, ut non quiesceret prius, quàm omnium & singulorum Patrum Scripta evolveret, Conciliorumve decreta penitus agnosceret, & quidem studio non superficiali, sed tanta contentione, ut, quid quovis Seculo doctum vel creditum fuerit publice, quive ritus in Ecclesia hac vel illa obtinuerint, quæ mutationes utrobique occurrerint, quidque ab hoc vel illo notatu dignum fuerit gestum, adcuratissime observaret. Inde opus illud grande & laboris maximi *Antiqui-*

tatum Ecclesiasticarum, quod in pluteis adhuc jacet privatis, dignum Mecœnate ac Patrono, qui manus præbeat obstetrices, & partum hunc Eruditionis rarissimæ sumtibus propitiis in publicam trahat lucem, cui Auctor potissimam vitæ partem post publicæ Functionis labores, quibus nihil unquam fuit detractum, DEO clementer adstite impendit. Prægustum aliquem qui desiderat hujus operis, evolvat *Exercitationem Historicam de SS. unius Divinitatis Triade*, Speciminis ergo editam ante hoc octennium, & ex ungue non Leunculum, sed Leonem agnosceret, sublimiori Statione dignum, nisi in pulvere etiam Scholastico ad DEI nutum vivere duxisset consultum. Aliud super adhuc est, quod proximè typis alibi excudendum tradere paulo ante obitum paravit sub titulo *Θυσιασθολογίας*, in quâ diversam rationem Altarium apud veteres Christianos elegantissima methodo posuit ob oculos, iis cum observationibus eruditissimis, quibus se non modo condum diligentem eorum, quæ apud plures notârat Auctores, sed etiam insuper promum valde ordinatum ostendit. Disputationes atque Tractatus non unius argumenti, quibus Virorum Laboriosissime, cornu copiæ ac penu latentis Thesauri non superciliosè pro more Seculi ostentare,

tare , sed officio satis ex asse pro viribus facere , syrtesque ac scopulos Vanitatis Mundanae omni studio evitare laborasti , nunc quidem recensere supersedeo , hisce contentus , quæ sufficiunt , ut constet orbi Christiano & erudito , vitæ in hac Mortalitate per summi Statoris decretum peractæ Annos, qui non integra implent octo Lustra, non turpi otio , sed multo certè negotio fuisse insumos , atque plus olei , quam Vini à Te consumtum fuisse. Verum , hîc esto pausa laboris ! En , beatissime nunc Vogti, rudem ante ætatem justam cœlitùs Tibi ex singulari Gratia donatam ! Nempè , finis est hic omnium hujus Seculi fastidiorum , quæ Tuam quoque mentem , ut aliorum quorumvis bonorum , non semel turbârunt. Beatum te dico ac prædico non ter aut quater ; non centies , vel millies etiam , sed in perpetuum ac beatam Æternitatem. Vere etiam de Te potèst pronunciari , quod quarto capite libri Sapientiæ de morte Justi in oculis hominum præmaturâ legitur. Placuiſti DEO , ac ideò ante tempus , videlicet molestæ Senectutis, animam Tuam ex Mundo hoc immundo & non nisi Vanitatis Theatro eduxit & eripuit. Jam versaris cum choro Angelorum ac omnium fidelium inter delicias non amplius Regni Naturæ, sed Gloriæ, ea

vi-

videns atque audiens , quæ nullus unquam mortalium in hac vitâ vidit vel audivit , cum summa admiratione percipiens ἀρρητὰ ῥήματα, quæ Paulus in tertium raptus Cœlum audivit quidem , sed verbis exprimere non potuit. Nunc à novitatibus quotidianis Seculi hujus in quævis momenta mutabilis liberatus & ereptus contemplaris Antiquitates verè cœlestes , quæ Mentem tuam satiant , imò, nunquam ita possunt satiare , ut non semper crescat desiderium cum Sanctis cœlitibus Mysteria , quæ hic in statu cognitæ imperfectionis ex parte tantum cognoscimus , cognoscendi adcuratius & amplius ; Mysterium inprimis SS. Triados , quam ordini Seraphinorum junctus cum Trifagio venerabundus & humilis adoras. Quin & in numero eorum , qui ad Altare visi & auditi sunt Johanni Apocalyp- ptæ DEum Vindicem invocare , constitutus veste candida superbis coram Throno tui & omnium fidelium Salvatoris , singulari cum desiderio expectans , usque dum sequantur, quos in hoc orbe tristes super obitu Tuo reliquisti , cœlestem repetens DEO vocante Patriam , ubi benè , ubi optimè est Tibi , nobisque erit , quando Cœli calculus volet nos Tua premere vestigia. Inter id luget domus Tua , atque in ea Tuæ in his terris per tria tantum Lustra vitæ & thori fidelis Sociæ

cum

cum triade filiarum , agnoscens se cum eis Viduam & orbam , hoc tamen Solatio , DEUM vi factæ promissionis gratiosissimæ Patrem fore & Tutorem. Luget Schola, quæ Tuo regimine multo cum fructu & emolumento , majori adhuc spe incrementi , at, proh dolor, brevi valdè temporis spatio fuit gavisa , infelicem se prædicans, quod spes benè concepta cum vitæ Tuæ temporalis filo sit abrupta , non per Parcarum gentilium iniquitatem aut invidiam , quod cogitare vel eloqui per Fidei nostræ rationem prohibemur Christiani , sed quia , quod ante dixi, & adhuc semel repetendum duco , Mundus te dignus non fuit , DEI ejus ingratitude hoc etiam modo graviter puniente. Verum , luget etiam Curia ac in ea ordo Senatorum , qui Scholam benè ordinatam ac Gubernatore fideli ornatam publicæ rei Seminarium ex antiquorum prudentum observatione agnoscentes , de Tuâ dexteritate in Juventutis ad Pietatem & Artes bonas manuductione quævis optima sibi promiserunt , atque hinc non immeritò dolent , se votorum compotes non esse factos. Luget Collegium Scholarum , lugent omnes seriæ Eruditionis cultores , & inprimis quoque amantes posteritatis , si quæ futura est. Lugent Amici, qui Tuas dotes candidè æstimarunt,

marunt, interque eos , qui hoc VALE tristissimum , inter Meditationes Sabbathicas, mente non parum turbata , manu non semel tremula scripsit , luctum hunc non depositurus ; usque dum ejusdem Cœli favore ex hoc Theatro Vanitatis tandem eductus ore læto Tibi dicturus est æternum

Salve!

S.

D. O. M.

**GOTTHOFREDUS
VOIGTIUS,**

Delitia-Misnicus,

**Bonarum Artium & Philosophiæ Do-
ctor dignissimus,**

**SS. Theologiæ Licentiatus itidem Cele-
berrimus,**

**primum illustris Gymnasii Gustro-
vienſis**

**dein Scholæ Hamburgensis Johan.
Rector Meritissimus,**

Quod

Quod à Naturâ post tristem lapsum ha-
 buit mortale,
 ex nutu Creatoris optimi hic de-
 posuit,
 Anima in Cœlis inter brachia
 Salvatoris Triumphante,
 Memoria Ejus apud bonos manente in Be-
 nedictione,
 quia non tantum fuit bonus; verum &
 doctus,
 ne quis credat
 Eruditionem obesse Pietati.
 Et quia Vir verè bonus & piè doctus
 vivus Martyr est in Mundo
 hoc immundo
 quamvis fortè incruentus;
 ideo mirum videri debuit
 minimè,
 quod & VOIGTIUS hinc
 noster
 sua habuit Martyria.

Dum

Dum namque in statione Divinitus con-
credita

ferio injunctum sibi existimavit,
ausu fere & verè Herculeo

pro viribus
pugnare adversus seculi Impietatem
Atheismo proximam,
Zelo ardere contra Juventutis à Paren-
tibus neglectæ mores depra-
vatos,

omnique studio obcurrere Barbariei
mox reducturæ,

nisi
ex machina DEUS præstet
auxilium;

evitare non potuit,
quo minus Hydra hæc mul-
ticeps

plurimum faceretur negotii,
multumque exprimeret sudorem,

ea objiciens fastidia,
quæ Mentem etsi fortissimam

d

non

non
potuerunt

non
fortiter concutere.

Inde sensim animi corporisque virium de-
crementa,
quæ Martyrium perbreve promit-
tebant.

Equidem his minime obstantibus sem-
per contra
audentius eundum esse
ratus noster GOTHOFREDUS,
in DEO, non mundo hoc immundo ha-
bens Pacem,
nihil à laboribus quotidianis
remisit,
quamdiu potuit per vires,
imo, quandoque visus agere supra
vires.

At, fatis laboratum,
fatis quoque in Pulvere scholastico
sudatum!

Vocatus nunc est à summo Brabeuta
ad

Academiam Cœlestem,
Tiara ornatus Doctorea,

Tu
Lector bone & docte,
imitare Exemplum
&
simile præmium
tibi promitte

à
DEO.

Catalogus Scriptorum GOTHOFREDI VOIGTII.

*Opusculum Theologicum de fide Infantum. Witeb.
1666. 8.*

*Curiositates Physicæ de resuscitatione brutorum ex mor-
tuis. De resurrectione plantarum. De can-
tione cygnea. De congressu & partu vipera-
rum & de Chamæleontis victu. Gustrov. 1668.
8. Lips. 1698. 12.*

*Dissertatio contra Nivis albedinem. Gustrov.
1669. 8.*

Musæ Gustrovienses, in quibus de usu manuum &c.

*Deliciæ Physicæ in quibus agitur de stillicidio sangui-
nis ex interempti hominis cadavere, præsentis
occisore : De lacrymis Crocodili. De catulis
ursarum. De amore ovis & lupi. De pisci-
bus fossilibus atque volatilibus. De conventu
Jagarum ad sua sabbata. De infantibus suppo-
sititiis. 4. & Rostoch. 1671. 8. Confer Trans-
actiones Philosoph. Anglicanas num. LXXVII.
T. 5. p. 3017.*

*Imago SS. Trinitatis ante tempore Christiana etiam in
Ecclesia creditæ, extra Ecclesiam in scriptis Gen-
tilium subobscurè scintillans, nunc ex iisdem
in apertam lucem prolata, & a calumniis So-
cinianis de Origine Triados Platonicâ vindicata,
inter-*

*intermixtis singularibus quibusdam argumentis
Historicis. Accessit appendicis loco catalogus
librorum Socinianorum cum editorum tum MSS.
Rostoch. 1680. 4.*

*Epistola ad viros doctos florentissimæ liberæque Civitatis
Hamburgensis super controversia quadam quæ ei
intercessit cum Dan. Butnero Prof. Publ. Hamb.
1682. 4.*

*Indices latinitatis , post obitum auctoris editæ ibid.
1686. 8.*

De altaribus Veterum Christianorum liber.

Inedita.

*Controversiarum de altaribus Veterum Christianorum
Orthodoxa disceptatio.*

Lexicon Antiquitatum Romanarum.

Antiquitates Ecclesiasticæ.

Logica Reformata.

Miscellanea Philosophica.

Physicalischer Zeitvertreiber.

*Meletemata Physica: De similitudine & dissimilitudi-
ne fœtus respectu parentum. De lapide netili &
& ex eo conficiendis lucernis perpetuis. De un-
guento armario. De miris lapidum figuris.
De lapidibus prægnantibus. De plantis metalli-
feris. De oculis cancrorum. De rubedine
cancrorum coctorum. De cornibus cervorum.
De exuviis animalium. De regeneratione par-
tium amissarum in animalibus. De viribus
lunæ.*

lunæ. De Physica verborum virtute. De
Struthionis σιδηρονειψία. De Psittaci loque-
la. De Gallinis aureis. De lupi visu & vestigiis.
De Salamandræ ortu & victu. De Basilisci ge-
neratione ex ovo galli. De galli cantu. De
pelecano emortuos pullos sanguine suo vivifican-
te. De agno vegetabili. De anseribus Scoti-
cis. De iis qui noctu vident. De emersione
cadaverum submersorum. De coaxatione ra-
narum. De vita mortuorum & anima inani-
matorum. De metamorphosis sanguineis.
De lapidibus fulminaribus &c.

CAP-

CAPITUM ELENCHUS.

1. De Origine Vocabuli Altaris, variisque terminationibus.
2. De Homonymia Altaris. p. 7.
3. De Altaris Synonymis. p. 72.
4. De Altaris veterum definitione p. 80.
5. De Altarium conditoribus sive causa efficiente, p. 85.
6. De Materia Altarium p. 99.
7. De forma Altarium p. 111.
8. De fine Altarium. p. 121.
9. De Altarium Divisione p. 142.
10. De Origine Altarium p. 149.
11. De consecratione Altarium p. 158.
12. De ornatu Altarium p. 209.
13. De loco & situ Altarium p. 232.
14. De numero altarium p. 243.
15. De Corporibus & Reliquiis sanctorum ad Altaria vel sub iis etiam conditis. p. 250.
16. De sanctitate Altarium p. 257.
17. De Altarium ἀσυλία sive jure Asyli. pag. 274.
18. De Ministris Altaris sive Diaconis, p. 314.
19. De iis quæ Ecclesia ad Altaria, vel in iis agere olim sœvit. p. 404.

20. De exclusione certorum Hominum ab Altari. p. 427.
21. De cognatis Mensæ sacræ. p. 438.
22. De violatione Altarium p. 445.
23. De Abusu Altarium p. 449.
24. De Altaribus Hæreticorum. p. 456.
25. De Aris Gentilium p. 470.

GOTHOFREDI VOIGTI, L.
THYSIASTERIO.
LOGIA,
Sive
DE ALTARIBUS
CHRISTIANORUM VE-
TERUM LIBER.

CAPUT I.
DE
ORIGINE VOCIS AL-
TARIS, VARIISQUE
TERMINATIONIBUS.

I. Altare olim appellatum *Al-
tar*.

II. *Altarium* quoque.

III. Etymon varium. Quidam
dictum volunt ab ar-
dore.

IV. Alii ab alendo.

V. Nonnullis vox composita

ex duabus aliis videtur,
ut sit quasi *alta ara*.
Rejiciuntur ista.

VI. Ab altitudine simpliciter
appellari ostenditur.
Affertur ratio etymi.
Gabriel Biel notatur.

§. I.

Altare quod hodie vocamus, idem olim dicebatur *Altar*, abjecto e. Observat id *Cass. Barthius* lib. XLIII. *Advers.* cap. XV. f. 1958. & exempli loco affert illud *Prudentii*: *Altar te pescat ore, saxum pectore*, ex hymn. IX. de S. *Cassiano*. Nec tamen negat, plus semel ita positum *Prudentio*. Et recte quidem. Idem enim reperimus Hymn. II. *Ὁ Εἰς τὸ Θάνατον* v. 515.

Altar quietem debitam

Præstat beatis ossibus.

Et hymn. III. in *Eulalia* vers. 211.

Sic venerarier ossa libet,

Ossibus altar & impositum.

Quo loco tamen ultimam *ar* in ea voce male corripitur, in *Thesauro Fabri* nuper recognito bene notatur. *Prudentium* imitatus *Alcuinus* Poëm. 241. f. 1735.

Bartholomæus habet præsens hoc *Apostolus*
Altar.

Beda item in vita *Cutberti* cap. XXXI.

Cras mystica, dixit, ad altar

Obtulerō cum sacra.

Et cap. XXXVI.

Sacer residens antistes ad altar

Pocula degustat vitæ.

Et *Amœnus* *Enchirid.* V. & N. T. p. 750. ubi de Christo altar usurpat.

II. Ap.

II. Appellabatur etiam *altarium*, ad eundem ferè modum, quo *exemplarium* & *lupanarium* in Jure Civili usurpantur; vel quo præter *cochlear* & *cochleare*, etiam *cochlearium* legitur ap. *Plinium* lib. XX. cap. 22. p. 969. & lib. XXVIII, 17. Exempla occurrunt passim apud Patres. *Sulpicius Severus* sacr. Hist. lib. I. cap. 32. p. 104. *Hæc ferè Moyses ad populum verba Dei retulit, altariumq; ex duodecim lapidibus sub monte constituit.* & *Dial.* I. cap. 2. p. 577. Cum jam *altarium*, sicut est solenne benediceret. *Ambrosius* in 1. Cor. IX. Tom. V. Oper. f. 268. Qui altario deserviunt, altari participantur. & in cap. X. f. 272. Cum mensæ demoniorum communicat, mensæ Domini, i. e. altario obstrepat. *Hieronym.* epist. ad Ocean. Tom. II. oper. f. 324. circa finem: *Vespere in Circo, mane in altario.* *Augustinus* epist. 118. ad Januar. Tom. II. Oper. f. 557. *Autoritate antistitis debes quisque ab altario removeri ad agendam pœnitentiam & eadem auctoritate reconciliari.* Auctor sermonis XI. de sanctis Tomo X. Oper. Augustini f. 1187. *Recte sub altario justorum animæ requiescunt.* *Isidorus Hispalensis* de Eccl. Offic lib. II. cap. 10. f. 610. *Isti (Subdiaconi) vasa corporis & sanguinis Christi Diaconibus ad altarium offerunt.* *Anonymus*, cujus homiliam *Gennadio* de Eccles. dogmat. adjecit *Elmenhorstius* pag. 52. *Oblationes quoque, quæ in altario consecrentur, offerte.* *Paul. Warnefrid.* II. de gest. Longobard. 13. *Altarium in honorem B. Martini confessoris constructum.* Verum ut *altar* & *altarium* Ecclesiasticis

tantum scriptoribus frequentata legimus, ita minus Latine dici arbitramur, quam *altare* quod purissimi Latini sermonis auctores usurparunt.

III. De origine vocis non una omnium sententia est. Sunt, qui ab *ardore* dici putant, quod victimæ, altaribus impositæ, ardore deflagrarint. Sic *Gabriel Biel* lect. XIII. in Can. f. 17. *Altare*, inquit, dicitur ab *ardore*, quia in lege veteri holocausta cremabantur in altari, ex qua lege traxit originem. Verum non multo melior hæc etymologia est, quam illæ sunt, quas ex Lombardica Historia *Jacobi de Voragine* nobis exhibet *B. Erasm. Schmidius* in Calendar. Etymol. Papist. ubi inter alia *Thomas* dici putatur, quasi *totus means* scil. in DEI amore: *Stephanus*, quasi *strenue fans*, i. e. regens anus nempe viduas: *Magdalena* quasi *manens rea*: *Pancratius* quasi *totus citogratus*: *Vitalis*, quasi *vivens talis* &c. Nec mirum, similem hic Bieli in mentem venisse, quando ipse fuit similis *Jacobi illius*, id est, rudis atque expers eorum, quæ ad humanitatem pertinent.

IV. Aliis ab *alendo* altare nomen videtur mutuatum, quod in eo alatur ignis. Quam sententiam non displicuisse video *Mario Servio Honorato*, veteri illi *Virgilii* interpreti, cujus de proprietate & differentiis Latini sermonis libellum reperio inter auctores L. Linguae à *Dionysio Gothofredo* in unum corpus redactos, & inter alia hæc ibi lego p. 1364. *Are dictæ ab ariditate,*

tate, quia in iis adoletur ignis: altaria ab alendo, quia igni adduntur alimenta. Verum hujus notationis ratio etiam aris convenit, in quibus etiam adolebatur & alebatur ignis. Vid. *Sext. Pompej. Fest. de Verb. Signif.* p. 249.

V. Melius sentiunt, quibus altare dici putatur, quasi *alta ara*. Probat hanc etymologiam *Beda* comment. in Ps. XXV. Tom. VIII. Oper. f. 555. *Isidorus* Orig. lib. XV. cap. IV. p. 1197. *Walafrid. Strabo* de reb. Eccles. cap. VI f. 74. *Balth. Meisn.* Philos. sobr. Part. II. sect. I. quæst. 19. p. 174. *Gabriel Biell. c. & alii.* Quippe alta non tantum erant, sed & in altis locis excitari solebant, teste *Historia* cum Romana, tum Græca. At vocem *aræ* cum altitudine hic conjungi, ut inde fiat *altare* quasi *alta ara*, non adeo videtur esse verisimile. Alias enim *Cochleare* dicendum esset quasi *Cochleæ ara*, & *Laqueare* quasi *lacus ara*, & *Collare* quasi *Colli ara*, & id genus alia, quorum terminatio similis.

VI. Optime igitur faciunt, qui simpliciter ab altitudine altare dictum esse existimant, terminationem *are* habentes pro mera derivationis adjectione, cujusmodi in citatis etiam vocabulis reperitur & in multis aliis. Sic à *Lacu*, *lacunar* & *lacunarium*; à *calce*, *calcar*, *calceus* & *calcearium*; à *vivo*, *vivarium*; ab *aqua*, *aquarium*; à *libro*, *librarium*. Similiter ab *alto*, *altare*, *altar* & *altarium*. Hanc sententiam amplectuntur *Sextus Pompejus Festus* l. c. *Ambros. Calepinus* cum not. *Pasferatii* f. 85. *Becmannus* de orig. L L. voce *Ara* p

238. *Joan. Ludovic. de la Cerda* Comm. in *Virgil. Aeneid.* XII. v. 81. n. 16. Tom. III. f. 729. *Martinius* in *Lexic. Philol.* f. 40. *Faber Lexic.* f. 110. *Bellarmin.* lib. I. de *Miss.* cap. 2. Tom. III. f. 197. & ex parte *Mart. Servius Honoratus*, & *Gabriel Biel* II. cc. Sed in ratione notationis dissentiunt. *Ecstus* & ex eo *Calepinus* ideo ab altitudine dici putant, quod à terra sint exaltata. Similiter *Cerda* ab eminente forma scribit appellata. *Martinius*, quod altis locis excitari solita, vel quia alta fuerint, quæ ratio omnium videtur commodissima. Minus placet illa interpretis *Statii*, qui ait: *Nominata sunt altaria, ad quæ sacrificantes manus porrigimus in altum.* Hoc enim externum quiddam erat, nec perpetuum. Nulla autem omnino *Gabrielis Bielis* est, qui ratione sacrificii altissimi, corporis scil. & sanguinis Domini ita dicta scribit l. c. Primo enim altaris vox Latinis veteribus illis admodum antiquis accepta referenda, quibus nihil constitit de altissimo quodam sacrificio. Deinde eadem S. etiam Patres legimus usos. At altissimum illud sacrificium, quale hic *Biel* fingit, omnino ignorasse certum est. Denique si quid hæc ratio valet, vix aliud quid efficiet, nisi hoc, Pontificiorum altaria ab altissimo etiam sacrificio corporis & sanguinis Christi ita dici, quod non negamus; at recte fieri, pernegamus.

CAPUT

CAPUT II.

DE

VARIIS VOCIS ALTARIS
SIGNIFICATIONIBUS APUD SCRIP-
TORES N. T. CUM *θεοπνεύματος*, TUM
ECCLESIASTICOS.

- Vocis potestas multiplex
tenenda.
- I. Significationes vocis alta-
ris sunt vel Biblicæ vel
Ecclesiasticæ.
 - II. In N. T. vel proprie vel
improprie sumitur.
 - III. Explicantur aliquot loca
Scripturæ N. T. ubi pro-
prie sumitur de altari
Hebræorum, ut Matth.
V. 23. 24. cur Christus
usus voce altaris sit.
 - IV. Matth. XXIII, 18. 19. 20 25.
Juramentum per altare.
Magna & parva. Per res
creatas quomodo vera.
 - V. Luc. I, 11. ἐπιφάνεια.
 - VI. Luc. XI, 5. Matth. XXIII.
35. ubi Zacharias occi-
sus sit. Locus altaris ho-
locaustorum.
 - VII. Rom XI. 3. an DEus in-
terdum probaverit cul-
tum in Excelsis.
 - IX. 1. Corinth IX. 13.
 - X. Jacob II. 21. Altare, in quo
Isaacus immolandus, cui-
usmodi fuerit.
 - XI. Explicantur loca N. T. ubi
vox altaris improprie
usurpatur. 1. Cor. X 18.
Dionysius Carthus. no-
tatur.
 - XII. Hebr. VII, 13.
 - XIII. Apoc. XI, 1. Dionys.
Carth. iterum notatur.
 - XIV. Apoc. XIV, 18.
 - XV. Hebr. XII, 10.
 - XVI. Apoc. V, 9. Altare Chri-
stus. Altare Hebræo-
rum asylum. An Salo-
mon recte jussit Joa-
bum ad altare occidi?
 - XVII. Apoc. VIII, 3.
 - XVIII. Apoc. IX, 13.
 - XIX. Significationes vocis al-
taris Ecclesiasticæ. Alta-
re, crux Christi, & qui-
dem proprie. Figu-

ra altarium apud Græcos.

XX. Altare coeleste. Origenis dictiones periculosa. Col. I, 20.

XXI. Altare coeleste speciatim exponitur.

XXII. Altare fidei.

XXIII. Altare Cordis, animæ, mentis.

XXIV. Altare corporis.

XXV. Ecclesia, populus DEI, fideles, pii, pauperes, misericordes, altaria mystica.

XXVI. Altare cultus divini, religionis & doctrinæ Christianæ. *Altare contra altare erigere*, quid sit.

XXVII. Ministerium sacrum; altare mysticum.

XXVIII. Locus, ubi sacra reposita mensa, altare dictus.

XXIX. Sacræ mensæ dictæ altaria.

XXX. Afferuntur testimonia; ex I. secul. Ignatii.

XXXI. Ex II. Sec. an quisquam mensam altare nominarit?

XXXII. Ex III. sec. Tertulliani, Origenis, Cypriani. Stationes.

XXXIII. Ex IV. Sec. Eusebii, Optati Milev., Gregor. Nazianzeni, Ambrosii, Nysseni, Hieronymi, Rufini, Prudentii, Chrysostomi.

XXXIV. Ex V. Sec. Augustini, Synesii, Paulini Nolani, Sulpicii Severi, Cyrilli Alex. Theodoriti, Sidonii Apoll. Socratis, Sozomeni, Petri Chrysologi, Salviani.

XXXV. Ex VI. Sec. Cæsarii Arelat., Ennodii, Alcimi Aviti, Aratoris.

XXXVI. Ex VII. Sec. Gregorii M., Isidori Hispal.

XXXVII. Ex VIII. Sec. Bedæ.

XXXVIII. Ex IX. Sec. Paschasii Ratberti, Amalarii Trevirens., Walafrid. Strabonis.

XXXIX. Ex X. Sec. Concil. Engilenheimensis & Landavenfis.

XL. Mensæ dictæ altaria, non ob sacrificium aliquod propriè ita dictum.

XLI. Causæ veræ appellationis: prima.

XLII. Altera.

XLIII. Tertia.

XLIV. Quarta, &c.

§. I.

Multiplex omnino vocis altaris potestas ac significatio est, quam ignorare non debet, quisquis rationem altarium Christianorum cognoscere cupit. Neglecta, animos hominum in errores sanè præcipitat gravissimos, quod vel in Pontificiis videre est. Hi enim si proprias hujus vocis significationes & metaphoricæ rectius discernèrent, quam solent, abstinere, credo, à nudâ voce suæ adjumentum arcessere Missæ commentitiæ.

II. Possunt autem variæ istæ significationes commode dividi in *Biblicas* & *Ecclesiasticas*, pro diversitate scriptorum. Biblicæ sunt vel V. vel N.T. Illas in præsentî in medium afferre, non opus esse videtur, quod de altaribus Christianorum nunc solliciti sumus. Has igitur imprimis considerare juvat.

III. Sumitur vero in N.T. altaris vox vel *proprie*, vel *minus proprie*. *Proprie* vel illud significat, in quo Judæi olim DEO obtulerunt sacrificia *proprie* dicta; vel illud, quod Deo ignoto legimus ab Atheniensibus erectum, Actor. XVII, 23. Istud Israelitarum; hoc gentilium fuit. Illud Græce *ἱερόν*, hoc *βωμόν* appellatur. De posteriori etsi multa disputant, quæ vide sis in *Joh. Andr. Bosii* Dissert. Philol. ad h. l. nemo tamen, quod scio, negavit, fuisse altare

proprie dictum. Quare non est, quod plura nunc de eo dicamus.

IV. Prius intelligitur Matth. V, 23. 24. in istis: *Si offers munus tuum ad altare &c.* Ubi Christus usus voce altaris, tanquam isto tempore usitata, nec aliter loqui potuit, quod nondum abrogata erant sacrificia Levitica. Pontificii quidem hîc altare Missæ putant intelligi oportere. Sed quàm absurdè, alio loco ostendam.

V. Eodem modo intelligitur Matth. XXIII, 18. 19. 20. 25. ubi mentio fit *juramenti per altare*, quod apud Judæos usitatum erat, & inter alias jurandi per res creatas formulas reperitur in Tosapht ad Nedarim c. I. Conf. *Maym.* de juram. c. 12. Nimirum Hebræorum magistri, observante *Grotio* in h. l. juramenta alia magna, alia parva censebant. Magna per ipsum DEum, cui æquabant juramentum *קורבאן*, quod *δώρον* *ἱεὺς* vertit *Josephus* lib. I. contra Appion. Id autem erat duplex, aut donum, quod altari superponebatur, cujus in Levitico sæpe est mentio, ubi idem *δώρον* vertunt LXX; aut pecunia missa in Gazo-phylacium, quod *קורבאנא* vocat Matthæus XXVII, 6. Per utrumvis horum si quis jurasset, per DEum ipsum jurasse censebatur, quia illa dona DEI erant propria. Juramenta autem per templum & altare minoribus juramentis accensebantur. Hæc magistri Hebræorum. Sed contra Servator noster h. l. templum & altare majora esse docet, quàm aurum & donum, juramenta quoque per illa facta in ipsum redun-dare

dare DEum, adeoque jurantem obligare. Neque tamen inde sequitur, ejusmodi juramenta esse licita, cum fiant per res creatas, per quas jurare nefas Deut. VI, 13. & X, 20. conf. Matth. IV, 10. Exod. XXIII, 13. Sophon. I, 5. Jerem. V, 7. Matth. V, 34. 35. 36. add. can. 23. Synodi. II. S. Patricii Tom. VII. Concil. edit. Paris. f. 325. Vera quidem sunt ratione *finis & effectus*, quatenus indirecte in ipsum feruntur DEUM adeoque hominis conscientiam obligant; sed non item ratione *formæ*, quia iis non invocatur DEUS testis dictorum & fallentium vindex. Nec si pejere per res creatas nefas, ideo fas per easdem jurare. Pejere enim simpliciter prohibitum Matth. V, 33. ac proinde nec per creatorem, nec per res creatas pejere licet; jurare vero non item, sed tantum per res creatas comm. 34. 35. 36. per DEum autem jurare non tantum permissum, sed etiam præceptum Deut. VI, 13. Cæterum quod isto Matthæi loco cap. XXIII. nonnulli permessa esse putant juramenta per res creatas, quæ tamen cap. V, 35. 36. prohibita, id totum nihil est. Neque enim ibi Christus formas juramenti approbat usurpandas, sed factas obligare tantum docet, ut ex B. Dorschei collegio Adiaph. MSS. observat *Matthias Zimmermann*. Analect. Miscell. mens. VI. §. III. pag. 306. Nulla itaque caput inter V. & XXIII. pugna, nulla juramenti per res creatas permissio. Quid alii hic tradant, vide in *Waltheri* nostri Harmon. Bibl. ad Matth. V. p. 745. seqq. De juramenti

mentis per Sanctos & Deos falsos vid. *Balduinum* Cas. Consc. lib. II. cap. IX. cas. 2. & 3. pag. 244. seqq. De gentilium juramentis variis ac ridiculis lege *Alexandrum ab Alex.* dier. genial. lib. V. cap. 10. p. 266. seq. Sed eo revertimur, unde digressi sumus; quippe diximus, altaris vocem, isto loco intelligendam esse proprie. Ratio non deest. Ut enim in juramentis per cœlum, terram, Hierosolymam, caput, voces cœli, terræ, Hierosolymæ, capitis intellectæ proprie sunt, quemadmodum videre est ex illarum descriptione Matth. V, 34, 35, 36. Ita & in juramentis per templum, aurum, altare, donum, voces templi, auri, altaris, doni intellectas proprie fuisse, & ratio similium efficit, & addita isto quoque loco descriptio Matth. XXIII, 18, 19, 20. Sunt quidem è Veteribus nonnulli, qui hic ad mysticum sensum (qui tamen proprie & stricte loquendo sensus Scripturæ non est) confugiunt, & altaris vocem improprie explicandam esse putant, ut *Origenes*, qui Tract. XXV. in Matth. f. 122. altare ibi vult esse hominis cor: *Altare*, inquit, *quod votum sanctificat, est hominis cor*; & *Augustinus*, qui lib. I. Quæst. Evang. cap. 34. Tom. IV. fol. 333. interpretatur ipsum Christum: *Intelligendum ait Templum & altare ipsum Christum: aurum & donum, laudes & sacrificia precum, quæ in eo per eum offerimus.* At nihil tale Spiritus S. hic intendit nec per verba, nec per res verbis significatas. Quare illatis allegoriis interpretationes illas annumeramus, quibus non

non verborum sensus exprimitur, sed res ipsæ alio referuntur, præter intentionem Spiritus Sancti.

VI. Sunt & alia loca N. T. in quibus altaris vox proprie de altari Judæorum usurpatur, quæ considerare breviter, animus est. Luc. I, 11. *Angelus Domini dicitur apparuisse Zachariæ, stans à dextris & θυμιατῆς & θυμιαματὸς altaris incensi.* Intelligi hic altare proprie dictum, haud puto quenquam negare. Introducitur enim hic sacerdos proprie dictus, Zacharias, isque dicitur ingressus esse in templum Domini proprie dictum & fecisse θυμιαμα suffitum proprie dictum comm. 9. quî ergo altare hic proprie dictum locum non haberet? Dum vero τῇ ὥρᾳ & θυμιαματὸς visum Zachariæ angelum esse lego comm. 10. illud recordor, quod ex Rabbino- rum scriptis tradidit *Drusus*, scilicet solitas sacerdotibus ἱεροφανείας contingere eo maxime tempore, cum adolebant. Adde *Josephum*, qui lib. XIII. Antiqu. cap. XVIII. f. 403. DEUM scribit reddidisse oraculum Hyrcano ἐν τῷ ναῷ θυμιαῶντι in templo adolenti.

VII. Luc. XI, 51. & Matth. XXIII, 35. mentio fit Zachariæ cujusdam occisi μεταξὺ & θυμιατῆς καὶ & οἴκῳ (ναῷ) inter altare & edem. (templum.) Ubi altare proprie dictum intelligere ipsa nos historia jubet II. Paral. XXIV, 21, 22. recensita, ad quam hic respexisse Christum, præterquam quod nullius alterius Zachariæ occisi S. Literæ meminerunt, vel ipse cædis locus evin-
cat.

cat. Facta enim est sub dio in atrio, quod רצח vocant Hebræi, αὐλήν Græci, Josephus ὑπαίθρον, in quo erat altare holocaustorum, ita ut subdivalis pars aliqua inter altare & ædem templi, quæ hic ναὸς stricte dicitur, Hebræis היכל intercederet: quem locum etiam in historia πρὸς αἰλώσεως lib. V. Josephus eodem nominat μέχρι τῷ βωμῷ καὶ τῷ νεώ. In Thalmude Babylonico de mensuris templi cap. V. dicitur, inter porticum & hoc altare spatium fuisse XXII. cubitorum. Situm autem altare holocaustorum sub dio fuisse in atrio exteriori, Glassius Phil. S. lib. I. Tr. II. p. 155. erudite ostendit ex Ezech. VIII, 16. II. Paral. IV, 1. altaris item usu, & analogia Tabernaculi federis Exod. XL, 29. Idemque testatur Josephus in descriptione τρεῖς περιβόλαι his verbis: ὁ ναὸς ἐν τῷ τῷ καὶ πρὸς τῷ βωμῷ ἦν, ἐφ' ἧς τὰς θυσίας ὀλοκαυτῶμεν τῷ θεῷ. Et in descriptione templi Salomonici, istis: τὸ δὲ θυσιαστήριον τὸ χαλκεὸν ἵσθησι πρὸς τῷ ναῷ &c. Hecataeus Abderita etiam: Ἐνταῦθα δ' ἐστὶ καὶ μέσον μάλιστα τῆς πόλεως περιβόλαι λίθιναι, μήκει ὡς πεντάπλεθρον, εὐρεῖ πηχῶν ἑκατὸν, ἔχον διπλᾶς πύλας. Ἐν ᾧ βωμός ἐστι τετραγώνος, nec non Philo de vita Moïsis, ubi ait, ὁ μὲν ἐν βωμῷ ἱδρυτο ἐν ὑπαίθρῳ τῶν εἰσόδων τῆς σκηνῆς ἀντικρὺ &c. Similiter libr. πρὸς θυόντον scribit, quod ἐν ὑπαίθρῳ παρὰ ταῖς τῷ νεώ προβάσεσιν ἱδρυται καὶ γέγονε πρὸς χρεῖαν τὴν τῶν ἐναίμων, sub dio situm fuerit prope templi vestibulum, ejusque usus positus in victimarum immolatione sit. Vid. Grot. in l.c.

Matth.

Matth. f. 324. Inter istud ergo θυσιαστήριον *holocaustorum altare* (non θυμιατήριον *sive altare incensi*, quod in Sanctuario positum erat) & τὸν ναὸν *templum*, ut Matthæus, sive ut Lucas habet τὸν οἶκον *edem Domini* stricte & proprie ita dictam: Sive ut est II. Paral. XXIV. בחצר בית יהוה *in atrio domus Domini* (inquo altare illud erat) interfectus est Zacharias, atque adeo *extra templum*, si templi vocem accipias *stricte* pro ea parte, quæ tecto erat operta; sin *late*, pro toto illo spatio sacro, quod muris erat clausum, *in templo*. Simile quid apud Christianos & gentiles quoque contigisse Job. Priceus annot. in Matth. h. l. f. 154. & Luc. l. c. f. 325. videtur ostendere velle, & nos infra de eo pluribus. Plura interim, quæ ad hunc locum pertinent, qui cupit, ei Glassius adeundus l. c. In ipsa explicatione modo tradita nobis consentit è SS. Patribus Hieronymus comm. in Matth. lib. IV. Tom. IX. Oper. f. 70.

VIII. Rom. XI, 3. commemorantur verba Eliæ ad DEum, conquerentis inter alia de everfione altarium: Domine, inquit, Prophetas tuos occiderunt καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν & altaria tua suffoderunt; Sive, ut Hebræa habent 1. Reg. XIX, 10. את מזבחתך הרסו *altaria tua destruxerunt*. Ubi altaris vox proprie intelligenda, sive dicamus cum Job. Quistorpio Annot. in 1. Reg. XIX, 10. pag. 313. loqui hic Eliam de altaribus, quæ in excelsis exstructa fuerunt, quorum crebra in Regum libris & Chroni-

cis

mentis per Sanctos & Deos falsos vid. *Balduinum* Cas. Consc. lib. II. cap. IX. cas. 2. & 3. pag. 244. seqq. De gentiliū juramentis variis ac ridiculis lege *Alexandrum ab Alex.* dier. genial. lib. V. cap. 10. p. 266. seq. Sed eo revertimur, unde digressi sumus; quippe diximus, altaris vocem, isto loco intelligendam esse proprie. Ratio non deest. Ut enim in juramentis per cœlum, terram, Hierosolymam, caput, voces cœli, terræ, Hierosolymæ, capitis intellectæ proprie sunt, quemadmodum videre est ex illarum descriptione Matth. V, 34, 35, 36. Ita & in juramentis per templum, aurum, altare, donum, voces templi, auri, altaris, doni intellectas proprie fuisse, & ratio similium efficit, & addita isto quoque loco descriptio Matth. XXIII, 18, 19, 20. Sunt quidem à Veteribus nonnulli, qui hic ad mysticum sensum (qui tamen proprie & stricte loquendo sensus Scripturæ non est) confugiunt, & altaris vocem improprie explicandam esse putant, ut *Origenes*, qui Tract. XXV. in Matth. f. 122. altare ibi vult esse hominis cor: *Altare*, inquit, *quod votum sanctificat, est hominis cor*; & *Augustinus*, qui lib. I. Quæst. Evang. cap. 34. Tom. IV. fol. 333. interpretatur ipsum Christum: *Intelligendum ait Templum & altare ipsum Christum: aurum & donum, laudes & sacrificia precum, quæ in eo per eum offerimus.* At nihil tale Spiritus S. hic intendit nec per verba, nec per res verbis significatas. Quare illatis allegoriis interpretationes illas annumeramus, quibus non

non verborum sensus exprimitur, sed res ipsæ alio referuntur, præter intentionem Spiritus Sancti.

VI. Sunt & alia loca N. T. in quibus altaris vox proprie de altari Judæorum usurpatur, quæ considerare breviter, animus est. Luc. I, 11. *Angelus Domini dicitur apparuisse Zachariæ, stans à dextris & θυαγνηῖς & θυμιάματ* altaris incensi. Intelligi hic altare proprie dictum, haud puto quenquam negare. Introducitur enim hic sacerdos proprie dictus, Zacharias, isque dicitur ingressus esse in templum Domini proprie dictum & fecisse θυμιάμα *suffitum* proprie dictum comm. 9. quî ergo altare hic proprie dictum locum non haberet? Dum vero τῇ ὥρᾳ & θυμιάματ visum Zachariæ angelum esse lego comm. 10. illud recordor, quod ex Rabbino- rum scriptis tradidit *Drusus*, scilicet solitas sacerdotibus *Ἰηφανεῖας* contingere eo maxime tempore, cum adolebant. Adde *Josephum*, qui lib. XIII. Antiqv. cap. XVIII. f. 403. DEUM scribit reddidisse oraculum Hyrcano ἐν τῷ ναῷ θυμιάωντι *in templo adolenti*.

VII. Luc. XI, 51. & Matth. XXIII, 35. mentio fit Zachariæ cujusdam occisi μετὰ ξυ & θυ- σιαγνηῖς καὶ & οἷος (*vas*) inter altare & adem- (*templum*). Ubi altare proprie dictum intelligere ipsa nos historia jubet II. Paral. XXIV, 21, 22. recensita, ad quam hic respexisse Christum, præterquam quod nullius alterius Zachariæ occisi S. Literæ meminerunt, vel ipse cædis locus evin- cat.

cat. Facta enim est sub dio in atrio, quod רצף vocant Hebræi, αὐλήν Græci, Josephus ὑπαίθρον, in quo erat altare holocaustorum, ita ut subdivalis pars aliqua inter altare & ædem templi, quæ hic ναὸς stricte dicitur, Hebræis היכל intercederet: quem locum etiam in historia πρὸς αἰλώσεως lib. V. Josephus eodem nominat μέχρι τῆς βαμῆ καὶ τῆς νεώ. In Thalmude Babylonico de mensuris templi cap. V. dicitur, inter porticum & hoc altare spatium fuisse XXII. cubitorum. Situm autem altare holocaustorum sub dio fuisse in atrio exteriori, Glassius Phil. S. lib. I. Tr. II. p. 155. erudite ostendit ex Ezech. VIII, 16. II. Paral. IV, 1. altaris item usu, & analogia Tabernaculi federis Exod. XL, 29. Idemque testatur Josephus in descriptione τρίτη περιβολὴ his verbis: ὁ ναὸς ἐν τῷ τῷ καὶ πρὸς τῷ βαμὸς ἦν, ἐφ' ᾧ τὰς θυσίας ὀλοκαυτῶμεν τῷ θεῷ. Et in descriptione templi Salomonici, istis: τὸ δὲ θυσιαστήριον τὸ χαλκεὸν ἵστησι πρὸς τῷ ναῷ &c. Hecataeus Abderita etiam: Ἐνταῦθα δ' ἐστὶ καὶ μέσον μάλιστα τῆς πόλεως περίβολος λίθινος, μήκος ὡς πεντάπλευρος, εὐρύς πηχῶν ἑκατὸν, ἔχον διπλᾶς πύλας. Ἐν ᾧ βωμός ἐστι τετραγώνος, nec non Philo de vita Moïsis, ubi ait, ὁ μὲν δὲ βωμός ἱδρυτο ἐν ὑπαίθρῳ τῶν εἰσόδων τῆς σκηνῆς ἀντιπρὸς &c. Similiter libr. πρὸς θυόντον scribit, quod ἐν ὑπαίθρῳ παρὰ ταῖς τῆς νεώ περιβάσεσιν ἱδρυταὶ καὶ γέγονε πρὸς χρείαν τὴν τῶν ἐναίμων, sub dio situm fuerit prope templi vestibulum, ejusque usus positus in victimarum immolatione sit. Vid. Grot in l. c.

Matth.

Matth. f. 324. Inter istud ergo θυσιαστήριον *holocaustorum altare* (non θυμιατήριον *sive altare incensi*, quod in Sanctuario positum erat) & τὸν ναὸν *templum*, ut Matthæus, sive ut Lucas habet τὸν οἶκον *edem Domini* stricte & proprie ita dictam: Sive ut est II. Paral. XXIV. בחצר בית יהוה *in atrio domus Domini* (inquo altare illud erat) interfectus est Zacharias, atque adeo *extra templum*, si templi vocem accipias *stricte* pro ea parte, quæ tecto erat operta; sin *late*, pro toto illo spatio sacro, quod muris erat clausum, *in templo*. Simile quid apud Christianos & gentiles quoque contigisse Job. Pricæus annot. in Matth. h. l. f. 154. & Luc. l. c. f. 325. videtur ostendere velle, & nos infra de eo pluribus. Plura interim, quæ ad hunc locum pertinent, qui cupit, ei Glassius adeundus l. c. In ipsa explicatione modo traditâ nobis consentit è SS. Patribus Hieronymus comm. in Matth. lib. IV. Tom. IX. Oper. f. 70.

VIII. Rom. XI, 3. commemorantur verba Eliæ ad DEum, conquerentis inter alia de everfione altarium: Domine, inquit, Prophetas tuos occiderunt καὶ τὰ θυσιαστήριά σου κατέσκαψαν & altaria tua suffoderunt; Sive, ut Hebræa habent 1. Reg. XIX, 10. את—מזבחתך הרסו *altaria tua destruxerunt*. Ubi altaris vox proprie intelligenda, sive dicamus cum Job. Quistorpio Annot. in 1. Reg. XIX, 10. pag. 313. loqui hic Eliam de altaribus, quæ in excelsis exstructa fuerunt, quorum crebra in Regum libris & Chroni-

cis

cis fit mentio, in quibus populus Israel verum DEum colens, prohibitus templo Hierosolymitano, DEO sacrificabat. Cujusmodi cultum in casu necessitatis à vere piis exhibitum DEum non improbasse putabat, quod & ante exstructum templum in excelsis ei sacra tantum fuerint facta 1. Reg. III, 2. nec pii extra casum necessitatis excelsa removerint 1. Reg. XV, 14. XXII, 44. 2. Chron. XV, 17. ut adeo justa fuerit Eliæ querela, de Achabo, altaria odio cultus divini destruyente: Sive cum aliis interpretemur de altaribus in honorem Dei à Patriarchis olim exstructis, sed per idololatriam Baaliticam tum temporis pollutis: quam pollutionem quidem Propheta non probavit, improbavit autem impium Israelitarum animum in demolitione illorum manifestatum: Sive tandem cum *Mich. Walthero* harm. Bibl. in Rom. XI. pag. 982. statuamus, Pluralem hic Numerum pro Singulari, more Hebræorum esse positum, siquidem unum tantum altare Hierosolymis esse debuit. Ex mente horum omnium altaris vox intelligenda proprie est de altari Judæorum, in quo sacrificia proprie dicta oblata. Ut autem missa significatione propria ad Metonymicum confugiamus, & altare hic improprie interpretemur de cultu Levitico in altari peracto, quemadmodum *Junius & Tremellius* not in h. l. volunt, causa satis gravis subesse non videtur. Etsi enim sublatis altaribus cultus quoque sublatus sit, in iisdem peragi, solitus; tamen sublatio cultus
non

non ἀμέσως & proxime significatur per everlionem altarium, sed tantum mediate & consequenter, ut ita loquar : quippe demolitionem altarium secuta vel concomitata est sublatio cultus.

IX. 1. Cor. IX, 13. οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ παροσδρεύοντες τῷ θυσιαστηρίῳ συμμερίζονται i. e. altari assidentes cum altari partem capere dicuntur. Ubi altare similiter proprie intelligendum de altari Judæorum est, quia οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ παροσδρεύοντες altari assidentes, sacerdotes & Levitæ Judæorum sunt, ut recte explicant *Chrysost.* homil. 22. in 1. Cor. IX. f. 512. *Ambros.* in h. l. Tom. V. f. 268. *Theophylact.* in h. l. f. 234. At hi curabant sacrificia proprie dicta, assidebant altari proprie dicto, & cum eo partem de sacrificiis capiebant (pars enim vocabatur quasi ab altari) idque ex Lege Levit. II, 3. 10. &c.

X. Jacob II, 21. *Abraham justificatus esse* dicitur offerens Isaac filium suum Ἰνι τὸ θυσιαστήριον super altare, מזבח illud nempe altare, cujus in narratione hujus rei mentio fit Gen. XXII, 9. Quidam è Judæorum magistris dixerunt, esse altare, quo Adam esset usus, ut est ap. *R. Aramam* comm. in h. l. super quo etiam Noah sacrificia sua obtulisset, quemadmodum videre est ap. *R. Abarbenel* f. 76. idque vetustate collapsum instauratum tantum ab Abrahamo esse, & hinc dici Abrahamum ædificasse מזבח illud altare. Verum etsi forte Adam & Noe illo in loco sacrificasse potuerunt, quod non negat *B. Lutherus*

cis fit mentio, in quibus populus Israel verum DEum colens, prohibitus templo Hierosolymitano, DEO sacrificabat. Cujusmodi cultum in casu necessitatis à vere piis exhibitum DEum non improbasse putabat, quod & ante exstructum templum in excelsis ei sacra tantum fuerint facta 1. Reg. III, 2. nec pii extra casum necessitatis excelsa removerint 1. Reg. XV, 14. XXII, 44. 2. Chron. XV, 17. ut adeo justa fuerit Eliæ querela, de Achabo, altaria odio cultus divini destruyente: Sive cum aliis interpretemur de altaribus in honorem Dei à Patriarchis olim exstructis, sed per idololatriam Baaliticam tum temporis pollutis: quam pollutionem quidem Propheta non probavit, improbavit autem impium Israelitarum animum in demolitione illorum manifestatum: Sive tandem cum *Mich. Walthero* harm. Bibl. in Rom. XI. pag. 982. statuamus, Pluralem hic Numerum pro Singulari, more Hebræorum esse positum, siquidem unum tantum altare Hierosolymis esse debuit. Ex mente horum omnium altaris vox intelligenda proprie est de altari Judæorum, in quo sacrificia proprie dicta oblata. Ut autem missa significatione propria ad Metonymicum confugiamus, & altare hic improprie interpretemur de cultu Levitico in altari peracto, quemadmodum *Junius & Tremellius* not in h. l. volunt, causa satis gravis subesse non videtur. Etsi enim sublatis altaribus cultus quoque sublatus sit, in iisdem peragi, solitus; tamen sublatio cultus
non

non ἀμέσως & proxime significatur per evulsionem altarium, sed tantum mediate & consequenter, ut ita loquar : quippe demolitionem altarium secuta vel concomitata est sublatio cultus.

IX. 1. Cor. IX, 13. οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ συνεσπένοντες τῷ θυσιαστηρίῳ συνεσπένοντες ἰ. e. altari assidentes cum altari partem capere dicuntur. Ubi altare similiter proprie intelligendum de altari Judæorum est, quia οἱ τῷ θυσιαστηρίῳ συνεσπένοντες altari assidentes, sacerdotes & Levitæ Judæorum sunt, ut recte explicant Chrysost. homil. 22. in 1. Cor. IX. f. 512. Ambros. in h. l. Tom. V. f. 268. Theophylact. in h. l. f. 234. At hi curabant sacrificia proprie dicta, assidebant altari proprie dicto, & cum eo partem de sacrificiis capiebant (pars enim vorabatur quasi ab altari) idque ex Lege Levit. II, 3. 10. &c.

X. Jacob II, 21. Abraham justificatus esse dicitur offerens Isaac filium suum Ἰσαὰκ τῷ θυσιαστηρίῳ super altare, ἡ מזבח illud nempe altare, cujus in narratione hujus rei mentio fit Gen XXII, 9. Quidam è Judæorum magistris dixerunt, esse altare, quo Adam esset usus, ut est ap. R. Aramam comm. in h. l. super quo etiam Noah sacrificia sua obtulisset, quemadmodum videre est ap. R. Abarbenelf. 76. idque vetustate collapsum instauratum tantum ab Abrahamo esse, & hinc dici Abrahamum ædificasse ἡ מזבח illud altare. Verum etsi forte Adam & Noe illo in loco sacrificasse potuerunt, quod non negat B. Luthers

zherus Comm. ad h. l. f. 299. b. non tamen altare illud Abrahami id ipsum esse videtur, quod vel primò Adam, vel postea Noah usi sunt. Nec præfixum ה id efficit: cum alias etiam הַעֲצִיִּים illa lingua hic intelligenda essent, quibus iidem illi sacrificia olim sua combusserunt. Emphasin inesse isti ה non negamus; at Emphasin illam id spectare, quod isti volunt, non patimur nobis persuaderi. A Genere ad speciem N. V. C. Et quanquam verbum בנה de operis collapsi instauratione quodam loco usurpetur, ut Ps. CII, 17. non satis tamen causæ videtur esse, cur à communiori illa magisque usitata ac trita significatione hic recedamus, qua בנה de iis rebus dicitur, quæ non ante exstiterunt, sed nunc primum exstruuntur, ædificantur. Atque ita etiam h. l. intellexisse videtur *Philo* lib. de Abraham f. 374. quum ait: ὁ μὲν πατὴρ συνεκόμεζε λίθους, ἵνα θεμελιωθῇ ἱερόν. *Ipse Pater lapides congerit, ut altare exstruat.* Ita nimirum, facere S. Patriarcha solitus erat. Suffragatur ipse *R. Arama* l. c. suorum diserte refellens opinionem. Sed quicquid sit, siue fuerit altare Noachi instauratum, siue aliud primum exstructum, proprie dictum tamen fuisse oportet, quia sacrificia proprie dicta in eo peracta.

XI. Cæterum *minus* quoque proprie altaris vox in N. T. usurpatur, idque vel *Metonymicè*, vel *Metaphoricè*. Metonymicè per Meton. Subjecti pro Adjuncto, *cultum* olim in altari peragi solitum, i. e. Leviticum seu religionem Judaicam significat, ut 1. Cor. X, 18. *Nonne qui edunt basti.*

hostias, κοινωνοὶ & συνάγεσθαι εἰσι; *participes altaris*
ant? i. e. cultus qui exhibetur in altari. Proposi-
 am enim hic Apostolo est Corinthios deterrere
 b esu idolothytorum, idq; inter alia persuadet
 ac ratione, quod qui vescantur idolothytis, ipso
 am simul sacrorum participes & idololatrarum
 ocios se faciant: quemadmodum de sacris Levita-
 am cibis edentes, ipsorum simul sacrorū se par-
 icipes faciant & profiteantur socios Ecclesiæ Ju-
 aicæ, approbentq; cultum in altari DEO exhibi-
 um. Sed de hoc alibi pluribus *Dionysius Carthusia-*
us Enarr. in h. l. f. 50. b. per altare intelligit ea,
 quæ in altari offeruntur. Quo ipso Metony-
 miam quidem hîc in voce altaris non negat aut
 destruit; verum id dicit, quod Apostolus non
 ntendit, quod cum verbis etiam minus bene
 congruit. Cum enim hostiæ & victimæ fue-
 rint ea ipsa, quæ in altari oblata sunt, quid quæ-
 ro dixisset Apostolus, si hoc voluisset: *Nonne*
qui edunt hostias, participes sunt eorum, quæ in altari
offeruntur, i. e. hostiarum? Sane edere hostias, &
 participem fieri hostiarum sive eorum, quæ in
 altari offeruntur, ad sacrificandum nempe, vel
 eadem sunt, vel parum differunt. Tum nec
 hoc negabant Corinthii, se nimirum edendo de
 ebus sacrificatis, participes fieri eorum, quæ
 n altari oblata erant. Quod si enim negassent,
 nente vix constare videri potuissent, cum cibi
 sacrificati sint nihil aliud, nisi ea quæ in altari
 oblata sunt, edere quoque nihil aliud significet,
 nisi participare cibos, adeoque vel eadem sint,
 vel certe alterum alterum necessario consequa-

tur, ut qui edit de cibis sacrificatis, particeps quoque fiat eorum, quæ in altari oblata sunt. Hoc autem videbantur ignorare, quod qui edere de cibis istis & quidem in publico convivio, particeps fieret cultus idololatrici seu dæmonibus præstiti. Quam opinionem ut ex animis eorum radicitus evelleret Apostolus, iisque persuaderet, dæmoniorum participem fieri, quisquis de idolothytis isto modo ederet, tria potissimum attulit argumenta, quibus id planum faceret. Primum est ab exemplo consecrati Calicis & panis, cujus qui particeps fit, particeps simul fit rerum signatarum, i.e. corporis & sanguinis Christi & socius religionis Christianæ comm. 16, 17. Alterum ab exemplo sacrificiorum Leviticorum, de quibus qui edunt, participes quoque fiunt cultus Levitici comm. 18 ut supra dictum. Tertium à definitione idolothytorum, quæ cum dæmonibus immolata sint comm. 20. ideo etiam eum faciunt participem dæmoniorum, qui illa edit. Ex quibus jam satis intelligi licet, quæ fuerit initio Corinthiorum persuasio, quæ postea Apostoli intentio, quæque proinde vera sit vocis altaris, citato commate, interpretatio.

XII. Simili metonymia usurpatur Hebr. VII, 13. *In quem enim dicuntur hæc, de alia tribu fuit, de quâ nullus ὁ ἐργασίας τοῦ θυσιαστηρίου attendit altari.* Ubi altaris voce Sacerdotium significatur per Metonymiam Subjecti occupantis seu Objecti pro Adjuncto occupato, seu eo, quod

quod versatur circa objectum illud: cujus generis exempla permulta *Glassius* collegit Rhet. S. Tr. I. cap. III. pag. 1076. 1077. hoc tamen prætermisso. Id enim agit Apostolus, ut ostendat, sacerdotium Leviticum fuisse imperfectum. Ostendit autem dum alium ait promissum & exhibitum sacerdotem extra ordinem Leviticum. Quod si enim ordo Leviticus fuisset perfectus, perfecti sacerdotii Pontifex non fuisset promittendus extra hunc ordinem. Sed est promissus & exhibitus extra hunc ordinem. Ergo Leviticus ordo non fuit perfectus. Major habetur comm. 11. ejus probatio comm. 12. & parenthesi præcedentis. Minoris confirmatio traditur comm. 13. eoque ostenditur, Christum esse promissum & exhibitum extra illum ordinem Leviticum, nempe quia fuit de tribu Juda, de qua nullus *altari attendit* i. e. sacerdotio functus est. Ita nimirum altaris vocem intelligere, Apostolica probandi ratio nos jubet. Ita etiam explicatur ab ipso Apostolo comm. 14. ubi quod ante dixerat: *Φυλῆς ἐτέρως μετέχθηκε, ἀφ' ἧς ὁδεὶς προσέχθηκε τῷ θυσιαστηρίῳ*, alterius tribus particeps fuit, de qua nullus attendit altari; illud nuncita-
 exprimit: *ἐξ ἰσθὰ ἀνατίταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν ὁδὲν πρὸς ἱερωσύνης Μωυσῆς ἐλόλησε*, ex Juda ortus est Dominus noster, in quam tribum nihil de sacerdotio Moses est locutus. Similiter hunc locum interpretati è veteribus *Theophylactus*, cujus verba hæc sunt: *ὁδεὶς προσέχθηκε, τὰ τέσσερα, προσέση τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ ἐπεμελήθη τῶν ἱερατικῶν ἔργων*.

Nemo praeſto fuit , i. e. adſtitit altari curamque geſſit ſacerdotalium operum. Et Dionyſius Carthuſianus , qui per altare intelligit miniſterium altaris, quod ſane ipſum eſt ſacerdotium.

XIII. Sed & πᾶς illud, in quo altare cœleſte, μετωνυμικῶς dictum θυſιαſτήριον eſt Apoc. XI, 1. ubi Johannes *metiri* jubetur *templum* & *altare*, & *adorantes in illo*, non item atrium exterius. Distinguitur ergo θυſιαſτήριον à templo DEI, & opponitur τῇ αὐλῇ τῇ ἔξωθεν & ναὸς ſeu *exteriori templi atrio*, nonnulli etiam ἐν αὐτῷ προσκυνεῖν *adorare in eo* dicuntur. Ex quibus non difficile eſt colligere, ad atrium interius referendum, non ad ipſum altare, in quo adorantes non erant. Quid autem hic ſignificetur myſtici, de eo nondum convenit inter interpretes. Optimum videtur, voce templi, *Eccleſiam*; altaris, *doctrinam veram* intelligere. Hæc enim menſuræ capax eſt, veluti Eccleſia, menſuranda videlicet calamo, id eſt, judicanda ex verbo tanquam certiffimo canone & calamo menſorio Gal. VI, 16. Eſa. VIII, 20. Et quemadmodum olim in atrio interiori erat altare thymiama- tum Levit. IV, 7, 18. XVI, 18. 1. Reg. IX, 25. erat candelabrum aureum Exod. XL, 24. erat menſa & ſuper ea panis propoſitionis Hebr. IX, 2. Ita & in doctrinâ orthodoxa eſt altare Chriſtus Hebr. XIII, 10. Apoc. VIII, 3. eſt candelabrum aureum fidei lucens per bona opera. Matth. V, 16. eſt menſa Eucharistiæ 1 Cor. X, 21. & ſuper eâ panis vitæ 1 Cor. X, 16. Joh. VI, 35. 48

Et

Et in hac DEum adorant veri Christiani, & quicquid cum canone hujus altaris non congruit, id omne cum atrio exteriori rejiciunt nec habent pro altari, veluti & adorationem, quæ non est secundum canonem adorationis ad altare DEI, tanquam non adorationem ad altare DEI æstimant. Nimirum hoc est illud judicium, quod in Ecclesiâ fit & fieri debet: quod non est secundum canonem, non admittere Rom. XVI, 17. *Pareus* hic Christum putat iterum intelligi p. 453. Verum Christus non mensurandus ab hominibus est. Metiri quidem idem esse vult quod instaurare, reparare, at hoc de Christo commode dici non potest; potest autem de doctrina. Nisi forte Christum tanquam κηρυσσόμενον hic considerare malit, qui certa ratione mensurari potest norma verbi divini: an videlicet Christus κηρυσσόμενος s. prædicatus idem sit, qui revelatus in S. Scriptura. *Dionysius Carthusianus* cum prius dixisset, altare hic esse perfectos & contemplativos, quorum auxilio aliorum sacrificia innitantur, ut sensus sit, singulorum capacitatem, perfectionem, mensuram considerandam, ut unicuique secundum suam capacitatem & modum verbum DEI proponatur; Deinde subjicit, posse quoque de altari materiali atque inanimato accipi, hoc sensu, altaria & templa per totum mundum esse construenda. Verum prior explicatio cum intentioni S. Johannis minus congruit, utpote qui hic tradit compendium quasi totius Væ tertii, & describit,

tur, ut qui edit de cibis sacrificatis, particeps quoque fiat eorum, quæ in altari oblata sunt. Hoc autem videbantur ignorare, quod qui ederet de cibis istis & quidem in publico convivio, particeps fieret cultus idololatrici seu dæmonibus præstiti. Quam opinionem ut ex animis eorum radicitus evelleret Apostolus, iisque persuaderet, dæmoniorum participem fieri, quisquis de idolothytis isto modo ederet, tria potissimum attulit argumenta, quibus id planum faceret. Primum est ab exemplo consecrati Calicis & panis, cujus qui particeps fit, particeps simul fit rerum signatarum, i.e. corporis & sanguinis Christi & socius religionis Christianæ comm. 16, 17. Alterum ab exemplo sacrificiorum Leviticorum, de quibus qui edunt, participes quoque fiunt cultus Levitici comm. 18 ut supra dictum. Tertium à definitione idolothytorum, quæ cum dæmonibus immolata sint comm. 20. ideo etiam eum faciunt participem dæmoniorum, qui illa edit. Ex quibus jam satis intelligi licet, quæ fuerit initio Corinthiorum persuasio, quæ postea Apostoli intentio, quæque proinde vera sit vocis altaris, citat commate, interpretatio.

XII. Simili metonymia usurpatur Hebræi VII, 13. *In quem enim dicuntur hæc, de alia tribu fuit, de quâ nullus ὁ ἐργασίας τῶ ἱεροῦ διακονεῖν ἀξίος* attendit altari. Ubi altaris voce Sacerdotium significatur per Metonymiam Subjecti occupantis seu Objecti pro Adjuncto occupato, seu eo quo

quod versatur circa objectum illud : cujus generis exempla permulta *Glassius* collegit Rhet. S. Tr. I. cap. III. pag. 1076. 1077. hoc tamen prætermisso. Id enim agit Apostolus , ut ostendat, sacerdotium Leviticum fuisse imperfectum. Ostendit autem dum alium ait promissum & exhibitum sacerdotem extra ordinem Leviticum. Quod si enim ordo Leviticus fuisset perfectus, perfecti sacerdotii Pontifex non fuisset promittendus extra hunc ordinem. Sed est promissus & exhibitus extra hunc ordinem. Ergo Leviticus ordo non fuit perfectus. Major habetur comm. 11. ejus probatio comm. 12. & parenthesi præcedentis. Minoris confirmatio traditur comm. 13. eoque ostenditur , Christum esse promissum & exhibitum extra illum ordinem Leviticum, nempe quia fuit de tribu Juda, de qua nullus *altari attendit* i. e. sacerdotio functus est. Ita nimirum altaris vocem intelligere, Apostolica probandi ratio nos jubet. Ita etiam explicatur ab ipso Apostolo comm. 14. ubi quod ante dixerat : Φυλῆς ἐτέρῃς μετέχθηκε, ἀφ' ἧς ὁδεὶς προσέχθηκε τῷ θυσιαστηρίῳ, alterius tribus particeps fuit, de qua nullus attendit altari ; illud nunc ita exprimit : ἐξ ἰσθὰ ἀνατίταλκεν ὁ κύριος ἡμῶν, εἰς ἣν φυλὴν ὁδὲν πρὸς ἱερωσύνης Μωυσῆς ἐλόλησε, ex Juda ortus est Dominus noster, in quam tribum nihil de sacerdotio Moses est locutus. Similiter hunc locum interpretati è veteribus *Theophylactus*, cujus verba hæc sunt : ὁδεὶς προσέχθηκε, τὰ τέσσα, προσέση τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ ἐπεμελήθη τῶν ἱερατικῶν ἔργων.

Nemo præsto fuit, i. e. adstitit altari curamque gessit sacerdotalium operum. Et Dionysius Carthusianus, qui per altare intelligit ministerium altaris, quod sane ipsum est sacerdotium.

XIII. Sed & πᾶς illud, in quo altare cœleste, μετῶνυμικῶς dictum θυσιαστήριον est Apoc. XI, 1. ubi Johannes *metiri* jubetur templum & altare, & adorantes in illo, non item atrium exterius. Distinguitur ergo θυσιαστήριον à templo DEI, & opponitur τῇ αὐλῇ τῇ ἑξωθεν ἢ ναῷ seu exteriori templi atrio, nonnulli etiam ἐν αὐτῷ προσκυπεῖν adorare in eo dicuntur. Ex quibus non difficile est colligere, ad atrium interius referendum, non ad ipsum altare, in quo adorantes non erant. Quid autem hic significetur mystici, de eo nondum convenit inter interpretes. Optimum videtur, voce templi, *Ecclesiam*; altaris, *doctrinam veram* intelligere. Hæc enim mensuræ capax est, veluti Ecclesia, mensuranda videlicet calamo, id est, judicanda ex verbo tanquam certissimo canone & calamo mensorio Gal. VI, 16. Esa. VIII, 20. Et quemadmodum olim in atrio interiori erat altare thymiama-
tum Levit. IV, 7, 18. XVI, 18. 1. Reg. IX, 25. erat candelabrum aureum Exod. XL, 24. erat mensa & super ea panis propositionis Hebr. IX, 2. Ita & in doctrinâ orthodoxa est altare Christus Hebr. XIII, 10. Apoc. VIII, 3. est candelabrum aureum fidei lucens per bona opera. Math. V, 16. est mensa Eucharistiæ 1 Cor. X, 21. & super eâ panis vitæ 1 Cor. X, 16. Joh. VI, 35. 48

Et

Et in hac DEum adorant veri Christiani, & quicquid cum canone hujus altaris non congruit, id omne cum atrio exteriori rejiciunt nec habent pro altari, veluti & adorationem, quæ non est secundum canonem adorationis ad altare DEI, tanquam non adorationem ad altare DEI æstimant. Nimirum hoc est illud judicium, quod in Ecclesiâ fit & fieri debet: quod non est secundum canonem, non admittere, Rom. XVI, 17. *Pareus* hic *Christum* putat iterum intelligi p. 453. Verum *Christus* non mensurandus ab hominibus est. Metiri quidem idem esse vult quod instaurare, reparare, at hoc de *Christo* commode dici non potest; potest autem de doctrina. Nisi forte *Christum* tanquam κηρυσσόμενον hic considerare malit, qui certa ratione mensurari potest norma verbi divini: an videlicet *Christus* κηρυσσόμενος s. prædicatus idem sit, qui revelatus in S. Scriptura. *Dionysius Carthusianus* cum prius dixisset, altare hic esse perfectos & contemplativos, quorum auxilio aliorum sacrificia innitantur, ut sensus sit, singulorum capacitatem, perfectionem, mensuram, considerandam, ut unicuique secundum suam capacitatem & modum verbum DEI proponatur; Deinde subjicit, posse quoque de altari materiali atque inanimato accipi, hoc sensu, altaria & templa per totum mundum esse construenda. Verum prior explicatio cum intentioni S. Johannis minus congruit, utpote qui hic tradit compendium quasi totius Væ tertii, & describit,

bit, quis status Ecclesiæ futurus sit itemque testium Christi,regnante Anti-Christo; tùm adeò obscura est, ut alia explicatione indigeat, quo pateat, quales sint illi perfecti & contemplativi, quod & quale auxilium, quæ & qualia sacrificia, quæ isto auxilio inniti debeant. A lapsu certe primorum parentum non sunt perfecti inventi in Ecclesia Eccles. VII, 21. 1.Reg. VIII, 4. Phil. III, 12. & si qui perfecti ex gratia dicuntur, illi non sunt contemplativi, sed Practici Jacob. I, 22. quorum auxilio Christianorum sacrificia niti non debent, sed solo DEO Psal. CXVIII, 8. Christi que merito Joh. XVI, 23. XIV, 13, 14. *Posteriorem* non admittit ratio Spiritus S. qui vult in hac prophetia typo & cultu veteris Ecclesiæ adumbrare statum & cultum novæ Ecclesiæ: non quod tales typi in ea esse debeant, sed quod res typis illis figuratæ novæ Ecclesiæ conveniant. Et certe si templum & altare de ædificiis proprie intelligenda, ad eundem etiam modum atrium & civitas sancta comm. 2. intelligenda essent. Quod tamen absurdum & ab ipso *Dionysio* improbatur, qui per atrium peccatores non pœniten-tes, per civitatem vero sanctam, Ecclesiam DEI intelligit. Quale hic ergo atrium, qualis civitas, tale & templum & altare: at illa sunt metaphorica & mystica. Talia igitur & hæc erunt. Accedit *mensuræ* ratio, quæ proprie dicta esse debet, si altaria & templa manu facta intelliguntur. At Johannes metiri jubetur cum templo & altari etiam *ὅτι πνευματικὴς ἐν αὐτῷ adorantes*
in

in illo, qui certe proprie dimetiendi non sunt. Improperie igitur intelligenda omnia, cum mensura, tum mensuræ objectum, templum & altare, &, quod excluditur, atrium exterius.

XIV. Non aliâ Metonymiâ, aliâ tamen significatione poni videtur altaris vox Apoc. XIV, 18. Ut enim commate 17. ἐκ τοῦ ναοῦ ex *sanctuario* exierat unus angelus: ita nunc ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου *alius* comm. 18. quod de altari proprie dicto dici nequit. Dici autem commode potest de *atrio interiori*, & hîc quidem de *mystico*, de *cælesti*, in quo θυσιαστήριον Christus Apoc. VIII, 3. Hujus ἐξουσία s. potestas atrii locum videtur obtinere: inde enim mittuntur angeli: inde habuit missus ille angelus ἐξουσίαν καὶ τὸ πῦρ potestatem in ignem: inde potestatem accepit loquendi & deprecandi *justa DEI judicia* Apoc. XVI, 7.

XV. Denique *Metaphoricè* quoque vox illa usurpari solet de *Christo*, ut Hebr. XIII, 10. ἔχομεν θυσιαστήριον &c. quo de loco visum est alibi agere commodius, ubi argumenta Bellarmini confutavi, quibus idem efficere conatur, altare propriè dictum Christianis esse. (vid. Disp. meam inaug. de calice & mensa Domini ac Dæmoniorum, Gieslæ habitam A. 1678.)

XVI. Ad eundem modum usurpatur quoque in Apocalypsi Johannis non uno in loco. Cap. VI, 9. vidisse se scribit S. Johannes ὡς καὶ τὸ θυσιαστήριον *sub altari animas hominum interfectorum propter verbum DEI & propter testimoni-*

um agni, quod habebant. Ubi altare alii aliud intelligunt. *Franciscus Ribera*, Comm. in h. l. pag. 213. intelligit locum in cœlo designatum *martyrum animabus*, ut in eo quiescant, qui ideo altare appelletur, quod in terrâ martyrum corpora sub altari requiescant. Atque ita etiam intellexisse putat *Augustinum* serm. XI. de Sanctis, & *Hieronymum* in *Esaia* VI, 6. Verum ista consuetudo reliquias sanctorum sub aris recondendi, multis post seculis demum in Ecclesiam inducta fuit, non ab Apostolis introducta. Quare non potuit eò respexisse *Johannes*, cum id prorsus ignorarit, improbasset etiam sine dubio, si futurum scivisset, eo quidem fine & modo, quo postea legimus factitatum. De *Augustini* citato loco quid judicandum sit, dicemus infra. *Hieronymus* vero non magis ad sepulchra martyrum respexisse existimandus est, quàm ipse *Johannes*, cujus præter verba nihil aliud dicit: *Quod autem altare*, inquit, *sub quo animæ martyrum sunt videatur in cœlo*, & *Johannes* in *Apocalypsi* loquitur, Tom. V. f. 30. *Dionysius Carthusianus* Enarr. in h. l. f. 132. b. altare interpretatur *secretarium laudis æternæ*, quod est sublime altare triumphantis Ecclesiæ. Melius omnino quàm *Ribera*. Auctor explic. *Apocalypsi*. quæ *Augustino* adscribitur, homil. VI. Tom. IX. f. 667. per aram DEI Ecclesiam intelligit, sub cujus oculis martyres effecti sint. Verum hic non considerantur martyres, quatenus in conspectu Ecclesiæ sunt; sed quatenus post mortem eorum ani-

animæ clamant. Clamant autem non in conspectu Ecclesiæ militantis, sed triumphantis, nec sub triumphante sunt, sed in ea. Ipsa triumphans sub altari cœlesti, id est, Christi præsidio est. Ita & Martyrum animæ. E nostris B. Hoë Tom II. in Apoc. f. 422. significari altaris voce putat *Thronum Dei* s. sedem æternæ beatitudinis, quæ in forma altaris splendidissimi oculis Apostoli objecta fuerit. At cap. VIII, 3. altare diserte à throno DEI distinguitur. *Johannes Cluverus* comm. in h. l. Tom. II f. 248. refert ad *beneplacitum DEI* erga nos in Christo propitiatore. *Job. Gerhardus* Not. ad h. l. pag. 46. explicat de ipso Christo, qui in ara crucis sese obtulit in odorem suavitatis Eph. V, 2. quem habemus altare Hebr. XIII, 10. in quo spirituales nostras hostias offerimus 1. Petr. II, 5. in cujus etiam manu & præsidio sunt animæ pie defunctorum, præsertim Martyrum Sap. III, 1. Act. VII, 59. 1. Petr. IV, 19. Subscribunt huic interpretationi è Nostris *Gerh. Graven* expl. Apoc. pag. 67. *Daniel Cramerus* Apoc. p. 26. è Reformatis *Junius & Tremellius* in h. l. pag. 438. *David Pareus* comm. in h. l. pag. 255. *Petr. Ravanell* Bibl. S. voc. Altar. num. 1. f. 78. *Jacob Brandmüllerus* Anal. typ. Apoc. p. 333. Atque ita etiam ante illos explicari illud altare, posse existimavit *Dionys. Carthusianus*. Vel, inquit, *subtus altare*, i. e. *sub Christi custodia & quiete*. Christus enim uno modo altare vocatur, in quo & super quod cuncta, quæ immolamus, offerre debemus. Eodem modo de Christo istam vocem accepisse

Hay-

Haymonem & Anselmum, *Ribera* l. c. pag. 212-
 tradit. Forte non multum aberrat *Bernhardus*
 qui corpus Christi hic intelligit *serm.* IV. in Fe-
 sto omnium SS. f. 58. Nos nihil ob stare vide-
 mus, quo minus commodissime hic cum istis
Christum asseramus per altare intelligi. Altare
 certe Hebræorum refugium erat supplicum &
 asylum, ubi isti tuti erant, nec sine piaculo in-
 de avelli poterant. Divina lex jubet, ut ab al-
 tari avellatur voluntarius homicida *Exod.* XXI,
 14. Invitus ergo qui hominem occiderat, relin-
 quendus erat: alias non voluntarium præcipue,
 sed omnem omnino homicidam avelli, DEUS
 jussisset. Perspectum id exploratumque Ado-
 niæ erat, ideoque à Salomone sibi metuens ad
 altare confugiebat. *Grotius* ex gentium more
 eo confugisse putat, non ex legis instituto,
comm. in h. l. f. 266. vid. de J. B. & P. lib. II. cap.
 21. §. 5. Quicquid sit, si nullum in altari præsi-
 dium posuisset, eo non confugisset. Nec Joab
 id fecisset *1. Reg.* II, 2, 28. Nec Benajas timuisset
 primò eum isto in loco occidere, *comm.* 30.
 quanquam postea jussu Salomonis, & volente
 ita Joabo, id fecerit *comm.* 31. 34. Rectè ne, an
 injuria, nunc equidem disquirere nolo. Vid.
Georg. Mæbius *Asylol.* disp. I. §. 16. p. 18. qui plu-
 ribus hanc controversiam persecutus est, & eo
 tandem devenit, ut diceret, vel extraordina-
 rium aliquem motum Spiritus hic agnoscendum
 esse, vel aliquam præcipationem & incogitan-
 tiam. Prius tamen ei videtur magis verisimile.

Cum

Cum igitur altare olim in populo Israelitico securitatem iis attulerit, qui eo confugerant; ideo perquam opposite h. l. animæ Martyrum quiescere dicuntur sub altari, Christo: ad hunc enim confugerant, cum adhuc essent corporibus alligatæ: ad eundem se recipiunt corporibus solutæ: atque is idem tutum iis præstat perfugium, & securam affert quietem. Hinc pii animas suas commendare solent DEO fideli conditori 1. Petr. IV, 19. Act. VII, 59. non ignorantes, quod animæ piorum sint in manu DEI Sap. III, 1.

XVII. Cap. VIII, 3. alius *angelus* dicitur *stetisse* *ἄγγελος* *ἑστηκὼς* *ad altare*, habens *thuribulum aureum*, data quoque ei *ὑψίστου* *ἰσχυρὰ* *multa*, ut daret orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod ante thronum DEI, & comm. 4. *Angelus thuribulum implevisse* dicitur *de igne altaris* &c. Hic altaris vocem iterum non intelligunt omnes interpretes uno eodemque modo. *Dionys. Carthusianus* in h. l. f. 135. putat intelligi posse vel de Ecclesia, vel de ara crucis, vel de mensa Domini, vel de Conversationis Christi merito, vel de corpore Christi ejusque passione. *Joh. Coccejus* cogit. de Apocal. l. c. p. 92. *dignitatem Deitatis* intelligit. *Cluverus* l. c. p. 293. de beneplacito divino interpretatur. *Fr. Ribera* in h. l. p. 253. in altari aureo ipsum Christum significatum esse putat, quæ interpretatio etiam placet *Davidi Pareo* Comm. in h. l. p. 330. Noster quoque *Gerb. not.* in h. l. p. 57. Christum hic significari

cari putat, tanquam unicum N. T. sacerdotem sacerdotale suum officium etiam in cœlo facientem Hebr. VII, 22. 27. quæ sententia omnium videtur optima, ita ut per *altare* ipse *Christus* tanquam sacerdos, siue *intercessio* ejus sacerdotalis intelligatur *μετὰ Θεοῦ καὶ*. Altare enim requirit sacerdotem, & intercessio illa cœlestis sacerdotem requirit, qui est unus & solus Jesus Christus Hebr. VII, 4. 25. 26. Altare sacrificium postulat, & intercessio illa cœlestis sacrificium crucis postulat, quo tanquam fundamento innitatur; postulat eadem sacrificia precum Deo offerenda Hebr. V, 7. Apoc. V, 8. VIII, 3. Altare ad DEum respicit, & intercessio illa sacerdotalis fit ante thronum DEI Apoc. VIII, 3. Cum altari conjunctus ignis sacrificialis est incendens sacrificia, & cum intercessione Christi sacerdotali conjunctus ignis Spiritus S. est, incendens sacrificia precum, ut adscendant ad DEum Joh. IV, 24.

XVIII. Eadem ejusdem vocis significatio est cap. IX, 13. ubi Johannes audivisse se scribit *vocem unam ex quatuor cornibus altaris aurei, quod coram DEO est.* Christum significari iterum, sed quatenus *cruentatus* est non tantum sanguine suo, sed forte etiam Martyrum, *Coccejus* putat. Non sine ratione. Hic enim initium judiciorum DEI est. Cornua autem altaris adspergi fuisse solita sanguine victimarum, patet ex Levit. IV, 7. 18. XVI, 18. Consentiant plerique supra nominati, quantum ad Christum attinet, præ-

præter *Dionysium Carthusianum*, & *Auctorem* *Explic. Apoc.* inter Opera Augustini homil. VII. f. 672. qui *Ecclesiam* malunt intelligi. Cum quibus etiam facere hic videtur *Cluverus*. Sed quatuor illa cornua alius aliter explicat. *Gerhardus* noster l. c. p. 69. quatuor Evangelistas iis significari existimat, quorum vox in toto orbe sonuit, *Cluverus* quatuor mundi cardines, ex quibus omnibus preces ad DEUM fundi & vicissim responsa ejus expectari debent. *Pareus* medium altaris aurei. Quicquid sit, hoc negari non potest, altaris vocem hic intelligendam metaphorice esse, sive Christum, sive Ecclesiam significet, quod nobis in præsentī sufficit.

XIX. Hactenus *Biblicas* vocis altaris significationes vidimus. Nunc *Ecclesiasticas* considerare juvat. Hic autem S. Patres premere vestigia scriptorum *ἱεροῦ καὶ ἑσώου* videmus. Nam perinde ut illi altaris vocem intelligunt vel proprie vel improprie. Proprie vel de altaribus *Judeorum*, vel de aris gentilium, vel de cruce Christi usurpant. De illo & isto afferre testimonia, nihil attinet, quando nemo negat, nec ulla inde redundat utilitas. Hoc autem firmare testimoniis non ab re est. *Origenes* Tom. I. Oper. homil. VII. super Levit. f. 70. F. Ilbi verò tempus advenit crucis suæ, & accessurus erat ad ALTARE, ubi immolaret hostiam carnis suæ: accipiens, inquit, calicem, benedixit, & dedit discipulis suis dicens: Accipite & bibite ex hoc. Vos, inquit, bibite, quia modo accessuri non estis ad

ad altare dicit de se: *Amen dico vobis, quod non bibam de generatione vitis hujus, usq; quò bibam illud vobiscum novum in regno patris mei.* Ambrosius lib. I. ep. II. Tom. III. Oper. f. 63. *Annon tibi videtur effudisse sanguinem suum, de cujus latere supra ipsum passionis ALTARE aqua cucurrit & sanguis?* & serm. III. in Psalm. 118. Tom. IV. Op. f. 614. *Mirabile illud ALTARE, in quo unius agni sacrificium tulit peccata mundi.* Auctor sermonis 130. de Tempore, qui Augustino tribuitur Tom. X. Oper. f. 881. *Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus. Et ubi immolatus est? dicitur in altitudine crucis. Novum est ALTARE sacrificii hujus, quoniam & immolatio nova & admirabilis. &c. & postea: Vidisti, quomodo simul & hostia & sacerdos factus est, & ALTARE erat crux.* Venantius Fortunatus hymn. de Pass. Christi p. 695. *Salve ARA, salve victima, de passionis gloria.* Crucem Christi autem fuisse altare propriè ita dictum, si non adstricta, tamen laxâ vocis significatione inde patet, quod fuerit ejusmodi structura, in quâ sacerdos propriè dictus, Jesus Christus, sacrificium propriè dictum, seipsum nempe, DEO Patri obtulit. Formam externam non fuisse eandem, quæ cæterorum altarium esse solet, id ne mireris. Sacrificium singulare erat, sacerdos singularis. quidni & altare singulare? Nec altarium propriè dictorum forma externa eadem apud gentes fuit. Græcorum sanè aras alias rotundas, alias quadratas, oblongas alias, alias denique pluribus distinctas fuisse angulis, apud veteres legi

legi

legi & in Antiquitatibus meis Græcis annotavi. Nec tamen desierunt esse aræ propriè dictæ. Quare nec Crux Christi propter formam crucis desinet esse altare, nec sacrificium proprium à sacerdote propriè dicto in ea peractum finet, non esse altare. Consentit Thomas, qui in Hebr XIII, ita scribit: *Crucem Christi rectè proprièq; vocari altare, nulla dubitatio est.* Idem sentiunt è nostris *Dorscheus* Mys. Miss. cap. 8. *Danhawer.* Hodom. Calvin. Phant. 6. & *Bebelius* Diss. de Aris, & Mensis §. 2. qui & Reformatos quosdam hujus sententiæ laudat testes.

XX. Sequuntur altaria *minùs propriè* ita appellata. Sunt autem varia. Nos melioris distinctionis gratiâ alia *superna*, alia *interna*, alia *externa* appellabimus. *Supernum* vel *generatim* Patres describunt, dicentes, esse in cœlis aliquod altare; vel *speciatim* explicantes, quodnam & quale sit istud. *Generatim* de altari superno loquitur *Irenæus* adv. Hæreses lib. IV. cap. 34. f. 363. Sic & ideo nos quoq; offerre vult munus ad altare frequenter sine intermissione. Est ergo altare in cœlis. Illuc enim preces nostræ & oblationes nostræ diriguntur: & ad templum, quemadmodum *Johannes* in Apocalypsi ait: Et apertum est templum DEI & tabernaculum. Fevardentius quidem annot. ad citat. libr. cap. 20. f. 337. altare propriè dictum hîc contendit intelligi oportere. Sed nihil agit, quemadmodum alio loco demonstrabitur. Ita etiam *Origenes* homil. I. in Esaiam Tom. II. oper. f. 101. C. Deferatur ergo mihi de altario cœlesti forfex, ut tan-

C

gat

gat labia mea. Forfex Domini si tetigerit labia mea, mundat ea, & circumciderit à vitiis, aperiam verbo DEI os meum. & homil. IX. super Levit. Tom. I. op. f. 79. C. Necessarium fuit, dominum ac Salvatorem meum non solum inter homines hominem nasci, sed etiam ad inferna descendere, ut sortem apopompæi tanquam homo paratus in eremum inferni deduceret, atq; inde regressus, opere consummato adscenderet ad patrem, ibiq; plenius apud altare illud cœleste purificaretur, ut carnis nostræ pignus, quod secum evexerat, perpetua puritate donaret. & homil. I. in Levit. f. 54. F. Sed & hoc fortasse non sine causa fit, quod cum superius dixisset, applicabit eum ad ostium tabernaculi testimonii, in posterioribus repetit, & iterum dicit: ad altare, quod est ad ostiū tabernaculi testimonii, quasi non eundem locum sub eadem ratione semel designasse suffecerit. Nisi quia, fortè hoc intelligi voluit, quod sanguis Jesu non solum in Hierusalem effusus est: ubi erat altare, & basis ejus, & tabernaculū testimonii; sed & quod supernum illud altare, quod est in cœlis, ubi & Ecclesia primitivorum est, idem ipse sanguis adpersus erit. Sicut & Apostolus dicit: quia pacificavit per sanguinem crucis suæ, sive quæ in terrâ sunt, sive quæ in cœlis. Recte ergo secundo nominat altare, quod est ad ostium tabernaculi testimonii, quia non solum pro terrestribus, sed etiam pro cœlestibus oblatus est hostia Jesus: & hîc quidem pro hominibus ipsam corporalem materiam sanguinis sui fudit: in cœlestibus vero ministrantibus, si qui illi inibi sunt, sacerdotibus, vitalem corporis sui virtutem, velut spirituale quoddam sacrificium immolavit. Notant hunc locum Centuriarum Magdeburgensium conditores Cent. III,

III. cap. IV. p. 51. & ad ea referunt, in quibus periculosis & absurdis opinionibus lusit *Origenes*. Nec errant, si per *cœlites*, pro quibus *Origenes* Christum dicit oblatum hostiam esse, *Angeli* intelliguntur. Quemadmodum enim Christus non angelos, sed, semen Abrahamæ assumptus sit Hebr. II, 16. Ita etiam non pro angelis, sed pro semine Abrahamæ, solisque adeo hominibus est mortuus. Sin per *cœlites* *beatos homines* intellexisset, tolerari quidem posset ista locutio: cum omnes, qui in V. T. ante mortem Christi pie exspiraverant, cœlo asserti fuerint per virtutem sacrificii Christi in externis sacrificiis adumbrati, adeoque licet actus certo tempore contigerit, vis tamen ejus & efficacia jam per omnia se exseruit retro secula. Verum cum homil. II. in Levit. ita se explicuerit, ut Christum dixerit, *in cœlis non pro peccato, sed pro munere oblatum esse; in terris autem, ubi ab Adamo usque ad Moysen regnavit peccatum, oblatum esse pro peccato*, ideo merito nos id genus dictiones tanquam ab ὑποτυπώσῃ ὑγιαίνοντων λόγων 2. Tim. I, 13. abhorrentes suo relinquimus auctori, & ab iis abstinemus. Cæterum ad ejusmodi quid statuendum induxisse eum videtur male intellectus locus Apostoli Coloss. I, 20. quem etiam bis citavit. At non habet hanc sententiam, quam verba *Origenis* præ se ferunt. Sed conciliasse ibi dicitur Servator noster τὰ Ἰπὶ τῆς γῆς, *ea quæ sunt in terris*, nempe homines natura à DEO averfos, & τὰ ἐν τοῖς ἔξουνοῖς, *ea quæ sunt in cœlis*, puta

DEUM & angelos, homini iratos ob defectio-
nem, ut adeo pacificatio per sanguinem ejus fa-
ctasit 1. inter DEUM & hominem, 2. inter
angelos & homines respectu sui, 3. inter ange-
los & homines respectu Christi, quem accepe-
runt commune caput, 4. inter Ecclesiam mili-
tantem & triumphantem, ut bene observat no-
ster *Balduinus* comm. ad h. l. f. 1051. conf. *Eph.*
I, 10. II, 16. Similiter interpretatus locum
istum *S. Hieronymus* est Comm. in Epist. ad Co-
loss. cap. I. Tom. IX. Oper. f. 369. ubi: *Terre-
na*, inquit, *cœlestibus* (conciliavit), *quæ ab eis per
contrarietatem vitæ fuerant separata. Unde orare
docemur, ut voluntas DEI quemadmodum celebratur
in cœlis, ita fiat & in terris.* Similiter *Chrysostomus*
homil. III in Coloss. I. f. 1337. *Quid est autem
illud, Quæ in cœlis? Nam quæ in terra quidem sunt,
merito! Repleta enim erant inimicitiiis & divisa erant
in multa, & unus quisque nostrum secum dissidebat &
cum multis. Quæ autem sunt in cœlis, quomodo pa-
cificavit? Illic quoque erat bellum & pugna. Et quo-
modo oramus dicentes: Fiat voluntas tua sicut in cœlo
& in terra? Quid ergo est? Abscissa erat terra à cœlo,
bellum gerebant angeli adversus homines, videntes suum
Dominum probro & contumelia affectum. Dicit, omnia
instaurari in Christo quæ sunt in cœlis & quæ sunt in
terra. Quomodo ea, quæ sunt in cœlis? Illuc commi-
grare fecit hominem: inimicum, qui odio habebatur
illis reddidit.* Nec aliter *Theophylactus* Comm. in
h. l. qui ut sententiam, ita & verba fere Chry-
sostomi retinuit. *Dionys. Carthus.* quoque Comm.
in

in

in h. l. f. 100. viatores & comprehensores, vel angelos & homines per sanguinem Christi hic dici conciliatos scribit. Plures non addam. Addam autem, quæ alii Patres de altari cœlesti generatim tradunt. Gregor. Nazianzenus Apologet. s. Orat. I. f. 31. *Quis est, qui veritatis propugnatores unius dieculæ spatio, velut è luto statuam fingit: illum, inquam, qui cum angelis stabit, cum Archangelis glorificabit, καὶ πρὸς τὸ ἄνω θυσιαστήριον ἀπεμψάντα τὰς θυσίας, & qui ad supernum altare sacrificia transmittet?* Et Orat. XLII. quæ est II. in Palcha f. 692. *Maestemus non vitulos novos, nec agnos cornua producentes & ungulas, quæ magna ex parte mortua sunt ac sensu carent: ἀλλὰ θύσαντες τῷ θεῷ θυσίαν αἰτέσεως ἐπὶ τὸ ἄνω θυσιαστήριον μὲν τὸ ἄνω χοροστασίας, verum DEO in superno altari cum cœlestibus choris sacrificium laudis immolemus.* Ambrosius lib. II. de Jacob & vita beata cap. XI. Tom. IV. Oper. f. 306. *Quis dubitet de ejus beatitudine, quæ septem turribus circumdata, in Paradisi sedem caput extulit: quæ septem filiis cincta, sacratissimum DEO chorum, non solum canorum vocibus, sed etiam passionibus ad concinendas Domini laudes cœlestibus invexit altaribus.* Et Enarr. in Psal. 36. Tom. IV. f. 486. *Cum autem sibi subjecerit (Christus) omnia, cum intraverit plenitudo gentium, cum salvus factus fuerit omnis Israel, & toto orbe unum fuerit corpus in Christo: tunc erit & ipse subiectus, munus suum DEO Patri offerens, & quasi princeps omnium sacerdotum, ut cœlestibus compos altaribus, ut sit sacrificium fides omnium.* Gregor.

Nyssen de S. Christi Nativitate f. 68. Prophe-
 tarum & Apostolorum tubæ venerunt, quas lex idcir-
 co corneas appellat, quod ex vero unicorni confectæ
 sint, quæ per virtutem Spiritus vebementem & concitatum veritatis sermonem cecinerunt, ut auribus à pec-
 cato obrutorum & quasi obturatorum apertis unus fiat
 concors dies festus per constipationem & ornationem sceno-
 pegiæ inferna creaturâ cum excellentibus & præeminen-
 tibus circa supernum altare virtutibus consonante. &c.
 August. Enarr. in Ps. 25. T. VIII. Oper. f. 126. Est &
 altare coram oculis DEI, quod ingressus est sacerdos, qui
 pro nobis se primus obtulit. Est cæleste altare, & non am-
 plectitur illud altare, nisi qui lavat manus in innocentibus.
 Nam multi altare hoc tangunt indigni, & tolerat DE-
 us pati injuriam ad tempus sacramenta sua. & homil.
 L. homil. 50. T. X. Oper. f. 557. Ad illud alta-
 re, quod præcur/or pro nobis introivit Jesus, quo caput
 Ecclesiæ præcessit, membris cæteris secuturis, nullus eo-
 rum (sceleratorum) accedere poterit, de quibus ut
 jam commemoravi, dixit Apostolus: Quoniam qui ta-
 lia agunt, regnum DEI non possidebunt. Solus enim sa-
 cerdos, sed planè ibi totus assistit, adjuncto scil. corpore,
 cui caput est, quod jam ascendit in cælum.

XXI. Speciatim verò altare cæleste vel de
 sublimitate Divinitatis, vel de Christo exponitur.
 Utrumque in Beda legas. illud comm. in Psalm.
 42. Tom. VIII. Op. f. 655. Hic (scil. in verbis,
 Introibo ad altare) per altare intelligitur sublimi-
 tas illa divinitatis, ad quam tunc perveniemus, cum
 DEum sicut est videbimus. Ad quod altare Christus
 Pontifex noster solus jam introivit corporaliter, sacerdos
 factus, & assidue interpellans pro nobis, ut & nos in-
 troe-

vocamus. Dicitur autem illa sublimitas ideo altare, quia quisquis illuc ingreditur, in holocaustum assumitur: & ibi vitam invenit, si hic causam discrevit. Et quod sit hoc altare, determinat, q.d. Introibo ad altare, sc. ad DEum, i.e. ad presentiam DEI &c. Hoc autem lib. I. in Ezram T.IV. Op. f. 482. Altare Dominus recte vocatur, quia nos ab iniquitatibus nostris emundat, quia vota orationum nostrarum suscipiens patri commendat. Augustino etiam, Christum altaris voce appellari posse, visum est Evangel. Quæst. lib. I. qu. 31. Tom. IV. f. 333. Quod Dominus dixit, quid enim majus est, aurum an templum per quod sanctificatur aurum? & item dixit: Quid enim majus est, donum an altare, quod sanctificat donum? intelligendum, templum & altare ipsum Christum: aurum & donum laudes & sacrificia precum, quæ in eo per eum offerimus. Accedit Paschasius Rabertus, qui lib. de Sacram. cap. VIII. p. 42. altare cœleste putat esse Christi corpus. Putasne, inquit, aliud esse altare, ubi Christus pontifex assistit, quàm corpus suum, per quod & in quo Deo Patri vota fidelium & fides credentium offertur? Quod si veraciter corpus Christi Altare illud cœleste creditur, jam non aliunde carnem & sanguinem, quam de ipso Christi corpore sumere putabis.

XXII *Supernum excipiunt inferiora seu inferna, vel interna, vel externa. Interiora hæc sunt: (1) FIDES. Augustin. Tom. IV. Oper. f. 1112. de serm. Dom. in monte lib. I. Altare spiritualiter in inferiore DEI templo ipsam Fidem accipere possumus, cujus signum est altare visibile. Quodlibet enim munus offerimus DEO, sive Prophetiam, sive doctri-*

Nyssen de S. Christi Nativitate f. 68. Prophe-
tarum & Apostolorum tubæ venerunt, quas lex idcir-
co corneas appellat, quod ex vero unicorni confectæ
sint, quæ per virtutem Spiritus vehementem & conci-
tatum veritatis sermonem cecinerunt, ut auribus à pec-
cato obrutorum & quasi obturatorum apertis unus fiat
concors dies festus per constipationem & ornationem sceno-
pegie inferna creaturâ cum excellentibus & præeminen-
tibus circa supernum altare virtutibus consonante. &c.
August. Enarr. in Ps. 25. T. VIII. Oper. f. 126. Est &
altare coram oculis DEI, quò ingressus est sacerdos, qui
pro nobis se primus obtulit. Est cœleste altare, & non am-
plectitur illud altare, nisi qui lavat manus in innocentibus.
Nam multi altare hoc tangunt indigni, & tolerat DE-
us pati injuriam ad tempus sacramenta sua. & homil.
L. homil. 50. T. X. Oper. f. 557. Ad illud alta-
re, quò præcur/or pro nobis introivit Jesus, quo caput
Ecclesiæ præcessit, membris cæteris secuturis, nullus eo-
rum (sceleratorum) accedere poterit, de quibus ut
jam commemoravi, dixit Apostolus: Quoniam qui ta-
lia agunt, regnum DEI non possidebunt. Solus enim sa-
cerdos, sed planè ibi totus assistit, adjuncto scil. corpore,
cui caput est, quod jam ascendit in cælum.

XXI. Speciatim verò altare cœleste vel de
sublimitate Divinitatis, vel de Christo exponitur.
Utrumque in Beda legas. illud comm. in Psalm.
42. Tom. VIII Op. f. 655. Hic (scil. in verbis,
Introibo ad altare) per altare intelligitur sublimi-
tas illa divinitatis, ad quam tunc perveniemus, cum
DEum sicut est videbimus. Ad quod altare Christus
Pontifex noster solus jam introivit corporaliter, sacerdos
factus, & assidue interpellans pro nobis, ut & nos in-
troe-

proeamus. Dicitur autem illa sublimitas ideo altare, quia quisquis illuc ingreditur, in holocaustum assumitur: & ibi vitam invenit, si hic causam discrevit. Et quod sit hoc altare, determinat, q.d. Introibo ad altare, sc. ad DEum, i.e. ad presentiam DEI &c. Hoc autem lib. I. in Ezram T.IV. Op. f. 482. Altare Dominus recte vocatur, quia nos ab iniquitatibus nostris emundat, quia vota orationum nostrarum suscipiens patri commendat. Augustino etiam, Christum altaris voce appellari posse, visum est Evangel. Quæst. lib. I. qu. 31. Tom. IV. f. 333. Quod Dominus dixit, quid enim majus est, aurum an templum per quod sanctificatur aurum? & item dixit: Quid enim majus est, donum an altare, quod sanctificat donum? intelligendum, templum & altare ipsum, Christum: aurum & donum laudes & sacrificia precum, quæ in eo per eum offerimus. Accedit Paschasius Rabertus, qui lib. de Sacram. cap. VIII. p. 42. altare cœleste putat esse Christi corpus. Putasne, inquit, aliud esse altare, ubi Christus pontifex assistit, quàm corpus suum, per quod & in quo Deo Patri vota fidelium & fides credentium offertur? Quod si veraciter corpus Christi Altare illud cœleste creditur, jam non aliunde carnem & sanguinem, quam de ipso Christi corpore sumere putabis.

XXII Supernum excipiunt inferiora seu inferna, vel interna, vel externa. Interiora hæc sunt: (1) FIDES. Augustin. Tom. IV. Oper. f. 1112. de serm. Dom. in monte lib. I. Altare spiritualiter in inferiore DEI templo ipsam Fidem accipere possumus, cujus signum est altare visibile. Quodlibet enim munus offerimus DEO, sive Prophetiam, sive

doctrinam, sive orationem, sive hymnum, sive Psalmum, & si quid tale aliud spiritualium donorum animo occurrerit, acceptum esse non potest DEO, nisi fidei sinceritate fulciatur, & ei fixæ atq; immobili atq; firmæ imponatur, ut possit integrum atq; illibatum esse quod loquimur. Nam multi hæretici non habentes altare, i.e. veram fidem, blasphemias pro laude dixerunt &c. Forte huc etiam pertinet illud Nazianzeni Orat. XXVIII. f. 484. *Θυσιαστηρίων εἰρῆσιν; ἀλλ' οἶδα καὶ ἄλλο θυσιαστήριον, ὃ τύποι τὰ νυνὶ ὀρώμεθα, ἐφ' ὃ λαζάρτιον οὐκ ἀνάβεβηκεν, ὃδὲ χεὶρ, ὃδὲ ἡκέσθη σίδηρος, ἥτις τὰ τεχνιτῶν καὶ ποικίλων, ἀλλ' ὅλων ἔστιν ἡ εἰρὴν, καὶ διὰ θεωρίας ἢ ἀνάβασις. τῷ τῷ ὁρῶσιν, τῷ τῷ δεκτῷ, θυσίαν καὶ προσφορὰν καὶ ὁλοκαυτώματα, κρείττονα τῷ νυνὶ προσαγομένῳ, ὅσω κρείττον σκιᾶς ἀλήθεια. πρὸς δὲ μοι δοκεῖ καὶ Δαβὶδ, ὁ μέγας φιλοσοφεῖν λέγων, καὶ εἰσελεύσασθαι πρὸς τὸ θυσιαστήριον ὃ θεὸς ἑαυτοῦ φερίνοντι τῷ πνευματικῷ με νεότητα. τῷ τῷ μὴ οὐκ ἀπάξαι με ὃ θυσιαστήριον πᾶς ὁ βαλόμενος. Ab altaribus arcebunt? At altare aliud scio, cujus figure sunt ea, quæ nunc oculis cernimus: super quod nec ascia, nec manus ascendit, nec ferrum, nec ullum artificum instrumentum auditum est, sed mentis totum hoc opus est, eoq; per contemplationem subuehimur. Huic astabo, in hoc grata immolabo, sacrificium & oblationem & holocausta, tanto iis, quæ nunc offeruntur, excellentiora, quanto veritas umbra antecellit. De quo mihi David quoq; philosophari videtur, cum ait, Et introibo ad altare DEI, qui spiritualem meam iuventutem latificat, ab hoc altari me non abstrahet, quisquis volet.*

XXIII. (2) COR, ANIMA, MENS PI-
 ORUM. Clemens Alexandrinus VII. Strom. f.
 717. Βωμὸν ὃ ἀληθῶς ἅγιον τῇ δικαίᾳ ψυχῇ, καὶ
 ὃ ἀπ' αὐτῆς θυμίαμα, τῇ ὁσίᾳ εὐχῇ λέγουσιν
 ἡμῖν ἀπισήσασιν; Non credent nobis dicentibus, an
 verè sanctam esse justam animam, & qui ab eâ emitti-
 tur, suffitum, sanctam orationem? Origenes homil.
 IX. super Levit. cap. 16. f. 78. A. Omnes nos iste
 sermo constringit, ad omnes pertinet, quod hîc loqui-
 tur lex. Præcepit enim, ut sciamus, quomodo accedere
 debeamus ad altare DEI. Altare enim est, super quod ora-
 tiones nostras offerimus DEO. - - - Habes ergo sacer-
 dotium, quia gens sacerdotalis es, & ideò offerre debes Deo
 hostiam laudis, hostiam orationum, hostiam
 misericordiæ, hostiam pudiciæ, hostiam justitiæ, hostiam
 sanctitatis. Et f. 81. B. Sed & unusquisque nostrum ha-
 bet in se holocaustum suum, & holocausti sui ipse suc-
 cendit altare, ut semper ardeat. Ego si renunciem
 omnibus, quæ possideo, & tollam crucem meam, & se-
 quar Christum, holocaustum obtuli ad altare DEI. Aut
 si tradidero corpus meum, ut ardeam, habens cari-
 tatem, & gloriam Martyrii consequar, holocaustum
 me ipsum obtuli ad altare DEI. Si diligam fratres
 meos, ita ut animam meam ponam pro fratribus meis,
 si pro justitia, pro veritate usq; ad mortem certavero, ho-
 locaustum obtuli ad altare DEI. Si membra mea ab
 omni concupiscentiâ carnis mortificavero, si mundus
 mihi crucifixus sit, & ego mundo holocaustum obtuli ad
 altare DEI, & ipse meæ hostiæ sacerdos efficior. Id
 vero intelligi de corde, non obscurè patet ex se-
 quentibus: Beatus, in cuius corde invenerit (Ponti-
 C fex

fex) tam subtilem, tam minutum, tamq; spiritualem sensum, & ita diversa virtutum suavitate compositum, ut replere dignetur ex eo manus suas, Deoq; Patri suavem odorem intelligentiæ ejus offerre. Et homil. X. super Exod. Tom. I. Op. f. 46. B. Habeat (Christianus) in se defixum altare, in quo orationum hostias & misericordiæ victimas offerat DEO, in quo continentia cultro superbiam quasi taurum immolet, iracundiam quasi arietem jugulet, luxuriam omnemq; libidinem tanquam hircos & hædos litet. Sciat tamen ex his etiam sacerdotibus separare dextrum brachium & pectusculum, & maxillas, i. e. opera bona & opera dextra. Nam sinistrum nihil reservet, pectusculum quoque integrum, quod est correctum & mens DEO sacrata, & maxillas ad verbum DEI loquendum. Et paulo post: Habeat in penetralibus pectoris sui etiam altare incensi, ut ipse dicat: quia Christi bonus odor sumus. Lactantius lib. VI. Div. Instit. c. 24. f. 107. A. In Aram DEI, quæ verè maxima est, & quæ in Corde hominis collocata coinquinari non potest sanguine, justitia imponitur, patientia, fides, innocentia, castitas, abstinencia. Ambrosius epist. II. ad Simpl. f. 80. Neq; enim dubitaverim vos patere altaria, quarum mentes altaria DEI confidenter dixerim, in quibus quotidie pro redemptione corporis Christus immolatur. Augustinus de Civ. Dei lib. X. cap. IV. Tom. V. Op. f. 540. Cum ad illum sursum est, ejus (DEI) est Altare cor nostrum: ejus unigenito eum sacerdote placamus: ei cruentas victimas cædimus: quando usq; ad sanguinem pro ejus veritate certamus: ei suavissimum adolemus incensum, cum in ejus conspectu pio
que

*sanctoque amore flagramus : ei dona ejus in nobis nosq;
 ipsos vovemus & reddimus : ei beneficiorum ejus solen-
 nitatibus festis & diebus statutis dicamus sacramus-
 que memoriam , ne volumine temporum ingrata sub-
 reptat oblivio : ei sacrificamus hostiam humilitatis &
 laudis in ara cordis igne fervida charitatis. Et Enarr.
 in Ps. 94. Tom. VIII. f. 1065. Si nos sumus tem-
 plum DEI, Ara DEI anima nostra est. Sacrificium
 DEI quid est ? Forte hoc facimus modo. Imponimus
 in ara sacrificium , quando DEUM laudamus : docet
 enim nos Psalmus dicens : Sacrificium laudis honorifica-
 bit me , & ibi via est , ubi ostendam ei salutare DEI.
 At vero sacerdotem si requiras , super cœlos est , inter-
 pellat pro te , qui in terra mortuus est pro te. Et
 Enarr. in Ps. 117. f. 1322. Si est ibi (in domo
 DEI) spiritale sacrificium , sempiternum sacrificium
 laudis : & sacerdos sempiternus est , & Altare sem-
 piternum pacata mens ipsa justorum. Petrus Chry-
 sologus serm. 108. p. 468. Arripe gladium spiri-
 tus, Altare cor tuum pone : & sic corpus tuum admove
 DEI securus ad victimam. Prosper sent. XV. p. 627.*

*Quid voveat Domino , quisquis bene corde
 volutat,*

Ipsam se totam præparet & voveat :

*Major enim offerri nequit hostia mentis in
 Ara.*

*Manichæi quoque mentem cultam Aram dixe-
 runt , teste Augustino lib. XX. contr. Faustum.
 Manich. T. VI. Oper. f. 362. ubi Faustum intro-
 ducit ita loquentem : Aram , mentem bonis artibus
 & disciplinis imbutam (puto.)*

XXIV. (3.) CORPUS HOMINIS PU
 quod perinde ut animam altari comparat Au-
 ctor serm. 255. de Tempore, quem Augusti-
 no vulgo tribuunt, sed non esse *Cocus* in censur.
 pag. 365. & *Rivet* Crit. S. lib. IV. cap. 16. p. 435.
 tradunt. Sic vero ille Tom. X. Op. Aug. f. 1163.
Videamus fratres, ne forte in nobis duo sint altaria
constituta, corporis scilicet & cordis nostri. Deniq;
duplex à nobis sacrificium querit DEUS, unum ut si-
mus casto corpore, aliud ut mundo corde esse debea-
mus. Ergo in exteriori Altari, id est, in Corpore nostro
 offerantur opera bona, in corde odorem suavitatis re-
 doleat cogitatio sancta. In altari cordis nostri iugiter,
 quod est DEO placitum, operemur. Tunc enim or-
 dinem legitimum consecrationis altaris cum gaudio cele-
 bramus, quando altaria cordis vel corporis nostri mun-
 da & pura in conspectu divinae majestatis offeri-
 mus &c.

XXV. (4.) ECCLESIA, POPULUS DEI,
 FIDELES, PII, PAUPERES, MISERICOR-
 DES. *Clemens Alex. VII. Strom. f. 717. Ἔστι γὰρ*
τὸ παρ' ἡμῖν θυσιαστήριον ἐνταῦθα τὸ ἐπίγειον, τὸ
ἄθροισμα τῶν ταῖς εὐχαῖς ἀνακειμένων, μίαν ὡσπερ
ἔχον φωνὴν τὴν κοινὴν καὶ μίαν γνώμην. Est ergo
 quod est hic apud nos altare terrestre, congregatio eo-
 rum, qui sunt dedicati orationibus, qui veluti unam
 vocem habent communem & unam mentem. Orige-
 nes homil. I. in Levit. T. I. op. f. 54. b. Ego puto,
 quod ille sacerdos detrahit corium vituli oblatis in holo-
 caustum, & deducit pellem, qua membra ejus conte-
 guntur, qui de verbo DEI abstrahit velamen literæ, &
 in-

terna ejus, quæ sunt spiritualis intelligentiæ membra, denudat, & hæc membra verbi interioris scientiæ non in humili aliquo loco ponit, sed in alto & sancto, i. e. super altare collocat, cum non indignis hominibus & humilem vitam ac terrenam ducentibus pandit divina mysteria, sed illis, qui Altare DEI sunt, in quibus semper ardet divinus ignis & semper consumitur caro. Chrysostomus homil. XX. in 2. Cor. VIII. f. 887. ὅταν εἴδῃς πένητα πιστὸν, θυσιάσῃς οὐρανὸν νόμῳ. Quum pauperem fide præditum cernis, ita existima, te altare videre. Augustinus Qq. super Exod. lib. II. Tom. IV. f. 157. Notandum ergo, quod Moyses ædificavit altare sub monte, & duodecim lapides, & in duodecim tribus Israël. Intelligitur enim ex duodecim lapidibus altare ædificatum significasse ipsum populum esse Altare DEI, sicut est templum DEI. Auctor explicationis Apocalypf. Augustini inter opera relatæ Tom. IX. homil. VI. f. 667. Aram DEI Ecclesiam dicit (Johannes) sub cujus oculis Martyres effecti sunt. Beda Qq. super Josuam T. VIII. Op. f. 343. Omnes, qui in Christum Jesum credunt, lapides vivi dicuntur - - - bi unum altare faciunt unitate fidei vel concordia charitatis. Et lib II. de Tabernac. Tom. IV. Op. f. 1233. Tu sis esse altare DEI, exinanite ipsum & evacua ab omni contagio rerum mundanarum, quatenus in te ligna verborum cælestium & hostiæ virtutum locum possint habere sufficientem. Vide eundem pluribus de eo differentem l. c. f. 1227. cap. XI. & XII.

XXVI. (5.) CULTUS DIVINUS, RELIGIO ET DOCTRINA CHRISTIANA. Origenes

genes homil IX. super Levit. f. 79. A. *Et tu ergo per gratiam baptismi consecratus es Altaribus DEI, & animal factus es mundum.* Cyprianus lib I epist. 8. ad plebem universam p. 23. *DEUS unus est & Christus unus, & una Ecclesia, & cathedra una super petram Domini voce fundata. Aliud Altare constitui aut sacerdotium novum fieri, prater unum altare, & unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit.* Eusebius demonstrat. Evangel. lib. I. cap. VI. f. 20. μεταπερμένει δὲ ἡ θυσιαστηρίῳ τῷ πατρὶ τῷ Μωσεί δεικνύμεναι, ἀνάγκη πᾶσι καὶ ἡ Μωσέως νόμος μεταβολὴν γενέσθαι. *Translato commutatoque Altari prater Mosis constitutiones atque decreta, necesse est penitus etiam legis Mosis fieri mutationem.* Ubi de Mosaica colendi DEUM ratione loquitur. Mox de Christiana similiter ait: καὶ τέτω (τῷ μόνῳ κυρίῳ) θυσιαστήριον ἀναιμάτων καὶ λογικῶν θυσιῶν, καὶ τὰ καινὰ μυστήρια τῆς νέας καὶ καινῆς διαθήκης, καὶ ὅλης τῆς ἀνθρώπων οἰκουμένης ἀνεγέρχεται. *Huius quidem (soli Domino) Altare incruentarum & rationalium hostiarum, ut nova novi Testamenti mysteria postulant, per totum terrarum orbem erectum est, i. e. nova DEUM colendi ratio.* Hinc orta locutio, *Altare contra Altare erigere*, qua Patres Græci & ac Latini describere solent Schismaticos, alludentes ad historiam populi Judaici. Can. 30. Apostol. Tom. I. Orthodoxogr. f. 373. Ἐἰ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας ἑἰδὶς ἱπισκόπους, χωρὶς συναγωγὴν καὶ θυσιαστήριον πῆξει, μηδὲν καταγνῶς ἡ ἱπισκόπος, ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ καθαιρείτω ὡς φίλαρχον. *Si quis Presbyter proprium*

primum aspernatus Episcopum seorsum conventicula ege-
 rit, & altare erexerit, cum de nullo crimine Episco-
 pum in pietate ac justitia condemnarit, deponitor, qua-
 si qui principatum ambiat. Geminus plane Canon.
 V. Concilii Antiocheni in Alexii Aristini Synopsi,
 inserta Bibliothecæ Jur. Can. vet. Justelli Tom.
 II. f. 683. sic enim ille habet: Πᾶς ὁ Ἐπισκόπος
 κατὰ Θρονῶν, καὶ ἀφιστάμενος πρεσβύτερον ἢ διά-
 κονον, καὶ οἰκοδομῶν ἄλλο θυσιαστήριον· εἰ προσκα-
 λέμενος δις καὶ τρίς ὧς τὸ Ἐπισκόπος ἑπιμένει τῇ
 ἀπειθείᾳ, καθαιρέμενος ἔστω, καὶ ἀθεράπευτος.
 Omnis Presbyter aut Diaconus Episcopum contemnens
 & ab eo recedens, aliudque altare exstruens: si ab Epi-
 scopo bis terque accersitus in arrogantia persistat, depo-
 natur, curationis spe destitutus. Cyprianus de simplic.
 Prælatorum f. 117. Arma ille contra Ecclesiam portat,
 contra DEI dispositionem repugnat: hostis altaris adver-
 sus sacrificium Christi rebellis, pro fide perfidus, pro reli-
 gione sacrilegus, inobsequens servus, filius impius, frater
 inimicus, contemptis Episcopis & DEI sacerdotibus dereli-
 ctis constituere audet aliud altare, precem alteram illicitis
 vocibus facere, Dominicæ hostiæ veritatem per falsa
 sacrificia profanare. Et lib. II. epist. 1. ad Stephanum
 f. 30. Addimus planè & adjungimus, frater charissime,
 consensu & auctoritate communi, ut etiam si qui Pres-
 byteri aut Diaconi, qui vel in Ecclesiâ Catholicâ prius or-
 dinati fuerint, & postmodum perfidi aut rebelles contra
 Ecclesiam steterint, vel apud Hæreticos à Pseudepisco-
 pis & Antichristis contra Christi dispositionem profanâ
 ordinatione promoti sint, & contra Altare unum atque

divi-

divinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conati sint, eos quoque hac conditione suscipi, cum revertantur, ut communicent Laici &c. & lib. III. epist. 13. ad Stephanum f. 63. de Novatiano dicit, quod Episcopo Cornelio in Catholicâ Ecclesiâ de DEI judicio & cleri ac plebis suffragio ordinato profanum altare erigere, & adulteram cathedram collocare, & sacrilega contra verum sacerdotem sacrificia offerre tentaverit. Et ad Jubaianum de Hæret. baptiz. f. 221. de eodem: Novatianus, inquit, altare collocare & sacrificia offerre contra fas nititur. Optatus Milevitanus de schism. Donatist. adv. Parmen. lib. I. p. 19. Quis Altare contra altare erexerit? & p. 23. Sic exitum est foras, & Altare contra altare erectum est, & ordinatio illicitè celebrata est. Gregorius Nyssenus Epist. ad Eustat. Ambros. & Basil. p. 35. Τί τοιούτων ἔχοντες ἐγκακείας φασκτοὶ ἐνομιάζημεν, καὶ ἄλλο πῶς αἱ τινων ἀντεγείρεται ἡμῖν δυσιασήμερον, ὥς ἡμῶν βεβηλόντων τὰ ἁγία; quid horum nobis obijci potest, cur fugiendi judicemur, & cur adversus nos Altare quidam exstruant, quasi ipsi sancta pollueremus? In Codice Can. Eccles. African. cap. X. edit. Justelli f. 337. Alypius Episcopus, legatus provinciae Numidiaë dixit: Nec illud prætermittendum est, ut si quis forte Presbyter ab Episcopo suo correptus, timore vel superbia inflatus ἡγήσεται ὀφείλειν κεχωρμμένως ἁγία τῷ Θεῷ προσφέρειν, ἢ ἄλλο ἀνόρθων δυσιασήμερον οἰηθεῖν καὶ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν πίστιν καὶ καταστρέψας. ὁ τοιούτος ἀτιμώρητος μὴ ἐξέλθῃ, putaverit separatim sacrificia DEO offerenda vel aliud erigendum Altare contra Ecclesiasticam fidem disci-

disciplinamq; crediderit, non exeat impunitus. Augustinus lib. de Unit. Eccles. Tom. VII. Oper. f. 548. Vos (Donatistæ) adversus orbem terrarum, & adversus ejus verba, qui Ecclesiam suam incipientem ab Hierusalem per omnes gentes commendavit, sacrilega dissensionis altare erexistis. Idem Tom VII. Op. contra literas Petiliani Donatistæ lib. I. f. 79. Felicianum dico Musticanum, & Prætextatum Assuritanum, de quibus interim loquor, qui numerantur inter duodecim Maximiniani ordinatores & erectores Altaris contra eorum altare, cui Primianus assistit

XXVII. (6) MINISTERIUM SACRUM
sive Pastorum, sive Religiosorum. Petrus Chrysologus, Episcopus Ravennas serm. CLXV. p. 688 Cornelius memoriæ beatissimæ vitæ clarus, cunctis virtutum titulis ubiq; fulgens, operum magnitudine notus universis, pater mihi fuit, ipse me per Evangelium genuit, ipse pius piissime nutrit, ipse sanctus sanctâ instituit servitute, ipse Pontifex sacris obtulit & consecravit Altaribus: & ideo mihi clarum, colendum, mirabile Cornelii nomen. Alcimus Avitus libr. ad Sororem p. 426.

*Si pia te genetrix sanctis Altaribus aptans
Assueto docuit dignam concrescere templo.*

& pag. 427.

*Sacratum velata caput, tua munia sumsit,
Bis senos jungens sanctis Altaribus annos.*

De virginis sacrae initiatione loquitur. Et hæc ferè interiora fuerunt altaria.

D

XXVIII.

XXVIII. *Externa restant, quæ vel locus, vel locatum. Locum, ubi altare seu mensa Domini reposita fuit, θυσιαστήριον seu altare quondam appellatum, sequentia evincunt. Concil. Laodicensium circa A. C. 364. celebratum, Canon 44. Tom. III. Concil. illustr. p. 284. Οὐδεὶς γυναικας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσερχεσθῆναι. Non oportet mulieres ingredi ad altare. seu potius, Non decet feminas intra altare ingredi. Photii Nomocanon Tit. XIII. cap. 27. Tom. II. Bibl. Justelli f. 1128. ita habet: Περὶ δὲ μὴ εἰσιέναι γυναῖκα εἰς θυσιαστήριον, καὶ ὅτι μόνοις τοῖς ἱερατικοῖς ἔξεστι κοινωνεῖν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ. συνόδος Λαοδικείας κανὼν ιθ'. μδ'. συνόδος 5' κανὼν ξθ'. De eo quod mulieres non introire debeant in altare, & quod solis sacri ordinis hominibus in altari communicare liceat. Concilii Laodicensi canon XIX. XLIV. Concilii Sexti Canon LXIX. Simile quid, sed latius patens, sancitum legimus in Concilio Constantinop. Trullano posteriore can. 69. Μὴ ἐξέσθω πλὴν τῶν ἀπάντων ἐν λαϊκοῖς τελεῶντι ἐνδόν ἱερὸς εἰσιέναι θυσιαστήρις. Nulli omnium, qui sit in Laicorum numero, liceat intra sacrum altare ingredi, Pandect. Canon. Tom. I. f. 239. De ipsâ mensâ hæc intelligi non posse, nemo non videt. Cum enim in istam nemo introire possit, annon ridiculum fuisset, prohibere, ne quis introeat? De loco ergo intelligendum, ubi sacra reposita mensa, per Metonymiam. In qua significatione etiam videtur intelligi Can. 99. ejusdem Concilii. καὶ τὸ ὅτι ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ γινεσθῆναι μεμαθήκαμεν, ὥς τινες εἶδον ἐν τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις μέλη κρεῶν ἐψόντες, προσάγασιν ἀφαιρέματα τοῖς*

τοῖς ἱερεῦσιν, ἰσθαῖκῶς διπονέμοντες. Porro hoc quoque in Armeniorum regione fieri didicimus, quod quidam intus in sacris altaribus carniū membra coquentes frustra offerunt sacerdotibus Judaicè distribuentes, in Pandect. Can. Tom. I. f. 277. Nec in aliā usurpata vox illa l. 3. Pateant C. de his qui ad Eccl. confug. desumpta ex Codice Theodosiano, & quidem istis verbis: Τὸτο ὃ τ' ἀλασημάτων πλάτος ἀλλὰ τὸ πρὸ συνεχωρήσει μὲν· ἵνα μή τιμι προσφύγοντων ἐν τῷ τῷ θεῷ ναῷ ἢ ἐν τοῖς ἀγχοῖς θυσιαστηρίοις μὲν, ἢ ἐσθίειν, ἢ καθέδαι, ἢ πεινυχίζειν ἐξῇ. Hanc spatii latitudinem ideo indulgemus, ne in ipso DEI templo & sacrosanctis Altaribus confugientium quenquam mane (rectius, secundum Græca, manere; adde, quod omissum, vel edere) vel vespere cubare (l. dormire) vel pernoctare liceat. Et paulo post §. 2. Τὸς τοίνυν δίχα ὅσων τῷ ἁγίῳ οἴκῳ & θεῷ εἰ καὶ εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον ἐν οἴῳ δὴ ποτε ἔθνη, ἢ καὶ ταύτῃ τῷ πόλιν προσφύγοντας, ὑπὸ τῷ ἐν τῷ ναῷ ἢ τοῖς θυσιαστηρίοις καὶ τροφῆς μεταλαμβάνειν τῷ τῷ κληρικῶν προσήκει κεκωλύσθαι &c. Proinde ii, qui sine armis ad sanctissimum Dei templum aut ad sacrosanctum altare, sive usquam gentium, sive in hac almā urbe confugiunt, somnum intra templum sive ipsum Altare vel omnino cibum capere ab ipsis clericis arceantur, &c.

XXIX. Nec locatum altare non appellatum. Sacras puto mensas, vel quicquid earum loco adhibitum ad S. Eucharistiam celebrandam fuit. His certe altaris nomen fuisse impositum, Antiquitas testis locuples est. Nominaturi enim SS. Patres locum, ubi S. Eucharistiæ dispensa-

tio facta publice, non refugerunt dicere altare. Ibimus per omnia secula, & quantum licet, id, quod proposuimus, luculentis testimoniis planum faciemus.

XXX. Ex Sec. I. Scriptoribus si quis superest, Ignatius superest. Is verò epist. ad Philadelphenses (cujus antiquitatem etiam illi ipsi, qui à Calvino sunt, & adversum hinc nobis tenent, agnoscunt) non dubitat *altaris* adhibere vocem eâ significatione, quam hinc intelligimus. Adhortaturus enim eosdem, ut unâ fide, unâ prædicatione, unâ Eucharistiâ utantur, hanc affert rationem: Μία γάρ ἐστιν ἡ σὰρξ ἡ κυρία Ἰησοῦ, καὶ ἐν αὐτῇ τὸ αἷμα τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθέν. εἰς καὶ ἄρτος τῶν πᾶσιν ἐθρύφθῃ, καὶ ἐν ποτήριον τῶν ὅλοις διανεμηθῇ, ἐν θυσιαστήριον πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ εἰς ἑπισκοπὴν ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ, καὶ τῶν διακόνων τῶν συνδούλοις μὲν &c. Una enim est caro Domini nostri JESU Christi, & unus illius sanguis, qui pro nobis effusus est, & unus panis omnibus fractus, & unus calix universis distributus, unum Altare omni Ecclesie, & unus Episcopus cum Presbyterorum collegio & Diaconis conservis meis &c. Plane hinc loquitur & simpliciter, nullâ adhibitâ mysticâ vocum interpretatione. Ut ergo vocibus Episcopi, Presbyteri, Diaconi personas Ecclesiasticas; ita & voce altaris, rem Ecclesiasticam intelligere videtur.

XXXI. Ex Seculo II. superstites hodie habemus Justinum Martyrem, Theophilum, Irenæum, Tatianum, & forte etiam Athenagoram. Horum equidem nullum usum memini voce altaris de mensâ

mensâ Domini: nec mirum, quando non inciderunt in sermonem de loco ad S. Eucharistiam publicè celebrandam destinato, adeoque & mensæ vocabulum vel nunquam vel rarò de illo usurparunt. At verè non potuisse eos per doctrinam illius ætatis id nominis in tali adhibere significatione, non patior mihi persuaderi, quum eorum sacrificia intueor. *Justinus* certè *Dial.* cum *Tryphone* f. 260. panem Eucharisticum vocat sacrificium. *Περὶ ᾧ τὸ ἐν παντὶ τόπω ὑφ' ἡμῶν τῶν ἑθνῶν προσφερομένων αὐτῶν θυσιῶν, τέσσαται, ἡ ἀρτή τῆς εὐχαριστίας, καὶ ἡ ποτήρις ὁμοίως τῆς εὐχαριστίας προλέγει.* De nostris verò, inquit, gentium, quæ in omni loco offeruntur, sacrificiis, hoc est, *Pane Eucharistiæ & poculo similiter Eucharistiæ prædixit* sc. *Malachias*. Idem & eodem loco preces & hymnos & similia cum S. Eucharistiâ conjuncta, sacrificia appellavit, ut infra commodius ostendetur. Num igitur dubitandum, adhibiturum illum vocem altaris de mensâ Domini fuisse, qui panem Eucharisticum ibi dispensatum & alias actiones non dubitavit sacrificia appellare? Similiter *Irenæo* lib. IV. adv. Hæres. c. 34 oblationem sanctorum munerum i. e. panis & vini ad mensam Domini sacrificium vocare placuit. Igitur Ecclesiæ oblatio, quam Dominus docuit offerri in universo mundo, purum sacrificium reputatum est apud DEUM &c. Quid ergo? an displicituram ei existimas altaris vocem, si usu venisset, ut locus S. Eucharistiæ appellandus fuisset? mihi quidem non videtur. Quin potius consequens esse

esse puto, ut qui oblationem ad mensam sacrificium vocavit, idem & mensam nominet altare.

XXXII. Ex Seculo III. Tertullianus, ante Cyprianum, mensam Domini disertè appellavit aram. Sic enim scribit de Orat. f. 798. *Similiter & stationum diebus non putant plerique sacrificiorum orationibus interveniendum, quod statio solvenda sit accepto corpore Domini. Ergo devotum DEO obsequium Eucharistia resolvit, an magis DEO obligat? Nonne solennior erit statio tua, si & ad Aram DEI steteris? Accepto corpore Domini & reservato utrumque salvum est, & participatio sacrificii & executio officii.* Hic certè ad Aram DEI stare, hanc habet sententiam, ad mensam Domini stare, & S. Eucharistiæ fieri participem. Nec aliter explicari potest ex ipsius *Salmasii* sententia. Is enim epist. ad Justum Pacium pag. 71. loqui hic Tertullianum existimat de iis, qui ob votivum jejunium à S. Synaxi se abstinebant propterea, quod alias, si ad eam convenissent, Eucharistia etiam uti debuissent (Nulla siquidem Synaxis fiebat sine communione omnium, qui intererant.) Sumtione autem Eucharistiæ solvendum iis fuisset jejunium, ex instituto illorum temporum, quo ipso violatum fuisset votum. Huic ergo rei remedium afferre conatur Tertullianus, modumque ostendit, quo utrique muneri satisfacere illi possint, nempe si Eucharistiam accipiant, sed domum ferant & reservent, donec tempus dissolvendi jejunii venisset. Il-
lud

lud autem erat vespertinum & hora diei duode-
 cima in jejuniis plenissive quæ ab Ecclesia indi-
 cerentur, sive quæ privata quis religione susci-
 peret. At *stationum* diebus hora diei nona per-
 ceptione Eucharistiæ solvi jejunia solebant. Hinc
 & *stationes* semiplena vult fuisse jejunia c. I. *Sal-
 masius*, ad horam nempe diei nonam tantum
 protracta. Dum igitur hominibus istis persua-
 dere conatur Tertullianus, solemnio rem fore
 ipsorum *stationem* i. e. jejunium, ut *Salmasius* in-
 terpretatur, si ad aram DEI steterint & accepe-
 rint corpus Domini: nonne aræ voce mensam
 Domini intelligit & exprimit, ad quam stabant
 Eucharistiam accepturi? Nescio annon hæc et-
 iam referendum illud sit lib. I. ad uxorem f.
 525. *Quantum fidei detrahant, quantum obstrepant
 sanctitati nuptiæ secundæ, disciplina Ecclesiæ & præ-
 scriptio Apostoli declarat, cum digamos non sinit præsi-
 dere, cum viduam allegi in ordinationem nisi univi-
 ram non concedit: Aram enim DEI mundam proponi
 oportet.* At ista non videntur aliena, quæ pro-
 didit lib. de Patient f. 14. *Nemo convulsus animum
 in fratrem suum, munus apud Altare perficiet, nisi
 prius reconciliando fratri reversus ad pœnitentiam
 fuerit.* & lib. de Orat. f. 791. *Ne prius ascendamus
 ad DEI Altare, quam si quid discordiæ vel offensæ
 cum fratribus contraxerimus, resolvamus.* Tamet-
 si enim verba Christi, unde ista mutuatus est Ter-
 tullianus, de altari Judæorum propriè dicto lo-
 quantur; tamen ipse *Tertullianus* eadem trans-
 ferre non dubitavit ad mensam sacram Christia-
 norum

norum propter similitudinem. Quemadmo-
 dum enim Judæi munera sua offerebant ad alta-
 re : Ita & Christiani veteres munera sua ad men-
 sam sacram offerre solebant. Voce igitur alta-
 ris ipse *mensam* intelligit, ad quam nemo acce-
 dere ibique S. Eucharistiam sumere debet, nisi
 reconciliatus fratri suo. Similiter ista voce usus,
 ante Cyprianum, Origenes homil. III. super Ju-
 dic. Tom. I. Oper. f. 179. H. *Nonnunquam mor-
 bus iste superbiæ penetrat non solum pauperes plebis, ve-
 rum etiam ipsum sacerdotalem & Leviticum ordinem
 pulsat. Invenies interdum etiam in nobis aliquos, qui
 ad exemplum humilitatis positi sumus, & in Altaris cir-
 culo, velut speculâ, in quibus arrogantiae vitium fæ-
 tet, & de Altari Domini, quod deberet incensi suavi-
 tate fragrare, odor teterrimus superbiæ & elationis re-
 nidet.* Hic Episcopum, Presbyteros cæteros-
 que ministros confert sacerdotibus & Levitis, &
 mensam sacram altari Judæorum, ita quidem
 ut & voces ab his mutuetur, & Christianorum
 cum rebus tum personis imponat, idque vere,
 sed non proprie, ut patet. Ratio collationis
 hæc est. Quemadmodum sacerdotes Judæo-
 rum circa altare erant : ita ministri Ecclesiæ
 Christianorum in eo loco, ubi mensa sacra erat,
 consistebant. Sequitur ipse Cyprianus, quem
 altaris voce de mensa sacra usum tantum abest ut
 quisquam neget, ut potius nonnulli eum pri-
 mum ita ista voce usum asserant. Loca sunt
 plurima, nobis unum tantum & alterum suffi-
 ciat adduxisse. Lib. I. epist. III. f. 11. *Quid super-
 est*

est nisi ut Ecclesia capitolio cedat, & recedentibus sacerdotibus ac de Altari se remonentibus, in cleri nostri sacrum venerandumque confessum, simulacra atque idola cum aris suis transeant &c. Ep. VII. f. 21. Audet (Fortunatianus) sibi adhuc sacerdotium, quod prodidit, vendicare, quasi post aras diaboli accedere ad altare DEI fas sit. Ep. IX. f. 25. Quæ nunc ratio & forma in clero tenetur, ut qui in Ecclesia Domini ad ordinationem clericalem promoventur, nullo modo ab administratione divina avocentur, ne molestiis & negotiis secularibus alligentur, sed in honore sportulantium fratrum tanquam decimas ex fructibus accipientes, ab Altari & sacrificiis non recedant. - - - & postea: Neque enim ad Altare DEI meretur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes & ministros suos Levitas avocare voluit. - - - & mox: Simul & cæteris fratribus detur exemplum, ne quis sacerdotes & ministros DEI altariejus & Ecclesiæ vacantes ad seculares molestias devocet. Vide eundem lib. I. epist. XII. f. 28. Lib. II. ep. I. f. 30. Lib. II. ep. X. f. 49. Lib. III. ep. I. f. 52. Lib. III. ep. IX. f. 60. Tr. contr. Demetr. f. 101, Tr. de simpl. Prælat. f. 117. De idolor. vanit. f. 121, Ad Jubaian. de hæret. baptizand. f. 221. &c.

XXXIII. Ex Seculo IV. Eusebius Histor. Eccl. lib. X. cap. IV. f. 111. ubi laudibus persequitur ædificationem templi Tyrriorum, mensam sacram inter alia in eodem exstructam ita describit: Ἀλλὰ τὸ ὡς καὶ τὰ νεῶν ὀπιτελέσας, θρόνοις τὲ τοῖς ἀνωτάτω εἰς τὴν τῶν περὶ ὁρῶν τιμὴν καὶ περὶ θάθροις ἐν τάξει τοῖς καλῶς καὶ τὸ πρεπὸν κασμή-

κοσμήσας, ἐφ' ἅπασί τε τὸ τῶν ἀγίων ἄγιον Θυσια-
 στήριον, ἐν μέσῳ θείας, αὐθις καὶ τὰδε, ὡς αὖν εἴη
 τοῖς πολλοῖς ἀβάτα, τοῖς δ' ἀπὸ ξύλων περὶ φραγίδε δι-
 κήρυκας, εἰς ἄκρον ἐντέχνης λεπιδουργίας ἐξησκημένοις,
 ὡς θουμιάσιον τοῖς ὁρώσι παρέχειν τὴν θείαν. *Absolu-
 to quoque templo ac sedibus excelsissimis ad honorem
 praesidentium, deinde ἔς subselliis ordine per omnia
 collocatis, ornato, ac post omnia Sancto Sanctorum, Al-
 tari videlicet in medio constituto, rursus etiam ista,
 ut multis sint in accessu, cancellis ligneis ad verticem
 usque artificiosa celatura fabrefactis ita circumdedit
 (Paulinus Episcopus) ut admirabilem adspēctum
 videntibus exhibeat.* Optatus Milevitanus lib.
 VI. contr. Parmen. pag. 163. *Quid est tam sacri-
 legum quam Altaria DEI (in quibus ἔς vos aliquando
 obtulistis) frangere, radere, removere? ἔς. & po-
 stea: Quid est Altare, nisi sedes ἔς corporis ἔς san-
 guinis Christi? & deinde: Sed ut aestimo, alio loco
 copia lignorum frangi iussit, alio, ut Altaria raderent,
 lignorum inopia imperavit ἔς. Et iterum: Quid
 perditorum conductam referam multitudinem? Et vi-
 num in mercedem sceleris datum? quod ut immundo
 ore biberetur, calida de fragmentis Altarium facta est.*
Prætermitto cætera loca, sunt enim permulta.
 Gregorius Nazianz. Orat. in Gorgon. *Desperatis
 omnibus aliis auxiliis ad mortaliū omnium medicum
 confugit, atque intempesta nocte captata, cum mor-
 bus nonnihil remisisset, τῷ Θυσιαστηρίῳ προσπίπτει με-
 τὰ τῆς πίστεως ad Altare cum fide procumbit eumque,
 qui super isto honoratur, invocat ἔς. Orat. XX. in
 Basil. M. f. 348. Ariani describuntur Θυσιαστηρίων
 κατορ-*

κατορ-

αὐτορχόμενοι, καὶ τὰς ἀναιμάκτας θυσίας ἀνθρώ-
 των καὶ θυσίων αἵματι χραίνοντες in Altaribus salti-
 antes & incruenta sacrificia hominum & victimarum
 sanguine contaminantes. Orat. XXVIII. f. 484. Θυ-
 σιασθρίων εἰρξασθῶν; ἄλλ' οἶδα καὶ ἄλλο. Altaribus
 arcebunt? at ego aliud novi &c. Epist. 81. ad Theo-
 dor. Tyanens. Episc. f. 839. scribit, ὑβρισθῆναι
 θυσιασθήρια contumeliam Altaribus illatam esse &
 conturbata mysteria. Ambrosius lib. V. ep. XXXIII.
 Tom. III. f. 131. Certatim hoc nunciare milites ir-
 ruentes in Altaria, osculis significare pacis insigne. Lib.
 I. de Virgin. Tom. I. f. 78. Memoriae nostrae puella
 dudum nobilis in seculo, nunc nobilior DEO, cum urgere-
 tur ad nuptias à parentibus & propinquis, ad sacrosan-
 ctum Altare confugit. In exhortat. ad virgin. T. I.
 f. 116. Te nunc Domine precor, ut supra hanc do-
 mum tuam, supra hæc Altaria, quæ hodie dedicantur
 - - - quotidianus præsul intendas. Lib. X. ep. 85 T.
 IV. f. 223. ad Sororem de inventione corporum
 Gervasii & Protasii: Succedant victimæ triumphales
 in locum, ubi Christus hostia est; sed ille super Altari,
 qui pro omnibus passus est: isti sub Altari, qui illius re-
 dempti sunt passione. Gregorius Nyssenus lib. de
 de baptismo f. 257. Altare hæc sanctum, cui assisti-
 mus, lapis est naturâ communis nihil differens ab aliis
 crustis lapideis, ex quibus parietes nostri exstruuntur &
 pavimenta exornantur: Sed quoniam DEI cultui con-
 secratum atq; dedicatum est ac benedictionem accepit,
 mensa sancta, Altare immaculatum est, quod non am-
 plius ab omnibus, sed à solis sacerdotibus iisq; veneran-
 tibus contrectatur. Hieronymus lib. contr. Vi-
 gilant.

gilant Tom. II. f. 123. *Male facit ergo Romanus Episcopus, qui super mortuorum hominum Petri & Pauli secundum nos ossa veneranda, secundum te vilem pulvisculum offert Domino sacrificia, & tumulos eorum Christi arbitratur Altaria.* Et ad Demetriad. de Virginitate servandâ T. I. f. 69. *Alii ædificent Ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis, columnarum moles advebant, earumq; deaurent capita, pretiosum ornatum non sentientia: ebore argentoq; valvas, & gemmis aurata distinguant Altaria. Non reprehendo, non abnuo.* Ruffinus Hist. Eccl. lib. I. cap. XII. f. 207. de Alexandro ab Arianis infestato scribit: *Ille nocte, quæ ad constitutum intererat diem, sub Altari jacens atq; in oratione & lacrymis totam pervigilem ducens, Ecclesiæ causam Domino commendabat.* Prudentias in Vincentio v. 515. 516.

*Sed mox subactis hostibus
Jam pace justis redditâ,
Altar quietem debitam
Præstat beatis ossibus.*

Et Hymn. II. Peri Steph. de S. Laurent. v. 38.

*Hic primus è septemviris,
Qui stant ad Aram proximi,
Levita sublimis gradu &c.*

Chrysostomus homil. 53. ad Pop. Antioch. Tom. V. Oper. f. 302. Si quis ignem sumens & fossorium hanc destruxisset domum & incendiasset, & hoc suffodisset Altare: nonne quilibet eum lapidibus obrueret tanquam profanum & impi-
um

um? & homil. XX. in 2. Cor. VIII. f. 886. τὸ
 ὁ θυσιαστήριον καὶ τὸ τετὸς ἐν αὐτῷ φερικωδέστερον, ἔχει
 παλαιὸν μόνον. *Hoc altare*, (quod conflatur ex
 ipsis Christi membris) presenti quoque Altari angu-
 stius est nedum veteri illo. - - - τὸ μὲν γὰρ θαυ-
 μαστον διὰ τὴν ἱππευτικὴν ἐν αὐτῷ θυσίαν. Hoc enim,
 quo nunc utimur, eximium quidem atque admirandum
 est ob eam victimam, quæ in ipso imponitur. - - -
 θαυμαστον τὸ παλιν, λίθος μὲν ὅτι τὴν φύσιν, ἁγί-
 ον ὅτι γίνεταί, ἐπειδὴ σῶμα δέχεται χειρὸς. Rursum
 hoc altare naturā quidem lapis est, sanctum autem effi-
 citur, postquam Christi corpus excipit. - - -
 ὅτι τὸ μὲν θυσιαστήριον τὸ τετὸς, ὅτι δέχεται ἡ χει-
 ρὸς σῶμα. Tu Altare quidem illud in honore habes,
 quia Christi corpus capit.

XXXIV. Ex Seculo V. *Augustinus Lib.*
VIII. de Civ. DEI cap. ult. Tom. V Oper. f. 492.
Quis audivit aliquando fidelium stantem sacerdotem ad
Altare etiam super sanctum corpus Martyris ad DEI
honorem cultumque constructum, dicere in precibus:
Offero tibi sacrificium Petre vel Paule &c. & lib. XXII.
cap. 8. Aliquid de Altari florum quod occurrit, tulit
(gener Martialis ægrotantis) eique (Martiali)
cum jam nox esset, ad caput posuit. Et homil. L.
hom. 50. Tom. X. f. 557. Ad hoc Altare, quod nunc
in Ecclesia est in terra positum, terrenis oculis expositum,
ad mysteriorum divinatorum signacula celebranda, multi
etiam scelerati possunt accedere. &c. Et alibi passim.
Synesius epist. 67. ad Theophilum f. 217. Ἐμοὶ δὲ
δοκεῖ, πατέρ σεβασμιώτατε, χρῆναι τοις, ὅσοι
ταῖς οἰκείαις ἐκκλησίαις ἀπείπαιτο, πᾶσαν ἐκκλησίαν
ἀπεί-

ἀπείπαομαι· καὶ πρὶν ἂν ἀπελθόντας ἐκεῖ καταστήσω-
ται, μηδὲνα δέχεσθαι θυσιαστήριον, μηδ' εἰς πρεσβυ-
ταιν καλεῖν, ἀλλὰ πρεσβυτέρων (πρόσβυτέρων) ἀγγελαίαις ἐν-
ταῖς δημοτικαῖς καθεδραῖς, ὅταν εἰς ἐκκλησίαν ἐμ-
βάλλωσι. *Mibi vero, reverende Pater, ita videtur,*
oportere iis, qui suas Ecclesias deseruerint, omni Ec-
clesia interdici, & priusquam illuc redeuntes se recepe-
rint, neminem eos ad Altare admittere, neque ad primas
sedes invitare, sed vulgares illos in plebejis subsellis re-
linguere, cum in Ecclesiam irruperint. Paulinus
Nolanus lib. II. epist. IV. ad Severum Tom. II.
Orthodoxogr. f. 134. de Claro Presbytero:

Sancta sub aeternis Altaribus ossa quiescunt.

Et mox de eodem:

Digna pio domus est, Altaria sub quibus
artus

Conditur exanimus: nam Spiritus ethere
gaudet.

Sulpicius Severus Dial. II. p. 577. *Cum jam Alta-*
rium, sicut est solenne, benediceret, globum ignis de
capite illius vidimus emicasse. Cyrillus Alexandr.
in Esa. XIX. Tom. I. f. 301. *Aræ exstiterant Domino*
complures & innumerabiles per Ægyptum (nisi fortè
hunc locum mystice interpretari malis.) Theodoritus
Hist. Eccl. lib. I. cap. XXXI. f. 295. Διε-
κοσμεῖτο δὲ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικοῖς τε
παραπετάσμασι, καὶ κειμηλίοις λιθοκολλητοῖς χρυ-
σοῖς. *Ipsa Ara divina* (in templo Hierosolymita-
no) *regiis tapetibus donisque aureis ac gemmatis*
conspi-

conspiciebatur ornata. Et lib. IV. cap. XXII. f. 329. b. ἂν γὰρ καὶ τὸ γεγραμμένον, μήτε γέρονε μήτε ἡκίαν· ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν πατέρων ἡμῶν, ταῦτα ἐπ' αὐτῶν τῶν θυσιαστηρίων ἐπετέλεον οἱ δυσσεβεῖς. Quae neque facta neque audita sunt in diebus patrum nostrorum, ea super Altari ipso perpetrarunt impii. Et lib. V. cap. XXI. f. 344. b. ὁ δὲ παρρυτίκας εἰς τὸν θεῖον δαμῶν νεῶν, καὶ εἰς ἀγγεῖον ὕδωρ κομιοῦναι περὶ τὰς τὰς, ἔθηκε μὲν τὸ ὕδωρ ὑπὸ τὸ θεῖον θυσιαστήριον. &c. Pastor statim ad divinum templum decurrens in vasculo aquam jubet afferri, qua supposita sacro Altari, ipse in faciem humi prostratus benigno supplicabat Domino &c. Sidonius Apollinaris lib. IV. ep. XI. pag. 84.

*Ante Altaria fratre gratulante
Instruētas docuit sonare classes.*

Socrates Hist. Eccl. lib. V. cap. XXII. f. 250. Οὐ γὰρ πρὸς ἀνατολὰς τὸ θυσιαστήριον, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ὁρᾷ. Altare non ad orientem, sed ad occasum spectat. Et lib. VI. cap. V. f. 256. ὁ ἐν ἐπισκοπῇ τῶν εὐτροπίων ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κειμένων, καὶ ἐκπεπληγῶτος ὑπὸ τῶ φόβῳ, καθεστὼς ὑπὸ τῶ ἀμμωνῶν, ὅθεν εἰώθει καὶ πρότερον ὁμιλεῖν χάριν δ' ἐξακέσθαι, λόγον ἐλεγκτικὸν ἐξέτεινε κατ' αὐτῶν. Johannes Episcopus, cum Eutropius ad basin Altaris procumberet, ὅς πρὸς metu consternatus esset, assidens in suggestu, unde antea, quo facilius audiretur, concionari solebat, orationem in reprehensionem ejus habuit. Sozomenus Hist. Eccl. lib. VIII. cap. XXIV. f. 114.

f. 114. Σισινίῳ δὲ τῷ Ἐπισκόπῳ τῆς τῶν ναυαπαυῶν αἰρέσεως ἡδὴ καθεύδοντι, ἀνὴρ τις κάλλει καὶ μεγέθει περὶφανέστατος παρῆς τῷ θυσιαστηρίῳ τῆς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἡνεὶς τιμὴν σεφάνῃς ἔ πρωτομάρτυρος ὠκοδόμησεν, ἔδοξεν ἀδημονεῖν. &c. Sisinio Novatianorum Episcopo dormienti vir quidam ἔ statura ἔ forma eminentissimus, astans Altari Ecclesiae ipsorum, quam in honorem Stephani Protomartyris edificaverat, mœrere videbatur &c. Et lib. II. cap. III. f. 22. ὧδε ἔχοντι γνώμης θείας περὶφανείας ὅψις ἔδειξεν πτωχοῦ σύμβολον τῶν ἀνακειμένων τῷ θυσιαστηρίῳ ἐν ταύτῃ ἐκκλησίᾳ. Cui (Probianus) sic animo affecto visio divinitus oblata quandam crucis effigiem, quæ in Altari illius Ecclesiae (S. Michaëlis) statui solet, ante oculos proposuit &c. Petrus Chrysologus serm. LI. pag. 216. Commutantur in Ecclesias delubra, in Altaria vertuntur aræ. Salvianus de provid. DEI lib. III. f. 16. b. In templa autem vel potius in Altaria atque in sacraria DEI passim omnes sordidi ac flagitiosi sine ulla penitus reverentia sacri ordinis irrumpunt. Et lib. VI. f. 35. b. Nos Altaria spernimus.

XXXV. Ex seculo VI. Cæsarius Arelatensis homil. 34. Rogo vos ἔ admoneo, fratres charissimi, ut quotiescunque juxta Altare à Clericis oratur, aut oratio Diacono clamante indicitur, non solum corda, sed etiam corpora fideliter inclinetis. Ennodius in vita B. Epiphanii Episcopi Ticinensis pag. 372. Postquam ad Altaris confinia pervenisset, nullam deliberavit futuram esse necessitatem, quâ inde nisi impletis solemnibus posset abduci. Et dictione II. missa

missâ Honorato Episcopo Novariensi pag. 473.
Institue, Domine, vertendo sacrificia : Et dum puris cumulamur Altaria sancta donariis, præsentiam tuæ majestatis interfere &c. Alcimus Avitus lib. V. ubi confert mannæ S. Eucharistiam, ita canit :

*Mysticca quæ longe prædiceret ante figura,
 Virgineo ex utero, purum, sine semine, Christum
 Edendum, nobis quæ aliquando corpus edendum :
 Quas caperet pascendus homo, de sede superna
 Illabente DEO, sanctis Altaribus escas.*

Arator Hist. Apostol. lib. I. p. 583.

Jura ministerii sacris Altaribus apti.

XXXVI. Ex Seculo VII. Gregorius M. Epist. lib. XII. Tom. II. f. 1186. epist. ad omnes Episcopos : *De Altaribus quoque juxta institutionem Domini Papæ Johannis Apostolica autoritate confirmamus, ut qui fuerit rector præfati monasterii, fiat præterea Altarium præsul & omnium Ecclesiarum sibi pertinentium, & inde præfatorum sanctorum præcipuo Altari luminaria exhibeantur &c.* Isidorus Hispalensis Episc. de Offic. Eccl. lib. II. cap. X. f. 610. *Isti (subdiaconi) vasa corporis & sanguinis Christi diaconibus ad altarium offerunt.* Et cap. VIII. f. 600. *Decreverunt Apostoli vel successores Apostolorum, ut per omnes Ecclesias septem Diaconi, qui sublimiore gradu essent cæteris, circa Aram Christi quasi columnæ altaris assisterent.*

XXXVII. Ex Seculo VIII. Beda lib. V. Hist. Anglor. cap. XVII. Tom. III. Oper. f. 181. *Infra locum Dominicæ crucis excisa in petra crypta est, in*

E

qua

qua super Altare pro defunctis honoratis sacrificium solet offerri. Et paulo post: Lapis, qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est, cujus pars minor quadratum Altare ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat: major vero pars in orientali ejusdem Ecclesiae loco quadrangulum aliud Altare sub linteaminibus exstat.

XXXVIII. Ex Sec. IX. Paschasius Ratbertus lib. de Sacram. cap. IV. p. 26. Vera utique caro Christi, quae crucifixae est & sepulta, verum illius carnis sacramentum, quod per sacerdotem super Altare in verbo Christi per Spiritum S. divinitus consecratur. Amalarius Treverensis Episc. de offic. miss. cap. V. f. 12. Duo Diaconi altrinsecus vadunt osculari latera Altaris, & infra: Remanet Evangelium in Altari ab initio officii, usque dum à ministro assumatur ad legendum. Et multis aliis in locis. Walafridus Strabo de reb. Eccles. cap. IX. f. 79. Exempla dedicandorum habemus templorum & Altarium. Et infra: Nos potius templa & Altaria, nostrae religiositatis indicia, DEO Salvatori nostro per illibata & vera sacramenta dedicare curemus. &c.

XXXIX. Ex Sec. X. Concilium Engilnheimense Can. 8. sanxit: ut oblationes fidelium, quatenus Altari deferantur, nihil omnino ad laicalem pertineant potestatem, Tom. XXV. Concil. edit. Paris. f. 76. In Synodo Landavensi narratur, quod quidam venientes irruerint in Ecclesiam & occiderint diaconum ante Altare sanctorum, scelus dictu, repperso sanguine in altari & in parietibus Ecclesiae, eod. Tom.

Tom. f. 121. quæ etiam causâ habitæ illius Synodi fuit.

XL. Verum nihil attinet progredi longius, satis jam demonstrato vocis Altaris usu. Hoc tantum restare videtur, ut *causæ* explicentur, ob quas illud nomen mensis suis sacris Christiani veteres imponere voluerint. Illi quidem eos non respexisse video ad *sacrificium* aliquod *proprie dictum* ibi faciendum: tale enim orthodoxa priorum seculorum antiquitas omnino ignoravit, quod alio loco ita planum faciam, ut vix quisquam sanæ mentis dubitare possit, quin altaria æque ac sacrificia veterum per similitudinem tantum ita appellata fuerint.

XLI. Cæterum has fuisse existimo illius appellationis causas. *Primo* enim Ecclesiæ veteris Testamenti locus ille, in quo maximum & solennissimum cultus divini officium præstabatur, altare dicebatur. Quemadmodum autem *Scripturæ* mos est vocabula rituum V. Testamenti ad Novum transferre per similitudinem aliquam, ut de *circumcisione* ex Coloss. II, 11. Phil. III, 3. Rom. II, 29. de *Paschate* ex 1. Cor. V, 7. de *tabernaculo* ex Hebr. VIII, 2. IX, 11. 2. Cor. V, 1. 4. 2 Petr. I, 13. 14. de *sanctis* Hebr. IX, 12. 24. de *primitiis* ex Rom. VIII, 23. de *suffimento* ex Apoc. V, 8. VIII, 3. 4. de *Altari* ex Hebr. XIII, 10. constat: Ita ad eundem modum etiam S. Patres voces V. T. ad N. T. accommodare soliti fuerunt. Sic Episcopum illi appellarunt summum sacerdotem, *Sulpic. Sever. in vit. Martin. cap. 26, p. 522.*

Nazianz, Orat. V. ad Patrem & Basilium post reditum f. 136. &c. Presbyteros sacerdotes & ordinem sacerdotalem *Cyprian*, lib. I. epist. IV. ad Felicem f. 13. ep. IX. ad Clerum & plebem *Furnitan*. f. 25. lib. II. ep. I. ad Steph. f. 30. serm. VI. de Orat. Dom. f. 159. *Dionys*. Eccl. Hierarch. multis in locis, *Irenæus* lib. IV. cap. XX. f. 336. *Ambros*. de dignit. sacerdot. &c. Diaconos Levitas *Ambros*. lib. I. Offic. cap. L. Tom. I. f. 31. 32. Lib. de iis qui mysteriis initiantur cap. II. & III. Tom. IV. f. 422. & lib. de dign. sacerdot. cap. II. T. IV. f. 448. *Origen*. homil. III. super Judic. T. I. f. 179. H. *Salvian*. lib. II. & in Conciliorum Tomis passim; sacras Christianorum actiones, ut preces, cantiones &c. *sacrificia*, quod posterius pluribus demonstrabitur. Cum igitur solenne fuerit & S. Scripturæ & Patribus, vocabularitum V. T. ad novum transferre ad ostendendam magnam illam admirandamque utriusque consensionem s. harmoniam: ideo placuit etiam ipsis illum locum, in quo Christiani cultus maximum & solennissimum fit officium, altare appellare.

XLII. *Altera* causa hæc fuit, quod in istis mensis fieret dispensatio corporis & sanguinis Christi, tanquam sanctissimi sacrificii, cujus umbram typumque gesserunt V. T. sacrificia, *Optat*. *Milev*. lib. IV. contra Parmen. pag. 163. *Ambros*. lib. de iis qui mysteriis initiantur cap. VIII. f. 427. &c. Et quemadmodum corpus Christi appellatum sacrificium est *Augustin*. lib. II. quæst. Evan-

Evangel. quæst 3. Lib. IV. de Trin. cap. 14 atque adeo Eucharistiæ quoque sacramentum *Cyprian.* lib. II. ep. 3. ad Cæcil. f. 36. lib. I. ep. 7. ad Epictetum f. 21. serm. V. de laps. f. 156. *Optat.* *Milev.* lib. III. p. 113. *Chrysost.* hom. III. in Ephes. I. f. 1051. Ita & ipsa dispensatio sacrificii nomen est adepta. Hinc *Augustinus* Christum in Sacramento dixit immolari Nobis, *Enarr.* in Ps. LXXV. T. VII. f. 835, & *Populis* epist. 23. ad Bonif. T. II. f. 93. id est, dispensari s. distribui.

XLIII. Tertia fuit, celebratio sacrificiorum mysticorum ad mensam Domini factorum. Fiebat enim ibi recordatio mortis Christi. *Eusebius* lib. I. *Demonst.* Evangel. cap. X. f. 39. Τοῦτ' ἐστὶν τὸ θύματ' ὡς μνήμην ἐπὶ τραπέζης ἐκτελεῖν διὰ συμβόλων, οὗτε σώματ' αὐτὸ καὶ τοῦ σωτηρίου αἵματ' οὐ καὶ θεσμούς τ' καινῆς διαθήκης παρεληφότες &c. Cum ergo hujus sacrificii (passionis Christi) MEMORIAM signis quibusdam in mensâ celebrandam corporisq; item illius salutarisq; sanguinis, ut N. T. institutum habet, acceperimus &c. Atque ista recordatio pro sacrificio offerri dicebatur, ut idem paulò ante scripsit f. 38. his verbis: θανάσιον θύμα καὶ φάγον ἐξαίρετον τῷ πατρὶ καλλιεργησάμεν, ὑπὲρ τ' ἀπαιτῶν ἡμῶν αἰήνευκε σωτηρίας, μνήμην καὶ ἡμῖν τοῦ δαδούς, ἀντὶ θυσίας τῷ θεῷ διηνεκῶς προσφέρειν. Mirabilem quandam victimam sacrificiumq; eximium patri operatus pro nostrâ omnium salute obtulit, ejusq; rei MEMORIAM ut nos ipsi DEO pro sacrificio offerremus, instituit. Præterea fiebant ibi preces & gratiarum actiones

E 3

Optat.

*Optat. Milev. lib. VI. p. 163. Ambros. exhort. ad Virgin. sub finem. Tom. I. f. 116. & laudationes divini numinis ll. cc. & oblationes Optat Milev. l. c. Ambros. lib. V. ep. 30. ad Valentin. Tom. III. f. 114 Greg. Nazianz. Orat. XX. in Basil. f. 531. & id genus alia, quæ omnia sacrificia dicta: Preces quidem Ambrosio ep. 28. ad Theodos. Imp. f. 108. ep. 83. ad Episc. Æmil. f. 209. Tertull. ad Scapul. f. 553. Greg. Nazianz. Orat. XX. f. 372. & XIX. f. 305. Chrysost. homil. 33. in Cap. XIII. Hebr. f. 1968. Augustin. quæst. Evangel. Lib. I. qu. 34. T. IV. f. 333. De Civ. DEI Lib. V. cap. 24. f. 328. & c. Hymni & laudationes DEI Ambrosio lib. I. Offic. cap. 10. f. 5. & serm. XIV in Plalm. 118. f. 701. Greg. Nazianz. orat. XV. in plagam grandinis f. 225. & Orat. I. f. 38. & Orat. III. f. 50. & Orat. XLII f. 692. Augustin. epist. 120. ad Honorat. cap. 18. Tom. II. f. 597. Quæst. Evangel. lib. I. qu. 34. T. IV. f. 333. & c. Oblationes denique Cypriano serm. de Eleemos. f. 127. Ambros. lib. I. de fide resurr. T. III. f. 39. & lib. de Nabuthe Jezraëlita cap. 16. T. IV. f. 283. & epist. 28. ad Theodos. Imperat. f. 108. Atque ab his nomen mutuata τὰ θυσιαστήρια s. altaria esse, cum res ipsa docet, tum Nazianzeni etiam persuadet testimonium. Is enim Orat. IV. quæ est II. in-
 vectiva in Julianum f. 126. hæc prodidit: Non jam in sacras nostras edes pravos oculos injiciunt (gentiles): οὐκ ἐπὶ μὲν οὖν αἵματι μαρῶ τὰ τὸ κατὰ
 πρωτῆς καὶ ἀναιμάκτους θυσίας ἐπὶ ὅνυμα θυσιαστήρια,
 non jam aras à purissimo & incruento sacrificio nomen
 habent.*

habentes scelesto sanguine contaminabunt. In singulari loquitur tanquam de genere sacrificiorum, unde appellata τὰ θυσιαστήρια sunt. Non erravero si huc etiam retulero consecrationem virginum ad mensam sacram fieri solitam teste *Ambrosio* lib. I. de Virginitate sub finem Tom. I. f. 78. Virgines enim sacrificiis mysticis annumeratas fuisse, idem nos docet *Ambrosius* loc. cit. f. 74.

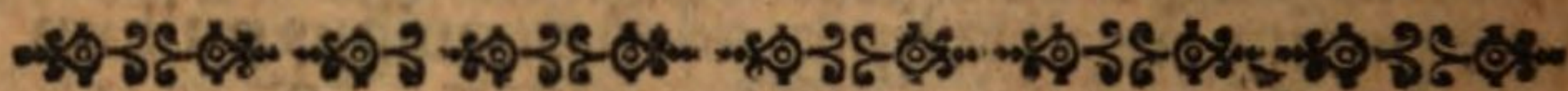
XLIV. *Quarta* denique ratio hæc fuisse videtur, quod ethnicis in aris & sacrificiis omnis fere posita fuerit religio, adeò, ut quibus nullum altare esset, iis nec religio nec DEus esse crederetur. Videre id est ex *Aristoph.* *Acharnens.* f. 275. ubi chorus Αχαιρνεών de Lacedæmoniis, tanquam perditæ sceleratis sic loquitur:

Οἷόν τε βωμὸς, ἔτε τίς τις, ἔθ' ὅρκου
μὴ τίς.

Quibus nec Altare, nec fides, nec iusjurandum stat.

Eodem olim loco habiti sunt Christiani, "Αἱρεοί nempe, qui nullam esse ducerent vim cœlestem numenque divinum, ut videre est ap. *Justin.* *Apol.* ad Antonin. Pium & *Athenagoram* *Orat.* pro *Christ.* *Clem. Alex.* init. lib. VII. *Strom.* f. 699. *Tertull.* *Apologet.* cap. 12. 13. 14. 15. & lib. ad *Nationes* cap. X. *Origenem* contra *Celsum*, *Arnobium* lib. II. adv. gentes. Ut ergo hujus criminis suspicionem à se amoverent (*Crimen*

ipsum jam satis diluerant laudati Patres invictis argumentis) & gentiles ad fidem Christianam eo facilius amplectendam allicerent , idcirco nomen altaris sacris mensis imponere statuerunt , inprimis cum non deesset similitudo aliqua , quæ illis mensis cum altaribus propriè dictis intercederet. Nec Apostolorum eos destituit exemplum. Hos enim multas gentilium sacras formulas & voces ad Christianorum religionem transtulisse , in confesso est.

CAPUT III.

DE

SYNONYMIS ALTARIS, UT VOCANT, SIVE VOCIBUS, IDEM QUOD ALTARE SIGNIFICANTIBUS.

I. Altare Christianis Græcè
Θυσιαστήριον dictum;
 non facile *βωμός*.

II. Vocatum etiam Latinè
Ara , quæ tamen vox
 interdum de suprema
 tantum altaris parte,

plerumque de gentili-
 um aris usurpata.

III. Appellatum quoque *Mensa*, Græcè *τράπεζα*.

IV. Vocum *Mensa* & *Altaris*
 usus apud veteres pro-
 miscuus.

§. I.

Quod Latini Patres *Altare* dixerunt,
 idem Græci *Θυσιαστήριον* appella-
 runt, ut *Greg. Nazianz. Orat. in*
Gorgon.

Gorgon. & Epist. 81. ad Theodor. Tyanens. Episc. f. 839. Gregor. Nyssen. lib. de Baptismo f. 257. Chrysof. homil. XX. in 2. Corinth. VIII. f. 886. Euseb. H. E. lib. X. c. IV. f. 111. Theodorit. H. E. lib. I. cap. XXXI. f. 295. Socrates H. E. lib. V. c. XXII. f. 250. Sozom. H. E. lib. VIII. cap. XXIV. f. 114. Synes. epist. LXVII. ad Theophilum f. 216. &c. quorum verba jam antere-lata cap. præcedente. Βωμὴ autem vocem de altaribus Christianorum usurpatam, apud Christianos Scriptores veteres legisse non memini, nisi in Constit. Theodos. & Valentin. ad Antiochum P.P. perscripta, & Concilio Ephesino, Oecumenico III. annexâ, Tom. VI. Concil. edit Paris. f. 449. at in aris gentilium designandis, nihil eâ frequentius.

II. *Ara* tamen vocem mensis suis sacris interdum tribuere non dubitarunt S. Patres. Sic Tertullianus lib. de Orat. f. 793. *Nonne solennior erit statio tua, si & ad Aram DEI steteris?* Sic Ambrosius lib. V. epist. XXX. Tom. III. f. 114. *Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulacris fecisti.* Sic Prudentius Hymn. II. ωΕι εφ. de S. Laurentio:

*Hic primus è septemviris (Diaconis)
Qui stant ad aram proximi.*

Et Hymn. V. de S. Vincentio p. 115.

*Altar quietem debitam
Præstat beatis ossibus.*

E 5

Subiecta

eique suaves victimas, in tota vita supremo DEO offerre, per eminentissimum omnium ipsius Pontificem, edocti sumus. Athanasius Apol. II. Tom. I. Oper. f. 371. Καὶ οὗ μὲν λειτουργὸς ἐκώλυον παρῆναι, οὐδὲ τῶν ἐθνικῶν ἐξήταζον περὶ ἐκκλησίας, περὶ ποτηρίῃς, περὶ τραπέζης καὶ τῶν ἁγίων. Sacrorum ministris exclusis, coram ethnicis hominibus quaestiones de Ecclesiis, de calice, de mensa Domini, de Sanctis /anctorum habuere. Ejusdem postea etiam meminit f. 581. 583. 614. & multis aliis locis. Dionysius Alexandrinus Episcopus Epist. ad Xystum Roman. Episc. apud Eusebium Hist. Eccl. lib. VII. cap. IX. f. 73. a. εὐχαριστίας καὶ ἐπακέσασθαι καὶ συνεπιφθεγξάμενον τὸ αἶμα, καὶ τραπέζῃ ὡρασιέντα, καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς ὑπερτείναντα &c. Cum ὁ gratiarum actionem in Ecclesia audisset, ὁ ad illam una cum aliis Amen succinuisset, mensae adstitisset, manus ad suscipiendum sanctum cibum extendisset &c. Augustinus Epist. LIX. ad Paulinum Tom. II. f. 299. Precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud, quod est in Domini mensa, incipiat benedici. Et lib. II. contr. literas Petilianī cap. XLVII. Tom. VII. f. 120. Non dicunt ista, nisi qui de mensa Domini vitam sumunt, sicuti Petrus. Et Tract. XXVI. in Johann. Evangel. T. IX. f. 230. Hujus rei sacramentum, id est, unitatis corporis ὁ sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in Dominica mensa preparatur, ὁ de mensa Dominica sumitur. Petrus Chrysologus serm. X. p. 44. Peregrinum ci-
vis

vis, possessor hospitem DEI ducat ad mensam: ut
 sine suo sumtu de divinis copiis sit humanus. Theo-
 doretus Hist. Eccl. lib. IV. cap. XII. f. 316. ἱερα-
 ῖς ἔθρον καὶ τὴν ἱερὰς τραπέζης ἐξέκρινε. Julianus
 ad sacram mensam misit lotium. Et lib. V. cap.
 XVIII. f. 343. ἐπειδὴ οὖν ὁ καιρὸς ἐκάλεε τὴν ἱερὰν
 τραπέζην τὰ δῶρα προσενέγκειν. Cum autem jam
 tempus advenisset, quo ad sacram mensam munera
 offerrentur. Sozomenus Hist. Eccl. lib. V. cap.
 IX. f. 71. b. ἐγραφε τῷ ἡγεμόνι καρίας, εἰ μὲν
 ροφόν τε καὶ τραπέζαν ἱερὰν ἔχουσι, πυρὶ καταφλέ-
 εται. Scripsit ad Præsidentem Cariae, ut si tectum jam
 ἔσθ' mensam sacram haberet, eas incenderet. Et lib.
 VIII. cap. VII. f. 108. b. de Eutropio: λαμπρόν
 τινα καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὴν ἱερὰν τραπέζαν κειμένον κατέ-
 ρεινε λόγον Ἰωάννης. Splendidam sane orationem ad-
 versus illum sub mensa sacra jacentem, Johannes
 (Chrysostomus) habuit.

IV. Eadem ergo veteribus mensa & Alta-
 re fuerunt, ex quo etiam factum, ut voces il-
 las promiscue fere usurparent, & eandem rem
 modo mensam, modo altare nominarent, nul-
 lo in re ipsa observato discrimine. Cyprianus vel
 quisquis auctor est Serm. de Cœna Domini f.
 312. Inter Dominicæ Mensæ convivas animalis ho-
 mo non admittitur. Mox folio sequenti: Paupe-
 res quidem spiritu ad hoc mysterium eligit & diligit Spi-
 ritus S. & eorum, qui pompaticè & gloriose sacris se
 Altaribus ingerunt, obsequia detestatur. Athana-
 sius, sive quis alius, antiquus sane scriptor, si
 non ejusdem ætatis, qui Disputationis contra
 Arium

Arium in Concil. Nicæn. habitæ auctor, τραπέζαν per θυσιαστήριον tanquam per nomen magis notum exponit, dicens *περὶ τοῦ θυσιαστήριου, καὶ ἐπὶ αὐτῷ ἄρτον ἁγίου καὶ ἁφθάρτου*. Proposuit mensam, hoc est, sanctum altare, & in eo panem cœlestem & incorruptibilem. Ambrosius de Elia & jejunio Tom. IV. f. 328. *Si ad Mensam illam venerabilem jejunia sancta nos perducunt, si hac fame illa, quæ sunt eterna, mercamur, quid de iis dubitamus, quæ in usu humano sunt, quod etiam suaviora hæc nobis faciat jejunium? Non autem omnis fames acceptabile jejunium facit, sed fames, quæ DEI timore suscipitur. Considera. Quadragesima totis præter Sabbatum & Dominicum jejunatur diebus, hoc jejunium Domini Pascha concludit. Venit jam dies Resurrectionis, baptizantur electi, veniunt ad Altare, accipiunt sacramenta, sitientes totis hauriunt venis. Nazianzenus Orat. II. in Julian. f. 110. dixerat, *πρὸς τὰς ἱεραῖς τραπέζαις ἐξυβρίσαι*, sacris mensis contumeliam inferre; sed Epist. LXXXI. ad Theodorum Tyannens. Episc. f. 839. scribit, *ὑβερωδῆσαι θυσιαστήρια*, altaribus contumeliam illatam esse. Orat. XX. quæ est in laudem Basilii f. 353. de muliere quadam scribit, quod τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ *προσφύγῃ* ad sacram mensam confugerit, scilicet tanquam ad asylum, ut vim effugeret: mox Basilium excusans, quod susceperit eam, subjicit: *Quid aliud (faciendum fuit Basilio,) nisi ut eam (mulierem) asse- reret, retineret, omni cura tueretur, χεῖρα δρέγειν θεῷ φιλανθρωπία καὶ νόμῳ τῷ τετιμηκότι θυσιαστή- ρια,**

græ, manum porrigeret DEI clementiæ, & legi, quæ Altaribus honorem haberi iubet, omnia denique prius faceret, quam ut inhumanius ullum adversus eam consilium iniret, sicque & τὴν ἱερὰν τραπέζαν sanctam mensam, & fidem etiam illam, cum quâ supplex erat, contumelia afficeret? Prudentius *περίστφ.* Hymno IV. de Hippol. v. 170. 171.

*Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
Propter ubi apposita est ara dicata DEO.
Illa sacramenti donatrix mensa, eademque
Custos fida sui martyris apposita.*

Chrysostomus homil. III. in Ephes. I. f. 1051. εἰ καὶ θυσία καθημερινή, εἰ καὶ παρῆσθαι μὲν τῷ θυσιᾷ, ἔδεις ὁ μετέχων. Frustra est quotidianum sacrificium, frustra adstamus Altari, nemo est qui participet. Paulo post addit: ἔχ ἱερὰς τῇ ἀπογυῖᾳ τὴν τραπέζαν περιτρίβοντα, καὶ τὸ οἶκον καθάριοντα, καὶ τοὺς πίνακας τίθεντα; Non vides lavantem spongiam Mensam, & domum mundantem, & discos Mensæ imponentem? Idem serm. in Eutropium, qui ad aram tanquam asylum confugerat, Tom. V. Oper. f. 1131. Communi operâ interpellemus clementissimum Regem pro Ecclesiâ & Altari, unum hominem sacrosanctæ Mensæ donari obsecrantes. Ubi eundem locum nunc Mensam, nunc Altare appellat. Mensæ quoque vocem de eodem usurpavit Sozomenus Hist. Eccles. lib. VIII. c. VII. f. 108. at Socrati Hist. Eccl. lib. VI. cap. V. f. 255. placuit altare. Utriusque verba supra citata. Hujus

Hujus præcedente, illius hoc ipso capite. Utrumque vocabulum etiam conjungit Ischyas Macarium accusans ap. Socrat. H. E. lib. I. c. XXVII. f. 187. b. ἐφήμεζε γὰρ (ἰσχυράς) ὡς εἴη τὰ πάντα δευὰ ἐξ ἐφ' ὅδε πεπονθώς, καὶ ὅτι μακάριος εἰς πηδῆσας εἰς τὸ δυσιασήμεον, ἀνέτρεψε μὲν πλὴν τράπεζαν &c. *Nam rumorem dissipavit Ischyas, impetum clam in se factum esse, & nihil non contumeliarum perpeßum, & Macarium in Altare insultasse, & Mensam Domini evertisse &c.* Similiter Augustinus Tract. XXVI. in Johann. T. IX. f. 227. *Quàm multi, inquit, de Altari accipiunt, & moriuntur, & accipiendo moriuntur!* Paulo post f. 230. eandem sententiam, pro altari posita mensæ voce ita exprimit: *Hujus rei sacramentum, id est, unitatis corporis & sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis interval- lis dierum in Dominica mensa præparatur, & de Dominica mensa sumitur: quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium.*

CAPUT IV.

DE

ALTARIS VETERUM
DEFINITIONE.

I. Cujusmodi altare hic consideretur, explicatur.	III. Vera altaris veterum definitio affertur.
II. Definitio Eellarmini rejicitur.	IV. Explicatur Definitum.
	V. Evolvitur Genus, & ostenditur.

- ditur, quod fuerit (1) mensa,
 VI. (2) non vulgaris aut profana, sed sacra: non intrinsecus, sed extrinsecus.
 VII. Defenditur *Genus*, soluto argumento contrario.
 VIII. *Differentia* explicatur, quæ petita (1.) à loco,
 IX. (2.) à fine.

§. I.

Non id jam agimus, ut definiamus altare generatim, aut Judæorum illud gentiliumve: non est, non est ista nostri instituti ratio. De *Altaribus Christianorum* tantum solliciti sumus, *veterum* quidem præcipuè & *orthodoxorum*.

II. *Bellarmino* hic placuit id omne vocare altare, *ubi recipitur victima per verba consecrationis effecta*, lib. I. de missa cap. XXVII. §. secundò. Verum nobis non placet ista definitio, quid autem in ea desideremus, alibi dicemus. Nunc tantum, quid ex mente veterum Christianorum fuerit altare, declarabimus. Illud verò sic breviter describi posse videtur:

III. *Altare Christianorum veterum* fuit mensa sacra, in loco sacrorum conventuum adhibita, præcipue ad oblationes & S. Eucharistiæ celebrationem.

IV. *Definitum est altare Christianorum veterum*: non heterodoxorum, sed orthodoxorum: idque non extraordinarium aut vicarium, sed ordinarium.

V. *Genus est Mensa sacra*. Mensas fuisse altaria veterum Christianorum, docet ipsa eorum appellatio. Vocabantur enim mensæ non initio tantum, sed etiam post Constantini M. tempora, excitatis jam in templis illis in modum altarium molibus lapideis, quo de præcedenti capite fusius actum. Docet etiam externa illorum forma, mensam repræsentans, quam infra delineabimus. Docet denique ratio oblationum, & symbolorum sacrorum, quæ cum illis imponerentur, superficiei quandam requirebant latitudinem, qualis mensarum est.

VI. Neque tamen vulgares aut profanæ fuerunt mensæ, sed *sacrae* (1) *ratione usus seu finis*. Nam in iis celebrabatur SS. Eucharistia, & consecrabatur sanctum oleum, quo baptizati ungebantur: ibi accipiebantur oblationes; & sanctorum defunctorum colebatur memoria: ibi preces ad DEUM fundebantur, & aliæ actiones sacrae suscipiebantur, de quibus posterius dicemus. (2) *Ratione loci*: erant enim in Oratoriis primum, deinde in templis DEO consecratis, ubi sacri populi Christiani conventus agebantur. (3) *Ratione personarum altari ministrantium*, id est, Episcoporum, & Presbyterorum, cæterorumque Ecclesiæ ministrorum, in quibus

bus singularis requirebatur vitæ sanctitas atque innocentia. Et his quidem de causis mensæ habebantur sanctæ, *sanctitate* nimirum *externâ*, non autem *interiori*, per consecrationis verba illis indita & quasi infusâ, qualem Pontificii iis temerè tribuunt nihil pensi habentes vel rerum naturam, vel antiquitatis doctrinam. Sanctitas certè propriè accidens mentis sive animi, non corporis est: vel, si corpori tribuitur, ei certe non primariò & per se, sed secundario & κατ' ἄλλο inest, propter animam nempe per totum corpus diffusam, quæ si sancta est, sanctitatem etiam istam cum corpore communicat, ut & ipsum sit & appelletur sanctum. At mensis animi nihil inest: corpora sunt mera eaque, ἀψυχα sive inanimata, non ἐμψυχα s. animata. Quî ergo recipi ab iis possit sanctitas quædam interior? Vidit hoc *Gregorius Nyssenus*, & vidisse se testatus verbis luculentis est lib. de Baptismo f. 257. Ita verò habent: *Altare hoc sanctum, cui adsumus, lapis est natura communis, nihil differens ab aliis crustis lapideis, ex quibus parietes nostri exstruuntur, & pavimenta exornantur; sed quoniam DEI cultui consecratum atq; dedicatum est, ac benedictionem accepit, mensa sancta, altare immaculatum est, quod non amplius ab omnibus, sed à solis sacerdotibus iisq; venerantibus contrectatur.*

VII. Dices, Altare & mensam esse Synonyma Grammatica, sive ejusdem potestatis vocabula. Quî igitur alterum alterius Genus erit? Cum Genus latius patere debeat, quàm Speci-

Nazianz, Orat. V. ad Patrem & Basilium post reditum f. 136. &c. Presbyteros sacerdotes & ordinem sacerdotalem *Cyprian*, lib. I. epist. IV. ad Felicem f. 13. ep. IX. ad Clerum & plebem *Furnitan*. f. 25. lib. II. ep. I. ad Steph. f. 30. serm. VI. de Orat. Dom. f. 159. *Dionys*. Eccl. Hierarch. multis in locis, *Irenæus* lib. IV. cap. XX. f. 336. *Ambros*. de dignit. sacerdot. &c. Diaconos Levitas *Ambros*. lib. I. Offic. cap. L. Tom. I. f. 31. 32. Lib. de iis qui mysteriis initiantur cap. II. & III. Tom. IV. f. 422. & lib. de dign. sacerdot. cap. II. T. IV. f. 448. *Origen*. homil. III. super Judic. T. I. f. 179. H. *Salvian*. lib. II. & in Conciliorum Tomis passim; sacras Christianorum actiones, ut preces, cantiones &c. *sacrificia*, quod posterius pluribus demonstrabitur. Cum igitur solenne fuerit & S. Scripturæ & Patribus, vocabularitum V. T. ad novum transferre ad ostendendam magnam illam admirandamque utriusque consensionem s. harmoniam: ideo placuit etiam ipsis illum locum, in quo Christiani cultus maximum & solennissimum fit officium, altare appellare.

XLII. *Altera* causa hæc fuit, quod in istis mensis fieret dispensatio corporis & sanguinis Christi, tanquam sanctissimi sacrificii, cujus umbram typumque gesserunt V. T. sacrificia, *Optat*. *Milev*. lib. IV. contra Parmen. pag. 163. *Ambros*. lib. de iis qui mysteriis initiantur cap. VIII. f. 427. &c. Et quemadmodum corpus Christi appellatum sacrificium est *Augustin*. lib. II. quæst. Evan-

Evangel. quæst 3. Lib. IV. de Trin. cap. 14 atque adeo Eucharistiæ quoque sacramentum. *Cyprian.* lib. II. ep. 3. ad Cæcil. f. 36. lib. I. ep. 7. ad Epictetum f. 21. serm. V. de laps. f. 156. *Optat.* *Milev.* lib. III. p. 113. *Chrysost.* hom. III. in Ephes. I. f. 1051. Ita & ipsa dispensatio sacrificii nomen est adepta. Hinc *Augustinus* Christum in Sacramento dixit *immolari Nobis*, Enarr. in Ps. LXXV. T. VII. f. 835, & *Populis* epist. 23. ad Bonif. T. II. f. 93. id est, dispensari s. distribui.

XLIII. Tertia fuit, celebratio sacrificiorum mysticorum ad mensam Domini factorum. Fiebat enim ibi recordatio mortis Christi. *Eusebius* lib. I. Demonstr. Evangel. cap. X. f. 39. Τοῦτ' ἐστὶν τὸ θυματὸν τῷ μνήμῳ ὑπὲρ τῆς ἀπαίτης ἐκτελεῖν διὰ συμβόλων, τοῦτε ἡρώματ' αὐτοῦ καὶ τοῦ σωτηρίου αἵματός καὶ Ἰησοῦς τὴν καὶνὴς διαθήκης παρειληφότες &c. Cum ergo huius sacrificii (passionis Christi) MEMORIAM signis quibusdam in mensâ celebrandam corporisq; item illius salutarisq; sanguinis, ut N. T. institutum habet, acceperimus &c. Atque ista recordatio pro sacrificio offerri dicebatur, ut idem paulò ante scripsit f. 38. his verbis: Θουμάσιον θυμὰ καὶ ἡρώματιον ἐξαίρετον τῷ πατρὶ καλλιεργησάμενον, ὑπὲρ τῶν ἀπαιτῶν ἡμῶν αἰήνεγκε σωτηρίας, μνήμῳ καὶ ἡμῖν παραδούς, αὐτὴν θυσίαν τῷ θεῷ διηνεκῶς προσφέρειν. Mirabilem quandam victimam sacrificiumq; eximium patri operatus pro nostrâ omnium salute obtulit, ejusq; rei MEMORIAM ut nos ipsi DEO pro sacrificio offerremus, instituit. Præterea fiebant ibi preces & gratiarum actiones

E 3

Optat.

Optat. Milev. lib. VI. p. 163. *Ambros.* exhort. ad Virgin. sub finem. Tom. I. f. 116. & laudationes divini numinis II. cc. & oblationes *Optat Milev.* l. c. *Ambros.* lib. V. ep. 30. ad Valentin. Tom. III. f. 114 *Greg. Nazianz.* Orat. XX. in Basil. f. 531. & id genus alia, quæ omnia sacrificia dicta: Preces quidem *Ambrosio* ep. 28. ad Theodos. Imp. f. 108. ep. 83. ad Episc. Æmil. f. 209. *Tertull.* ad Scapul. f. 553. *Greg. Nazianz.* Orat. XX. f. 372. & XIX. f. 305. *Chrysost.* homil. 33. in Cap. XIII. Hebr. f. 1968. *Augustin.* quæst. Evangel. Lib. I. qu. 34. T. IV. f. 333. De Civ. DEI Lib. V. cap. 24. f. 328. & c. Hymni & laudationes DEI *Ambrosio* lib. I. Offic. cap. 10. f. 5. & serm. XIV in Plalm. 118. f. 701. *Greg. Nazianz.* orat. XV. in plagam grandinis f. 225. & Orat. I. f. 38. & Orat. III. f. 50. & Orat. XLII f. 692. *Augustin.* epist. 120. ad Honorat. cap. 18. Tom. II. f. 597. Quæst. Evangel. lib. I. qu. 34. T. IV. f. 333. & c. Oblationes denique *Cypriano* serm. de Eleemos. f. 127. *Ambros.* lib. I. de fide resurr. T. III. f. 39. & lib. de Nabuthe Jezraëlitâ cap. 16. T. IV. f. 283. & epist. 28. ad Theodos. Imperat. f. 108. Atque ab his nomen mutuata τὰ θυσιαστήρια s. altaria esse, cum res ipsa docet, tum *Nazianzeni* etiam persuadet testimonium. Is enim Orat. IV. quæ est II. Invektiva in Julianum f. 126. hæc prodidit: Non jam in sacras nostras edes pravor oculos injicient (gentiles): οὐκ ἐπὶ μισανθροπῶν αἱματιμαρῶν τὰ τὸ κατὰ πρωτότης καὶ ἀναιμάκτους θυσίας ἐπὶ πάνυ μαθυσιαστήρια, non jam aras à purissimo & incremento sacrificio nomen habent.

habentes scelesto sanguine contaminabunt. In singulari loquitur tanquam de genere sacrificiorum, unde appellata τὰ θυσιαστήρια sunt. Non erravero si huc etiam retulero consecrationem virginum ad mensam sacram fieri solitam teste *Ambrosio* lib. I. de Virginitate sub finem Tom. I. f. 78. Virgines enim sacrificiis mysticis annumeratas fuisse, idem nos docet *Ambrosius* loc. cit. f. 74.

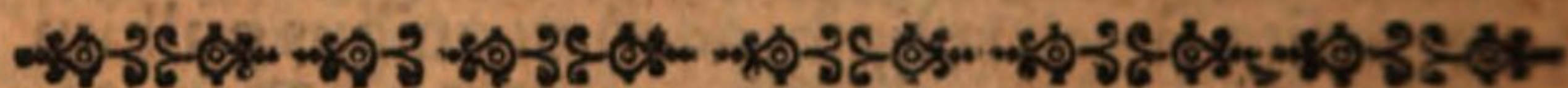
XLIV. *Quarta* denique ratio hæc fuisse videtur, quod ethnicis in aris & sacrificiis omnis fere posita fuerit religio, adeò, ut quibus nullum altare esset, iis nec religio nec DEus esse crederetur. Videre id est ex *Aristoph.* *Acharnens.* f. 275. ubi chorus Αχαιοῦν de Lacedæmoniis, tanquam perditæ sceleratis sic loquitur:

Οἷον ἔτε βωμὸς, ἔτε πίστις, ἔθ' ὅρκος
μὴ εἶ.

Quibus nec Altare, nec fides, nec iusjurandum stat.

Eodem olim loco habiti sunt Christiani, "Αἱρεῖς nempe, qui nullam esse ducerent vim cœlestem numenque divinum, ut videre est ap. *Justin.* *Apol.* ad Antonin. Pium & *Athenagoram* *Orat.* pro *Christ.* *Clem. Alex.* init. lib. VII. *Strom.* f. 699. *Tertull.* *Apologet.* cap. 12. 13. 14. 15. & lib. ad *Nationes* cap. X. *Origenem* contra *Celsum*, *Arnobium* lib. II. adv. gentes. Ut ergo hujus criminis suspicionem à se amoverent (Crimen

ipsum jam satis diluerant laudati Patres invictis argumentis) & gentiles ad fidem Christianam eo facilius amplectendam allicerent , idcirco nomen altaris sacris mensis imponere statuerunt , inprimis cum non deesset similitudo aliqua , quæ illis mensis cum altaribus propriè dictis intercederet. Nec Apostolorum eos destituit exemplum. Hos enim multas gentilium sacras formulas & voces ad Christianorum religionem transtulisse , in confesso est.

CAPUT III.

DE

SYNONYMIS ALTARIS,
UT VOCANT , SIVE VOCIBUS,
IDEM QUOD ALTARE SIGNIFICANTIBUS.

I. Altare Christianis Græcè
θυσιαστήριον dictum;
non facile βωμός.	plerumque de gentili-
um aris usurpata.
II. Vocatum etiam Latinè
<i>Ara</i> , quæ tamen vox
interdum de suprema
tantum altaris parte,	III. Appellatum quoque <i>Mensa</i> , Græcè τράπεζα.
IV. Vocum <i>Mensa</i> & <i>Altaris</i>
usus apud veteres pro-
miscuus.

§. I.

Quod Latini Patres *Altare* dixerunt,
idem Græci θυσιαστήριον appella-
runt, ut *Greg. Nazianz.* Orat. in
Gorgon.

Gorgon. & Epist. 81. ad Theodor. Tyanens. Episc. f. 839. Gregor. Nyssen. lib. de Baptismo f. 257. Chrysost. homil. XX. in 2. Corinth. VIII. f. 886. Euseb. H. E. lib. X. c. IV. f. 111. Theodorit. H. E. lib. I. cap. XXXI. f. 295. Socrates H. E. lib. V. c. XXII. f. 250. Sozom. H. E. lib. VIII. cap. XXIV. f. 114. Synes. epist. LXVII. ad Theophilum f. 216. &c. quorum verba jam antere-lata cap. præcedente. *Βωμῶν* autem vocem de altaribus Christianorum usurpatam, apud Christianos Scriptores veteres legisse non memini, nisi in Constit. Theodos. & Valentin. ad Antiochum P.P. perscripta, & Concilio Ephesino, Oecumenico III. annexâ, Tom. VI. Concil. edit Paris. f. 449. at in aris gentilium designandis, nihil eâ frequentius.

II. *Ara* tamen vocem mensis suis sacris interdum tribuere non dubitarunt S. Patres. Sic Tertullianus lib. de Orat. f. 793. *Nonne solennior erit statio tua, si ad Aram DEI steteris?* Sic Ambrosius lib. V. epist. XXX. Tom. III. f. 114. *Ara Christi dona tua respuit, quoniam aram simulacris fecisti.* Sic Prudentius Hymn. II. *ωὐκ ἔστιν* de S. Laurentio:

*Hic primus è septemviris (Diaconis)
Qui stant ad aram proximi.*

Et Hymn. V. de S. Vincentio p. 115.

*Altar quietem debitam
Præstat beatis ossibus.*

E 5

Subiecta

*Subiecta nam sacrario
Imamque ad Aram condita.*

Interdum in *strictiore* significatione istam vocem adhibuerunt, *supremam* tantum altaris partem eâdem significantes, per Synecdochen. Ita *Prudentius* Hymn. X. de S. Romano p. 126. inter facinora Asclepiadæ Præfecti gentilis adversus Ecclesiam refert: *Altaris aram funditus pessundare.* Plerumque vero *Ara* vocem imposuerunt *gentilium altaribus* propriè ita dictis. *Prudentius* Hymn. V. in Vincent. p. 105.

*Aut Arathure & cessite
Precanda jam nunc est tibi,
Aut mors luenda est sanguine.*

Et Hymn. VI. de Fructuoso p. 117.

Aras demonicas coli jubebat.

Et Hymn. XIII. de B. Cyprian. p. 159.

*Appositam memorant aram fovea stetisse
summa.*

Idem Apotheos. contra Hæresin Sabellianam:

Quamvis Saturnis, Junonibus & Cythereis

Portentisq; aliis fumantes consecret aras.

Cyprianus Aram & Altare ita distinguere videtur, ut illam gentilibus hoc Christianis tribuat. Sic habent verba ejus: *Quid superest, nisi ut Ecclesia Capitolio cedat, & recedentibus sacerdotibus ac de Altari se remonentibus, in cleri nostri sacrum venerandumq;*

dumque confessum, simulacra atque idola cum Aris suis transeant &c. lib. I. epist. III. ad Cornelium f. 11. Clarius hanc differentiam proponit Petrus Chrysologus serm. LI. p. 216. Commutantur in Ecclesias delubra, in Altaria vertuntur Arae. Quomodo Ethnici hæc distinxerint, explicat Gyraldus Syntagm. XVII. Tom. I. Oper. f. 455.

III. Præterea Patres tam Græci, quam Latini *Mensas* appellarunt altaria. Concilii Nicæni diatyposis V. de S. Cœna habet ita: *πρὸς τὴν θείαν τραπέζην, καὶ τὸ ἐπ' αὐτὴν μυστήριον τῶν σωμάτων καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπὶ τὴν θείαν τραπέζην πάλιν καὶ νῦν ἵστα, μὴ τῷ περὶκειμένῳ ἄρτῳ καὶ τῷ ποτηρίῳ ταπεινῶς προσέχωμεν.* Balforeus ita vertit: De divina mensa, & de eo, quod in ipsa est, mysterio corporis & sanguinis Christi. Iterum etiam hic in divina mensa, ne humiliter intenti simus ad propositum panem & poculum. Illustravit hanc diatyposin erudita exercitatione Dorscheus noster, ὁ νῦν ἐν ἀγίοις. Eusebius Demonstr. Evangel. lib. I. c. X. f. 39. Cum ergo hujus sacrificii memoriam signis quibusdam *Ἐπὶ τραπέζης* in mensa celebrandam, corporisque item illius salutarisque sanguinis, ut N. T. institutum habet, acceperimus: rursus à Propheta David instruimur ad dicendum: *Parasti in conspectu meo mensam contra eos, qui affligunt me. Pinguefecisti in oleo caput meum, & calix tuus inebrians quam præstantissimus. Palam igitur in his mysticam significat unctionem, καὶ τὰ σεμνὰ τῶν Χριστοῦ τραπέζης δύματα, & horrorem afferentia mensæ Christi sacrificia, quibus operantes, incruentas & rationales*
eig

eique suaves victimas, in tota vita supremo DEO offerre, per eminentissimum omnium ipsius Pontificem, edocti sumus. Athanasius Apol. II. Tom. I. Oper. f. 371. Καὶ οὗ μὲν λειτουργίας ἐκώλυον παρῆναι, ὅτι δὲ τῶν ἐθνικῶν ἐξήταζον περὶ ἐκκλησίας, περὶ ποτηρίῃς, περὶ τραπέζης καὶ τῶν ἁγίων. Sacrorum ministris exclusis, coram ethnicis hominibus quaestiones de Ecclesiis, de calice, de mensa Domini, de Sanctis sanctorum habuere. Ejusdem postea etiam meminit f. 581. 583. 614. & multis aliis locis. Dionysius Alexandrinus Episcopus Epist. ad Xystum Roman. Episc. apud Eusebium Hist. Eccl. lib. VII. cap. IX. f. 73. a. εὐχαριστίας ὃ ἐπακρόσονται καὶ συνεπιφθεγξάμενον τὸ ἀμήν, καὶ τραπέζῃ ὡς ἑστάντα, καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς ὑπερτείναντα &c. Cum ὁ gratiarum actionem in Ecclesia audisset, ὁ ad illam una cum aliis Amen succinuisset, mensae adstitisset, manus ad suscipiendum sanctum cibum extendisset &c. Augustinus Epist. LIX. ad Paulinum Tom. II. f. 299. Precationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione sacramentorum, antequam illud, quod est in Domini mensa, incipiat benedici. Et lib. II. contr. literas Petilianī cap. XLVII. Tom. VII. f. 120. Non dicunt ista, nisi qui de mensa Domini vitam sumunt, sicuti Petrus. Et Tract. XXVI. in Johann. Evangel. T. IX. f. 230. Hujus rei sacramentum, id est, unitatis corporis ὁ sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in Dominica mensa preparatur, ὁ de mensa Dominica sumitur. Petrus Chrysologus serm. X. p. 44. Peregrinum ci-
vis

vis, possessor hospitum DEI ducat ad mensam: ut sine suo sumtu de divinis copiis sit humanus. Theodorus Hist. Eccl. lib. IV. cap. XII. f. 316. ἱερα-
 νος ἔθρον καὶ τὴν ἱερὰν τραπέζην ἐξέχευε. Julianus
 ad sacram mensam misit lotium. Et lib. V. cap.
 XVIII. f. 343. ἐπειδὴ οὖν ὁ καιρὸς ἐκάλει τὴν ἱερὰν
 τραπέζην τὰ δῶρα προσενέγκειν. Cum autem jam
 tempus advenisset, quo ad sacram mensam munera
 offerrentur. Sozomenus Hist. Eccl. lib. V. cap.
 XX. f. 71. b. ἔγραφε τῷ ἡγεμόνι καρίας, εἰ μὲν
 ὄροφόν τε καὶ τραπέζαν ἱερὰν ἔχουσι, πυρὶ καταφλέ-
 ξαι. Scripsit ad Præsidentem Carie, ut si tectum jam
 & mensam sacram haberet, eas incenderet. Et lib.
 VIII. cap. VII. f. 108. b. de Eutropio: λαμπρόν
 τινα καὶ αὐτὸ ὑπὸ τὴν ἱερὰν τραπέζαν κειμένον κατέ-
 τεινε λόγον Ἰωάννης. Splendidam sane orationem ad-
 versus illum sub mensa sacra jacentem, Johannes
 (Chrysostomus) habuit.

IV. Eadem ergo veteribus mensa & Alta-
 re fuerunt, ex quo etiam factum, ut voces il-
 las promiscue fere usurparent, & eandem rem
 modo mensam, modo altare nominarent, nul-
 lo in re ipsa observato discrimine. Cyprianus vel
 quisquis auctor est Serm. de Cœna Domini f.
 312. Inter Dominicæ Mensæ convivas animalis ho-
 mo non admittitur. Mox folio sequenti: Paupe-
 res quidem spiritu ad hoc mysterium eligit & diligit Spi-
 ritus S. & eorum, qui pompaticè & gloriose sacris se
 Altaribus ingerunt, obsequia detestatur. Athana-
 sius, sive quis alius, antiquus sane scriptor, si
 non ejusdem ætatis, qui Disputationis contra
 Arium

Arium in Concil. Nicæn. habitæ auctor, τράπεζαν per θυσιαστήριον tanquam per nomen magis notum exponit, dicens περὶ τοῦ τράπεζαν, τῆς τοῦ ἁγίου θυσιαστήριου, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἄρτον ἑσθίειον καὶ ἄφθαρτον. Proposuit mensam, hoc est, sanctum altare, & in eo panem cælestem & incorruptibilem. Ambrosius de Elia & jejunio Tom. IV. f. 328. Si ad Mensam illam venerabilem jejunia sancta nos perducunt, si hac fame illa, quæ sunt æterna, mercamur, quid de iis dubitamus, quæ in usu humano sunt, quod etiam suaviora hæc nobis faciat jejunium? Non autem omnis fames acceptabile jejunium facit, sed fames, quæ DEI timore suscipitur. Considera. Quadragesima totis præter Sabbatum & Dominicum jejunatur diebus, hoc jejunium Domini Pascha concludit. Venit jam dies Resurrectionis, baptizantur electi, veniunt ad Altare, accipiunt sacramenta, sitientes totis hauriunt venis. Nazianzenus Orat. II. in Julian. f. 110. dixerat, πῶς τὰς ἱερὰς τράπεζας ἐξυβρίσαι, sacris mensis contumeliam inferre; sed Epist. LXXXI. ad Theodorum Tyannens. Episc. f. 839. scribit, ὑβερεῖν θυσιαστήρια, altaribus contumeliam illatam esse. Orat. XX. quæ est in laudem Basilii f. 353. de muliere quadam scribit, quod τῇ ἱερᾷ τράπεζῃ περὶ τοῦ ἁγίου ad sacram mensam confugerit, scilicet tanquam ad asylum, ut vim effugeret: mox Basilium excusans, quod susceperit eam, subjicit: Quid aliud (faciendum fuit Basilio,) nisi ut eam (mulierem) asseret, retineret, omni cura tueretur, χεῖρα δρέγειν θεῶν φιλανθρωπία καὶ νόμῳ τῷ τετιμηκότι θυσιαστήρια.

gia, manum porrigeret DEI clementia, & legi, quæ Altaribus honorem haberi iubet, omnia denique prius faceret, quam ut inhumanius ullum adversus eam consilium iniret, sicque & τὴν ἱερὰν τραπέζαν sanctam mensam, & fidem etiam illam, cum quâ supplex erat, contumelia afficeret? Prudentius *περίστφ.* Hymno IV. de Hippol. v. 170. 171.

*Talibus Hippolyti corpus mandatur opertis,
Propter ubi apposita est ara dicata DEO.
Illa sacramenti donatrix mensa, eademque
Custos fida sui martyris apposita.*

Chrysostomus homil. III. in Ephes. I. f. 1051. εἰ καὶ θυσία καθημερινή, εἰ καὶ παρὲς ἡμετέρας τῶ θυσιαρίῳ, ὅδεῖς ὁ μετέχων. Frustra est quotidianum sacrificium, frustra adstamus Altari, nemo est qui participet. Paulo post addit: ὅχι ἐξ αὐτῆς τῇ ἀπογγυᾷ τὴν τραπέζαν περικυβερνοῦντα, καὶ τὸ οἶκον καθαίροντα, καὶ τὸ πινάκας τιθέντα; Non vides lavantem spongiam Mensam, & domum mundantem, & discos Mensæ imponentem? Idem serm. in Eutropium, qui ad aram tanquam asylum confugerat, Tom. V. Oper. f. 1131. Communi operâ interpellemus clementissimum Regem pro Ecclesiâ & Altari, unum hominem sacrosanctæ Mensæ donari obsecrantes. Ubi eundem locum nunc Mensam, nunc Altare appellat. Mensæ quoque vocem de eodem usurpavit Sozomenus Hist. Eccles. lib. VIII. c. VII. f. 108. at Socrati Hist. Eccl. lib. VI. cap. V. f. 255. placuit altare. Utriusque verba supra citata. Hujus

Hujus præcedente, illius hoc ipso capite. Utrumque vocabulum etiam conjungit Ischyra Macarium accusans ap. *Socrat. H. E. lib. I. c. XXVII. f. 187. b.* ἐφῆμιζε γὰρ (ἰσχυράς) ὡς εἶη τὰ πάντα δεινὰ ἐξ ἐφ' ὅδ' πεπνυθώς, καὶ ὅτι μακάριος εἰς πηδῆσας εἰς τὸ δυσιασῆλον, ἀνέτρεψε μὲν τὴν τράπεζαν &c. *Nam rurem dissipavit Ischyra, impetum clam in se factum esse, & nihil non contumeliarum perpeſsum, & Macarium in Altare insultasse, & Mensam Domini evertisse &c.* Similiter *Augustinus Tract. XXVI. in Johann. T. IX. f. 227.* Quàm multi, inquit, de Altari accipiunt, & moriuntur, & accipiendo moriuntur! Paulo post f. 230. eandem sententiam, pro altari posita mensæ voce ita exprimit: *Hujus rei sacramentum, id est, unitatis corporis & sanguinis Christi alicubi quotidie, alicubi certis interval- lis dierum in Dominica mensa præparatur, & de Dominica mensa sumitur: quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium.*

CAPUT IV.

DE

ALTARIS VETERUM DEFINITIONE.

I. Cujusmodi altare hic consideretur, explicatur.	III. Vera altaris veterum definitio affertur.
II. Definitio Bellarmini rejicitur.	IV. Explicatur Definitum.
	V. Evolvitur Genus, & ostenditur,

- ditur, quod fuerit (1) mensa,
 VI. (2) non vulgaris aut profana, sed sacra: non intrinsecus, sed extrinsecus,
 VII. Defenditur *Genus*, solito argumento contrario.
 VIII. *Differentia* explicatur, quæ petita (1.) à loco.
 IX. (2) à fine.

§. I.

Non id jam agimus, ut definiamus altare generatim, aut Judæorum illud gentiliumve: non est, non est ista nostri instituti ratio. De *Altaribus Christianorum* tantum solliciti sumus, *veterum* quidem præcipuè & *orthodoxorum*.

II. *Bellarmino* hîc placuit id omne vocare altare, *ubi recipitur victima per verba consecrationis effecta*, lib. I. de missa cap. XXVII. §. secundò. Verum nobis non placet ista definitio, quid autem in ea desideremus, alibi dicemus. Nunc tantum, quid ex mente veterum Christianorum fuerit altare, declarabimus. Illud verò sic breviter describi posse videtur:

III. *Altare Christianorum veterum* fuit mensa sacra, in loco sacrorum conventuum adhibita, præcipue ad oblationes & S. Eucharistiæ celebrationem.

IV. *Definitum est altare Christianorum veterum*: non heterodoxorum, sed orthodoxorum: idque non extraordinarium aut vicarium, sed ordinarium.

V. *Genus est Mensa sacra.* Mensas fuisse altaria veterum Christianorum, docet ipsa eorum appellatio. Vocabantur enim mensæ non initio tantum, sed etiam post Constantini M. tempora, excitatis jam in templis illis in modum altarium molibus lapideis, quo de præcedenti capite fusius actum. Docet etiam externa illorum forma, mensam repræsentans, quam infra delineabimus. Docet denique ratio oblationum, & symbolorum sacrorum, quæ cum illis imponerentur, superficiei quandam requirebant latitudinem, qualis mensarum est.

VI. Neque tamen vulgares aut profanæ fuerunt mensæ, sed *sacræ* (1) *ratione usus seu finis.* Nam in iis celebrabatur SS. Eucharistia, & consecrabatur sanctum oleum, quo baptizati ungebantur: ibi accipiebantur oblationes; & sanctorum defunctorum colebatur memoria: ibi preces ad DEUM fundebantur, & aliæ actiones sacræ suscipiebantur, de quibus posterius dicemus. (2) *Ratione loci*: erant enim in Oratoriis primum, deinde in templis DEO consecratis, ubi sacri populi Christiani conventus agebantur. (3) *Ratione personarum altari ministrantium*, id est, Episcoporum, & Presbyterorum, cæterorumque Ecclesiæ ministrorum, in quibus

bus singularis requirebatur vitæ sanctitas atque innocentia. Et his quidem de causis mensæ habebantur sanctæ, *sanctitate* nimirum *externâ*, non autem *interiori*, per consecrationis verba illis indita & quasi infusâ, qualem Pontificii iis temerè tribuunt nihil pensi habentes vel rerum naturam, vel antiquitatis doctrinam. Sanctitas certè propriè accidens mentis sive animi, non corporis est: vel, si corpori tribuitur, ei certe non primariò & per se, sed secundariò & κατ' ἄλλο inest, propter animam nempe per totum corpus diffusam, quæ si sancta est, sanctitatem etiam istam cum corpore communicat, ut & ipsum sit & appelletur sanctum. At mensis animi nihil inest: corpora sunt mera eaque, ἀψυχα sive inanimata, non ἐμψυχα s. animata. Quî ergo recipi ab iis possit sanctitas quædam interior? Vidit hoc Gregorius Nyssenus, & vidisse se testatus verbis luculentis est lib. de Baptismo f. 257. Ita verò habent: *Altare hoc sanctum, cui adsumus, lapis est natura communis, nihil differens ab aliis crustis lapideis, ex quibus parietes nostri exstruuntur, & pavimenta exornantur; sed quoniam DEI cultui consecratum atq; dedicatum est, ac benedictionem accepit, mensa sancta, altare immaculatum est, quod non amplius ab omnibus, sed à solis sacerdotibus iisq; venerantibus contrectatur.*

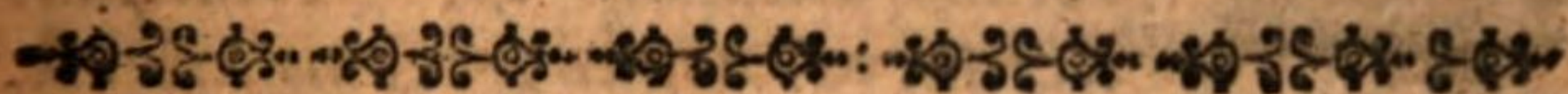
VII. Dices, Altare & mensam esse Synonyma Grammatica, sive ejusdem potestatis vocabula. Quî igitur alterum alterius Genus erit? Cùm Genus latius patere debeat, quàm Speci-

es. Equidem non nego, sed mensæ sacræ significationem vel laxam esse reperio, vel adstrictam. Hæc idem valet quod altare Christianorum, ut cap. præcedente ostensum; illâ verò latius patet, & præter altaria cæteras etiam complectitur mensas sacras in locis sacris repositas. Ac proinde omne quidem Christianorum veterum altare mensa fuit; sed non omnis mensa sacra fuit altare. Illæ enim mensæ, in quibus celebrabantur Agapæ i.e. Christianorum primorum convivium, sacræ etiam suo modo erant, non autem altaria.

VII. Hactenus *Genus*. *Differentia* petita partim à loco, partim à fine. *Locus* generatim est expressus: quia varius erat pro varietate temporum. Modo enim in ædibus privatis, modò in speluncis, modò sub dio, modò in Oratoriis, modò in templis conventus suos sacros primi agebant Christiani. Ubi autem conventus egere, ibi & mensas sacras, vel quicquid harum loco fuit, habuisse verisimile est.

IX. Finis multiplex erat. Præcipui post Gloriam DEI, fuisse videntur isti, quos definitio exhibet, nimirum ut ibi offerrentur sacra Christianorum munera, & inde S. Eucharistia celebraretur. Intermedius ergo inter Principales, oblatio munerum; ultimus verò, Eucharistiæ celebratio fuit. Hunc *Optatus Milev.* in descriptione altaris intelligit, quum ait: *Altare est sedes corporis & sanguinis Christi*, lib. VI p. 163. Illius verbis proximè præcedentibus fecerat mentionem.

tionem : *Altaria*, inquit, in quibus fraternitatis munera non iussit Salvator poni, nisi quæ essent de pace condita. Sed de his plura trademus capp. seqq.

CAPUT V.

DE

ALTARIUM CONDITORIBUS, SIVE CAUSSIS EFFICIENTIBUS.

I. Causa altarium Efficiens Physica.	VII. Ministrorum regionum studium in ædificandis altaribus.
II. Moralis causa multiplex. Episcopi curabant extruenda altaria,	VIII. Oeconomicus etiam ordo ædificationem altarium juvit.
III. Papæ Rom. ædiles curules.	IX. Instrumentales causæ altarium.
IV. Episcopi in ædificatione altarium consulti: primo non necessitate aliqua, sed libere.	X. Quid opifices impulerit ad extruenda altaria.
V. Deinde legibus necessitas allata, consulendi eos.	XI. Quid ordinem Ecclesiasticum.
VI. Reges & Principes in primis sumtus suppeditarunt.	XII. Quid Principes.
	XIII. Quid plebem denique.

§. I.

*A*ussa altarium *efficiens* vel *vera* & *proprie* ita dicta, vel *minus proprie* talis est. Illa rursus vel *principalis*, vel *Instrumentalis* est. *Principalis* iterum vel *Physica*, vel *moralis* est.

Physica is est, qui mensam s. altare fecit sua manu, atque ut materia, ex qua exstruebantur altaria, varia erat, ita & causa illorum physice efficiens, non semper una eademque fuit. Quod si ara fieret ex ligno, causa ejus physica faber lignarius erat; si ex auro argentoque, aurarius; si ex lapidibus, cæmentarius vel lapicida; si ex alia materia, alius artifex; si ex multiplici, plures. Quoque splendidior ara esse debebat, hoc majori cura conquirebant artifices peritos & ingeniosos. Hinc Constantinus M. ad Macarium Hierosolymorum Episcopum inter alia de exædificatione templi Servatoris hæc scribit. Τὸ λειπόμενον, ἵν' ἡ σὴ ὁσιότης τοῖς περὶ τὸν ναὸν διακασαῖς ἢ τὰ χεῖρα γνωριθῇ ναὶ ποιήσῃ, ὅσων τ' ἐργατῶν καὶ τεχνιτῶν καὶ ἀναλωμάτων χρεία, καὶ πρὸς ἐμὲ εὐθέως ἀνενεγκεῖν ἀποδῶσῃ. *Restat, ut tua lauditas illis, quorum judicio, ut supra dictum est, rem permisimus, quibus operariis, quibus artificibus, quibus denique sumtibus opus fuerit; quam celerrimè significet, ap. Eusebium de Vit. Const. Magn. lib. III. cap. XXXI. f. 141. b. Unde colligere est, & Episcoporum consilium de ædificiis sacris exstruendis fuisse petitum & auditum; & Principes*

pes vel Reges eorumque ministros Politicos curam præcipue gessisse illorum.

II. *Moralis* igitur causa tam per *Ecclesiasticum*, quam *Politicum*, addo etiam *Oeconomicum* ordinem patebat. In illo erant Episcopi, Presbyteri, diaconi & alii vel sumtus suppeditantes, vel consilium suggerentes, vel consensum præbentes, vel ædificationem mandantes, vel gubernantes, vel alio modo eam juvantes. Constantinus M. ad Eusebium scribebat hunc in modum: ὅσων τοίνυν ἡ αὐτὸς προΐσταται ἐκκλησιῶν, ἢ ἄλλας αὐτῷ καὶ τόπον προϊσταμένους Ἱπποκόπας, πρεσβυτέρους τε ἢ διακόνους οἶδα, ὑπόμνησον πρὸς δαΐζειν πρὸς τὰ ἔργα τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ ἐπαινοῦθ' ἑαυτὰ καὶ ὄντα, ἢ εἰς μείζονα αὐξάνειν, ἢ ἐνθεὶ αὐτῶν χρεῖα ἀποαιτῆσαι καὶ πλεονεξίαν. Quibuscunque Ecclesiis vel ipse præes, vel alii Episcopi, Presbyteri & diaconi, ubicunque terrarum, quas nosti, præficiantur, vobis omnibus videndum est, ut earum ædificia sedulo accurentur; quo vel ea quæ remanent reficiantur, laxioraque fiant; vel ubi necessitas postulaverit, de integro exædificentur, apud Eusebium de vit. Const. M. lib. II. cap. XLV. f. 133. a. De Ecclesiarum sive ædium sacrarum hinc loquitur structurâ, ubi non debent excludi altaria, seu mensæ sacræ, quæ pars illarum fuerunt. Qui enim totam ædem exstrui jubet, ille & partes vult exstrui. Hujus autem ædificationis curam mandat piissimus imperator Episcopis, nec his tantum, sed etiam Presbyteris; Diaconis denique: non id quidem volens, ut ipsi suis sumtibus ædificia sacra excitent

(sumtus enim à præfectis peti vult) sed hoc tantum, ut ædificia sacra fieri curent, mandent, & quomodo fieri debeant, præscribant, quod etiam illi sine mora fecere, ut ibidem nariatur. Et sicut Episcopis cæterisque Ecclesiæ ministris mandandi potestas concessa: ita obsequium injunctum præfectis est, quod diserte testatur *Sozomenus* Hist. Eccl. lib. I. cap. VIII. f. 13. a. ὁ βασιλεὺς γράψας τοῖς καὶ πόλιν ἐπισκοποῖς, καὶ τοῖς ἡγχαμένοις τῶν ἐθνῶν, τοῖς μὲν ἐπιτάττειν, ἐπὶ βέλτοις τῶν δὲ πειθαρχεῖν, καὶ σπουδαίως ὑπακούειν τοῖς ἱερεῦσιν. *Imperator scripsit tum ad Episcopos, tum tum ad præfides cujusque provinciae: ad illos quidem, ut quæ vellent, imperarent; ad hos autem, ut morem gererent Episcopis, eorumque imperata studiose facerent.*

III. Nec tamen desunt exempla Episcoporum, inprimis Romanorum, tanquam ditiorum, qui suis ipsi sumtibus ædificarunt altaria. Sic *Hilarius* Papa seculo V. fecisse dicitur altare argenteum, ut ex Libro Pontificali refertur Tom. IX. Concil. edit. Paris. f. 455. Sic *Gregorius II.* seculo VIII. in basilica B. Pauli altare fecit, ut ex eodem libro narratur Tom. XVII. Concil. ed. Paris. f. 264. Sic *Gregorius III.* in Ecclesia B. Genesii martyris altare erexit l. c. f. 313. Sic *Paschalis* seculo IX. in basilica S. Petri altare constituit Tom. XXI. Conc. ed. Par. f. 3. Imo ædificationi ac instaurationi templorum ac altarium ita operam dedere Romani Pontifices, ut ex omnibus à *Sylvestro* vix unum reperire liceat, qui non
duo

duo, tria, plura templa, & multò plura altaria Romæ & alibi ædificanda curaverit, si iis, quæ *Platina* aliique referunt, fides habenda. Adeoque magis isti se præstitere architectos atque ædiles Curules, quàm Episcopos ac fidos Pastores. Secuti eos & alii aliorum locorum sunt Episcopi, in quibus facile primas tenet *Patritius* secundus in Hiberniâ Episcopus, qui 365. Ecclesias, altaria verò, si non multò plura, certè non pauciora ædificasse dicitur, teste *Henrico de Erfordiâ*, quanquam hujus non meminerit *Baleus* descriptor. Britannia cent. I. cap. 44. in vitâ Patritii. De *Liborio* etiam Cenomanensi Episcopo *Surius* ex MScto quodam codice refert Tom. IV. de vit. Sanct. quod septendecim ædificavit Ecclesias. Ex quo judicare promptum est, quàm multa altaria idem fecerit, cum vixerit seculo IX. quo seculo mos iste plura in uno templo excitandi altaria prorsus invaluerat.

IV. Cæterum consilium Episcoporum in ædificandis altaribus fuisse petatum & auditum, ex Constantini M. epistolâ ad Macarium supra ostendi: Imò omnem ex his discendam fuisse rationem ædificia sacra extruendi, ex *Sozomeni* citatis verbis patuit. Hinc Paulini Episcopi studio excitatum fuisse dicitur magnificum illud Tyriorum templum ap. *Euseb.* Hist. Eccl. lib. X. cap. III. f. 108. a. καὶ τις ἐν μέσῳ παρελθὼν
τῷ μεγάλῳ ὀφθαλμῶν, λόγους συνέταξεν πεποιημένους,
ὡς ἐν ἐκκλησίᾳ ἀθροίσματι, πλείστων ὀφθαλμῶν
ποιμένων, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ κόσμῳ τὴν ἀκρόασιν παρε-
χομένων,

χορμίων, ἐνὸς εἰς πρόσωπον τὰ πάντα θεῖς καὶ Θεο-
 φίλος Ἰππικόπης, ὃς διὰ σπουδῆς ὁ μάλιστα τῷ ὁμοφί-
 τῳ Φοινίκων ἐστὶν ἀπαρτέπων ἐν τῷ νεῷ φιλοτίμως
 ἱεσκόμενος, τοιόνδε παρέχε λόγον. *Progrediebatur
 in medium quispriam ex his, qui moderati ac probati
 erant, doctrinae Syntaxin tanquam in congregatione
 Ecclesie, quamplurimis pastoribus presentibus, taciteq;
 et decenter auscultantibus facturus, is coram Paulino
 per omnia optimo ac pio Episcopo, cujus studio templum
 illud eorum, quæ in Phœnicum sunt gente, celeberrim-
 um apud Tyrios magnificè structum est, huiusmodi
 usus est sermone.* Eidem Episcopo & aræ extru-
 ctio tribuitur l. c. cap. IV. f. III. Τὸ τῷ ἁγίων
 ἁγιον θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θεῖς, αὐθις καὶ ταύδε, ὡς
 αὐτὴ τῷ πολλοῖς ἄβατα, τοῖς ἀπὸ ξύλων περὶ
 φραγίδε δικτύοις; *Sancta sanctorum, altare videlicet
 in medio posuit, et rursus hæc, ut multis essent in ac-
 cessa, ligneis cancellis circumdedit, &c.* Ad eundem
 modum Zeno Episcopus Gazæ altare extruxis-
 se dicitur apud Sozomenum Hist. Eccl. lib. V. cap.
 IX. f. 65. his verbis: Ἐπεὶ ἡ πρὸ αὐτοῦ ἐκκλησιαὴν
 ἔλαχεν ἱπισκοπεῖν, συνέβη ἡ τῆς ἱπὶ τῷ Θεοδοσίῳ βα-
 σιλείας, ἀκτήριον εἰδέματ' οἶκον πρὸς τὸ ἄσπετον, καὶ
 θυσιαστήριον ἐν αὐτῷ ἐπηξάτο. *Ubi Episcopatum illi-
 us Ecclesie sorte accepit (quod quidem accidit regnan-
 te Theodosio) extra urbem extruxit Ecclesiam, et in
 eâ altare erexit.*

V. Cumque ratio illa consulendi de alta-
 rium ædificatione Episcopos, initio fuisset libera
 (neque enim ulla necessitas cogebat Constanti-
 num); postea demum seculo VI. necessariam
 eam

eam esse voluit *Hormisda* Papa R., ita ut nullum sine præsulis consensu erigeretur altare. Decretum ejus exstat Tom. X. Concil. edit. Paris. f. 622. & ita habet: *Nullus Presbyter in ecclesiâ consecratâ aliud altare erigat, nisi quod ab Episcopo loci fuerit sanctificatum vel permissum, ut sit discretio inter sacrum & non sacrum; nec dedicationem fingat, nisi sit. Quod si fecerit, degradetur, si Clericus est; si verò Laicus, anathematizetur.* Id ipsum quoque postea præcepit *Justinianus* Novell. LXVII. cap. I. *Sancimus præ omnibus quidem illud fieri, & nulli licentiam esse, neque monasterium, neque Ecclesiam, neque orationis domum incipere edificare,* *περὶν αὖ ὅ τῆς πόλεως θεοφιλέσται & ἐπισκοπὴ παρὰ γὰρ αὐτὴν ὁχλήτε ἐν τῷ τόπῳ ποιήσας, καὶ σωμὸν πῆξαιτο, δημοσίαν ἐκείσε πρόσδοον ποιησάμεν,* *καὶ τὸ πρᾶγμα φανερόν ἅπασι καταστήσοι, antequam civitatis DEO amabilis Episcopus (advenerit &) orationem in loco faciat (fecerit, vi Græca verbi) & crucem figat (fixerit), publicum processum ibi faciens, & causam (rem) manifestam omnibus statuens.* De altari hîc quidē nullum verbum: sed in Ecclesiâ simul comprehenditur, tanquam pars in toto. Nec ante templum illud ædificatum, sed eo demum absoluto. Itaq; qui templum in scio Episcopo exstruere non potuit, is nece ejusdem templi altare sine ejusdem consensu excitare debuit. Quamquam vi hujus legis necesse non fuerit, ad ædificationem altaris separatim atque adeo iterum Episcopi rogare sententiam & voluntatem; sed satis erat ante ædificationem templi communicasse cum Episcopo, cujus de templo erigendo volun-

voluntas facultatem simul largita erat ædificandi altare. Qui enim vult antecedens, consequens quoque velle intelligitur. Similiter cap. II. ejusd. Novell. sancitur, ne quis prius templum ædificet, quàm cum Episcopo locutus fuerit, & modum impensarum definiverit, quas facere velit in *laminaria*, in *sacrum ministerium*, in *domus custodiam*, & *observantium alimenta*. Quod an non sit consulere de ædificando templo, adeoque etiam altari Episcopum, judicet rerum peritus lector. Videatur Novell. CXXI. cap. VII. ex quo idem licet colligi.

VI. In *Politico* ordine principatum tenebant Imperatores & alii Principes, *Christiani* quidem, non *gentiles*: hi enim disturbabant potius sacra Christianorum ædificia, tantùm abest, ut exstruerent aut collapsa instaurarent. Hinc *Ambrosius* lib. V. epist. XXXI. f. 118. *Christianus Imperator aram solius Christi didicit honorare.*
 - - - - - *Numquid Imperator gentilis aram Christo levavit?* Christiani igitur Reges atque Principes unà cum templis altaria quoque suis sumtibus excitare, instaurare, exornare solebant. Primus hoc fecisse legitur *Constantinus M.* qui præter alia templa, splendidissimum illud atque magnificentissimum, quod Hierosolymis olim fuit, Servatori sacrum, exstruxit suis sumtibus, adhibito *Macarii* Episcopi Hierosolymitani consilio: ad quem inter alia hæc scribit apud *Eusebium* lib. III. de Vit. Const. M. cap. XXXI. f. 141.2. Προήκεν ὧν τὴν οὖν ἀρχήν αὐτῶν, ἔτα

240

Διατάξαι τὴ καὶ ἐκάστῃ τῶν ἀναγκαίων ποιήσασθαι πρό-
 νοιαν, ὥς δ' μόνον βασιλικὴν τὴ ἀπανταχὲ βελτίονα,
 ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ τοιαῦτα γίνεσθαι, ὥς πάντα τὰ
 ἐφ' ἐκάστης καλλιστεῦντα πύλεως, ὑπὸ δ' κτίσμα-
 τ' ὅττις νικᾶσθαι. *Par est, ut tua prudentia ita
 opus disponat, ut provide res quasque accurret necessa-
 rias, quo non modo sanctuarium templi reliquis omni-
 bus, quæ ubique sunt, pulchritudine antecellat: sed
 etiam ceteræ ejus partes tales sint, ut omnia templa,
 quæ in singulis civitatibus primas tenent, hujus ædifi-
 cii dignitate longe superentur.* Postea de sumtibus
 nonnulla subjicit, quæ jam supra relata §. I. hu-
 jus capitis. Clarius de iis locutus est Sozomenus
 Hist. Eccl. lib. I. cap. VIII. f. 13. a. ubi de tem-
 plis generatim: τῶν δὲ ἐκκλησιῶν οἰκῶν, inquit,
 οἱ μὲν δὲκάντως μεγέθους ἔχοντες, ἐπωσσωρθῆναι.
 Οἱ δὲ εἰς ἐπίδοσιν ὕψους καὶ πλατῆος λαμπρῶς ἐπεσ-
 κεύαζοντο. ἑτέρωθεν δὲ πρὸς δόξαν μὴ ὄντες, ἐκ θεμε-
 λίδος ἐδημιουργῆναι. τὰ δὲ χρήματα ἐκ τῶν βασιλικῶν
 θησαυρῶν ἐχορήγει ὁ βασιλεὺς. *Quod autem ad sa-
 cra templa attinet, quæ satis haberent laxitatis, resi-
 ciebantur: alia altius erigebantur, latioraque non
 sine splendoris accessione fiebant. Nova etiam, ubi
 nulla ante fuissent, ab ipsis fundamentis exstruebant-
 ur. Pecuniam autem ad hanc rem ex ærario regio sup-
 peditavit Imperator. Cæterum aram quoque in
 Hierosolymitano illo templo fuisse, idemque
 cum eo initium eundemque auctorem habuisse,
 Theodorus nos docet, Hist. Eccl. lib. I. cap. XXXI.
 f. 295. a. ubi dedicationem templi illius descri-
 bit his verbis: συνελθεῖν δὲ καὶ οὗτοι ἄλλοις ἀπαντοῖς
 παντα-*

πανταχόθεν ἐκέλευσε, καὶ οὕτω αὐτῷ δομηθέντα
καθιερώσαι νεώς. συναπέλυσε δὲ καὶ τῷ εὐεξέστων δέ-
χόντων ἱναὺς εὐσεβείᾳ καὶ πίστι λαμπρονομένους, φι-
λοτίμως ἅπασιν πάντα χορηγήσῃν κελεύσας, ὁ μόνον
δὲ χειρεῦσι καὶ τοῖς τέτοις συνεπομένοις, ἀλλὰ καὶ
τοῖς δεομένοις ἅπασιν οἱ πανταχόθεν συνέτρεχον. διε-
κοσμεῖτο δὲ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικαῖς τε
ὑψιπέτασιν, καὶ κειμηλίοις λιθοκολλήτοις χρυ-
σοῖς. *Convocatis undique aliis ad novi templi dedica-*
tionem, misit ὁ prætore aliquot, quorum benevo-
lentiam erga se singularem, quosque pietate ac fide
claros esse perspexerat, quibus imperarat, ut benigne
omnibus omnia præberentur, non sacerdotibus modo
eorumque affeclis, sed aliis quoque, qui undecunque
accurrissent. Ipsa ara divina regiis tapetibus donisque
aureis ac gemmatis conspiciebatur ornata. Constanti-
num M. secuti alii Imperatores & Principes
sunt, quos hîc recensere, nimis longum foret.
Vide Centurias Magdeburgenses cap. VI. de congres-
sibus publicis, & Hospinian. de Orig. templor.
lib. I cap. VI. f. 32. seqq.

VII. Locum hîc sibi aliquem etiam ven-
dicant *ministri regum principumque aulici atque*
politici. Nam & hi ædificationem altarium
templorumque procurabant. Cum Constanti-
nus M. templum Servatori exstruere in animo
haberet, τοῖς μὲν δὴ τῷ ἐθνῶν ἐπὶ τῆς ἐκείνης ἀρχῇ
ἀφθόνοις καὶ θαψιλέσι χορηγίαις, ὑπερφυῖες τε καὶ
μεγαλῶς, καὶ πλεονέκτως ἀποδεικνύοναι τὸ ἔργον, Gentium
praefectis orientem versus habitantium mandabat, ut
adjuventis necessariis abundanter & copiose submini-
stra-

stratis, opus eximium, amplum & magnificum fabricandum curarent, apud Euseb. de vit. Const. M. lib. III. cap. XXVIII. f. 14. a. Et ad Macarium l. c. cap. XXX. idem Imperator scribit hunc in modum: *ὡς μὲν τῆς τῶ τοίχων ἐγέρσεως τε καὶ καλλιεργίας, δρακιλιανῶ τῷ ἡμετέρῳ φίλῳ τῷ διέποντι τὰ τῶν ἐπαρχιῶν μέρη, καὶ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἀρχόντι παρ' ἡμῶν τὴν φρονίδα ἐγκειμένην γίνωσκε.* De parietibus erigendis, exquisitoque artificio perpoliendis, tum Draciliano amico nostro, qui nonnullas aliarum provinciarum partes administrat, tum vestre etiam provinciae praefecto, sciro curam à nobis esse impostam. Eorundem opera usos & alios Imperatores, Reges, Principesque esse, non opus est, testimoniis planum facere, cum nemo dubitet vel neget.

VIII. De Oeconomico ordine dicendum restat, ut constet, an ad hunc etiam aedificatio altarium pertinuerit, nec ne? Pertinuisse verò sequentia argumento sunt. Primo enim in aedibus privatis solebant convenire Apostoli & discipuli Christi Act. I, 13. II, 46. ut in domo Cornelii Act. X, 24. & Mariae Act. XII, 12. ibique quotidie doctrinam de Christo tradere Act. V, 42. etiam cœnam Domini celebrare. Quorum ergo domibus ad conventus sacros usi sunt Apostoli & discipuli Christi, eorum etiam mensas ad S. Cœnae celebrationem adhibuisse, probabile est. Mensarum autem in privatis aedibus origo ad ipsos patres familias referenda, qui vel hæreditate aut dono consequi, vel suis sibi sum-

sumtibus comparare ejusmodi supellectilem solent. Deinde ubi jam furore tyrannorum extincto, & pace Ecclesiis reddita, major Christianorum cura in ædificiis sacris poni solebat, plebs etiam potestatem sibi sumsit condendi altaria multaque passim condidit, quæ tamen certis de causis improbavit Concil. Carthag. IV. aliis V. cap. XIV. his verbis: *Quæ per somnia & per inanes quasi revelationes quorumlibet hominum, ubique constituuntur altaria, omnimodò improbantur.* Cod. Can. Eccl. African. Tom. I. Bibl. Justell. f. 371. & Tom. III. Concil. illustrat. p. 378. ubi diserte altaria dicuntur *per somnia & inanes revelationes constitui*, à quibus vero? certe non ab Episcopis aut Presbyteris, sed *quibuslibet hominibus*, somnia sua & revelationes sequentibus. Denique multi privati iique opulentiores extruere solebant ædes sacras. At sine altaribus seu mensis dominicis extruxisse, nemo facile asseret, aut uspiam assertum reperiet. Hactenus *Causæ principales.*

IX. *Causæ Instrumentales* sunt ipsa artificum instrumenta, de quibus hîc dicere nihil attinet.

X. *Causæ vero efficientes* minus proprie ita dictæ, *impulsivæ* sive *impellentes* sunt, eæque variæ pro varietate causarum principalium. Opifices sive artifices ad ædificandum adductos esse verisimile est lucri cupiditate. Est enim id genus hominum mercenarium, nec cuiquam facile gratis suam addicere solet operam. Nisi forte

forte quosdam *religio* impulerit ad extruendum in honorem DEI altare.

XI. Episcopos, Presbyteros & cæteros ejusdem ordinis, Apostolorum tempora secutos, ut certas haberent mensas sacras, quibus uterentur ad SS. Eucharistiam celebrandam, potuit forsan movisse præceptum Apostoli 1. Cor. XIV, 40. *πάντα εὐχρημένως καὶ κατὰ τὰς τάξεις γινέσθω*. *Omnia decenter & secundum ordinem fiant.* Nam *τάξεις καὶ ἐοχρημοσύνη* omnino requirebat, ut certus in Ecclesia constitutâ locus esset, ubi sacra Eucharistia dispensaretur.

XII. Eadem causa potest impulisse postea alios, itemque Imperatores & Principes Christianos ad extruenda altaria. Fortè etiam accessit *religio & pietas in DEUM*, quem ut templis, ita & altaribus honorandum censuerunt. Hoc certum, ad ornatum & magnificentiam altarium incitamento illis fuisse studium propagandi religionem Christianam, eamque notio-rem, gratiorem & splendidiorum efficiendi. Quod apud *Eusebium* in vita Constantini M. multa indicia reperire licet.

XIII. Plebs denique adducta esse videtur *somniis & revelationibus variis*; quæ tamen causa cæterorum etiam ordinum homines nonnullos attingit. Neque enim hi ab omni omnino superstitione semper vacui fuerunt: quin ejus sæpe auctores rudi plebeculæ extiterunt, detestandâ temeritate. Illud verò ita esse, Concil. Carthag. l. c. satis perspicuè docet. Cum enim

ibi improbari jubeantur *altaria*, per *somnia* & per *inanes quasi revelationes* quorumlibet hominum ubique constituta, nemo non intelligit, constituta per *somnia* & *inanes revelationes* multa illo tempore *altaria* fuisse. Accedit testimonium *Pauli Diaconi* lib. VI. cap. II. de *gestis Longobard.* & in *Chron.* narrantis, nonnullos circa A. C. 682. tempore *Constantini V. Imp.* cognomento *Pogonati*, cum per tres menses, *Julium*, *Augustum* & *Septembrem* *pestis Ticinum* adeò depopulata esset, ut *herbæ* & *fruticeta* enascerentur in *plateis*, per *revelationem* didicisse, *pestilentiam* non prius abituram, quàm *Sebastiano Martyri* altare in *Basilicâ Petri* extrueretur. Exstructo altari, & reliquiis *Sebastiani Româ Ticinum* translatis, eventum respondisse & *luem* quievissse. Unde nata *superstitio* illa de *Sebastiani* contra *pestem* *præsidio*, quæ *rudium* in regno *Pontificio* animos vehementer occupavit. Sed & *Episcopos* his quandoque rebus motos esse, in primis posterioribus seculis, illud inter alia altare persuadet, cujus mentio fit in epistolâ *Ludovici Imperatoris filii Caroli M.* ad *Hilduinum* scripta, quæ habetur in *Areopagiticis*, & citatur à *Baron.* Tom. IX. *Annal.* A. C. 754. n. II. f. 232. Ita verò ibidem describitur: *Altare quod ante sepulchrum sæpe fati sæpiusq; dicendi Dionysii per divinam & memorabilem revelationem, jussu ipsius sanctissimi martyris in honorem DEI & Apostolorum Petri & Pauli, qui præsentibus ostendebantur, à beato & angelico viro Stephano summo Pontifice dedicatum est.*

CAPUT

CAPUT VI.

DE
MATERIA ALTARIUM.

I. Altaria lignea.	V. Altaria lapidea.
II. Altaria lignea à veteribus esse adhibita, malè à quibusdam probatur. Notatur Hospinianus, & Richard, Montacutius.	VI. Eorum necessitas postea introducta.
III. Altare ligneum Petri.	VII. Quæ ratio afferri soleat pro altaribus lapideis.
IV. Quid de eo habendum.	VIII. Altaria aurea.
	IX. Argentea altaria.

§. I.

Eterum altaria pleraque ex ligno vel lapide erant. Nonnulla ex auro & argento. De *ligneis* hæc loquuntur testimonia. *Athanasius* epist. ad solitariam vitam agentes Tom.

I. f. 656. ἀρπαίσαντες (loquitur de Ethnicis & Arianis) τὰ συμψέλλια καὶ τὸν θρόνον , καὶ τὴν τράπεζαν , ξυλίνην γὰρ αὐτὴν , καὶ τὰ βήλα τῆς ἐκκλησίας , τότε ἄλλα ὅσα ἠδυνήθησαν ἐξενέγκαντες , ἔκαυσαν ἔμπροσθεν τῆς πυλῶνς ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ , καὶ λίθαινον ἐπέβαλον , *subsellia , thronum , mensam* (erat enim lignea) *tabulas Ecclesie , & cetera , quæ potuere , foras elata combusserunt ante vestibulum in magnâ platea , & thura insperferunt .* Optatus Milevitanus lib. VI. contra Parmen. p. 163. *Alio loco* (in Donatistas invehitur , altaria frangentes , ridentes & removentes) *copia lignorum frangi iussit ;*

alio, ut altaria raderent, lignorum inopia imperavit; ut removerentur ex parte verecundia iussu, ubique tamen nefas est, dum tanta rei manus sacrilegas & impias intulisti. Quid perditorum conductam referam multitudinem? & vinum in mercedem sceleris datum? quod ut immundo ore sacrilegis haustibus biberetur, calida de fragmentis altarium facta est. & pag. 166. Quis fidelium nescit, in peragendis mysteriis ipsa lignea linteamine cooperiri? inter ipsa sacramenta velamen potuit tangi, non lignum. Aut si tactu posset penetrari velamen, Ergo penetrantur & ligna. Si penetrari possunt ligna, penetratur & terra. Si à vobis lignum raditur, & terra, quæ subter est, fodiatur. Augustinus lib. III. contr. Crescon. Grammat. Tom. VII. Oper. f. 267. Maximianus Episcopus Catholicus Bagaïensis, dicta inter partes judiciariâ sententiâ, basilicam fundi Calmanensis evicerat, quam vestri illicitè aliquando usurpaverant. Hanc cum jure perspicuo retineret, in eâ ipsâ sub altari, quò confugerat eodem supra se fracto, ejusq; lignis aliisque fustibus, ferro etiam crudeliter casus, totum illum locum sanguine oplevit. Idem recenset epist. L. Tom. II. oper. f. 220. Supra dictum quippe Episcopum Vagiensem (Maximianum), quoniam apud ordinarium judicem dicta inter partes sententiâ obtinuerat basilicam, quam illi (Donatistæ) cum catholica esset, invaserunt, stantem ad altare irruentes borrendo impetu & furore crudeli, fustibus & hujusmodi telis, lignis deniq; ejusdem altaris effractis immanner ceciderunt, pugione etiam percusserunt in inguine.

II. Alii idem quoque effici volunt sequen-

quentibus B. *Augustini* testimoniis, ut Tract. XXVI. in Johann. Tom. IX. f. 230. *Hujus rei sacramentum, id est, unitatis corporis & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in Dominicâ mensâ præparatur & de mensâ Dominicâ sumitur. Et Tract. LXXXIV. f. 451. Ad mensam Domini accedimus.* Verum non apparet ratio consequentiæ. Hoc tantum inde colligi rectè posse existimo, 1. quod alii SS. Patres appellarent altare, id ipsum hic mensam Domini & Dominicam vocari, 2. finem ejus in Ecclesiâ hunc fuisse, ut in eâ præpararetur & inde sumeretur sacramentum corporis & sanguinis Christi, 3. idq; alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum factum, 4. veteres S. Eucharistiâ usuros ad mensam Domini accessisse. Ad materiam autem mensæ quod pertineat, nihil omnino hic occurrere video, nisi forte *mensæ Domini* appellatio tale quid efficere debeat. Quod si ita esset, aut *mensa Domini* quatenus *mensa* appellata, aut quatenus *Domini mensa* dicta, ligneam se fuisse probaret. At neutro modo probat. Non illo: quia, si mensa illa Domini fuit lignea, quia mensa dicta, consequens erit, omnem omnino mensam tam sacram quam profanam, esse ligneam: quo nihil inanius nec excogitari quidem potest. Nec isto: quia si mensa Domini intelligitur lignea, propterea, quia mensa Domini est, sequetur, omne id, quod dicitur mensa Domini, esse ligneum. Lignea igitur forte etiam fuerit mensa illa Domini, cujus unâ cum mensâ dæmoniorum participes Corinthios pos-

se fieri negabat Apostolus I. Cor. X, 21. lignea quoque erunt omnia Christianorum tam veterum quàm recentiorum altaria, quæ ut olim, ita adhuc vocari solent mensæ Domini. Absurdum. Idem sibi responsum habeat *Hospinianus*, qui lib. II. de Orig Templor. cap. VI. f. 87. ligneam mensam probare conatur illo Athanasii epist. ad Orthodox. Tom. I. f. 729. *In sacrosanctâ autem mensa prob! quanta impietas & facinora commissa?* Idem etiam *Richard. Montacutius*, qui unicum illud *Ignatii* altare ligneum fuisse scribit ideò quod fuerit mensa Domini, Orig. Eccles. Tom. I. part. II. f. 327. ligneum etiam illud *Nazianzeni*, ad quod *Gorgonia* accessit, eam ob causam, quod appelletur promiscue modò *τεγίπεζα*, modò *συσπένειον*, ibid. f. 328. Nulla consequentia.

III. Cæterum non in Africa tantum, ubi *Athanasius*, *Optatus* atque *Augustinus* vixere & scripsere, lignea exstiterunt altaria; in Europa quoque tale à primis Pontificibus Romanis adhibitum fuisse Pontificii volunt, idque servari quidam fingunt in Lateranensi Ecclesia. *Alexander ab Ales* part. IV. Summ. qv. 36. membr. 3. refert: *Altare ligneum, in quo Princeps Apostolorum & primi Pontifices sacra fecerunt, à Sylvestro in Lateranensem Ecclesiam collocatum.* Gabriel Biel lect. XIII super Can. f. 17. *In Lateranensi, inquit, Ecclesia est altare ligneum: quod quidem Altare ob Apostolorum principis (qui super hoc altare dicitur Dominicum celebrasse sacramentum) & sanctorum præcedentium Martyrum reverentiam reservatur.* Paulus Aringhus

Aringhus vero Rom. Subterranean. lib. III. cap. 38. p. m. 541. (vel edit. Rom. lib. IV. cap. 43. f. 374.) in æde S. Praxedis illud reperiri scribit, addita simul inscriptione, qua ornatum est. Verba ejus hæc sunt: *Extat porro in eadem Ecclesia ad dexteram intrantibus altare ligneum, ad modum arce compactum, in quo B. Petrus, dum apud Prædentem hospitio receptus moraretur, ut pia fert traditio, immortalī DEO sacrificium offerebat. Lignea autem altaris tabula, præ vetustate nimia consumpta, sub altari lapideo locata reperitur, in quo S. Petri statua cernitur. Hoc autem titulo notatum est:*

IN HOC ALTARI S. PETRUS
PRO VIVIS ET DEFUNCTIS AD
AUGENDAM FIDELIUM
MULTITUDINEM
CORPUS ET SANGUINEM
DOMINI OFFEREBAT.

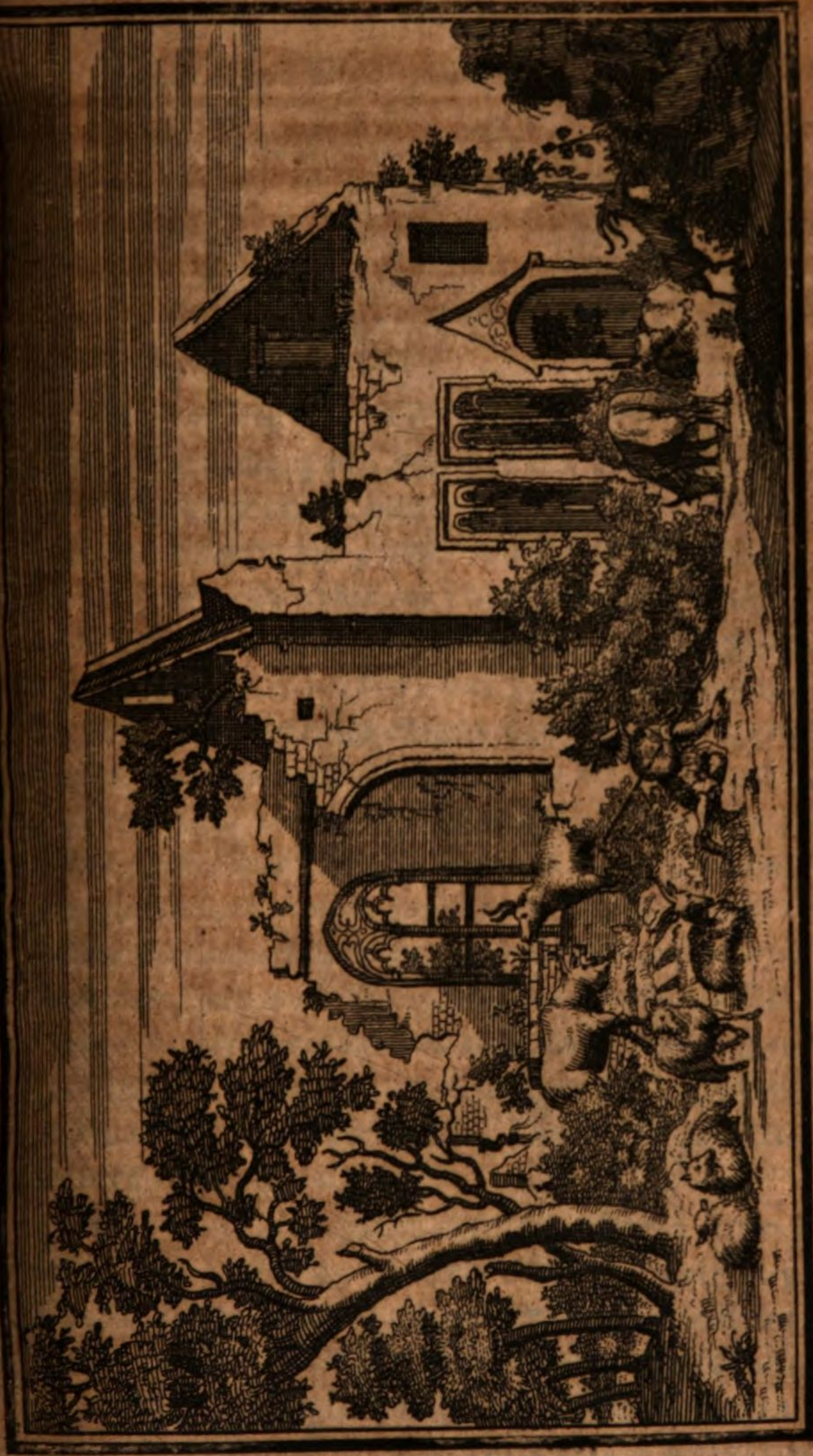
IV. Verum (1.) etsi forsan Petrus cæterique ab eo Romani Episcopi possunt adhibuisse mensam quandam sive aram ligneam; nondum tamen constat, adhibuisse. Recentiores id tradunt; sed veterum destituti suffragiis. Hieronymus quidem lib. contr. Vigilantium, Romanum Episcopum ait super mortuorum hominum Petri & Pauli ossa veneranda offerre Domino sacrificia, & tumulos eorum Christi arbitrari altaria, Tom. II. f. 123. Verum hæc ad altare ligneum Petri nihil pertinent. Et (2.) si altari ligneo eoque portatili utendum

utendum fuit Petro, ejusque successoribus proximis ob diras & funestas Christianorum clades, ut scribit *Autor* mirabilium urbis Romæ, quem edidit *Job. Lupardus Romanus* in descript. Eccl. Lateran. p. 4. quomodo possunt iidem ædificasse Romæ templa? quomodo S. Savianus viventi Petro potest condidisse templum & consecrasse, quod nonnulli ajunt? quomodo Anacletus potest præcepisse, ut singuli Episcopi quotannis Limina h. e. templum D. Petri Romæ inviserent? Cum tamen Cornelius Papa 140. annis ad minimum post Anacletum in Decretalibus suis scribat, se primum corpus Petri eruisse & Romæ in Apollinis templo condidisse. Quomodo Alexander I, qui A. C. 114. Ecclesiæ Romanæ præfuit, potest in honorem B. Petri Romæ templum fabricasse, ut *Durandus* lib VII. cap. 19. Ration. fingit? Quomodo Hyginus, ut *Platina* p. 17. refert, potest instituisse, ne templa sine celebratione dedicarentur, neve augerentur diminuerenturque sine arbitrato Metropolitani vel Episcopi; & vetuisse, ne tigna & alia ad ædificanda templa congesta in profanos usus converterentur? Quomodo Clemens I. epistola ad Jacobum potest jussisse, Ecclesias facere per congrua loca? Certe quibus non potestas data, altare fixum ædificandi, eis multo minus permissum fuisse credibile est, templa extruere. Sed nihil opus hîc argumentatione est. Habemus confitentem *Polydorum Vergilium* de rerum inventor. lib. V. cap. VI. p. 355. cujus inter

ter alia verba hæc sunt : *A Christi statim ascensu in cælum, Judei cœperunt Christianos crudeliter persequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alii, & postremo Diocletianus ac Maximianus acerbissime afflictarunt. Quo ferè toto temporis intervallo, tantum aberat, ut aliquod templum à nostris Christianis publice edificaretur, ut etiam omnia essent occulta, & sacella potius atque eadem abdita & plerumq; subterranea, quam apertis in locis ac publicis fierent. Conf. Sabellicus Ennead. VII. lib. VI. Hospin. de Orig. Templ. lib. I. cap. VI. f. 26. seqq. (3.)* Sed ut ad ligneum altare Petri revertamur, licet habuisse concedamus Primos Episcopos Romanos tale altare sive talem mensam (cur enim negemus? modo ullo antiquitatis testimonio id planum fieri posset;) tamen illud esse hoc ipsum, quod in Lateranensi templo hodie monstrant Pontificii, admodum est incertum. Quæ ipsi eam in rem afferunt, domestica sunt & recentiora, ab iisque profecta, quorum interest mentiri. Itaque nihil iis efficitur, nihil probatur. (4) Nec illud verum, quod ajunt, summos Pontifices eosque solos adhuc usurpare altare illud ligneum. Hoc enim totum marmoreo est obtectum, in quo Romani Pontifices hodie sacrificant, adeoque ipsum altare majus tabulis marmoreis quinque in modum arcæ est fabricatum, intusque inclusa arca illa Petri, si diis placet. Ita auctor mirabilium l. c. *In altari majori, inquit, in quo nemo præter Romanum Pontificem celebrat, est altare illud ligneum, in modum arcæ, quo utebantur primi illi*

Pontifices portatili, ob persecutionem. Ita Onuphrius Panvinus lib. VII. de urbis Ecclesiis p. 119. scribit: In media Basilica Lateranensi posticum versus exstat ara maxima sive altare majus Basilicæ marmoreum, super cujus marmoreo ciborio, quatuor columnis cum capitulis Corinthiis sustentato, in tabernaculo ferreis cancellis optime circumcluso & munito exstant sacratissima Apostolorum Petri & Pauli capita. Sub altari hoc, ait p. 126. est altare ligneum à S. Sylvestro stabilitum, & ferreis cratibus septum, sub quo infinite sunt sine certe numero & nomine sanctorum reliquiae. Et mirum sane esset, altari Petri ligneo uti Pontifices, ac non potius mensa illa, in qua ultimam coenam cum suis celebravit ipse Dominus. Hanc enim in Lateranensi Basilica esse, testantur Lupardus l. c. p. 5. & Panvinus l. c. p. 122. Sed credat Judæus apella. Franciscus Gonzaga certe Histor. Seraph. part. II. p. 338. quatuor locis haberi scribit, & part. III. p. 884. monast. 8. in monasterio S. Claræ Asturicæ Augustæ asservari ait fragmentum illius. Vide Dorschai Exerc. ad Diatypos. Conc. Nic. de Coena sect. II. p. 114. Sed hæc hæctenus.

V. De lapideis altaribus nunc restat videamus. Hujusmodi in Ecclesia veteri fuisse, Gregorius Nyssenus libr. de Bapt. f. 257. his verbis testatur. *Altare hoc sanctum, cui adsistimus, λίθος ὅστις Φύσει μὲν (καὶ Φύσει) κοινὸς lapis est quidem natura communis, nihil differens ab aliis crustis lapideis, ex quibus parietes nostri exstruuntur & pavimenta exornantur. Idem testatur Chrysostomus homil. XX. in 2. Corinth.*

VIII. f. 886. ἱερῶματόν ἐστὶ πάλιν, λίθος μὲν ὄντι
 τῇ φύσει, ἅγιον δὲ γίνεται, ἐπειδὴ σῶμα δέχεται
 τοῦ Χριστοῦ. Hoc (altare) rursum admirationem habet,
 natura quidem lapis est, sanctum autem efficitur, post-
 quam Christi corpus excipit. Idem Prudentius hymn.
 X. de S. Cassiano p. 125.

Altar tepefcit ore, saxum pectore.

Loquitur de altari, ubi tumulus S. Cassiani fuit,
 ubique se ait preces & lacrymas fundere, ut ore
 tepescat suprema ara, media autem pars pecto-
 re. Hanc verò dum *saxum* vocat, id simul innuit,
 altaria isto tempore fuisse saxea, vel uno saxo
 in formam altaris aptato, vel pluribus ita coag-
 mentatis. Forte talia etiam fuerunt illa, quæ
Sidonius Apollinaris lib. VII. ep. VI. ad Basilium p.
 146. *herbosa & viridantia* appellat his verbis: *Vi-*
deas in Ecclesiis aut putres culminum lapsus, aut val-
varum cardinibus avulsis basilicarum aditus hispidorum
veprum fruticibus obstructos. Ipsa proh dolor! vide-
as armenta, non modo semipatentibus jacere vestibulis,
sed etiam herbosa viridantium altarium latera depasci.
 Certe lignea vix possunt fuisse, quæ prius putruis-
 sent, quam herbas tulissent. Lapideis autem id
 accidere facile potuit.

VI. Habuisse igitur constat altaria cum li-
 gnea, tum lapidea, ut adeo *liberum* fuerit, vel
 hujus vel illius generis adhibere. Id quod & rei
 natura & libertatis Christianæ ratio postulabat.
 Postea vero lignea improbata, & de lapide tan-
 tum facere altaria præceptum est. Sylvestro
 id

id tribuunt Romano Episcopo, qui Constantini M. temporibus vixisse dicitur. Hunc Gerson lib. IV. contra Floret. & Gabriel Biel lect. XIII. in Can. ex Alexandro de Ales, sanxisse tradunt ut *altaria lapidea essent*. Sed hujus decreti nullam apud antiquos mentionem fieri ipse fatetur Cardinalis Bonarer. liturg. lib. I. cap. XX. p. 296. Cæterum Concilium Epaunense anno 9. seculi VI. celebratum statuisse legimus, ut *altaria nisi lapidea Chriftatis unguine non consecrentur*, Tom. X. Concil. edit. Paris. f. 645. & Concil. Illustr. Hartmann. & Rüel. Tom. III. Period. III. Peric. VI. Diatr. VI. p. 653. quem eundem canonem exstare etiam video in Excerptis Egberti Eboracensis Archiepiscopi Tom. XVII Concil. edit. Paris. f. 495. & in Jure Canonico de Consecr. dist. I. Altaria nisi. In Capitulis Eccles. Caroli M. quoque sancitum legitur: *non consecranda altaria nisi lapidea*, append. I. c. 21. Tom. XX. Concil. ed. Paris. f. 301. Verum quanti ista valeant, alibi dicam.

VII. Rationem, cur ex lapide facta altaria, suppeditat Symeon Thessalonicensis de Templo apud Bevereg. not. in Pandect. Can. dicens: ἀπὸ λίθου δὲ τὸ θυσιαστήριον, ὅτι χριστὸν εἰκονίζει, ὃς καὶ πέτρα ὠνόμασαι, ὡς θεμέλιον ἡμῶν καὶ κεφαλὴ γωνίας, καὶ λίθος ἀκρογωνίου, καὶ ὅτι πέτρα πάλαι ταυτὴν ἐμμεῖτο τῷ τραπέζῳ, ἢ τὸ πάλαι ποτίζουσι Ἰσραὴλ. *Elapide autem est altare, quia Christum refert, qui etiam Petra nominatur, tanquam fundamentum nostrum, & caput anguli & lapis angularis: & quia Petra, quæ olim Israëlẽm po-*
tavit,

avit, *hujus mensæ imago fuit.* Ipse Symeonis liber existat in Tom. XXII. Magnæ Bibliothecæ Patrum edit. Lugdun. Anissonianæ A. 1677.

VIII. De *metallis* juvat aliquid addere. Neque enim ligno lapideve contenti prisci Christiani ; de metallo etiam facienda curarunt altaria. Ita Pulcheria, Arcadii filia, Theodosii soror, aureum dedicavit Ecclesiæ Constantinopolitanæ. *Sozom. Hist. Eccles. lib. IX. cap. I. f. 117.*

Ἡ Πυβεραιῶσα δὲ τὰ δόξαντα, καὶ θεὸν αὐτὸν, καὶ ἱερεῖας καὶ πάντα δέχόμενον μάρτυρας ποιῶμένη τῶν αὐτῇ βεβουλευμένων, ἐκ χρυσῆ καὶ λίθων ἱμίων θαυμασιὸν τι χρῆμα θεαμάτων κάλλιστον ὑπὲρ τῆς ἰδίας παρθενίας καὶ τῆς ἀδελφῆς ἡγεμονίας, ἱερὰν ἀνέθετο τραπέζαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἐπὶ τῇ μετώπῳ τῇ τραπέζης, ὡς ἂν παρὶν ἐκδηλαῖ, τὰ δὲ ἐπέγραψεν. *Uti ea, quæ constituerat* (de-

voverat nimirum DEO virginitatem suam) consignaret, ac DEUM ipsum ac sacerdotes omnesque subditos testes faceret voluntatis suæ, ex auro gemmisque pretiosis admirabile quoddam donarium & spectaculum omnium pulcherrimum pro virginitate sua & imperio fratris, sacram mensam Ecclesiæ Constantinopolitanæ dedicavit: Idque ipsum ut cunctis esset conspiciuum, in fronte ejusdem mensæ literis expressit. Pulcheriam imitati postea Romani Episcopi aliique sunt idemque metallum ad altaria adhibuerunt. Hinc illud portatile in Ecclesia Katisponensi ad S. Emeranum pondo marcarum auri septem & sexaginta, Henrici IV. tempore exstructum, quod seculo XIII. monachi vendere sunt coacti,

ut

ut satisfacerent Cunrado , quemadmodum ex *Ursspergensis Paralipomenis & Nauclero* referunt *Conditores Centuriarum Magdeburgensium* Cent. XIII. f. 294. 306. Videntur autem fuisse *laminae aureae* in modum altarium ita fabrefactæ , ut ipsa altaria lapidea vel lignea iis ceu veste circundarentur. Idque non obscure significat *liber Pontificalis* in vita Hadriani I. qui seculo VIII. vixit, inserta Tomo Concil. edit. Paris. XVIII. f. 36. his inprimis verbis: *In Basilica S. DEI Genitricis, quæ est ad Præsepe, in altari ipsius præsepiti fecit laminas ex auro purissimo historiis depictis, pensantes simul libras centum quinque &c. & infra f. 38. Hic idem eximius Papa altare B. Pauli Apostoli una cum ejusdem Confessionis foribus auro mundo sacris decorans historiis mirifice ornavit, pensante libras centum triginta &c. Et postea f. 39. In altari majori Ecclesiæ B. Petri Apostoli fecit ex auro purissimo diversas historias pensantes libras quingentas nonaginta septem &c. De Leone simile quid refertur ex eodem libro, Tom. XX. Concil. edit. Paris. f. 192.*

IX. *Argentea quoque reperio altaria, sed à Pontificibus Romanis inprimis excitata. Ita Sixtus III. seculo V. in Basilicâ S. Mariæ juxta macellum fecisse dicitur altare argenteum purissimum, librarum 300, & aliud in eadē S. Laurentii, ejusdem ponderis, teste libro Pontificali in ejus vitâ T. VII. Conc. edit. Paris. f. 1. & 2. Tale seculo eodem etiam fecit Hilarius Papa librarum 40. ut ex eodem libro traditur Concil. cit. Tom. IX. f. 455. vid. Tom. XX. f. 196. 198. 206. 207. Ita crevit lu-*

xus in Ecclesiâ, à ligno vulgarique lapide ad aurum & argentum demum progressus. Et licet per se nec aurum nec argentum improbentur (ut enim altaria habere in sacris literis Christiani non sunt jussi : ita relictum quoque eorum arbitrio est, hujus vel illius generis adhibere materiam); improbandum tamen eorum studium est, qui plus solliciti de externo splendore, quàm interiori fidei ac conscientiæ puritate fuerunt. Nec ferè negari potest, quantum splendoris seculis posterioribus additum templis & altaribus fuit, tantum de hominum fide vitæque integritate detractum atque diminutum esse.

CAPUT VII.

DE

FORMA ALTARIUM.

I. Quid formæ voce hîc intelligatur.	VI. Altaria subtus cava, <i>facere sub altari</i> , quid significet. Cryptæ altarium.
II. Summa altarium superficies plana fuit.	VII. Columnæ altarium.
III. Figura quadrangula.	VIII. Inscriptiones altarium.
IV. Altitudo ejus à terrâ.	
V. Fundamentum ejus seu fulcrum interdum molles lapidea fuit.	

§. I.

FORMAM hîc appellamus externam altarium figuram, in eorum superficie hærentem, quæ cujusmodi fuerit, accuratè explicare est difficile, cum parum nobis de eâ reliquerit antiquitas. Aperiam interim, quæ mihi observata sunt, cætera relicturus iis, qui plus viderunt.

II. Ac primum quidem summam altarium superficiem, quam Aram vocabant, *planam* fuisse colligo, cum ex eo, quod mensæ sunt & appellantur, quarum superficies plana est; tum ex oblationibus iis superimpositis. Illud supra declaratum cap. III. §. III.; hoc sequentibus efficitur testimoniis. Canon Apostolorum, ut vulgò appellantur, III. Εἰ τις Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος ὡρᾷ τῇ ἑκείνῃ ἀγάταξιν τῇ ἑπὶ τῇ θυσίᾳ προσενέγκῃ ἑτέρα τινα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἢ μέλι, ἢ γάλα, ἢ αὐτὸ οἶνον σικερα ἑπιτίθεται, ἢ ὄρνεις, ἢ ζῶά τινα, ἢ ὄσπερα, ὡς ὡρᾷ τῇ ἀγάταξιν κυρίως ποιῶν, καθαρείσθω πάλιν νέων χύδρων ἢ σαφουλῆς τῷ καιρῷ τῷ δεόντι. Si quis Episcopus aut Presbyter, præter ordinationem Domini, quam de sacrificio instituit, alia quæpiam, puta aut mel aut lac, aut pro vino sicera, aut confecta quædam, aut aves, aut aliqua animalia aut legumina super altare obtulerit, ut qui contra ordinationem Domini faciat, deponitor: excepto novo frumento ἑκὼν, opportuno tempore. Pandect. Canon. Tom. I. f. 1.2. Hîc cum alia prohibeantur, alia per-

permittantur offerri ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον *super altare*, eo ipso non obscurè simul significatur, altaria Christianorum eo tempore fuisse ita comparata, ut talia iis imponi possent. Aliàs enim interdicto ejusmodi non fuisset opus. Diatyposis Concilii Nicæni de Cœnâ habet ita: ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης πάλιν καὶ τῶν ταῦτα μὴ τῶ περικειμένῳ ἄρτῳ καὶ τῶ ποτηρίῳ λαμπρῶς προσέχομεν. *Iterum etiam hîc in divinâ mensâ ne humiliter intenti simus ad propositum panem & poculum.* Ubi disertè mentio fit panis & poculi περικειμένῳ ἐπὶ τῆς θείας τραπέζης posui in divinâ mensâ. Optatus Millevitan. lib. VI. contr. Parmen. 163. altaria Christianorum ita describit: *Altaria, in quibus vos aliquando obtulistis. & postea: Altaria, in quibus fraternitatis munera non jussit Salvator poni, nisi quæ essent de pace condita.* Iterumque: *Altaria, in quibus ante nos per longa temporum spatia sanctè, ut arbitror, obtulistis.* Ergo oblationes in altaribus factæ & positæ. Idem docet Victor Uticensis lib. III. persec. Afr. Tom. I. Orthodoxogr. f. 814. *It ad altare cum Eugenio, sicut mos est, qui fuerat cæcus, suæ salutis oblationem Domino redditurus, quam Episcopus accipiens altari imposuit.* Cum igitur oblationes in altaribus fuerint positæ, consequens omnino esse videtur, eorum superficiem fuisse planam, aliàs iis superimponi non potuissent.

III. Nunc quâ figura fuerit, videamus. Ea verò, nisi me omnia fallunt, *quadrangula* fuisse videtur. Ad quod credendum, studium imitan-

H

di

di Ecclesiam Judaicam V. T., quod in priscis Christianis erat, me inprimis adducit. Cum enim veteres Christiani tam in aliis ceremoniis, quam in ædificatione templorum secuti Ecclesiam V. T. sint, quemadmodum pluribus ostendisset, si quisquam de eo dubitaret, qui versatus in antiquitate est; idcirco valde probabile est, eosdem quoque in exstructione altarium Ecclesiam Judaicam sibi imitandam proposuisse, saltem in externa forma, ne aliàs, quoniam eadem re nihil in N. T. exstat, formam altarium veterum temere neglexisse & ipsi novam excogitasse forte viderentur. Judæorum autem altaria τετράγωνα fuisse, perspicue docet Moses Exod. XXVII, 1. XXXVIII, 2. unde & gentiles suorum altarium mutuati formam sunt. Hinc ara Dianæ apud Eleos quadrangula, *Pausan. Eliac. A. καὶ δεξιμὸς παρ' αὐτὸν τετράγωνος*. Deinde si Christiani usitatam istam altarium formam mutassent novamque finxissent, dubio procul aliquid de eo literis prodidissent. Sed ejusmodi nihil in eorum scriptis adhuc reperire licuit. Accedit, quod altaria eadem, quæ tegmina loculorum, fuerint figura. Ita *Sozom. Hist. Eccl. lib. IX. cap. 2. f. 118. τὸ δὲ Ἰη. Ἰερεὺς Ἰηκὴς ὡσπερ εἰς ἱερὸν ἐξήσκητο τετράγωνον*. Ipsum porro loculi tegmen velut in mensam sacram fabrefactum erat. At loculi eorumque tegmina quadrangula ut essent, ipsa humani corporis ratio videtur exegisse. Denique, ut alia taceam, quæ similis forte conjectura suggereret, venerabilis

Beda

Beda lib. V. Hist. Angl. cap. XVII. Tom. III. f. 181. ex Adamnani libro de locis sanctis diserte tradit, duo Hierosolymis in æde Resurrectionis quadrangula exstitisse altaria. Verba ejus ita habent: *Lapis, qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est, cujus pars minor quadratum altare ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat: major vero pars in orientali ejusdem Ecclesie loco, quadrangulum aliud altare sub linteaminibus exstat.*

IV. Neque verò humilis fuit plana ista & quadrangula altaris tabula, sed humo se sustulit, aliquā assumptā altitudine. Id quod vel nomen altaris docet, quod ab altitudine manasse, & ipsa elementa indicant, & veterum opinio tradit. *Walafrius Strabo de rebus Eccles. cap. VI. f. 74. Altare, inquit, quasi alta aræ nominantur. Beda Comm. in Psalm. 25 Tom. VIII Oper. f. 555. Altare quasi alta ara. Isidorus Orig. lib. XV. cap. IV. f. 1197. Altare ab altitudine constat esse nominatum, quasi alta ara. Vide quæ supra eam in rem dicta sunt cap. I. §. V. VI.*

V. Cum igitur alta fuerit summa altaris tabula, fundamentum aliquod oportet adfuisse, à quo sustentata eadem. Hodie pleraque altaria quadratæ lapidum mole superimposita sunt. Cujusmodi veterum quoque nonnulla fuisse non dubito. *Sidonius enim lib. VII. ep. VI. verbis supra citatis meminit laterum altaris, quæ herbo/a fuerint, ut armenta ea depasci potuerint. Id quod optimè de quadratâ mole, cui altare impositum fuit, intelligi potest. Nec video quî ali-*

aliter debeat. Solent enim è muris nasci her-
bæ, experiëntiâ teste. Fortasse & illa, quæ per
agros & vias excitata fuerunt altaria, ut ex can.
14. Concil. Carthag. IV. aliis V. videre est,
ejusmodi fundamentum postularunt. Planius
hæc intelliguntur ex officio in dedicatione Tem-
pli usurpari solito. Hæc enim ibi de sacra men-
sa leguntur: Εἰ δὲ βωμὸς ἀνέχει ταύτην [τράπεζαν]
εἴτε μονόλιθον, εἴτε συντεθεμένον ἐκ πολλῶν λίθων
οἷς τὴν γυνομένην ὡρὰν ὁ τεχνίτης θήκεν ἐν τῷ μέσῳ
ὁ βωμὸς καὶ τὴν πλεῦσιν, αὐτὰ τὴν πρὸς τὸ σύνθρο-
νον. *Sin autem illam (mensam) fulcit ara, sive
unico lapide excitata, sive pluribus coagmentata in
facto ab artifice loculo, in aræ medio, ad illam ejus
partem quæ rectè Synthronon respicit. vid. Symeon
de Templo ap. Bevereg. l. c.*

VI. Neque tamen omnia veterum fue-
runt talia. Quippe *subtus cava* fuisse reperio
nonnulla, ita ut homines sub iis cubare potue-
rint. Vide Fig. Sic de Alexandro Alexandria
Episcopo *Ruffinus* Hist. Eccl. lib. I. cap. XII. f. 207.
refert, quod is, cum quidam eum cogere vel-
lent, Arium ut reciperet, ad altare tanquam ad
asylum confugerit & sub eo jacuerit. Verba
Ruffini ita habent: *Ad ultimum certam ei (Alex-
andro) diem statuentes denunciant (ii nempe, qui
Arium atque Eusebium sectabantur,) ut aut ipse
Arium susciperet, aut si reniteretur, se Ecclesia pulso
& in exilium truso, ab alio eum suscipiendum sciret.
Tum illæ nocte, quæ ad constitutum intererat diem,
SUB ALTARI jacens atque in oratione & lacrymis*
totam

totam pervigilem ducens, Ecclesie causam Domino commendabat. Simile quid idem ille tradit de Ambrosio Basilicas Arianis tradere iussu. Ambrosius, inquit, adversum Regine furorem non se manu defensabat, aut telo, sed jejuniis continuatisque vigiliis SUB ALTARI positus, per obsecrationes defensorem sibi atque Ecclesie DEUM parabat, lib. II. Hist. Eccl. cap. XVI. f. 218. Joachimus Hildebrandus quidem Rit. Orant. cap. VII. §. XIV. p. 122. de Cryptis id interpretari mavult, in iis Episcopos DEUM veneratos esse existimans, cum veteribus dicantur jacuisse sub altari. Verum hic mirari quis non immerito posset, cur veteres, cum tam sæpe supplices sub altari jacuisse prodiderint, nusquam tamen cryptarum illarum mentionem fecerint. Sub altari jacuisse dicunt; in cryptis sub altari, dicere non memini. Et quamvis non adeo negaverim, cryptas forte sub aliquibus fuisse altaribus, (sepulcra enim sub iis fuisse, certum est;) tamen illas patuisse τοῖς ἐν ᾧ supplicibus, nondum demonstratum. Corporibus & reliquiis Sanctorum eas tantum præbuisse locum & sepulchrum lego, non item supplicibus. Supplices autem confugisse ad altaria tanquam ad asyla, non tantum exemplo Alexandri & Ambrosii Episcoporum planum factum, sed idem etiam in Eutropio videmus, qui ad Ecclesiam, cui ante jus asyli injusta lege eripuerat, confugisse, ibique sub altari jacuisse dicitur ad evitandum Imperatoris iram. Narrat id Sozomenus Hist. Eccl. lib. VIII. c. VII. f. 108.

cujus verba hæc sunt : *εὐτροπία δὲ σπεύδῃ τίθεται νόμος, προστάτων μηδαμὴ μηδένα εἰς ἐκκλησίαν καταφυγεῖν, ἐξελαύνεσθαι τε καὶ οὗ ἥσῃ προσπεφυγότας. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ὡς εἰς τὴν βασιλέως γαμετὴν ὑβρίσας Ἰππιδανεύσεις, πρῶτον αὐτὸς παρέβη τὸν νόμον, καὶ ἀποδράς ἐκ τῆς βασιλείων ἐκείνης τὴν ἐκκλησίαν κατέλαβεν. ἥνικα δὲ λαμπρὸν πινυ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὴν ἱερὰν τράπεζαν κειμένους, κατέπεινε λόγον Ἰωάννης, τῶν μὲν εἰς δυνάμει τὴν ὀφρὺν κατὰ σπῶν. Τῷ δὲ λαῷ δεικνύς, ὡς εἶδεν τῶν ἀνδραπίνων ἐν ἑαυτῷ μένειν Φιλῆ. Eutropii vero cura sancitur lex, præcipiens ne quis omnino ad Ecclesiam confugeret, & ut expellerentur etiam illi, qui ad eam jam confugerant. Non multò post autem ipse quasi Imperatoris conjugem contumeliose tractasset, ex insidiis impetitus primus ipse legem suam prævaricatus est, & ex palatio profugus ad Ecclesiam supplex accurrit. Quo quidem tempore splendidam sane Orationem adversus illum SUB MENSA SACRA jacentem Johannes habuit : tum ut potentum supercilia retunderet, tum, ut populo declararet, quod humanarum rerum nihil in eodem statu durare soleat. Idem de eodem commemorat Socrates Hist. Eccl. lib. VI. cap. V. f. 256. simili usus dictione, altaris tantum voce pro mensa posita. & *εὐτροπία*, inquit, ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κειμένους. Eutropio SUB ALTARI jacente. Nec alienum hoc loco illud est, quod de Maximiano cap. præced. retulimus ex Augustin. lib. III. contra Crescon. Grammat. Tom. VII. f. 267. qui SUB ALTARI, quo confugerat, eodem SUPRA SE fracto, ejusque lignis aliisque fustibus, ferro etiam*

crudeliter cæsus, totum illum locum sanguine oplevit. Forte huc etiam pertinet illud, quod in Caroli M. Capitulari Aquisgranensi cap. LXXI. sancitum legimus, ne scilicet altaria pervia sint canibus. Nisi de loco, ubi sacra reposita mensa, intelligere malis, quem altare etiam appellatum, supra observavimus.

VII. Evicto igitur, subtus fuisse cava veterum altaria, ideoque aliquam à terra altitudinem habuisse, hoc restare videtur expedendum, ut, quibus illa *fulcris* sustentata fuerint, expediamus. Videntur autem suffulta fuisse *columnis* quibusdam, nunc pluribus, nunc paucioribus, prout vel loci consuetudo postulavit, vel primis conditoribus visum fuit. Sic in officio in dedicatione Templi usurpari solito legimus: οἱ μὲν κίονες βασιῶσι τὴν τράπεζαν εἰς τὸ ἡγρεπισμένον ὁπὶ τῆ ἐδάφους οἰονεὶ τάφον, μεταξὺ τῶν πρὸς ἀνατολὰς κίωνων. Et columnæ quidem in præparato velut sepulchro mensam sustentant, in solo, columnarum videlicet interstitio ad Orientem vergente, Symeon Thess. l.c. E vetustioribus plurium columnarum meminit Synesius in fine catastaseos f. 303. περισφύσσομεν τὰ κίωνων τὰ ἱερῶν, αἱ τὴν ἀσυλον ἀπὸ γῆς ἀνέχουσι τράπεζαν. Sacras columnas amplector, quæ puram & incontaminatam à terra mensam sustinent. Cardinalis Bona quatuor hic intelligit columnas. Rationem ipse noverit. Ex verbis istis id quidem colligere non licet. Nec tamen negavero, quædam altaria quatuor habuisse. Quemadmodum etiam nonnullis duas tantum.

fuis-

fuisse, Roma subterranea eodem teste probat. Sic enim ille: *Sunt adhuc Romæ in cryptis & cæmeteriis quædam hujusmodi altaria duabus vel pluribus innixa columnis, quibus Christiani tempore persecutionis ibidem latentes utebantur.* Imò quandoque unam tantum columnam altare sustinuisse, illa subterranea indicant, quæ hodie Romæ in Ecclesia S. Cæciliæ videri, idem scribit l. c. p. 297. quale etiam altare B. Mariæ virginis in Blacherinis esse traditur lib. XX. Historiæ Miscellæ.

VIII. Unum adhuc addo, nempe veterum altaria nonnulla fuisse *inscripta*, sive, ut Plautino more loquar, *literata*. Hoc est, solebant interdum veteres, altaria dedicantes, & suum dedicantium nomen & dedicationis causam in fronte altarium inscribere, ut cunctis innotesceret. Exemplo Pulcheria est, quæ ὡς ἰδίας παρθενίας, καὶ τῆς ἀδελφῆς ἡγεμονίας ἱερὰ ἀνέθετο τραπέζαν, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινου πόλεως, καὶ ἐπὶ τῇ μετώπῳ τῆς τραπέζης, ὡς αὐτὴ πᾶσιν ἐκδήλα ἦ, ταύτῃ ἐπέγραψεν, pro virginitate suâ & imperio fratris, sacram mensam Ecclesiæ Constantinopolitanae dedicavit, idq; ipsum ut cunctis esset conspicuum, in fronte ejusdem mensæ literis expressit, ut est apud Sozom. Hist. Eccles. lib. IX. cap. I.

f. 117.

CAPUT

CAPUT VIII.

DE FINE ALTARIUM.

I. Finis Cui, solus DEUS. II. Finis Cujus primarius ex parte DEI, est ipsius gloria. III. Hæc verò sita non in sacrificiis propriè ita dictis; IV. Sed tantùm in mysticis. V. Preces publicæ ad altaria. VI. Privatorum preces ad altaria. VII. Preces dictæ sacrificia. VIII. Hymni ad altaria decantati.	IX. Hymni vocati sacrificia. X. Finis primarius ex parte hominis, isque intermedius, Oblationes. XI. Ultimus, cœna Domini. XII. Sacramentum altaris. XIII. Quomodo cœna, quomodo item gloria DEI finis ultimi rationem habeant. XIV. Fines secundarii, consecratio variarum rerum.

§. I.

FINIS est vel *Cui*, vel *Cujus*. Ille, *solus DEUS* est. Huic enim soli sacrificia esse offerenda, & Scriptura dictitat, & Antiquitas censet. De V. T. sacrificiis propriè dictis ei soli offerendis loquuntur in primis ista Exod. XXII. 20. Levit. XVII, 7. Judic. XIII, 16. De oblatis, testatur universa V. T. Historia. Similiter N. T. sacrificia DEO soli offerenda omnia illa evincunt loca, in quibus de illis fit mentio: neque enim iisdem alius præter DEUM commemoratur, cui

H 5

illa

illa facienda essent. De Ægyptiis prædixit Elías cap. XIX, 22. fore, ut *JEHOVAM* colant sacrificio & munere. Et de omnibus gentibus ipse *DEUS* apud Malach. I, 14. *Ab ortu solis usq; ad occasum ejus magnum erit nomen meum in gentibus, & in omni loco suffimentum offertur NOMINI MEO, & munus purum &c.* Petrus 1. epist. cap. II, 5. omnes jubet Christianos offerre hostias spirituales acceptas *DEO* per *JESUM Christum*. Paulus similiter Rom. XII, 1. vult, ut corpora sua offerant *DEO* hostiam viventem, ut offerant semper hostiam laudis *DEO* Hebr. XIII, 5. &c. Idem docuit pia antiquitas, atque inde colligit, soli *DEO* erigenda altaria, non tantum propriè ita dicta, sed etiam ea, ad quæ mystica tantum N. T. celebrentur sacrificia. Augustinus lib. X. de Civ. D. cap. IV. f. 541. Sacrificium certè nullus hominum est, qui audeat dicere deberi nisi *DEO* soli. & postea: Quis verò sacrificandum censuit, nisi ei, quem *DEI* aut scivit, aut putavit, aut finxit? Et lib. VIII. cap. XXVII. f. 492. negat Christianos suæ ætatis sacrificia offerre martyribus. Nec tamen nos, inquit, eisdem martyribus, templa, sacerdotia, sacra, & sacrificia constituimus: quoniam non ipsi, sed *DEUS* eorum nobis est *DEI*. Honoramus sanè memorias eorum tanquam sanctorum hominum *DEI*, qui usq; ad mortem suorum corporum pro veritate certarunt, ut innotesceret vera religio, falsis religionibus fictisq; convictis: quod etiam si qui antea sentiebant, timendo reprimebant. Quis autem audivit aliquando fidelium stantem sacerdotem ad altare etiam super sanctum corpus martyris

ad DEI honorem cultumq; constructum, dicere in precibus: Offero tibi sacrificium Petre, vel Paule, vel Cypriane, cum apud eorum memorias offeratur DEO, qui eos & homines & martyres fecit, & sanctis suis angelis cœlesti honore sociavit, ut ea celebritate & DEO vero de illorum victoriis gratias agamus, & nos ad imitationem talium coronarum atq; palmarum eodem invocato in auxilium ex eorum memoriæ renovatione adhortemur? quæcunque igitur adhibentur religiosorum obsequia in martyrum locis, ornamenta sunt memoriarum, non sacra vel sacrificia mortuorum tanquam Deorum. Et postea: Non ista esse sacrificia martyrum, novit, qui novit unum, quod DEO illic offertur, sacrificium Christianorum. Nos itaq; Martyres nostros nec divinis honoribus nec humanis criminibus colimus, sicut colunt illi Deos suos, nec sacrificia illis offerimus. Iterumque: Non constituimus sacerdotes, nec offerimus sacrificia martyribus nostris: quia incongruum, indebitum, illicitum est, atq; uni DEO tantummodo debitum. Idem repetit lib. XXII. cap. X. f. 1355. & id, quod consequens est, addit, nimirum Christianos nec templa nec altaria martyribus erigere. Verba hæc sunt: Deniq; illi talibus Diis suis & templa ædificaverunt & statuerunt aras, & sacerdotes instituerunt, & sacrificia fecerunt. Nos autem martyribus nostris non templa sicut Diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud DEUM vivunt Spiritus, fabricamus: NEC IBI ERIGIMUS ALTARIA, in quibus sacrificemus martyribus, sed UNI DEO & Martyrum & nostro sacrificium immolamus: ad quod sacrificium sicut homines DEI, qui mundum

in ejus confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen à sacerdote qui sacrificat, invocantur. DEO quippe, non ipsis sacrificat, quamvis in memoria sacrificet eorum: quia DEI sacerdos est, non illorum. Ipsum vero sacrificium corpus est Christi, quod non offertur ipsis, quia hoc sunt & ipsi. Alio loco aras soli DEO deberi, aperte asserit. Est ille in Enarr. Psalm XCIV. Tom. VIII. f. 1065. & ita habet: *Demonibus templa fabricata sunt, demonibus aræ constructæ, demonibus sacerdotes instituti, demonibus oblata sacrificia, demonibus arreptitii tanquam vates instituti.* Hæc omnia demonibus gentes exhibuerunt, hæc omnia vera **NON NISI ILLI MAGNO DEO DEBENTUR.** Hinc serm. VI. in Matth. Tom. X. f. 22. ex aris probat divinitatem, existimans, cui ara ponatur, id etiam pro numine haberi. Verba ita habent: *Nam & illi quod numen habeant & pro numine accipiant illam statuam, ara testatur.* Quid illic faciat ara, si illud non habetur pro numine? Nemo mihi dicat, non est numen, non est Deus. Jam dixi. Illinam sic ipsi norint hoc, quod novimus omnes nos. Sed quid habeant, pro quâ re habeant, quid ibi faciat, ara illa testatur. Hactenus Augustinus. Sequitur eundem Fulgentius, qui perinde ut ille existimat, non nisi DEO altare strui oportere, atque inde, quod Abraham filio DEI, qui ei visus erat, altare ædificavit, eundem probat esse **DEUM** verum, lib. II. ad Monimum pag. 81. Dicant, inquit, heretici, *utrum Patri an filio Abraham existiment construxisse altare?* quia, cui altare construxit,

ipsi

ipsius ætque nomen invocavit. Ipse autem non nisi DEO, qui ei visus est, altare construxit, quem heretici filium dicere consueverunt. Cum igitur ex eo colligat, Christum pro DEO habendum, quod altare ei est ædificatum, oportet sanè eum hanc tenuisse opinionem, altare non nisi DEO deberi: aliàs enim vis argumenti nulla fuisset.

II. *Finis Cujus* est vel *primarius*, vel *secundarius*. Primarius vel DEUM respicit, vel homines. Ille est *DEI Gloria*. Neque enim veteres immemores hinc fuisse puto Paulini præcepti: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in DEI gloriam facite* 1 Cor. X, 31. immò verò memores fuisse, *Augustinus* perspicuè docet lib. VIII. de C. D. cap. XXVII. f. 492. altare dicens etiam super sanctum corpus martyris ad DEI honorem cultumque constructum fuisse.

III. Verùm in quo sita hic fuerit DEI gloria, in controversia est. Pontificii ponunt in sacrificiis propriè ita dictis, & horum gratia erecta fuisse volunt inde ab inito N. T. altaria Christianorum. At suo loco demonstrabitur, Christianos non habere sacerdotes, nec sacrificia, nec altaria propriè ita dicta. Quo posito, nec altarium Christianorum finem fuisse sacrificia propriè dicta, facile concludetur.

IV. Nos igitur Scripturâ & antiquitate moti, in sacrificiis tantùm mysticis & metaphoricis collocamus DEI gloriam, in altarium seu mensarum sacrarum ædificatione à veteribus spectatam. Sacrificia autem ejusmodi mystica in primis fuere *preces & hymni*.

V. Pre-

V. *Preces ad altaria fuisse conceptas, multa veterum loquuntur testimonia. Nos aliqua tantum modo delibabimus. Optatus Milevitanus lib. II. adv. Parmen p. 63. Inter vicina momenta, dum manus imponitis (de Donatistis loquitur) & delicta donatis, mox ad altare conversi, Dominicam orationem prætermittere non potestis. Et lib. VI. p. 163. Quid est tam sacrilegum, quàm altaria DEI (in quibus & vos aliquando obtulistis) frangere, radere, removere? In quibus VOTA POPULI & membra Christi portata sunt, quo DEUS omnipotens invocatus sit, quò postulatus descendit Spiritus S. ? Et postea: Si livoris iudicio nos vobis sordidi videbamur, quid vobis fecerat DEUS, qui illuc invocari consueverat? Et iterum: Ibi libenter peccas, ubi pro multorum peccatis orare consueveras. Rursus: Cur vota & desideria hominum cum ipsis altaribus evertistis? Illac ad aures DEI ascendere populi solebat oratio. Cur concidistis precibus viam? & ne ad DEUM supplicatio de more solito adscensum haberet, impiâ manu quodammodo scalas subducere laborastis? Ambrosius in exhort. ad virgin. sub finem, Tom. I. f. 116. Te nunc Domine precor, ut supra banc domum tuam, supra hæc altaria, quæ hodie dedicantur, supra hos lapides spirituales, quibus sensibile tibi in singulis templum sacratur, quotidianus præsul intendas, orationesque servorum tuorum, quæ in hoc loco funduntur, divinâ tuâ suscipias misericordiâ. Idem persuadent veterum Liturgiæ variis precum exemplis.*

VI. *Neque vero publicæ tantum ac solennes, sed & private privatorum hominum ibi fu-*

ſæ preces ſunt. De Gorgonia certe Gregorius Nazianzenus Orat. in eandem hæc memoriæ prodidit. *Deſperatis omnibus aliis auxiliis ad mortaliū omnium Medicum confugit (Gorgonia) atque in-tempeſta nocte captatâ, cum morbus nonnihil remiſiſſet τῷ θυſιαſτηρίῳ περὸς πίπῃαι μὲν τὸ πίſτεως, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ πρῶμενον ἀνακαλεſμένη μεγάλη τῇ βοῇ, καὶ πάσαις ταῖς κλήſεσι, καὶ παſῶν αὐτὸν τὸ πρότε διωαμύων ὑπομνήſαι. i. e. Ad altare cum fide pro-cumbit, eumq̃, qui ſuper ipſo honoratur, cum ingenti cla-more invocans omnibusq̃ nominibus appellans, atq̃ omnia ea, quæ unquam mirificè geſſerat, velut in memoriā ei revocans.* De ſupplicibus, ad altare DEUM ve-nerantibus vide infra cap. XVII. §. 8.

VII. Cæterum preces vocatas ſacrificia eſſe, non tantum Scriptura teſtatur Hebr. V, 7. Apoc. V, 8. VIII, 3. Sed etiam antiquitas. Juſtinus Martyr Dial. cum Tryphone f. 344. ὅτι μὲν ἐν καὶ δὺχαὶ καὶ δὺχαρῖſται ὑπὸ τῶν ἀξίων γινόμεναι, τέλειαι μόναι καὶ δὺαρεſτοὶ εἰſι τῷ θεῷ θυſίαι, καὶ αὐτὸς Φημι. Ταῦτα γὰρ μόναι καὶ χει-ſτανοὶ παρέλαβον ποιεῖν, καὶ ἐπ' αἰαμνήſει τὸ τρυ-Φῆς αὐτῶν ξηρῶς τε καὶ ὑγρῶς, ἐν ᾗ καὶ ἡ πάθῃς ὁ πέπονθε δι' αὐτῶν ὁ θεὸς ὁ θεὸς, μέμνηται. Porro ſup-plicationes ſimul ἔſ gratiarum aſtiones, quæ à dignis peraguntur, ſolas perfectas eſſe ἔſ DEO caras victi-mas, ipſe quoq̃ affirmaverim. Has verò ſolas facere Chriſtiani didicerunt in ipſius etiam alimonie ſuæ recor-datione, aride juxta ἔſ liquide: in quâ ἔſ paſſionis, quam pertulit per ipſum DEUS DEUM, mentio fit. Tertullian. ad Scapulam f. 553. *Sacrificamus*
pro

pro salute Imperatoris, sed DEO nostro & ipsius: sed quomodo praecepit DEUS, pura prece. Non enim eget DEUS conditor universalis odoris aut sanguinis alicujus. Et Apol. adv. gentes f. 866. Ei offero optimam & majorem hostiam, quam ipse mandavit, orationem de carne pudicâ, de animâ innocentî, de Spiritu sancto profectam. Clemens Alexandr. lib. VII. Strom. f. 717. καὶ γὰρ ὅστιν ἡ θυσία τῆς ἐκκλησίας, λόγος ἀπὸ τῶν ἀγίων ψυχῶν αἰαθυσιαόμενος, ἐκκαλυπτομένης ἅμα τῆς θυσίας καὶ τῆς ἀγνοίας ἀπάσης τῆς θεῷ. Est Ecclesiae sacrificium, verbum quod à sanctis exhalatur animis, cum sacrificium simul aperitur & tota mens Deo. & f. 728. ἀντίκα θυσία μὴ αἵμα, δούχαί τε καὶ αἶνοι. Atque ei (Christiano) quidem sacrificia sunt ipsae preces & laudes. Origenes super Exod. Homil. X. Tom. I. Oper. f. 46. b. Habeat (Christianus) in se defixum altare, in quo orationum hostias & misericordiae victimas offerat DEO. Eusebius Demonstr. Evangel. lib. I. cap. X. f. 40. θύομεν δὴ τὰ τοιγαρὲν τῷ ἐπὶ πάντων θεῷ θυσίαν αἰνέσεως· θύομεν τὸ ἐν θεῷ καὶ σεμνὸν καὶ ἱεροπρεπὲς θύμα. θύομεν καὶ νῶς καὶ τὴν καὶ νῦν ἀγαθὴν καὶ κατὰ θεὸν θυσίαν. θυσία ἡ τῷ θεῷ πνεῦμα σωτὴ τετριμμένη εἴρηται &c. Sacrificamus igitur DEO altissimo sacrificium laudis. Sacrificamus DEO plenum & horrorem afferens & sacrosanctum sacrificium. Sacrificamus novo more secundum N. T. hostiam mundam. At sacrificium DEO spiritus contritus est. &c. Gregor. Nazianzen. Orat. XX. f. 372. Καὶ νῦν ὁ μὲν ἔστιν ἐν ἔρεανοῖς, κακεῖ τὰς ὑπὲρ ἡμῶν ὡς οἶμαι προσφέρων θυσίας, καὶ ἡ λαὸς πρὸς αὐτόν. At nunc

ille quidem (Basilius) in caelis est, illic etiam, ni fal-
 lor, sacrificia pro nobis offerens & pro populo preces
 fundens. Et Orat. XIX. f. 305. de patre suo
 egrotante scribit: Ὑπὲρ τὰ χαριστήρια sacrificium
 gratiarum actionis offert. Ambrosius epist. 28. ad
 Theodos. Imperat. f. 108. Et simplex oratio sacri-
 ficiū est. Chrysostomus homil. XXIII in C. XIII.
 Hebr. f. 1968. πῖαν θυσίαν λέγεις καρπὸν χειλέων ὁμο-
 υγόντων τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἐκεῖνοι προσέφερον πρὸς βα-
 ῖα, μόσχους, καὶ ἐδίδοσαν τῷ ἱερεῖ· ἡμεῖς ὅμηδὲν τέ-
 των προσενέγκωμεν, ἀλλ' ὁ χαριστίαν. τὸ βλα-
 σφητὶ τῶν ἡμῶν τὰ χεῖλη. Ὡσαύτως γὰρ θυσίαις ὁμο-
 σφύται ὁ Θεός. δώμεν Ὡσαύτως αὐτῷ θυσίαν, ἵνα ἀνε-
 νέγκῃ τῷ πατρί. Quodnam dicit sacrificium? Fru-
 ctum labiorum confitentium nomini ejus. Illi offere-
 bant boves & vitulos, & dabant sacerdoti. Nos au-
 tem nihil horum offeramus, sed gratiarum actionem.
 Hoc germinent labia nostra. Talibus enim hostiis be-
 ne meretur Deus. Demus ei hoc sacrificium, ut offerat Pa-
 tri. Augustinus de C. D. lib. V. cap. XXIV.
 Tom. V. f. 328. Felices eos dicimus (Christianos
 Imperatores) - - si pro suis peccatis humi-
 litatis & miserationis & orationis sacrificium DEO suo
 vero immolare non negligunt. Et quæst. Evangel.
 lib. I. quæst. XXXIV. Tom. IV. f. 333. Intelli-
 gendum templum & altare ipsum Christum: aurum &
 donum, laudes & sacrificia precum, quæ in eo per eum
 offerimus. Petrus Chrysologus sermon. LXXIII
 p. 317. Multò magis nos oportet laudis immolare
 sacrificium, vota solvere, suavitatis incensum adolere, &
 tota holocaustorum pinguedine DEO Patri victimas
 immo-

*immolare, quando virgo mater enutrita & ab lactata
tot numero pignora, quot stellas cæli, Patri toto orbe
repræsentat. Bernhardus sent.f. 121. D. Tri-
sunt sacrificia: Pia contritio habens butyrum humilita-
tis & absinthium indignationis: digna operatio ha-
bens oleum discretionis & acetum confusionis: gratia-
rum actio habens balsamum devotionis & venenum in-
gratitudinis.*

VIII. Hactenus preces, nunc Hymnos au-
diamus sive laudationes DEI ad altaria decanta-
tas, ad quas perinde ut ad preces respexisse ve-
teres in altarium ædificatione nullus dubito.
Decantatos autem fuisse ad altaria, *Augustini*
non obscure indicant verba *Retract.* lib. II. cap.
X. Tom. I. Oper. f. 44. b. *Inter hæc Hilarius qui-*
dam vir tribunicius laicus catholicus, nescio unde ad-
versus DEI ministros, ut fieri assolet, irritatus, mo-
rem, qui tunc esse apud Carthaginem cœperat, ut
hymni ad altare dicerentur de Psalmorum libro, sive
ante oblationem sive cum distribueretur populo, quod
fuiſſet oblatum, maledica reprehensione, ubicunque
poterat, lacerabat, asserens fieri non oportere. Huic
respondi jubentibus fratribus, & vocatur liber ipse:
Contra Hilarium. Hic liber sic incipit: Qui dicunt
mentionem. Hactenus Augustini verba, librum
ipsum de cantibus ad altare, cujus hîc meminit,
si haberemus, planius cognoscere possemus il-
lum ritum. Interea contenti simus necesse est
illis verbis, quæ nobis reliquit, quibus indica-
re videtur, consuetudinem illam canendi hy-
mnos ad altare 1. non fuisse universalem ac
per-

perpetuam, sed 2. apud Carthaginem demum
cœpisse eo seculo, quo ipse floruit (floruit au-
tem quinti initio) 3. eandem improbatam qui-
dem à nonnullis ; 4. probatam tamen ab or-
thodoxis fuisse. Augustino jungemus *Sidonium*
Apollinarem, qui lib. IV. ep. XI. ad Petreium, in-
ter alia Claudianum Presbyterum epitaphio or-
nat, in eoque sequentia ponit:

*Psalmorum hic modulator & Phonaſcus,
Ante Altaria fratre (Episcopo) gratu-
lante*

Instructas docuit sonare classes.

IX. Atque ut preces, ita & hymni lau-
desque DEI ad sacrificia mystica atque adeo ad
DEI gloriam referebantur. Testis scriptura
Psalm. XXVII, 6. LIV, 4. L, 14. 23. Hebr. XIII,
15. Psalm. CVII, 22. CXVI, 17. Testis etiam an-
tiquitas Ecclesiastica. *Clemens Alexandrinus* lib.
VII. Strom. f. 728. Ἀντίκα θυσίαι μὲν αὐτῷ, εὐ-
χαὶ τε καὶ αἶνοι, καὶ αἱ περὶ τῆς ἐστιάσεως ἐντεύξεις
τῶν χερσῶν. Ψαλμοὶ δὲ καὶ ὕμνοι πρὸς τὴν ἐστίαν
πρὸς τε τῆς κοίτης. Atque ei quidem sacrificia sunt
ipse preces & laudes, & quæ ante cibum fiunt scriptu-
rarum lectiones: Psalmi autem & hymni, dum cibus
sumitur, & antequam eatur cubitum. *Origenes*
homil. IX. in Levit. cap. XVI. f. 78. a. Habes er-
go sacerdotium, quia gens sacerdotalis es, & ideò
offerre debes DEO hostiam laudis, hostiam oratio-
num &c. *Lactantius* lib. VI. div. inst. cap. ult. f.

107. b. Duo sunt, quæ offerri debent, donum & sacrificium - - - DEO utrumque incorporale offerendum est, quo utitur. Donum est integritas animi, sacrificium laus & hymnus. Ambrosius lib. I. Offic. cap. X. f. 5. Primum officium est, loquendi modus. Hoc sacrificium laudis DEO dependitur. Gregorius Nazianz. Orat. XLII. f. 692. *Θύσωμεν μὴ μόχθους νέους, μηδὲ ἀμυνῆς κέρματα ἐκφέροντας καὶ ὀπλὰς, παρ' οἷς πολὺ τὸ νεκρὸν καὶ ἀναίδητον· ἀλλὰ θύσωμεν τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, ἐπὶ τὸ ἀναθυσιασθήειον, μὲν τῆς ἀνω χοροστασίας.* *Maestemus non vitulos novellos nec agnos cornua producentes & ungulas, quæ magna ex parte mortua sunt & sensu carent: verum DEO in superno altari cum cælestibus choris sacrificium laudis immolemus.* Augustinus epist. CXX. ad Honoratum cap. XVIII. Tom. I. f. 597. *Ipse quippe in alio Psalmo illa (sacrificia) mandata prænuncians, quæ tunc in umbra futuri offerrebantur: Non accipiam, inquit, de manu tua vitulos neque de gregibus tuis hircos. Et paulo post, ut ostenderet sacrificium N. T. quando illo illa fuerant cessatura: immola, inquit, DEO sacrificium laudis &c.* Et Orat. adv. Judæos cap. VI. Tom. VI f. 71. *Ille (sacrificia vetera) DEUS accepturum se non fuisse prædixit, cultoribus suis sacrificium laudis indixit. Et postea: Ad hoc Domino sacrificium laudis ab ejus cultoribus immolatur, ut qui gloriatur, in Domino gloriatur.* Et Enarr. in Psalm. 94. Tom. VIII. f. 1065. *Si nos sumus templum DEI, ara DEI anima nostra est. Sacrificium DEI quid est? Forte hoc facimus modo. Imponimus in ara sacrificium, quando DEUS*

udamus. Docet enim nos Psalmus dicens: *Sacrificium laudis honorificabit me &c.* Et lib. X. de C. Cap. IV. f. 540. *Ei (DEO) sacrificamus hostiam militatis & laudis in ara cordis igne fervida charitatis* Et hæc quidem de fine altarium prima, Deum qui respicit, dixisse sufficiat.

X. Alterum, ad homines qui refertur, duplicem fuisse puto, *intermedium & ultimum*. Illi rationem habebant munera ad altare offerri solita, quæ Oblationes vocabant. Solebant enim veteres ad altaria cum alia nonnulla, tum in propriis panem, vinum & aquam afferre, ut inde tantum sumeretur, quantum satis esset ad S. Eucharistiam, cujus convivæ tum erant omnes fideles, qui sacris intererant, reliquum autem dederet in usum Clericorum & pauperum. Ad altaria munera fuisse allata, iisque imposita, supra cap. VII. jam demonstratum. Plura de his qui cognoscere cupit, legat *Gabrielem Albaspi- reum* Observ. lib. I. obs. 5. p. 28. seqq. *Dorfebeum* Exerc. ad Diatypos. Concil. Nicæn. de Cœn. sect. II. §. 21. p. 121. seqq. *Joachimum Hildebrandum* in Offertorio pro defunctis cap. IV. pag. 26. seqq. *Kortboltum* Comm. in Justin. Martyr. f. 52.

XI. *Ultimum* autem finem fuisse puto S. Cene præparationem, consecrationem & dispensationem. Ideo enim veteres præcipuè erigebant altaria sive mensas, ut haberent, in quo S. Eucharistiam præpararent, & consecrarent, & unde dispensarent. Neque enim externa reverentia

aut τάξις καὶ εὐχρημοσύνη 1. Corinth. XIV, 40. eo
 sinebat sacra symbola in terra tractare, aut alio
 loco minus honesto. *Tertullianus* lib. de Orat. f.
 793. *Nonne solennior, inquit, erit statio tua, si & ad*
aram DEI steteris? Accepto corpore Domini & reser-
vato utrumque salvum est, & participatio sacrificii,
& executio officii. Viden' olim fideles stetisse ad
 aram DEI & corpus Domini inde accepisse? Un-
 de vero illi acceperunt, inde etiam dispensatum
 illud fuit, ibi etiam sacra præparata & consecra-
 ta fuisse Symbola credibile est. *Concilium Ni-*
cænum Diatyp. V. memorat Ἰπὶ τῇ θείᾳ τραπέζῃ
 τεθειμένον ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον in divina mensa pro-
 positum panem & poculum. *Gregor. Nazianz.* Orat.
 in Gorgon. refert, eandem morbo laborantem
 ad altare noctu accessisse, ei caput admovisse
 ac solicite quælivisse, εἶπα πὶ τῶν ἀντιτύπων & ἡ-
 μῖς σώματα & ἡ & αἷματ' & ἡ χεὶρ ἐψησάμεσε, si-
 cubi quippiam antityporum (i. e. Symbolorum)
 pretiosi corporis aut sanguinis manu sua consequi posset
 instar thesauri. Ex quo intelligitur, sacram Eu-
 charistiam illo tempore in altari tractatam, in
 eoque de sacris symbolis aliquid interdum reli-
 ctum fuisse. *Ambrosius* lib. de iis qui mysteriis
 initiantur cap. VIII. Tom. IV. f. 427. *His abluta*
plebs dives insignibus, ad Christi contendit altaria, di-
cens: Et introibo ad altare DEI, ad DEUM, qui
latificat juventutem meam. Depositis enim in veterati
erroris exuviis, renovata in aquila juventutem, cæ-
leste illud festinat adire convivium. De recens ba-
 ptizatis loquitur, qui percepto baptismo, Eu-
 cha-

charistiae statim fieri participes solebant, ut non tantum ex hoc loco, sed etiam ex lib. IV. de Sacramentis cap. II & III. (modo ne horum librorum auctor quivis potius alius, quam Ambrosius esset) itemque ex *Dionysii* lib. de Eccles. Hierarch. cap. III. p. 118. & 129. *Hieronymi* Dial. adv. Luciferian. Tom. II. f. 145. *Rabani* lib. I. de Instit. Cleric. cap. XXIX. & aliis videre est. Cum igitur baptizati ad altare contenderint S. participaturi Eucharistiam sive cœleste adituri convivium, ut *Ambrosius* loquitur, nemo non videt, paratum sanctum illud convivium in ipso altari indeque dispensatum fuisse. Quod etiam confirmat *Prudentius* isto versu:

Illam sacramenti donatrix mensa est.

ωεισεφ. Hymn. IV. de Hippol.

Dionysius Alex. Episc. ad *Xystum* Episc. Romanum scribit, quendam ab Hæreticis baptizatum iterum baptizari voluisse, se vero id non ausum facere, quod cognoverit, εὐχαριστίας ἐπακρόσονται, καὶ συνεπιφθεγξαμένοι τὸ ἀμήν, καὶ τραπέζῃ ὡρῶσθαι, καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείναντα, καὶ ταύτην καταδεξάμενον, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, μεταχόντα ἱκανῶς χρόνον, eum ἔς gratiarum actionem in Ecclesia audisse, ἔς ad illam una cum aliis Amen succinuisse, mensa adstitisse, manus ad suscipiendum sanctum cibum extendisse, illum etiam accepisse, ἔς prolixo jam tempore corporis ἔς sanguinis Domini nostri *Iesu Christi* participem factum,

apud *Eusebium* Hist. Eccl. lib. VII. cap. IX. f. 73. a. Moris ergo Dionysii Alex. & Xysti Romani tempore fuit, S. mensæ adstiteret & manu accipere S. Eucharistiam, ac proinde etiam credibile, in mensa S. Symbola consecrata & ex ea distributa fuisse. *Optatus Milevitanus* lib VI. adv. Parmen. p. 163. multo clarius: *Quid tam sacrilegum*, inquit, *quam altaria DEI (in quibus & vos aliquando obtulistis) frangere, radere, removere?* In quibus vota populi & membra Christi portata sunt, quo *DEUS* omnipotens invocatus sit, quo postulatus descendit *Spiritus Sanctus*, unde à multis pignus salutis æternæ & tutela fidei & spes resurrectionis accepta est. Rursus: *Quid enim est altare*, nisi sedes & corporis & sanguinis Christi? Et postea: *Quid vos offenderat Christus*, *cujus illic per certa momenta corpus & sanguis habitat?* Et iterum: *Dum impie persequimini manus nostras illic, ubi corpus Christi habitabat, feristis & vestras.* Ex quibus dilucide apparet, altaria Christianorum *Optati* ævo interviisse celebrationi & dispensationi S. Eucharistiæ: quia dicuntur sedes corporis & sanguinis Christi, in quibus membra Christi portata sint ubi Christi corpus & sanguis per certa momenta habitat, unde denique pignus salutis æternæ, & tutela fidei, & spes resurrectionis à multis accepta sit. Idem docet *Chrysostomus* in 1. Corinth. X. homil. XXIV. f. 538. ἐκεῖνοι [μάγοι] μὲν καὶ ἐπὶ Φάτνης ἰδόντες καὶ ἐν καλύβῃ, καὶ ἐδὲν τοῦτον ἰδόντες, οἷον σὺ νῦν, μὲν πολλῆς τῆς φερίκης προσήσαν. σὺ δὲ οὐκ ἐν Φάτνῃ ὄρας, ἀλλ' ἐν θυ-

διασηρῶ, ὃ γυναῖκα κατέχουσιν, ἀλλ' ἱερεῖα παρῆσαν
 τε, καὶ πνεῦμα μὲν πολλῆς τῆς δαψιλείας τοῖς προ-
 κειμένοις ἐφιπιάμενον. ὅχι ἀπλῶς αὐτὸ ἔστο τὸ σῶμα
 ὁρᾶς, ὥσπερ ἐκεῖνοι, ἀλλ' οἶδα αὐτὸ καὶ τῇ δύνα-
 μιν καὶ τῇ οἰκονομίᾳ ἀπάσαν, καὶ ὅθεν ἀγνοεῖς τῶν
 δι' αὐτὸ τελεσθέντων, μὲν ἀκριβείας μυστεγωγηθεὶς
 ἅπαντα. *Nam illi quidem (Magi) cum ἔ in præ-
 sepi vidissent ἔ in iugurio, neque tale quippiam vi-
 didissent quale tu nunc, cum magna accesserunt reve-
 rentia. Tu autem non in præsepi vides, sed in altari,
 non feminam eum tenentem sed sacerdotem adstantem,
 ἔ spiritum cum magna copia ea, quæ sunt proposita
 supervolantem. Non solummodo hoc ipsum corpus vi-
 des sicut illi, sed nosti ejus ἔ virtutem ἔ dispensatio-
 nem, ἔ nihil ignoras, ex iis, quæ per ipsum effecta
 sunt, ut qui in omnibus mysteriis, sis exacte ἔ accura-
 te initiatus. Et homil. XX. in 2. Corinth. VIII. f.
 886. Τῷτο [τὸ θυσιαστήριον] μὲν γὰρ θωμασὸν
 διὰ τὴν Ἰπιτιθεμένην ἐν αὐτῷ θυσίαν. *Hoc altare
 eximium atque admirandum est ob eam victimam, quæ
 in ipso imponitur. & postea: θωμασὸν ἔστο πάλιν,
 λίθος μὲν ὅτι τῇ φύσει, ἅγιον δὲ γίνεται, ἐπειδὴ
 σῶμα δέχεται χριστοῦ. Rursum hoc altare natura
 quidem lapis est, sanctum autem efficitur, postquam
 Christi corpus excipit. Et iterum: οὐ δὲ τὸ μὲν θυ-
 σιαστήριον τῷτο τιμᾶς, ὅτι δέχεται τὸ χριστοῦ σῶμα.
 Tu altare quidem illud in honore habes, quia Christi
 corpus capit. Quod si altare Christi corpus capit,
 ita ut in eo illud videre liceat, quid aliud inde
 colligas, nisi S. Eucharistiam super altari etiam
 Chrysostomi ætate fuisse celebratam? Neque Au-**

gustini nos deficit auctoritas. Hic enim Tract. XXVI. in Johann. Tom. IX. f. 227. de altari Christianos accipere ait corpus Christi. Verba ita habent : *Et nos bodie accipimus invisibilem cibum : sed aliud est sacramentum , aliud virtus sacramenti. Quam multi de altari accipiunt & moriuntur , & accipiendo moriuntur.* Paulo post eosdem ad altare accedere , ut cœlestem panem manducent, non obscure innuit his verbis : *Videte ergo fratres, panem cœlestem spiritualiter manducate , innocentiam ad altare apportate. Peccata etsi sint quotidiana , vel non sint mortifera , antequam ad altare accedatis , attendite quod dicatis : Dimitte nobis debita, nostra &c.* Sed omnium clarissime id , quod volumus, hæc exhibent verba f. 230. *Hujus rei sacramentum , id est , unitatis corporis & sanguinis Christi alicubi quotidie , alicubi certis intervallis dierum in Dominica mensa preparatur , & de mensa Dominica sumitur : quibusdam ad vitam , quibusdam ad exitium.* Nullis hic opus consequentiis, cum diserte dicat, sacramentum corporis & sanguinis Christi præparari in mensa Dominica & inde sumi. Idem docet Tract. LXXX. in Johann. f. 451. *Quæ mensa est potentis , nisi unde sumitur corpus & sanguis ejus , qui animam suam posuit pro nobis ?* Hactenus Augustinus. Addo Petrum Chrysologum serm. 161. p. 673. cujus hæc sunt verba : *Tunc tanto tempore ministrarunt Apostoli discumbenti (Christo) quanto tempore inter peccatorum coquinas & gentium focos cœnam Domini super mensas Ecclesie in memoriam perpetem prepararunt.* Et Regino-

nem,

nem, qui lib. I. de disciplin. Eccles. Veter. cap. LX. ex Concil. Rhemensi cap. V. ista subjicit: *Observandum est, ut mensa Christi, hoc est altare, ubi corpus Domini consecratur, ubi sanguis ejus hauritur, ubi sanctorum reliquiae reconduntur, ubi preces & vota populi in conspectu DEI à sacerdote offeruntur, cum omni veneratione honoretur.* Reginoni jungo *Bernbardum*, qui serm. I. in festiv. omnium sanctorum, S. Eucharistiæ in altari celebrationem his adstruit verbis: *Post hæc illibatum Dominici corporis sacramentum in altaris mensa sacrosancta percipuri sumus. &c.*

XII. Atque hæc ipsa causa est, cur *Augustino* placuerit sacram Eucharistiam appellare *Sacramentum Altaris*: nempe, quod in mensis, altarium formam referentibus, olim celebrata illa atque dispensata fuerit. Verba ejus exstant lib. X. de C.D. cap. VI. f. 546. & ita habent: *Hoc est sacrificium Christianorum. Multi unum corpus sumus in Christo: quod etiam SACRAMENTO ALTARIS fidelibus noto frequentat Ecclesia, ubi ei demonstratur, quod in eâ oblatione, quam offert, ipsa offeratur.* Ac proinde Reformati vitio B. Luthero dare non deberent, quod eandem retinuerit appellationem in Catechesi & Articulis Schmalcaldicis. Neque enim nova illa est, aut à Luthero primùm introducta, nec Sacramento isti aliena, si ex mente SS. Patrum non item Pontificiorum æstimetur. Vide *Reinhardi Backii Anal. Catech. B. Lutheri* cap. XXII. sect. I. §. 3. pag. 176.

XIII. Cæterum videtur *S. Eucharistiæ celebratio*, ut & *gloria DEI* habere hîc rationem finis ultimi; hæc quidem simpliciter, illa verò in certo genere, quantum videlicet ad altarium erectionem attinet. Nam etsi Sacramentum Eucharistiæ, ut medium salutis est, ad alium finem ordinatum est, adeoque finis ultimus hâc ratione esse non potest; tamen ejus celebratio, ut actio Ecclesiastica in altari peragenda, non videtur ad alium & superiorem aliquem finem ordinata fuisse in hoc genere, altarium videlicet ædificatione. Neque enim tam imprudentes nobis videri debent veteres, ut putemus, eos erigenda censuisse altaria propter salutem hominum, nutritionem fidelium hyperphysicam, fidei confirmationem, promissionis Evangelicæ de remissione peccatorum obsignationem, & id genus alia, quæ quidem rationem finis habent respectu *S. cœnæ*, quatenus medium est salutis; non item quatenus eadem in altari celebranda: alias enim altaria instrumenta vel media essent salutis & remissionis peccatorum: quo quidem nil absurdius ne excogitari quidem potest.

XIV *Fines secundarii erant consecrationes variarum rerum* in altaribus fieri solitæ. Hîc enim consecrabatur *Chrisma* seu oleum, quo baptizati inungebantur, teste Cypriano lib. I. epist. XII. f. 28. his verbis: *Eucharistia, & unde baptizati unguuntur, oleum in altari sacrificatur. Sanctificare autem non potuit oleum creaturam, quæ nec altare habuit nec*
Eccle-

Ecclesiam. Unde nec unctio spiritualis apud hæreticos potest esse, cum constet, oleum sanctificari & eucharistiam fieri apud illos omnino non posse. Et Dionysio Hierarch. Eccl. cap. IV. p. 162. εἴτε τὸ μύρον ὁ ἱεράρχης λαβὼν, ὑπὲρ τῶν θεῶν θυσιασθεῖω. Deinde unguentum sumit pontifex & sacris imponit altaribus. Hic consecrabantur Episcopi, Presbyteri, & Diaconi, teste eodem Dionysio l. c. cap. V. pag. 194. Κοινὰ μὲν ὅτι τοῖς ἱεράρχαις τε καὶ ἱερεῦσι καὶ λειτουργοῖς, ἐν ταῖς ἱερατικαῖς αὐτῶν τελειώσεσιν, ἡ πρὸς τὸ θεῖον θυσιασθεῖον προσευχὴ καὶ ὑπόπλωσις &c. Sunt quidem ista præsulibus & sacerdotibus ac ministris in ipsorum consecratione communia, accessus ad altare divinum &c. Ii etiam, qui solitariam amplectebantur vitam, sive viri sive feminae, hic consecrabantur, eodem autore cap. VI. p. 205. ὁ μὲν ἱερεὺς ἔσηκεν ὑπὲρ τοῦ θεοῦ θυσιασθεῖς, πλὴν μοναχικῶς ὑπὲρ τῶν ἱερολογῶν· ὁ δὲ τὸν τελεῖται ὁπίσω & ἱερέως ἔσηκεν, ὅτι ἀμφοτέρω πρὸς κλίνων &c. Stat sacerdos ante sacrum altare, monasticam precationem psallens, ille autem, qui initiandus est, post sacerdotem adstat non utrumq; ponens genu, &c. De iisdem Ambrosius lib. I. de Virgin. sub finem, Tom. I. Oper. f. 78. Memoria nostræ puella dudum nobilis in seculo, nunc nobilior DEO, cum urgeretur ad nuptias à parentibus & propinquis, ad sacrosanctum altare confugit. Quo enim melius virgo recurreret, quàm ubi sacrificium virginitatis offertur? Ne is quidem finis audacie. Stabat ad aram DEI pudoris hostia, victima castitatis: nunc capiti dexteram sacerdotis imponens, precem poscens, nunc iustæ impatiens moræ summum al-

*tari subjectans verticem. Num melius, inquit, mater
tume, quàm altare velabis, quod sanctificat ipsa vela-
mina &c. Eodem respicit Alcimus Avitus libr. ad
Sororem p. 426. istis versibus de virginis con-
secratione usurpatis :*

*Sic pia te genitrix sanctis altaribus aptans
Assueto docuit dignam concretere templo.*

& istis p. 427.

*Sacratum velata caput tua munia sumpsit
Bis senos jungens sanctis altaribus annos.*

Ad fines secundarios etiam pertinet memoria
SS. martyrum. *In memorias Martyrum construimus altaria*, Augustinus scribit lib. XX. cap. 21.
contr. Faust. Manich. Nec ineptè huc retuleris
cæteras res ad altaria geri solitas, de quibus infra
cap. XIX. pluribus.

CAPUT IX.

DE

ALTARIUM DIVISIONE.

I. Altaria in Fixa, & Mobilia divisa. Fixa quæ fuerint. Eorum ortus.	bus loquitur Concil. Carthag. IV. can. XIV. idque ex eodem Canone rationibus aliquot efficitur.
II. Tumuli Petri & Pauli ap. Hieron. Fixis altaribus annumerati.	IV. Fixa alia ex Sidonio & aliis.
III. Fixa etiam illa per agros erecta altaria, de qui-	V. Mobilia demonstrantur (1) ex

- VI. (1) ex Athanasio. VII. (3) Ex Optat. Milev. ubi explicatur, quid ei fit, *removere altaria.*
 (2) Ex Auctore Quæst. V. & N. T. ubi altare à Diacono olim portatum dicitur. VIII. (4) Ex Synesio.

§. I.

Tsi altaria veterum Christianorum variis modis dividi possunt; vix tamen potior in antiquitate occurret divisio, quàm ea, quâ in **FIXA & MOBILIA** sunt divisa.

FIXA erant, quæ loco non tantùm non movebantur, sed ne moveri quidem poterant integra, aut certè non nisi vi maximâ adhibitâ. Cujusmodi quidem primos habuisse Christianos, non est verisimile, ut alibi ostendam. Cœpisse tamen videntur tempore Constantini M. quod è Reformatis, qui hîc aliàs severiores sunt, quàm par est, ipse confitetur *Hospianianus* de Orig. Templor. lib. II. cap. VI. f. 86. his verbis: *Nec tamen negare ausim, Constantini M. tempore cum magnificis templis, etiam magnifica & splendida altaria multis in locis originem sumsisse, eaq; fixa & de lapidibus aut simili materiâ extracta fuisse.*

II. Hujus generis sine dubio fuerunt illa apud Hieronymum Petri & Pauli altaria, de quibus lib. contra Vigilant. Tom. II. f. 123. ita scribit: *Malè facit ergo Romanus Episcopus, qui super mortuorum hominum Petri & Pauli secundum nos ossa veneranda, secundum te vilem pulvisculum offert Domino sacri-*

sacrificia, & tumulos eorum Christi arbitratur altaria.
 Tumuli certè fixi atque immoti sunt. At altaria Petri & Pauli fuerunt tumuli. Ergo fixa quoque & immota fuerunt. Cujusmodi adhuc illud est, quod pro isto veteri nova monstrat Roma, novâ indutum forma, hîc expressâ. Vide Figur. Eâdem de causâ ad fixa quoque referendum illud apud *Prudentium* in *Vincentio* v. 517. 518.

*Altar quietem debitam
 Præstat beatis ossibus.*

Et quæ sunt alia de genere eodem, cùm apud *Prudentium* in *Eulalia* v. 211. 212. & in *Hippolyti* coronatione v. 170. 171. tum apud *Paulinum Nolanum* lib. II. epist. IV. ad *Severum* Tom. II. *Orthodox.* f. 134. & alios.

III. Accedunt illa, quæ seculo V. passim per agros & vias erecta & postea everisa fuerunt iussu Concilii Carthaginensis IV. aliis V. canon. XIV. qui exstat in Codice Can. Ecclesiæ Africanæ num. XXCIII. apud *Justellum* in *Bibl. Jur.* & Can. vet. Tom. I. f. 370. & ita habet: *Item placuit, ut altaria, quæ passim per agros & per vias tanquam memoriæ martyrum constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiæ martyrum conditæ probantur, ab Episcopis, qui locis eisdem præsunt, si fieri potest, evertantur.* Græcè qui vertit (Latinè enim, non Græcè Concilia Africana primùm scripta fuisse, eruditè ostendit *Justellus* in præfat. Codic. Can. Eccl. Afric. l. c. f. 318. 319.) non vias, sed vineas legit,

Speciosiora Nova, non Meliora.

egit, ideoque ἀμπελώνας appellavit. Sic ait: κοίως ἤρεσεν, ἵνα πανταχῶς ἀνά τοῦ ἀγροῦ καὶ τοῦ ἀμπελώνας θυσιαστήρια, ὡσανεὶ εἰς μνήμην μαρτύρων καθεστέμεθα, ἐν οἷς ὅδε ἐν σώμα, ἢ λείψανον μαρτύρων, ἀποκείμενα δεικνύται ἀπὸ τῶν ἐν ὁπίων ἐπισκόπων, εἰ ἐστὶ δυνατὸν, καθεστέμεθα. *Synopsis Canonum Alexii Aristini in Syn. Afric. ap. Justell. Tom. II. f. 696. & Epitome Canonum Symeone Magistro ὃς Logotheta collectorum can. 4. ap. eundem Justell. l. c. f. 734. ita versum exhibent: θυσιαστήρια ἐν ἀγροῖς ἢ ἀμπελώσι στυπόμεθα, ἐν οἷς ὃ λείψανον κεῖται μάρτυρος, εἰ μὴ δημοσίῳ ἰόρυβῳ γίνεται, καθεστέμεθα.* Altaria, quæ in agris aut vineis exstructa sunt, in quibus reliquie alicujus martyris non sunt repositæ, nisi populi tumultus fiat, evertuntur. Hæc certè altaria fixa, atque stabilia fuisse, indicat (1) *locus*, cum per agros ὃ vias, sive ἀνά τοῦ ἀγροῦ καὶ τοῦ ἀμπελώνας agros ὃ vineas excitata fuerint. At his in locis non convenit reponere mensas mobiles, quæ faciliè auferri possunt, faciliè etiam corrumpi. Indicat (2) *finis*. Cum enim collocata fuerint εἰς μνήμην μαρτύρων in memoriam martyrum, eamque non brevem, sed diuturnam ac perpetuam, ideò firma ac stabilia esse oportuit: cum aliàs, si mobiles fuissent, faciliè sublata cum iisdem martyrum memoria fuisset. Indicat (3) *adjunctum* σώμα ἢ λείψανον μαρτύρων corpus martyris, aut ejusdem reliquie. Neque enim defunctorum corpora mobilibus imponi mensis aut eorum reliquie arcis parum firmis com-

mitti solebant, sed potius in stabili locari loco. Et si vero illa altaria, de quibus hic Carthaginen-
sis canon loquitur, non habuerint inclusum ali-
quod corpus martyris; ita tamen fuerunt com-
parata, ut illud habere possent, & intus quoque
vel subtus habere, foris apparerent. Indicat
denique (4) adjecta conditio, *si fieri potest*, εἰ ἐστὶ
δυνατὸν, nempe per tumultuantem plebem, ut
in sequentibus exponitur. At si mobiles fuis-
sent aræ, facile nocturno tempore potuissent
auferri, nec metuenda tantopere plebis com-
motio fuisset.

IV. Fortasse etiam fixa fuerunt illa, quo-
rum *herbosa latera depascebantur armenta*, apud
Sidon. Apollin. lib. VII. ep. VI. ad Basilium pag.
146. Neque enim, si secus fuisset, latera fieri
herbosa potuissent: cum saxum sæpe voluta-
tum non obducatur musco. Quod adeo ve-
rum, ut in proverbium etiam abierit. An la-
pidea quoque ista, quorum mentio supra facta
ex *Gregorio Nysseno & Chrysostomo* est, huc referen-
da lectori dijudicandum relinquo. Hoc ferè
non dubito, alterutrum, si non utrumque, alta-
rium illorum Hierosolymitanorum in templo
Resurrectionis, quorum meminit *Beda* lib. V.
Hist. Anglor. cap. XVII. Tom. III. Oper. f. 181.
fuisse fixum. Dicitur enim è lapide excisum
& quadratum fuisse. Quod non convenit aris
mobilibus. Verba *Beda* nihil attinet repetere.
Vide ea supra cap. VII. §. III.

V. Ad MOBILIA venio, quæ ita erant
extru-

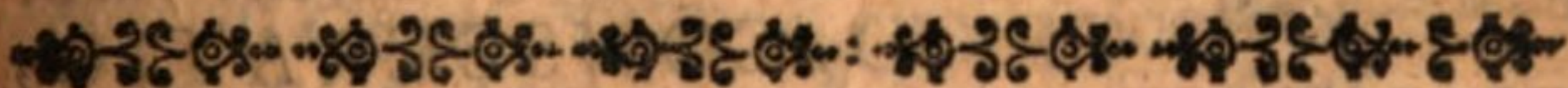
exstructa, ut integra loco moveri facile possent. Talis erat mensa illa *Athanasii*, vel quisquis auctor est Epist. ad solitariam vitam agentes Tom. I. Oper. Athen. f. 656. ubi de Ethnicis & Arianis commemoratur, quod αὐτοὶ πάσαν τὴν τὰ συμψέλλια, καὶ τὸ θρόνον, καὶ τὴν τράπεζαν, ξυλίνην γὰρ αὐτήν, καὶ τὰ βῆλα τῆς ἐκκλησίας, ταῦτα ἅλλα ὅσα ἡδυνήθησαν ἐξενέγκαντες, ἔκαυσαν ἔμπροσθεν τοῦ πυλῶνος ἐν τῇ πλατείᾳ τῇ μεγάλῃ, καὶ λίθον ἐπέβαλον, *Subsellia, thronum, mensam* (erat enim lignea) *tabulas Ecclesiae, & cetera, quæ potuere, foras elata combusserint ante vestibulum in magnâ platea, & ibi inperferint.* Certè si ex eo, quod Arianum thronum & subsellia foras extulerunt, rectè colligitur thronum ac subsellia non fuisse fixa, sed mobilia; cur non etiam mensam mobilem fuisse dicamus, cum & eam ipsam Arianum foras extulerint, elatamque combusserint.

VI. Auctor quæst. V. & N. T., quæ reperiuntur inter Opera Augustini Tom. IV. quæst. CI. f. 779. videtur asserere, Diaconos olim solitos fuisse portare altaria. Verba ejus habent ita: *Quanquam Romanæ Ecclesiæ Diaconi modico invere-recundiores videantur, sedendi tamen dignitatem in Ecclesiâ non præsumunt. Ut autem non omnia ministeria obsequiorum per ordinem agant, multitudo facit clericorum. Nam utiq; & altare portarent, & vasa ejus, & aquam in manus funderent sacerdoti, sicut videmus per omnes Ecclesias.* Quod si igitur altaria portata à Diaconis sunt, mobilia oportet fuisse, eo quidem seculo, quo hæc Auctor scripsit.

VII. Ejusmodi & illa Africana videntur fuisse, quæ Donatistæ removerunt, de quibus Optatus locò sæpe citato: *Quid tam sacrilegum, inquit, quàm altaria DEI (in quibus & vos aliquando obtulistis) frangere, radere, REMOVERE?* Et postea: *Hæc omnia furor vester aut rasisit, aut fregit, aut REMOVIT.* Rursus: *Sed ut æstimo, alio loco copia lignorum frangi iussit; alio, ut altaria raderent, lignorum inopia imperavit; ut REMOVERENTUR, ex parte veracundia iussit; ubiq; tamen nefas est, dum tantæ rei manus sacrilegas & impias intulistis.* Iterum: *Si suffecerat, REMOVERE, non licuit frangere. Si oportuit frangere, rasisse peccatum est. Deque: Videmus, vos postea mutasse consilium, & altaria à vobis non jam frangi, sed radi tantummodo aut REMOVERI.* Patet inde, Optatum hæc tria perpetuò distinguere, *frangere, radere, remove*, ita ut quædam altaria à Donatistis dicat esse fracta, quædam rasa, quædam remota. *Remove* igitur hîc non idem erit quod *destruere*. Hoc enim appellat *frangere*. Quid verò erit? Simpliciter puto *auferre, tollere, occultare* sine fractione. Ita enim explicare jubet *ἀντίθετον frangere*. Admissâ jam istâ explicatione, quæ omnino rejici non potest, patebit, mobilia fuisse ista, de quibus modò loquimur, altaria: quippe *remota*, id est, *loco mota, oblata, occultata* sunt, nec tamen *fracta*. De fixis id dici non potest, vel saltem quid dici possit, non intelligo. Taceo quod lignea fuerint, quæ plerumque solent esse mobilia, ut menæ vulgares.

VIII.

VIII. Nihil vetat his etiam annumerare illam mensam, quam in ædiculam consecrandam illatam meminit *Synesius* epist. LXVII. ad Theophilum f. 212. ὁ ὃ ἀνοίγνυσι καὶ τρεῖς αὐτοῖς φορῆσαι (alii legunt εἰς φορῆσαι) καθιεροῖ μικρὸν οἰκίσκον ἐν λόφῳ πλατεί. *Aperit ille, & mensam importans ædiculam parvam vasto in colle consecrat.* Mensa enim, quæ importatur, utique movetur, adeoque mobilis recte dicitur. Pontificii huc referunt altare illud ligneum & portatile, ut vocant, quo volunt usum Petrum & primos Pontifices, tempore persecutionum. Sed de eo quid habendum sit, jam supra dictum cap. VI. §. IV.

CAPUT X.

DE

ORIGINE ALTARIUM.

I. Connexio capitum sequentium cum præcedentibus ostenditur, & Adjuncta altarium recensentur. II. De Origine eorum Hospiniani sententia rejicitur. Origo non arcessenda ab altaribus Judæorum, Altare No-	achi non fuit primum; nec injussu divino ædificatum. Nec Jacob primus DEI jussu altare extruxit. Caini & Abelis altare. III. De origine altarium Christianorum vera sententia proponitur. cum ipsa institutione

- S. coenæ coepisse, docetur.
- IV. Quæ ratio primorum Christianorum fuerit, cum locum ordinarium & perpetuum, ubi convenirent, non haberent, explicatur.
- V. Tempore Constantini M. ordinariæ & perpetuæ coeptæ adhiberi mensæ.
- VI. Fixorum altarium origo.
- VII. Ecclesiæ libertas in ædificatione altarium.
- VIII. Quomodo fixa altaria ad nos pervenerint.

§. I.

Idimus hactenus altarium causas. Vidimus species. ADJUNCTA nunc ut videamus, ordo videtur postulare. Sunt autem hæc: ORIGO, CONSECRATIO, ORNATUS, LOCUS ET SITUS, NUMERUS, CORPORA ET RELIQUIÆ SS., SANCTITAS ET HONOR, Ἀστυαία, MINISTRI, ACTIONES SACRÆ, EXCLUSIO CERTORUM HOMINUM. De singulis nunc dicemus ordine & perspicue.

II. De ORIGINE (ab hac enim placet exordiri) *Hospinianus* de Templ. lib. II. cap. VI. f. 84. existimat, Noachum primum extruxisse altare Genes. VIII. sed injussu divino. A Jacobo autem primum jussu DEI ædificatum Genes. XXXV. Abelem & Cainum sacrificasse quidem, sed vel in solo ipso ac pavimento, vel, quod verisimilius putat, super strue aliqua lignorum in hunc usum collecta & comportata. Atque ita ille

ille altarium Christianorum originem explicat. Sed minus accurate. Nam (1) non video causam, cur origo mensarum sacrarum ab altaribus Judæorum arcessenda sit. Neque enim mensæ istæ fuerunt in orthodoxa Ecclesia unquam sacrificales proprie, sed tantum epulares: cum altaria contra Judæorum non epulis, sed sacrificiis faciendis inservirent: ut adeo plane contraria ratio fuerit utrorumque. Et licet hæc origo Pontificiorum altaribus congruat (hæc enim proprie ita dicuntur; eorum quoque natales ab ipsis Pontificiis ad Judæorum altaria referuntur;) illorum tamen altarium, quæ veteres Christiani orthodoxi habuerunt atque ita appellarunt, plane alia fuit ratio, ut jam ostensum. Deinde (2) etsi Genes. VIII, 20. primo omnium mentio fit altaris, id tamen ideo primum fuisse, non magis est consequens, quam pluviam illam tempore diluvii Genes. VII. fuisse primam, quia nulla ante eam memoratur alia; aut sepulchra Hethitarum fuisse prima, quia prima sunt, quorum in sacris literis facta mentio Genes. XXIII, 6. Aliquo tamen modo quo minus vocari possit primum, non repugnabimus: primum nempe inter ea, quorum mentio in Scriptura fit; at absolute fuisse primum inter omnia omnino, quæ unquam exstiterunt, sine ratione dicitur & creditur. Præterea (3) falsum, Noachum injussu Divino ædificasse altare. Versabatur ei adhuc ante oculos miserrima orbis terrarum facies ob peccata undis submersi. Quis credat,

tam temerarium fuisse, ut auderet ad DEI cultum novum fabricare instrumentum: quo utrum peccaret, an non, in incerto esset? Idem cum per omnem vitam suam, tum in primis toto diluvii tempore præsensissimum senserat numen divinum, eique se curæ esse, illustrissimo modò expertus erat documento. An igitur quicquam incepturum fuisse existimabimus, de quo dubitandum ei fuerit, gratum an ingratum id suo Servatori futurum? Equidem tale quid ut mihi persuadeam, nunquam à me impetravero. Si alii liberaliores in credendo esse voluerint, per me licet, me certe nunquam socium habebunt. Quamvis vero non legatur eo loco mandatum aliquod divinum de extruendo altari; id tamen non magis est negandum, quam mandatum de sacrificio faciendo. Nam hoc etiam ibi non commemoratur; & tamen adfuisse, ex eo colligitur, quod sacrificium Noachi DEO placuerit Genes. VIII, 21. quicquam autem DEO placere, quo ipse colatur, quod ab ipso præceptum non sit, sed ab hominibus tantum inventum, contra Scripturam est Matth. XV, 9. Qui igitur discrimen inter animalia munda & immunda Noachum docuit, qui ex mundis septena in arcam introduci præcepit, is etiam sacrificare cum iussit. Et qui sacrificare iussit, idem etiam altare extruere præcepit & sacrificandi ritum docuit, si non ipsum immediate, saltem maiores ipsius, à quibus postea ille omnia accipere potuit. (4) Ut igitur falsum,

sum, Noachum in jussu divino ædificasse altare, ita non magis verum, Jacobum primum DEI jussu altare extruxisse. Consideremus verba. Sic habent: *Locutus est DEUS ad Jacobum: Surge & ascende Bethel, & habita ibi, facque altare DEO, qui apparuit tibi, quando fugiebas Esau fratrem tuum* Genes. XXXV, 1. Hic Jacob jussus est ædificare altare, & quidem 1. eo in loco, ubi ipsi in posterum habitandum erat, 2. DEO, qui ei apparuerat, cum fugeret Esavum. Jam consequentiam vide. Jacob Genes. XXXV. jussus est eo in loco, ubi habitare debebat, ædificare altare DEO, qui ipsi apparuerat, cum Esavum fugeret. Ergo Jacob primum jussus est ædificare altare. Quæ ratio? quæ mens? quæ cogitatio? & licet non adjecta essent postrema verba, tamen ex eo, quod jussus esset ædificare altare, non continuo concludendum foret, primum jussum fuisse, excitare altare. Hoc tantum sequeretur, Jacobum primum esse, quem Scripturæ memorarent jussu divino excitasse altare Domino, quanquam hoc ibi non legatur. Denique (5) illud etiam, quod de loco sacrificiorum *Abelis & Caini* addit, notam censoriam meretur. Nam primo nulla consequentia: Abel & Cain non dicuntur altare habuisse, ubi sacrificarunt, Ergo non habuerunt. Nec Adam sacrificasse dicitur: quem tamen sacra fecisse DEO nemo sanus dubitaverit. Deinde cum sacrificia fuerint typi Messiae, in ara crucis aliquando mactandi, & eorum, quæ ante legem promulgatam facta,

eadem

eadem ratio fuerit, quæ cæterorum post legem, ut pluribus docet noster *Franzius* in schol. sacrif. probabile certe est, veterum quoque ante promulgationem legis sacrificia super altari fuisse facta, ad adumbrandam non tantum mortem sive mactationem Christi, sed crucem etiam, quemadmodum utrumque adumbratum in sacrificiis Leviticis est. Habemus à nostris partibus stantem Petrum Molineum, Hospinianum in religione socium. Sic enim ille scribit Tr. de altar. & sacrif. Christ. cap. II. pag. 63. *Genesis* 4. *Cain & Abel sacrificant, ille primitias hic electas pecudes, litavit alter, alter rejectus est: ad hæc sacrificia aras exstructas consentaneum est. Enimvero Genesis. 8. Noah altare erigit, nimirum ex more sacrificiorum, & majorum exemplo. Atque hoc factum esse à Caino & Abele ex patris præcepto, idque DEO auctore, non dubium est. Accedit, quod Hospinianus, dum verisimilius putat, Abelem & Cainum superstrue aliqua lignorum sacrificasse, hoc ipso usum altaris ante Noachum, quem ante negaverat adstruit. Nam si non in terra ipsa, sed superstrue aliqua lignorum in hunc usum collecta & comportata sacrificarunt, altare utique habuerunt, nempe struem illam lignorum, quæ cum editum quid fuerit, in quo sacrificatum, ideo altare recte & proprie dicetur. Neque enim refert, an altare ligneum sit, an lapideum, an metallicum: nec interest, utrum diuturnum ac perpetuum sit, an temporarium: artificiose junctum, an tumultuaria opera excitatum. Sufficit,*

ficit,

ficit, altitudinem aliquam habere & sacrificia in eo fieri; siquidem debeat esse altare proprie ita dictum.

III. Missa igitur ista *Hospiniani* sententia de origine altarium Christianorum ex Judaismo, hoc potius dicendum videtur, cum ipsa S. Cœnæ institutione cœpisse etiam *mensas Domini sive altaria Christianorum*. Cum enim Christus S. cœnam institueret, mensæ accumbibat, & inde distribuebat cum sacris Symbolis corpus & sanguinem suum. Volebat etiam, ut in posterum à suis hoc epulum frequentaretur ad finem usque mundi. Quanquam vero tum non præceperit usum mensæ directe; indirecte tamen, ut loquuntur, eam suo exemplo discipulis commendavit, quia vult in Ecclesia omnia fieri καὶ τὰ ξύμματα καὶ εὐχαριστίας I. Cor. XIV, 40. Quæ autem melior τάξις potest reperiri eâ, qua S. epulum ad exemplum Christi apud mensam in hunc usum destinatum celebratur? Tum indecorum omnino foret, sacra symbola non in mensa reponere, sed in terra, contra quam Christus fecit. Hoc enim ipsum esset animi divina mysteria, in salutem hominum instituta, minus reverenter tractantis, quod ab omnibus Christianis esse debet alienum.

IV. Sic igitur Christi exemplo moti Apostoli & discipuli, postquam ipse sublatus in cœlum erat, mensas adhibuerunt ad S. cœnam celebrandam, unde & ipsa *mensa Domini* appellata I. Cor. X, 21. Et mensas quidem illas primò

primò privatæ domus suppeditarunt, ubi suos conventus egerunt. Postea, ubi vis tyrannorum ingruit, quæ in speluncas Christi cultores abegit, non est verisimile, mensas semper secum eo asportasse, sed potius pro mensa usi videntur, quicquid locus forte obtulit, sive saxum, sive aliud quid: modo aptum esset ad recipiendum calicem cum pane. In sylvis trunci arborum, in agris tumuli, in cœmeteriis sepulchra, in aliis alia (quo enim non fugere coacti illa tempestate sunt miseri Christiani?) vice mensarum esse potuerunt.

V. Tandem, singulari DEI beneficio reddita Christianis pace, & conciliato eis Constantino M. *publica* eorum sacris destinata loca (quibus tamen non prorsus caruerant antea) ædificata templa, & in ipsis quoque mensæ, teste Historia Ecclesiastica, *Eusebii* in primis. Fuerunt autem illæ mensæ partim lignæ, partim lapideæ, ut supra observatum cap. VI. est.

VI. Nacti igitur publicum ad sacra sua celebranda locum sedemque fixam ac stabilem; memores Apostolici præcepti 1. Cor. XIV, 40. de ordinandis rebus Ecclesiæ cogitare cœperunt. Inter alia etiam commodum visum, habere in Ecclesiis *mensas fixas atque immotas*. Itaque tales exstrui cœperunt, antea enim non videntur existisse (de ordinariis loquor) tum quod carerent templis, tum quod perpetuo fe-

re

re vagandum iis esset , quo de alibi pluribus.

VII. Neque tamen ulla Ecclesiæ allata necessitas , tales & non alias fabricandi mentes ; quin potius in ejus libertate relictum , quales habere velit. Hinc tam lignæ , quam lapideæ , tam immotæ , quam mobiles passim extiterunt , ut supra cap. IX. ex antiquitate ostendimus.

VIII. Postea cum plerisque placerent fixæ & immotæ , eaque *consuetudo* per sequentia manaret secula ; factum inde , ut in nostra quoque Ecclesia fixa & immota altaria *libere* partim exstruerentur , partim jam exstructa retinerentur , sed sublata omni idololatria & superstitione pontificia. Hæc vera altarium Christianorum origo , quæ quidem fusius explicanda & testimoniis antiquitatis firmanda fuisset , nisi multa jam supra attigissemus , cætera autem , quæ nondum facta plana , posterius tradere constituiissemus.

CAPUT.

CAPUT XI.

DE

CONSECRATIONE ALTARIUM IN ECCLESIA VETERI.

I. Vocis potestas explicatur.	IX. Lapidea consecrata,
II. Definitio consecrationis altarium traditur, & speciatim Genus. An consecratio sit à DEO præcepta?	X. Metallica quoque.
III. Differentia unde sumpta.	XI. Postea lapidea tantum consecrari cœperunt.
IV. Causa Efficiens, Episcopi vel Presbyteri. An Apostoli etiam & eorum successores proximi consecrarint altaria?	XII. Formam consecrationis generatim consistere in primo & legitimo usu, docetur exemplis sacris & profanis.
V. Presbyteris quoque consecrare licuit, ex quo Episcopi iis superiores facti.	XIII. Ita & veteres Christianos consecrationem intellexisse, ostenditur.
VI. Presbyteris erepta potestas consecrandi.	XIV. Forma consecrationis altarium in quoque speciatim posita sit,
VII. Nec Episcopo cuivis quodvis licuit consecrare altare.	XV. Altaria consecrata precibus & hymnis;
VIII. Materia consecrationis ipsum altare, etiam ligneum.	XVI. Tum celebratione S. cœnæ.
	XVII. Unctio superaddita, de quâ quid habendum sit, declaratur.
	XVIII. Seculo VIII. & IX. adhuc ita consecrata altaria.
	XIX. Cerimoniarum auctarum.

XX.

X. Finis consecrationis.	interior, sed externa tantum.
XI. Eum etiam veteres spectasse, ostenditur.	XXX. Cognata, dedicatio templorum.
XII. Adjuncta consecrationis altarium.	XXXI. Consecratio altaris Hebræorum.
XIII. Origo ejusdem. Chemnitius defenditur.	XXXII. Consecrationi contraria profanatio altarium. Profanata autem illa (1.) idololatriâ,
XIV. Usus ejus licitus,	XXXIII. (2) per homicidia,
XV. Idemque ἀδιάφορος.	XXXIV. (3) Saccato corporis humore,
XVI. Solennitas consecrationis, ejusque ortus & modus.	XXXV. (4) Mimicâ saltatione,
XVII. Anniversaria ejus memoria celebrata,	XXXVI. (5) Stabulatione equorum.
XXVIII. Et quidem concionibus habendis & S. Eucharistiæ usu.	
XXIX. Consecrationis effectus est sanctitas non	

§. I.

Consecratio, Græcè καθιέρωσις & ἀφιέρωσις, à *sacro dicta*, cum ad altare refertur, vel *proprie* significat primam illâ altaris solenni ritu perfectam dedicationem; vel *improprie*

festum anniversarium, à primâ illâ dedicatione ortum, quo hujus semel factæ, non iterandæ, memoria solenniter repetebatur, DEOque gratiæ pro beneficiis Ecclesiæ præstitis publicè agebantur. Prior significatio, ut propria, ita & frequentior; posterior, rarior, nec tamen nus-

nusquam reperitur. Auctor homil. CCLV. de Tempore, quæ vulgò, at falsò, Augustino tribuitur, Tom. X. Oper. f. 1162. *Sicut optimè novit, inquit, sanctitas vestra, fratres, consecrationem altaris hodie celebramus, & justè ac meritò gaudentes celebramus festivitatem, in quâ benedictus vel unctus est lapis, in quo nobis divina sacrificia consecrantur. Sed quando festivitates illas colimus, fratres charissimi, diligenter debemus attendere, & totis viribus laborare, ut quod in templis vel altaribus visibiliter colitur, in nobis invisibiliter compleatur. Ubi quidem consecrationem altaris propriè intelligere non licet per præterita benedictus & unctus. In ipso enim primæ consecrationis actu lapis altaris nondum vel benedictus vel unctus, sed adhuc ungendus erat, vel ungebatur. At cum posteriori significatione optimè hæc conveniunt: festo quippe anniversario lapidis jam uncti repetebatur memoria.*

II. Erat autem consecratio altaris, **ACTIO ECCLESIASTICA, QUIA EPISCOPUS VEL PRESBYTER SOLENNI RITU MENSAM SACRAM PRIMA EJUSDEM USURPATIONE DEO DESTINABAT IN USUM SACRUM.** Ita nimirum aliquo modo describere visum est consecrationem altarium, quæ recepta in Ecclesiâ veteri erat. Voco *actionem*, & ita *Genus* exprimo; sed addo *Ecclesiasticam*, ut *Genus* nimis latè patens restringam ad illas actiones, quæ in Ecclesiâ suscipiebantur. *Divinam* appellare nolui, quod speciatim à DEO insti.

instituta non fuerit, nec definitæ in Scripturâ
cerimoniæ sint, in illâ adhiberi solitæ. Quan-
quam *generatim* præcepta à DEO videri possit
his verbis, quibus per Apostolum jubentur omnes
omnino omnia ad DEI gloriam referre 1. Cor. X,
31. DEOque gratias agere in omni opere,
quod suscipiunt Col. III, 17. omnia denique
DEI verbo & precibus *ἀγιαζεν* q.d. sanctificare
1. Tim. IV, 5.

III. *Differentiam* sumsi primo à *caussa effici-
ente* quæ Episcopus vel Presbyter fuit. Deinde
ab *objecto*, quod fuit mensa sacra. Tum à *forma*,
destinatione nempe solenni ritu prima ejusdem
usurpatione facta. Denique à *sine Cui*, qui DEUS
est; *Cujus*, qui usus sacer est. Quæ omnia nunc
ordine pluribus persequar.

IV. CALISSAM EFFICIENTEM dixi
Episcopum vel Presbyterum fuisse. Cum enim
initio iidem fuerint Episcopi qui Presbyteri, ut
erudite & accurate demonstravit à Scripturis &
antiquitate *Hülsemannus* de Ministr. Consecrat. &
Blondellus Apol. pro sent. Hieron. de Episc. &
Presbyt. ut *Gerbardum* Tom. VI. LL. de Minister.
Eccl. §. 234. p. 132. & Confess. Cathol. lib. II.
Part. II. art. VI. cap. III. p. 28. sqq. *Hildebrandum*,
disp. de Episcop. & alios, meas quoque de Presby-
tero Episcopo, eodemque legitimo Ordinationis mini-
stro Dissertationes nunc taceam; ideo tam Pres-
byteri quam Episcopi dicendi sunt consecrasse
initio altaria seu mensas sacras, idque tum, cum
primum super mensa aliqua S. cœnam celebra-
runt

runt. Neque tamen facile dixerim, Apostolos eorumque successores proximos, ejusmodi hic solenne servasse, quale posterior ætas servavit. Silent enim hic Apostolorum monumenta, silent omnis præterea vetustas: Simplicitas quoque illius ævi id quasi rejicere videtur. Nec hoc pro certo affirmaverim, singulares eos pro consecratione altarium concepisse preces aut formulas: non enim video, unde id possit colligi. Hoc autem est, quod & sentio & dico, Episcopos & Presbyteros primæ Ecclesiæ, super quâ mensâ primum inter preces & hymnos celebrarunt S. cœnam, eam hoc ipso simul consecrasse, secundum illud Pauli 1. Tim. IV. 4. 5.

V. Atque ut Episcopi & Presbyteri primis Ecclesiæ Christianæ temporibus, cum adhuc iidem re ipsâ essent, nominibus tantum discreti, consecrare altaria sunt soliti: ita utrique postea, cum dignitate alteri facti superiores essent, consentiente Presbyterio, ad consecrationem altarium sunt admissi. De Episcopis quidem rescerta, nec probationem requirere videtur. *Presbyteris* verò etiam licuisse consecrare altaria, ex Concilio Agathensi A. C. 506. habito colligit *Blondellus* l. c. p. 152. & quidem ex cap. XXIX. cujus verba hæc sunt: *De penis sentibus id placuit observare, quod sancti Patres nostri Synodali sententiâ censuerunt, ut nullus de his clericus ordinetur, & qui jam sunt per ignorantiam ordinati, ut sicut bigami, aut internuptarum mariti, locum teneant: ministrare Diaconus, aut consecrare altare ejusmodi Presbyter* (ita legit nobis hunc canonem *Blondellus*: in

Con-

onciliis Illustratis Tom. III. p. 650. vox *hujusmodi* abest) *non presumat*. Ex hisce verbis ita includit ille : Si solis *de pœnitentibus* ordinatis esbyteris consecrandi altaris facultas initio emta est, reliquis omnibus, quorum ritè & ordine promotio processerat, illibata atque temerata mansit ; nec eorum quisquam (ex eo nova in Episcoporum gratiam edita decreverunt) *divini violati juris* reus peragendus fuit, & *Canonici* tantum, si antiquæ potestatis morcus retinendæ studium Synodorum quorum-
inque placitis præferre ausus est. Atqui verum-
ius. Ergo & posterius. Atque id ipsum
lem etiam postea p. 285. communi Ecclesiæ
eteris consuetudine firmat. Neque enim ve-
simile esse putat, Benignum & Andochium
Polycarpo consecratos Presbyteros, Divione
& Augustoduni (de quo vid. Martyrol. Roman.
d. Novemb. 1. f. 429. & Septembr. 24. f. 380.) ;
erreolum & Felicem itidem Presbyteros, Ire-
næi discipulos, Vesontione & Valentia (vide
terum Martyrol. Rom. d. 16. Jun. f. 237. & Apr.
3. f. 160. & *Bedam* Hist. lib. I. cap. XXVI.) Ec-
clesiam fundasse, nec ullum ibi altare collocasse.
Nec credibile, Augustinum collegasque Presby-
teros à Gregorio M. in Angliam missos altaria
consecrandi potestate caruisse (vid. eund. *Bedam*.
lib. III. cap. 3). Minus quoque probabile, Fur-
sæum, qui Eastanglorum Evangelista audiit,
Ceddæ Addam, Betti & Diunam, qui mediter-
raneos Anglos ad fidem adduxerunt, ut est ap.

eundem l. c. cap. 21. & Willibrordum, Suitbertum, aliosque ab Egberto Abbate ad Fresonemissos, teste eodem l. c. cap. 10. & in vita Suitberti, populis suo ministerio conversis nunquam mensam sacram apponere ausos, antequam alius unde Episcopum consecraturum accivissent. Ad do narrationem Augustini ex lib. XXII. de C. D. cap. VIII. de Presbyteris suis, ita habentem. *Vir tribunitius Hesperius, qui apud nos est, habet in territorio Fussalensi fundum Zubedi appellatum, ubi cum (afflictione animalium & servorum suorum) domum suam spirituum malignorum vim noxiam perpetuo comperisset, rogavit nostros, me absente, Presbyteros, ut aliquis eorum illò pergeret, cujus orationibus cederent. Perrexit unus, obtulit ibi sacrificium corporis Christi, orans quantum potuit, ut cessaret illa vexatio. DEO protenus miserante cessavit.* Hic certè satis apparet, Presbyteris mensam Domini inscio & inconsulto Episcopo consecrare, imò in locis privatis collocare, interdum licuisse. Neque enim non consecrarunt mensam, cum preces fuderunt & S. cœnam primum super eâ celebrarunt: quæ vera est antiquissima consecrandi ratio est. In primis verò huc pertinet illud Hieronymi epist. 85. ad Evagrium: *Quid enim facit exceptâ ordinatione Episcopus, quod Presbyter non facit?* Id quod hoc mihi suppeditat argumentum: Quicquid præter ordinationem fecit ætate Hieronymi Episcopus in rebus Ecclesiasticis, illud etiam fecit Presbyter. At Episcopus consecravit altaria. Ergo & Presbyter.

VI. Haftenus ergo utrique, tam Episcopi quàm Presbyteri consecrarunt altaria. Sed non perpetuum id fuit. Seculo enim V. Leo I. epistola ad Episcopos German. & Galliaë, quæ exstat Tom. VII. Concil. edit. Paris. p. 198. Presbyteris primùm hanc facultatem eripere est monatus. Secuta postea Leonem Synodus Bracarenfis I. fuit, quæ A. C. 563. can. 37. Presbyteros à consecratione altarium arcuit. Verba Canonis hæc sunt: *Si quis Presbyter post hoc interdictum ausus fuerit chrisma benedicere, aut Ecclesiam aut altaria consecrare, à suo officio deponatur*, T. III. Conc. illustrat. p. 702. Idem repetum sec. VII. Hispalensi Concilio, cujus decreto Presbyteris denunciatur, erigere altaria vel consecrare ipsis nequaquam licere. Verba ita habent: *Septimo examine relatum est nobis, venerandissimum quendam Agapium, Cordubensis urbis Episcopum frequenter chorepiscopos vel Presbyteros destinasse (qui tamen juxta Canones unum sunt) qui absente pontifice, altaria erigerent, basilicas consecrarent. Quod quidem non est mirum, id præcepisse virum Ecclesiasticæ discipline ignarum, & statim à seculari militiâ in sacerdotale ministerium delegatum. Ergo ne ultra talis à nobis licentia usurpetur, communi sententia statuendum oportuit: scientes, quia sicut Presbytero vel Chorepiscopo illicita consecratio est altaris; ita & constitutio. In divinis enim literis, præcipiente Domino, solus Aaron in tabernaculo erexit altare; solus ipse unxit: quia summus utiq; sacerdos DEI erat. Sicut scriptum est de eo: Moses & Aaron in sacerdotibus ejus. Ideoq;*

L 3

id,

id, quod tantum facere principibus sacerdotum jussum est, quorum typum Moyses & Aaron tenuerunt: Presbyteri, qui filiorum Aaron gestant figuram, arripere non presumant. Nam quamvis cum Episcopis plurima illis mysteriorum communis sit dispensatio: quaedam tamen autoritate veteris legis, quaedam novellis & ecclesiasticis regulis, sibi prohibita noverint: sicut Presbyterorum & Diaconorum ac virginum consecratio; sicut constitutio altaris, benedictio vel unctio. Si quidem nec benedicere eis liceat ecclesiam vel altaria consecrare: nec per impositiones manus fidelibus baptizandis, vel conversis ex haeresi, Spiritum Sanctum tradere: nec Chrisma conficere; nec chrismate baptizatorum frontem signare: Sed nec publice quidem in Missa quemquam poenitentem reconciliare; nec formatas cuilibet epistolas mittere. Hec omnia illicita esse Presbyteris vel Chorepiscopis, quia Pontificatus apicem non habent; quem solis deberi Episcopis autoritate Canonum praecipitur: ut per hoc & discretio graduum & dignitatis fastigium summi Pontificis, demonstretur, ex T. II, Concil. ap. Magdeburgenses Centur. VII. cap. IX. f. 142. & Concil. edit. Paris. Tom. XIV. f. 430. 431. Imò jam suà ætate ille Hierarchiæ Ecclesiasticæ auctor, qui Dionysii mentitur nomen, Episcopis solis vendicasse videtur jus consecrandi altaria cap. V. p. 188. Sic enim scribit: ἡ θεῖα θεομοθεσία τῷ τῷ ἱεραρχικῶν τάξεων ὀγαστείαν, καὶ τῷ τῷ θεῖς μύρς τελείωσιν, καὶ τῷ ἱερᾷ τῷ θυσιασθεῖς τελετουργίαν, πῶς τῷ εἰ θεῶν ἱεραρχῶν τελετουργοῖς δυνάμεσιν ἐνιοῶς ἀπεκλήρωσε. Divina lex Pontificalium ordinationum sanctimoniam,

divinæ confectionem unguenti, sacramque altaris consecrationem, reverendissimorum Pontificum officiis atque virtutibus æternâ sorte distribuit.

VII. Ut ne verò Episcopus quivis quævis promiscuè altaria consecraret, cautum est A. C. 538. Aurelianensis Synodi III. canone 15. hunc in modum: *Episcopus in Diœceses alienas, ad alienos clericos consecrandos, vel consecranda altaria, accedere non debet. Quod si fecerit, remotis his, quos ordinaverat, altaris tamen consecratione manente, transgressor canonum anno à Missarum celebritate cessabit*, Cent. Magdeb. VI. cap. IX. f. 288. ex lib. II. Concil. Coloniae impressorum. Idem prohibitum A. C. 549. Concilii Aurelianensis V. Canone VIII. his quidem verbis: *Ile in civitate, ubi pontifex jure humanæ conditionis obierit, nullus Episcopus ante substitutionem deputati per ordinem successoris, aut in civitate, aut per parochias, ordinare clericos, aut altaria audeat consecrare; vel quicquam de rebus Ecclesiæ, præter humanitatem, præsumat auferre*, ib. f. 296.

VIII. Ad MATERIAM sive OBJECTUM consecrationis, ut Philosophi appellant, venio, quo nomine ipsum intelligo altare sive mensam sacram, cujuscunque etiam fuerit materie. Cum enim Christiani initio promiscuè uterentur mensis vel ligneis vel lapideis ad S. Eucharistiæ celebrationem, ut supra jam ostensum ex antiquitate est; ideò non tantum lapideas, sed *lignas* etiam consecrasse, id est, usui sacro destinasse probabile est. Id quod

nec ipsi facile negabunt Pontificii, quando Petrum Apostolum & proximos ab eo Pontifices Romanos ligneam secum portasse mensam fingunt ad sacra celebranda, quam consecratam non fuisse haud putem dicturos Pontificios.

IX. De lapideorum verò altarium consecratione luculentum exstat *Gregorii Nysseni* testimonium, quod ex libro ejus de Baptism. f. 257. supra cap. II. citavimus. *Altare, inquit, cui assisimus, lapis est quidem naturâ communis - - sed quoniam DEI cultui consecratum atq; dedicatum est ac benedictionem accepit, mensa sancta est &c.* Idem colligere est ex illo *Chrysostomi* homil. XX. in II. Cor. VIII. f. 886. ἱερὸν καὶ τὸ πάλιν, λίθος μὲν ὅτι τῶν φύσιν, ἅγιον δὲ γίνεται, ἐπειδὴ σῶμα δέχεται χριστοῦ. Hoc (altare) rursus admirationem habet, naturâ quidem lapis est, SANCTUM autem EFFICITUR, postquam Christi corpus excipit.

X. Nec metallica consecrationis fuisse expertia existimo, quando eorum quoq; usus olim in Ecclesia viguit, ut supra ostendi cap. VI.

XI. Verum enim verò non diu relicta Ecclesiæ hæc libertas fuit, ut pro arbitrio consecrare liceret altaria sive lignea, sive lapidea, sive metallica. Nam initio seculi VI. Concilium Epaunense canone XXVI. sanxit, ne altaria infusione Cbrismatis consecrarentur, nisi lapidea essent, ut videre est T. X. Concil. edit. Paris. f. 645. & Conc. Illustr. Hartmann. Ruel. Tom. III. Period. III. Peric. VI. Diatr. VI. p. 653. idem canon repetitur in Excerptis Egberti Eboracensis Archiepiscopi Tom. XVII. Concil. ed.

ed. Par. f. 495. & in Jure Canonico de Consecr. dist. I. Altaria nisi. Et in Capitulis *Caroli M. T.* XX, Concil. ed. Par. f. 301. Catholica tamen Ecclesia hac lege non tenetur, ut alibi probabo.

XII. FORMA consecrationis sequitur, quam putamus consistere in *primo & legitimo usu sacrae mensae*, quo ipso eam à profanis separabant, & DEO in usus deinceps sacros destinabant, atq; ita sacram faciebant. Id enim est *consecrare* sive *dedicare* (quippe idem valent), *usum* nempe *alicujus rei*, idque fermè *cum festivitate aliqua auspiciari*. Docet id ratio consecrationis aliarum rerum. Theatrum ludis olim destinatum erat. Horum ergo primo usu consecrabatur idem. Hinc *Asconius* in Orat. Cic. contra Pisonem: *Hec oratio, inquit, dicta est ante paucos dies, quam Cn. Pompejus ludos faceret, quibus Theatrum à se factum dedicavit.* Titus Vespasianus in dedicatione amphitheatri, quod ædificarat, quinque millia ferarum occidit, teste *Eutropio* lib. VII. c. 10. f. 579. Templum quid aliud, quàm publicus DEUM venerandi locus est? Consecratur igitur, cum publica DEI veneratio primum in eo instituebatur. Itaque dedicatam Jovis in Capitolio ædem refert *Livius* lib. II. Dec. I. *Ulus* domus est, ut habitetur. Consecratur igitur, quam primum habitari incipit. Hinc Nero cum domum suam absolutam dedicaret, hætenus comprobavit, ut se diceret quasi hominem tandem HABITARE COEPISSE, ut est ap. *Sueton.*

in Nerone cap. XXXI. Patinis utimur in cibis apponendis. Eodem modo eas consecramus, quàm primùm ad mensam eas adhibemus. Ita Vitellius consecravit suam patinam, quam ob immensam magnitudinem Clypeum Minervæ αἰγίδα πολυχὰς dictitabat: in hâc scarorum, cinora, phasianorum & pavorum cerebella, linguas phœnicopterum, murænarum lactes, à Carpathio usque fretoque Hispaniæ per navarchos ac triremes petitarum commiscuit, teste eodem *Suetonio* in Vitell. cap. XIII. Pontis usus est, ut flumina transeamus. Dedicatur igitur primo transitu. Quod fecisse Caligulam laudatus sæpe memorat *Suetonius* in ejus vitâ cap. XXXII. & XIX. Cum enim is pontem sinui Bajano imposuisset, ultro citroque per illum commeavit, biduo continenti. Primo die phalerato equo, insignisque quercicâ coronâ & securi, & cetrâ, & gladio, aureaque chlamyde. Postridie quadrigario habitu, curriculoque bijugi famosorum equorum, præ se ferens Darium puerum ex Parthorum obsidibus, comitante Prætorianorum agmine, & in essedis cohorte amicorum. Denique cum multos è litore invitassèt ad se, eadem pontis dedicatione, repente omnes præcipitavit. Sed quid attinet profanas excutere historias, cum sacræ supeditent exempla, quibus id, quod volumus, abunde planum facere possumus. Altaria tabernaculi Moses dedicavit sacrificiis Exod. XL, 27. 29. Num. VII, 87. 88. labrum infusione aquæ

2
5 2
2 5 2
5 2

aquæ & lotionem, ibid. 30 31. additâ unctione ex mandato divino. Templum Salomonis consecratur orationibus & sacrificiis 1. Reg. VIII. mœnia Hierosolymorum consecratione & perambulatione Nehem XII. recens ædificatæ domus in habitatione Deut. XX, 5. adjunctis ubique precibus & hymnis, sine quibus pii non solent nec debent quicquam incipere. Quin & simulacrum Nebucadnezaris solenni & publicâ veneratione dedicabatur Dan. III, 2. 3. 5. Ut adeo singula hæc tum consecrata fuerint, quum primum cœperunt adhiberi ad eos usus, in quos parata erant.

XIII. Atque ita veteres quoque Christiani consecrationem intelligebant. *Augustinus* Enarrat. in Psalm. CXIII, 2. Tom. VIII. f. 1307. sacra vasa usu consecrari scribit. *Nos pleraque instrumenta & vasa ex hujusmodi materia vel metallo (auro argentoque) habemus in usum celebrandorum sacramentorum, QUO IPSO MINISTERIO CONSECRATA sancta dicuntur, in ejus honore, cui pro salute nostra inde servitur.* Appellat ministerium, ac sine dubio primum intelligit: peracto enim primo jam consecrata erant sacra illa vasa. *Tertulliani quoque & Cypriani linguâ dedicare idem est quod adire, inchoare.*

XIV. Quæ igitur cum ita sint, nemo non intelligit, in quo ponenda forma consecrationis altarium Christianorum sit: nempe in prima eorundem usurpatione, seu adhibitione ad eos usus, in quos exstructa erant. Hoc enim dum fiebat,

fiabat, eo ipso simul sacra illa fiebant & à profanis separabantur mensis. Quæ vero ratio primæ illius usurpationis fuerit, non intelligetur melius, quam ex usibus, in quos illa vetus ecclesia excitavit. Excitavit autem in primis propter sacrificia mystica & S. Cœnæ celebrationem, quemadmodum supra cap. VIII. ex antiquitate demonstravi. Atque ita etiam consecravit eadem, quum ad actiones illas sacras primum adhiberet. Id quod veterum firmare testimoniis, non ab re erit.

XV. Ac primum quidem consecrata Christianorum altaria precibus & hymnis fuisse, laudato sæpe Gregorii Nysseni loco ex lib. de Bapt. efficitur, ubi ait: *Altare hoc sanctum, cui assistimus, lapis est natura communis - - - sed quoniam DEI cultui consecratum atque dedicatum est, ac BENEDICTIONEM ACCEPIT, mensa sancta, altare immaculatum est &c.* Sanctum igitur fieri censebatur altare benedictione, id est, precibus ad DEUM fufis. Non aliter consecratum cum templo fuit altare Tyrriorum. Hic enim, ut est apud Eusebium Hist. Eccl. lib. X. cap. III. f. 107. b. τῶν πεποιημένων ἐντελεῖς θρησκείαι, ἱερουργία τε τῶν ἱερωμένων, καὶ θεοπροπείαι ἐκκλησίας θεσμοί. ὧδε μὲν ψαλμωδίαις καὶ ταῖς λοιπαῖς τῶν θεούθεν ἡμῖν παροδοθεισῶν φωνῶν ἀκροάσασιν. ὧδε δὲ θείαις καὶ μυστικαῖς ὑπεντελεμέναις διακονίαις. σωτηρίας δὲ ἦν πάθος ἀπόρρητα σύμβολα. ὁμοῦ δὲ πᾶν γένος ἡλικίας ἄρρενός τε καὶ θήλεος φύσεως, ὅλη διανοίας ἢ δὲ εὐχῶν καὶ εὐχαριστίας γενηθῶσι καὶ καὶ ψυχῇ, πν

λλλ
γγγ

λλλ
γγγ

τὸν τῶν ἀγαθῶν ὁδόν, τὸν θεὸν ἐγγύαυτον, h. e. eorum, qui praeerant Ecclesiis, legitimi cultus sacrorumque operationes eorum, qui ad illas erant consecrati, & honesti ecclesiarum ritus, hic PSALMODIIS ac reliquis divinitus nobis traditis elogiis, illic divinis ac mysticis ministeriis, sicut & arcana salutaris passionis Symbola, perfici & administrari visebantur: simul & cujusvis aetatis viri ac feminae totis animi viribus hilarique mente ac animo **PRECANDO ET GRATIAS AGENDO DEUM** bonorum auctorem venerabantur. conf. cap. IV. Similiter dedicatum Martyrium, id est aedes Servatoris Hierosolymis à Constant. M. exstructa: ubi etiam οἱ & θεὸς λειτουργοὶ εὐχαῖς ἅμα καὶ διαλέξεσι τῶν εὐαγγελίων κατεκρίνοντο. ἄλλοι δὲ ἐρμηνείαις τῶν θείων ἀναγνώσματων ἐποιῶντο, τὰ ἀπορήτους ἀποκαλύπτοντες θεωρίας. οἱ δὲ μὴ ἀλλὰ τῶν χωρῶν οἰοί τε, θυσίαις ἀνάμοις καὶ μυστικαῖς ἱερουργίαις τὸ θεῖον ἱλάσκοντο, ὑπὲρ τῆς κοινῆς εἰρήτης, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας & θεῶν, αὐτῶν τῆ βασιλείας, ὑπὲρ & πᾶσιν αἰτίαις, παίδων τ' αὐτῶν θεοφιλῶν ἱκετηρίας εὐχαῖς τῷ θεῷ προσαναφέροντες. i. e. sacerdotes & **PRECIBUS** & **disputationibus** banc celebritatem ornabant. Alii sacras lectiones interpretantes, abditos & occultos sensus in lucem proferebant: alii, qui horum nihil poterant efficere, **INCENSENTIS SACRIFICIIS** & mysticis consecrationibus divinum numen placabant, & supplices **DEO PRECES** pro communipace, pro Ecclesia DEI, ipsoque Imperatore harum præclarissimarum rerum auctore, proque ejus DEO charis liberis offerebant, ut idem scribit Eusebius lib. IV. de vit. Constant. M. cap.

cap. XLV. f. 153. b. Et licet hic separatim dedicationis altaris mentio non fiat, consecratum tamen illud una cum templo fuisse, non obscure ex eo colligas, quod *Sozomenus* de consecratione anathematum cum templi consecratione conjunctâ memoriæ prodidit lib. II. Hist. Eccl. cap. XXV. f. 32. his quidem verbis: καὶ οἱ μὲν ἤκον εἰς ἱεροσόλυμα, καὶ τὸ ναὸν καθιέρωσαν, καὶ τὰ ὄπλα τῆ βασιλέως κειμήλιά τε καὶ ἀναθήματα. Illi (Episcopi) contendunt Hierosolymam, & non templum solum, verum etiam thesauros & monimenta ab imperatore illuc missa consecrant. Certe si hæc cum templo consecrata, multo magis cum eodem altare, tanquam longe potior pars, consecratum videtur. Quod ipsum etiam mos illorum temporum persuadet. Sic laudatum modo Tyriorum altare cum templo simul dedicatum fuisse, oratio illa, quæ tum in solenni Episcoporum panegyri habita, & Paulino Tyriorum Episcopo nuncupata est, docere videtur, in qua ut templi totius, ita & altaris, quæ præcipua templi pars est, descriptio & mystica explicatio traditur. Nec consecratum templum fuisse videtur, altari nondum consecrato: nec seorsum primum altare templi sine templo, vel templum sine altari dedicatum illâ ætate legimus. Cæterum quod de precibus in consecrationibus altarium adhiberi solitis diximus, id ipsum firmatum postea A. C. 506. videmus decreto Concilii Agathensis, cujus can. X. ita habet: *Altaria placuit non solum unctione Chrismatis, sed etiam sacerdotali*

*cerdotali benedictione sacrari, Tom. III. Concil. Illustr. Per. III. Peric. VI. Diatr. V. p. 646. Exemplum precum habes in Ambrosii Exhort. ad Virgin. in fine, Tom I. f. 116. Verba hæc sunt: Te nunc Domine precor, ut supra hanc domum tuam, supra hæc altaria, quæ hodie dedicantur, supra hoc lapides spirituales, quibus sensibile tibi in singulis templum secratur, quotidianus præsul intendas, orationesque servorum tuorum, quæ in hoc loco funduntur, divina tua suscipias misericordia. Fiat tibi in odorem sanctificationis omne sacrificium, quod in hoc templo fide integrâ, piâ sedulitate defertur. Aliud suppledat Auctor homil. CCLVI. de Tempore Tom. X. Oper. Augustini f. 1166. his verbis: Ergo dum novam constructionem sanctæ hujus Ecclesiæ libenter attendimus, quam divino nomini hodie dedicamus, invenimus à nobis deberi & DEO nostro maximam laudem, & sanctitati vestræ congruum de divinæ domus ædificatione sermonem. Tunc autem sermo noster congruus erit, si in se aliquid ædificationis habeat, quod utilitati animarum vestrarum DEO vos interius ædificante proficiat. Quod hic factum corporaliter videmus in parietibus, spiritaliter fiat in mentibus: Et quod hic perfectum cernimus in lapidibus & lignis, hoc ædificante gratia DEI perficiatur in corporibus vestris. Principaliter ergo gratias agamus Domino DEO nostro, à quo est omne datum optimum, & omne donum perfectum: & ejus bonitatem totâ cordis alacritate laudamus, quoniam ad construendam istam domum orationis fidelium suorum visitavit animum, excitavit affectum, surrogavit auxilium, inspiravit nec dum
volen.*

volentibus ut vellent, adjuvit bonæ voluntatis conatus ut facerent, ac per hoc DEUS, qui operatur in suis & velle & perficere pro bona voluntate, hæc omnia ipse cæpit, ipse perfecit. Et quia opera bona in conspectu suo nunquam esse permittit inania, fidelibus suis quibus operantibus præbuit virtutis suæ favorem, tribuet condignam pro tanta operatione mercedem. Adhuc amplius agenda sunt gratiæ DEO nostro. Hanc enim Ecclesiam, quam fecit nomini suo construi, fecit etiam sanctorum martyrum reliquiis amplius honorari. Hæc ille. Recentiorum Græcorum preces recitat Goar. in Euchol. pag. 835.

XVI. Deinde in altaris dedicatione S. quoque cænam celebravit antiquitas. Patet id è Chrysostomi homil. XX. in 2. Corinth. VIII. f. 886. ubi de altari Christianorum ait: λίθος μὲν ἔστι τὸ πρὸς φύσιν, ἅγιον δὲ γίνεται, ἐπεὶ δὴ σῶμα δέσμεται χριστοῦ. natura quidem lapis est, sanctum autem efficitur, postquam Christi corpus excipit. Quod si igitur altare tum demum fieri sanctum Chrysostomus censuit, quando impositum illi corpus Christi fuit (fuit autem in celebratione S. Eucharistiæ impositum:) hoc ipso sane simul docuit, adhibitam ætate sua in dedicatione altaris S. Eucharistiam esse. Sic enim concludo: Per quodcunque altare fit sanctum, illud in ejusdem dedicatione fuit adhibitum. Atqui per receptionem corporis Christi fit sanctum. Ergo. Majoris vim ipsius vocis consecrandi vis declarat. Quid enim aliud est consecrare, quam sacramentum facere? Minorem Chrysostomi exhibent verba.

ba. Jam porro argumentor : Si altare in dedicatione recepit corpus Christi , sequitur , Eucharistiam tum super eo celebratam fuisse. At verum prius. Ergo & posterius. Assumptio ante probata. Propositionem ratio S. coenæ firmat. Hæc enim dum celebratur super altari, corpus Christi ei impositum ab eodem recipitur. Missam nemo hic somniet. *Chrysostomus* enim de sacramento tantum hic loquitur, ut antecedentia & consequentia docent ; non item de sacrificio Missæ, quod ignoravit prorsus. *Chrysostomo* addo *Eusebium*, qui in dedicatione templi & altaris Tyrriorum l. c. commemorat *Θείας καὶ μυστικὰς ὑπηρετίας* *divina & mystica peracta ministeria*. Quod de administratione Sacramentorum imprimis S. Eucharistiæ intelligendum. Ut enim sacramenta generatim *μυστήρια*, *μυστήριαι*, *τελεταί*, *τελειώσεις*, *τελετήρια*, *τελεστικά* ἢ *τελειωτικά μυστήρια*, *τελειωτικὰς Θεώσεις*, *ιεραρχικὰς τελεταί* *Græci* appellantur *Patres* : ita sacram coenam speciatim *Chrysostomus* homil. XLIV. in Matth vocavit numero multitudinis *τὰ μυστήρια*, *Dionysius Eccl. Hierarch. cap. III.* *τελετῶν τελετῶν*, *ιεροτελεσίαν*, *τῶν ιεροτελεσιῶν εὐχαριστίαν*. Addit *Eusebius σωτηρίας πάσης ἀπόρρητα σύμβολα salutaris passionis arcana & Symbola*. Quod de pane & vino interpretor, hæc enim sunt Symbola corporis pro nobis cruci affixi, & sanguinis pro nobis effusi, adeoque salutaris passionis : hæc item *ἀπόρρητα*, *arcana* recte appellantur, quod non facile solebant veteres

teres ea in vulgus efferre, ut alibi demonstra-
tum. Vide interim *Casaub.* Exerc. ad *Annal. Ba-*
ron. XVI. n. 43. pag. 396. Sed ut tandem pateat,
quo fine hæc allata, placet rem redigere in Syl-
logismum, atque ita argumentari. Ubicun-
que adhibitæ *Θείαι καὶ μυστικαὶ Δεσπονίαι καὶ σω-*
τηρίαι πάσης ἀπορρήτου σύμβολα, ibi sacra Eucha-
ristia celebrata. Atqui in dedicatione altaris &
templi Tyriorum adhibitæ sunt illæ *Δεσπονίαι καὶ*
σύμβολα. Ergo. Minor *Eusebii*, Major probata
ante.

XVII. Sequitur *Unctio*, quam in altarium
dedicatione precibus & Eucharistiæ tandem su-
peradditam fuisse, *Dionysius* non quidem ille
Areopagites, at scriptor tamen admodum an-
tiquus, cap. III. Hierarch. Eccl. testatur primo
generatim p. 176. τῷ θείῳ μύρῳ χρῆται πρὸς παν-
τὸς ἱερῆς τελεσιουργίας. Unguento divino utitur ad
omnis sacre rei consecrationem. Deinde specia-
tim p. 177. καὶ τὰτο δὲ ἱεραρχικῶς ἐννόησον, ὅτι καὶ
ἡ θεία θυσιασθεὶς τῷ ἱερῶν τελείωσιν, ἢ τῶν ἀγίων
πατρῶν τελῶν θεσμοθεσία, ταῖς ἡ ἱερωτάταις μύραις
τελετουργεῖ παναγέσιν Ἱπικύσεσιν. Et hoc item sacra-
tius adverte, quod divini quoque altaris consecra-
tionem sanctissimorum mysteriorum lex, sacratissimi
unguenti castissimis infusionibus perficit. Idem po-
eva Concilium Agathense can. 10. compro-
bastit, jubens, ut altaria unctio *Chrismatis* con-
secrentur. Comprobavit etiam & sanxit Conci-
lium Epaunense Can. 26. cujus decretum secuti
postea

postea & alii sunt, ut supra vidimus. Videtur autem hæc altaris unctio ex veteri Testam. in Novum manasse. Ibi enim de mandato divino adhibitam fuisse, constat ex Exod. XL, 10. ad significandam unctionem Christi, qui est altare N. T. Hebr. XIII, 10. unctusque oleo lætitiæ præ consortibus suis Psalm. XLV, 8. Act. X, 38. idque secundum humanam naturam, ut, quemadmodum altare V. T. per unctionem fiebat aptum ad sacrificia, ita ipse quoque illâ unctione fieret aptus ad sacrificium crucis, quod tanquam sacerdos obtulit. Deinde etiam externa illa altaris Levitici unctio admonere debebat Israëlitas de mysticâ & interiori altarium cordis unctione. Unguenda quippe illa oleo lætitiæ Ps. XLV, 8. oleo sancto Ps. LXXXIX, 21. chrismate 1. Joh. II, 20. 27. id est Spiritu S. ejusque donis; oleo item fidei Matth. XXV, 4. ut sint idonea ad sacrificia laudis Psalm. L, 14. 23. gratiarum actionis Ps. CVII, 22. justitiæ Ps. IV, 6. poenitentiae Ps. LI, 19. & suffimentum precum Psalm. CXLI, 2. Apoc. V, 8. VIII, 3. 4. Atque hæc ratio videtur fuisse unctionis altarium in V. T. quæ quidem ratione significationis typicæ abrogata cum cæteris ceremoniis est, nec ita retinenda omninò in N. T. fuit. At Patres quidam veteris Ecclesiæ Christianæ, quum ad sacrarum quoque mensarum in usum S. Eucharistiæ paratarum consecrationem liberè adhibuerunt, (quâ tamen ceremonia carere potuissent) videntur imprimis spectasse significationem ejus *pæda-*

gogicam. Et hætenus quidem non adeò male retinuerunt : quia ut circumcisio quamdiu libera habebatur cerimonia, vitii nihil habuit Act. XVI, 3. 1. Cor. VII, 18. 19. ita & unctio illa, quatenus ut cerimonia aliqua *pædagogica* liberè fuit adhibita, vitio caruit. Verùm ubi postea accessit opinio *necessitatis* per decreta Romani Pontificis in orbem Christianum invec̃ta, accessit etiam ipsi unctioni tantùm vitii, ut eodem jure, quo circumcisio olim Gal. II, 3. 4. V, 2. 3. seqq. VI, 12. 13. tolli debuerit. Quæ etiam causa est, quod hodie orthodoxa Ecclesia ceremoniâ istâ in mensarum sacrarum dedicatione non possit ritè uti. Neque enim adhuc heterodoxa Pontificiorum cohors necessitatem illi affingere desinit, quin Physicam etiam illi superaddit virtutem, ac tantùm non magicam. Nec tanta ejus antiquitas est, quanta Pontificiis videtur. Quod doctissime ostendit *Bebelius* loc. cit. §. 16.

XVIII. Cæterum seculo adhuc VIII. id genus ceremonias in dedicatione altarium adhiberi solitas reperio, ab ipsis etiam Pontificibus Romanis. Sic enim scribit Paulus I. ad Pipinum: *Mensam illam, quam olim sanctæ recordationis Domino & germano nostro, beatissimo Stephano Papæ, & per eum B. Petro Apostolo, obtulistis, cum hymnis & canticis spiritualibus, Litaniæ laudes sollemniter DEO referentes, infra aulam ipsius principis Apostolorum, introduximus: eamq; vestri missi, in sacram confessionem, super corpus scilicet ejusdem cælorum re-*
gni

gni Janitoris, ex vestri personâ obtulerunt: quam & Chrismate unctiōis sanctificantes, & sacram oblationem super eam imponentes, sacrificium laudis DEO omnipotenti, pro eternâ animæ vestræ remuneratione, & regni vestri stabilitate obtulimus: decernentes apostolicâ censurâ, sub anathematis interpositione, nulli inquam licere, eam ab Ecclesiâ B. Petri abalienare. Et ecce, memoriale vestram, eâdem apostolicâ aulâ fulgens, permanet in æternum, epist. XIV. secundum Codicem Carolinum, XXVII. secundum codicem Vaticanum, V. secundum collect. Sirmondi Tom. XVII. Concil. edit. Paris. f. 622. & Centur. Magdeb. VIII. cap. VI. f. 177. Imò IX. quoque sec. ita consecrata fuisse altaria, oblationibus tantum additis, Centuriarum Magdeburg. conditores canone 24. Concilii Aquensis ex Tom. II. Concil. Coloniae impressorum docent his verbis: *Altaria erigit, eisque oleum superfundit, ac sancto chrismate perungit, ac de factis dictisq; Jacob melodiam Christo canit, & à fidelibus oblationes, vota, & pretiosarum diversarumque rerum, ad decorem divini cultus, sacerdotum ceterorumq; ministrorum Christi usus, pauperumq; receptionem ac recreationem, suscipit donaria*, Cent. IX. cap. VI. f. 123.

XIX. Atque utinam his contenta ritibus sequentium seculorum fuisset Ecclesia, doctrinamque potius servare incorruptam, quam ceremonias præter modum cumulare studuisset! sic minus certè hodie querelarum foret. Verum contra potius acta & facta omnia, neglectâq;

doctrinae puritate ad superstitionem usque defudatum in augendis ritibus est, inprimis in Romanâ Ecclesiâ, secundâ aliâs superstitionum matre & solerti vanarum cerimoniarum magistra, cujus hâc in re studium & *περὶ τῆς αἰτίας* alio loco persequemur.

XX. Jam FINEM consecrationis considerare juvat: quem quidem hunc fuisse puto, ut beneficio illius mensæ Christianorum publicæ à profanis separatae, aptæ atque idoneæ fierent ad usus illos sacros, quorum gratiâ ipsæ excitatae erant. Etsi enim veteres optimè intelligebant, sacra Christianorum certo loco alligata non esse, ut in V. T.; tamen non decere existimabant, ea ubivis terrarum, nullo locorum habito discrimine, tractare. Nec eâ in opinione errarunt. Cum enim omnia in Ecclesiâ fieri debeant *καὶ τὰ ἐν καὶ ὁ χημόνας*, præcipiente Apostolo 1. Cor. XIV, 4. convenit utique, non tantum certam habere ædem, ubi ordinarii Christianorum ad sacra ipsorum peragenda conventus agantur, in quo Ecclesiam inde ab initio multum semper operæ posuisse, nemo tam hospes in antiquitate est, qui ignoret; sed etiam in illâ ipsâ delecta æde, pro varietate officiorum sacrorum, varia constituere loca, & destinare alium quidem concionibus habendis, alium sacramentis dispensandis, alium aliis. Quin & hoc decorum aque adeò necessarium est, ut, quando uti incipimus locis vel fabricis sacris ad sacra officia destinatis, laudemus DEUM, cujus

ius benignitati, quicquid boni nobis contingit, acceptum referrri oportet. Sanè hoc Apostolus præcepit Coloss. III, 17. hoc David fecit suam dedicans domum, ut est in Inscriptione Ps. XXX. hoc veteres etiam Christiani solenniter præstiterunt, ubi sedatâ, quæ tantopere sævierat, tempestate, tranquillo otio ipsis facultas erigendi templa concessa fuerat, teste Eusebio Hist. Eccl. l. X. c. III. f. 107. & l. IV. de vit. Const. M. c. XLV. f. 153. hoc idem in altarium sive mensarum sacrarum dedicatione olim observatum.

XXI. Et quemadmodum finis consecrationis ciborum gratiarum actione peragandæ is est, ut hoc modò cibi fiant idonei ad usum. 1. Tim. IV, 3. omnisque res à DEO creata per verbum DEI & preces consecretur, eum ob finem, ut eâ liceat ritè uti 1. Tim. IV, 4. 5. Ita etiam consecrationis mensarum s. altarium finis est, ut hoc ritu illa fiant apta & idonea ad suos usus. Hi verò qui sint, supra jam expositum cap. VIII. est. Veterem autem Ecclesiam in consecratione altarium eum quoque finem, quem hætenus explicuimus, intendisse & spectasse, docere sæpe jam laudatum sæpiusque laudandum Gregorii Nysseni testimonium videtur: *Altare hoc sanctum, cui assistimus, lapis est naturæ communis, nihil differens ab aliis crustis lapideis ex quibus parietes nostri exstruuntur & pavimenta exornantur: sed quoniam DEI cultui consecratum atque dedicatum est ac benedictionem accepit, mensa sancta, altare immaculatum est, quod non amplius ab omnibus, sed à solis sacerdotibus iisq; venerantibus contrectatur.*

Consecratum hic ait altare, & quidem *cultui divino* live propter cultum divinum. Cultum autem DEUM ad altaria fuisse sacrificiis mysticis, ideoque erecta etiam fuisse illa, memorato capite jam planum factum. Ex quo probabile est, consecrasse illa non alium ob finem, nisi ut ad illa sacrificia cæterosque usus, quorum gratiâ exstructa erant, fierent apta atque idonea, adeò quidem, ut ipsa ad nullos in posterum profanos usus adhiberentur, nec alibi quàm in iis solennia & publica Christianorum sacra ordinario modo celebrarentur. Atque hoc ipsum velle mihi videtur ista *Gregorii* dictio.

XXII. Sed de *Causis* hætenus. Sequuntur ADJUNCTA. Quo referre placet consecrationis originem, usum licitum & *ἀνὰ φερον*, solennitatem, anniversariam denique memoriam. De singulis pauca.

XXIII. Primò de *Origine*. Hæc verò non ex uno fluxisse fonte videtur, sed è diversis, prout ipsa consecratio diverse consideratur. Vel enim *generatim* consecrationis voce intelligitur prima mensæ alicujus ad S. Eucharistiam celebrandam usurpatio, cum precibus & lectione scripturarum, alias adhiberi solitis, conjuncta; vel *speciatim* solennis illa ceremonia Ecclesiastica significatur, prout certo ordine fiebat in Ecclesiâ veteri. Si *priori* modo consecrationis vox sumitur, non dubito ejus originem ad *Apostolos* referre. Cum enim hi præceperint, facere & incipere omnia in nomine Domini, adhi-

bitis

itis piis precibus Coloss III, 17. ideò sane probabile est, eos quoque, quum vel domo aliqua vel mensâ ad ordinaria sua sacra cœperunt uti, veneratos numen divinum piis fuisse precibus, ætiam illis, quibus aliàs uti in conventibus suis & actionibus illis sueverant: aliàs secum ipsi pugnassent dicentes aliud, aliud facientes. Sin-
 posteriori modo consecratio spectatur, non Apo-
 stolis, sed *Episcopis & Presbyteris*, Apostolorum tempora insecutis ejus vendicanda institutio est. At cuinam *nominatim*, definire est difficile. In historiâ Romanæ Ecclesiæ dedicationes altarium primis tribui Pontificibus, Evaristo, Higinio & aliis, *Hospinianus* de Orig. Templ. lib. IV. cap. III. f. 385 scribit, quo auctore, non addit. In *Platina* certe & *Petro de Natalibus* tale quid non reperiri. Sed ipse isti sententiæ non subscribit, quod non conveniat cum iis, quæ de origine altarium disputaverat lib. II. cap. VI. Præferre tamen eorum videtur opinionem, qui Felici I. tribuunt, in qua fuisse constat nostrum *Chemnitium* p. m. Part. I. Exam. Conc. Trid. de Tradit. pag. 86. At *Bellarmino* parum probatur, quin diserte assertionem istam *mendacium* appellare non erubescit Tom. I. lib. IV. de verbo DEI cap. III. f. 46. Et hoc, inquit, *mendacium* est. Constat enim, *Sylvestrum* auctorem hujus ritus fuisse. Videtur *Chemnitium* decepisse epistola 1. Felicis IV, ubi multa disputantur de consecratione altarium, sed nihil ibi instituitur novi, sed solum antiqui ritus explicantur. Velim modestius & consideratius locutus esset.

Neque enim quisquam unquam poterit Chemnitium hîc convincere *mendacii*, etiamsi fingamus (quod tamen non concedimus) *dixisse falsum*. Et licet *Petrus de Natal.* lib. X. cap. XXXVII. f. 207. Sylvestro vendicet originem dedicationis altarium; novum tamen non est, in historia Romanæ Ecclesiæ, unam eandemque rem ad plures referri Pontifices. Sic Felicem I. *Platina* in ejus vita p. 33. instituisse scribit, ut nullibi, necessitate excepta, quam in sacro loco sacrificium, quod Missam appellant, celebraretur. Idem *Petrus de Natalibus* Catal. Sanct. lib. XI. cap. III. f. 224. Syricio tribuit. At jus Canonikum de Consecrat. Dist. I. cap. 15. Sylvestro vendicat. Felicem IV. autem hujus rei auctorem epistola ipsius decretalis facere aliis videtur. Et ejusmodi sunt multa alia, de quibus inter ipsos Pontificios non satis convenit. Nec dubito, si simile quid hîc etiam accidisse, & si *Bellarminum* cujuscumque è grege suo testimonium hanc in rem habuit, Chemnitio certe tale suam in sententiam non defuisse. Quid enim attinuisset, hîc aliquid fingere? Imo ipse l. c. provocat ad illos Historicos, qui regno Pontificio adhærent: quoniam nunquam fecisset, nisi consentientes aliquos vel saltem unum habuisset. Quid multa? Ipsum *Bellarminum* suam hîc sententiam in *Retractione* correxisse & Chemnitium ab impacto falsi crimine absolvisse, noster scribit *Hulsemannus* Anti-Bellarmin. cap. IX. §. ult. p. 126. Interea grate acceptamus animo ingenuam istam *Bellarmini* d. orig.

rigine consecrationis altarium confessionem, amque opponimus omnibus illis, qui vel Apostolosejus faciunt auctores, vel tantam einessitatem affingunt, ut contendant, sacramentum altaris non posse celebrari nisi in altari consecrato. De quibus alibi dicetur commodius.

XXIV. Cæterum usum consecrationis eo modo, quo apud veteres fiebat, fuisse *licitum*, non unâ videtur effici ratione. Primum enim consentanea illa præceptis Apostoli fuit 1. Cor. 14, 31. Col. III, 17. 1. Tim. IV, 5. deinde pertinebat ad decorum & bonum ordinem in Ecclesiâ servandum 1. Cor XIV, 40. Tertiò, instituebatur viris eruditis & piis, & Ecclesiæ curam agentibus. Quartò cum nullâ lege nec divinâ nec naturali pugnabat. Quinto orthodoxi eam nunquam improbarunt.

XXV. Etsi vero, prout generatim significat primam mensarum sacrarum cum precibus ad DEUM fusis ad S. Eucharistiam usurpationem, non tantum licita, sed etiam *suo modo necessaria* est; tamen quatenus hoc loco ut cerimoniam ecclesiasticam certo constans ordine, ab Ecclesiâ libere recepto, spectatur, *ἀδιαφοροῦς* tantum, seu *libera*, non item necessaria est. Neque enim præcepta à DEO, nec prohibita est, sed ab Ecclesia libere usurpata ad ædificationem, ordinem & decorum est: id quod ad *ἀδιαφοροῦς* sufficit.

XXVI. De solennitate idem, quod de solennitate consecrationis templorum videtur dicendum,

dicendum, sive *ortum* spectes, sive *modum*. Ut enim Ecclesia primis à nato Christo seculis non reperiebat locum, ubi tuto consisteret, tantum abest, ut solemniter consecrare vel templa vel domos, ubi sacri plurimum clam agebantur conventus, licuerit: ita quoque solenni altarium consecrationi, eandem ob causam tum temporis nihil loci relictum videtur fuisse. In quo non contra dicentes, puto, habebimus ipsos Pontificios, cum de templorum consecratione idem plane doceat *Bona Rer. Liturg. lib. I. c. XX. p. 299*. Videntur autem solennes factæ illæ consecrationes seculo demum IV. imperante Constantino M. cujus auspiciis & templa & altaria ædificari magnifica, utraque etiam simul consecrari solenniter cœpta. Juvat audire hâc de re *Eusebium*, testem gravissimum, qui solennium enecæniorum ortum lib. X. Hist. Eccl. cap. III. f. 107. b. graphice descripsit his verbis: ὅτι δὲ τότε, τὸ πᾶσιν εὐκταῖον ἡμῖν καὶ ποθέμενον συνεκροῦτο θεῖον, ἐγκαινίων ἑορταὶ καὶ πόλεις, καὶ τῶν ἁγίων νεοπαγῶν προσευκτηρίων ἀφιερώσεις. ὁπότε κόπων τὲ ὅτι ταυτὸ συνελεύσεις, τῶν πόρρωθεν ἐξ ἀλλοδαπῆς, συνδρομαί. λαῶν εἰς λαὸς φιλοφρονησάντων χεῖρας σώματα μελῶν εἰς μίαν συνιόντων ἀρμονίας ἐνώσιν. Συνήχθη δ' ἐν ἀκαλῆθως περὶ ῥήσει πνευματικῇ μυστικῶς τὸ μέλλον προσημανέση, ὅς ἐστι πνεῦμα ὅς ἐστι, καὶ ἀρμονία πρὸς ἀρμονίαν. καὶ ὅτι ἡ ζωὴ ὁ λόγος δι' αἰνιγμάτων ἀψευδῶς περιανέτειντο. μία τὲ ἦν θεὸς πνεῦμα διὰ πάντων τῶν μελῶν χωρῆσαι δυνάμεις. καὶ ψυχὴ τῶν πάντων μία, καὶ

θεοθυμία πίστεως ἡ αὐτή • καὶ εἰς ἐξ ἀπάντων θεολο-
 γίας ὑμῶν • ναὶ μὴν καὶ τὰ περὶ γυμνῶν ἐντελεῖς
 θρησκείαι, ἱερουργίαι τε τὰ ἱερωμένων, καὶ θεοπρε-
 τεῖς ἐκκλησίας δεσμοί • ὧδε μὲν ψαλμωδίαις καὶ ταῖς
 λοιπαῖς τῶν θεόθεν ἡμῖν παραδοθεισῶν φωνῶν ἀκροά-
 τεσιν • ὧδε δὲ θείαις καὶ μυστικαῖς ὑπεναντίας δια-
 κονίαις • σωτηρίᾳ τε ἣν παῖδες ἀπορρήτα σίμβολα
 ἡμεῖς δὲ πᾶν γένος ἡλικίας ἀρρέλός τε καὶ θήλεα φύ-
 τεως, ὅλη διανοίας ἰσχύϊ δι' εὐχῶν καὶ εὐχαριστίας
 μεγαλοῦτι νῶ καὶ ψυχῇ • τὰ τὰ ἀγαθῶν ἀγαθίον θεὸν
 ἰγέραιρον • ἐκίνει δὲ καὶ λόγος ἅπας τὰ παρόντων ἀρ-
 χόντων πανηγυρικῶς • ὥς ἐκάστω παρῆν δυνάμεως
 θειάζων τῷ πανήγυριν. h. e. Optatum ea tempestate
 & desideratum nobis spectaculum exhibetur, celebra-
 tiones videlicet Encaniorum per civitates, & oratorio-
 rum recens structorum consecrationes, episcoporum
 conventus, concursus eorum qui procul à se invicem
 dissiti, in alienis regionibus habitabant, populorum
 ergo populos benevolentia, coadunationem membro-
 rum corporis Christi, in unam harmoniam coëuntium.
 Itaque secundum vaticinium prophetae, quod futurum
 erat mysticè tum antea significantis, conjungebatur os
 ossi, junctura junctura, & quæ alia sermo Propheticus
 enigmatische quidem, sed veraciter prædixit. Una
 agebat in membris omnibus divini spiritus virtus, &
 erat omnibus anima una, & fidei propositum idem,
 & divinitatis celebratio ex omnibus una, quin & eo-
 rum, qui præerant Ecclesiis legitimi cultus, sacro-
 rumque operationes eorum, qui ad illas erant consecra-
 ti, & honesti Ecclesiarum ritus hic Psalmodiis ac reli-
 quis divinitus nobis traditis elogiis, illic divinis ac
 my-

*mysticis ministeriis , sicut & arcana salutaris passionis
Symbola , perfici & administrari visebantur , simul
cujusvis ætatis viri ac feminae totis animi viribus
larique mente & animo precando & gratias agendo
DEI bonorum autorem venerabantur. Denique
& ecclesiarum præsides , quotquot aderant , panegyri-
cis sermonibus , quisquis pro viribus , panegyricis
conventus ornabant & laudabant. Hactenus Euse-
bius , ortum simul & modum solemniū consecra-
tionum declarans. De tempore , quo so-
lemnes fieri cœptæ ejusmodi consecratio-
nes , nobis convenit cum iis , qui Sylve-
strum I. , cujus ætas in tempora Constanti-
ni M. incidit , decreto sanxisse dicunt , ut
altarium consecrationes solennes essent, cum
Antonin. tit. 9. cap. 2. Quanquam quod aucto-
rem hujus rei nominatim attinet, nostrum non
dum addere placuit calculum. Fuisse autem
illâ ætate cum templis conjunctim consecrata
altaria, argumento illud esse supra diximus, quo
oratione illâ, quæ in dedicatione templi Phœ-
nicum habita, & superioribus verbis ab Eusebio
proximè subjuncta est , ratio altaris perinde
templi mysticè explicatur, nec usquam, vel
illud ipsum , vel alia eaque prima sine templis
separatim consecrata fuisse altaria , traditur.
Quo etiam fit, ut, qui in dedicandis templis so-
lemnitatis *modus* fuit, eundem etiam in dedica-
tione altarium obtinuisse credendum sit. Me-
lius hunc discemus , si dedicationem Martyrii
i.e. sacræ martyrum ædis, Hierosolymis in Go-
gotha*

gotha à Constantino M. exstructæ, perlustraverimus, memoriæ ab eodem Eusebio proditam lib. IV. de Vit. Const. M. cap. XLIII. XLIV. XLV. Audiemus autem Latine potius quàm Græcè (quoniam locus est paulo longior) loquentem ex interpretatione Jo. Christophoroni: *Inter ea verò dum hæc ab Imperatore demandata gererentur, alter ab eodem nuncius festinans supervenit, qui Synodum Imperatoris literis commonet, ut celeriter & sine procrastinatione Hierosolymis proficiscerentur. Cum igitur omnes Phœnicum Episcopi publicis vehiculis ad constitutum locum contenderent, celeriter totus ille locus frequentissimo DEI cœtu refertus est: confluentibus nimirum eodem tempore Hierosolymas cujusvis provincie Episcopis. Nam Macedones suæ metropolis Episcopum legebant: Pannoni & Mysi suum etiam juvenutis florem, tanquam DEI impuberem cœtum miserant. Aderat ex Persiæ Episcopis divinum monumentum, vir summus & in sacris scripturis exercitissimus. Jam Bithyni & Thraces synodi frequentiam suâ præsentiam ornabant: nec deerant lectissimi quique Ciliciæ. Sed & ex Cappadocia, qui doctrinâ & eruditione præcipui credebantur, medii inter alios collocati enituerunt. Præterea omnis Syria & Mesopotamia, Phœnicia, Arabia, Palæstina, Ægyptus etiam & Africa, & Thebanæ gentis Episcopi, magnificum illum DEI cœtum simul omnes implebant: quos immunerabilis penè ex omnibus provinciis multitudo sequebatur. Hisce verò omnibus præsto fuerunt certi ministri. Nam ex ipsâ curiâ delegati erant spectata probitate viri, qui Imperatoriis sumtibus celebritatem banc illustrarent. Sed ho-*

rum

rum facile princeps Marianus, fide & prudentiâ velip
Imperatoriperquam necessarius: cui quod sacrarum
scripturarum singularem usum haberet, & professione
veræ religionis duris illis tyrannorum temporibus cla-
rus evaserat, non sine causa rerum istarum dispositio
data est. Is verò se Imperatoris voluntati castissimum
& integerrimum ministrum præbens, cum gratiâ qua-
dam & suavi humanitate, tum splendidis convivis, &
læcis computationibus cœtum illum honorifice tractabat.
Jam pauperum nudis corporibus, & cæterorum cum
virorum tum feminarum infinitæ penè multitudini, in
summâ victus inopiâ, & reliquarum oportunitatum
egestate posita, prolixè & abundanter pecunias & ve-
stes largitus est. Templum verò omne magnificis regi-
isque donis ornaverat. Atq; hic quidem hoc genere
officii perfunctus est. Interea sacerdotes & precibus &
disputationibus hanc celebritatem ornabant. Jam
alii divini regis præclaram in Servatorem benignitatem
prædicabant: simul etiam oratione persequerantur
summam sacræ Martyrum ædis magnificentiam: alii
celebri rerum divinarum apparatu, quæ sacris monu-
mentis depromebatur, præsentibus convivium, quo &
animos & aures dapibus & reliquo deliciarum genere
pascere, instruebant: alii sacras lectiones interpre-
tantes abditos & occultos sensus in lucem proferebant:
alii, qui horum nihil poterant efficere, incruentis sa-
crificiis & mysticis consecrationibus divinum numen
placabant, & supplices DEO preces pro communipace,
pro ecclesiâ DEI, ipsoq; Imperatore harum præclarissi-
marum rerum autore, proq; ejus DEO charis liberis
offerebant. Quo etiam in loco nosmetipsi, cui multa
supra

supra nostram dignitatem tributa sunt, publicis iisque
 sanè variis orationibus celebritatem illam exornaba-
 mus: cum aliquando quæ magnificè ab Imperatore
 gesta essent, scriptis ederemus: aliquando propheticos
 sensus, propositis quibusdam evidentibus signis, expli-
 caremus. Hoc modo hujus Martyrii dedicationis con-
 secrationisq; celebritas, ipso tricesimo Imperatorii re-
 gni anno, summo omnium gaudio ac letitia consum-
 mata fuit. Hæc Eusebius, ex quibus discimus,
 solemnitatem consecrationis ut templorum ita
 & altarium positam fuisse istâ ætate (1) in sole-
 mni Episcoporum & aliorum hominum conven-
 tu, (2) in publicâ omnium lætitiâ, publicis
 conviviis declaratâ, (3) in beneficentiâ singu-
 lari erga pauperes, (4) in magnificâ anathe-
 matum collatione, (5) in orationibus Pane-
 gyricis, (6) in publicâ Scripturarum interpre-
 tatione, (7) in solemnibus disputationibus, de-
 nique (8) quod primum fuit, in precibus & in-
 cruentis sacrificiis, à quibus, ut supra dictum,
 removenda minimè S. Eucharistiæ celebratio.

XXVII. Neque verò tantum solenniter
 primum altare consecratum, sed etiam postea
 solenniter culta anniversaria dedicationis semel fa-
 ctæ memoria est. Videtur hic mos, perinde ut
 solemnitas consecrationis, Constantini demum
 cœpisse ætate, & primum quidem in Ecclesiâ
 Hierosolymitanâ, quæ memoriam dedicationis
 Martyrii primum anniversario festo coluisse di-
 citur. Testis est Sozomenus Hist. Eccl. lib. II. cap.
 XXVI. f. 32. his verbis: ἐν τῇ αὐτῇ τῇ
 N τῇ

τὴν δεκάδα τῆς Κωνσταντίνου ἡγεμονίας ἐξεργασθέν-
 τιν ἐν ἱεροσολύμοις νεώ πρὸς τὴν κρανίαν χώρον, ὃ μέγα
 μνηστέριον προσηγορεύεται, πρὸς ἀγαθὸν εἰς τὴν
 μαρτυρίαν, ἀνὴρ δὲ ἐν ἀξίᾳ βασιλικὸς παχυρρά-
 φος, ἀπέδωκε τῇ σωφροσύνῃ βασιλέως Ἰππολύτου,
 πρὸς κελευσθέντων ἐν τάχει τὰ ἱεροσολύμα καταλα-
 βεῖν, καὶ τὴν νεώ καθιερώσαι. τὸτο δὲ καὶ πρὸς βεβύ-
 λου μνηστέριον ἀναγκαῖον ἐνόμισε πρότερον ἐν τῇ σωφρο-
 σύνῃ τῶν Ἰπισκόπων, διαθεῖναι καὶ πρὸς ἀλλήλους
 διαφοράς· ἔτω τὴν κεκαθαρμένην διχονοίαν καὶ λυ-
 πην, ἵπτι τὴν ἀφίερωσιν δὲ νεώ χωρήσῃ· πρὸς φρον-
 τὴν εἶναι τοιαύτην πανηγύρεϊ τὴν ὁμόνοιαν τῶν ἱερέων. καὶ
 οἱ μὲν ἤκουον εἰς ἱεροσολύμα, καὶ τὸ ναὸν καθιέρωνται,
 καὶ τὰ πρὸς τὴν βασιλέως κειμήλιά τε καὶ αἰαθήμα-
 τα, ἀεὶ εἰσέτι νῦν ἐν τῷ δε τῷ ἱερῷ οἴκῳ αἰάκωνται,
 καὶ πολὺ παρέχει θαῦμα τοῖς θεωμένοις, πολυτελείας
 καὶ μεγέθους ἕνεκα. ἐξ ἐκείνων δὲ, ἐτήσιον πάντων
 εὐορτίῳ λαμπρῶς μάλα ἄγχι ἢ τῶν ἱεροσολύμων ἐκ-
 κλησία· ὡς καὶ μυήσεις ἐν αὐτῇ τελείαν, καὶ ἐκ τῶν
 ἡμερῶν ἐφεξῆς ἐκκλησιάζειν, σπυριέναι τὴν πολλὰς ἀρετῶν
 ἐκ πάσης τῆς ὑφ' ἡλίον, οἱ κατὰ ἰσχυρίαν τῶν ἱερῶν πύ-
 πων πάντες θεν σωτρέχουσι καὶ τὴν καμρόν ταύτης τὴν πα-
 νηγύρεως. *Dum haec geruntur, circiter trigessimam*
annum imperii Constantini, cum templum Hierosoly-
mis, quod magnum vocabatur, in Calvariae loco ex-
structum esset: Marianus, vir nobilis, & scriba Impe-
ratoris, accedens Tyrum, concilio tradidit literas, qui-
bus erat mandatum, ut episcopi quam maturime Hie-
rosolytam peterent, novumq; templum consecrarent.
Quin etiam istud quoq; (sic enim secum ante delibera-
verat) necessarium putavit, ut Episcopi, qui Tyri in-

unum conveniant, lites inter ipsos susceptas primò omnium dirimerent: sicq; deinde à discordiâ & offensione animorum purgati, ad templum dedicandum se conferrent. Nam concordiam sacerdotum tali festo peraccommodatam esse. Itaq; Episcopi contendunt Hierosolymam, & non templum solùm, verùm etiam thesauros & monimenta ab Imperatore illuc missa conserant: quæ ad hoc tempus in eo templo manent reposita, multumq; admirationis propter suam magnificentiam & amplitudinem spectatoribus excitant. Ex quo tempore Ecclesia Hierosolymitana quotannis diem festum splendide admodum celebrat: adeò ut in eo initiationes sacrorum peragantur, & dies octo deinceps conventus fiant: compluresq; ex omnibus totius orbis terræ partibus, qui undique ad sacra loca visenda confluerent, tempore, quo hic dies festus celebrabatur, eò convenirent. Hæc Sozomenus, quæ in suam etiam historiam transtulit Nicephorus lib. VIII. cap. L. f. 437. Quanquam verò nec hic altaris seorsum mentio fiat, cultam tamen unà cum templi dedicatione & illius fuisse memoriam anniversariam, non tantùm inde colligere est, quod & altaris & templi dedicatio primò conjunctim facta; sed etiam quod Augustinus, vel quisquis auctor est homil. CCLII. de Temp. Tom. X. oper. f. 1153. utrumque in oratione anniversario dedicationis festo habitâ conjungit. Sic enim ait: Quotiescunq; fratres charissimi, altaris vel templi festivitatem colimus, si fideliter ac diligenter attendimus, & sanctè ac justè vivimus, quicquid in templis manufactis agitur, totum in nobis spiritali edificatione com-

pletur. Quod si de auctore hujus & cæterarum id genus homiliarum certò inter omnes constaret, in Hipponensi quoque Ecclesiâ morem istum *Augustini* ætate receptum fuisse, dicendum esset. Hoc tamen non videtur negandum, alias Ecclesias Hierosolymitanam hîc sibi imitandam proposuisse, & ex hoc fonte morem istum in cæteras manasse, quicquid etiam contra disputent Pontificii, originem hujus rei ad suos Pontifices referentes. Ad quem verò nominatim pertineat, de eo ne inter ipsos quidem convenit. *Gratianus* Dist. I de Consecrat. c. Solennitates, Felicem I. Episc. Rom. circa A. C. 277. decrevisse tradit, ut *solemnitates dedicationum per singulos annos celebrentur.* At hoc credant ii, qui miseram illorum temporum conditionem ignorant. *Antoninus* tit. 9. cap. 2. & *Baleus* in vitis Pontificum, Felicem III. qui vixit circa A. C. 525. auctorem laudant. Probabilius quidem, at quo teste, ipsi viderint. *Hermannus Gygas* & *Doardus* in Annot. ad Durandi librum de vinorum officiorum, citati *Hospiniano* de Fest. Christ. in append. f. 173. Felici IV. tribuunt. Confirmationem Gregorio M. vendicat Jus Canonicum de Consecr. dist. I. c. Solennitates.

XXVIII. Patet autem ex *Sozomeni* supra laudato testimonio, veteres anniversariam dedicationis templi & altaris memoriam solemnifecto repetentes, sacros primò egisse conventus & *conciones* habuisse partim, partim audivisse

uisse; deinde etiam *cœnam Domini* frequentasse. Id enim volunt illa verba: ὡς καὶ μυήσεις ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι, καὶ ὁκτώ ἡμέρας ἐφεξῆς ἐκκλησιαζέειν. It in eo initiationes sacrorum peragantur, & dies octo princeps conventus fiant. Gaudium magnum ubique fuisse nec vulgarem splendorem, illa declarant: ἐτήσιον πῦρ τῷ ἑορτῷ λαμπρῶς μάλιστα ἢ τῶν ἱεροσολύμων ἐκκλησία. Ecclesia Hierosolymitana quotannis diem hunc festum valde splendide celebrat. Idem indicat conventus hominum ad illud festum ex omnibus totius orbis terræ partibus. Auctor homiliæ CCLV. de Tempore, quæ Augustino vulgò tribuitur Tom. X. Oper. f. 1163. disertè: Tunc ordinem legitimum consecrationis altaris cum gaudio celebramus, quando altaria cordis vel corporis nostri munda & pura in conspectu divinæ majestatis offerimus. Nam nescio qua fronte aut quâ conscientia optat in altaris consecratione gaudere, qui in cordis sui altari non studet munditiam custodire. Nos verò, fratres charissimi, ita agere studeamus, ut semper festivitatem duplicem celebrare mereamur: & quomodo de templi vel altaris consecratione gaudemus, sic invisibiliter de corporis castitate vel animi puritate spiritale gaudium habere mereamur. Hæc ille.

XXIX. Adjuncta vidimus. Videamus nunc etiam consecrationis EFFECTUM, quem Gregorius Nyssenus citato sæpe loco satis egregiè describit: primò quidem κατ' ἄρσιν dicendo, altare consecratum (tale enim est illud, cui adsistebant episcopi) lapidem esse naturâ communem, ni-

bil differentem ab aliis crustis lapideis, ex quibus parietes nostri exstruantur & pavimenta exornentur; deinde etiam ἡ Ἱερὴ, addendo, postquam DEI cultui consecratum sit ac benedictionem acceperit, mensam esse sanctam, altare immaculatum, quod non amplius ab omnibus, sed à solis sacerdotibus contrectetur. Illic negat consecratione qualitatem aliquam interiori altari afferri: quia lapidem vocat natura communem, nihil differentem ab aliis. Quod si interior quædam qualitas per consecrationem ei inferretur vel illata esset, non differet sanctibilis, sed multum, etiam naturâ suâ, ab aliis lapidibus. Hic verò apertè docet, per consecrationem sanctitatem aliquam afferri altari, non quidem interiori, ut jam planum factum; sed externam tantum, quæ prohibeat, ne altare, velut vulgaris lapis, contrectetur ab omnibus promiscuè, sed à sacerdotibus tantum.

XXX. Progredimur ad COGNATA, quibus annumeranda *dedicatio cum templorum Christianorum tum altaris Hebræorum.* Dedicatio templorum cognata consecrationi altaris fuit primo (1.) ratione *ortus.* Nam utraque, quatenus ut sollemnis spectatur cerimonia, Constantini demum cœpit temporibus, ante quæ non memini quicquam de illâ legisse memoriæ proditum ab ullo gravi scriptore. Pontificii quod hic fingunt de primis suis Pontificibus, nobis non probabunt, quicquid etiam egerint. Qui facile credit, facile decipitur. Vide interim *Hospin. de Orig. Templor. lib. IV. cap. II. f. 373.*

ubi

ubi originem dedicationis templorum apud Christianos pluribus persequitur. Deinde (2) & templorum dedicatio affinis consecrationi altarium fuit ratione *causæ efficientis* cum *moralis* s. imperantis, tum *physicæ* s. consecrantis. Ultraque enim imperabatur à principe, & fiebat ab Episcopis vel Presbyteris: quod fusius ostendere possemus, nisi id jam egisset *Blondellus* Apol. pro sentent. Hieron. de Episc. & Presbyt. sect. III. p. 265. seqq. Tertium (3.) cognationis argumentum est similis consecrandi *modus*, de quo exempla jam supra ex *Eusebio* allata testantur. Quartum (4.) suppeditat par ratio *finis* generalis: cum templa æque ac altaria consecrarentur eum in finem, ut hoc modo à profanis ædificiis separata fierent apta atque idonea ad ordinaria, atque solemnia sacra in iis peragenda, ante consecrationem vero idonea non existimabantur. Hinc læsæ majestatis calcatique pristini moris postulatus *Atbanasius*, postquam conventum egerat in æde nondum dedicata. *ὡς δὲ μεγάλης ἐκκλησίας κατειρήκασιν ὡς δὴ συνάξεως ἐκεῖ γενομένης πρὶν αὐτῶν τελειωθῆναι.* De magnâ, inquit, Ecclesiâ crimen concinnarunt, quod ibi conventus habitus sit, priusquam consecraretur, Apol. ad Constant. Succedit (5) *solemnitas*, cujus ratio utrobique eadem fuit, ut ex dictis patet. Nec (6) *temporis* aliqua hic datur diversitas: simul enim consecrata templa & altaria, sæpius jam diximus. *Anniversaria* quoque (7) *dedicationis memoria*, tam ad templum, quam ad altare pertinuit, quem,

quemadmodum ex allatis supra testimoniis videre est. Ut alia cognationis argumenta & indicia nunc omittamus.

XXXI. Quod ad *consecrationem altaris Hebræorum* attinet, nonnihil quoque & illa videtur habetur similitudinis cum dedicatione mensarum sacrarum apud Christianos, ut adeo *Cognatis* jure annumerari possit. *Prima* dedicatio altarium apud Hebræos legitima erat, tanquam à DEO præcepta Exod. XL, 10. legitima quoque mensæ sacræ in veteri Ecclesiâ dedicatio fuit, præcepta quidem generatim ratione precum & laudum DEI Col. III, 17. 1. Cor. X. 31. speciatim vero ratione cæterarum circumstantiarum ab Ecclesiâ libere assumpta, ut cerimonia nusquam prohibita, nec eo, quo initio fiebat, modo voluntati divinæ contraria. *Deinde* consecratio illa apud Hebræos erat altaris, in quo ponebatur victima, futuri sacrificii magni typus Hebr. VIII, 5. Eph. V. 2. Similiter consecratio apud Christianos erat mensæ, in quâ proponebatur ipse illi respondens victimæ antitypus, sive sacrificium magnum, per Levitica sacrificia adumbratum, non quidem iterum immolandum, sed tantum manducandum. *Tertio* consecratio altarium apud Hebræos conjuncta cum erectione & dedicatione tabernaculi fuit, perinde ut dedicationem mensæ sacræ cum templi consecratione conjunxit antiquitas Christiana. *Quarto* consecratio altarium apud Hebræos fiebat sacrificiis: in altari aureo enim adoleban-

tur

ur aromata Exod. XL, 27. in altero vero offerebatur holocaustum & Mincha Exod. XL, 29. Ad eundem modum Christiani suas consecrant mensas sacrificiis, non quidem propriis, sed mysticis & metaphoricis, qualia erant preces & hymni, de quibus supra. Quin- to sacrificiis addita unctio in Mosaicorum dedi- catione altarium est Exod. XL, 9, 10. id ipsum imitatos hinc quoque interdum Christianos esse, accepimus. Denique consecratione illâ altare Hebræorum fiebat sanctum, imò קדש קדשים sanctitas sanctitatum, i. e. sanctissimum Exod. XL, 10. Et altare Christianorum, postquam DEI cultui consecratum est ac benedictionem accepit, mensa fiebat sancta, altare immaculatum, quod non amplius ab omnibus, sed à solis sacerdotibus iisque venerantibus contrectabatur, ut ait Gregorius Nys- senus l. c.

XXXII. Restat OPPOSITUM, quod est profanatio. Ut enim aliàs sacro opponitur profanum, unde & Ciceroni, in Partit. & de Arusp. resp. contraria sunt locus profanus & consecratus, ut alia innumera, quia vulgaria, nunc prætermittamus: Ita & h. l. consecrationi alta- ris opponitur ejusdem profanatio. Profanata autem reperio altaria Christianorum non uno modo. Primo (1) quidem per idololatriam, in primis Pontificiorum, qui Deum suum מזים Mausim i. e. sacrificium idololatricum Missæ (vid. Meisner. Philos. sobr. Part. I. sect. I. cap. III. quæst. IV. p. 401. Dorsch. Myf. miss. cap. II. §. 21.

p.47.) illis imposuerunt , adorantes panem.
(Vid. *Gerbard. Confess. Cathol. lib. II. part. II. art. XIV. cap. VIII. p. 1138. & in append. pag. 1266.*)
& homines mortuos (vid. *Hospin. Histor. Sacram. Part. I. lib. II. cap. VII. f. 149.*) & quæ sunt id genus alia, de quibus vide *Chemnit. Exam. Conc. Trid. Part. II. f. 351. seqq.*

XXXIII. Deinde (2) per homicidia. Ita seculo IV. Donatistæ , quæ eorum sævitia erat, non veriti ad altare occidere Catholicos. Optatus Milevit. lib. II. p. 57. Nonne , inquit , de numero vestro fuerunt Felix Diabensis & Januarius lumen Pistensis , & cæteri , qui totâ celeritate concurrerunt ad Castellum Lemellense : ubi cum contra importunitatem suam viderent Basilicam clausam , præsentibus iusserunt comites suos , ut ascenderent culmina , nudarent tecta , jactarent tegulas. Imperia eorum sine morâ completa sunt : & cum altare defenderent Diaconi Catholici , tegulis plurimi cruentati sunt , duo occisi sunt &c. Et paulo post : Episcopis vestris jubentibus & præsentibus , supra altare Catholici Diaconi occisi sunt. Eandem immanitatem continuarunt seculo V. cæde cum aliorum , tum Maximiani Episcopi Catholici Vagiensis , ut refert Augustinus epist. L. Tom. II. Oper. f. 220. Supra dictum quippe Episcopum Vagiensem (Maximianum) quoniam apud ordinarium judicem dictâ inter partes sententiâ , obtinuerat basilicam , quam illi (Donatistæ) cum catholica esset , invaserunt , stantem ad altare irruentes horrendo impetu & furore crudeli , fustibus & hujusmodi telis , lignis denique ejusdem altaris effrahis

fractis immaniter ceciderunt, pugione etiam percuss-
 runt in inguine. Singulari tamen DEI benefi-
 cio is evaluisse tandem & quasi revixisse memora-
 ur. Eodem temporis tractu, gliscente Nesto-
 ri hæresi, quosdam servos in Ecclesiâ Constan-
 tinopolitanâ humano contaminasse sanguine
 itare, prodidit *Socrates* lib. VII. Hist. Eccl. cap.
 CXXIII. f. 274. b. his verbis: καὶ τῶν γενομένων,
 πρὸς τὴν ἐκκλησίαν γε-
 νώμενον μυστήριον τι πρᾶγμα καὶ τὴν ἐκκλησίαν γε-
 νώμενον. οἰκέται γὰρ ἐνὸς τῶν μεγάλων δυναμένων, βαρ-
 βάρων ὄντες τὸ γένος, ἀπηνῆς δὲ δεσπότης πειρώμενοι,
 ἡ ἐκκλησία προσφεύγουσι· καὶ ξιφῶντες, εἰς τὸ
 δυσιασμένον εἰσπύδουσι. ὧς καλούμενοί τε ἐξελ-
 θεῖν, ἔθεντο τρόπον ἐκείνον· ἀλλ' ἐμποδὼν ταῖς
 ἱεραῖς λειτουργίαις ἐγίνοντο· ἥτις τε ἡμέρας πολλὰς
 τὰ ξίφη γυμνὰ κατέχοντες, ἔτοιμοι πρὸς τὸ ἀμύνειν
 ὅσα πάντα τὸν προσιόντα ἐγίνοντο· καὶ δὴ ἕνα τῶν
 κληρικῶν ἀποσφάζαντες, καὶ ἄλλον τραυματίσαν-
 τες, τέλος ἥτις κατέσφαξαν ἑαυτοῦ. καὶ τις τῶν
 παρόντων δὲ καλὸν ἔλεγε σημαίνειν τὸν μολυσμὸν δὲ
 ναῦ, ἥτις λέγων δὲ χαίρει πρὸς τοὺς δύο ἰάμβους. ση-
 μεῖα γὰρ τὰ τοιαῦτα γίνεσθαι φιλεῖ, ὅταν ἐν ναοῖς ἐγ-
 κατασκήψῃ μῦθος· καὶ τὸ δόξης ὁ εἰπὼν δὲ διήμαρ-
 τε. τὴν διαίρεσιν γὰρ ὡς εἴκειν ἐσήμαινε δὲ λαὸν, καὶ
 καθάρεισιν δὲ αἰτίαις τὴν διαίρεσιν. i. e. His rebus con-
 fectis, scelus quoddam nefandum forte fortuna in
 ecclesia editum est. Nam cujusdam præpotentis viri
 servi, genere barbari, cum immanem heri sui feri-
 tatem experti, eam ferre non possent, ad Ecclesiam
 confugerunt, atque gladiis cincti, ad altare profiliunt.
 Rogati igitur ut abirent, nullo modo obsequi volebant,
 sed

sed sacris ministeriis obeundis erant impedimento. Quin etiam dies complures strictos tenebant gladios : paratique erant ad quemque obtruncandum, qui illos adiret. Itaque uno clerico interfecto, altero vulnerato, ad extremum sibi ipsi necem consciverunt. Unde quidam eorum qui aderant, dixit, templi profanationem aliquid mali portendere : duosq; poëta cujusdam veteris senarios in eandem citavit sententiam :

Nam sæpe signa talia dari solent,
Cum sacra foedum templa polluit
scelus.

Atque eum qui ista dixerat, minime fefellit opinio. Quippe & divisionem populi, ut videtur, & auctoris divisionis abdicationem significavit. Similem in modum eodemque seculo profanata ab Ariani Catholicorum altaria legimus. Verba Victoris Ulicensis in hist. persecut. Africae lib. I. Tom. I. Orthodoxogr. f. 805. hac de re habent ita: Quodam tempore Paschalis solennitas agebatur, & dum in quodam loco, qui Reia vocitatur, ob diem Paschalis honoris, nostri sibimet clausam Ecclesiam reserarent : comperiunt Ariani. Statim Presbyterorum eorum Adiut nomine congregatam armatorum manum ad expugnandam turbam innocentum accendit. Introeuntis è vaginis arma corripunt : alii quoque tellus conscendunt, & per fenestras Ecclesiae sagittas spargunt. Et tunc, forte audiente & canente populo DEI, lector unus pulpito assistens allelujaticum melos canebat : quo tempore sagittâ jaculatus, cadente de manibus codi-

ce, mortuus cecidit. Nam & alii quamplurimi sagittis & jaculis in medio crepidinis altaris probantur occisi: nam qui gladii, tunc interemti non sunt, postea pœnis attriti, regio jussu omnes necati sunt, præsertim maturioris ætatis. Hæc Victor. Similia in Britannia excidio contigisse, narrat Gildas Tom. I. Orthodoxogr. f. 838. Tam nefandi piaculi non ignarus est immundæ leænæ Damnoniæ Tyrannicius Catulus Constantinus, qui hoc anno post horribile juramenti sacramentum, quo se devinxit, nequaquam dolos civibus, Deo primum jureque jurando sanctorum demum choris & genitrice comitantibus facturum in duarum venerandis matrum sinibus, ecclesiæque carnalis sub sancto Abbate Amphibalo, latera regionum tenerrima puerorum, vel præcordia crudeliter duum totidemque nutritorum, inter ipsa, ut dixi, sacrosancta altaria, nefando ense, hastaque pro dentibus laceravit: quorum brachia nequaquam armis, quæ nullus pene hominum fortius hoc eis tempore tractabat, sed DEO altarique protenta, in die judicii, ad tuæ civitatis portas Christi veneranda patientiæ ac fidei suæ vexilla suspendent, qui ita sacrificii cœlestis sedem purpurea ac si coagulati cruoris pallia texerunt. Hactenus Gildas. Seculo VI. Petrus & Severus hæretici ejusmodi se & altaria contaminarunt facinoribus. Patet id inter alia ex libello Monachorum ad Mennam Patriarcham, quæ exstat Act. V. Concil. Constantinop. tempore Justiniani Imp. A. C. 536. celebrati, Tom. XI. Concil. edit. Paris. f. 312. Verba hæc sunt: ἀλλὰ πῆ ἐπ'ωμεν; οὗ συγκλαθέντας δακτύλους τῶν ἁγίων, οἷς περιέεχον τὰ δυσκασήμενα, οἷς ἐπὶ τινὰ τό-

πον αἶσλον ἐπ' αὐτὰ καταφυγόντες, διὰ τὴν τῶν ἐ-
 ρημένων μισαιφονίαν, ὅθεν ἐξελκόμενοι τῶν ἀνδρῶν
 ἀνηλεῶν, βιαίῳ θανάτῳ παρεδίδοντο &c. *Verum*
quid dicemus? an sanctorum digitos confractos, qui-
bus altaria circumdabant, & ad ipsa veluti ad locum
aliquem intemeratum confugiebant propter predicto-
rum (Severi scil.& Petri) homicidia, unde extra-
cti à viris homicidis violentæ morti traditi sunt &c.
 Memorat id ipsum etiam libellus collegii Mona-
 chorum Apameæ ad Episcopos secundæ Syriæ,
 qui exstat ibidem f. 428. & inter alia hæc habet:
 εἰ δὲ καὶ τὴν μισαιφονίαν ἐξεῖπεν τολμήσουμεν, εἰς ἣν
 καταχρώσας πολλάκις τὰς χεῖρας, καὶ ὁρῶν τὰ αἵ-
 ματα τοῖς θυσιαστηρίοις ἀναπιμπλάμενα, προσφε-
 ρειν ἐπαρρει. ποῖον τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν οὕτω
 ἀποκνήσκει λέγειν, καὶ σιγῇ μᾶλλον ἀγοπήσκει τὰ τει-
 αῦτα τῶν πραγμάτων ὑπικαλύπτειν; *Si autem &*
homicidia dicere audebimus, in quibus sæpius manus
tinxit, & videns sanguinem altaribus respersum offer-
re ausus: quis Christianorum orthodoxorum non com-
pungetur dicere, imo silentio magis diliger talia oc-
cultare? Seculo IX. Leonem III. Papam Pascha-
lis & Campulus ante ipsum altare oculis & lin-
guâ privarunt, cecideruntque, ut de eo re-
fertur ex libro Pontif. Tom. XX. Concil. edit.
Paris. f. 178. Sed nihil attinet, plura id genus
nefanda in medium afferre: cum ex his satis jam
pateat, quam scelerate & impie furor hominum,
Christianorum contaminarit ac profanarit alta-
ria, quod quidem isti videntur didicisse primò
à diabolo, qui inde ab initio homicida est Joh.

VIII, 44. deinde ab impiis Judæis, qui occiderunt Zachariam Barachiaë filium inter templum & altare Matth. XXIII, 35. Luc. XI, 51. ab ipsis denique sceleratis gentilibus, de quibus testatur *Hecuba* ap. Senecam:

*Vidi execrandum regiae cedis nefas,
Ipsasque ad aras majus admissum scelus.*

Et Justin. lib. XX. Sacerdotemque Deæ velatum ornamentis inter ipsa altaria trucidaverunt. Sed de his alibi pluribus.

XXXIV. Tertio altare Christianorum profanatum saccato corporis humore (ut hanc à Lucretio dictionem mutuer) sed non sine infamiâ mittentis. Sempiterno enim dedecori & turpitudini Juliano est, quod de eo prodidit Theodorus Hist. Eccl. lib. IV. cap. XII. f. 316. ὁ δὲ ἰσχυρὸς ἄνθρωπος καὶ τὸ ἱερὸς τραπέζης ἐξέκλεινε. τὸν δὲ εὐζώιον πειραζέμεν καλῶσαι, καὶ τὸ κόρη ἐπατάξαι. Φᾶναι δὲ λέγεται ὡς ἔρημα τὰ τῶν χριστιανῶν τὸ θεῖον ὑπάρχει κηδεμονίας. Julianus ad sacram mensam misit lotium: Euzoio vero conato prohibere, alapam inflixit, ferturque dixisse, stabula Christianorum divinae curationis esse. Indignum Imperatore facinus, imo homine. Ac nescio, utrum magis vituperanda facti turpitudine, an verborum impudentia sit. Verecundius certe Persius Sat. VII, ad suos:

Sacer

*Sacer est, inquit, pueri, locus: extram
mejite.*

XXXV. Quarto profanatum altare Christianorum *mimicâ saltatione* est, gentilium applaudente grege. Testes sunt Petri, Athanasii successoris literæ apud Theodorit. Hist. Eccl. lib. IV. cap. XXII. f. 329. quibus Alexandrinorum calamitatem à gentilibus illatam persequitur, & inter alia hoc etiam commemorat. αὐτὸν γὰρ καὶ τὸν γεγραμμένον, μήτε γέγονε μήτε ἡκέσθη ἐν ταῖς ἡμεραῖς τῶν πατέρων ἡμῶν, ταῦτα ἐπ' αὐτῶν ἔθυσιασται εἰς ἐπετέλῃ οἱ δυσσεβεῖς. ὥς γὰρ ἐν κρηπιδὶ σκλῆρῃ αἰτάκτῃ, παῖδα τινὲς ἄρρενα φύσιν ἐξαρνησάμενοι καὶ τινὲς γυναικείαν ποιήσαντες, σοῖβῃ καὶ τὸ γεγραμμένον οὕτως ὀφθαλμοῖς διαχρυσάμενοι, καὶ φύκει τὰς ὀψεις ἐρυθύναντες, ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς εἰδωλὰ, θηλυμόρφω τῷ σχήματι, ἐπ' αὐτῶν ἔθυσιασται εἰς, ἐνθα καθόδον ἔθυσια πνεύματι Ἱπικαλόμεθα, δούκλω τῇ εὐφῳ, ὡς καὶ κεῖσε τὰ χεῖρε σχηματίζόμενοι, ὀρχεῖσθαι παρεσκιάσαν, πλατὺ μὲν γελῶντες, ἀθέσμως ἢ ἐπαφίεντες φωνάς. Quæ enim, ut scriptum est, neq; facta neq; audita sunt in diebus Patrum nostrorum, ea super altari ipso perpetrarunt impii. Tanquam enim in proscenio dissolutæ actiones, puerum virilem sexum abnegantem, & affectantem muliebrem, stibio, sicut scriptum est, oculis litum, & fucis rubentem os, veluti ipsorum simulacra, confusa virili ac muliebri figurâ, imposuere super sanctum altare, ubi Spiritus S. adventum expetimus, qui illic circulari compositoque motu huc & illuc manus tor-

quens.

quens saltaret, huic illi & clarum arridebant, & ne-
farias acclamabant voces. Vid. Gregor. Nazianz.
Orat. XX. in Basil. f. 348.

XXXVI. Denique altare profanatum,
equorum aliorumq; jumentorum *stabulatione* est.
Cum Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hun-
ni, Vandali, Marcomanni, Scythiam, Thraci-
am, Macedoniam, Daciam, Thessalonicam,
Achaïam, Epirum, Dalmatiam cunctasque Pan-
nonias vastarent, altari pro equili usi sunt, te-
ste Hieronymo in Epitaphio Nepotiani ad Helio-
dorum Tom. I. Oper. f. 26. his verbis: *Subver-*
sa Ecclesie, ad altaria Christi stabulati equi, marty-
rum effossæ reliquie. Huc pertinet, quod Sidonius
Apollinaris de armentis altaria depascentibus
commemorat lib. VII. ep. VI. ad Basilium p.
146. verba ejus vide supra cap. VI. §. V.

CAPUT XII.

DE

ORNATU ALTARIUM.

I. An altarium aliquis or-
natus exstiterit tempo-
pore Tyrannorum,	III, Templorum ornamen-
ta.
II, Altarium ornatus splen-
didior cœpit Constan-
tini M. ætate,	IV, Ornamenta altarium
recensentur.
	V, Tapetes altarium & sup-
pellex pretiosa.
	VI, Crux

O

VI. Crux in altari.	XIII. Argumenta de usu calicum vitreorum apud veteres.
VII. Lintea & pallia altarium.	XIV. Calices metallici viliores.
VIII. Flores in altari sparsi.	XV. Calices aurei & argentei.
IX. Vasa altaris. Calicis Christi materia & forma.	XVI. Figura calicum veterum.
X. Calices Apostolorum.	XVII. Patellæ.
XI. Calices lignei. <i>Bona</i> notatur.	XVIII. Candelabra. Cerei accensi.
XII. Vitreorum calicum usus in Ecclesiâ veteri, malè à quibusdam demonstratur.	

§. I.

Tsi veteres, Ecclesiâ à tyrannis pressâ, non adeò laborasse videntur de altarium *ornatu* ; tamen nec planè neglexisse verisimile est, ubi S. Eucharistiam celebrarent, *mundo* an *immundo* loco. Hoc enim de iis credere, incredibilis eorum circa sacra ritè tractanda sollicitudo prohibet. Et si insuper omnino habuissent, videri certè potuissent nullam habere rationem τὰ ξεῶς καὶ ἀσχημοσύνης, rerumque divinarum majestatem vel infra profana, vel juxta ea, vel saltem non supra ea ponere atque collocare. Quæ omnia ab iis tam sunt aliena, quàm quæ maximè.

II. Ubi autem ex infinitis illis laboribus respirare paulisper cœpit Ecclesia Christiana, DEI

DEI & Constantini M. beneficio, tum statim cura conversa non tantum ad ea, quæ *necessaria* erant, sed ad *ornamenta* etiam, quibus à contemtu gentilium vindicari & splendidiorē effici putabant religionem Christianam, ut adeo, in quibus postea tam sollicitè elaborarunt, ea antea non videantur damnassee.

III. Ac de templorum quidem ornamentis dicere hîc nîc nihil attinet. Quippe alienum à proposito, nec indictum veteribus. Vide *Eusebium* de vit. Const. M. lib. III. cap. XXIX. seqq. & *Hist. Eccl.* lib. X. c. IV. seqq. *Evagrium* *Hist. Eccl.* lib. IV. cap. XXX. & alios. Altarium autem ornatum breviter, pro instituti ratione, explicare juvabit.

IV. Consistebat is in *pulchris tapetibus*, *supelleetili pretiosa*, auro & gemmis, linteis, palliis, floribus, crucis signo. De singulis aliquid, quantum ex orthodoxâ antiquitate discere licuit.

V. *Tapetibus & supelleetili pretiosa* ornata illa templi Hierosolymitani à Constantino M. ædificata ara fuit, idque cum consecraretur. Testis *Theodoritus* *Hist. Eccl.* lib. I. cap. XXXI. f. 295. διεκοσμεῖτο ἡ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικοῖς τε ὠραπέτασμασι, καὶ κειμηλίοις λιθοκόλλοις χρυσοῖς. Ipsa ara regiis tapetibus donisque aureis ac gemmatis conspiciebatur ornata. ὠραπέτασμα idem est quod *velum*. Sic enim *Suidas* & *Phavorinus* explicant: ὠραπέτασμα, ὠρακάλυμμα, ὠραῶλωμα, τὸ λεζόμενον βῆλον. κειμήλιον pretiosam supelleetilem signifi-

significat in altari repositam, à κείμεναι jaceo. *Phavorinus* : κειμήλια ἔφη ὁμηροῦ τὰ κείμενα. Quæ autem illa κειμήλια fuerint, definire est difficile. Si conjecturæ locus, putarem fuisse, præter crucem, vasa ad S. Eucharistiam dispensandam parata, de quibus postea. Similem in modum ornata postea & alia fuerunt altaria, de quibus *Hieronymus* ad *Demetriadem* de *Virgin.* servandâ Tom. I. f. 69. *Alii*, inquit, *adificent Ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis, columnarum moles advehant, earumque de aurent capiti, pretiosum ornatum non sentientia : ebore argentoque valvas, & gemmis aurata distinguant altaria, non reprehendo, non abnuo.* Et *Chrysostomus* homil. LI. in *Matth.* f. 456. τί τὸ ὀφελὺς χρυσίου καὶ ὑπὲρ βλήματα κατασκιάζειν τῇ τραπέζῃ ; αὐτῷ δὲ μὴ δὲ τὴν ἀναγκαίαν παρέχειν σκέπην ; Quod hinc emolumentum consequitur, tapetes auro intertextos parare mensæ ; ei autem (pauperi) velamina necessaria negare. Et *Bernhardus* serm. IV. de *Natal. Dom.* f. 15. Quam multa hodie gemmis & auro fulgent altaria, quanti ubique pallis parietes adornantur ? Sed nihil opus plura in hanc rem afferre testimonia. Hoc tantum observasse non inutile erit, nempe orthodoxis hodie Ecclesiis, quas Lutheranas vocant, optime cum illa veteri, quæ *Constantini* ætate floruit, convenire de ornato altarium. Nam & nostra hodie tapetibus ornantur ut pretiosâ supellectili, ut cruce, patinâ, & calicibus, quibus ad Eucharistiæ dispensationem utimur.

VI. Tapetibus eodem ævo addita ad altaria ornanda *crux* fuit. Id quod colligo ex narratione *Sozomeni* de *Probiano* satellite *Constantini* M. Nam *iste* (verba sunt *Sozomeni* *Hist. Eccl.* lib. II. cap. III. f. 22.) cum initio gentilis esset, postea tamen factus Christianus: quanquam omnia *religionis nostræ* instituta probabilia putabat, sanctam tamen crucem salutis omnium causam existisse, eutiquam admittere volebat. ὡς δὲ ἔχοντι γνώμης αἰὶα περὶ Φανεία ὅψις ἔδειξέ τι σωρὸς σύμβολον τῶν ἀνακειμένων τῷ θυσιαστηρίῳ τὸ ἐνθαῦδε ἐκκλησίας. *ui sic animo affecto, visio divinitus oblata quandam crucis effigiem, quæ in altari illius Ecclesiæ (S. Michaëlis) statui solet, ante oculos proposuit &c.* Quum igitur *Probianus* dicitur *Symbolon* seu imaginem vidisse crucis τῶν ἀνακειμένων τῷ θυσιαστηρίῳ, ex iis rebus, quæ in altari repositæ sunt, hoc certe simul dicitur, inter alia crucem in altari fuisse repositam, cujus effigiem viderit *Probianus*. De *Chosroë* quoque *Persarum* Rege commemorat *Evagrius* *Hist. Eccl.* lib. VI. cap. XX. f. 654. quod cum aliis anathematis *S. Sergio* Martyri miserit crucem in usum sacræ mensæ. Sic enim inter alia habent ejus verba anathematis inscripta: *Quocirca crucem hanc illico, ut ejus pretium una ad tuam sanctissimam edem misi: dedique mandatum, ut ex ejus pretio discus unus & unus calix fierent, qui divinis mysteriis celebrandis inservirent: quin etiam ut crux fieret & thuribulum fabricaretur, utrumque aureum in usum sacræ mensæ, & unicum utrinque aptum conficeretur auro collustratum.* Mit-

to superstitionem; hoc tantum accipio, moris & isto seculo (erat autem VI. à Christo nato) fuisse, *crucis* signum in altari habere, in quo iterum veteres nostræ hodie imitantur Ecclesiæ.

VII. De linteis, quibus tecta altaria, testis locuples *Optatus Milevitanus* est. Is enim lib. VI. adv. *Parmen.* tanquam morem ubique receptum commemorat, quod altaria linteis operirentur. Verba ita habent: *Quis fidelium nescit, in peragendis mysteriis ipsa ligna linteamine cooperiri? Inter ipsa sacramenta velamen potuit tangi, non b-gnum. Aut si tactu posset penetrari velamen, Ergo penetrantur & ligna.* De iisdem intelligendus *Victor Ulicensis* *Persecut. Afric.* lib. I. Tom. I. *Orthodox.* f. 804. quum ait: *Ipsi (Ariani) rapaci manu cuncta depopulabantur, atque de palliis altaris, prob nefas, camisas sibi & femoralia faciebant. Femoralia* quid fuerint, fusc declarat *Casaubonus* ad *Sveton. August.* cap. 82. p. 278. seqq. Breviter: *fasciæ* primùm hâc voce significabantur, quibus veteres femora involvebant. Deinde *bracca*, ubi earum usum Romani partim à Gallis *Braccatis*, partim à Germanis, Gothis aliisque populis septentrionalibus didicerant. *Camisia* illo seculo dicebatur, quæ Græcis *ἐσώτια*, *Tertulliano* lib. de *Pallio*, *interula*; *Horatio* lib. I. ep. I. *subucula*, vulgo hodie *indusium* ein *Hemde*. Vide *Vossium* de *Vit. sermon.* lib. II. cap. IV. p. 189. pluribus de hâc voce differentem. Linea igitur fuisse videntur illa altarium pallia, non lanæ.

aut

aut serica : neque enim de lanâ aut serico interulas facere moris erat, sed de lino, cujusmodi materia in braccis quoque adhibebatur. Cæterum observandum, quæ *lintheamina* & *velamina*, Optato, eadem Victori *pallia* fuisse dicta. De nostrorum hodie altarium lintheis nihil dico, res enim nota vel lippis & tonsoribus, quod dici solet.

VIII. Flores videamus in altari sparsos. Ostendit *Augustinus* lib. XXII. de Civ. D. cap. VIII. Tom. V. f. 1346. Fuit ibi, inquit, vir in ordine suo primarius, nomine *Martialis*, ævo jam gravis, & multum à religione abhorrens Christiana. Habebat sanè fidelem filiam & generum eodem anno baptizatum. Qui cum ægotantem multis & magnis precibus & lacrymis rogarent, ut Christianus fieret, prorsus abnuuit : eosque à se turbidâ indignatione submovit. Visum est genero ejus, ut iret ad memoriam S. Stephani, & illic pro eo quantum posset oraret, ut DEUS illi daret mentem bonam, quâ credere non differret in Christum. Fecit hoc ingenti gemitu & fletu, & sinceriter ardente pietatis affectu : deinde abscedens, aliquid DE ALTARI FLORUM, quod occurrit, tulit, eique cum jam nox esset, ad caput posuit. Tunc dormitum est : & ecce ante diluculum clamat, ut ad Episcopum curreretur, qui tecum forte tunc erat apud Hipponem &c. Idem ex istis colligere est testimoniis, quibus generatim sacra ædes floribus ornata fuisse dicitur. Hieronymus hâc in re commendat Nepotiani studium in ejus Epitaphio Tom. I. Oper. f. 24. seqq. Erat sollicitus, si niteret
O 4 altare

altare (non ad altare , ut Bulengerus temere legit) si parietes absque fuligine , si pavimenta tersa , si janitor creber in portâ , vela semper in ostiis , si sacrarium mundum , si vasa luculenta , & in omnes ceremonias pia sollicitudo disposita , non minus , non majus negligebat officium. Ubicunque eum quæreret , in Ecclesiâ invenires. Nobilem virum Q. Fabium miratur antiquitas , qui etiam Romane scriptor historie est , sed magis ex picturâ quàm ex literis nomen invenit : Et Beselebel nostrum plenum sapientia & spiritu DEI , scriptura testatur. Hymn quoque filium mulieris Tyriæ , quod alter tabernaculi , alter templi supellectilem fabricati sunt. Quomodo enim læta segetes , & uberes agri , interdum culmis aristisque luxuriant : Ita præclara ingenia , & mens plena virtutibus , in variarum artium redundat elegantiam. Unde & apud Græcos Philosophus ille laudatur , qui omne , quo uteretur , usque ad pallium & annulum manu suâ factum gloriatus est. Hoc idem possumus & de isto dicere , qui basilicas Ecclesiæ , & martyrum conciliabula , diversis FLORIBUS , & arborum comis vitiumque pampinis adumbravit , ut quicquid placebat in Ecclesiâ , tam dispositione quàm visu , presbyteri laborem & studium testaretur. Idem in S. Severo laudat Gregorius Turonensis lib. de Gloriâ Confess. cap. XXX. Solitus erat , inquit , flores liliorum tempore quo nascuntur , colligere , ac per parietes hujus ædis (in quâ nempe postea sepultus fuit) appendere. Paulinus Natal. 3. S. Felicis :

*Ferte DEO pueri laudem , pia solvite
vota ;*

*Spargite flore solum , prætexite limina
sertis,*

*Purpureum ver spiret hiems , sit florens
annus*

Ante diem , sancto cedat natura diei.

in templorum ornatum , quo certè non caruit
tate , nec nostra hodie carent multis in
locis.

IX. *Vasa quoque sacra non parum altari-
us ornamenti attulerunt. Calices intueamur,
nec locus dubitationi erit. Ac primò quidem
calix Christi spectandus foret, nisi tam incertum
esset, quæ ejus materia & forma fuerit, quam
certum, Christum eo fuisse usum ex Matth. XXVI,
27. Marc. XIV, 23. Luc. XXII, 17, 20. Baronius
quidem exploratum se putat habere, quod alios
latet. Sic enim scribit ad A. C 34. n. 63. Non
præterimus amen dicere quod calix ille, in quo Redem-
tor noster JEsus Christus sacratissimam Eucharistiam
consecravit, ut egregium tantæ rei monumentum, à
communi usu selectus, ac summâ industriâ asservatus,
ad huc Bedæ temporibus Hierosolymis visebatur, de quo
hæc ipse lib. de locis sanctis cap. 2. In platea, quæ Mar-
tyrium & Golgotha, continuat, exedra est, in quâ
calix Domini scriniolo reconditus per operculi foramen
tangi solet & osculari: qui argenteus calix hinc inde
duas habens ansulas sextarii Gallici mensuram capit.*

Verum, quod pacetanti viri dixerim, & fallit & fallitur. Fallit credulos & parum cautos lectores. Fallitur & ipse, ejusmodi scriptoris innixus testimonio, cujus simplicitate abusi olim multi nescio quid non ei persuadentes. Ut proinde facilitatem ejus in credendis multis, quæ priora secula non crediderant admodum suspectam meritò habeant cordatiores, vid. *Casaub.* Exerc. XVI. A. 34. n. 138. p. 472. Ac si non alius, is certe, qui de locis sanctis est, ejus liber fabularum plenus est, de quo ne *Baronius* quidem dubitavit, qui hoc alibi ingenuo agnoscit & fatetur. Vis exempla? Ad *Casaubonum* Exerc. II. n. III. p. 124. ubi reperies, quod quæris. Videat autem *Baronius*, vel quisquis ejus partium est, quid respondendum putet *Chrysostomo*, qui calicem Domini non physicè, sed mystice pretiosum fuisse asseverat, atque ex metallo nobiliori factum diserte negat homil. LI. in Matth. f. 455. his quidem verbis: *ὅτι ἦν ἡ τραπέζα ἐξ ἀργύρου τότε ἐκείνη, ὃ δὲ τὸ ποτήριον χρυσόν, ἐξ ὃ ἐδωκε τοῖς μαθηταῖς ὁ χριστὸς τὸ αἷμα τὸ ἑαυτοῦ. ἀλλὰ τίμια ἦν καὶ φεγκτὰ, ἐπεὶ πνεύματι ἐπεπληροῦτο.* Non erat ex argento illa mensa, nec ex auro ille calix, qui Christus discipulis sanguinem præbuit suum: pretiosa tamen erant omnia, & venerationis plena, quia spiritu abundabant. Hæc *Chrysostomus*, longe verius quàm *Baronius*.

X. Missò igitur illo calice, cujus de materiâ & formâ certi nihil constat, alios quaeramus, & an quicquam altaribus ornamentis affer-

e potuerint, videamus. Et hîc quidem proximus locus deberetur *Apostolorum calicibus* nisi & in tenebris immerſi laterent. Hoc quidem neminem præterit, calicibus uſos Apoſtolos eſſe, vel ſolo Paulo teſte 1. Cor. X, 16, 21. XI, 26, 27, 28. verum quæ ratio eorum fuerit, nemini puto cognitum atque perſpectum eſſe. Et licet *Honorius* in *Gemma animæ* lib. I. cap. 89. ſcribat, *Apoſtolos & eorum ſucceſſores in ligneis calicibus Miſſas celebrare*; tamen non plus fidei ejus teſtimonio tribuere poſſumus, quam tribuunt ipſi Pontificii, aliàs in credendis talibus admodum faciles. Itaque nemo nobis, puto, vitio dabit, ſi eorum verbis uſi cum Cardinali *Bonarero*. liturg. lib. I. p. 25. p. 457. dicamus: *Honorio id aſſerenti ſine legitimo teſte non credimus.*

XI. Neque tamen prorſus negamus, *lignorum calicum* uſum in veteri fuiſſe Eccleſiâ. Id enim nobis perſuadet memorabile illud apophtheſma *Bonifacii*, Epifcopi Moguntini, qui in Concilio Triburienſi, ſeculo IX. habito, interrogatus, an in vaſculis ligneis, ſacramenta conficere liceret? reſpondit: *Quondam ſacerdotes aureis ligneis calicibus utebantur; nunc contra lignei ſacerdotes aureis utuntur calicibus*, ut eſt ap. *Walafrid. Strab.* rer. Eccl. cap. XXIV. f. 101. & *Centur. Magdeb.* IX. cap. IX. f. 295. è *Tom. II. Concil.* Quo quidem quid planius pro calicibus vel aureis vel ligneis dici poſſit, non video: Et non videre miror *Bonam* l. c. qui ex iſtis verbis colligi non poſſe exiſtimat uſum lignei calicis in veteri Eccle-

Ecclesiâ, & credit potius, S. Antistitem zelo
DEI succensum præteritorum comparatione sua
tempora redarguisse. Quasi vero utrumque di-
cere non potuisset. Neque enim pugnant inter
se, ita ut, unum si dixisset, alterum dici
non potuisset. Quin optime conveniunt, di-
cere quod res est, & alterum acute reprehendere.
Adde, quod aliis verbis usum calicum, aliis sa-
cerdotum mores descripserit. Illum hisce: *li-
gneis calicibus utebantur, & aureis utuntur calicibus.*
Hos istis: *Quondam sacerdotes aurei, nunc lignei sa-
cerdotes.* Et licet sacerdotes aureos & ligneos
vocaritimproprie, non tamen ita appellavit ca-
lices; sed ut sacerdotis suæ ætatis aureis calici-
bus verè & propriè uti asserit: Ita quoque vete-
res calices ligneos verè & propriè adhibuisse si-
gnificat. Ipsum etiam Concilium Triburien-
se cap. 9. temere statuisse, *ut deinceps nullus sacerdos*
sacrum mysterium corporis & sanguinis JESU CHRISTI
Domini nostri in ligneis vasculis nullo modo consecrare
præsumeret. Temere, inquam, hoc statuisse,
nisi ante usus ligneorum calicum obtinuisset.
Quî enim, quæso, prohiberetur, ne quid DE-
INCEPS nullo modo fieret, quod ante factum
non esset? Quæ quidem consequentia adeò evi-
dens & firma est, ut ne ipse quidem Bona cam-
possit negare aut infirmare. Tantum dicit, *fuisse*
in aliquâ Ecclesiâ calicem ligneum vel propter rerum
penuriam, vel propter incuriam sacerdotum. Ita verò
vel non aurei fuissent veteres sacerdotes, quia
negligentes; vel non præferendi sacerdotibus
illius

ius ætatis, in quam Bonifacius inciderat, quia non voluntate, sed necessitate fuissent maiores.

XII. Ligneis calicibus jungo *vitrosos*. Nam hujus generis adhiberi solebant in Ecclesiâ veteri. Non negant alii; sed argumentis suis, qui utuntur, id non efficiunt, nec possunt. Afferunt in medium *calicum picturas* ex *Tertulliano*, cujus verba lib. de pudicit. cap. VII. ita habent: *Procedant picturæ calicum vestrorum*. Et cap. X. *Si portè patrocina bitur pastor, quem in calice depingis*. At picturæ etiam ligneis, etiam lapideis, etiam corneis, denique etiam metallicis convenire possunt. Tum novum *Tertulliano* non est, novas vocibus imponere significationes, & obscure pariter ac durè loqui. Alii ex *frangendi* verbo tale quid colligunt, ut quum *Optatus* l. c. de Donatistis ait: *Fregistis calices sanguinis Christi portatores*. At is *altaria* etiam dicit à Donatistis *fracta*, quæ tamen vitrea fuisse, nemo tam insanus erit, qui asserat. Ligneæ autem fuisse, ipse ibidem inculcat sæpius, vide supra cap. VI. Deinde non tantum fractos, sed etiam massatos (ut *Lucretiano* utar verbo) sive in massam reductos fuisse scribit. *Fregistis*, inquit, *calices, quorum species revocastis in massas*. Eas massas deinde *venditas* fuisse addit, quod certe de vitreis vasis dici non potuit. Et Latinis sanè *frangi* dicitur, quicquid rumpi, illidi, conteri, discerpi, secari, dirui potest. Unde *Cicero* Verr. VI. *Aureus annulus, quem habebat, fractus est & comminutus*.

ius. Et lib. IV. ad Attic. epist. III. 2. *Fratris domus conjectu lapidum fracta est.* Virgil. XI. *Aeneid.* v. 480. *Frangere manu telum.* Et Georg. I. v. 94. *Multum adeò rastris glebas qui frangit inertes.* Et v. 266. *fruges nunc frangite saxo.* Quæ omnia argumento sunt, ex voce *frangendi* temere colligi, vitreos fuisse calices, qui fracti dicuntur.

XIII. Firmiora igitur quærenda præsidia, si usum vitreorum calicum asserere volumus. Nec verò ea desunt. S. Hieronymus de Exuperio Tolosano Episcopo Epist. IV. ad Rusticum sub finem ita scribit: *Nihil illo ditius, qui corpus Domini canistro vimineo, sanguinem portat in vitro,* Tom. I. f. 48. Irenæus adv. Hæres. lib. I. cap. IX. f. 71. de Marco, Mago, hæc refert: *Pro calice vino mixto fingens se gratias agere, & in multum extendens sermonem invocationis, purpureum & rubicundum apparere facit poculum, ut putetur ea gratia ab iis, quæ sunt super omnia, suum sanguinem stillare in illius calicem, per invocationem ejus.* Sive, ut Græca habent (Græcè enim scripsisse, ostendit Briffon, observ. divin. & human. juris ad L. Dominico de Spectaculis in C. Theod. adde Gerbard. Patrol. p. 101.) apud Eriphan. hæres. XXXIV. *ποτήρια οἶνω κεκραμένα προσποιούμενοι εὐχαριστεῖν, καὶ ὑπὲρ πλεον ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ὑπικλήσεως, πορφύρεα καὶ ἐρυθρὰ ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ, ὥς δοκεῖν τῷ ἄπὸ τῷ ὑπὲρ τὰ ὅλα χάριν τοῦ αἵματος τοῦ ἐαυτῆς σείζειν ἐν τῷ ἐκείνῳ ποτηρίῳ διὰ τῆς ὑπικλήσεως αὐτῶ.* Hic cum præstigiator ille di-

atur fecisse, ut calices vino repleti apparerent
 ubicundi, peractâ consecratione, eo ipso si-
 mul significatur, materiam illorum fuisse pel-
 lucidam, ut colores vini transmittere potue-
 rint. Cumque hîc non commemoretur singu-
 aris aliqua & pretiosior aliquanto ac rarior ma-
 teria pellucida, ideò verisimile est, vulgarem tan-
 um fuisse ac vilem. Tale autem vitrum est. Ita-
 que de vitro hunc locum interpretatur *Nicetas*
boniates lib. IV. Thes. cap. 6. *Ille, inquit, ut di-*
us Irenæus auctor est, vitrea quædam albi coloris pocula
reparabat: deinde carmine nescio quo usus confestim
orum aliud in rubrum, aliud in purpureum, aliud de-
nique in cæruleum convertibat. Quamvis verò
 præstigiis adscribendum, quicquid hîc à Marco
 jactum, non improbabile tamen videtur, eum
 Catholicorum morem imitatum esse. Cæte-
 rum de Cæsario quoque Arelatensi *Cyprianus* in
 ejus vitâ refert, quod vitreo calice usus fuerit.
 Hæc enim ejus jactatur vox: *Annon in vitro habe-*
ur sanguis Christi? Exemplum calicum vitreorum
 fractorum & per miraculum aliquod reparato-
 rum, quæ apud *Gregorium* M. lib. I. dial. cap. 7.
 Tom. I. f. 1338. Et *Turonens.* lib. I. de Gloriâ
 Martyr. cap. 46. occurrunt, lubens præter-
 mitto: neque enim adhuc à me impetrare po-
 tui, ut crederem.

XIV. Ad *metallicos* nunc venio, cujus-
 modi illi apud *Optatum* videntur fuisse à Donati-
 stis fracti. Sic enim ait: *Fregistis calices, quo-*
rum species revocastis in massas, mercem nefariis

non-

nundinis procurantes. Emerunt forsan in usus suos sordide mulieres. Emerunt pagani, facturivasa, in quibus incenderent idolis suis. Metalla hîc innui, illa in massam revocatio docet, metallorum veluti propria. Quale autem metallorum genus fuerit, cum prætermisum ab *Optato* sit, nobis explicare est difficile. Videtur tamen non pretiosum aliquod, ut aurum vel argentum, quod *Bona* l. c. pag. 465. frustra sibi persuadet: sed vulgare tantum ac vile fuisse, quia emtum putat à sordidis mulieribus in usus suos. Harum verò vasa non aurea vel argentea, sed plumbea, stannea, ærea, & similia esse solent.

XV. Neque tamen vel *aureis* vel *argenteis* calicibus vetus caruit Ecclesia. *Augustinus* lib. III. contr. Crescon. Grammat. cap. XXIX. Tom. VII. f. 260. ex Actis sub Diocletiano commemorat, in Ecclesiâ Cirtensi repertos fuisse calices duos aureos & sex argenteos, idque Diocletiano octies, Maximiano septies Coss. adeoque ante tempora Constantini M. ut proinde mirum sit, quosdam hunc Imperatorem auctorem facere aureæ argenteæque supellectilis & cæterorum ornamentorum in templis Christianorum. Hoc tamen verum, nec criminis loco ponendum, sed laudandum potius, quod valde ille auxerit splendorem rerum sacrarum multaque pretiosa vasa Christianis donarit. *Platina* in Sylvestro p. 41. ait, Constantinum M. in Basilicâ D. Petri recens ædificatâ obtulisse calices aureos tres, librarum duodecim; calices argenteos vi-

gin-

inti, quorum singuli decem librarum fuerint.
 imilia eundem vasa in Basilicâ Pauli obtulisse.
 Basilicæ Sessorianæ inter alia donasse argenteos
 cyphos quatuor, calices aureos decem; Basili-
 æ S. Agnetis, calicem aureum librarum decem,
 calices argenteos quinque; S. Marcellini & Pe-
 tri, calices aureos tres cum gemmis prasinis &
 yacinthinis; S. Petri, Pauli & Johannis Bapti-
 æ ap. Ostienses calices argenteos decem. Sed
 æ nugæ sunt. Illud tantum generatim scripto-
 res antiqui produnt, Constantinum *vasa pretiosa*
 ecclesiis donasse. *Theodoritus* Hist. Eccl. lib. III.
 ap. XII. f. 316. Julianum Antiochenorum sa-
 cra vasa ærario suo inferri iussisse ait. καὶ τὰ τῆς
 ἐκείνου βασιλικῆς ταμείοις ὁ τύραννος πα-
 ραδοθῆναι προσέταξε. *Et vasa sacra regio ærario in-*
ferri tyrannus imperabat. Pretiosa ergo fuisse ne-
 cesse est, id quod dissimulare non potuit infelix
 ille Felix, ejus Quæstor, de quo hæc refert
Theodoritus l. c. ὁ δὲ Φίλιξ τῶν ἱερῶν σκευῶν τῶν
 πολυτελείαν θεασάμενος, Κωνσταντῖνον καὶ Κων-
 σταντίου φιλοτίμως ταῦτα κατασκευάσαν, ἰδὼς, ἔφη,
 οὐ πότοις σκεύεσιν ὑποηρετεῖται ὁ μαρτίας υἱός. *Fel-*
x conspicatus sacrorum vasorum pretia, nam Constans
ac Constantius illa paraverant ambitiose: En,
quit, qualibus vasis ministratur Mariæ filio! Calices
 inter ea fuisse aureos argenteosve, dubitari non
 potest, at eorum multitudinem, pondus &
 alia cum *Platina* definire velle in tanto veterum
 silentio, temerarium est. *Ambrosius* Offic. lib.
 I. cap. XXVIII. f. 51. se confregisse ait vasa my-
 P stica

stica, ut captivos redimeret. Nos aliquando, inquit, in invidiam incidimus, qui confregerimus vasa mystica, ut captivos redimeremus. Aurea ergo argenteave fuisse probabile est: alioqui non suffectura fuissent redimendis captivis. Aurea autem fuisse, satis luculenter ostendit verbis sequentibus, quibus se excusat. Inter alia adstruxisse se ait, multo fuisse commodius, animas Domino quam aurum servare. Addit rationem: Qui enim sine auro misit Apostolos, & ecclesias sine auro congregavit. Aurum Ecclesia habet, non ut servet, sed ut erogat, & subveniat in necessitatibus. Cum ergo hic dixerit, aurum se non servasse; Illic verò vasa mystica se confregisse: nonne consequens erit, vasa mystica ad redimendos captivos confRACTA fuisse aurea? Postea subjungit: Aurum sacramenta non quærunt, quo ipso non negat, aurum ad sacramenta dispensanda adhibitum olim fuisse; sed tantum necessarium illud fuisse negat. De poculo autem eum hæc intellexisse, illud indicat, quum ait: Hic numerus captivorum, hic ordo præstantior est, quam species poculorum. Et paulo post: Agnosco infusum auro sanguinem Christi auro, id est, poculo aureo μετωνυμικῶς, & hæc talia alia apud eundem legas. Chrysostomus homil. LI. in Matth. f. 455. Μὴ νομίζωμεν δὲ κεῖν εἰς σωτηρίαν, εἰ χήρας καὶ ὀρφανούς ἀποδύσαντες, πλείον χρυσὸν καὶ λίθοκόλλητον προσενέγκωμεν τῇ τραπέζῃ· εἰ γὰρ βάλει ἡμῶν τι τὴν θυσίαν, τὴν ψυχὴν προσένεγκε, οὐκ ἔστι καὶ ἐθύθη· πάντως χρυσὸν πείησιν. ἂν δὲ αὕτη μένη μόλιβδος καὶ ὀβράκx χει-

ων, τὸ δὲ σκεῦος χρυσῶν, ὡς τὸ κέρδιον; μὴ ποί-
 ον ἔστω σκοπῶμεν, ὅπως χρυσὸν σκεῖν περὶ φέρω-
 με μόνον, ἀλλ' ὅπως καὶ ἐκ δικαίων πόνων. *Non*
utemur, satis esse nobis ad salutem, si cum viduas &
obos parentum spoliaveris, aureum calicem & gemmis
ornatum huic mensæ offeras. Vis hoc sacrificium hono-
re? Animam tuam offeras, propter quam Christus
immolatus est, eam auream facito. Quod si anima
a plumbo ac testa deterior est, quid tibi proderunt
aurea vasa? Non igitur laboremus ad aurea vasa offe-
renda solum; verumetiam multò magis de iusto labore
requisita offeramus. Et postea: Ταῦτα λέγω, &
καλύων ἀναθήματα κατασκεύαζεσθαι τοιαῦτα. ἀξι-
ον δὲ μὴ τούτων, καὶ περὶ τούτων, πλὴν ἐλεημοσύνης
ποιεῖν. δέχεσθαι μὲν γὰρ καὶ ταῦτα. πολλῷ μᾶλλον δὲ
κεῖνα. ἐνταῦθα μὲν γὰρ ὁ περὶ σε νεγκὼν ἀφελήθη μό-
νον. ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ λαβὼν. ἐνταῦθα δοκεῖ καὶ φιλο-
τιμίας ἀφορμὴ τὸ πρᾶγμα εἶναι. ἐκεῖ δὲ ἐλεημοσύ-
νη καὶ φιλανθρωπία τὸ πᾶν ἔστι. Hæc dico, non quia
vetare velim talium vasorum oblationem, sed quia
lignum putem, ante omnia misericordiæ ac benignitatē
esse incumbendum; nam & vasa DEUS suscipit, sed illa
multò magis sibi gratiosa sunt. Et vasa quidem danti
volunt profuerint, benignitas vero etiam accipienti. Et
hic quidem ostentatio nonnunquam potest accusari, ibi
verò totum misericordī animo attribuitur. Et rur-
sus: ποτήριον χρυσῶν ποιεῖς, καὶ ποτήριον ψυχρῶν
& δίδως; Calicem aureum facis, & aquæ frigide ca-
licem ei non præbes. Videmus hīc Chrysostomum
in eos invehi, qui nullā pauperum & miserorum
ratione habitā, calices aureos gemmisque di-

stinctos obtulerunt , & hoc modo Christianorum se probè defunctos esse officio crediderunt. Nec tamen ipsam talium vasorum oblationem se improbare dicit , sed tantum injustè factam nec ullâ cum misericordiâ conjunctam. Ex quo colligere est , *calices aureos gemmisque distinctos receptos fuisse in Ecclesiâ veteri : aliàs enim non obtulissent.* Idem docet *Prudentius* de Coron. hymn. II. ubi hostem introducit à Stephano cum Ecclesiæ thesauris petentem vasa sacra his versibus:

*Hunc esse vestris orgiis
Moremque & artem proditum est,
Hanc disciplinam federis,
Litent ut auro antistites,
Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem.*

Pertinet huc & illud , quod *Augustinus* habet in Psalm. CXIII. conc. 2. Tom. VIII. f. 1307. *Hoc venerantur (gentiles) quod ipsi ex auro argenteo fecerunt. Sed enim & nos PLERAQUE INSTRUMENTA ET VASA EX HUIUSMODI MATERIA VEL METALLO habemus in usum celebrandorum sacramentorum , QUO IPSO MINISTERIO CONSECRATA sancta dicuntur, in ejus honore , cui pro salute nostrâ inde servitur.* Quibus verbis *Augustinus* non tantum vasorum sacrorum materiam , sed etiam consecrationem describit , sed talem , quæ à Pontificiâ planè alie-

na est. Dicit enim ipso usu, nimirum primo, consecrari sacra vasa, perinde ut nos consecrari diximus altaria. Cum Roma à Gothis duce Alarico diriperetur, reperta quoque ibi italica sunt vasa, quæ possedit basilica Petri. Testis est *Orosius* lib. VII. cap. XXXIX. p. 667. cujus verba jucundam & memorabilem continent historiam. Ex donatione Chosrois Regis Persarum, Sergii quoque ædes calicem aureum habuit, teste *Evagrius* l. c. Calicis gemmati Ecclesiæ Edessenæ donati, mentio sit in Concil. Chalced. Act. X. Tom. IX. Conc. Paris. edit. f. 56. Atque id genus testimonia sequentium in primis ætatum afferri multa possent, nisi superfluum videretur.

XVI. Hoc tantum restat explicandum, quâ formâ fuerint veterum calices, ubi quidem nos iterum pene destituit antiquitas, nisi quod *Tertullianus* picturarum in calicibus meminit Lib. de pudicit. cap. VII. ait: *Procedant picturæ calicum vestrorum, si vel in illis perlucebit interpretatio pecudis illius* (ovis scil. perditæ & à Domino quælitæ & humeris ejus portatæ.) Et cap. X. *Si fortè patrocinabitur pastor, quem in calice depingis.* Et paulò post: *At ego ejus pastoris scripturas haurio, qui non potest frangi.* Quibus verbis ille insectatur Catholicos, quasi imaginem pastoris ovem perditam gestantis in calicibus pingerent, ut in omne scelus animarentur, tanquam veniam peccatorum summi pastoris misericordiâ recepturi post lapsum, quam ipse negabat. Cæte-

rum non vanâ conjecturâ eandem puto fuisse calicum in veteri Ecclesiâ formam ac figuram, quæ hodie est. Neque enim usquam ea immutata legitur.

XVII. De *patellis* nihil ferè habeo dicere, silente antiquitate. Fuisse veteribus, nulla dubitatio. Quippe tam opus iis erat ad panem, quam calicibus ad vinum distribuendum. Videntur autem generatim significatæ *vasorum* appellatione esse. Cum enim veteres appellant *vasa altaris* numero multitudinis, nescio sanè, quid aliud vel magis intelligere potuerint, quam cum calicibus patellas. Ita ergo de iis interpretanda ista, quæ supra citavimus, testimonia erunt, ut *Chrysostomi* homil. LI. in Matth. f. 455. *Theodoriti* lib. III. cap. XII. f. 316. *Augustini* Enarr. in Ps. CXIII. Conc. 2. Tom. VIII. f. 1307. *Orosii* lib. VII. cap. XXXIX. pag. 667. ex quibus colligere est, aureas & argenteas fuisse, perinde ut calices, adeoque magnum etiam altaribus attulisse ornamentum.

XVIII. Ad *vasa altaris candelabra* quoque pertinent, quæ cum cereis accensis aliquid splendoris attulisse, non facile negabitur. De eorum apud veteres usu loquitur *Paulinus* Natal. III. S. Felicis, his versibus:

*Clara coronantur densis altaria lychnis:
Lumina ceratis adolentur odora papyris,
Nocte dieque micant, sic nox splendore
diei*

*Fulget : & ipsa dies cœlesti illustris honore
Plus micat innumeris lucem geminata
lucernis.*

Et Prudentius de Coron. hymn. II. de S Laurent.
ubi tyrannum introducit, ita de Christianorum
vitibus loquentem :

*Argenteis scyphis ferunt
Fumare sacrum sanguinem,
Auroque nocturnis sacris
Adstare fixos cereos.*

Neque verò noctu tantum, sed de die etiam accensæ cerei sunt, idque sub lectionem Evangelii in signum lætitiæ, quod egregiè docet Hieronymus advers. Vigilantium, morem istum temerè reprehendentem Tom. II. Oper. f. 123. Per totas Orientis Ecclesias, inquit, quando legendum est Evangelium, accenduntur luminaria, jam sole rutilante, non utique ad fugandas tenebras, sed ad signum lætitiæ demonstrandum. Unde & virgines illæ Evangelicæ semper habent accensas lampades suas. Et ad Apostolos dicitur: Sint lumbi vestri præcincti & lucernæ ardentes in manibus vestris. Et de Johanne Baptista: Ille erat lucerna ardens & lucens: ut sub typo luminis corporalis illa lux ostendatur, de quâ in Psalterio legimus: Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine & lumen semitis meis. Ubi iterum pulchram Ecclesiæ nostræ cum veteri in hoc cerimoniarum genere consensionem videre licet.

CAPUT XIII. DE LOCO ET SITU ALTARIUM.

I. Loca extraordinaria altarium varia.

II. Altaria in cœmeteriis.

III. In Templis locus ordinarius. Templorum partes.

IV. Altaria in medio templi.

V. Non omnia in medio collocata.

VI. Nec omnia ortum spectabant, sed quædam

etiam alios mundi cardines.

VII. Pleraque tamen in Orientem versa erant.

VIII. Templorum situs.

IX. Libertas Ecclesiæ in situ templorum.

X. Ratio, cur in Orientem olim spectaverint templa & altaria.

§. I.

Quam varia olim fuerunt loca conventuum sacrorum, tam varia etiam fuerunt altarium. Videntur tamen commodè dispesci posse in ordinaria & extraordinaria. Hujus

generis erant ædes privatae, naves, speluncae subterraneae, deserti montes & valles, ac in primis cœmeteria. Eusebius Hist. Eccl. lib. VII. cap.

XXII. f. 77. πᾶς ὁ δ' καθ' ἑκάστην θλίψεως τόπος, πανηγυρικὸν ἡμῖν γέγονε χωρίον, ἀγρός, ἐρημικὸν ναῦς, πανδοχεῖον, δεσμωτήριον. Quilibet singulorum afflictionum locus, panegyricus nobis fuit, ager, soli.

solitudo, navigium, diversorium, carcer. Sive, omnis pressuræ, quæ singulos spectabat, locus, ager, desertum, navis, diversorium publicum, carcer nobis ad conventus aptus fuit. Walafridus Strabo de reb. Eccles. cap. III. Cum multiplicaretur numerus credentium, cæperunt domos suas facere Ecclesias, ut in gestis sanctorum creberrime legitur: Et privatas habitationes ad publicas fidelium contrulerunt utilitates. Sæpe etiam persecutorum rabiem declinantes in cryptis & in cæmeteriis & speluncis atque desertis montibus & vallibus conventicula faciebant. Ubi autem conveniunt, ibi etiam mensas suas sacras, vel quicquid earum loco fuit, habuisse probabile est. Frequentata verò illa loca fuerunt tristissimis inprimis illis temporibus, quibus Ecclesia Christi gravissime affligebatur, à tyrannis, quæ ante, quæ post Constantinum M. De isto abundè testatur Eusebius in historiâ Ecclesiasticâ, non uno loco. Hoc docet Victor Ulicensis in historiâ Persecutionis Africanæ lib. I. Tom. I. Orthodoxogr. f. 801. Tunc enim (seculum agebatur quintum) mysteria à Catholicis celebrata, quocunque potuere loco. Verba Victoris habent ita: Recedentes illi tristitiâ & mœrore confecti, cæperunt, qualiter poterant, ablati ministris, divina mysteria celebrare.

II. Solenne verò inprimis veteribus erat istâ tempestate, ni prohiberentur, frequentare cæmeteria, id est, illa loca, ubi exanimæ Christianorum corpora sepulta erant, ibique sacra sua peragere. Loco mensarum iis erant mo-

numenta martyrum, altaris præ se ferentia speciem & nomen. Videre id est ex laudati sæpe Concilii Carthaginensis IV. can. XIV. Juri etiam Canonico inserto. *Placuit, ut altaria, quæ passim per agros & vias, tanquam memoriæ martyrum constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiæ martyrum conditæ probantur, ab Episcopis, qui locis eisdem præsunt, si fieri potest, evertantur.* Patet igitur, in illis locis, ubi corpora aut reliquiæ saltem martyrum reconditæ, excitatos fuisse tumulos in modum mensarum s. altarium, ut essent memoriæ martyrum. Idem nos docere videtur *Optatus Milevitan.* lib. III. adv. Parmen. p. 106. ubi de Donatistis hæc inter alia facit verba: *In loco Octavensi occisi sunt plurimi, detruncati sunt multi, quorum corpora usque in hodiernum per dealbatas aras aut mensas potuerunt numerari. Ex quorum numero cum aliqui in Basilicis sepeliri cœpissent, Clarius Presbyter in loco Sublensi ab Episcopo suo coactus est, ut insepultam faceret sepulturam. En dealbatas per agros aras, monumenta defunctorum! Atque hæc quidem loca extraordinaria erant.*

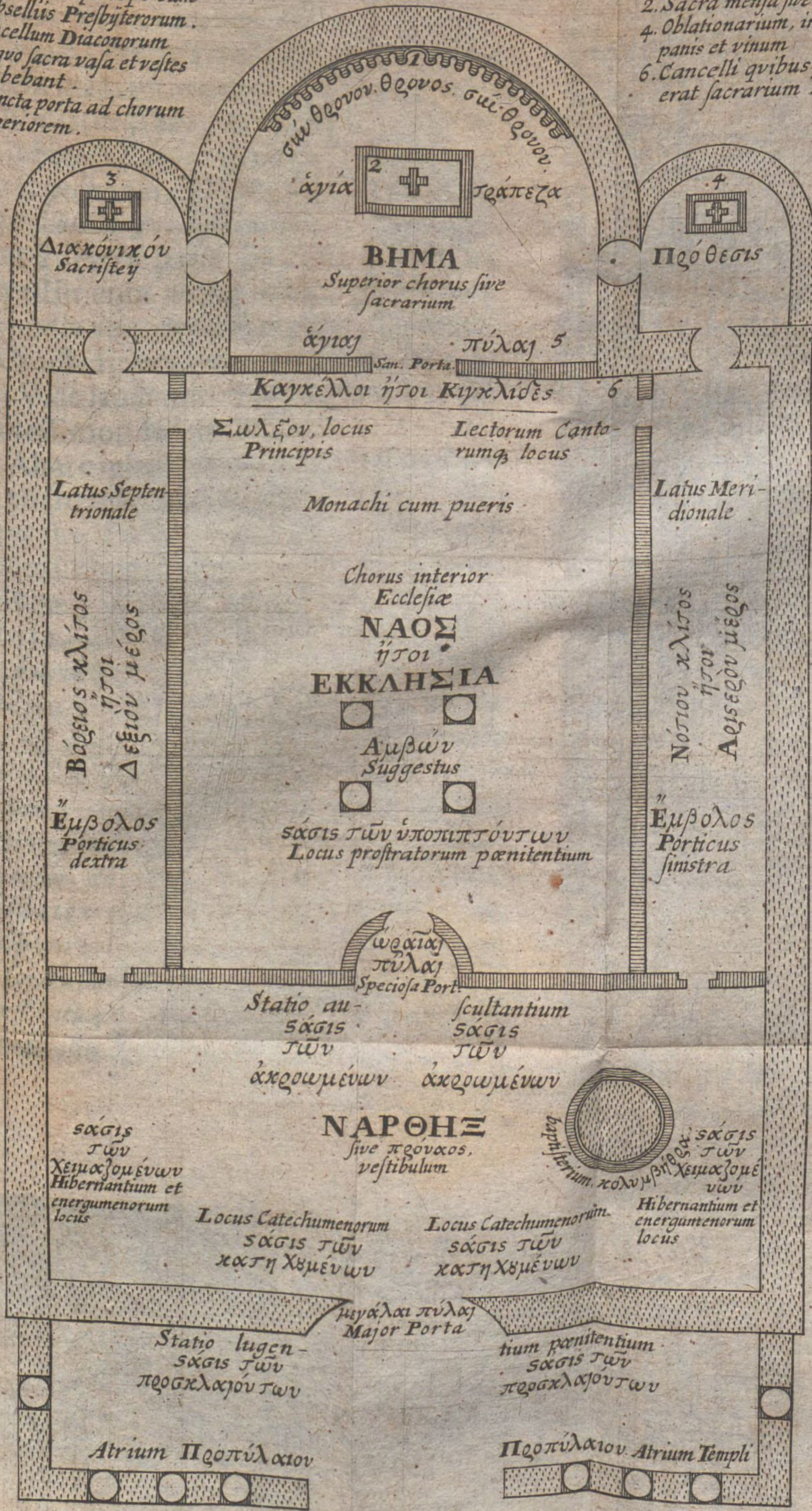
III. *Ordinaria* autem, *templa* sive *Basilicæ* fuerunt, in quibus ut sacræ reponerentur mensæ, ipse sacrorum ordo postulasse videtur. Neque enim S. cœna, tanquam firmamentum conventuum sacrorum, commodè sine mensis celebrari potuit. Sed juvat *partes templorum* paululum intueri, ut deinde, quam partem occuparint altaria, facilius explicare & intelligere possit.

simus. Erant autem illa in modum templi Hierosolymitani, in tres divisa partes. Prima *porticus* erat, ad portas templi sita, ubi pœniten-tes, catechumeni, audientes, hæretici, Judæi ac pagani stabant. Græci *πρόναος* appellarunt. Latini *vestibulum*. Altera erat *ναός*, Latini *templum*, *gremium*, *navem* vocarunt, ubi fideles sedebant rem divinam facturi, sed seorsum viri à feminis, & puellæ ab uxoribus & viduis. Tertia *Presbyterium* fuit sive Chorus, Græcis *βήμα* & *ιερατεῖον*, s. *sacrarium*, *sanctuarium*, interior nempe illa pars templi à Gremio cancellis velis & gradibus distincta: quo nemini patebat aditus, nisi sacerdotibus & aliis clericis, & tandem etiam Imperatori: reliquis autem Laicis non nisi oblationis tempore, nec id tamen ubique, sed quibusdam tantum in locis; nec diu ibi manendum fuit, sed peractâ oblatione statim exeundum. Erat autem apud veteres non semper, uti nunc apud nos est, in extremâ templi parte, sed plerumque in *medio*, & intra suum ambitum continebat 1. suggestum sive ambonem, ubi Tractator vel lector constitutus erat, quem tamen Guil. Beveregius Annot. in Concil. Nicæn. I. Pandect. SS. Can. f. 73. in ipso etiam templo sive *ναῷ* fuisse tradit ex Symeone Thessalonicensi; 2. sedilia varia, nempe cathedram Episcopi, sedilia Presbyterorum, subsellia Diaconorum, aliorumque clericorum mattas: Et 3. in medio *Altare* s. mensam sacram. Vide de istis partibus pluribus differentem *Hospinianum* de

de Orig. Templor. lib. II. cap. I. f. 74. seqq. *Joachimum Hildebrandum* Enchirid. de sacris publicis
 priscae & primitivæ Ecclesiæ cap. 2. & de templis
 Græcorum speciatim *Guil. Beveregium* 1. c. à quo
 subjectam veteris cujusdam templi ichnographi-
 am mutuati sumus. Vid. Fig. Et in hac quidem pri-
 mum occurrit *περὺλαιον* i. e. *porticus* live *vestibu-
 lum*, ubi ante portā sacrae ædis stabant *lugentes*, vi-
 liori habitu amicti, cæterosque fideles, qui ædem
 ingrediebantur, obsecrantes, ut pro se DEO
 supplicarent. Quâ de causa etiam loco isti tri-
 buitur, *στάσις τῶν περὺλαιόντων*, *statio lugentium*.
 Succedunt *μεγάλαι πύλαι*, *maximæ portæ*, per
 quas aditus patet in primam eamque infimam
 ædis partem, quæ *νάρθηξ* dicitur, & *περίναος*.
 Hic primo stabant *Catechumeni*, deinde *Energū-
 meni* & *leprosi*, & supra hos illi pœnitentes, quos
Audientes vocabant. Illorum locus *στάσις τῶν κα-
 τηχασμένων*, istorum *στάσις τῶν χειμαζομένων*, horum
στάσις τῶν ἀκρωμένων dictus. Locus hic etiam Ba-
 ptisterio fuit, quod *κολυμβήθρα* appellatum.
 Sequitur media ædis pars, *ναὸς* vocata, vel *ἐκ-
 κλησία*, in quam ducebant *ὡραῖαι πύλαι* speciosæ
 portæ. In hac primum erat *στάσις τῶν ὑποπιπόντων*,
 locus illorum pœnitentium, quos *prostratos* vo-
 carunt, deinde *ἄμβων* i. e. *cathedra*, tum *στά-
 σις τῶν πιστῶν καὶ συνισταμένων*, locus ille, ubi stabant
 Deum venerantes *Fideles*, & una cum illis, qui
 in quarto pœnitentium gradu constituti erant,
συνιστάμενοι dicti. Ad utrumque latus, dextrum
 & sinistrum, *ἐμβολαίον* erat, porticus quædam,
 regu-

1. Thronus Episcopi cum
Subsellis Presbyterorum.
3. Sacellum Diaconorum
in quo sacra vasa et vestes
habebant.
5. Sancta porta ad chorum
superiorem.

2. Sacra mensa sive Altare.
4. Oblationarium, in quo
panis et vinum
6. Cancelli quibus septu-
erat sacrarium.

&

erat, porticus quædam,
regu-

tegulis operta. Et hæc quidem ratio Gremii live mediæ partis fuit. Inde transibatur per *sanctas fores* in partem illam intimam sanctissimamque, quæ *ἑνὴν* dicebatur, & à Gremio Cancellis distinguebatur, ubi erat *ἀγία τραπέζα* sacra mensa live altare, & post eam *θρόνος* sedes Episcopi cum *συνθρόνων* live subsellis Presbyterorum. Huic adjunctum erat à dextra parte *διακόνικον*, ubi diaconi sacra vestimenta atque vasa reponebant (Germani hodie vocant die Sacristey, Sacristiam barbari) à sinistra, *προέδρισ*, ubi sacra præparabantur. Vide laudatum Beveregium l. c. qui hæc omnia testimoniis firmat.

IV. Altare igitur in medio erat choro adeoque in ipso etiam interdum templi medio. Eusebius, vel potius Auctor Orationis Panegyricæ coram Paulino Episcopo in consecratione templi Tyrii habitæ, apud Eusebium Hist. Eccl. lib. X. cap. V. f. 111. ὡς καὶ τὸν νεὼν Ἰππελέσας, θρόνοις τε τοῖς ἀνωτάτω εἰς τὴν τὴν προέδρων πρὸς καὶ προσέτι βάνθοις ἐν τάξει τοῖς καθόλου καὶ τὸ πρῶτον κοσμήσας, ἐφ' ἅπασί τε τὸ τὸ ἀγίων ἅγιον θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θείας, εὐθις καὶ πῶς, ὡς ἀν εἴη τοῖς πολλοῖς ἀβαστα, τοῖς ἀπὸ ξύλων περὶ φραγτῆ δικτύοις, εἰς ἀκρον ἐντέχνῃ λεπιδργίας ἐξησκημένοις, ὡς ψαυμάσιον τοῖς ὁρῶσι παρέχειν τὴν θέαν. Hic absoluto templo ac sedibus excelsissimis ad honorem præsentium, deinde ὁ subselliis ordine per omnia collocatis ornato, ac post omnia sancto sanctorum, ALTARI videlicet IN MEDIO constituto, rursus etiam ista, ut multis sine inaccessa, cancellis ligneis, ad verticem usque artifi-

ciosâ celaturâ fabrefactis ita circumdedit ut admirabilem adspēctum videntibus exhibeat. Hinc intelligitur, quomodo in Concil. Constantinop. sub Menna Act. V. Tom. XI. Concil. edit. Paris. f. 370. omnis multitudo cucurrisse dicatur circum circa altare. μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἁγίων εὐαγγελίων, ἐξ ἑθὺς τῆς θείας λειτουργίας ὑπετελεσμένης, καὶ τῶν θυρῶν κλεισθεισῶν, καὶ τῶν ἁγίων μαθημάτων καὶ τῶν σὺνηθῶν λεχθέντων, τῷ καιρῷ τῶν διπύχων, μετὰ πολλῆς τῆς ἡσυχίας, συνεδράμον ἅπαν τὸ πλῆθος κυκλῶ τὴν θυσιαστηρίαν, καὶ ἡκροῶντο. *Post lectionem S. Evangelii, ex more sacrâ Missâ finitâ, & januis clausis, ac sanctâ lectione juxta consuetudinem lectâ, tempore Diptychorum cucurrit omnis multitudo cum magno silentio circumcirca altare, & audiebant. Nempe quia in medio erat. Id quod etiam significat Augustinus de verb. Domini secundum Johann. homil. XLVI. Tom. X. Oper. f. 175. Per istos dies magistri pascunt, Christus quotidie pascit, mensa ipsius est illa in medio constituta. Eundem locum altaria sequentibus etiam seculis in templis obtinuerunt, ut septimo in Galliis, ubi in monasterio Sitthin, quod Berthinus extruxerat, altare stetisse in medio templi, ex Vincentii lib. XXIII. cap. III. asserunt Auctores Cent. Magd. Cent. VII. cap. VI. f. 68. Et octavo ap. Granzium in Metropoli lib. I. c. IX. p. 20. ubi Witikindus ad Carolum M. Posteaquam mensam adierat templo mediam. Nono etiam, tempore Gregorii IV. eundem servatum morem fuisse, patet ex Tom. XXI. Concil. edit. Paris. f. 113.*

V. Neque tamen ubivis locorum id observatum, sed quibusdam in locis *chorum* primam sive *extremam templi partem* fuisse, existimat *Hospin. l. c. f. 74.* Testimonia non addit. De Græcis id docet *Beveregius l. c.* Hoc certum, non omnia altaria *medium* occupasse templi. *Be-da lib. V. Hist. Eccl. Anglor. cap. XVII. Tom. III. Oper. f. 181.* ex *Adamnani libro de locis sanctis* refert, Hierosolymis in æde Resurrectionis fuisse tria altaria in tribus locis parietis, versus Austrum, Boream & Occasum. Verba ita habent: *Hujus quoque ad occasum Ecclesiæ (Golgotanæ) Anastasis b. e. Resurrectionis Dominicæ rotunda Ecclesia, tribus cincta parietibus, duodecim columnis sustentatur, inter parietes singulos latum habens spatium viæ, quæ tria altaria in tribus locis parietis mediū continet: b. e. australi, aquilonari & occidentali &c.* Paulo post ante ostium monumenti Christi, quod in eadem fuit æde, stetisse tradit quadratum altare, factum ex minori parte illius lapidis, qui monumento fuerat impositus: & alterum quadrangulum ex ejusdem lapidis majori parte fuisse versus ortum. Verba hæc sunt: *Lapis, qui ad ostium monumenti positus erat, nunc fissus est, cujus pars minor quadratum altare ante ostium nihilominus ejusdem monumenti stat: major verò pars in orientali ejusdem Ecclesiæ loco, quadrangulum aliud altare sub linteaminibus exstat.* Non ergo omnia in medio fuerunt.

VI. Ex iisdem verbis intelligi simul licet, non omnia altaria *Orientem* spectasse, sed quædam

dam etiam occidentem, quædam meridiem, quædam septentrionem. Id quod nec negare, nec improbare potuit *Walafridus Strabo*, qui circa A. C. 840. floruit, lib. de reb. Eccl. cap. IV. f. 71. ubi diserte concludit, non errasse illos vel errare, qui templis vel noviter DEO constructis, vel ab idolorum squalore mundatis, propter aliquam locorum oportunitatem, in diversas plagas altaria statuerunt. Addit rationem: Quia non est locus, ubi non sit DEUS. Exempla quoque subjungit: Verissimâ enim, inquit, relatione didicimus, in Ecclesiâ, quam apud Æliam Constantinus Imperator cum matre Helena, super sepulchrum Domini, miræ magnitudinis in rotunditate constituit; itemque Rome, in templo, quod ab antiquis Pantheon dictum, à beato Bonifacio Papa, permittente Phoca Imperatore, in honorem omnium sanctorum consecratum est; in Ecclesiâ quoque B. Petri principis Apostolorum, altaria non tantum ad orientem, sed etiam in alias partes esse distributa. Hæc cum secundum voluntatem vel necessitatem fuerint ita disposita, improbare non audeamus.

VII. Pleraque tamen in orientem spectasse videntur. Hinc *Socrates* lib. V. Hist. Eccl. cap. XXII. f. 250. de altari Antiochenorum ad occidentem converso ita loquitur, quasi hoc ipsum præter alia habuerit præcipuum. *Εν ἀντιοχείᾳ δὲ τῆς οὐρείας*, inquit, *ἡ ἐκκλησία ἀντιστροφὸν ἔχει τῷ Ἰესῷ. ὃ καὶ πρὸς ἀνατολὰς τὸ θυσιαστήριον, ἀλλὰ πρὸς δύσιν ὁρᾷ.* Ecclesia Antiochie Syriæ contrarium ab aliis Ecclesiis situm habet. Nam altare non ad orientem

orien

orientem, sed ad occidentem spectat. Si igitur structura templi Antiocheni, in hoc contraria fuit aliis templis, quod in illo altare non ad orientem, sed ad occasum spectaverit, consequens omnino est, in aliis templis altaria non ad occasum, sed ad orientem spectasse. Atque hic situs fuit altarium quorundam Hierosolymitanorum, cum illius quadranguli ex majori lapidis sepulchralis parte facti, de quo antè dictum; tum alterius in monte Oliveti, de quo idem Beda .c. cap. XVIII. f. 182. hæc inter alia tradit: *In montis summo vertice, ubi Dominus ad cælos adscendit, ecclesia rotunda grandis ternas per circuitum cameratas habet porticus desuper tectas. Interior namque domus propter Dominici corporis meatum camerari & tegi non potuit: altare ad orientem habens Augusto culmine protectum.*

VIII. Similiter collocata & pleraque veterum templa erant. *Tertullianus* advers. Valentin. cap. III. alludens ad Christianorum templa: *Nostre, inquit, Columbæ domus simplex, editis semper & apertis & ad lucem. Amat figura Spiritus S. orientem.* Legit hæc paulo aliter *Renatus Laurentius de la Barre* f. 284. edit. Paris. ann. 1580. nempe ita: *Amat figuram Spiritus S. orientem Christi figuram.* Sed res eodem recidit, quando de domo Spiritus S. utrobique dicitur, quod amet orientem. *Isidorus* Orig. lib. XV. cap. IV. p. 1196. de veteribus hæc prodidit: *Quando templum construebant, orientem spectabant æquinoctialem, ita ut lineæ ab ortu ad occidentem missæ fierent partes cæli dex-*

tra sinistra æquales , ut qui consuleret ac deprecaretur, rectum aspiceret orientem. Atque hunc morem usitatiorem appellat *Paulinus* epist. XII. ad Severum, quanquam ipse eundem non observaverit in basilicâ, quam ædificarat. Sic enim ait: *Prospectus basilicæ non, ut usitator mos est, orientem spectat, sed ad Domini mei B. Felicis Basilicam pertinet, memoriam ejus aspiciens.*

IX. *Arbitrii res ergo erat, non juris, hoc an alio modo sacram collocare ædem.* In eandem sententiam *Walafridus Strabo* l. c. scribit: *Uusus frequentior & rationi vicinior habet, in orientem orantes converti, & pluralitatem maximam Ecclesiarum eo tenore constitui.* Ubi simul rationem indicat, quare in orientem conversa fuerint altaria.

X. Nimirum in orientem olim spectabant, qui DEUM precibus venerabantur. Eodem ergo & altaria spectare, conveniens existimabatur veteribus. Et illud quidem plurimis facere planum possemus testimoniis, nisi esset *Iliada* post *Homerum*. Tractavit enim jam hoc argumentum diligenter *Hildebrandus* in *Rituali Orantium* cap. I. §. V. seqq. quod in omnium versatur manibus. De moralitate ejus accurate egit *Thomasius* in eruditâ disp. de Ritu veterum Christianorum precandi versus orientem Lipsiæ ann. 1670. edita, ubi & causas ejusdem varias, à variis allatas, singulari judicio expendit, & illorum tandem præcipuè probat sententiam, qui ritum illum ideò volunt

olacuisse veteribus, ut admonerentur homines, Ecclesiam velut è nocte ac tenebris Vet. Test. in lucem diemque federis novi per Evangelii de Christo prædicationem emeruisse, cap. XII. §. 122. seqq.

CAPUT XIV.

DE

NUMERO ALTARIUM.

Altare unum in unâ æde apud veteres, quod variis testimoniis probatur.

I. Pontificii, & qui iis olim præluserunt, altarium numerum auxerunt. Unum au-

tem retinuerunt Æthiopes & Abyssini Christiani.

III. Unum etiam Moscovitis est, & hodie Orthodoxæ Ecclesiæ, quam Lutheranam vocant.

§. I.

UNum tantum Ecclesia vetus in singulis templis seu ædibus & locis, conventibus sacris destinatis, habuit altare. *Ignatius* epist. VI. ad Philadelphenses Tom. I. Ortho-

doxogr. f. 33. Μία ἐστὶν ἡ σάραξ τῆς κυρίας Ἰησοῦ, καὶ ἐν αὐτῇ τὸ αἷμα τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθέν. εἰς καὶ ἄρτος τοῖς πᾶσι ἐθρύφθη, καὶ ἐν ποτήριον τοῖς ὅλοις

Q 2

δι.

διενεμήθη, ἐν θυσιαστήριον πάση τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ
 εἰς Ἐπίσκοπον ὅμα τῷ πρεσβυτερίῳ καὶ τοῖς διακ-
 νοῖς τοῖς συνδούλοις μᾶ. *Una est caro Domini nostri*
Jesu Christi, & unus illius sanguis, qui pro nobis ef-
fusus est, & unus calix qui pro omnibus nobis distribu-
tus est, unus panis, qui omnibus fractus est, UNUM
ALTARE omni Ecclesiae, & unus Episcopus cum Pres-
byterorum collegio & Diaconis conservis meis &c. Hzc
 ille, satis, opinor, disertè: ἐν θυσιαστήριον πα-
 ση τῇ ἐκκλησίᾳ. *Unum altare omni Ecclesiae, id est,*
singulis Ecclesiis, nimirum uti est singulis Ec-
clesiis unus Episcopus. In augustissimo Tyrio-
 rum templo unum tantum *Paulinus* Episcopus po-
 fuerat altare. Τὸ τ' ἁγίων ἁγίων θυσιαστήριον ἐν
 μέσῳ θεῖς, ait Panegyrista de eo ap. *Eusebium*
Hist. Eccl. lib. X. cap. IV. f. 111. Non in numero
 multitudinis sancta altaria, sed in singulari, san-
 ctum sanctorum altare in medio posuerat. Et infra
 illud disertè μονογενές unicum appellat. Sic enim
 perorat f. 113. Σεμνὸν δὲ καὶ μέγα, καὶ μονογενές
 θυσιαστήριον, ποῖον ἂν εἴη ἢ τ' ὁ κοινὸς πάντων ἱερέως
 τ' ψυχῆς τ' εἰλικρινές, καὶ ἁγίων ἁγίων. ὃ παρι-
 σῶς ὅτι δεξιᾷ ὁ μέγας τ' ὅλων δεξιερὺς αὐτὸς ἱε-
 ρεὺς ὁ μονογενὴς ὁ θεὸς, τ' ὡς αὐτὸς πάντων εὐώδης θυ-
 μιάμα, καὶ τὰς δι' εὐχῶν ἀναιμάς καὶ αὐλὰς θυ-
 σίας, φαιδρῶ τῷ βλέμματι καὶ ὑπὸ πᾶσι ὑποδέχο-
 μεν ὡς χερσὶ, τῷ κατ' ἐρατὸν πατρὶ καὶ θεῷ τ' ὅλων
 ὡς ἀπέμπεται, πρῶτ' αὐτὸς προσκυνῶν, καὶ με-
 τὰ τῷ πατρὶ τ' κατ' ἀξίαν ἀποτέμνων σέβας, ἵνα
 δὲ καὶ πᾶσιν ἡμῖν εὐμενῇ διαμένειν καὶ δεξιὸν εἰς αὐτὸν
 ὡς αἰτάμεν. *Augustinus & magnus & UNI-*
 CUM

CUM ALTARE quodnam aliud est quam sinceritas illa
 & sanctum sanctorum animæ communis omnium sacer-
 dotis, ad cuius dexteram adstat magnus ille omnium
 pontifex ipse Iesus unigenitus DEI, qui ab omnibus ode-
 riferum illud hymnium, & incruenta spiritualiaque
 precum sacrificia alacribus oculis ac pronis manibus su-
 sceperat, cælesti patri & DEO omnium destinat, &
 primus ipse cum adoratione & solus Patri competen-
 tem honorem exhibet, ac deinde orat, ut nobis omni-
 bus placidus ac benevolus constanter ac perpetuo esse
 velit? Hactenus Eusebius. Athanasius epist. ad
 solitariam vitam agentes Tom. I. f. 656. ubi eth-
 nicorum & Arianorum adversus Catholicos edi-
 ta facinora commemorat, unius tantum men-
 sæ facit mentionem. Ait enim, quod ἀρπά-
 σαντες τὰ συμψέλλια, καὶ τὸ θρόνον, καὶ τὰ τρα-
 πέζαν, ξυλίνη γὰρ ἦν, καὶ τὰ βῆλα τὰ ἐκκλησίαις,
 subsellia, thronum, mensam (erat enim lignea) ta-
 bulas Ecclesiæ, & cætera, quæ potuerunt, foras elata
 combusserint ante vestibulum in magna platea, & thu-
 ra insperserint. Certè si plures mensæ in illâ æde
 fuissent, non unam tantum, ut h. l. dicitur, sed
 cæteras etiam abstulissent & combussissent, quid
 enim attinuisset unam tollere, relictis cæteris,
 quæ idem præstare possunt? Neque verò, si
 plures abstulissent, Athanasius Numero singula-
 rius fuisset, sed ut τὰ συμψέλλια subsellia appel-
 lat, quia multa; ita & τραπέζας mensas, ut mul-
 tas, sine dubio dixisset. Nunc autem ut θρόνον
 in Numero singulari dixit, quia unus fuit; Ita
 τραπέζαν etiam dixisse videtur eadem de causâ,
 quia

quia una tantum in illâ æde fuit. *Gregorius Nazianzenus* Gorgoniam commemorat nocte intempestâ, sanitatis recuperandæ ergo venisse ad altare, & quæsiuisse aliquid sacrorum Symbolorum. *Desperatis*, inquit, omnibus aliis auxiliis ad mortaliū omnium medicum confugit (*Gorgonia*) atque intempestâ nocte captata, cum morbus nonnihil remississet, τὸν Ἰουλιανῆς ἐπὶ τῷ ἁγίῳ μὲν ἔπεσον, ad altare cum fide procumbit, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ τιμωμένον, cumque, qui super ipso honoratur, cum ingenti clamore invocans omnibusque nominibus appellans, atque omnia ea, quæ unquam mirificè gesserat, velut in memoriam ei revocans (nam & veteres & novæ historias callebat) tandem piâ & præclarâ quadam impudentia effertur. Eam, quæ Christi fimbriâ sanguinis profluvium compresserat, imitatur, quidque fecerit audite. Cum caput suum pari cum clamore lacrymisque, quibus abundabat (mulierculæ illius instar, quæ olim Christi pedes rigavit) τὸν Ἰουλιανῆς altari admovisset, nec se prius illud dimissuram esse denunciasset, quàm sanitatem obtinisset, ac deinde hoc suo pharmaco corpus totum perfudisset, etsi quid uspiam antityporum pretiosi corporis aut sanguinis manus recondiderat, id lacrymis admiscuisset, ò rem mirandam! statim liberatam se morbo sentit, atque & corpore & animo & mente levis discedit, pro spei mercede, id, quod speraverat, consecuta, & per animæ robur corporis robur accipiens, Orat. XI. Quod si plura in illâ æde fuissent altaria, non in uno tantum quæsiisset sacra Symbola, non uni tantum caput admovisset, non unum tantum apprehendisset;

diffet;

disset; omnia adisset, in omnibus quælivisset, quod anxia cupiebat, omnes Sanctos, si quidem illis erecta fuissent altaria, ut Pontificii volunt, venerata esset. Nec *Nazianzenus* contentus fuisset, generatim tantum appellasse altare, quando omnes rei istius gestæ circumstantias attingere in animo habebat; sed speciatim expressisset, quodnam altare fuisset, ad quod *Gorgonia* accessit. At hoc nec *Nazianzenus* dixit, nec *Gorgonia* illud fecit. Itaque ex *Gorgoniæ* factò & *Nazianzeni* dictione non temerè colligas, unum tantum in illâ æde fuisse altare. Potest huc etiam referri, quod *Chrysostomus* habet homil. XVIII. in 2. Corinth. VIII. f. 873. ubi ad concordiam suos adhortaturus, eadem, quo *Ignatius*, cui id ipsum quoque propositum fuit, utitur ratione, nempe quod una omnibus sit mensa. Verba hæc sunt: ὡς μίαν οἰκίαν δεῖ τῷ ἐκκλησίᾳ οἰκεῖν, ὡς σῶμα ἐν, ὡτὶ διακείσθαι πάντας. ὥστε ἐν καὶ βάπτισμα ἐν ὕδατι, καὶ τράπεζα μία, καὶ πηγὴ μία, καὶ κλῆσις μία, καὶ πατὴρ εἰς. ἵ τοίνυν διηγήσῃτε, τοσούτων συναγαγόντων ἡμᾶς; ἵ διασώσῃτε; Omnes tanquam domum unam, sic Ecclesiam habitare, omnes, ut unum corpus, ita affectos esse, convenit: quemadmodum videlicet & Baptisma unum est, & mensa una, & fons unus, & creatio una, & denique pater unus. Ecquid igitur dissecti ac divulsi sumus, quum tot summæ conjunctionis vincula habeamus? Quod si quis mensæ voce hic significari S. Eucharistiam vult, is velim cogitet, annon, ut Eucharistia mensam requirit adeoque

eam non excludit, quin & ipsa mensa appellatur; ita & mensæ voce tam propriè de suppellectili, quam metonymicè de Adjunctâ Eucharistia intellectâ, id, quod intenderat, efficere potuerit S. Chrysostomus? Nec verò à propriâ significatione verborum recedendum, nisi res ipsa cogat, quod hic non fit: Addo alia. Socrates situm altaris in Antiochenâ Ecclesiâ descripturus lib. V. cap. XXII. f. 250. non τὰ θυσιαστήρια altaria, tanquam plura, sed τὸ θυσιαστήριον altare tanquam unum in occidentem ait spectasse. Quod si plura fuissent, plura sine dubio nominasset, quia ita melius probare potuisset, quod intendebat, nempe Antiochenam ædem ἀντίστροφον τῷ Ἱερῷ contrarium habuisse situm. Pertinent huc & illa loca, quibus Ecclesiæ orthodoxæ unum asseritur altare, heterodoxæ multa. Cyprianus lib. II. epist. I. f. 30. hæreticos ait contra altare unum atq; divinum sacrificia foris falsa ac sacrilega offerre conatos esse. Hieronymus Comm. in Amos lib. I. cap. III. Tom. VI. f. 84. Non unum altare, quod habet Ecclesia, sed altaria hæreticorum plurima: Tot enim habent altaria, quot schismata. Vide supra cap. II. §. XXVI. Et licet in illis locis altare non de mensa, sed de signato mensæ, cultu nempe, religione ac fide Christianâ intelligendum sit μετωνομασίᾳ, tamen ipsum signum propterea non excluditur, sed includitur; quemadmodum etiam arcus & gladius Ps. XLIV, 7. in quibus David se non confidere ait, etsi de militari scientiâ ac fortitudine intelliguntur, arcus tamen & gladios propriè

riè dictos non excludunt. Nec scribas & Pharisæos negandum est sedisse in cathedrâ Mosis Matth. XXIII, 2. etsi cathedræ vox ibi Metonymicè significat potestatem cum docendi tum iudicandi & regendi populum.

II. Cæterum etsi Pontificii, & qui iis olim præluserunt secessionem hâc in re, ut in multis aliis, fecerunt ab Ecclesiâ veteri, & multa in unâ æde fine necessitate & causâ probabili excitarunt altaria; *Æthiopes* tamen & *abyssini* Christiani veterem consuetudinem retinuerunt, quod in eorum laudem *Franciscus Al.arez* cap. III. Histor. *Æthiop.* his prodidit verbis: *Unicum habent altare, quod est in majori acello, testum umbone convexo, vel molliter fastigiato, fulto quatuor columnis stantibus ad quatuor altaris angulos.*

III. Retinuerunt etiam *Moscovitæ*, teste *Sigismundo* Lib. Bar. in *Herberstein* Commentar. rer. *Moscovit.* cap. de Relig. f. 21. cujus verba de iis habent ita: *In singulis templis unum tantum altare.* Quin & hodie orthodoxa & Catholica retinet Ecclesia, quam *Lutheranam* vulgo appellant.

CAPUT XV.

DE

CORPORIBUS ET RELI-
QUIIS SANCTORUM AD ALTA-
RIA VEL SUB IIS ETIAM
CONDITIS.

I. Christiani primi in cœ-
meteriis pro altaribus
usi sunt Sanctorum tu-
mulis

II. Sub altari Sanctorum
reliquiæ & corpora se-
pulta.

III. Episcoporum sepulcra
sub altaribus.

IV. Quomodo hic convene-

rit Christianis cum
gentilibus, quomodo
non item.

V. Origo hujus ritus, San-
ctorum corpora effosa
& translata.

VI. Translationis illius
ratio.

VII. Quid de eâ sentien-
dum sit.

§. I.

Uo tempore exulare quasi cogeba-
tur Ecclesia (quod erat ante impe-
rium Constantini M.) Christiani
suos conventus in cœmeteriis in-
primis agere solebant, licet & ab
istis sæpissime arcerentur sævitiâ tyrannorum, ut
Historiæ Ecclesiasticæ scriptores referunt. Et si
verò in iis postea domunculæ, quas Oratoria
vocabant, exstrui sunt cœptæ; tamen nec
omnibus in locis, nec omni tempore illæ existi-
terunt.

terunt. Itaque sub dio ferè sacra sua celebrare sunt coacti. Cumque cœmeteria interdum longius abessent, ut mensas eò portare etiam si voluissent, tamen per ethnicos, omnes vias obsidentes, omnes latebras perreptantes & Christianos summâ diligentia inquirentes, non potuissent; idcirco loco mensæ illud verisimile est eos usurpasse, quod ipsius loci commoditas suppeditavit. Quid verò commodius in cœmeteriis ad S. Eucharistiam celebrandam reperiri potuisset, quàm exstantes Sanctorum tumuli? Qui præterquam quod mensæ vicem præstant, etiam fratrum in Domino quiescentium (Apoc. XIV, 15.) memoriam renovabant, & superstitionibus ad subeundum crucis jugum confirmandamque constanti fidei professione beatam defunctorum de resurrectione futurâ spem (Tit. II, 13.) animos faciebant.

II. Super *tumulis* ergo Sanctorum, Christianos antiquissimos sacram interdum celebrasse cœnam, omnino existimo; atque, ut ita sentiam, eo non parum moveor, quod postea vel altaria Sanctorum ossibus ac reliquiis superimposita, vel Sanctorum corpora sub altaribus jam exstructis sepulta fuerint. Testatur id *Prudentius* aliquot in locis. In Eulalia v. 211. 212.

*Sic venerarier ossa libet
Ossibus altar & impositum.*

In Hippolyti coronatione v. 170. 171.

*Illæ sacramenti donatrix mensa, eademq;
Custos*

*Custos fida sui martyris apposita,
Servat ad eterni spem judicis ossa se-
pulcro.*

in Vincentio v. 515. 516.

*Sed mox subactis hostibus
Jam pace justis redditâ,
Altar quietem debitam
Præstat beatis ossibus.
Subjecta nam sacrario,
Imamque ad aram condita,
Cœlestis auram muneris
Perfusa subter hauriunt.*

Et ante eum *Ambrosius*, quem locum suæ sepul-
turæ destinarat, eundem postea reliquiis SS.
Martyrum, *Gervasii & Protasii* concessit. Ver-
ba ejus exstant epist. LXXXV. Tom. III. Oper.
f. 223. & ita habent: *Succedant victime triumphan-
tes in locum, ubi Christus hostia est: sed ille super al-
tare, qui pro omnibus passus est: Isti sub altari, qui
illius redempti sunt passione. Et initio libri de exhor-
tat. ad Virgin. de reliquiis Sanctorum Vitalis &
Agricolæ hæc inter alia facit verba: Munera salu-
tis accipite, quæ nunc sub sacris altaribus recondun-
tur. Eundem morem suo comprobat testimo-
nio Hieronymus lib. contr. Vigilantium Tom. II.
f. 123. ubi ita scribit: *Malè facit ergo Romanus Epi-
scopus, qui super mortuorum hominum Petri & Pauli
secundum nos ossa veneranda, secundum te vilem pul-
visculum offert Domino sacrificia, & tumulos eorum.*
Chri-*

Christi arbitatur altaria. Nec semel id inculcat *Paulinus Nolanus* lib. II. epist. IV. ad Severum. Tom. II. Orthodoxogr. f. 134. de Claro Presbytero:

Sancta sub aeternis altaribus ossa quiescunt.

Et mox eodem:

*Digna pio domus est, altaria sub quibus
artus*

*Conditur exanimus: nam spiritus aethere
gaudet.*

iterum de eodem alio Epitaphio:

*Castam tuam digne velant altaria corpus
Ilt templum Christi contegat ara DEI.*

Sozomenus etiam lib. V. cap. IX. f. 65. Zenonem Episcopum Gazæ commemorat Ecclesiam ædificasse, & altare in eâ erexisse ibique reposuisse reliquias martyrum. Verba hæc sunt: εὐκτήριον ἐδείματο οἶκον πρὸς τὴν ἄσπετον, καὶ δυσιαστήριον ἐν αὐτῷ ἐπηξάτο, καὶ τὰ ὅσα τῶν μαρτύρων ἀπέθετο πλεσιόν Νέστορ & ὁμολογητῆς. Extra urbem exstruxit Ecclesiam, & altare in eâ erexit, martyrumque reliquias ibi reposuit propter reliquias Nestoris Confessoris. Videre quoque id est ex Concil. Carthag. IV. can. XIV. Placuit, ut altaria, quæ passim per agros & vias tanquam memoriæ martyrum constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquie martyrum conditæ probantur, ab Episcopis, qui locis eisdem præsent, si fieri potest everrantur. Ubi cum everti jubentur.

jubentur illa altaria, in quibus nullum corpus aut reliquiæ martyrum erant, cum tamen memoriæ martyrum vulgò habeantur, eo ipso simul, vi oppositorum, significatur, illa relinquenda & pro memoriis martyrum habenda esse, in quibus martyrum corpora aut reliquiæ conditæ sunt.

III. Atque ut alii sancti eorumque reliquiæ sub aris olim recondebantur: ita & sub iisdem *Episcopi* sepeliebantur. *Ambrosius* discretè: *Hunc ego locum*, inquit, (nempe sub altari: hæc enim verba proximè sequuntur superiora) *prædestinaram mihi. Dignum est enim, ut ibi requiescat sacerdos, ubi offerre consuevit. Sed cedo sacris victimis dexteram portionem, locus iste martyribus debebatur.* Idem de se ipso testatur *Synesius* in *Catastas.* fine f. 303. *περὸς φύσιν τῶν κίωνων τῶν ἱερῶν, αἱ πρὸ αὐτῶν ἀπὸ γῆς ἀνέχουσι τρεῖς πύλαι, καὶ ζῶν καθέδρα, καὶ ἀποθανόντων κείσονται. Sacratas columnas amplectar, quæ puram & incontaminatam à terrâ mensam sustinent. Illic ego & sedebo vivus, & mortuus jacebo.* Ex hoc more orta illæ *Donatistarum dealbatæ aræ*, ap. *Optatum Milevitan.* lib. III. adv. *Parmen.* p. 106. de quibus supra cap. XIII. §. II.

IV. Et licet ethnicis quoque sepulcra quædam fuerint sub aris, ut *Clemens Alexandrinus* admonit. ad gentes f. 29. his testatur verbis: *ὅτι μὴν τὸν ἐν Τελμιασῶ βωμὸν & Ἀπόλλωνος, εἰ μνημα εἶναι, καὶ τὸν Τελμιασέως & μάντεως, ἰσχυροῖσι.* *Sed neque Apollinis aram* (prætermittam)

quæ est in Telmisso, quam ipsam quoque scribunt esse monumentum Telmissis vatis; tamen propterea non improbanda aut culpanda illa Christianorum consuetudo est, quoniam ne Apostoli quidem omnia gentilium instituta rejecerunt. Quanquam hîc longe alia Christianorum, alia gentilium fuisse videatur ratio. Quippe gentes, quos aræ dignabantur honore, colere ceu deos solebant, non secus ac suos hodie Pontificii sanctos. At Christiani veteres contenti, honesto loco condidisse sanctorum ossa, de cultu amplius solliciti non erant, sed tantum, ne inæruerentur, providebant, gratâque eorum memoriâ se oblectabant & confirmabant. Itaque rectius Pontificius reliquiarum cultus, quàm iste Christianorum veterum sepeliendi ritus cum gentilium cerimoniis confertur.

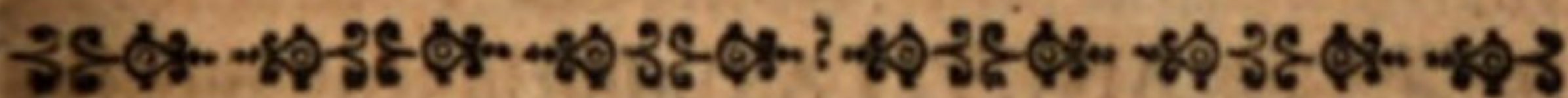
V. Videtur autem studium istud veterum sub aris recondendi sanctorum reliquias, Constantini M. tempore inprimis viguisse. Is enim, quod gentiles videbat facere in Heroibus & aliis præstantibus viris, id sibi potiori jure in sanctis DEi hominibus, Prophetis, Apostolis & martyribus faciendum putavit, inprimis cum gentiles illorum reliquias haberent immundas. Itaque cœpit aperire obscuriora sanctorum sepulcra, & reliquias inde ad loca celebriora transferre, splendidissimis ad exemplum gentilium adhibitis pompis, teste *Hieronymo* adv. Vigilant. Tom. II. Op. f. 122. *Nicephoro* Hist. Eccl.

Eccl. lib. VII. cap. XXX. f. 323. &c. quod ejus studium mox imitati alii, ut videre est ap. *Sozomen.* Hist. Eccl. lib. V. cap. XIX. f. 71. *Ruffinum* Hist. Eccl. lib. I. cap. XXXV. f. 212. *Socratem* lib. III. cap. XVIII. f. 224. *Ambrosium* epist. LXXXV. ad Soror. Tom. III. f. 223. *Hieronymum* l. c. Conf. iterum *Sozomen.* lib. II. cap. XIII. f. 26.

VI. Et ossa quidem cæterasque reliquias transtulisse videntur non tantum ob locorum delectum, squalidiori præferentes honestiorem, profano sacrum; sed etiam ob meliorem custodiam ipsarum exuviarum, quibus insidiari interdum gentiles solebant, tantum ut agere facerent Christianis. Pompas autem addiderunt partim ad contestandam & publice celebrandam promissionem ac spem gloriosæ resurrectionis, quæ Christianos maneret, quocunque mortis genere decederent; partim ad excitandos hominum animos ad admirationem, prædicationem & imitationem fidei ac virtutum, quibus Sancti conspicui fuerant. Vid. *Chrysostom.* in Babylam.

VII. Quanquam vero hæc initio tolerabilia nec sine causis suscepta fuerint, eventus tamen postea docuit, piè magis, quàm prudenter talia fuisse instituta. Facta enim statim sunt seminaria superstitionum, & in eas tandem prorsus abiire. Id quod egregie ostendit B. noster

ter Chemnitius in Exam. Conc. Trident. Part.
de Reliq. Sanct. f. 660. seqq. cujus disputatio-
n intervertit Hospinianus de orig. Templor.
II. cap. VII. f. 95. seqq.

CAPUT XVI.

DE

SANCTITATE ET HONO-
RE ALTARIUM.

Sanctitas altarium ad ver-
bum asserta à Patribus.
Vocibus etiam idem va-
lentibus.

Cur sancta haberentur
altaria.

Qualis illa altarium
sanctitas fuerit.

Origo sanctitatis illius.

Honor quomodo ad al-
taria referatur.

I. Honorifica altaris epi-
theta.

II. Altaria re ipsâ hono-
rata.

• An flexione genuum
honorata fuerint.

Tertulliani testimonium
ex lib. de Pœnit. quo
dixisse fertur, *Aris Dei*

adgeniculari, vitiosè
legi aliquot rationibus
ostenditur. Pœniten-
tes olim accidebant ad
genua fidelium, Ec-
clesiam ingredientium.
πρόσκλαυσις quid fue-
rit. Supplicum mos
apud gentiles.

XI. Altaria honorata (1)
ornamentis.

XII. (2) Osculis.

XIII. (3) Cancellis. Eorum
nomina, causa, ma-
teria, forma.

XIV. (4) Munditie.

XV. (5) Armorum deposi-
tione. Ne Imperator
quidem cum armis ad
altare veniebat,

R

XVI.

XVI. (6) Admissione certorum tantum hominum.

XVII. (7) Abstinentiâ à cibo & somno.

XVIII. (8) Asyli jure.

§. I.

SANCTITAS altarium ubique ferè à SS. asseritur Patribus & Conciliis, primo quidem ad verbum. Ita dicitur *ἱερεὺς τεῶν πνεύματων* Concilio Nicæno Diatypos. de Cœnâ, *Gregor. Nazianzeno* Orat. IV. quæ est II. invectiva in Julian. f. 110. & Orat. XIX. in laudem Patris f. 299. & Orat. XX. in Basil. f. 353. Et Orat. XXXII f. 527. *Sozomeno* Hist. Eccl. lib. V. cap. XX. f. 71 b. & lib. IX cap. I. f. 117. & cap. II. f. 118. & lib. VIII. cap. VII. f. 108. *Theodorito* Hist. Eccl. lib. IV. c. XII. f. 316. & lib. V. cap. XVIII. f. 343. *ἀγιὸν τεῶν πνεύματων* *Greg. Nazianz.* Apologet. f. Orat. I. f. 5. & Orat. XXVIII. f. 473. *ἀγιὸν θυσιαστήριον* *Chrysost.* homil. XX. in 2. Corinth. VIII. f. 886. *Sacrum altare* *Aratori* Hist. Apostol. lib. I. p. 583. *Sanctum altare* *Ennodio* Dict. II. p. 473. *Sacrosanctum altare* *Ambros.* lib. I. de Virgin. Tom. I. f. 78.

II. Deinde per voces idem valentes, quæ sunt *θεῖα τεῶν πνεύματων* Concil. Nicæno. l. c. *Greg. Nazianz.* Orat. XX. f. 351. *θεῖον θυσιαστήριον* *Theodorit.* Hist. Eccl. lib. I. cap. XXXI. f. 295. & lib. V. cap. XXI. f. 344. b. *Dionys.* Hierarch. Eccl. cap. III. p. 132. 133. 134. 136. seqq. *Altare DEI* *Cyprian.*

rian. lib. III. ep. I. f. 42. & lib. I. ep. IX. f. 25. Prudent. hymn. V. in Vincent. pag. 104. *Ara DEI* Tertullian. de Orat. f. 793. Paulin. Nolan. lib. II. ep. IV. ad Sever. Tom. II. Orthodoxogr. 134. *Altare Christi* Hieron. lib. contr. Vigilant. Tom. II. f. 123. *Ara Christi* Ambros. lib. V. ep. XXX. Tom. III. f. 114. *Mensa DEI* Petr. Chrysol. erm. X. p. 44. *Mensa Domini* Augustin. epist. LIX. f. 299. & lib. II. contra literas Petilian. cap. XLVII. Tom. VII. f. 120. *Mensa Dominica* Augustin. Tract. XXVI. in Johann. Tom. IX. f. 230.

III. *Sancta* autem appellabantur & habebantur altaria, *generatim* ob usus sacros, quibus tantum destinata erant; *speciatim* verò partim ob sancta mysteria ibi tractata, partim ob sacrificia precum publica & solemnia eo loco peracta. De mysteriis *Chrysostom.* homil. XX. in 2. Corinth. VIII. f. 886. ἁγιον, inquit, γίνεται, ἐπειδὴ σῶμα δέχεται χρίστος *Sanctum efficitur* (altare, puta,) *postquam Christi corpus excipit.* De precum sacrificiis *Nyssen.* l. c. ait: *Quoniam DEI cultui consecratum atque dedicatum est, ac benedictionem accepit, mensa sancta, altare immaculatum est, quod non amplius ab omnibus, sed à solis sacerdotibus iisque venerantibus contrectatur.*

IV. Patet ex his, non *interiorem*, cujus non sunt capacia; sed *exteriolem tantum* aliquam *sanctitatem* altaribus in Ecclesiâ veteri esse tributam: nam sacra mysteria, sacrificia precum, & cætera id genus non erant altaribus interiora,

sed externa, nec aliam ista nisi relativam quandam (ut Scholasticorum hinc utar voce) sanctitatem parere possunt. Atque hæc veterum quoque mens erat. Hinc altare vocabant lapidem naturâ communem. *Chrysostomus* l. c. ὁ αὐτὸς λίθος ὅτι τῆς φύσεως. Naturâ quidem lapis est. *Gregorius Nyssenus* l. c. ὁ αὐτὸς λίθος ὅτι φύσει μὴ κοινός. Lapis est natura communis, nihil differens ab aliis tractis lapideis, ex quibus parietes nostri exstruuntur & pavimenta exornantur.

V. Originem hujus sanctitatis à consecratione derivabant, quod supra cap. XI. §. 29. ex Nysseno ostensum. Nunc subjicere tantum placet Imperatoris l. 6. in tantum §. Sacrae autem res D. de divis. rer. ubi *sacra res* definitur, *quæ publicè est consecrata*; & l. 9. Sacra loca D. eodem ubi *sacra loca* dicuntur, *quæ publicè sunt dedicata*. Quanquam verò ibi *sanctum* à *sacro* distinguatur l. 8. Sanctum, & l. 9. Sacra loca §. Propriè dicimus D. eod. res tamen eodem recidit, quando quod nobis hinc *sanctum*, idem in legibus illis *sacrum* dicitur.

VI. Sanctitatem excipit *honor altarium*, tanquam illius consequens. Neque enim ideò sancta erant altaria, quia honorabantur, sed ideò honorabantur, quia sancta erant. Intellico autem hinc *honoris* vocem non propriè de cultu DEI aut hominum dignitate; sed *metaphoricè* eâ significatione, quâ rebus inanimatis ob earum præstantiam & decus quoque tribui solet, ut quum lectus dicitur כבוד *honoratus* Ezech. XXIII,

XXIII, 41. aut quum *sylvis honores discussisse* dicitur Aquilo ap. *Virgil. Il. Georg. v. 404.* cui simile illud *Ausonii Idylli. 15.*

Nec mora , ridentis calatbi patefecit honorem.

ta quum non *domo dominum , sed domino domum honestandam* ait *Cicero lib. I. Offic.* quo etiam illud *Pythagoræ Symbolum* pertinet : *τιμὰ τὸ χῆμα καὶ βῆμα , χῆμα καὶ τριώβολον.* *Honora* imprimis *figuram ἑ aram , figuram ἑ triobolum* , quod ex *Brassiano Jcto* explicat *Erasmus in Adag. f. 774.*

VII. Honorem istum SS. Patres partim verbis declararunt , partim factis. Ad verba pertinent *honorifica illa epitheta* , cum ea , quæ supra sunt adducta : appellari enim *sanctum , sacrosanctum , mensam Domini , DEI , Christi* , altaribus omnino est honori ; tum quæ de honore speciatim loquuntur , ut quum altare dicitur *σεμνὸν venerandum* ap. *Euseb. Hist. Eccl. lib. X. cap. IV. f. 113.* *σεβασμιον* ap. *Greg. Nazianz. Orat. XIX. in laudem Patris f. 292.* Latine *venerabile* ap. *Ambros. de Elia & jejun. Tom. IV. f. 328.* *venerandum* ap. *Paulinum l. c.* quò etiam referas , quod *θαυμαστὸν* sive *admirabile* vocatur *Chrysostomo l. c.*

VIII. Sed & re ipsâ veteres honorasse altaria constat. *Chrysostomus l. c.* *συ δὲ τὸ μὲν θυσιαστήριον ἔτο πρῶτος , ὅτι δέχεται ἡ χεὶρ τοῦ σώματος.* Tu altare quidem illud honoras , quia Christi corpus capit.

En honorem, & causam honoris; honorem autem non intelligit eum, qui verbis, sed qui re ipsâ habetur: de operibus enim ibi loquitur.

IX. At *quomodo* altaria honorarint, non est una eademque omnium sententia. E Pontificiis nonnulli volunt, veteres *flexis genibus* veneratos altaria esse. Idque probare conantur testimonio quodam *Tertulliani*, quem Lib. de Pœnitentiâ, inter signa humilitatis pœnitentium numerasse ajunt, *Presbyteris aduolvi, & DEI adgeniculari*. Facit id nominatim *Beat. Rhenanus* Comment. super istum librum f. 475. quum ita ait: *Hic vides, Christianis antiquitus altaria venerationi fuisse, quibus adgenicularentur*. Rhenanum sequitur *Bellarminus* Tom. I. part. II. lib. II. de reliqv. Sanct. cap. III. f. 935. & alii, eodem nixi testimonio.

X. Verum fallunt & falluntur, quicunque ita sentiunt. Lectio vitiosa, quæ habet *aris DEI*, cum potius legendum sit *charis DEI*. Locus integer sic habet f. 483. 484. *Exomologesis prosterndi & humilificandi hominis disciplina est, conversationem injungens misericordiae illicem. De ipsa quoque habitu atque victu mandat (scil. exomologesis) sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus dejicere, illa quæ peccavit, tristi tractatione mutare: cæterum pastum & potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animæ causâ: plerumque verò jejuniis preces alere, ingemiscere, lacrymari & mugire dies noctesque ad Dominum DEum ta-*

n, Presbyteris advolvi, & CHARIS DEI adgeni-
ulari, omnibus fratribus legationes deprecationis
ae injungere. Hanc lectionem probat (1) *fide*
dicum veterum, *Vaticanorum* in primis, ex qui-
 bus illam nobis restituit *Pamelius* homo Pontifi-
 cius in not. adh. l. Adprobat eandem *Job. Ludo-*
icus de la Cerda, Jesuita, *Advers. sacr.* cap. 169.
um. 12. nec non *Gabriel Alaspineus* *Aurelia-*
ensis Episcopus *observ. lib. I. o. serv.* 22. p. 202.
pseque Cardinalis *Bona rer. Liturg. lib. I. cap.*
XVI. p. 237. (2) Firmat præterea illam ipsius
Tertulliani explicatio, quâ *charos DEI* verbis sta-
 tim subjectis appellat *Fratres*; & quod ante di-
 cterat, *charis DEI adgeniculari*, nunc reddit,
fratribus legationes deprecationis suæ injungere. Et
 paucis interjectis multo clarius: *Cum te*, inquit,
ad fratrum genua protendis, *Christum contrectas*,
Christum exoras. Ubi *ad fratrum genua se protende-*
re, idem esse apparet, quod *charis Dei adgeni-*
culari. Nec existimandum fortè, ad illum lo-
 cum verba hæc minus pertinere, quin conti-
 nent ejus declarationem manifestam, ut & ea,
 quæ præcedunt, adeoque omnia inter se cohæ-
 rent arctissime. Nec aliena sunt illa, quæ idem
 tradit lib. de pudicit. f. 746. *Adstitit idololatres*, *ad-*
sistit homicida, *in medio eorum adsistit & mæchus*, *pa-*
riter de pœnitentiæ officio sedent, *in sacco & cinere*,
inhorrescunt, *eodem fletu gemiscunt*, *eisdem precibus*
ambiunt, *eisdem genibus exorant*, *eandem invocant*
matrem. Et postea in eodem libro f. 755. *Et tu*
quidem pœnitentiam mæchi ad exorandam fraternita-

tem in Ecclesiam inducens, conciliatum & concinertum cum dedecore & horrore compositum prosternens in medium ante viduas, ante Presbyteros, omnium lacrymas suadentem, omnium vestigia labentem, omnium genua detinentem. Hic sanè, perinde ut illic, persequitur officia pœnitentium, verbis tamen diversis. Illic ait, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, hic, in sacco & cinere inborrescere, & concinertum cum dedecore & horrore compositum esse. Illic, ingemiscere, lacrymari & mugire dies noctesque ad Dominum DEUM; hic, eodem fletu ingemiscere. Illic, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ injungere; hic, eisdem precibus ambire. Illic, Presbyteris advolvi, charis DEI adgeniculari; hic, eisdem genibus exorare, eandem invocare matrem, omnium vestigia lambere, omnium genua detinere. Ex quibus videre est perspicuè, eandem vim habere has Tertulliani phrasas; Adolvi, adgeniculari charis DEI, ad fratrum genua se protendere, genibus exorare, omnium genua detinere &c. Accedit (3) consuetudo veteris Ecclesiæ, quæ non parum stabilit nostram lectionem. Solebant enim pœnitentes inter alia, quæ hic commemorantur, etiam accidere ad genua fidelium, Ecclesiam ingredientium, eosque rogare, se ut precibus juvarent. Ex hoc more Natalius quidam apud Eusebium Hist. Eccl. lib V. cap. XXV. f. 74. Induto sacco ac cinere insperso multo studio ac lacrymis ante Zephyrinum Episcopum procidit, & pedibus advolutus non clericorum modo, sed & plebis, in lacrymas & miserationes omnem

nem provocavit Ecclesiam, ut indulgentiam sibi à
 Christo continuis & jugibus pro ipso precibus impetra-
 rent. Græcè ita narratur f. 56. b. Τὸν Νατάλιον
 νδυσάμενον σίκκον, καὶ αποδὸν καταπασάμενον, μὲν
 πολλῆς σπυγῆς καὶ δακρύων περισσεῖν ζεφυρίνω τῷ
 Ἐπισκόπῳ, κυλιόμενον ὑπὸ τοῦ πόδας ἔ μόνον τ' ἐν
 ᾧ κλήρῳ, ἀλλὰ καὶ τ' λαϊκῶν. συγχέαι τὲ τοῖς δά-
 ρυσιν τῷ εὐσπλαγχνόν ἐκκλησίαν ἔ ἐλεήμοι. χει-
 ρ. Hinc Dionysius, vel quisquis auctor est,
 pist. ad Demophilum, invehitur in eundem
 propterea, quod eum, qui se ad sacerdotis pe-
 les abjecerat, calice detruserat. σὺ δὲ ὡς τὰ
 ῥάμματά σ' δηλοῖ, καὶ περισσεύοντα τῷ ἱερεῖ, τ'
 ὡς Φῆς ἀσεβῆ καὶ ἀμαρτωλόν, ὅτι οἶδ' ὅπως κατ'
 αὐτὸ παρὼν ἀπελακτίσας. εἶτα, ὁ μὲν εἶδετο καὶ
 ὁμολόγει πρὸς ἰατρείαν κακῶν ἐληλυθέναι, pag.
 448. Tu verò, ut tuæ literæ indicant, procidentem
 sacerdoti impium (ut ais) atque peccatorem, nescio
 quo pacto contra disciplinæ ordinem adstans calce abje-
 cisti ac repulisti, cum ille quidem verecunde, quod
 oportuit, fateretur, se ad peccatorum remedia qua-
 rendam venisse. Atque hæc erat illa πρὸς κλαυσις
 quam Gregorius Thaumaturgus in eâ Epistolâ, quam
 Græci ejus nomine inter suos canones retulere,
 ita definivit can. XI. ἡ πρὸς κλαυσις ἔξω τ' πύλης
 ἔ ἐκτετακται ἐστίν. ἐνθα ἐσώτα τὸν ἀμαρτάνοντα, καὶ
 τ' εἰσιόντων δεῖσθαι πρὸς αὐτὸν, ὑπὲρ αὐτῶν εὐχεσθαι. Fle-
 tus seu luctus est, extra portam oratorii, ubi peccato-
 rem stantem oportet fideles ingredientes orare, ut pro
 se precentur. Pandect. Canonum SS. Apost. &
 Concil. Guil. Beveregii Tom. II. f. 29. Græcus

Scholias Harmenopuli in epitome Canonum sect. 5. tit. 3. προσκλαίων, ἢ γὰρ ἔξω τῆ ἐκκλησίας ἱστάμενοι, καὶ τῶν εἰσιόντων δεόμενοι, ὡς αὐτὸς εὐχεσθαι. *Plorans*, hoc est stans extra ecclesiam & ingredientes orans, ut pro se preces fundant. Plura de poenitentiae gradibus vide ap. *Albaspineum* Obs. 22. & seqq. *Christoph. Justellum* not. ad cod. Can. Eccl. Univers. Tom. I. Biblioth. jur. Can. Vet. f. 76. *Is. Casaubonum* Exerc. XVI. ad Annal. Baron. n. 43. p. 397. *Simplicium Verinum* seu *Cl. Salmasium* in epist. ad *Justum Pacium* p. 74. Par ratio supplicum erat apud gentiles. *Dionysius Halicarnass.* lib. VI. de legatis Latinorum: καὶ τῶν νεώτων ἀπρόμενοι πάσης τῆς γερουσίας καὶ πᾶσι ἱκετηρίας ὡς τοῖς ποσὶ τῶν ποσὶ μὲν τιθέντες. Totique senatui ad genua procidebant, positis ad *Postumii* pedes supplicum insignibus. *Agathias* lib. II. Histor. καὶ σιερὸν δ' εἰλιχθεὶς πρὸς γένασι. *Cæsari* advolutus ad genua. *Homer.* i. *Iliad.*

- - - - - λάβε γένων
Σκαιῇ, δεξιτέρῃ δ' ἄρ' ὡς ἀνδρῶν
έλθοι.

- - - - - apprehendit genua.
Sinistrâ, dextrâ autem mentum tenuit.

Virgil. III. *Aeneid.* v. 607. de *Græco* quodam:
Dixerat, & genua amplexus, genibusque
volutans

Herebat,

Nec hominum tantum, sed *Deorum* quoque genua contigisse, antiquitas testatur. *Græci* hoc dicunt

dicunt τοῖς ἵχνεσι τὸ ἀγάλματ' προσφύναι. He-
 iodor. lib. V. Æthiopic. Histor. εἰς τὸ αὐτὸν πα-
 ελθὼν, καταλαμβάνει τοῖς ἵχνεσι τὸ ἀγάλματ' προσ-
 φασσεφυκυῖαν. Et lib. VII. τοῖς δὲ ἵχνεσι προσφύς
 ἀγάλματ', ὥρων δὲ ὑπὸ πλεῖστον ἔτως ἔχων,
 λίγον μὲν καὶ ἐκθάνειν ἐδέησε. Velamina etiam
 ad eorum, quibus supplicabant, genua
 rotendebant, imo quandoque deponebant.
 Euripides:

ἱκετηρίας δὲ γένασιν ἐξάπιω σέθεν:

Hinc in Andromachâ:

ὦ ναυτίλοισι χεῖματ' λιμὴν φανείς
 Αἰαμέμνον' παῖ, πρὸς σε τὸ δὲ γέ-
 νάτων

Ὀικτεῖρον ἡμᾶς, ὣν ὑπισκοπεῖς τύχας,
 Πράσσοντας ὅκ' ἐν, σεμνάτων δ' ἐχέουσ-
 σονας

Σοῖς προσέθῃμι γένασιν ὠλένας ἐμάς.

Hoc ait, manus suas, quibus ejus genua con-
 tingebat, religionem καὶ αἰδῶ obtinere debere
 non minorem, quam velamenta ad genua
 deposita. Causam hujus moris (veram equi-
 dem dicere nolo) exponit Plinius Histor. Natu-
 ral. lib. XI. cap. 45. pag. 550. *Homini*, inquit,
genibus quædam ἔστι religio inest, observatione gentium.
Hæc supplices attingunt: ad hæc manus tendunt:
hæc, ut aras, adorant, fortassis quia inest iis vitali-
tas. Namque in ipsâ genu utriusque commissura dex-
trâ levâque, à priore parte gemina quædam bucca-
 runt

*rum inanitas est, quâ perfossâ, ceu jugulo, spiritus fugit. Vide Jacobi Dalechampii notas in h. l. pag. 551. ubi plura de hoc supplicum more reperies testimonia. Sed hæc ὡς ἐν παρόδῳ. Redeo ad institutum, & unam adhuc addo rationem, quæ illius lectionis veritas demonstratur. Ea est (4) conditio pœnitentium in veteri Ecclesiâ, quibus non licebat accedere ad S. Domini mensam, quemadmodum tradunt Pontificii. *Pamela* not. ad h. l. Pœnitentes, inquit, ne ad pastophoriam quidem virorum aut mulierum, multò minus intra septa cleri ad aras usque mittebantur. *Albaspinaeus* *Observ.* 24. p. 212. ait: Notum est, cum omnes, qui fidelium numero non censebantur, cujuscumodi erant Pœnitentes, Catechumeni, Energumeni, Judei, Schismatici, Hæretici, procul à fidelibus & sanctuario ad januam rejectos fuisse. Et *Observ.* 34. p. 268. In primo gradu pœnitentes Ecclesiæ introitu prohibebantur, in ejus limine ad terram projecti, squalidi, horridi, & maxime miserabili habitu in oculos prætereuntium incurrebant: fidelium vilissimas vestes osculabantur: lacrymarum vi ac copia calces irrigabant, ipsorumque genua officiosè complectebantur. In cæteris gradibus etsi mitius tractabantur, Eucharistiam tamen percipere aut quidquam altari offerre non poterant, docente eodem *observ.* 25. pag. 230. Idque inde ab Apostolorum ævo in Ecclesiâ DEI observatum fuisse volunt. Quod si ita est, profecto non potuit *Tertullianus* jubere pœnitentes aris DEI adgeniculari.*

XI. Quamobrem misso isto honore commentitio, verum inquiramus, altaribus olim exhibitum. Is verò non unus fuisse videtur. Primò enim veteres altaria honorarunt *ornamentis* variis, ut linteis purissimis, tapetibus splendidissimis, floribus pulcherrimis, vasis pretiosissimis, & id genus aliis, de quibus supra. Quæ enim altaribus ornamento, eadem & honori fuerunt; quemadmodum nunc quidem honoris vocem interpretamur.

XII. Deinde eadem honorarunt *osculis*. Sic *Ambrosius* lib. V. epist. 33. ad Marcellinam sororem Tom. III. Oper. f. 131. testatur, oscula militum aris impressa sub Valentiniano in argumentum pacis. *Certatim*, inquit, *boc nunciare milites, irruentes in altaria osculis significare pacis* *insigne*.

XIII. Tertio, *cancellis*, ne omnibus promiscue aditus ad ea pateret. Ita *Paulinus Tyri* Episcopus, teste *Eusebio* lib. X. cap. IV. f. 111. τὸ τὸ ἁγίων ἁγίων θυσιαστήριον ἐν μέσῳ θεῖς, αὐθις καὶ τὰδε, ὡς ἂν εἴη τοῖς πολλοῖς ἄβατα, τοῖς δὲ πρὸ φύλῃς ποιεῖ φραγτὴ δικτύοις, εἰς ἄκρον ἐν τέχνῃ λεπτεργίας ἐξησκημένοις, ὡς θαυμασίον τοῖς ὁρῶσι παρέχειν πλὴν θεῶν, *Sanctum sanctorum altare in medio posuit, & ista* (nempe subsellia Presbyterorum, & sedem Episcopi) *ut multis essent inaccessa, cancellis ligneis ad verticem usque artificiosâ calaturâ fabrefactis ita circumdedit, ut admirabilem adspectum videntibus exhibeat.* Quibus quidem verbis describitur (1) cancellorum causa efficiens, quæ fuit

fuit Episcopus ; (2) finis , ut multis essent inac-
 cessa ; (3) materia , ut h. l. lignum ; alibi for-
 tē alia materia ; (4) forma , quam ipsa appella-
 tio indicat. Vocat enim δίκτυα , nempe quia
 decussatis lignis & opere reticulato erant facti.
 Alias dicti καγκέλλοι & κυγκλίδες ; à Nicephoro Cal-
 listo ἡ ἱερατεὶς κυγκλίδες Hist. Eccl. lib. XII. c. 41.
 à Contacuzeno ἱεραὶ κυγκλίδες , à Cyrillo Scythopoli-
 tano καγγέλα in vitâ S. Sabæ ; & in vitâ S. Eu-
 thymii singulariter κάγγελον. Vocantur etiam
 κίονια & σήδεα à Germano in Mystagogiâ ; & à Sozo-
 meno ὀρύφακτα ἡ ἱερατεὶς Hist. Eccl. lib. VII. cap.
 25. Atque hos cancellos sine dubio in animo ha-
 buit Carolus M. quando in Capit. Aquisgranensi
 cap. LXXI. sancivit , ut altaria secundum suam di-
 gnitatem venerentur, ἵνα non sit Domus DEI ἡ altaria
 pervia canibus. Tom. XX. Concil. edit. Paris. f.
 35. Vide Kenetbi Regis Scotorum legem reli-
 gios. Tom. XXI. Concil. f. 404. Cancelli enim
 præstant , ne altaria pervia sint canibus. Vi-
 dere tamen ex illâ Constitutione Carolinâ etiam
 hoc est , cancellos ad altarium honorem perti-
 nuisse. Quo enim fiebat , ne altaria pervia
 essent canibus , eo altaria secundum dignitatem
 suam Christiani venerabantur. Cancellorum
 autem id beneficio factum esse , nemo ne-
 gabit.

XIV. Quartò altaria honorabant mundi-
 tie. Mundabant quippe spongiâ , teste Chry-
 sostomo homil. III. in Ephes. II. f. 1052. ἡ ὡς
 τῇ σπογγίᾳ τὴν τραπέζαν πεπλύνοντα , καὶ τὸν οὐρανόν

καθαίροντα, καὶ οὖν πίνακας ἔθενται; Non des lavantem spongia mensam, & domum mundam, & discos mensae imponentem?

XV. Quinto altaria honorabant armorum positione. Nam qui ad ea accedebant, arma eponere cogeantur. De supplicibus exstat constitutio Impp. Theodosii & Valentiniani ad Antiochum perscripta, & subjuncta Concilio oecuménico III, in qua iis disertè interdicatur armis. ὅπλα δὲ ἐν σιδήρῳ, ἢ ἐν ἑτέρῳ εἶδει μυντήρια, οὐκ προσφύγοντας ἑδαμῶς ἔχειν, ἢ πεφύρεσθαι ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ προστάτην. ὥστε δὲ μόνον ἐκ τῶν θείων ναῶν τε καὶ θυσιαστηρίων, ὡς καὶ λοιπὰ κωλύοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκημάτων &c. *Ferrea autem vel alterius generis arma ad defensionem comparata ne fugientes habeant, neve intra sanctam ecclesiam inferant, omnino prohibemus. Hæc namque et reliqua omnia hujusmodi, non modo à sacris templis sed aris abesse volumus, sed etiam à domibus &c.* Tom. VI. Concil. edit. Paris. f. 452. & l. 3. Pateant §. I. Arma quoque C. De his qui ad Eccles. confug. Quid? Quod ne ipsi quidem Impp. cum armis ad altare venerint. Sic enim ajunt loco ex Concil. citato: καὶ γὰρ ἡμεῖς, εἰς αἰὲν τῷ δικαίῳ τῇ ἡγεμονίᾳ περιτριχίζουσα ὅπλα, καὶ εἰς δὲ πρέπει δίχα δορυφόρων εἶναι, τῷ δὲ θεῷ ναῶν προσπίοντες, ἔξωτὰ ὅπλα καταλιμπάνομεν, ἀποτιθέμενοι τὸ διάδημα. Nam & nos, qui semper jure imperii armis circumdamur, quosque sine armatis stipatoribus esse non convenit, DEI templum ingressuri, foris arma relinquimus, & ipsum etiam diadema deponimus.

XVI. Sexto honorarunt altare *admissione* hominum tantum *sacrorum*, non item cæterorum omnium promiscuè, quâ de admissione aliorum, aliorum verò exclusione separatim infra disseram cap.XX.

XVII. Septimo idem honorarunt *abstinentiâ* à cibo & somno, dum circa illud versabantur. Inprimis supplices sive ii, qui ad altaria confugiebant prohibebantur dormire aut cibum capere ad altare. Sic Theodosius & Valentinianus l.c. ad Antiochum scribunt: ὅθεν εὖ δὴ καὶ ὁπλῶν τῷ ἁγίῳ οἴκῳ τῶ θεῷ, καὶ εἰς τὸ ὀσιώτατον θυσιαστήριον ἐκ οἰωδὴ ποτε ἔθνη, ἢ καὶ ταύτην τὴν πόλιν προσφύγοντας, ὑπνῶν ἐν τῷ ναῷ, ἢ καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ ἐπ' αὐτοῖς τροφῆς μεταλαμβάνειν, ἐκτὸς τίνος ὑβρεως ὡς καὶ τῶ κληρικῶν περιστάσει κωλύεσθαι. Quamobrem qui sine armis ad sanctum DEI templum vel ad sanctum altare, in quacunque illi gente, vel in hac civitate confugerint, in templo dormire, aut etiam in altari, vel ibi cibum sumere, citra ullam injuriam à Clericis prohiberi debent. cons. I. 3. Pateant. §.2. Proinde C.eod.

XVIII. Denique ἀσυλία sive asyli jure veteres altaria sua honorarunt, honorem autem quendam in isto jure situm fuisse, non tantum inde licet existimare, quod ἀσυλον Suidas appellat τιμιον honore dignum; sed etiam ex eo, quod Nazianzenus Orat.XX. in laudem Basilii f. 353. legem, quâ jus Asyli tribuitur altaribus, vocat νόμον τετραμηκότα θυσιαστήρια, legem honorantem altaria; eam verò violare appellat καθυσβεῖν

εἶσαι τὴν ἱερὰν τεράπεζαν contumeliâ afficere sacram
 entum. Si ergo contumeliâ afficitur altare,
 violato asyli jure; honoratur certè idem, serva-
 to illo jure. Quin *Chrysostomus* supplices disertè
 ornamenta altaris vocat Serm. in Eutrop. Tom.
 III. edit. Etonens. f. 69. τὰ τῷ θυσιαστηρίῳ
 ὀσμῶ. ποῖον κόσμον φησι, τὸ τὸν ἐναγὴ καὶ
 λεονέκτλιν καὶ ἄρπαζα ἀπλεῶσαι ἔθυσιαστηρίῳ; μὴ
 ἔγε ταῦτα· ἐπειδὴν καὶ ἡ πόρνη ἤψατο τὰ ποδῶν ἔ-
 ρισθ, ἡ σφόδρα ἐναγὴς καὶ ἀκάθαρτος· καὶ οὐκ
 ἔγκλημα τῷ Ἰησοῦ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θαῦμα καὶ
 μέγας. Hoc ipsum est eximium altaris orna-
 mentum. Dices, hoccine ornamentum, hominem
 celestem, avarum, rapacem altaria contingere? cave
 alia dixeris: quandoquidem ἔ meretrix pedes ipsius
 Christi contigit, incesta illa ἔ impurata: nec tamen
 hoc in crimen Domino Jesu cessit, sed in admiratio-
 nem ἔ laudem magnam. Sed de hoc sequenti ca-
 pite pluribus agemus. Nunc tantum addidisse
 satis erit signa consensionis nostræ Ecclesiæ cum
 veteri, in hoc etiam genere. Nam & nos hodiè
 solemus altaria variis ornare rebus, mundare,
 & cancellis munire. Et licet osculis ea non ho-
 noremus, tamen nec apud veteres istum
 ubique morem valuisse, probari
 potest.

CAPUT XVII.

DE

ALTARIUM ΑΣΤΑΙΑ, SEU

JURE ASYLI.

I. Asyli etymon. II. Potestas vocis gemina. III. Synonyma Grammatica. IV. <i>Ασυλίαν</i> altarium existitille, probatur. V. <i>Ασυλία</i> altarium definitur. VI. Causa ejusdem efficiens, Magistratus. Leges Imperatorum de hoc jure. Canones Ecclesiastici de eodem. Vis obligandi utrisq; quomodo insit. VII. Supplicum nomina. Non omnes promiscuè isto gavisi jure sunt, quod probatur (1) Legibus, VIII. (2) Exemplis. IX. Postea omnes promiscuè admissi. X. Forma juris <i>ἀσυλίας</i> in quo posita sit. XI. Finis ejusdem absolutè ultimus. XII. Finis in certo genere ultimus.	XIII. Finis intermedius et parte altarium. XIV. Finis intermedius et parte supplicum. XV. Origo <i>ἀσυλίας</i> altarium, A gentilibus etiam esse, si usus legitimus spectetur, negatur. Respondetur ad testimonium in contrarium allatum. XVI. Baptismi imago infans gentilium ante Christum natum. XVII. Non omnia gentilium instituta simpliciter reprobanda. XVIII. Respondetur ad testimonia Scripturæ, quibus gentilium mores prohibemur legi. XIX. <i>Ασυλία</i> altarium Christianorum orta ab Hebræorum asylis est. XX. An Christiani Imperatores in asyliâ altarium rectè imitati Hebræos sint?

- XI. Moralitas ἀσυλίας altarium.
 XII. Ratione abusus, ἀσυλίας altarium moraliter mala fuit.
 XIII. Sed in usu suo spectata, ratione fundamenti bona fuit.
 XIV. Ratione termini, generatim considerata, indifferens fuit.
 XV. Sed moraliter bona, quatenus praecepta ab Imperatoribus Christianis. Leges forenses Judæorum quomodo abrogatae.
 XVI. Effectus ἀσυλίας, securitas & incolumitas supplicum.
 XVII. Asyla Hebræorum & Christianorum quomodo inter se conveni-
 rint:
 XXVIII. ἀσυλίας templo-
 rum,
 XXIX. Judicia Christianorum cognationem cum ἀσυλίας altarium habent.
 XXX. Violatio ἀσυλίας altarium.
 XXXI. Poena Ecclesiastica violatorum ejusmodi.
 XXXII. Poena civilis eorundem, alia mitior;
 XXXIII. Alia asperior.
 XXXIV. Jus asyli altaribus ademptum.
 XXXV. Abusus ἀσυλίας altarium.

§. I.

Aσυλία ab *Asylo* nomen mutuata. Ἀσυλον autem unde dicatur, non constat inter omnes. *Servius* ad II. *Aeneid.* v. 761. p. 306. dictum putat quasi ἀσυρον ab ἀσρητικῶ & σῶρω, quod est *trabo*, quod neminem inde abstrahere liceat. Placere id videtur *Ludovico Vivi* comment. ad August. lib. I. de Civ. DEI cap. XXXIV. f. 86. quanquam alterum etymon, quod melius, nec

nec ignoret nec improbet. *Polydorus Virgilius* autem de Inventor. rer. lib. III. cap. XII. pag. 216. disertè probat. Quanquam verò non insolens sit mutatio ξ ρ . in λ . ut propterea non nimis incommoda ista videatur notatio; tamen non opus est ad literarum transmutationem confugere, ubi commodius & aptius verbum in preomtu est. Tale autem hoc loco est $\sigma\upsilon\lambda\acute{\alpha}\omega$, quod est *spolio*, *violo*, *diripio*. Hujus enim elementa propius ad Asylum accedunt. Nec vis aliena est. Ad asyla enim qui rectè confugiebant, inviolati erant. Eâ de causâ hoc etymon meritò prætulerunt alteri *Fangerus* in Etymolog. Trilingv. p. 95. *Hospinianus* de Orig. templor. lib. I. cap. XV. f. 69. Et *Becmannus* de orig. Lat. Lingv. p. 260. quorum postremus tamen ab $\eta\psi\text{N}$, quod *Nemus* significat, asylum quoque putat appellatum esse potuisse. Verum si ex Hebræâ linguâ arcessenda vocis origo est, derivarem potius à $\eta\eta\psi$ *spoliavit*, *prædatus est*, unde ipsum quoque $\sigma\upsilon\lambda\acute{\alpha}\omega$ est; ex quo postea factum $\sigma\kappa\upsilon\lambda\acute{\alpha}\omega$, tandem $\alpha\sigma\upsilon\lambda\acute{\alpha}\omega$, & inde Latium *spolio*.

II. Quemadmodum verò asylum vel generatim quemcumque refugii locum significat vel speciatim certum aliquem secundum rationem adjecti vocabuli: ita $\alpha\sigma\upsilon\lambda\acute{\alpha}$ quoque vel generatim jus cujuscunque asyli, vel speciatim jus certi asyli significat, ut h. l. ubi ad altaria, nec ea quidem omnia, sed Christianorum tantum refertur, ideoque dicitur $\alpha\sigma\upsilon\lambda\acute{\alpha}$ altarium, id est

res incolumitatis, libertatis & venia ad altaria Christi-
norum relatum.

III. *Synonyma* asyli generalia prætermitt-
o, quod enim Hebræis dicantur *עיר מקלט* urbes vel receptus refugii Num. XXXV, 13. & *עיר מקלט* urbes conventus Jos. XX, 9. LXX. Inter-
pretibus ad Num. XXXV, 20. Jos. XX, 2. *πλεῖς*
φουδαδότηριων, & φουδαδότηρια, notum.

IV. Ad rem ipsam venio, ασυλία nempe
altarium, quam in veteri Ecclesiâ exstitisse, &
exempla supplicum evincunt, & leges Imperato-
rum, & testimonia SS. Patrum. Ea verò nunc
haud placet sigillatim persequi, cum conjunctim
omnia suppeditet *Gregorius Nazianzenus* Orat.
XX. in laudem Basil. f. 353. ubi meminit Basilii
ασυλία altarium defendentis, quam & ipse
approbat; deinde mulieris cujusdam ad altare
confugientis; denique legis, quæ honorem
vult haberi altaribus. Locus integer ita habet:
γυναῖκά τινα τῶν Ἱπποφαιῶν ἐξ ἀνδρός & πρὸ πολλῶ τ'
βίον ἀπολιπόντῃ, ὃ & δικαστὴ συνέδρῳ ἐβιάζετο,
πρὸς γάμον ἔλκων ἀπαξιῶσαν. ἡ δὲ οὐκ ἔχουσα ὅπως
διαφύγῃ τὴν τυραννίδα, βελὴν βελαέται, & πολ-
μηράν μάλλον, ἢ συνετὴν, τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσ-
φεύγει, καὶ θεὸν ποιεῖται προστάτην καὶ τῇ ἡπηρείας.
τί ἐν ἔδει ποιεῖν αὐτὴ πρὸς τὴν τριάδῃ αὐτῇ, ἵν' εἰπω τι
καὶ δικανικῶς ματαξὺ τῶν ἐπαίνων, μὴ λέγω τὴν μέ-
γαν βασίλειον καὶ τῶν τοιούτων ἀπασιν νομοθέτην, ἄλ-
λον δὲ τινα τῶν πολὺ μέγ' ἐκείνων, ἱερεὲς δὲ ὁμῶς, οὐκ
ἀντιποιεῖσθαι, κατέχειν, κήδεσθαι, χεῖρα ὀρέγειν
θεῷ Φιλανθρωπία καὶ νόμῳ τῷ πεπρημένῳ. *Δυσιασθή-*

εμα ἰ & πάντα ὁράσας καὶ παθεῖν ἐβελήσας πρὸς τοὺς
 ἢ τὴν βελούσας καὶ αὐτὸ ἀπάνθρωποι; καὶ καὶ
 βεῖσαι μὲν πλὴν ἱερὰν ἡγάπεζαν, καὶ θυβρίσας ἐπὶ τῇ
 πιστῇ μεθ' ἧς ἰκέτωε; Mulieri cuidam, amplius
 loconata, ejus maritus baud pridem extremo vita de
 functus erat, judicis assessor vim afferebat, inuim-
 que ad nuptias pertraherebat. Illa autem cum nullā
 tione hanc vim effugere posset, consilium capit non ma-
 ris audacia, quam prudentiæ plenum. Ad sacra-
 mentum mensam confugit, Deumque adversus hanc
 riam propugnatorem sibi adoptat. Quid igitur
 Trinitatem ipsam (ut forensi quoque dicendi genere
 nonnihil inter laudes utar) faciendum fuit, non
 magno Basilio, ac de his rebus aliis leges statuendi, sed
 alii cuiusdam longe inferiori, dum tamen sacerdoti?
 Quid aliud, nisi ut eam assereret, retineret, omni
 curâ tueretur, DEI clementiæ & legi, quæ aliis
 bus honorem haberi jubet, manum porrigeret, omnia
 denique prius faceret aut pateretur, quam ut in-
 manus ullum adversus eam consilium iniret, sicque
 & mensam sacrosanctam, & fidem etiam illam, cum
 quâ supplex erat, contumeliâ afficeret?

V. Demonstrato igitur, mensas sacras
 Christianorum gavisas esse alyli jure, hoc nunc
 proxime agendum videtur, ut ejus naturam &
 constitutionem, ex sententiâ orthodoxæ anti-
 quitatis, explicemus. Quod quidem faciemus
 primò conjunctim in definitione; deinde distinctè
 & separatim in causarum enumeratione. Defi-
 nitio hæc est: ΑΣΥΛΙΑ ALTARIUM ERAT
 JUS INCOLUMITATIS, MAGISTRATUS
 AU-

UCTORITATE ET EPISCOPORUM
ONSENSIONE SACRIS CHRISTIANO-
UM MENSIS TRIBUTUM, CUIUS BE-
EFICIO INVIOLATI ERANT, EO QUI
ECTE CONFUGERANT.

VII. CAUSSA EFFICIENS erat pri-
iò *Magistratus*, voce hâc sumtâ non per mo-
um *Abstracti*, pro ipso imperio; sed per
iodum *Concreti* pro personâ habente impe-
um; deinde etiam *Episcopi* vel *Concilia* potesta-
em ejusmodi condendi juris sibi sumserunt. De
Magistratu testantur leges Christianorum Impe-
atorum, quibus assertum altaribus illud jus
st. Theodosii & Valentiniani ad Antiochum P.
per scripta constitutio hæc est: *Ανεώχθησαν τοῖς*
εὐδύεσσιν οἱ ναοὶ τῆς μεγάλης θεᾶς · ὅς τῳ μόνῳ τῷ θεῷ
δυσιασθήσεται καὶ τὸν εὐκτήριον ναὸν τὸν τετράγων τῶν
τοιχωῶν περιβολῇ τεχιζόμενον, εἰς ἀσφάλειαν συν-
τελεῖν τῶν προσφύγοντων θεοπίστον, ἀλλ' εἰ τίς καὶ
περαιτέρω τῶν τυγχάνει, ἄλλοι τῶν τελευταίων θυ-
ρῶν τῆς ἐκκλησίας, ἐλέεω βωμὸν τοῖς προσφύγεσιν
εἶναι προσταττόμενον &c. *Pateant summi DEI templa*
timentibus; nec sola altaria & oratorium templi cir-
cumjectum, qui ecclesias quadripartito parietum septu
concludit, ad tuitionem confugientium sancimus esse
proposita: sed usque ad extremas fores Ecclesiæ, quas
oratum gestiens populus primas ingreditur, confugi-
entibus aram salutis esse præcipimus &c. l. 3. C. de
his qui ad Ecclesiam confugiunt. In Concilio
Ephesino Oecumenico III. cui ista Imperato-
rum constitutio annexa est, pluribus verbis ea-
dem

dem describitur. Initium sic habet: ἀνέχθησαν
 τοῖς θεοδόσιον οἱ ναοὶ τῷ μεγάλῳ θεῷ, καὶ οὗτοι πρὸς
 φερόντας ἑκέτας ὁ κοινὸς ὑποδεχέσθω βασιλεὺς. *Re-
 teant trepidis magni DEI templa; supplices fugientes
 communis suscipiat ara &c.* Tom. VI Concil. edit.
 Paris. f. 449. seqq. Honorii & Theodosii ad Jo-
 vinum P. P. perscripta lex ita habet: *Fideli deo-
 raque præceptione sancimus, nemini licere ad sacro-
 sanctas Ecclesias confugientes abducere: sub hac videli-
 cet definitione, ut si quisquam contra hanc legem co-
 nire tentaverit, sciat se majestatis crimine esse mi-
 nendum, l. 2. C. eod. & quanquam hic altaris
 mentio non fiat disertè; intelligitur tamen illud
 in voce Ecclesiæ, cujus præcipua pars altare
 est. Conf. l. 6. Præsentis C. eod. & Novell. XVII.
 cap. VII. Idem sancitum postea Canonibus Ec-
 clesiasticis est. Concil. Arausicanum l. circis
 A. C. 441. can. V. præcipit; *Eos qui ad Ecclesiam
 (adeoque etiam ad altaria) confugerint, tradi
 non oportere, sed loci sancti reverentiæ & intercessionis
 defendi.* Tom. III. Concil. Illustrat. Period. III. Pe-
 ric. V. Exerc. 31. p. 537. Idem legitur in jure
 Canonico Dist. 87. cap. *Eos qui ad Ecclesiam
 Concilii Illerdensis A. C. 508. canon. VIII. ita
 habet: Nullus clericorum servum vel discipulum suum
 ad Ecclesiam fugientem, extrahere audeat, vel flagi-
 lare præsumat. Quod si fecerit (donec digne peni-
 teat) à loco, cui honorem non dederit, segregetur.*
 Tom. III. Concil. Illustr. Period. III. Peric. VI.
 diatr. IV. p. 640. Vide eundem in jure Canoni-
 co, Causs. XVII. q. IV. c. Nullus clericorum.
 Con.*

Concilium Aurelianense IV. circa medium sec. VI. habitum can. XXI. in eundem modum: *Siquis, inquit, necessitatis impulsu ad Ecclesiæ septa, confugerit; & sacerdote vel prapposito Ecclesiæ prætermisso atque contempto, eum quisque de locis sacris, vel altari, seu vi seu dolo abstrahere aut sollicitare fortè præsumserit: ut inimicus Ecclesiæ, ab ejus liminibus arceatur &c.* Cent. Magdeb. VI. cap. IX, f. 293. Et ejusmodi sunt multa alia. Videtur autem leges inter Imperatorum & canones Episcoporum hoc discriminis fuisse, quod illæ obligarint omnes tam Clericos quàm Laicos; hi verò Episcopos & clericos inter se tantum, idque ex consensu: illæ directè & per se vi summæ potestatis, quæ penes Imperatorem erat; hi indirectè & κατ' ἄλλο vi approbationis & confirmationis per summam potestatem factæ. Hinc moris in Conciliis erat, ablegare Episcopos quosdam ad Imperatorem, qui peterent ab eo confirmationem eorum, quæ statuta erant, vel etiam concessionem quorundam privilegiorum.

VII. MATERIA sive OBJECTUM ἀσυλίας in Ecclesiâ veteri erant *supplices* sive homines ad mensam sacram confugientes. Codex nominat *ad Ecclesiam confugientes* l. 2. C. de his qui ad Eccl. conf. αἰδέοντας *reverentes sive venerantes*, προσφύγοντας *confugientes*, absolutè πρόσφυγας *confugas* l. 3. C. eod. *Refugas* l. 6. §. sed si C. eod. *Chrysostomus* appellat φυλάδας *Serm. in Eutrop.* Tom. VIII. edit. Eton. f. 71. *Sozomenus* Hist. Eccl. lib. VIII. cap. VII. f. 108. ἰκέτας *Inter-*

supplices Dei. Admittebantur autem initio, cum legitimus ac verus illius juris usus adhuc vigeret, non promiscue omnes, sed *innocentes*, & tales qui *vel non atrociter, vel non destinato consilio* peccarent. Docent hoc cum leges Imperatorum, tum exempla supplicum. Arcadius & Honorius I. I. C. eod. adimunt ἀσυλίας beneficium Judæis criminum reis vel ære alieno obrutis; concedunt autem innocentibus & ære alieno liberatis. Sic enim habent verba legis: *Judei qui reata aliquo vel debitis fatigati simulant se Christiani legi velle conjungi, ut ad Ecclesias confugientes evadere possint crimina, vel pondera debitorum, arceantur nec ante suscipiantur, quam debita universa reddiderint, vel fuerint innocentiam demonstratam purgati.* Justinianus Novell. XVII. cap. VII. nominatim ab asylis arcet homicidas, adulteros, & virginum raptores, disertè docens, beneficio illo non fontes, sed læsos & innocentes gaudere oportere. Lex ita habet: ἔτε δὲ ἀνδροφόνους, ἔτε μοιχοῖς, ἔτε παρθένων ἄρπαξιν ἀμαρτανόσιν πλὴν ἐκ τῶν ὁρῶν φυλάξεις ἀσφάλειαν. ἀλλὰ κακῶθεν ἐξελεύσεις καὶ ἡμωρίαν αὐτοῖς ἐπὶ σέξεις. ὃ δὲ τῶν τὰ τοιαῦτα ἀμαρτανόντων φείδεσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῶν πεινόντων, ἵνα μὴ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν τολμηροτέρων πάχοιεν, ἄλλως τὲ ἢ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλειαν ὃ τοῖς ἀδικῶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικημένοις δέδοται ὡς νόμος· καὶ οὐκ ἂν εἴη δυνατόν ἐκάτερον ἰσχυρίζεσθαι τῇ ὡς τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικῶντα, καὶ τὸν ἀδικημένον. Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus de-

inquentibus terminorum custodire cautelam, sed etiam inde extrahes, & supplicium eis inferes. Non enim talia delinquentibus parcere competit, sed hoc acrientibus: ut non talia à præsumptoribus patiantur. Deinde templorum cautela non nocentibus, sed læsis datur a lege: Et non erit possibile utrumque tueri cautelâ viciorum locorum, & lædentem & læsum. Et Novell. XXXVII. addit eos, qui Christiano vim intulerunt. Ὁ καταφεύγων Ἰπὶ τῇ ἐκκλησίᾳ δεξιᾷ, ἔχεται ἀσυλίαν, εἰ μὴ ἄρα φόνον, ἢ ῥπαγὴν παρθενης, ἢ βίαν χειρῶν ποιήσει. Quid Carthaginensium Ecclesiam confugerit, is impunitatem habeto, nisi homicidium, aut raptum virginis, aut vim in Christianum admiserit. Conf. Novell. CXVII. cap. ult. §. Quia verò. In eandem sententiam legem quoque tulisse Carolum M. Aven- tinus lib. IV. Annal. refert.

VIII. De jure ergo satis testantur leges, de facto exempla. Ea nunc considerabimus, recensitis legibus. Nobilis illa femina, quam Basilus ἀσυλίας altarium jure defendebat, innocens erat: nihil enim mali commiserat; tantum recusaret nuptias viri cujusdam potentis, qui eam miserè deperibat. Verba perspicua sunt ap. Gregor. Nazianzen. Et jam supra citata. Alexander Episcopus Alexandriae cùm ad altare se tueretur ἀσυλίας beneficio, nihil designarat, nisi quod Arium recipere nollet; quod ipsum tamen non criminis loco, sed in laude potius ponendum erat. Rem narrat Ruffinus Hist. Eccl. lib. I. cap. XII. f. 207. verbis sequentibus: *Adul-*
timum

timum certam ei (Alexandro) diem statuentes de-
 nunciant (Arii fautores) ut aut ipse Arium suscipe-
 ret , aut si reniteretur , se ecclesiâ pulso & in exilium
 truso ab alio eum suscipiendum sciret. Tum ille nocte
 quæ ad constitutum intererat diem , sub altari jacens ut-
 que in oratione & lacrymis totam pervigilem ducens Ec-
 clesiæ causam Domino commendabat. Maximianus
 Episcopus Catholicus Bagaiensis , ut ad altare
 confugeret, nullâ re aliâ impellebatur, quam
 Donatistarum, qui basilicam fundi Calmanen-
 sis ei eripere conabantur, quam tamen iusto iu-
 dicio obtinuerat, ut legere est ap. *Augustin. lib.*
III. contr. Crescon. Grammat. Tom. VII. Oper. l.
267. & Epist. L. Tom. II, f. 22c. verba ipsa supra
 jam allata. Supplices isti, quos Eutropius e
 templis, quò confugerant, extrahere conaba-
 tur, innocentes fuisse, cùm Eutropii injustitia,
 tum Pentadiæ innocentia me credere jubet, qui
 supplicibus istis annumeratur, nec tamen ul-
 lum admisisse facinus memoratur, sed tantum
 vim Eutropii effugere voluisse dicitur. Verba
 Sozomeni l.c. de Eutropio hæc sunt: ἔτι (εὐτρο-
 πίου) τὸ μείζων ὢν τῶν βασιλέως εὐνύχων μέγιστος
 καὶ πρῶτος ὢν ἰσχυρὸς ἡ ἀκηκόαμος, ὑπαὶ αὐτῷ καὶ πα-
 τρὸς βασιλέως ἀξία ἐβίμηθη. Ἐπεὶ δὲ τῆς παρὸντος
 δυνάμεως οὐκ ἐνενόησε τὸ μέλλον, καὶ πᾶς συμβου-
 λίας ἐν τοῖς ἀνθρώπinois πράγμασι μεταβολαῖς, ἱπ-
 χεῖρι τῆς ἐκκλησίας ἀφέλκειν ἰκέτας θεῶν δι' αὐτὸν
 ἐνθάδε διατρίβοντας, καὶ μάλιστα πενταδικῶν τῶν ἁ-
 γιμαζέων γεμετῶν. Ὁν στρατηγὸν δυνατόν καὶ φοβε-
 ρώτατον γενόμενον, εἰς τὴν κατ' Ἄγνοιαν ὁραζὺν αἰδῶν
 φυγῇ

οὐ γὰρ ἐξ ἡμῶν (εὐγεννίδος) ἐπαγαγὼν αἰτίαν. Hic
 inter Imperatoris Eunuchos præcipuus erat, ita
 primus etiam & solus ex his, quos quidem nos vel
 cognovimus vel audivimus, ad eam dignitatem eve-
 nus fuit, ut & consulatum adipisceretur, & Impe-
 ratori Patris loco reputaretur. Sed quia neque præsen-
 tia potentia impendentia, neque contingentes humana-
 rum rerum vicissitudines considerabat, eos extrahere
 templis aggrediebatur, qui propter ipsam in his ad
 DEUM confugæ supplices hærebant: inprimis verò Pen-
 adiam Timagii conjugem, quem quidem potentem
 ac strenuum ducem ille tyrannidis affectatæ condemna-
 tum perpetuo apud Oasin Ægypti exilio multarat. Ser-
 vi illi apud Socratem Hist. Eccl. lib. VII. cap.
 XXXIII. (cujus verba supra citavimus cap. XI. §.
 33.) cum heri sui sævitiem ferre non possent,
 ideoque ad altare confugerent, hætenus inno-
 centes erant & ἀσυχίας beneficio fruebantur.
 Verum cum postea nec arma deponere nec abi-
 re vellent, & sacris ministeriis obeundis impe-
 dimento essent, quin etiam innocentis sanguine
 se tandem contaminarent, non mirum indignos
 eos fuisse habitos, qui altarium beneficio frue-
 rentur. III. de ortæ postea Imperatorum leges,
 quibus non licet sine armis esse jubent l. 3. & 4.
 C. de hæreticis ad Eccl. conf. Sancti, qui hæ-
 reticorum Petri & Severi manus violentas effu-
 gere se posse sperabant, si ad altare se recipe-
 rent, hoc ipso innocentes erant, quia sancti, &
 quia læsi. Verba adscribere nihil opus, cum jam
 supra c. I. sint posita. Quanquam verò nihilo-
 mi-

minus postea fuerint violati ; res tamen facti non juris fuit. Id quod etiam de Maximiano Episcopo & aliis dicendum.

IX. Patet igitur ex his abunde satis , ut puto , innocentes initio , vel eos etiam , qui non graviter nec destinato consilio peccarant , ad altaria αὐλίας beneficio gavisos ; cæteros autem *scelerate impios* eodem privatos esse. Quod utnam perpetuum fuisset , minus certe scelera postea contigisset. At ubi mox omnes promiscue admittebantur , & facinus morte piandum habebatur , quenquam inde abstrahere , quis etiam esset , tum non fenestra , sed porta patefacta omnis generis vitiis ac sceleribus est , quo de postea plura in abusibus.

X. FORMA juris αὐλίας , quatenus ut jus seu lex consideratur , fuit vis obligandi homines vel ad obedientiam , vel ad pœnam. Obligabantur autem ista lege partim ipsi *supplices* , partim *magistratus* & *clerici* supplicum defensores , partim *supplicum adversarii*. Illi , ne arma haberent l. 3. §. Arma quoque & §. Hos vero qui C. de his qui ad Eccl. conf. aut somnum cibumve intra templum vel ipsum *carere* caperent l. d. §. Proinde ii. *Isti* , ne sup ⁷⁸⁵ omnes promiscue susciperent l. 1. C. eod. & Novell. 17. cap. 7. nec susceptos traderent Dist. 87. cap. Eos qui ad Ecclesiam conf. nec somnum aut cibum eos intra altare capere aut arma habere sinerent l. 3. §. Proinde & §. Hos vero. C. eod. atque ut per Oeconomum causas eorum diligenter

agnoscendas & ad Judices referendas curarent
 6. §. Quod si, & §. Inter Ecclesiæ. C. eod.
 denique, ne extraherent: secus condem-
 nandi majestatis l. 2. C. eod. & capitis l. 6. in pr.
 eod. Cæterum hanc obligandi sive cogendi
 m, prout nunc descripta est, fuisse formam
 ris ἀσυλίας, primò ex eo patet, quod vis obli-
 gandi sive cogendi generatim constituitur for-
 a juris generatim considerati. Vid. Jac. Mar-
 ni Polit. lib. II. cap. XXXI. p. 926. Ergo & vis ob-
 gandi specialis ad supplices & quæ eò pertinent
 lata, erit forma juris illius specialis, ad sup-
 plices spectantis, quod ἀσυλίων vocamus. De-
 ide etiam idem à *Formæ* descriptione probatur.
 orma dat esse rei, distinguere, & operari. At
 is illa obligandi jus ἀσυλίας constituebat, illud-
 ue à nudis Episcoporum consiliis & sententiis,
 uæ alios cogere non poterant, distinguebat,
 enique etiam per illud operabatur, ita ut sup-
 plices verè salvi atque incolumes essent nec ad
 applicium rapi justè possent.

XI. FINIS vel *ultimus* est, vel *interme-*
dius, ut vocant. *Ultimus* vel *absolutè*, vel in
 hoc genere talis est. Ille *Gloria DEI*; quam non
 poterant non sibi ob oculos ponere veri Christia-
 ni, memores præcepti illius Apostolici 1. Cor. X.
 31. Tum persuasum sibi habebant veteres, per-
 tinere ad celebrationem clementiæ & miseri-
 cordiæ divinæ, servare innocentes vel non pla-
 nè fontes. Hinc Episcopi suscipientes supplices
 atque protegentes dicebantur χεῖρα ὀρεγειν θεῷ
 φιλοῦν.

Φιλανθρωπία *manum porrigere DEI clementie erga homines*, quod de Basilio usurpavit Nazianzenus l. c.

XII. Ille, *salus reipubl.* sive civitatis politica fuit. Quemadmodum enim religio generatim multum confert ad felicitatem civilem, etsi non ad hanc, sed ad æternam ac cœlestem primariò ordinata sit: ita & ista religionis ceremonia de asylis speciatim ad finem istum facile consequendum faciebat. Miseros enim & oppressos tutum habere perfugium, reorum causas accuratè cognosci, priusquam sententia in eos feratur, sanguinem innocentem non effundi, per imprudentiam delinquentibus peccati veniam fieri, pœnas interdum pro rerum conditione mitigari, nemo sanus negabit ad felicitatem civilem pertinere. Athæc αἰσχύλιας beneficia erant.

XIII. *Finis intermedius* alius ex parte altarium, alius ex parte supplicum fuit. Ex parte altarium, honos atque ornamentum erat, quo de cap. præcedente dictum.

XIV. Ex parte supplicum erat *securitas atque incolumitas*. Eam enim ob causam jus αἰσχύλιας tribuebatur altaribus, ut supplices eò confugientes tuti essent atque incolumes. Atque id spectabant ipsi etiam supplices, cùm eò se reciperent. Justinianus Novell. 17. cap. 7. vocat αἰσχύλειαν *securitatem*. Interpres appellat *cautelam*. Ambrosius epist. XXXIII. Tom. III. f. 119. *Non ego me vallabo circumfusione populorum, nec altaria*

ria tenebo vitam obsecrans, sed pro altaribus gratius immolabor. Haftenus causæ.

XV. Sequuntur ADJUNCTA, *Origo & oralitas* (liceat hac voce uti, quando commodior non occurrit.) *Originem* arcessunt nonnulli à *gentilium* instituto, quos constat confugitibus ad aras pepercisse. Mihi hic distinguere acet inter jus ἀσυλίας per se ratione legitimus, & per accidens ratione abusus spectatum. Hoc modo non negabo, à gentilibus ortum esse, quæ in animo habuisse videtur D. Mæbius vir maxime reverendus, Asylo. sacr. cap. VI. ubi contra Pontificiorum asyla, & illa quoque veterum, quæ cum abusu fuere conjuncta, disputat. Ilo autem sensu non videtur probabile, à gentilibus petere voluisse veteres Christianos, quod Judæorum sacris ritibus & legibus, DEUM ipsum auctorem habentibus, accipere longè citius potuerunt. Nec Theodosii & Valentiani Impp. constitutio, quæ in fine Concilii phesini Oecumenici III. exstat, illud evincit. Quippe illi tantum concludunt à minori ad maius, existimantes, multò magis decere Christianos suam religionem custodire, cum gentiles iæ, quæ tamen error erat, tam observantes fuerint. Verba plana sunt & ita habent: καὶ γὰρ ἐθνικῆς ἀρχαιότητος ἡ θρησκεία πλάνη, καὶ θεὸς οὐ δοκᾷ, ἕτω τὸ οἰκείας δεισιδαιμονίας ἐξήσκει τὴν ἀσπασίαν, ὥστε οὐ βωμὸς μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ γὰρ οἷσιν ἑπιτρέπειν τὸ ἱερέων. οὐ δὲ ναὸς, ὡς περ καὶ ἀπὸ τῆς γῆς ὑψωμένοις, ἐν ταῖς ἀκροπόλεσι, καὶ τοῖς ὀχυρω-

ὀχυρωτέροις τῶν πόλεων ἀναθεῖναι τόποις . καὶ δὲ κατα-
 σκευασθέντα εἰδῶλα προσκυεῖν , καὶ μὲν σπῆναι μη-
 ρὴς ἔχειν ματαιότητῃ , πόσῳ μᾶλλον ἡμᾶς προσ-
 κει τῇ θρησκείᾳ μὲν πάσης . Φυλάττειν τὴν ἀπαρχήν .
*Etenim si veterum paganorum religio , quæ erroribus
 & cui , quod libitum fuisset , Deus erat , adeò supersti-
 tionis suæ observans fuit , ut altaria non quibuscumque
 sed certis sacerdotibus duntaxat committeret , & sua
 sua perinde ac si ipsius quoque terræ situ extollerentur , in
 arcibus ac munitioribus urbium locis dicaret , atque
 idola fabrefacta adoraret , maximaque cum veneratio-
 ne ac vanitate coleret : QUANTO MAGIS par est
 ut nos religionem nostram omni cum observantiâ co-
 stodiamus , Tom. VI. Concil. edit. Paris. f. 448.*
 Deinde iterum concludunt à minori ad maius ,
 nempe cum statuæ imperatoriæ ex instituto ma-
 jorum salutem afferant iis , qui eò confugiant ,
 idque propter regiam majestatem , cui dicatæ
 sint ; idcirco multò magis convenire , ut alta-
 ria Christianorum servant supplices , ob cœle-
 stem majestatem , cui sacra sint . Ubi quidem
 ius ἀσυλίας statuis tributum ex instituto gentilium
 derivant , non verò illud , quod ad mensas sa-
 cras retulere Christiani . Sic habent verba f.
 449 . ὥστε μηδαμῶς τοῖς εὐλαβεῖσι ἀνακριθῆναι τε-
 λανθροπίαν , βωμὸν σατηρίας καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις
 ἀφιδρύμασιν ἢ δειχαιότης ἀνεθήκε παύσει
 ποιῶν τὴν ἀφ᾽ ἧς ἔστιν ἰδρύματα . Διὸ τὸ βασιλικὸν
 σεβας τοῖς θεομεινοῖς ὁπικερίαν διδόντος , πᾶσι καὶ
 τοῖς εἰς τὰ ἀγνώπια καταφεύγουσι συνιστάμενα
 ὑπάρχειν βοήθειαν ; *Majores etiam nostri , ne aliqua*

modo timore percussis humanitas denegata videretur,
in nostris quoque statuis aram salutis constituerunt -
- Jam si statuæ complexus propter regiam maje-
stem tantum præsidii miseris conciliat, quantum
his illis debet esse paratum, qui salutis causa ad sacro-
ncta altaria confugiunt? Quod si jam inde con-
cludere quis velit, ideo à gentilibus ortam *αὐ-
ταὶ* altarium esse, quod Imperatores magis de-
dere dixerint, ut altaria Christianorum eo jure
honorentur, quam aræ gentilium: concludat
tiam necesse est, constantiam in religione or-
tam à gentilibus esse, quia Jeremias II, 10, 11.
Israelitas multo magis suam retinere debere re-
ligionem dixit, cum videant ethnicos suam non
nutare: Itemque, continentiam Christiano-
rum ab athletis gentilium ortam, quia Paulus
docet, Christianos, cum videant gentiles ath-
letas continentem esse, multò magis tales esse
oportere 1. Cor. IX, 25. item, fidei constantiam
in adversis sive tolerantiam malorum, quæ
DEUS nobis immittit, ortum à pietate erga
parentes ducere, quia Auctor epist. ad Hebr.
XII, 9. 12. ait conveniens esse, ut, cum paren-
tes carnis, etiamsi nos castigent, revereamur,
multò magis DEI castigationem paternam fe-
ramus: Item curam DEI in sustentandis ho-
minibus oriri ab ejus curâ, quâ alat aves, quia
Servator persuadet, DEUM Patrem multò
magis aliturum homines, cum aves alat Matth.
VI, 26. Sed hæc omnia absurda sunt.

XVI. Accedit quod non continuo ad gentiles referenda sit origo illius ceremoniæ, quam Christiani post gentiles usurparunt: alioqui vel ipse SS. Baptismus, quem Christus instituit, ex gentilium moribus derivandus esset, cum jam ante Christum multis in gentilium sacris aqua adhiberi soleret in similitudinem Baptismi. In sacris Mithræ inter alios initiationis ritus erat *Διανηξαομαι ὑπὸ πολλὰς ἡμέρας ὕδωρ πολὺ* per dies multos natare per aquam, ut scribit Nonnus Collect. Histor. ad Orat. *σηλιτ. α'* Nazianz. In Eleusiniis apud fluvium Ilissum *τὸν καθαρμὸν τελεῖσι τοῖς ἐλάττεσι μυστηρίοις* lustrationem peragebant minoribus mysteriis. Et quia aquæ beneficio ille *καθαρμὸς* fiebat, propterea, qui initiandos lustrabat, *ὕδρανὸς* appellabatur. *Hesychius: ὕδρανὸς, ἀγνιστὴς τῶ ἐλδυσινίων.* Eadem ratio aliarum quoque expiationum fuit. *Pausanias* in Corinthiacis f. 114. *Μυκηνῶν δὲ ἐν δεξιερῶν, πέντε ἀπέχει καὶ δέκα στάδια τὸ Ἱεραῖον. ῥεῖ δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ὕδωρ ἐλδυσίον καλέμενον. χερῶνται δὲ αὐτῷ πρὸς καθάρσια αἱ πρὸς τὸ ἱερόν καὶ ὑπὸ τῶν θυσιῶν ἐστῶσιν ἀπορρήτως.* *Ad levam Mycenarum stadia XV. abest Junonis fanum. Præter viam aqua fluit, quæ dicitur Eleutheria seu liberatrix. Eâ ad arcanas expiationes utuntur templi ἑσσάκρων ἀντιστῆται.* Ex hoc more primaria Tanagræorum matronæ sacris Liberi Patris arcanis initiatæ ad mare descendebant expiationis gratia. *Pausanias* Bœoticis f. 571. *Τὰς γυναῖκας τὰς Ταναγραίων πρῶτας Διονύσου τὰ ἔργα μνηθεῖσας ὑπὸ θάλασσαν καταβῆναι*
καθαρ-

καθαρσίῳν εἶνεκα. Similiter XVI. feminae aut ediles Eleorum nullam attingebant munerum suorum partem, priusquam ὕδατι ἀποκαθίσκωνται. γίνεται δὲ σφίσιν Ἰππὶ κρήνῃ Πιέρᾳ τὰ καθάρσια: aqua lustratae fuerunt. Eam verò lustrationem ad Pieram fontem suscipiebant, teste eodem in Eliac. I. f. 319. Ubi praeterea & multis aliis in sacris aquâ fuerunt, quo de Antiquitates Græcæ loquuntur. Neque verò existimandum, ad corporis tantum sordes abstergendas adhibitam veteribus aquam fuisse. Minime. Ipsas etiam sordes animi eâ tolli sibi persuadebant; Eâ enim de causâ ad initiationes imprimis & mysteria eam adhibebant, quorum ratio in universum hæc erat, ut qui se disciplinâ imbuendos traderent, paulatim ita purgati ab hujus vitæ inquinamenti & peccatorum sordibus, ad nescio quæ arcana perducerentur. Quo de eruditè differentem vide Casaubonum Exerc. XVI. ad Annal. Baron. num. XXXXIII. p. 391. seqq. Hinc etiam ipsi homicidæ, perpetratâ cæde, aquâ manus abluiebant, expiaturi hoc modo facinus commissum. Sophocles in Ajace v. 664. seqq.

Ἄλλ' εἰμι πρὸς τε λυγρὰ καὶ τῷ δρυκτίῳ
λειμῶνας, ὥς ἂν λύμαθ' ἀγνίσκας ἐμὰ,
Μῆνιν βαρβαρὴν ἐξαλεύσω μετὰ θεᾶς.

Sed eo ad undam & litoralia

*Prata, ut cædem, quâ contaminatus sum,
abluens*

Gravem iram Deæ effugiam.

Ubi Scholiastes : ἔθ' ὅτι καὶ τοῖς παλαιοῖς , ὅταν
 ἢ φόνον ἀνθρώπων , ἢ ἄλλας σφαγὰς ἐποίουν , ὕδατι
 ἀποτίπτεν τὰς χεῖρας εἰς κάθαρσιν ἔ μιάσματι.
Et t mos antiquorum , ut qui cædem hominum ve-
aliorum animantium commisisset , aquâ manus ablue-
rent ad commissi piaculi lustrationem. Quem mo-
rem imitatus videtur Pilatus damnato capitis Ser-
vatore mundi Matth. XXVII, 24. Æneas quoque
apud Virgilium II. Æneid. v. 717. seqq.

Tu genitor cape sacra manu, Patriosque
penates,
Me bello è tanto digressum, ἔ cæde re-
centi
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero. - - -

Ad quem locum illustrandum multa è gentilibus
 affert *Cerda* Tom. II. f. 254. Memorabile etiam il-
 lud *Ciceronis* Orat. pro S. Rosc. Amerin. *Mari ce-*
tera, quæ violata sunt, expiari putantur. Sed
 quorsum hæc? quorsum? ut planum fiat, ima-
 ginem aliquam Baptismi fuisse ante Christum,
 nec tamen ipsius Baptismi originem inde repe-
 tendam. Et ejusmodi multò plura hanc in rem
 afferri possent, de omnibus ferè Christiano-
 rum cerimoniis, sed non opus esse puto, tam
 longe digredi à proposito. Redeamus igitur
 ad asyla, in quibus constituendis etiam si conce-
 deremus, Imperatores Christianos ad genti-
 lium asyla respexisse; nondum tamen conse-
 quens

iens est, imitatos hîc esse illos : quia alios haberunt, quos tutius imitari poterant, nec illum asyla, ut exemplar, ad cuius similitudinem a conformare vellent, sed tantum ut comparatum imparis sive inferioris conditionis respuerunt, ut è verbis citatis videre est.

XVII. Nec video, quid absurdi consecutum sit, etiamsi quis dicat, imitatos vel hîc vel in aliis id genus rebus Christianos Impp. gentes esse: quando non omnia gentilium instituta impliciter & absolutè reprobanda. Fuerunt nim in illis, perinde ut in nobis, immò omnius omnino hominibus, reliquæ imaginis divinæ, à quibus quæcunque proficiscuntur, quatenus inde proficiscuntur, non sunt rejicienda, quin tuto aliis in exemplum proponi possunt, ut sunt v. g. quæ de moribus recte & honestè conformandis & civitate ritè gubernandâ aliisque talibus sapienter præceperunt. Nec DEUS ipse in V. T. dubitavit Israëlitis proponere imitandam gentilium in retinendâ religione constantiam Jerem. II, 10. 11. Nec Apostoli refugerunt gentilium ad sacra Christianorum transferre dictiones nonnullas & ritus, ut vel ex 1. Corinth. IX, 24. 25. 1. Tim. III. 16. (in quo posteriori loco Apostolum ad mysteria gentilium respexisse, singulari ostendit Exercitatione *Jacob Gothofredus*) aliisque locis quam plurimis, immo ut breviter dicam, omnibus Epistolis Paulinis videre est. Quam rationem secuti etiam postea SS. Patres sunt, licet eventu interdum

non adeò felici , ut historia Ecclesiastica restatur.

XVIII. At *gentilium mores , studia & opera prohibemur sequi* Deut. XII, 30. XVIII, 9. Matth. VI, 8. 32. Eph. IV, 17. 1. Theff. IV, 5. Non nego. Verum (ut Scholasticorum utar vocabulis) id non intelligendum simpliciter , sed secundum quid : de gentilibus consideratis non materialiter , quatenus homines sunt ratione præditi ; sed formaliter , quatenus gentiles sunt. Sive , cum Scripturâ loquar , non prohibemur sequi gentiles , quatenus *in iis est veritas* Rom. I, 18 & τὸ γνωστὸν & θεῶν , 19. quatenus etiam sunt γινώσκοντες τὸν θεόν , 21. & ea quæ legis sunt τὰ & νόμους faciunt , cap. II, 14. Prohibemur autem sequi , quatenus *veritatem in injustitia detinent* Rom. I, 18. eamque commutant in mendacium , 25. nec DEUM ὡς θεόν tanquam DEUM celebrant , 21. sed ejus gloriam in similitudinem hominis , volucrum , quadrupedum & reptilium mutant , 23. atque ita rem creatam colunt eique potius serviunt , quam DEO , 25.

XIX. Quæ igitur cum ita sint , probabilius nobis videtur , Christianos Impp. templis & altaribus Christianorum jus αἰσουλίας tribuentes , Judæorum sibi ob oculos posuisse *asyla* , de quibus agitur Num. XXXV. & Jos. XX. Primum enim ut Apostoli prudenti consilio ad Judæorum ritus suos interdum conformabant , quò facilius eos converterent , ut vel è prohibitione idolothytorum Act. XV, 29. et circumcisione

Timo-

timothei Act. XVI, 3. intelligi licet: Ita & SS. Patribus, & qui eorum consilia sequebantur Christianis Impp. solemne fuit, multas Judæorum ceremonias ad Christianam religionem transferre, & suos ritus veteris Testamenti auctoritate confirmare. Hinc Pascha, Pentecoste, jejunia quatuor temporum, hinc ratio templorum eorumque encænia, hinc unctio, aliaque talia quam plurima prodierunt. Deinde longe tutius asylorum rationem petere à Judæis, quam gentilibus potuerunt. Illi enim legibus divinis *συλίας* habebant definitam. Isti humanis tantum nitebantur iisq; valde corruptis. At quanto divinæ præstantiores humanis, tanto tutius ad illas præ his confugere poterant Christiani Imperatores. Id quod etiam fecerunt. Nam, quod tertio loco observari velim, illa Christianorum veterum asyla, ut initio se habebant, similia Judæorum, quam gentilium asylis erant. Hic enim omnes promiscue supplices, etiam sceleratissimi, impunitatem inveniebant. At illic isti tantum homicidæ, qui non erant voluntarii, ut è Numer. XXXV, 11. videre est. Atque hunc in modum Christiani etiam Impp. admittebant quidem innocentes vel non plane fontes, voluntariis autem homicidis & aliis sceleratè impiis impunitatem rectè denegabant. Concludo igitur, cum Christiani Imperatores mutuari à Judæis suos ritus solerent, & asylorum rationem ab iis longe tutius, quam à gentilibus discere possent, ipsorum etiam asyla Judæorum potius, quam

quam gentilium asylis conformia essent, ideo probabile videri in tribuendo altaribus ἀσυλίας jure, Judæorum potius, quam gentilium asyla sibi ob oculos posuisse.

XX. Nunc an *rectè* fecerint, non immeritò quaeritur. Videri certè potuissent ἰσθαῖζεν, quoniam in usum revocarunt legem forensem à Christo jam abrogatam. Sed salva res est. *Lex* illa Judæorum *de asylis* non *mere forensis* fuit, sed ex parte etiam *moralis*, ex parte *cerimonialis*. *Forensis* fuit, quatenus ἀσυλίαν tribuit sex urbibus, tribus cis Jordanem, & totidem ultra Jordanem, ita ut is, qui non deliberato consilio hominem interfecisset, tutò primò eò confugere, ne à vindice sanguinis propinqui occili opprimeretur; deinde verò causâ suâ judicibus legitimis, ad quos fide publica ducebatur, & inde in locum refugii reducebatur, probatâ, ibi manere; & diuturno ἀσυλίας beneficio ad mortem usque summi Pontificis frui posset. *Cerimonialis* fuit, quatenus typicè significavit *Christum*, in quo per fidem tutum habemus receptum, contra diabolum, æternum nobis molientem exitium. Quo de vide *Glass.* lib. IV. Phil. S. Tract. III. obs. 21. p. 1020. vel etiam speciatim *vulnera Christi*, quæ per illa asyla adumbrata fuisse, pulcherrimè ostendit *Joh. Henric. Ursinus* Advers. sacr. pag. 235. *Moralis* denique fuit, quatenus volebat, homicidas non temerè, sed causâ prius benè cognitâ, puniri; qui verò non consulto hominem interfecisset, à morte

vindicari ; adeoque innocentis vel saltem non planè fontis vitæ consuli. Atque hoc more, quod juris forensis universalis est, ut omnes nino omnium temporum iudices obligat, ita non poterat quoque Christianos Imperatores non obligare.

XXI. Patet jam non obscure, ut opinor, id de *Moralitate ἀσυλίας* altarium, tanquam *ero adjuncto* sentiendum sit. Ut tamen res fiat purior, placet nonnulla tradere explicatius distinctiusque.

XXII. *Ἀσυλία* altarium considerari potest *per se ratione usus*, quem supra explicuimus ; *per accidens ratione abusus*, de quo infra agemus. Hoc modo quin *moraliter mala* fuerit, dubitare nemo sanus potest : ut mirer, Pontificios iam abusus non erubescere defendere. Sed qualis fuerit, illo si spectetur modo, hoc jam sputatur, hoc quaeritur.

XXIII. Potest autem ita rursus bifariam considerari, vel *essentialiter*, ut Scholastici loquuntur, *ratione fundamenti* ; vel *accidentaliter*, *respectu termini*, altaris nempe, ad quod refertur. *Priori* modo *moraliter bona* fuit vi legis divinae, naturalis etiam & humanae, quæ jubet veri innocentes, reorum causas, antequam sententia in eos feratur, probè cognoscere, per imprudentiam peccantibus vel delicti veniam facere, vel pœnas mitigare, & quæ sunt id genus alia beneficia, quæ ἀσυλίας jus tribuebat supplicibus.

XXIV.

XXIV. *Posteriori modo*, quatenus ἀσυλία spectatur ut ad altaria Christianorum relata, si consideratur eadem *generatim*, nude & in se, *indifferens* est: quia neque naturalis neque divina lex ulla est, quæ vel jubeat vel vetet Christianos mensis suis sacris jus ἀσυλίας tribuere.

XXV. Sin spectetur *ex hypothesi*, ratione legis humanæ, quatenus ab Impp. Christianis præcepta est, non dubitamus moraliter *bonam* tantisper pronuntiare, dum ostensum fuerit, leges istas Theodosii & Valentiniani malas aut vitio latas fuisse. Id autem vix unquam erit. Nam si quid vitii inesset, vel propterea inesset, quod ἀσυλίαν in se lancirent, vel quod eam altaribus & locis sacris tribuerent. At in illo vitio nihil, quia ἀσυλία in se spectata, cum à DEO instituta, tum juris forensis universalis est, omnesque obligat Imperantes, licet modus eam exercendi, sive in judiciis, sive in sacris locis, sive aliter, hodie sit in eorum potestate. Neque in hoc vitii quicquam est, quia Israëlitarum etiam in V. T. altare domini cum ante extructum templum in tabernaculo, tum in ipso templo, loco asyli utebantur, ut ex Exod. XXI, 14. 1. Reg. II, 28, 30. colligit laudatus Dn. *Mæbius* l. c. cap. I. p. 18. in quo tamen DEUS nunquam eos reprehendit, sed tantum fontem homicidam ab altari suo avelli jubet, Exod. XXI, 14. Et licet *leges juris forensis particularis* abrogatæ in N. T. sint; id tamen tantum de *necessitate obli.*

igationis intelligendum, quod nimirum in

T. Christianos non amplius obligent: possunt autem ab iisdem liberè usurpari, si conveniant cum rebus eorum publicis, & principum consensu recipiantur, perinde ut hodie leges manæ. vid. *Chemnit.* LL part. II. f. 17. & ex *hero* differentem *Duntium* Cas. Consc. c. XVIII. l. III. qv. 3. p. 1033.

XXVI. Ab *Adjunctis* ad EFFECTA venimus, quæ sunt ipsa actu percepta ἀσφάλεια & securitas & supplicum incolumitas. Ita ἀσφύς hujus beneficio servabatur nobilis illa femina Basilio, ap. *Greg. Nazianz.* l. c. Ita servati alti alii, quos nominatim proferre nihil opus

Observandum autem, effecta illa seu beneficia non tam ab altaribus, quam à voluntate principum manasse, hinc etiam si ad altaria congissent supplices, nihilominus tamen, præsertim si quid deliquissent, pro eorum incolumitate Imperator obsecrandus erat. Hinc Conc. *trous.* I. can. V. supplices vult defendi non tantum locis reverentiâ, sed & intercessione, Dist. 87. Eos qui ad Ecclesiam. Hinc *Chrysostomus* Serm. *Eutrop.* Tom. V. f. 1131. ubi invecus in *utropium* erat, tandem ejus misertus: *Comuni operâ, inquit, interpellemus clementissimum regem pro ἀσφύ & altari, unum hominem sacronctæ mensæ donari obsecrantes.*

XXII. Ad COGNATA pergimus, quæ sunt vel V. vel N. T. Veteris Testamenti sunt *syla Israëlitarum*, de quibus multa dicenda essent,

sent, si instituti nostri ratio ferret. Vide interim *Paul. Fagium* in Thargum Onkeli, qui erudita de illis ex Hebræorum scriptis collegit, repetita à *Wilhelmo Zeppero* Leg. Mosaic. Forens. Explicat. lib. IV. cap. XIV. p. 399. & in Critico S. Anglicano Part. I. f. 1125. adde *Job. Henrici Ottonis* Lexicon Rabbinicum voc. Asyli p. 53. & laudatum *Mæbium* Asylol. S. cap. I. Conveniebant autem illa Israëlitarum asyla cum asylis Christianorum non uno modo. Israëlitica enim innocentes tantum vel eos admittebant, qui inconsulto hominem peremissent, voluntarii autem inde arcebantur Exod. XXI, 14. Num. XXV, 11. Eadem ratio asylorum Christianorum erat, ut supra docuimus. Inter Israelitica altare quoque ἀσυλίας jure gaudebat Exod. XXI, 14. 1. Reg. II, 28. Inter Christiana similiter mensæ Domini. Israelitica חֲבֵלָה id est, homicidam exulem non tantum in ipsâ urbe refugii, sed & extra urbem intra terminum urbis, quem Hebræi חֲבֵלָה nominant, tutum præstabant Num. XXV, 26 27 adde *Fagium* l. c. Ad eundem modum Christiani Impp. supplices non tantum in altaris septis, imò non tantum in templo, sed etiam intra templi ambitum & terminos voluerunt esse tutos l. 3. Pat. teant pr. C. de his qui ad Eccles. confugiunt. In asylis Israelitarum non licuit facere arma bellica aut venatoria, ut retia, funes & alia talia, ne fortè vindex sanguinis quasi emturus aliquid in urbem veniret atque ita homicidam opprimeret, ut ex Hebræorum Dd. observat l. c. *Fagius*

Nec Christiani Imperatores permittebant intra
 ateria aut templa habere arma l. d. §. 1. Arma
 Israelitæ, priusquam diuturno ἀσυλίας benefi-
 cio supplices frui sinerent, causam eorum accu-
 rate cognoscebant, & si homicida הַיִּיב מוֹתָהּ
 ius mortis erat, statim eum occidebant; sin
 Ψ cædes inconsultò facta, publicâ fide eum in
 civitatem refugii reducendum curabant. Num.
 XXV. 24. Jos. XX. 4, 6, 9. Similiter Leo Imp. l.
 . Præsenti pr. C. eod. Oeconomus sive defen-
 ores Ecclesiæ iussit in personas & causas suppli-
 um accurate inquirere, iudices notitiâ omni-
 um instruere, & æquitati convenientia diligen-
 ter exsequi. Israelitæ supplicem ad altare non
 relinquebant, sed eum adjunctis custodibus in
 urbem asyli mittebant. *Maymon. Hal. Rozeach.*
 cap. 5. Idem præcipiebant Christiani Impp. l. 3.
 Pateant in pr. C. eod. & §. Proinde l. d.

XXVIII. Atque ut in V. T. asyla Hebræ-
 orum, ita in N. templa & δικαστήρια seu *judicia*
Christianorum cum ἀσυλίας altarium cognationem
 quandam habuerunt. Quod ad templa attinet,
 ut cum iis conjuncta ateria, ita & ἀσυλίας tem-
 plorum cum ἀσυλίας altarium conjuncta, quem-
 admodum patet ex II. dd. Cumque utriusque
 eadem ferè fuerit ratio, nisi quod illa latius pa-
 tuerit, ideò non opus esse existimo, seorsum hic
 de illâ plura tradere.

XXIX. Δικαστήρια autem sive *judicia*
Christianorum rectè constituta, cum ἀσυλίας alta-
 rium, qualis apud veteres initio fuit, affinitatem
 habe-

habere, ipsa illorum inter se collatio me non
finit dubitare. Nam quemadmodum altaria
veterum Christianorum tutos ac securos præsta-
bant innocentes & lætos Novell. XVII. cap. 7.
l. 1. Judæi C. eod. ita & hodie judicia Christia-
norum rectè constituta sunt perfugia innocen-
tum & injuriarum affectorum. Ad veterum altaria
qui confugiebant, eorum causæ accuratè co-
gnoscebantur & perpendebantur, ut judicium
fieri posset, dignine an indigni ἀσυλίας benefici-
um essent: similiter ad judicia hodie qui confugiunt,
& de vi aut injuriis queruntur, non statim iudici-
juvantur, ut altera pars condemnetur inaudita,
sed diligenter in eos inquiritur, qui & quales
sint: quidque egerint. Altaria veterum ita san-
cta erant, ut neminem inde abripi fas esset, nisi
jubente magistratu? Et judicia nostra adeo san-
cta sunt, ut neminem inde repelli, neminem eo
confugientem violari fas sit, nisi condemnatum.
Ἀσυλία altarium Principes habebat auctores, &
legibus nitebatur Imperatoriis. Haud aliam no-
strorum judiciorum rationem esse, nemo est, qui
ignoret. Ἀσυλία altarium ad salutem civitatis
spectabat, eodem spectant & nostra judicia. Illic
arma non licebat habere, nec hic permittun-
tur ubique. Non afferam plura affinitatis argu-
menta, licet plura se offerant. Hoc tantum ad-
dam, Ecclesiam Evangelicam, quæ asyla τεικέα
& Pontificia sustulit propter incredibiles abusus,
etsi videri possit recessisse hanc in parte à veteris
Ecclesiæ consuetudine, tamen propius ad eam
acce-

cedere, quam hodie Pontificiam, quæ asyla
 tinet. Nam asyla Pontificiorum ita sunt com-
 rata, ut omnibus promiscue, etiam sceleratis-
 nis, tutum præstent perfugium, quod tantum
 est ut cum veterum consuetudine conveniat,
 potius eidem prorsus contrarium sit. Nobis
 ro asyla sunt judicia, in quibus ipsum jus
ἀσυλίας ratione fundamenti adhuc viget, licet
 mutatus sit modus eam exercendi sive terminus.
 t quemadmodum in libera Christianorum po-
 estate olim erat, jus *ἀσυλίας* sive *ἀσφάλειας* in-
 nocentum referre ad altaria: ita & in arbitrio
 principum hodie est, ista beneficia referre ad
 idicia, & in his idem præstare, quod veteres
 ad altaria præstabant. Nec ipsi veteres Impp.
ἀσυλίων ita ad Altaria alligarant, ut integrum
 non esset, eam tollere. Ademtam enim ali-
 quando altaribus esse, Eutropii docet historia,
 descripta *Sozomeno* Hist. Eccl. lib. VIII. cap. VII.
 . 108.

XXX. Restant PUGNANTIA sive OP-
 POSITA, cujusmodi tria præcipue sunt: 1.
ἀσυλίας violatio, 2. privatio, 3. depravatio. *Vio-*
lationem illustant cum *exempla*, tum violatorum
supplicia. Exempla non unius sunt generis. Vio-
 labatur enim altarium *ἀσυλία* vel ab iis, qui sup-
 plices inde temere abripiebant; vel ab ipsis
 supplicibus, qui indecore se gerebant. Prio-
 ris violationis exempla habemus in Donatistis,
 qui Maximianum Episcopum Vagiensem sub al-
 tari, quo confugerat, miserè ceciderunt, & in
 V ingui-

inguine percusserunt, teste *Augustino* epist. L. Tom. II. f. 220. & lib. III. contr. Crescon. Grammat. Tom. VII. f. 267. Habemus etiam in Petro & Severo hæreticis, qui sanctos ab altaribus abreptos crudeliter trucidarunt, ut videre est ex libello Monachorum ad Mennam Patriarcham Tom. XI. Concil. edit. Paris. f. 312. quorum verba relata supra cap. XI. §. 33. Immo in ipsius etiam Justiniani conjugis Theodora habemus. Hæc enim Vigilium Episcopum Romanum ab altari, in æde S. Euphemie, quo confugerat vim ejus evitaturus, vi abstrahi jussit, non aliâ de causâ, quàm quod Anthemium, qui duas in Christo naturas negarat, & propterea Constantinopoli, ubi Episcopum egerat, pulsus erat, revocare volebat, teste *Platina* in vita Vigilii p. 72. confer ea, quæ ex libro Pontificali hæc de re narrantur Tom. XI. Concil. edit. Paris. f. 503. Sunt & alia id genus. Sed quanto volumine opus erit, si omnia recensere volumus? Posterioris generis exemplum servi illi suppeditant, qui, cum sævitiam Domini sui ferre non possent, armati ad altare confugerunt, ibique primo unum Clericum trucidarunt, deinde alium vulnerarunt, denique se ipsos interfecerunt, teste *Socrate* lib. VII. cap. XXXIII. f. 274. b. vide supra cap. XI. §. 33.

XXXI. Quemadmodum igitur violatores altarium duum fuerunt generum: Ita & supplicia in eos constituta sunt diversa. Eorum quidem, qui supplices injustè ac temere ab alta-

abstraxerant, poena vel Ecclesiastica, vel civilis fuit. Ecclesiastica fuit excommunicatio, quam probant Canones, probant exempla. Canones sunt: Concilii Aurelianens. IV. can. 21. Conc. Illerdens. can. 8. caus. 17. qv. 4. c. Nullus clericorum. Exemplo Bonifacius est, cui Augustinus excommunicationem minatur, ni reddat eum, quem ab altaribus abstraxerat. Sic enim scribit ad eum epist. CLXXXVII. Tom. II. f. 807. Ecclesiae illæsum revoca, quem ut irreligiosissimus raviisti. Oblatio vero domus tuæ à clericis ne suscipiatur, interdixi: Communionemque tibi interdico: donec peracta pro ausibus vel errore à me definit à tibi met pœnitentiâ & tempore condonato, pro hoc factò corde contrito & humiliato dignum offeras sacrificium DEO. conf. caus. 17. qv. 4. c. 8. Miror.

XXXII. Civilis fuit vel mitior, vel asperior. Mitior fuit verberatio, tonsio & deportatio, ab Imperatore Theodosio in eos constituta l. 2. C. de crimine sacrilegii ex l. 25. C. Theod. de Episc. Eccles. & Cler. Verba legis hæc sunt: Ὁ τὸν περὶ σφύροντα εἰς τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ἰδίᾳ αὐθεντίᾳ ἀπαγάσας τυπόμενον καὶ κερδόμενον ἐξοριζέτω. Qui confugientem ad sanctam Ecclesiam sua auctoritate abstraxerit, verberatus & tonsus deportator.

XXXIII. Asperior, Condemnatio majestatis & capitis. l. 2. C. de his qui ad Eccl. conf. Fidei devotæque præceptione sancimus, nemini licere, ad sacrosanctas Ecclesias confugientes abducere: sub hac videlicet definitione, ut si quisquam contra hanc legem

venire tentaverit, sciat se majestatis crimine esse re-
nendum. l. 6. C. eod. Præsentī lege decernimus per
omnia loca valitura, - - - nullos penitus, cuius-
cunque conditionis sint, de sacrosanctis ecclesiis or-
thodoxæ fidei expelli aut trahi vel portrabi confuga-
nec pro his venerabiles Episcopos vel religiosos Oecum-
enos exigī, quæ ab ipsis debeantur: his qui hoc moliri
aut facere, aut nudâ saltem cogitatione atque trade-
tu ausi fuerint tentare, capitali & ultimi supplicii
inadversione plectendis. Haftenus violatio.

XXXIV. Privatio αουλίας altarium aucto-
rem olim in primis habuit Eutropium, primarium
Imperatoris Arcadii Eunuchum, & ad consula-
tum tandem evectum. Is enim gratiâ, quâ va-
lebat ap. Imperatorem, abusus ad supplicium
& tandem sui ipsius perniciem, legem ab Im-
peratore impetravit, quâ homines ad templa
prohibebantur confugere, confugientes autem
inde jubebantur extrahi: Et hæc ipsâ lege altaria
αουλίας jure privavit. Digna sunt lectu, quæ
eâ de re prodidit Socrates Hist. Eccl. lib. VI. cap.
V. f. 255. Εὐτρόπιος γὰρ εὐνὸς ἔχων πρεσβύτης ὃ βα-
σιλικῇ κοιτῶνι, καὶ τὴν ὃ ὑπὸ αὐτοῦ ἀξίαν πρῶ-
τον εὐνὸς ἔχων πρὸς βασιλέως λαβὼν, ἀμύνασθαι
ἵνα περὶ φεύγοντας τῇ ἐκκλησίᾳ βυλόμενοι, πρὸς
δὴν πεποίητο νόμον πρὸς τὸ αὐτοκρατορῶν περὶ τῶν
κελεύοντα μηδένα περὶ φεύγειν παῖς ἐκκλησίαις, ἀλλὰ
καὶ οὗτοι ἤδη περὶ φεύγοντας ἀφελκεῖται. δια-
δὲ εὐθὺς ἐπηκολύθει. περὶ κεῖτο γὰρ ὁ νόμος, καὶ μετὰ
ὃ πολὺ περὶ κρύσας τῷ βασιλεῖ ὁ εὐτρόπιος, ἐνταῦθα
περὶ σφυξίῳ ἦν. ὁ δὲ ἐν τῇ σκόπῃ ὃ εὐτρόπιος ὑπὸ τῷ
θυσί-
906

υσιασθήμενον κειμένον , καὶ ἐκπεπληγμένον ὑπὸ τῆς
 ὀδῆς , καθεστῆς ὑπὸ τῆς ἄμμου , ὅθεν εἰώθει
 καὶ πρότερον ὁμιλεῖν χάριν τῆς ἐξακχεῖσθαι , λόγον
 ἐγκλικόν ἐξέτεινε καὶ αὐτῷ , ἐφ' ᾧ πλεον ἐδόκει
 εὐσχεῖν ἑαυτῷ , ὅτι τὸν ἀτυχῆντα δ' ἄλλοι οὐκ ἤλθει,
 καὶ ἐκ τῆς ἐναντίας καὶ ἤλεγχεν. εὐτροπίου μὲν δ' ἐν τῷ
 ὡς ὑπατον ἀξίαν ἐγχειρίζοντο , διὰ τὴν παι-
 ατα τὸ βασιλεὺς τῷ κεφαλῇ ἀποτμηθῆναι ἐκέλευ-
 ν. ἐκ δὲ τῆς καταλόγου τῶν ὑπ' αὐτῶν πεποιηθῆναι τὸ ὄνο-
 μα , καὶ μόνον τῆς συνυπατεύσαντο Θεοδώρου ἐγγεγρα-
 ο. Nam Eutropius eunuchus qui Imperatoris cubi-
 lo præfuit , ὅς primus ex eunuchis dignitatem con-
 larem ab Imperatore obtinuerat , sedulo dabat ope-
 m , ut lex ab Imperatoribus promulgaretur , ne-
 quisquam ad Ecclesias tanquam ad asylum profugeret :
 sed ut hi qui eò profugerant , inde abriperentur. Quâ-
 ge confestim ille ipse pœnas dedit. Nam simul atque
 promulgata fuit , Eutropius in offensionem apud Impe-
 ratorem incurrens , confugit ad Ecclesiam. Johannes
 itaque Episcopus , cum Eutropius ad basin altaris pro-
 umberet , ὅς præ metu consternatus esset , assidens in
 uggestu , unde antea , quo facilius audiretur , con-
 ionari solebat , orationem in reprehensionem ejus ha-
 uit. Quâ de causâ nonnullorum animos admodum
 videbatur offendere : quod hominem acerbè afflictum
 non modo non commiseratus est , sed contra vehemen-
 ter redarguit. Eutropium igitur consulari dignitate
 exornatum , Imperator ob delicta quædam ab illo ad-
 missa , securi percuti mandavit : Et propterea ejus no-
 men ex consulum albo deletum fuit , ὅς dignitatis illius
 titulus soli Theodoro collegæ suo adscriptus. Hactenus

Socrates, cui meritò jungimus Sozomenum. Is enim quædam narrare videtur subtilius. Verba ejus exstant lib. VIII. Hist. Eccl. cap. VII. f. 108. & ita habent: ἔτι (εὐτροπία) μείζων ὢν τῆς βασιλέως εὐνέχων μόνῃ καὶ πρῶτῃ ὢν ἰσχυρὴ ἀκηκόαμην, ὑπάτης καὶ πατρὸς βασιλέως ἀξία ἐλμύθη. ἐπεὶ δὲ τὴν παρέσσης δυναίμεως οὐκ ἐνενόησε τὸ μέλλον, καὶ τὰς συμβαινέσας ἐν τοῖς ἀνθρώποις πράγμασι μεταβολὰς, ἐπεχείρει τὴν ἐκκλησίαν ἀφελκεῖν ἱκέτας θεῶν δι' αὐτὸν ἐνθαδε διατρέποντας καὶ μάλιστα πενταδία τὴν ἑλμασίαν γαμετήν. οἱ στρατηγὸν δυνατὸν καὶ φοβερώτατον γενόμενον, εἰς τὴν κατ' αἴγυπτον ὁασιν αἰδῶ φυγὴν ἐλθὼν ἠμύωσε τυραννίδος ἐπαγαγὼν αἰτίαν. ἀλλ' ἐκείνῃ ἢ δίψει πεζόμενῃ ὥς ἴνῃ ἐπυθόμεν, ἢ δεδιὼς μὴ τι χεῖρον ὑπομείνῃ ἐν τοῖς αὐτοῖς ψάμμοις εἰλώμενῃ ἐνρέθη νεκρός. εὐτροπία δὲ σπασθὴ τίθηται νόμῳ, προστάτων μηδὲ κὴ μηδένα εἰς ἐκκλησίαν καταφυγεῖν, ἐξελαύνεσθαι τε καὶ οὐκ ἔτι προσεφθόγους. οὐκ εἰς μακρὰν δὲ ὥς εἰς τὴν βασιλέως γαμετήν ὑβρίζας ὑπεβλάθεις, πρῶτῃ αὐτὸς παρέβη τὸν νόμον, καὶ ἀποδράς ἐκ τῆς βασιλείας ἱκέτης τὴν ἐκκλησίαν κατέλαβεν ἡνίκα δὴ λαμπρόν ἴνα καὶ αὐτὴ ὑπὸ τῇ ἱερᾷ τράπεζαν κειμένη, κατέτεινε λόγον Ἰωάννης, τὴν μὲν ἐν δυνάμει τὴν ὀφρὺν κατασπῶν· τῷ δὲ λαῷ δεικνύς ὥς ἔδεν τὴν ἀνθρώπων ἐν ταύτῃ μύειν φιλεῖ. οἱ γὰρ μὴν ἀπεχθάνομενοι πρὸς αὐτὸν, καὶ ἔτο διεβάλλον, ὥς ἐλεεῖν δεόν τὸν πρὸς * κινδυνεύοντα, ἠλεγχε, ἐπεμβαίνων ταῖς αὐτῶν συμφραῖς. ἀλλ' εὐτροπία μὲν, τὴν ἀσεβῆς ταύτης ὑπεχειρήσεως, ἀνέπλησε τὴν

δικήν

ε.3

ε.3

ε.3

ε.3

ε.3

ἱκην τὴν κεφαλὴν ἐποτμηθεὶς, καὶ ὁ τεθεὶς νόμος
 ῥοδὴν ἐκ τῶν δημοσίων ὑπομνημάτων ἠφάνισεν. ἡ δὲ
 ἐκκλησία εὖ μάλα διέπρεπεν, ὥς ὅτι θεὸς ἡμῶν γε-
 γυμένον ἐν ταύτῃ καὶ αὐτῆς ἀδικημάτων, καὶ ταῖς
 τοῖς θεῖον θεραπείαις, περιθυμότερόν τε τότε μάλ-
 λον ὁ κωνσταντινῶν πόλεως λαὸς τοῖς ἐωθινοῖς καὶ νυκτε-
 ραῖς ὕμνοις ἐχρηῖτο καὶ πρόφασιν τοιαύτην. *Hic*
nim, ut inter Imperatoris Eunuchos præcipuus erat :
ita ὅς primus etiam ὅς solus ex his, quos quidem nos
vel cognovimus vel audivimus, ad eam dignitatem
vectus fuit, ut ὅς consulatum adipisceretur, ὅς Im-
peratoris Patris loco reputaretur, sed quia neque
præsentipotentia impendentia, neque contingentes hu-
manarum rerum vicissitudines considerabat, eos ex-
trahere templis aggrediebatur, qui propter ipsum in
his ad DEUM confugæ supplices hærebant : in primis
verò Pentadiam Timagii conjugem, quem quidem
potentem ac strenuum ducem ille tyrannidis affectatæ
condemnatum, perpetuo apud Oasin Aegypti exilio
multarat. Sed ille quidem, sive quod siti defecerit,
sicut a quodam accepi : sive quod veritus sit, ne
quid sibi gravius accideret, arenis illic involutus re-
pertus est mortuus. Eutropii verò curâ sancitur lex,
præcipiens ne quis omnino ad Ecclesiam confugeret, ὅς
ut expellerentur etiam illi, qui ad eam jam confuge-
rant. Non multò post autem ipse, quasi Imperatoris
conjugem contumeliosè tractasset, ex insidiis impetitus
primus ipse legem suam prævaricatus est, ὅς ex palatio
profugus ad ecclesiam supplex accurrit. Quo quidem
tempore splendide sane orationem adversus illum,
sub mensâ sacrâ jacentem, Johannes habuit : tum ut

potentum supercilia retunderet, cum ut populo declararet, quod humanarum rerum nihil in eodem statu durare soleat. Hoc igitur factum, qui illi succedebant, calumniabantur: quod eum, qui de vitâ periclitabatur, cum consolari debuisset, objurgarit, calamitatibus ejus insultans. Cæterum Eutropius impie audaciæ suæ pœnas dedit, cum capite truncatus sit. Et lex, quæ lata fuerat, ex publicis commentariis profus est erasa. Ecclesia porro laudabiliter proficiebat, utp. cum DELLIS ipse iniquitatis in illam intentatae manus in tempore fuerit. Itaque & cultu divino augetur, multoque promptius ob hanc causam populus Constantinopolitanus matutinis ac vespertinis hymnis celebratur.

XXXV. Superest ἀουλίας depravatio, quâ immunitas atque impunitas concessa sceleratissimis quibusvis, qui ad altare vel Ecclesiam confugerant. Quo factum, ut templa & altaria tandem degenerarent in receptacula furum, latronum, adulteronum & horum similium. Videtur autem abusus ille jam August. cœpisse ævo h. e. sec. V. Is enim repetit à Bonifacio hominem ab altari abstractum. Excommunicationem ei minitans, ni restitueret: cum tamen morte ille fuerit dignissimus, iudice Bonifacio, illustri viro, & ut apparet, satis probo. Augustini verba ad Bonifacium supra allata. Nunc cape responsum Bonifacii ad Augustinum, in quo, quod diximus, satis elucet. Sic verò habet: *Illum virum morte dignissimum, quem ut dixi, meus de Ecclesiæ foribus furor abstraxit, vitæ tui iussionibus donamus illæsum. Agnosco culpas. Indigne*

digne

*ignæ meæ lacrymæ jungantur tuis fletibus justis, quo
 possit hæc nota nigro scripta titione deleri. Ecclesiæ mihi
 introitus non negetur. Illic spero veniam, ubi admisi
 culpam. Oblatio vero domus meæ, ut tua sanctitas jus-
 te, ad cælestis regis mensam offeretur. Epist.
 LXXXVIII. Tom. II. Oper. Augustini f. 807.
 Robur deinde pravæ huic consuetudini addide-
 re Conciliorum quorundam canones, in primis
 Concilii Aurelianens. I. A. C. 502. canon. 1. Si
 homicida, adulter, aut fur ad Ecclesiam confugerit, ne-
 mini liceat eum vel ab Ecclesiæ atriis, vel à domo Episco-
 pi abstrahere: nisi is, qui eum abducere volet, per san-
 cta Evangelia juret, se in rei corpus aut vitam non se vi-
 surum &c. Tom. III. Concil. Illustrat. Per. III.
 Meric. VI. diatr. III. p. 634. quod etiam repeti-
 tum est in Jure Canonico c. 36. Id constituimus.
 Caus. 17. qv. 4. Canonibus istis velut cumulus
 accessere Pontificum Romanorum decreta, qui-
 bus ασυλία altarium ita depravata atque corru-
 pta, ut non posset magis. Scripsit Innocentius
 II. Papa circa A. C. 1205. ad Regem Scotiæ
 inter alia in hanc sententiam: neminem ab Eccle-
 siâ esse extrahendum, quantumvis GRAVIA maleficia
 perpetraverit, decretal. de Immunitat. Eccles. c.
 6. inter alia. Speciatim verò raptoribus ad aram
 confugientibus impunitas conceditur c. de ra-
 ptoribus 3. caus. 36. qu. 1. quod Justiniani legi-
 bus planè contrarium. Sed de his & id genus
 aliis abusibus alibi commodius differetur. Vide
 interim Dn. Mæbium l. c. cap. VII. p. 73. seqq. & Ho-
 binianum de Orig. Templor. lib. I. c. ult. f. 72.*

CAPUT XVIII. DE MINISTRIS ALTARIS SIVE DIACONIS.

I.	Ministri altaris dicti Diaconi.		licorum munus. Quis sit ministrare mentis.
II.	Diaconi etymon.		Act VI. 2, 3.
III.	Ministrorum altaris nomen latè patet.	XIII.	An profanis tantum mensis ministrarint.
IV.	Vocis Diaconi laxior significatio.	XIV.	Etiam sacris ministrasse, ostenditur.
V.	Diaconi Levitæ appellati.	XV.	Refutatur argumentum in contrarium allatum.
VI.	Diaconorum definitio.	XVI.	Respondetur ad alterum Voëtii. Philippus Evangelista.
VII.	Divisio in Apostolicos & Ecclesiasticos.		multitudo Evangelistarum.
VIII.	Causa Efficiens illorum Apostoli & fideles alii.	XVII.	Exceptio Voëtii diluitur.
IX.	Ecclesiastici Diaconi à quibus electi. Ostenditur à plebe etiam esse electos.	XVIII.	Ecclesiasticorum Diaconorum munia recensentur, cujusmodi erant: (1) Episcopis & Presbyteris adesse in S. cœnæ celebratione.
X.	Confecrati autem à solis Episcopis.	XIX.	(2) Aquam in manus iis fundere. Manus abluebantur, facta oblatione.
XI.	Diaconi Apostolici quales, quales item Ecclesiastici, hi debebant esse digni & literati. quinam non potuerint fieri diaconi. an digni etiam?	XX.	(3) Recensere nomi-
XII.	Diaconorum Aposto-		

na & munera offerentium.

XI. (4) Oblationes accipere & ad altare ferre.

XII. (5) Flabello muscas abigere.

XIII. (6) Calicem & panem in S. mensa ponere.

XIV. (7) Calicem Presbytero vel Episcopo tradere.

XV. (8) Eucharistiam dispensare & ad absentes perferre.

XXVI. (9) Interdum etiam consecrare.

XXVII. (10) Ministrare in Baptismo sacerdotibus.

XXVIII. (11) Baptizandos discingere & exuere vestibus. Nudi baptizabantur.

XXIX. (12) Baptizare etiam nonnunquam.

XXX. (13) Prælegere populo Evangelium.

XXXI. (14) & Patrum homilias.

XXXII. (15) Sermones ad populum interdum habere.

XXXIII. (16) Captivos visitare, instruere, consolari.

XXXIV. (17) Pœnitentes

aliquando reconciliare.

XXXV. (18) Moderari sacrarum actionum ritus. *κηρύσσειν* quid.

XXXVI. Moderabantur autem vel voce;

XXXVII. vel sublatione manus;

XXXVIII. vel linteolo, quod Orarium dictum;

XXXIX. vel nutu.

XL. (19) Imperare silentium & attentionem.

XLI. (20) Imperare preces populo.

XLI. (21) Sacerdotem de precibus monere.

XLII. (22) Respondere sacerdotibus.

XLIV. (23) Preces fundere publicas.

XLV. (24) Imperare cationes.

XLVI. (25) & flexionem genuum.

XLVII. (26) Jubere exire Catechumenos, Energumenos & pœnitentes. Missionis verba, postea Hypodiaconis id negotii datum.

XLVIII. (27) Jubere fores claudi.

XLIX. (28) Osculum S. indicere.

- L. (29) Vocare fideles ad S. Eucharistiam.
- Ll. (30) Fideles dimittere.
- LII. (31) Ministrare Episcopis in conciliis.
- LIII. (32) Petere Chrisma ab Episcopo.
- LIV. (33) Tempore Tyrannorum de loco & tempore conventuum sacrorum fideles monere.
- LV. (34) Administrare bona Ecclesiastica.
- LVI. (35) Altare portare, alia quoque recensentur ex Isidoro & Jure Canonico.
- LVII. Forma διακονίας.
- LVIII. Finis diaconorum. Diaconi Ecclesiae potius fuerunt ministri, quam Apostolorum.
- LIX. Diaconi Ecclesiastici sacerdotum potius quam Ecclesiae fuerunt ministri.
- LX. Divisio Diaconorum; posterioribus seculis. Diaconi alii majores, alii minores. Majorum nomina & munia, ἐξωτικαὶ ἀκοίλοι. Archidiaconus. Primus inter minores, ejus partes quae fuerint.
- LXI. Adjuncta Diaconorum recensentur.
- LXII. Ordinatio primorum Diaconorum, ejusque cum principum, tum modus.
- LXIII. Ordinatio Ecclesiasticorum Diaconorum. Ordinabantur ab episcopo tantum Episcopo, etque gratis.
- LXIV. Ordinandorum qualitas, aetas & promissio.
- LXV. Iplius ordinationis ritus sive modus.
- LXVI. Ejusdem effectus. Ordinati Diaconi sibi debebant obire manus.
- LXVII. Ordinationis tempus.
- LXVIII. Ejusdem proprietates sive terminus. Ordinatio non facta absolute, sine titulo, sed ad certam Ecclesiam.
- LXIX. Dignitas primorum Diaconorum.
- LXX. Dignitas Ecclesiasticorum. Ceteris ministris & clericis superiores fuerunt, Sacerdotum ordini adscripti a veteribus eorum insolentia.
- LXXI. Diaconorum immunitas.

- XXII. Primorum vestitus.
 XXIII. Ecclesiasticorum habitus peculiaris, simplex initio, non pretiosus, nec versicolor. eorum luxus in vestitu prohibitus. Interdictum etiam iis habitu civili, & aperto per plateas ire capite, & velo humeros involve-
 re. Eorum tunica Alba. Orarium quid fuerit Osiander notatur. Orarii etymon & significatio mystica, itemque forma.
 XXIV. Diaconorum numerus.
 XXV. Conjugium Apostolicorum Diaconorum.
 XXVI. Nec Ecclesiasticis conjugio prorsus interdictum.
 XXVII. Exempla Diaconorum maritorum & Episcoporum.
 LXXVIII. Cognata. Cognatio Levitarum & Diaconorum.
 LXXIX. Diaconissæ Apostolicæ.
 LXXX. Diaconorum autem & Diaconissarum cognatio, earumque ministerium.
 LXXXI. Diaconissarum ordinatio.
 LXXXII. Ordinandarum & eligendarum ætas.
 LXXXIII. Earundem conjugium improbatum.
 LXXXIV. Habitatio illarum.
 LXXXV. Et dignitas. An Laicis fuerint annumeratæ?
 LXXXVI. Numerus earum.
 LXXXVII. Opposita. Pœnæ Diaconorum civiles & Ecclesiasticæ.

§. I.

Ministri altaris vocati *Diaconi*, καὶ ἐξο-
 χλῶ, quia præcipui inter mini-
 stros fuere. *Cyprianus* lib. II. epist.
 I. ad Stephanum f. 30. Oportet sa-
 cerdotes & ministros, qui altari & sa-
 crificiis deserviunt, integros atq; immaculatos esse.
 Ambro-

Ambrosius serm. II. in Psalm. CXVIII. Tom. IV. Oper. 606. *Sivero incuriosus ac remissus aliquis fabri textoris medici spiritualis locum occupet, ut sacerdos summus, ut Presbyter, ut minister altaris sacri: nonne commodius est, non subire unumquemque id muneris, quod implere non queat, quàm subeuntem neque ipsum strenue suscepto fungi munere & eripere locum alteri, qui naviter eum possit tueri? Prudentius $\pi\epsilon\chi\epsilon\iota\ \tau\epsilon\phi$ hymn. V. de Vincentio p. 104.*

*Exclamat hic Vincentius,
Levita de tribu sacra,
Minister altaris DEI,
Septem è columnis lacteis.*

II. Atque ut Minister Latinis à ministrando ita $\Delta\lambda\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu$ à $\delta\lambda\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu\epsilon\iota\nu$ Græcis eadem significatione appellatur. *Fungerus Lexic. Etym. p. 245.* cum *Eustathio* longius istius vocis arcessimus natales, nempe $\delta\lambda\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu$ à $\kappa\omicron\nu\iota\delta$ à pulvere, unde $\delta\kappa\omicron\nu\epsilon\iota\nu$, quod est in pulveribus desudare. Ut adeo $\Delta\lambda\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu$ idem sit qui $\mu\acute{\epsilon}\chi\epsilon\iota\ \tau\epsilon\ \kappa\omicron\nu\iota\delta\omega\nu\ \kappa\omicron\nu\epsilon\omega\nu$ usque ad sudores pulverulentos desudans. Non præterea hoc etymon *Varinus Phavorinus* voce $\Delta\lambda\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu$, sed addit aliud, quod præferre videtur. Nimirum $\Delta\lambda\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu$ ei dicitur $\omega\delta\acute{\alpha}\ \tau\epsilon\ \delta\iota\epsilon\nu\acute{\epsilon}\gamma\kappa\omicron\nu$ quasi $\Delta\lambda\acute{\alpha}\epsilon\nu\kappa\omicron\nu$, per $\iota\ \omega\epsilon\rho\beta\iota\beta\alpha\sigma\mu\omicron\nu$, $\Delta\lambda\acute{\alpha}\epsilon\kappa\omicron\nu$, & per $\kappa\epsilon\acute{\alpha}\zeta\iota\nu$ live contractione in ϵ & α in α longum, $\Delta\lambda\acute{\alpha}\kappa\omicron\nu$, $\delta\ \Delta\lambda\acute{\alpha}\phi\acute{\epsilon}\rho\omega\nu\ \tau\alpha\ \kappa\epsilon\lambda\acute{\alpha}\delta\omicron\mu\alpha$, iussu perferens, ad alios, instar vivæ epistolæ. An opus sit ejusmodi ambagibus, Philologi judicent. *Eustathius*

ibius autem nobiscum non videtur pugnare, quando is remotius fortè spectavit etymon; nos item proximum.

III. Etsi verò ministri altaris, significatio-
adstricta, iidem fuerunt, qui diaconi; laxè
men cùm ministrorum, tum diaconorum
omen aliis etiam impositum legimus. *Irenæus*

.IV. adv. Hæres. cap. XX. f. 336. *Omnes Domini
postolos ait semper altari & DEO servire. Cypria-
is quoque l. c. sacerdotes altari & sacrificiis deser-
re scribit, quod quid aliud est, nisi esse mini-
ros altaris? Atque ita forte intelligendus ille
Iacus Ambrosii lib. I. Offic. cap. L. Tom. I. f. 31.
Qui videt ministrum altaris congruis ornatum virtuti-
us, auctorem prædicet & Dominum veneretur, qui
tales servulos habeat.*

IV. Similiter usurpata vox Diaconi etiam
in ipso N. T. est, ita ut latè quemvis ministrum
ive sacrum live profanum significet. Sic δίακο-
νοι dicti ministri regis, qui poenas sumserunt de
eo, qui non indutus erat veste nuptiali Matth.
XXII, 13. nuptiarum ministri Joh. II. 5. 9. magistra-
tus Rom. XIII, 4. Pseudo apostoli 2. Corinth. XI,
15. Apostoli 1. Corinth. III, 5. 2. Corinth. III, 6.
VI, 4. XI, 5, 23. Eph. III, 7. Coloss. I, 23, 25.
Ipseque Christus Rom. XV, 8. alii item verbi mini-
stri 1. Thess. III, 2. 1. Timoth. IV, 6. &c. Hinc
Chrysostomus homil. I. in Philipp. I. f. 1204. Τέτε-
ρ' ὡς τῶς ἐκοινῶνεν τοῖς ὀνόμασι * καὶ Διάκονοι οὗ
ἐπίσκοποι ἐλέγετο. Διὰ τοῦτο γράφων προθέ-
ελεγε, τὴν διακονίαν σου πληροφόρησον, ἐπισκόπῳ
ὄντι.

ὄντι. Tunc nomina adhuc erant communia: atque ipse etiam Episcopus vocabatur Diaconus. Idcirco ad Timotheum scribens inquit, Diaconiam, id est ministerium tuum imple, quum tamen ille Episcopus esset. Et postea: οἱ πρεσβύτεροι τὸ παλαιὸν ἐκαλεῖντο ἐπίσκοποι, καὶ διάκονοι τὰ χεῖρς. Ὅθεν καὶ νῦν πολλοὶ συμπρεσβυτέρῳ ἐπίσκοποι χράσκει καὶ συνεδιάκονῳ. Antiquitus Presbyteri vocabantur Episcopi & Diaconi Christi. Quo circa vel hodie multi Episcopi ita scribunt Compresbytero & Condiacono.

V. Cæterum qui strictâ vocis significatione vocati διάκονοι, sive ministri altaris fuerunt, iidem & Levitæ veteribus identidem dicti. Cyprianus lib. I. ep. IX. ad Clerum & plebem Furnitanorum f. 25. Neque enim ad altare DEI mereatur nominari in sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes & ministros suos Levitas advocare voluit. Ambrosius Officior. lib. I. cap. L. Tom. I. Oper. f. 31. Vos Levitas oportet terrenis non teneri cupiditatibus. Concil. Carthag. III. cap. IV. Ut Levitæ & virgines ante viginti quinque annos non consecrentur. Tom. III. Concil. Illustr. Period. II. Peric. IV. Diatr. 134. p. 368. Prudentius hymn. II. πρὸς τὸν de S. Laurent. v. 38.

Hic primus è septemviris,
Qui stant ad aram proximi,
Levita sublimis gradu &c.

Salvianus lib. II. Parum est successoribus Apostolorum, i. e. Levitis & sacerdotibus tanta divinarum rerum

rum administratione fungentibus, si ipsi tantum
 ipites fuerint. Auctor Quæst ex utroque Test.
 v. Cl. Tom. IV. Oper. August. f. 779. Diaconos Romanos vocat *Levitas Romanos*. Sic enim
 uærit: *quomodo contra Levitas Romanos disceptan-*
um sit, qui contendunt, Levitas sacerdotibus, &
diaconos Presbyteris coequare? Auctor libri de
 II. Ordinibus Ecclesiæ qui Hieronymo tribui-
 ir, Tom. IV. Oper. f. 82. Diaconos identidem
 levitas appellat, ut: *Levitæ inferunt oblationes in*
altari, Levitæ componunt mensam Domini, Levitæ
cum sacerdotibus dum sacramenta benedicuntur assistunt
 &c. Arator Histor. Apost. lib. I. p. 83.

*Jura ministerii sacris altaribus apti
 In septem statuere viros, quos undique
 lectos
 Levitas vocare placet. &c.*

VI. Quid autem fuerint Diaconi sive
 ministri altaris, explicatu est difficile, ob diver-
 sitatem officiorum, diversis temporibus illis de-
 mandatorum. In eo tamen convenisse viden-
 tur omnes, sive Apostolico ævo, sive sequen-
 tibus seculis vixerint, quod fuerint PERSONÆ
 ECCLESIASTICÆ, AUCTORITATE EC-
 CLESIAE CONSTITUTÆ, UT EI MINI-
 STRARENT IN IIS, QUÆ IPSI ECCLE-
 SIAE ANTISTITES SIMUL CUM DOCEN-
 DI MUNERE VEL ALIIS IMPEDITI RE-
 BUS COMMODE OBIRE NON POTE-
 RANT.

RANT. Atque ita generatim definiri mihi posse videntur Diaconi.

VII. Cumque alia eorum ratio fuerit ævo Apostolico, alia sequentibus seculis : ideò non incommode in duo quasi genera dispesci possunt : quorum alterum vocare placet *Apostolicum*, quia Apostolos habuit auctores ; alterum *Ecclesiasticum* (voce hâc in arctiori significatione intellectâ,) quia ab Ecclesiâ, Apostolos instituta, institutum fuit. Nec novum prorsus hoc loquendi genus, cum jam *Balsamon* not. in Can. Concil. Nicæn. Oecum. XVIII. τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακόνων *Ecclesiasticorum Diaconorum* mentionem fecerit, in Pandect. Canon. Tom. I. f. 80.

VIII. Diversa igitur Diaconorum CAUS-
SA EFFICIENS fuit, pro diversa eorum ratione. *Prima* quidem utriusque generis *DEUS* est, tanquam omnis boni ordinis auctor I. Corinth. XIV, 33. At *secunda*, quam particularem vocant, alia est Apostolicorum, alia Ecclesiasticorum Diaconorum. *Illorum* causa efficiens *Apostoli* sunt : nec tamen soli, sed & *discipulorum & fidelium multitudo*. Hi quidem ratione electionis & præsentationis, ut vocant Act. VI, 5. illi verò ratione confirmationis & consecrationis Act. VI, 6. *Occasionem* suppeditavit murmur Hellenistarum sive Græcorum ad Christum converforum, querentium, *viduas* suas *despici in ministerio quotidiano* Act. VI, 1. id est minus accipere, quàm mulieres in Judæa natas, inter-

interprete *Grotio*. Ut igitur hæ querelæ tolleren-
 ar, constituti Diaconi sunt, qui, cum Aposto-
 non amplius essent ferendo isti oneri, curarent
 ona Ecclesiastica, de iisque omnibus, quan-
 am oporteret, prospicerent.

IX. Proximis post Apostolos tempori-
 us, Diaconi non tam à plebe, quam ab *Episcopis*
 lecti sunt, interdum consultâ, interdum in-
 consultâ, plebe. Illud *Cyprianus* ostendit in
 o epist. V. ad clerum & plebem lib. II. f. 42.
 tis verbis: *In ordinandis clericis, fratres charis-*
mi, solemus vos ante consulere, & mores ac merita,
angulorum communi consilio ponderare. Ubi etsi
 non dicit se clerum & plebem consulere solere,
 non ordinandis omnibus clericis; tamen quia h. l.
 le Lectore à se ordinato, non rogatis cleri ple-
 bisque testimoniis, verba facit, ideò probabi-
 e omnino est, eum, qui in ordinandis lectoribus,
 qui Diaconis inferiores sunt, clerum & popu-
 um consulere solitus est, idem multò magis
 fecisse in ordinandis Diaconis, qui Lectoribus
 superiores fuere. Atque ita *Athanasium* consti-
 tutum fuisse Diaconum, ipsa fere phrasis, quâ
Socrates utitur, me credere jubet. Ait enim,
 Alexandrum Alexandria Episcopum, Athana-
 sium, cum adolevisset, *χειροτονήσας Ἀλέξανδρον* i.
 e. per suffragium populi creasse Diaconum, Hist. Ec-
 cl. lib. I. cap XV. f. 182. a. Nam ita dictionem
 istam usurpari cum divinis tum Ecclesiasticis
 scriptoribus, prodidit *Iustellus* not. in Can. Eccl.
 Univers. f. 85. At non semper expetita populi
 fuisse

fuisse testimonia, satis perspicue videre est ex Canone XXIV. Concil. Hipponens. Cujus verba ita habent: *Uti nullus ordinetur clericus, nisi probatus vel Episcoporum examine vel populi testimonio.* Concil. Illustr. Tom. III. Period. II. Peric. IV. diatr. 129. p. 360. Idem docet Hieronymus epist. ad Rusticum monachum de vivendi forma Tom. I. Oper. f. 47. *Cum ad perfectam aetatem veneris, si tamen vita comes fuerit, & te vel populus, vel pontifex civitatis in clerum elegerit: agnoscas quae clerici sunt.* Quod si vel populus vel pontifex civitatis clericos elegit; ergo non semper populus elegit; elegit tamen interdum, et non semper; ut adeo ab electione eum prorsus hic excludere nolim cum H. Grotio Comm. de Imperio summ. potest. circa sacra cap. X. p. 253. Chrysostomus populum suam aetate ab electione Diaconorum exclusum, non obscure innuit, sed non probat. Interpretaturus enim verba Apostolorum, quibus fratres jubent eligere vivos septem *εἰς διακονίαν* Act. VI, 3. haec subjicit homil. XIII. in Act. f. 550. *ὅτι οἱ κείνοι γὰρ μὴ πρῶτον ἐλογίζοντο, ἀλλὰ (πρῶτον) ἀπολογίζοντο τῷ πλῑθι τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ. ἔτι καὶ νῦν γίνεσθαι ἔδει.* Non propria sententia faciunt, sed prius rationem reddunt multitudinis.

SIC ET NUNC FIERI OPORTEBAT. Quum ait, sic & nunc fieri oportere, idem nempe, quod fecere in constituendis Diaconis Apostoli, nemo non intelligit, probari ei rationem consulendi populum in constituendis Diaconis: quippe Apostoli eundem consuluerunt. At quum Im-

per.

perfecto utitur, *ἔδει oportebat*, hoc ipso innuere videtur, suo tempore morem obtinuisse contrarium. Ita enim loqui solemus, quum aliquid probamus quidem, sed moris nunc non esse, significare volumus. Neque vero solus ego ut primus ita de electione Diaconorum sentio. Nam *Balsamonis* tempore id est seculo XII. quosdam ita de eadem docuisse video. Sic enim ille not. in Can. III. Concil. Nicæn. II. ἕτεροι γὰρ, ὅτι τὸ παλαιὸν αἱ ψῆφοι τῷ δῷ & δήμῳ ἐγίνοντο, καὶ ἐψηφίζοντο ἔμονον ἐπίσκοποι, ἀλλὰ καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι. *Alii dicebant quod antiquitus electiones fiebant à populo, & eligebantur non solum Episcopi, sed etiam Presbyteri & Diaconi. Quod tamen sublatum postea Concil. Nicæn. II. can. III. est, ubi Patres decernunt, πᾶσαν ψῆφον γενομένην τῷ δῷ τῶν δέχοντων, ἐπισκόπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἀκυρον μένειν, Omnem electionem Episcopi, vel Presbyteri, vel Diaconi, quæ fit à magistratibus, irritam manere, Pandect. Canon. Tom. I. f. 288. Sed nimis iniquè.*

X. Fuerunt igitur post Apostolorum tempora Diaconorum Ecclesiasticorum, ratione electionis & probationis, causæ efficientes partim Episcopi, Presbyteri, cæterique clerici, partim etiam plebs, jure saltem, si non semper factò; at ratione ordinationis fuerunt soli Episcopi quatenus à Presbyteris per illa tempora fuere, ordinis gratiâ, distincti. Sic enim *Hieronymus* Epist. 85. ad Evagrium Tom. II. f. 329. *Quid facit, exceptâ ordinatione, Episcopus, quod Presbyter*

non faciat? Et Chry/ostomus in I. Tim. III. homil. XI. f. 1574. αὐτοὶ ἐπισκόπων εἶπε, ταῦτα καὶ περὶ πρεσβυτέρων ἀρμοδίαι. τὴν δὲ χειροτονίαν μὴ αὐτῶν ἀναβεβήκασι, καὶ τὸ τοιοῦτον δοκεῖ πλεονεκτεῖν τοῦ πρεσβυτέρου. *Quæ de Episcopis dicta (Apostolus) eadem Presbyteris congruunt: sed quippe ordinatione superiores illi sunt, atque hoc tantum plus, quam Presbyteri, habere videntur. Ergo ordinatio solius Episcopi opus erat. Eadem disertè interdictum Chorepiscopis. Concilium Ancyranum canone XIII. (A. C. 314.) sancitur, χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν, Chorepiscopis non licere, Presbyteros aut Diaconos ordinare, Tom. I. Concil. Surii f. 296. idem repetitum Concil. Antiochen. can. X. est (A. C. 341.) Tom. I. Conc. Surii f. 403. Ordinabatur autem Diaconus, sicut & Presbyter & reliqui clerici ab uno tantum Episcopo, ex canone II. eorum, qui Apostolis adscribuntur, cujus verba hæc sunt: πρεσβύτερος ἐπὶ οἷς ἐπισκόπος χειροτονείτω, καὶ διάκονος, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί. Presbyter ab ipso Episcopo ordinetur, & Diaconus & reliqui clerici, Pandect. Can. Tom. I. f. 1.*

XI. Quod ad MATERIAM attinet, gemina hîc inprimis observanda venit, in quâ, & circa quam. Illam Subjectum, hanc Objectum Philosophi appellant. SUBJECTUM διακονίας Apostolicæ erant viri μαρτυρέμενοι πλήρεις πνεύματος ἁγίου καὶ σοφίας, bono ornati testimonio, pleni Spiritu S. & Sapientiâ Act. VI. 3. 5. Ad Ecclesiasticam

am similiter requirebantur viri digni & literati, non generis, sed virtutis habitâ ratione. Sic veterum ab *Arsenio Monacho* collecti canones volunt can. 41. καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀγασμάτων τινὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων) καὶ μὴ κατὰ τὰς χειροτονίας γίνεσθαι ἀλλὰ κατ' ἀξίαν, *haud quendam horum* (Presbyterorum & Diaconorum) *literatum esse, nec secundum genus, sed secundum meritum ordinationes fieri*, Tom. II. Bibl. Justell. f. 758. *Justinianus* etiam in *Novellis* vult, τὸν χειροτονιζόμενον κληρικὸν ἀμεμπτον καὶ χαμμάτων ἔμπειρον εἶναι, *Clericum qui ordinatur, vel eligitur, expertem esse reprebensionis & literarum peritum*, *Novell. VI. c. 4. & Novell. CXXIII. c. 12.* confer *Annibalis Fabroti* notas ad *Theodori Balsamonis* *Constit. Eccles. Collectionem* lib. III. Tit. I. Tom. II. Bibl. Justell. f. 1415. Non contentus hisce Autor libelli de dogmatibus Ecclesiasticis, qui *Augustino* vulgo tribuitur, plura requirit in eo, qui vult fieri clericus, cap. 72. Tom. III. Oper. Augustin. f. 207. Ait enim, *Maritum duarum post baptismum matronarum clericum non ordinandum. neq; eum, qui unam quidem, sed concubinam, non matronam habuit. nec illum, qui viduam, aut repudiatam, vel meretricem in matrimonio sumsit, neque eum, qui semetipsum quolibet corporis sui membro indignatione aliquâ vel justo injustove timore superatus truncaverit. neq; illum, qui usuras accepisse convincitur, aut in scenâ lusisse dignoscitur. neque eum, qui publicâ pœnitentiâ mortalia crimina deslet. neq; illum, qui aliquando in furiam versus insanivit, vel*

afflictione diaboli vexatus est. nec cum, qui per ambitionem ad imitationem Simonis Magi pecuniam offert. Haclenus ille. Verum hæc maximam partem ex epistolis Pontificum Romanorum sunt excerpta. Pauca cum Conciliorum & SS. Patrum decretis consentiunt. Eunuchos tamen eosque sponte factos excludit Concilium Arelatense II. can. VII. Tom. IX. Concil. edit. Paris f. 431. & Concil. Nicænum Can. I. Tom. IV. Concil. edit. Paris. f. 443. quâ de causâ & Leontius Presbyterio privatus est, teste Socrate lib. II. Hist. Eccl. cap. 26. f. 202. b. *λεόντιος ἡνίκα πρεσβύτερος ἦν, ἀφῆρέθη τῇ ἀξίας, ὅτι τῶν ὑψηλῶν ἐξέμεν ἑαυτὸν.* Leontius cum Presbyter esset, eo dignitatis gradu privatus est, quod genitalia sibi excidisset. Idem de eodem refert Theodorus lib. II. cap. 24. f. 308. Admissi tamen per Canonem Nicænum illi sunt Eunuchi, qui non sponte nec voluntate, sed vi & necessitate à barbaris aut dominis excisi sunt. Atque ita *τίθειτο βαρβαρὸς τὸ γένος, οὐκ ἐκ ὑψηλῆς εὐνῆχος, μετὰ τὴν ἀξίας, εἰς πρεσβυτέρους ἀξίαν παρελθὼν,* Tigrinus quidam natione barbarus & Eunuchus, sed non à natiuitate, libertatem consecutus, ad Presbyterii dignitatem est evectus, ut scribit Sozom. lib. VIII. cap. 24. f. 115. a. Plura de Eunuchis vide in Justelli notis ad Codicem Can. Eccl. Univers. Tom. I. Bibl. f. 69. Præterea & arreptitii, ut vocantur, sive Energumeni, à Clericorum ordine removentur canone XVI. Concil. Araus. I. Tom. VII. Concil. edit. Paris. f. 277. & can. XLI. Concil. Arelat. II. Tom.

om. IX. Conc. ed. Par. f. 437. Ii item, qui post religionis professionem ad seculum rediere non. XXV. Concil. Arelat. II. l. c. f. 434. nec non neophyti, id est, nuper conversi nec satis iam in fide confirmati, quos Diaconos fieri no-
 it Concil. Arel. II. can. I. l. c. His Imperator novell-cit, addit eos, qui sunt ἐκ τῶν ἀξιωτῶν ἢ ἐκ τῶν ἐκ τῶν ex apparitoribus aut curialibus s. ex cohorte
 at curia, item δέτερον γάμον ἢ παλλακὴν συνοικῆ-
 ντα, ἢ γυναῖκα ἔχοντα μὴ ἐκ παρθενίας αὐτοῦ
 καὶ φθίσειν, eum qui secundas contraxerit nuptias,
 l qui cum concubinâ contubernium habuerit, aut qui
 xorem habeat, qui à virginitate cum ipso copulatus
 m fuerit. Vide Balsamonis Constit. Eccles.
 Collect. lib. III. Tit. I. Tom. II. Bibl. Justell. f.
 316. Quod de Digamis seu potius deuteroga-
 nis præcipit, in eo consentientem habet S. Hiero-
 ymum lib. I. advers. Jovin. Tom. II. Oper. f. 28.
 ibi hæc legas: *Quam sancta sit Digamia, hinc osten-*
ditur, quod Digamus in clerum eligi non potest. Equi-
 lem non contradicerem, si vel illa hîc διγαμία
 ntelligeretur, quâ quis δύο ἔχει καὶ τὸν γυ-
 ναικας, binas simul habet uxores; vel ista, quâ
 quis priore conjuge sine legitimo repudio di-
 missâ, alteram ducit. Ultraque enim cum
 adulterio conjuncta est, docente Christo Matth.
 XIX, 9. At verò eum etiam Digamum seu po-
 tius deuterogamum ab Ecclesiastico honore ex-
 clusum velle, qui morte prioris conjugis soluto
 matrimonio secundas nuptias contrahit, hoc
 certè iniquum mihi videtur. Insedit quidem

nonnullorum animis ista opinio, secundas ejusmodi nuptias, quas modò descripsimus, etiam ab Apostolo notatas esse 1. Tim. III, 2. atque ita nominatim sentiunt ex veteribus *Tertullianus* lib. I ad uxorem cap. 7. Et *Epiphanius* hæres. 59 è Reformatis *Jobannes Pricæus*, Anglus, annot. ad h. l. f. 773. è Pontificiis *Justinian.* in h. l. *Belarmin.* lib. I. de Clericis cap. 23. Tom. I. Opera Part. II. f. 383. seqq. cæterique ejus gregis fere omnes. Verum contrarium jam luculenter cum *Justello* not. in cod. Canon. Univers. Eccl. Tom. I. Bibl. f. 83, 84, 85. demonstravit B. noster *Müllerus* dissertatione singulari de non ordinandis Digamis, patrocinio conjugii clericorum. subjectâ p. 66. seqq. & postea noster *Siricius* in Episcopo suo deuterogamo. Et quamvis olim in nonnullis fortè Ecclesiis tertii generis Digamis seu potius deuterogamis interdictum fuerit honore ecclesiastico; tamen nec divini juris, nec Ecclesiæ Catholicæ ista fuit sanctio & consuetudo, quin contrarium alibi obtinuisse, ipse ille, qui contra digamos, pugnat, *Tertullianus* testatur, cum in Montani delapsus hæresin Catholicis suæ ætatis tanquam crimen objecit: *Quot & ex digamia præsident apud vos?* lib. de Monog. cap. XII. Quod si igitur Præsides Ecclesiarum alicubi Digami fuerunt in veteri Ecclesiâ, cur non admissos etiam id genus fuisse Diaconos interdum crederemus?

XII. De materiâ nunc dicendum, quam tractarunt Diaconi, live circa quam occupati fuerunt.

nt. Et distincte quidem de illâ dicendum,
 oniam non, quæ Ecclesiasticorum, eadem
 Apostolicorum Diaconorum munia fuerunt.
 Apostolicorum munus explicat Lucas in Actis, in
 rimis cap. VI. ubi id Diaconis demandatum
 iisse memorat, quod per se obire commode
 postoli non poterant, ut nempe *ministrarent*
ensis, comm. 2. & 3. Quid autem fuerit *dia-*
κωνωνιστής sive *ministrare mensis*, cum ex hoc
 solo capite, tum ex aliis discendum est. Fide-
 es initio habuisse *ἀπαντα κοινὰ* sive *omnia inter-*
communia, ex cap II, 44. constat, & cap. IV,
 2. quippe vendebant possessiones suas, II, 45.
 gros domosque, collectamque inde pecuniam
 deponebant ad pedes Apostolorum. Inde sup-
 peditabatur cuique, quantum opus erat, ut ne-
 mo egens inter eos esset, IV, 34, 35. Qui autem
 suppeditabant, haud dubie Apostoli erant:
 quando ejus fuit erogare pecuniam, qui acce-
 perat. Et acceperant Apostoli, quibus allata
 & ad quorum pedes eadem fuit posita IV, 35, 37.
 V, 2. Postea autem querelæ ortæ Hellenistarum
 adv. Hebræos, viduas suas querentium despici
 in ministerio quotidiano, id est, contemni id-
 eo, quod iis non subministrantur omnia, quæ
 quidem oportebat, perinde ut Hebræis (eam
 enim h. l. esse phraseos istius vim, non aliam,
 planum fecit magnif. Dn. Tribbechovius Exerc. ad
 Annal. Baron. V. sect. VI.) Quod cum audis-
 sent Apostoli, qui tunc simul erant, œconomi,
 habitâ concione dixerunt, sibi non placere, re-
 licto

licto DEI verbosive docendi munere ministrare mensis. Eligendos ad id munus in posterum obeundum alios esse Act. VI, 1, 2, 3. ministrare ergo mensis idem fuit, quod dispensare accepta bona, in commune à fidelibus collata. Quod onus cum ab Apostolis in Diaconos devolutum postea esset, nemo non intelligit, quid tractarent primi illi Diaconi ab Apostolis constituti. Nempe bona Ecclesiastica administrarunt eisdemque erogarunt in usus non tantum pauperum & viduarum, sed reliquorum etiam fidelium.

XIII. Quid verò, inquires? An profanis tantum mensis ministrarunt primi Diaconi? Annon etiam sacris? Prius certè probabile visum Patribus CLXV. Synodi Trullanæ canone 18, aliis 14, aliis 16, cujus sententiam *Alexius Aristinus* his expressit verbis: γνωσκέτω ὁ λόγος ἐπὶ τοὺς διακόνους εἶναι, καὶ τὸ εἰρημένον ταῖς πράξεσιν, ὅτι καὶ τὸ διὰ τῶν διακονούντων τοῖς μυστηρίοις ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ τὸ ταῖς τερατείαις ὑποστηρύντων. Qui dicit septem Diaconos esse juxta id quod in actibus dictum est, sciat, non de iis, qui mysteriis deserviunt, sed de iis qui mensis ministrabant, sermonem esse, in Synopsi Canonum f. 699. adde *Symeon*. Magistri & Logoth. epit. Canon. f. 743. Bibliothecæ Justellianæ. Laudatur in hanc sententiam ni ipso Canone *Chrysostomus* Tom. IV. Concil. Illustr. p. 39. eandem etiam propugnat è Pontificiis *Cajetanus* in Act. VI. Et *Marc. Anton.* de Dominis de Rep. Eccl. lib. II. cap. 5. è Reformatis *Gisb. Voëtius* Polit.

t. Eccles. Part. II. lib. II. Tr. III. cap. VIII. qv. III p. 98. seqq. *Aretius* Comm. in Act. VI. f. 55. & alii.

XIV. Contra *sacris* etiam *ministrasse mensis*, non tantum profanis, existimat *Cornel. à Lap.* in l. idque compluribus argumentis probare coatur *Baronius* A.C. XXXIV. n. 280. Amplecti-
ar hanc sententiam etiam è nostris Dn. D. *Trib-
schovius*, raræ eruditionis Theologus l. c. Sed
in *Baronii* rationibus pondus desiderat, idque
non immeritò. Videantur ejus Exercitatio-
nes: Dignissimæ enim lectu sunt; nec dubi-
tatio supererit. Illud tamen suadere videtur
Diaconorum circa sacras mensas ministerium,
quod nullo comitante Presbytero ad exteras
gentes missi fuerint, iisque Evangelium tradi-
derint, baptismi etiam gratiam impertierint,
ut videre est in Philippo, qui erat unus ex se-
ptem Act. VIII, 6. 12. 26. 35: 38. 40. At qui do-
cendi munus publicum obit, auctoritate publi-
câ, dignosque baptismi sacramento initiat, ille
omnino & sacramentum Eucharistiæ admini-
strare posse videtur, administrare quoque, si
opus sit. Ministerium enim Sacramentorum
ministerio verbi annexum esse, ex Matth.
XXVIII, 19. rectè concludit *Voëtius* loc. cit. p. 505.

XV. Restat, ut quid contra disputetur,
videamus. *Primo* ajunt, præteritionem vidua-
rum in ministerio quotidiano, de ministerio
sacrarum mensarum non posse intelligi: quia
alias, consequens foret, Eucharistiam viduis non
subministratam. Verùm quid hîc magnopere
pro-

proficiant, non intelligo. Primo immortum manet Diaconorum circa mensas sacras ministerium, ex ratione modò allatâ, etiamsi ministerium quotidianum de ministerio altaris intelligi non posse fateamur. Neque enim necesse est, ut, cum una pars officii diaconorum declaratur, in eadem simul altera, vel cæteræ intelligantur. Deinde istis verbis tantum occasio describitur, quæ movit Apostolos ad constituendos diaconos. At non opus est, ut, ubi occasio exponitur constituendi ministerium, ibidem etiam omnia ejusdem munia explicentur, cum sufficere possit, vel unam attigisse officii partem. Præterea confunduntur diversæ quæstiones, nempe, an Diaconi primi circa mensas sacras etiam occupati fuerint? & an ministerium mensarum sacrarum cap. VI. Act. institutum sit? Illud nos h. l. quærimus; hoc autem in animo habuisse videntur ii, qui hoc Actuum caput in contrarium afferunt. Mihi quidem salvum hoc Diaconorum officium videtur, licet de eo nihil haberi concedatur in eo loco, ubi ipsorum institutio memoratur. Nam & ministerium Ecclesiæ institutum Joh. XX, 21. Matth. XXVIII, 19. 20. Marc. XVI, 15. nec tamen in his locis omnes ministerii illius partes expositæ sunt. Denique (ut alia nunc omittamus) nulla consequentia est: viduæ sunt præteritæ in ministerio altaris; Ergo in participatione Eucharistiæ? Nulla, inquam, consequentia: quia de altari sive Sacris mensis dispensata non tantum Eucharistia, sed etiam Eulogiæ sive portiones panis & vini, quæ su-

erant ex liberali oblatione fidelium. Atque
oc illud ipsum est, quod ad hoc argumentum
primis respondendum esse existimavit lauda-
tus *Tribbechovius* l.c.

XVI. Deinde *Voëtius* ad nostræ sententiæ
gumentum diluendum affert illud, quod Phi-
opus dicatur *Evangelista* Act. XXI, 8. aut igitur ex
iacono factum esse Evangelistam, aut ex-
aordinario modo à DEO per angelum voca-
m. Sed nec hoc nostram sententiam infir-
iat. Nam Philippus non tantum Evangelista
citur, verum etiam unus ex septem, sive, quod
odem recidit, Diaconus Act. XXI, 8. conf.
ct. VI, 3. 5. Nec Diaconus esse desiit, quum
omen adeptus Evangelistæ est. Nam quo lo-
o Evangelista vocatur, eodem etiam simul di-
itur ὡν ἐκ τῶν ἐπτά ex illis septem esse, non fuisse: in
empore præsentis, non præterito, ut significetur,
eum, qui est Evangelista, adhuc esse unum
ex illis septem. Ac proinde non est factus ex
Diacono Evangelista, quod *Voëtius* voluit; sed
Diaconus factus est Evangelista sive διάκονος
εὐαγγελιστῆς, idque docendo passim Evangeli-
um de Christo. Extraordinario modo à DEO
per angelum vocatum, concedo. Verum non
ad tradendam demum doctrinam Evangelii &
sacramenta administranda generatim: quippe
jam ante Samaritanis prædicaverat Chri-
stum Actor. VIII, 5. eosdemque baptismi
participes fecerat, comm. 12.; sed ad con-
vertendum & baptismo initiandum Eunu-
chum Reginae Candaces speciatim, comm.

16. seqq. Nec deniq; ideò prædicavit Evangelium de Christo, quia Evangelista dictus; sed ideò Evangelista dictus, quia prædicavit Evangelium de Christo. Evangelistæ enim dicti non strictè tantum illi quatuor, qui historiam Evangelii literis prodiderunt; sed latè etiam illi, qui Evangelium de Christo passim docuerunt. Ita Diaconus Philippus Evangelista dictus I. c. ita Episcopus Timotheus facere jubetur opus Evangelistæ 2. Tim IV, 5. ita cæteri, qui Evangelium de Christo longè latèque disseminarunt, Evangelistæ appellati, quorum tanta exstitit multitudo, ut *Eusebius* nominatim cunctos percenseri posse neget. αὐθαίρετ' ὄντ' ἡμῖν ἅπαντας ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ἀπαρχομεῖσθαι ὅσοι ποτὲ καὶ τῶν πρώτων τῶν ἀποστόλων διαδοχῇ ἐν ταῖς καὶ τῶν οἰκουμενῶν ἐκκλησίαις γεγόνασι ποιμένες ἢ καὶ εὐαγγελισταί &c. scribit *Eusebius* Hist. Eccl. lib. III. cap. 37. f. 30. b. h. e. *Quoniam impossibile nobis est, ut ex nomine cunctos recenseamus, qui & quando in prima post Apostolos successione in Ecclesiis per orbem sparsis pastores fuerint & Evangelistæ &c.*

XVII. At Philippus, etiamsi vel maxime Evangelista pariter ac Diaconus fuerit, tamen non docuit aut baptismum administravit ut Diaconus, sed ut Evangelista. Ita sanè *Voëtius* distinguit. Quam accuratè, nunc videbimus. Philippum non ut Diaconum, sed ut Evangelistam Evangelium prædicasse & sacramenta administrasse docet. Ponit ergo principii loco, Evangelii prædicationem & sacramentorum admini-
stratio-

trationem Diaconi non esse. At hoc ipsum est, de quo jam quæritur & disceptatur; quod certè si pro principio vel fundamento sumeretur, nescirem tandem quid esset τὸ ἐν δεξιᾷ αἰτεῖσθαι s. principium petere, si hoc non esset. Imo quia Philippus Diaconus Evangelium prædica-
vit & sacramenta administravit, antequam sedulitate sua Evangelistæ nomen sibi pareret Act. VIII, 5. 12. ideo primò non ut Evangelista, sed ut Diaconus, ad ultimum verò & ut Evangelista & ut Diaconus, docendi & sacramenta dispensandi munus obiisse videtur.

XVIII. Nec reliqua nunc expendam, quæ Voëtius urget: haud enim video, quid in recessu habeant. Tum res quoque postulare videtur, ut tandem etiam de *Ecclesiasticorum Diaconorum munere* aliquid differam; paucis tamen, quia multa se hîc nobis offerunt. Primò quidem Diaconorum erat, Episcopis & Presbyteris adesse, cum aliàs, tum in primis in S. cœnæ celebratione, eosque juvare in iis, in quibus oportebat, ex more & regulis Ecclesiasticis. Origenes Tract. V. in Matth. Tom. II. Oper. f. 58. Christum Ecclesiæ caput esse, non ego, sed Apostolus intellexit. Sacerdotes autem rationabiliter possunt dici Ecclesiæ oculus, quoniam & speculatores habentur: Diaconi autem ceterique ministri manus, quoniam per eos opera spiritalia universa geruntur. Hinc dicti Episcoporum & Presbyterorum ministri, ut infra docebimus; & altaris Ministri, ut jam supra audivimus,

XIX. Ita solebant aquam fundere in manus Episcopis & Presbyteris, si fides habenda. Auctori quæst. V. & N. T. est, inter opera *Augustini* Tom. IV. f. 779. quæst. CI. ubi ille Romanorum Diaconorum notaturus insolentiam, eos quidem aquam in manus sacerdoti non affundere scribit, ob multitudinem clericorum, fieri tamen id solere per omnes illius ætatis Ecclesias. *Uti autem* (ita verba habent) *non omnia ministeria obsequiorum per ordinem agant* (Diaconi Romani) *multitudo facit clericorum.* Nam utiq; & altare portarent, & vasa ejus, & aquam in manus funderent sacerdoti, sicut videmus per omnes Ecclesias, & prout constitutum est à Domino per Moysen: numquid aut meliores Heliseo sunt, quia aquam fundebat in manus Elie. Idem suo etiam testimonio firmat *Cyrillus* vel quisquis auctor est *Catech. Mystagog.* initio *Catech.* Vtæ: *Vidistis Diaconum, aquam lavanda manibus porrigentem sacerdoti, & illis, qui circum altare DEI stabant, Presbyteris.* Solebant enim illi, factâ oblatione, manus abluere, teste per vetusto illo Scriptore *Hierarch. Eccles.* qui *Dionysii* nomen præ se fert, cujus verba c. III. p. 133 inter alia hæc sunt: καὶ ἀσπασαµένων ἀλλήλους πάντων, ἡ µυστικὴ τῶν ἱερῶν πυχῶν ἀνὰ ῥήσις ὁπτιπλεῖται καὶ νιψαµένων τὰς χεῖρας ὕδατι, ὁ ἱεράρχης καὶ τῶν ἱερῶν ὁ µὲν ἱεράρχης ἐν μέσῳ ὁ θεὸς θυσιασθεὶς καθίσταται. πῶς ἐστὶν ὁ μόνος µὲν τῶν ἱερέων οἱ τῶν λειτουργῶν ἑκκριτοί. Cum se mutuo omnes salutaverint, mystica sanctorum recitatio fit. Ubi vero manus tum antistes (Episcopus) tum sacerdotes (Presbyteri) aquâ laverunt

averunt, pontifex (Episcopus) ad medium divini assistit altaris, circumstant autem soli cum sacerdotibus electi quique ex ministrorum (Diaconorum) numero. Hæc ille.

XX. Præterea solebant etiam Diaconi, ut Presbyteri, recitare nomina offerentium, & dicere, quantum quisque dederit. Testis Hieronymus in cap. XVIII. Ezech. Tom. V. 440. Cum perstringit militum & judicum violentiam, qui opprimunt per potentiam, vel furta committunt, ut de multis parva pauperibus tribuant, & in suis rebus gloriantur, publiceque Diaconus in Ecclesiis recitet offerentium nomina: Tantum offert illa, tantum ille sollicitus est: placentque sibi ad plausum populi, torquente eos conscientia. Ubi observandum, moris olim fuisse in Veteri Ecclesia, ante S. Eucharistiæ participationem, munera, in primis panem & vinum afferre in usum Eucharistiæ, clericorum & pauperum; atque ea munera, Oblationes; fideles autem ea afferentes, Offerentes dictos, atque eorum nomina inter sacra, tempore Eucharistiæ celebrandæ, recitata, & unâ cum ipsorum oblationibus DEO commendata esse. Quo de more pluribus differentem vide *Albaspineum* lib. I. Observ. 5. seqq. & *Hildebrandum* Offertor. cap. IV. p. 26. seqq.

XXI. Accipiebant autem ista munera, à fidelibus oblata, Diaconi, acceptaque ad altare ferebant. *Isidorus* Hispalensis lib. II. de Offic. Eccles. cap. 8. f. 600. & Auctor libelli de VII. Ordin. Eccl. inter opera Hieron. Tom. IV. f. 82.

XIX. Ita solebant aquam fundere in manus Episcopis & Presbyteris, si fides habenda. Auctori quæst. V. & N. T. est, inter opera *Augustini* Tom. IV. f. 779. quæst. CI. ubi ille Romanorum Diaconorum notaturus insolentiam, eos quidem aquam in manus sacerdoti non affundere scribit, ob multitudinem clericorum, fieri tamen id solere per omnes illius ætatis Ecclesias. *Uti autem* (ita verba habent) *non omnia ministeria obsequiorum per ordinem agant* (Diaconi Romani) *multitudo facit clericorum.* Nam utiq; & altare portarent, & vasa ejus, & aquam in manus funderent sacerdoti, sicut videmus per omnes Ecclesias, & sicut constitutum est à Domino per Moysen: numquid aut meliores Heliseo sunt, quia aquam fundebat in manus Elie. Idem suo etiam testimonio firmat *Cyrillus*, vel quisquis auctor est *Catech. Mystagog.* initio *Catech. Vtæ: Vidistis Diaconum, aquam lavandis manibus porrigentem sacerdoti, & illis, qui circum altare DEI stabant, Presbyteris.* Solebant enim illi, factâ oblatione, manus abluere, teste pervetusto illo Scriptore *Hierarch. Eccles.* qui *Dionysii* nomen præ se fert, cujus verba c. III. p. 133 inter alia hæc sunt: καὶ ἀσπασαμένῳ ἀλλήλους ἀπ᾽ ἁντῶν, ἡ μουσικὴ τῶν ἱερῶν πυχῶν ἀνὰ ῥῆσιν ὁπιπλεῖται καὶ νιψαμένῳ τὰς χεῖρας ὕδατι, ὁ ἱεράρχης καὶ τῶν ἱερῶν ὁ μὲν ἱεράρχης ἐν μέσῳ ὁ θεὸς θυσιασθεῖς καθίσταται· πῶς ἐστὶν ὁ μόνος μὲν τῶν ἱερῶν οἱ τῶν λειτουργῶν ἕκκριτοι. Cum se mutuo omnes salutarerint, mystica sanctorum recitatio sit. Ubi vero manus tum antistes (Episcopus) tum sacerdotes (Presbyteri) aqua laverunt

laverunt, pontifex (Episcopus) ad medium divini assistit altaris, circumstant autem soli cum sacerdotibus electi quique ex ministrorum (Diaconorum) numero. Hæc ille.

XX. Præterea solebant etiam Diaconi, perinde ut Presbyteri, recitare nomina offerentium, & dicere, quantum quisque dederit. Testis Hieronymus in cap. XVIII. Ezech. Tom. V. f. 440. Cum perstringit militum & judicum violentiam, qui opprimunt per potentiam, vel furta committunt, ut de multis parva pauperibus tribuant, & in suis sceleribus gloriantur, publiceque Diaconus in Ecclesiis recitet offerentium nomina: Tantum offert illa, tantum ille pollicitus est: placentque sibi ad plausum populi, torquente eos conscientia. Ubi observandum, moris olim fuisse in Veteri Ecclesia, ante S. Eucharistiæ participationem, munera, in primis panem & vinum afferre in usum Eucharistiæ, clericorum & pauperum; atque ea munera, Oblationes; fideles autem ea afferentes, Offerentes dictos, atque eorum nomina inter sacra, tempore Eucharistiæ celebrandæ, recitata, & unâ cum ipsorum oblationibus DEO commendata esse. Quo de more pluribus differentem vide *Albaspinaum* lib. I. Observ. 5. seqq. & *Hildebrandum* Offertor. cap. IV. p. 26. seqq.

XXI. Accipiebant autem ista munera, à fidelibus oblata, Diaconi, acceptaque ad altare ferebant. *Isidorus* Hispalensis lib. II. de Offic. Eccles. cap. 8. f. 600. & Auctor libelli de VII. Ordin. Eccl. inter opera Hieron. Tom. IV. f. 82.

Levitæ, inquit, inferunt oblationes in altaria. Rabanus Maurus de Instit. Cleric. lib. I. c. 7. & 8. Oblationes in templo DEI à fidelibus suscipiunt Diaconi & Subdiaconi, & altaribus superimponunt. Jus Canon. dist. 25. cap. Perlectis: Ad Diaconum pertinet - - - oblationes inferre.

XXII. Posterioribus seculis flabellum tenendum fuisse video, quo abigerent muscas & id genus alias bestiolas à sacris muneribus oblatiis. Indicat hoc *Matthæus Blastares* Syntagm. Alphabet. lit. γ. cap. XI. cum Diaconissis negat permissum esse, more Diaconorum, flabellum tenere. Verba ita habent: & μὴ καὶ τῆς ἀρχαῖς τοῖς μυσηίοις ὑποκρετεῖν Ἰππικρέπῃ, ἢ ἐκτιδιὸν ἐγχειρίζεσθαι, ὡς Ἰπὶ τῷ διακόνῳ. *Mysteriis vero incontaminatis eam* (de Diaconissa loquitur) *ministrare, aut flabellum tractare, more Diaconi, non permittit* (Antistes.) *Pandect. Can. Tom. I. Part. II. f. 71. De flabellis plura vide ap. Zimmermann. dissert. ad Tertull. §. 150. & Jacob. Goar Euch. Græc. f. 136. seqq.*

XXIII. In primis verò panem & calicem sacra mensæ imponebant. *Dionysius Hierarch. Eccl. cap. III. p. 133. οἱ δὲ λειτουργικῆς διακοσμήσεως ἐκκεῖνοι σὺν τῇς ἱερεῦσιν, Ἰπὶ τῷ θεῷ θυσιάζουσιν περὶ τῆς ἱερῆς ἀργῆς καὶ τῆς ἀλογίας ποτήριον. Precipui ministrorum* (Diaconorum) *una cum sacerdotibus sanctum panem & benedictionis calicem sancto altari imponunt. Quod forte est, mensam Domini componere, quod de Diaconi usurpat Isidorus Hispalensis, & Auctor libelli de VII. ordinib.*

ordinib ll. cc. *Levitæ*, inquit, componunt mensam Domini.

XXIV. Calicem quoque Episcopo vel Presbytero tradebant. *Auctor* libelli de VII. Ordinib. l. c. *Diaconus calicem tradit, testis passionis, testis dispensationis, testis humilitatis &c.* Isidorus Hispalensis l. c. & Concil. Aquisgranense can. 7. Tom. XX. Conc. ed. Par. f. 441. *Ipsis etiam sacerdotibus propter presumptionem non licet de mensa Domini tollere calicem, nisi eis traditus sit à Diacono.*

XXV. Idem etiam S. Eucharistiam dispensare solebant fidelibus. *Justinus* Apol. II. οἱ καλὲς μὲν παρ' ἡμῶν διάκονοι, διδόνασιν ἐκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἁγίου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς ἑκ παρῶν ἀποφέρουσιν. *Qui apud nos Diaconi dicuntur, dant unicuique eorum, qui adsunt, percipiendum panem & vinum, & aquam, quæ cum gratiarum actione consecrata sunt, & ad eos, qui absunt, perferunt. Ubi tenendum, vinum aquâ mixtum in S. cæna dispensari solitum ideoque etiam præter vinum oblatam aquam, fuisse.* *Cyprianus* serm. V. de lapsis f. 155. *Ubi solennibus adimpletis Calicem offerre Diaconus presentibus cæpit.* Concilium Ancyranum can. 2. qui est 22. in Codice Canonum Universæ Ecclesiæ ap. *Iustellum* Bibl. Jur. Canon. Tom. I. f. 35. *Diaconos similiter, qui immolaverunt, postea autem, reluctati sunt, illum quidem honorem habere placuit;* πεπαισμένοι ὅτι αὐτοὺς πάσης τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, τῆς τε τοῦ ἁγίου ἢ ποτήριον ἀναφέρειν ἢ κηρύσσειν, ipsos verò cessare ab omni sacro ministerio panem vel calicem

licem offerendi, vel prædicandi. Largiuntur id ipsum nobis Pontificii, *Bellarminus* de Sacr. Ordinis lib. I. cap. VI. §. Neque verum, *Bona Rer.* liturg. lib. I. cap. XXV. p. 511. Quanquam postea prohibiti diaconi sint id facere præsentibus Presbyteris, Concil. Nicæn. can. 18. Tom. IV. Conc. ed. Paris. f. 449. Concil. Arelatens. II. can. 15. Tom. IX. Concil. edit. Paris. f. 432. & Carthag. IV. can. 38. Tom. I. Concil. Surii f. 514.

XXVI. Sed an *consecrandi* etiam potestatem habuerint, non immerito quæritur. Negat Cardinalis *Bona* l. c. p. 510. & *Bellarminus* lib. I. de Missa cap. 17. & lib. I. de Clericis cap. 13. Verum licuisse eis saltem *absente Presbytero*, Eucharistiam consecrare, patet ex *Ambrosio*, qui lib. I. Offic. cap. 41. Laurentium Diaconum, cum duceretur ad supplicium, ita facit allocutum Sixtum Romanum Episcopum: *Experire utrum idoneum ministrum elegeris, cui commiseris Domini sanguinis consecrationem.* Nec contrarium efficitur canone 18. Concilii Nicæni, quem vulgò italegunt: *Pervenit ad sanctum magnumq; Concilium, quod in quibusdam locis & civitatibus Diaconi Presbyteris Eucharistiam præbeant; quod neque canon, neque consuetudo tradidit, ut qui potestatem offerendi non habent, his, qui offerunt corpus Christi, porrigant.* Sed aliter legit *Ruffinus* lib. I. Histor. Eccl. cap. 6. p. 203. nempe ita: *Ne Diaconi Presbyteris præferantur, neve sedeant in consessu Presbyterorum, aut illis præsentibus Eucharistiam dividant, sed illis agentibus solum ministrent.* Si verò Presbyter
nullus

nullus sit in presenti, tunc demum etiam ipsis licet dividere. Atque hanc lectionem veram esse, intelligi licet è *Cyrilli* epistola ad Concil. Carthaginiens. Tom. I. Bibl. Justelli f. 405. quâ canones à *Ruffino* editos, veros esse Concilii Nicæni canones, prodidit. Cæterum præsentē Episcopo aut Presbytero, vix puto iis licuisse consecrare S. Eucharistiam. Atque ita intelligendum existimo *Hieronymum* epist. ad Evagr. l. c. ubi consecrandi potestatem solis Episcopis & Presbyteris vindicare videtur.

XXVII. Sicut autem in S. Eucharistiæ celebratione Diaconi ministrabant Episcopis & Presbyteris: Ita idem etiam munus obibant in administratione S. Baptismi. *Ignatius* epist. ad Heron. Diacon. ἐκεῖνοι βαπτίζουσιν, ἱεργυργοῖσι, χειροτονῶσι, σὺ δὲ αὐτοῖς διακονῆς. Illi (Episcopi) baptizant - - - tu verò illis ministres.

XXVIII. In primis Diaconorum hic fuisse reperio, baptizandos discingere & exuere vestibus. Nudi enim baptizabantur. *Pseudo Dionysius* Hierarch. Eccles. cap. III. p. 116. ὑπολύει μὲν αὐτὸν, καὶ ἀπαμφιέννυσιν ἀπὸ τῶν λειτουργῶν. Discingit vel solvit (Episcopus) eum (baptizandum) & vestibus exuit per ministros (Diaconos) & paulò post p. 117. ἀπαμφιεσάντων αὐτὸν τῶν λειτουργῶν, postquam eum ministri seu Diaconi exuerunt.

XXIX. An verò & ipsi jus habuerint baptizandi, dubitatione non caret. Apostolorum ætate habuisse, supra evicimus. Nec con-

trarium efficitur Constit. Apostol. lib. III. c. XI.
 ἕτε τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς Ἐπισκοποῦ βαπτίζειν,
 συναγώγαις, ψάλλαις, πυλωροῖς, ὑπηρέταις, ἀλ-
 λὰ μόνοις Ἐπισκόποις καὶ πρεσβυτέροις, ἐξυπηρετε-
 μένων τῶν διακόνων. *Neque reliquos clericos bapti-
 zare permittimus, veluti lectores, cantores, ostiarios,
 ministros: sed solos Episcopos & Presbyteros, ministran-
 tibus illis Diaconis.* Tom. I. Concil. Surii f. 72. His,
 inquam, non efficitur, Diaconos initio non ha-
 buisse jus baptizandi. Neque enim Constitutio-
 nes illæ primi seculi sunt, neque Apostolorum
 aut Clementis Romani opus sunt. Et quæ omni-
 no illarum sit auctoritas, quæque esse debeat,
 jam pridem ostendere eruditi invictis argumen-
 tis, quæ tandem & ipsi adversarii nolentes vö-
 lentes probare coguntur. Vide *Abrah. Sculteti*
Medullam Theol. Patr. Part. I. lib. XI. cap. V.
p. 451. seqq. Andr. Riveti Crit. S. lib. I. cap. II.
p. 107. seqq. Rob. Coci, Angli, Censuram quo-
rundam scriptorum Veter. p. 28. seqq. Joh. Gera-
bardi Patrol. in Clem. Rom. pag. 40. seqq. Na-
talis Alexandri selecta Hist. Eccl. capita sect. I. part.
II. Diss. 18. pag. 190. seqq. Post Apostolorum
 tempora, crescente Ecclesiâ, ut ordo certa cer-
 tis hominibus demandari in sacris officia impe-
 ravit, ita Episcopi sibi videntur inter alia ven-
 dicasse jus baptizandi, potestate tamen ejusdem
 interdum facta Presbyteris, postquam hi ab illis
 Ecclesiastico jure distingui cœperant, interdum
 Diaconis, sed his rarius, illis sæpius. Ac pro-
 inde Episcopi *per se* munus baptizandi obibant;
 Pres-

Presbyteri & Diaconi de sententia Episcopi. Atque hinc illud est, quod in Epist. Ignatii ad Smyrnenenses pag. 43. legimus : *ὅτι ἐξ ὧν ὁ θεὸς χαρίζεται & πιστοῦνται & βαπτίζουσιν.* &c. Non licet sine Episcopo baptizare. Gravius omnino testimonium est, quod hâc de re perhibet Tertullianus qui floruit initio seculi III. lib. de Baptismo cap. XVII. f. 710. *Supereſt ad concludendam materiolum de observatione quoque dandi & accipiendi baptismum commonefacere.* Dandi quidem habet jus summus sacerdos, qui est Episcopus. Dehinc Presbyteri & Diaconi ; non tamen sine Episcopi auctoritate ; propter Ecclesie honorem : quo salvo salva pax est. Idem suo testimonio firmat Hieronymus , qui sub finem seculi IV. floruit, advers. Luciferian. Tom. II. Oper. f. 139. primò dicit, homines in minoribus aut remotioribus urbibus per Presbyteros & Diaconos baptizari, posteaque Episcopum ad eos excurrere solere, manum iis impositurum. Deinde subjungit, sine episcopi jussione Presbyteris & Diaconis jus baptizandi non competere , additâ simul causâ hujus constitutionis, nempe quia supremam Episcopi esse oportebat potestatem ad evitanda schismata in Ecclesiâ. Ecclesie salus, inquit, in summi sacerdotis dignitate pendet : cui si non exors quædam & ab omnibus eminens detur potestas, tot in Ecclesiis efficientur schismata, quot sacerdos. Inde venit, ut sine chrismate & Episcopi jussione, neque Presbyter neque Diaconus jus habeant baptizandi. Quod frequenter, si tamen necessitas cogit, scimus etiam licere laicis. Geminahis plane constitutio Gelasii Papæ est,

est, qui seculo post ad Episcopos universæ Luca-
niæ hæc scripsit : *Diaconi absque Presbytero vel*
Episcopo baptizare non audeant, Tom. X. Concil. ed.
Paris. f. 130. Hinc intelligitur, cur *Dionysius* ille
Hierarch. Eccles. cap. III. pag. 114. seqq. haud
alium nominet baptismi munere fungentem,
nisi τῷ ἱεραρχῇν sive *Episcopum* : nempe quia *Ep-*
iscopus primarius & ordinarius baptismi minister
est, eumque *per se* administrat *de jure Ecclesiasti-*
co (nam de divino, aliter res comparata est.)
Patet etiam, quomodo intelligendus sit *Epiph-*
nus hæresi LXXIX. f. 447. in hunc modum
scribens : ὅτε διάκονοι ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει
ἠπιστεύθησαν τι μυστήριον ἠπιτελεῖν, ἀλλὰ μόνον δια-
κονεῖν καὶ ἠπιτελεῖν μυστήρια. Nimirum loquitur 1. de
eo, quod Diaconis liceat vel non liceat *de jure*
Ecclesiastico, non quod *de divino*. 2. De mi-
nisterio Diaconorum ordinario, non extraor-
dinario.

XXX. Hactenus quomodo versati Diacono-
ni circa sacramenta sint, vidimus. Nunc, quæ
partes ipsorum in *docendo* fuerint, explicabimus.
Prælegisse populo Evangelium, hæc docent te-
stimonia. *Hieronymus*. epist. ad Sabinianum Tom.
I. Oper. f. 231. *Ex sanguis, marcidus, pallidus, ut su-*
spicione omni careres, Evangelium Christi quasi Diacono-
nus lectitabas. *Isidorus Hispalensis*, lib. II. de Of-
fic. divin. cap. 8. f. 600. & Patres Concilii Aquis-
granensis Tom. XX. Concil. edit. Paris. f. 441.
de Diaconis : *Ipsi quoque, inquit, evangelizant.*
Nisi hoc de ipsa Evangelii prædicatione & expli-
catio-

catione intelligere malis. *Sozomen. Hist. Eccl. lib. VII. cap. XIX. f. 100.* ταύτῳ δὲ τὴν ἱερὰν βίβλον ἀναγινώσκει ἐνθαῦδε μοναχὸς ὁ δὲ χιδίακον. ὡς δὲ ἄλλοις, διάκονοι. ἐν πολλαῖς δὲ ἐκκλησίαις, οἱ ἱερεῖς μόνοι. ἐν δὲ Ἰπσιήμοις ἡμέραις, Ἰπίσκοποι, ὡς ἐν Κωνσταντινῆ πόλει, καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἀναστασιμῆς εὐχῆς. *Hunc sacrum codicem hic (apud Alexandrinos) legit solus Archidiaconus, apud alios vero Diaconi, in multis etiam Ecclesiis soli sacerdotes: diebus vero solennibus Episcopi, ut Constantinopoli, prima feriâ Resurrectionis Dominicæ. Ubi diversa Ecclesiarum in hac re consuetudo observanda. Quam & illud firmat, quod jam ante, quam Diaconis hoc officium impositum, Lectorum fuerit Epistolas & Evangelia legere, unde & nomen illi invenerunt. Id quod ostendit Albaspineus ad Can. IV. Concil. Carthag. III. p. 409.*

XXXI. Sed & SS. Patrum homilias sive conciones alicubi prælegere suevisse, reperio. Concil. Vasense A. C. 529. celebratum can. 2. hæc sancit: *Si Presbyter aliquâ infirmitate prohibente per seipsum non potuerit prædicare, sanctorum Patrum homiliæ à Diaconis recitentur. Si enim digni sunt Diaconi, quæ Christus in Evangelio locutus est, legere, quare indigni judicentur SS. Patrum expositiones publicè recitare?* Tom. XI. Concil. edit. Paris. f. 77.

XXXII. Immò & conciones ipsas sive sermones ad populum habere solitos fuisse, veterum monumenta indicant. *Ignatius epist. ad Philadelphens. p. 73. edit. Paris. 1558. eosdem hortatur, ut Episcopo, & Presbyteris & Diaconis*

nis diligenter auscultent. τῷ Ἐπισκόπῳ προσέχε-
 τε, καὶ τῷ πρεσβυτέρῳ, καὶ τοῖς Διακονοῖς. *Atten-
 dite Episcopo, & Presbyterio, & Diaconis.* Et post-
 ea Philonem Diaconum laudibus effert, quod si-
 bi in verbo præclarè ministret. ὅς καὶ νῦν ἐν λό-
 γῳ ὑποηρετεῖ μοι, inquit, p. 77. *qui & nunc in ver-
 bo ministrat mihi.* Ad Heronem quoque, An-
 tiochiæ Diaconum, scribit his verbis pag. 109.
 τῇ αἰσινώσῃ προσέχε, ἵνα μὴ μόνον αὐτὸς εἰδῇς τὰ
 νόμους, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις αὐτοῦ ἐξηγῇ, ὥς θεὸς αἰσινώ-
 τῆς. *Lectiōni attende, ut non modò ipse leges novi-
 ris, sed etiam aliis easdem interpreteris, ut DEI at-
 leta.* Benjaminum Persam Diaconum memo-
 rat Theodoritus Hist. Eccl. lib. V. cap. 38. f. 350. &
 ex eo Nicephorus Callist. Hist. Eccl. lib. XIV. cap.
 20. f. 873. à Rege Persarum valde excruciatum
 necatumque denique esse propterea, quod præ-
 dicationem verbi Dei omittere noluerit. Nar-
 ratio paulo proluxior est, quàm quæ huc trans-
 scribi possit. Ephraim Edessenæ Ecclesiæ Dia-
 conus tantæ fuit eloquentiæ, ut Gregorio Nysseno
 Orat. de vitâ ejus dicatur νοητὸς ὄντως τῇ ἐκκλησίᾳ
 εὐφρατίης, ἐξ ἧς τὸ τῶν πτωχῶν καταρδύον πλῆρωμα
 εἰς ἑκάστην ἀποδίδωσι τὴν ἀπόρον τῆς πίστεως. Hieronymus
 ejus scripta publicè in Ecclesiis fuisse recitata, re-
 fert in Catal. script. Eccl. voc. Ephraim. Sic
 enim scribit de eo Tom. I. Oper. f. 300. εἰς πτω-
 χῶν ἦλθε λαμπρότητα, ὥς μὲν πτωχῶν ἀνάγνωσιν τῶν
 γραφῶν, δημοσίᾳ ἐν ἡσὶ τῶν ἐκκλησιῶν αἰσινώσκε-
 ται τὰ συγγράμματα. *Ad tantam venit claritudi-
 nem, ut post lectionem scripturarum publicè in quibus*

dam Ecclesiis ejus scripta recitentur. Forte huc etiam pertinet constitutio illa *Gregorii*, quâ in concil. Romano, sub finem sexti seculi habito, diaconos ad prædicationis officium vocat his verbis: *In S. Romanâ Ecclesiâ dudum consuetudo valde reprehensibilis exorta est, ut quidam ad S. altaris ministerium cantores eligantur, & in diaconatus ordine constituti modulationi vocis inserviant, quos ad prædicationis officium & eleemosynarum studium vocare congruebat* Tom. XIV. Concil. ed. Par. f. 309. nisi quis prædicationem malit intelligere de illo ministerio, quo Diaconi actiones sacras moderabantur, quod *κηρύσσειν* appellabant Græci, ut mox audiemus. Plura quide hoc argumento scire desiderat, evolvat *Francisci Bernardini Ferrarii* libros de ritu sacrarum concionum.

XXXIII. Cæterum hujus officii veluti appendix fuit, captivos visitare, instruere, consolari. Quod faciendum diaconis æque ac Presbyteris fuisse, *Cyprianus* me docet lib. III. ep. 15. ad Martyres & confessores f. 66. Is enim: *Credideram quidem, inquit, Presbyteros & Diaconos, qui illic præsentibus sunt, monere vos & instruere plenissime circa Evangelii legem, sicut & in præteritum semper sub antecessoribus nostris factum est, ut Diaconi ad carcerem commeantes martyrum desideria consiliis suis & scripturarum præceptis gubernarent, sed nunc cum maximo animi dolore cognosco, non tantum illic non suggeri divina præcepta, sed adhuc potius impediri.*

XXXIV. Potest eò etiam referri reconciliatio pœnitentium, facta per diaconos, absente

sente Episcopo vel Presbytero. Quâ de Cyprianus lib. III. ep. 17. ad Clerum f. 68. Occurrendum, inquit, puto fratribus nostris, ut qui libellos a martyribus acceperunt, si incommodo aliquo & infirmitatis periculo occupati fuerint, non expectent præsentiam nostram, quin apud Presbyterum quemcumque præsentem, vel si Presbyter repertus non fuerit, & urgere exitus cæperit, apud Diaconos quoque exomologesin facere delicti sui possint, ut manu eis in pœnitentiam impositâ veniant ad Dominum cum pace, quam dari martyres literis ad nos factis desideraverunt.

XXXV. Inter præcipua autem Diaconorum Ecclesiasticorum officia ponendum illud videtur, quod ii olim soliti fuerint, omnium ferè sacrarum actionum ritus & ordinem in Ecclesia dirigere atque moderari. Chrysostomus homil. XVII. in epist. ad Hebr. cap. IX. f. 1873. *διάκονος ὑψηλὸς ἕως, μετὰ τὴν φωνήν, φερατὴ τὴν φωνήν καθάπερ τις κήρυξ τὴν χεῖρα αἶραι εἰς τὸ ὑψίον, ὑψηλὸς ἕως, πᾶσι κατέδηλον γινώσκων, καὶ μέγας ἐπ' ἐκείνην τὴν φερατὴν ἡσυχία ἀνακραυγάζων, οὗ μὲν καλεῖ, οὗ δὲ ἀπείργει - - - οὗ μὲν ὡθεῖ καὶ ἐκβάλλει, οὗ δὲ εἰσιφέρει καὶ πείσσει.* Diaconus magnâ voce, terribili clamore, tanquam præco, manum tollens in altum, stans excelsus, & omnibus manifestus, & in tremendo illo silentio vehementer vociferans, alios quidem vocat, alios verò arcet - - - alios quidem expellit & ejicit, alios verò introducit & sistit. Atque hoc vocabant κηρύσσειν prædicare. Sic Socrates Hist. Eccl. lib. II. cap. XI. f. 194. de Athanasio: καὶ προστάξας *ἐπὶ τῷ* διάκονο

καὶ ἐν τῷ κηρύττειν εὐχὴν. Et præcepit (Athanasius) Diacono prædicare orationem. Atque ita etiam hanc rem istam usurpari in Concilii Ancyrani can. (ubi Diaconis, qui immolaverunt, interdicuntur sacro ministerio ἔσθ' ἄρτον ἢ ποτήριον ἀναγεῖν, ἢ κηρύσσειν, panem vel calicem offerendi aut prædicandi,) existimat Justellus not. in Cod. Can. cl. Univers. Tom. I. Bibl. f. 76. atque intelligit, aliam hujus vocis fuisse significationem, quum de sacerdotibus, aliam item quum Diaconis dicta fuerit. Istic enim idem significasse quod ὁμιλεῖν & εὐαγγελίζεισθαι, hic verò quod declarasse ministerium, quo Diaconi actiones sacras gubernarint. Auctor libelli de II. Ordin. Eccl. l. c. Deinde ut aures habeamus ad dominum, Diaconus acclamat, ipse prædicat, ipse tractatur, ipse commonet, astantibus sacerdotibus.

XXXVI. Moderabantur autem sacras actiones vel voce, vel sublatione manus, vel linteo quod Orarium dictum, vel nutu. De primo satis videntur testimonium habemus Chrysostomum, qui c. Diacono tribuit μεγάλην τῷ φωνῇ, φοβεράν τῷ φωνῇ, magnam vocem, terribilem clamorem &c. Idem confirmatur testimonio Cæsarii Paphlagoniensis, cujus verba hæc sunt homil. 34. Ὁμιλοῦντες vos ἔγωγε ἀμνηστέω, fratres charissimi, ut quotiescunque juxta altare à clericis oratur, aut oratio DIACONO CLAMANTE indicitur, non solum corda, sed etiam corpora fideliter inclinetis: nam dum frequenter dici oportet, ἔγωγε diligenter attendo, DIACONO CLAMANTE, Flectamus genua, maximam partem populi

puli velut columnas erectas stare conspicio : quod Christianis, dum in Ecclesiâ oratur, omnino nec licet nec expedit. Non enim propter nos, sed propter vos **DIACONUS CLAMAT** &c. Et sub finem ejusdem homil. Quotiescunque Diaconus **CLAMAVÉRIT**, aut in oratione genua flectere, aut benedictioni inclinare capita debeatis, obedienter & fideliter cum vera humilitate faciatis. Homiliæ ejus exstant Tom. VIII. Magnæ Bibliothecæ Patrum edit. Lugdunensis Anissonianæ A. C. 1677. Possem id etiam efficere verbis *Isidori Hispalensis & Rabani Mauri*, sed iis infra locus commodior erit.

XXXVII. De altero testis idem ille Chrysostomus est l. c. ubi ait, Diaconum non tantum clamare, sed etiam τὴν χεῖρα ἀίρειν εἰς τὸ ὑψὸς manum tollere in altum. Ad exemplum scilicet Apostolorum, qui etiam manu silentium & audientiam sibi fecisse dicuntur Act. XII, 17. XIII, 16. XXI, 40. conf. XIX, 33. Plura de hoc more, etiam ethnicis familiari, vide apud *Ferrarium* l. c. lib. I. cap. XIII, XIV. p. 36. seqq. cui potest addi exercitatiuncula nostra de *Uso manuum*, quæ in *Musis Gustavoviensibus* est.

XXXVIII. De tercio audiendus *Balsamon* est, cujus verba ad Canon. 22. Concil. Laodiceen. ita habent : τὸ ὡραῖον φορεῖν, μόνων δὲ τῶν διακόνων. ἔτοι γὰρ τοῖς ἱεραρχοῦσι παρεστῆσιν καὶ ὑποπληροῦντες τὰς τῶν ἀγίων ἑκκλησιῶν τελετὰς, καὶ τὰς τῶν πρεσβυτέρων ἐκφωνήσεις διδόασιν εἰδήσιν ὅτι ὡραῖος τοῖς ἐν τῇ ἀμβωνί διακόνους, ὃ ὀφείλει γίνεσθαι ἐκφωνήσεως, ἢ γὰρ καὶ καὶ ἑκτενῶς, τῶν αἰτίων.

κατήχεων τῶν κατηχημένων, καὶ τῶν λοιπῶν. *Orarium ferre est solorum Diaconorum.* Hi enim eis, qui celebrant, assistentes, & sanctarum orationum mysteria & Presbyterorum prolationes observantes, eis qui sunt in suggestu Diaconis per Orarium significant, quando debeat fieri pronuntiatio seu prolatio petitionum catechumenorum & reliquorum, in Pandect. Canonum Tom. I. f. 463. Eadem tradit *Matthæus Blastares* in Synopsi Græcorum Conciliorum sive Syntagmate Alphabetico, nuper demum Anno hujus seculi 72. in Anglia à Beveregio edito & inserto Pandectis Canonum Tom. II. Part. II. lit. e. cap. 9. quod est de vestimentis viris sacratibus accommodatis. ὡραρίου ἐξαρτῶν-
 τες διδάκονοι τοῖς ἱερεῦσι περιστάμενοι, καὶ τὰς
 τῶν ἱερῶν τελετὰς ὑποτηρῶντες εὐχὰς, καὶ τῷ ὡραρίῳ
 τοῖς ἐν τῷ ἁμβωνί σημαίνουσι διακόνους τὸν καιρὸν τῆς
 ἐκφωνήσεως γίνεσθαι ἐκφωνήσεως, τὸ τε κατηχημένων
 καὶ τῶν πιστῶν. *Diaconi, qui orarium gestant, sacer-*
dotibus assistentes & sacri officii orationes observantes,
per orarium eis, qui sunt in ambone, Diaconis signi-
ficant, quando oporteat vel ad Catechumenos, vel
ad fideles orationem flectere. Sed de hoc infra plu-
ribus.

XXXIX. De ultimo vestigium reperio in *Albino Flacco* lib. de divinis Officiis cap. de celebratione Missæ & ejus significatione, ubi verbis istis, *Gloria Patri & Filio & Spiritui S.* hæc subjicit: *Quæ verba ad divisionem Psalmorum, qui prius indifferenter canebantur, B. Hieronymus Damasco Papa petente composuit; sed cum nequaquam id sufficeret,*

predicto Apostolico iterum suggerente addidit adhuc, sicut erat in principio &c. Et hoc ad NUTUM DIACONI ait Cantor, sicut & Kyrie eleison.

XL. Sed lubet per partes ire & paulo distinctius explicare, quomodo Diaconi actiones Ecclesiasticas publicas in Liturgiis olim moderati fuerint. Et hic quidem primò imperasse eos video silentium & attentionem ante Scripturæ lectionem, nec id tamen suâ, sed Ecclesiæ auctoritate. Silentium olim in Ecclesiâ imperatum, Ambrosius indicat Præfat. in Psalm. Tom. IV. f. 461. *Quantum laboratur in Ecclesiâ, ut fiat silentium, cum lectiones leguntur.* Per Diaconos autem idem fuisse imperatum, idque auctoritate Ecclesiæ, Chrysostomus docet homil. XIX. in Act. IX. f. 592. κοινὸς (διάκονος) ἔσηκεν ὁ διάκονος μέγα βοᾶν, καὶ λέγων, προσχωμεν. καὶ ἔτο πολλὰ κίς. ἐκείνη ἡ φωνή, κοινή τῆς ἐκκλησίας εἶναι, ἣν ἔτῳ ἀφίησι. καὶ εἰς οὗτος πρὸς τὸν ἀναγνώστην ὁ ἀναγνώστης τῆς περὶ τῆς ἱστορίας &c. Stat minister, communis minister, clarâ voce clamat, & dicit: ATTENDAMUS, idque sæpius. Hæc vox communis Ecclesiæ est, quam ille emittit, & nullus attendit. Post illum incipit Lector prophetiam Esaie &c. Itaque non tam Diaconus imperat, quam Ecclesia, cui Diaconus commodat os suum. Similia habet homil. III. in 2. Thess. II. f. 1502. ὅταν ἀναστῇ ὁ ἀναγνώσκων λέγει, τὰδε λέγει κύριος. καὶ ὁ διάκονος εἰς τὸν ἱερομάρτυρα πάντας, εἰ τῷ ἀναγνώσκοντι πρὸς ποιῶν ἔτο φησὶν, ἀλλὰ τῷ δὲ ἐκείνῃ πᾶσι διαλεγόμενα

ἰδύον. Quando Lector, quum surrexerit, dicit. *Hec dicit Dominus &c.* Et stans Diaconus silentio indicto omnibus os obstruit, non Lectori honorem habens hoc facit, sed ei, qui per illum cum omnibus loquitur. Exemplum qui desiderat, legat Liturgiam Chrysostomi, ut vocatur, in quâ Diaconus ante lectionem Scripturæ identidem clamans introducit: *ἄκουσθε Attendamus.* Quâ voce etiam usus est, cum attentum facere populum volebat vel ad preces, vel ad sacramenta, ut ex eadem Liturgiâ constat, nec non ex illis, quæ Jacobo & Basilio vulgò tribuuntur. Atque uti ante Scripturæ lectionem & preces, ita & ante cantiones silentium idem indicebat. *Isidorus Hispalensis* lib. I. de Eccles. Offic. cap. 10. f. 601. Ideo Diaconus clarâ voce silentium admonet, ut sive dum psallitur, sive dum lectio pronuntiatur, ab omnibus unitas conservetur, & quod omnibus predicatur, equaliter ab omnibus audiatur.

XLI. Deinde Diaconi etiam preces imperare populo solebant, quod *Socrates* lib. II. cap. XI. f. 194. appellat *κηρύξαι εὐχὴν* predicare preces. Testis *Augustinus*, quum epist. 119. ad Januarium cap. 18. Tom. II. Oper. f. 576. ait: *Communis oratio voce Diaconi indicitur.* Ita *Athanasius* Diaconum suum iussit *κηρύξαι εὐχὴν* teste *Socrate* l. c. Hinc illæ in Liturgiis Græcorum solemnes acclamandi formulæ sæpissime iteratæ: *Τὸ κυρίῳ δεηθῶμεν.* Dominum rogemus. *ἐν εἰρήνῃ & κυρίῳ δεηθῶμεν.* In Pace Dominum rogemus. *ταῖς κεφαλαῖς ἡμῶν τῷ κυρίῳ κλίνωμεν.* Capita

pita nostra Domino inclinemus. μὲν φόβῳ θεῷ πα-
χωμεν. cum timore DEI attendamus. εἰπωμεν πᾶ-
 τες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς. Κίελε παντοκράτορ ὁ θεὸς
 τῶν. *Dicamus omnes ex omni anima.* Domine
omnipotens DEUS. εὐξασθε οἱ κατηχεμενοι τῷ
 κυρίῳ. *Catechumeni rogate Dominum.* οἱ κατηχο-
 μενοι τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ κυρίῳ κλίνειτε. *Cate-*
chumeni capita vestra Domino inclinate. οἱ πιστοὶ
 ὑπὲρ τῶν κατηχεμενῶν δεηθώμεν, ἵνα ὁ κύριος
 αὐτοῦ ἐλεήσῃ. *Orate fideles pro catechumenis,*
Dominus eis misericors sit.

XLII. Tertiò, iidem etiam sacerdoti
 dicere solebant, quando & quid precandum,
 quidve agendum in sacris conventibus esset. Sic
 in Liturgiâ Jacobi Diaconus infit: μνησθητι κύ-
 ριε ὁ θεὸς ἡμῶν. *Memento Domine DEUS noster.*
 Sacerdos continuo hæc repetit, & addenda ad-
 dit. Similiter in Liturgiâ Chrysostomi Diaconus
 ad sacerdotem ait: εὐλογήσον δέσποτα, *Domine*
benedic. Sacerdos statim responderet his verbis:
 εὐλογητὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ ἐν
 τῷ αἰῶνι τῶν αἰώνων. ἀμήν. *Benedictus DEUS*
noster, nunc & semper, & in secula seculorum.
Amen. Diaconus rursus: εὐξαι ὑπὲρ ἐμὲ δέ-
 σποτα. *Ora pro me Domine, cui sacerdos:* κατέ-
 δύναι κύριος τὰ διαβήματά σου. *Dirigat Domi-*
nus gressus tuos. Sic quum tollendus sanctus pa-
 nis est, Diaconus sacerdoti acclamat: ἐπάρον
 δέσποτα, *tolle Domine.* Et tollit ille sine morâ, ad-
 ditis certis verbis. Quum sanctus panis pun-
 gendus lanceola est, Diaconus iterum: νύξον
 δέσποτα.

ἐπιποτρ. *punge Domine*, sacerdos statim pungit pronunciato Joh. XIX, 34. Quum consecrandum suffimentum est, Diaconus rursus: *εὐλόγησον δέσποτα τὸ θυμίαμα.* *Benedic Domine thymiam.* Quo dicto, recitat sacerdos preces ad consecrandum thymiam. Quum consecrandus panis est, Diaconus similiter: *εὐλόγησον δέσποτα τὸν ἅγιον ἄρτον.* *Benedic Domine sanctum panem.* Postea sacerdos benedicit. Idem in poculo consecrando fit, & in multis præterea aliis, quæ non aliunde melius, quàm ex ipsis Liturgiis disci possunt. Quippe haud quicquam fere sacerdos in publicis conventibus egit, nisi prius monitus à Diacono.

XLIII. Atque uti Diaconus sacerdotem alloqui, eumque agenda docere in publicis conventibus solebat; ita, quod quarto loco observandum, interdum etiam eidem respondere publicè debuit. In Liturgiâ *Jacobi*, quum ad consecrationem panis, in recitandis verbis institutionis, sacerdos pervenit ad illa: *Fregit & dedit discipulis suis dicens:* Diaconi subjiciunt: *εἰς ἁφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.* *In remissionem peccatorum, & in vitam eternam.* Deinde pergit ille in consecrando. In Liturgiâ *Chrysostomi*, ubi precatus sacerdos est: *ποίησον τὸν μὲν ἄρτον & τὸν, τίμιον σῶμα & χεῖρ σὺ, fac panem istum, pretiosum corpus filii tui;* Diaconus respondet, *Ἀμήν, Amen.* Idemque facit in consecratione poculi.

XLIV. Quinto, Diaconi & ipsi publicas in publicis conventibus preces recitare solebant, ut ex Liturgiis Jacobi & Basilii videre est. Preces ipsas hic subicere non licet, quando pluribus conceptæ verbis sunt. Videantur Liturgiæ. Chrysostomus homil. XXI. in Actor. X. f. 606. εἰς ἀπλῶς ὁ διάκονος βοᾷ, ὑπὲρ τῶν ἐν χριστῷ κεκοιμημένων καὶ τῶν τὰς μνείας ὑπὲρ αὐτῶν ἰππελεθρύνων. *Non simpliciter Diaconus clamat, pro his qui defuncti sunt in Christo, & pro his, qui illorum memoriam faciunt. Supplicationes intelligit.* Idem Hom. XIV. in Epist. ad Roman. f. 165. 24. κόνει, τὰς ὑπὲρ ἑδνησ ἀναφέρων εὐχάς. *Diaconus pro populo preces offerens.*

XLV. Sexto, cantiones sive hymnos imperasse lego. Sic Isidor. Hispalens. lib. II. de Eccles. Offic. cap. 10. Diaconum scribit clarâ voce silentium admonuisse, ut etiam dum psallatur, ab omnibus unitas conservetur. Hinc illa in Liturgia Jacobi iterata formula: ἐν εἰρήνῃ χριστὸς ψάλλομεν. *In pace Christi cantemus.*

XLVI. Septimo, flexionem etiam genuum ab iis præceptam, reperio. Casarius Arelatens. l. c. Dum frequenter, sicut oportet, & diligenter attendo, Diacono clamante, Flectamus genua, maximam partem populi, velut columnas erectas stare conspicio. Et iterum: Quotiescunque Diaconus clamaverit, ut in oratione genua flectere, - - - debeat &c. Isidor. Hispalens. lib. II. de Eccl. offic. cap. 8. f. 600. Ipsi (Diaconi) clarâ voce in modum præconis admonent cunctos sive in
oran-

orando, sive in flectendo genua, sive in Psallendo, sive in lectionibus audiendis, ipsi etiam, ut aures habeamus ad Dominum, clamant. Quæ Isidori verba Rabanus Maurus transcripsit in lib. I. de Institut. Cleric. cap. 7. Eadem legas & in Concil. Aquisgranens. can. 7. Tom. XX. Concil. ed. Paris. f. 441.

XLVII. Octavo, jubebant exire Catechumenos, energumenos, & in publicâ poenitentiâ constitutos, quum celebrandum erat Eucharistiæ sacramentum. Ac illos quidem emissos vel exire iustos, satis luculenter testatur Dionys. Hierarch. Eccl. cap. III. p. 133. 141. 146. Ambros. epist. 33. ad Marcellinam sororem lib. V. Tom. III. Oper. f. 131. Augustin. serm. 237. de Temp. Tom. X. Oper. f. 1120. Concil. Laodiceen. A. C. 364. can. XIX. ap. Justellum Cod. Can. Eccl. Univers. f. 51. Diaconorum autem voce exire iustos, docet Chrysostomus homil. XVII. in Hebr. IX. f. 1873. *Διάκονοι - - - μεγάλη τῇ φωνῇ - - - οὗ μὴ καλεῖ, οὗ δὲ ἀπείρχει - - - οὗ μὴ αἰθεῖ καὶ ἐκβάλλει, τὰς δὲ εἰσάγει καὶ παρίσθῃσι.* Diaconus magnâ voce alios quidem vocat, alios verò arcet, alios quidem expellit & ejicit, alios verò introducit & sistit. Et Isidorus Hispalens. Orig. lib. VI. cap. XIX. p. 970. *Missa tempore sacrificii est, quando catechumeni foras mittuntur, clamante Levita: Si quis catechumenus remansit, exeat foras.* Habes hîc simul formulam in dimissione illorum adhibitam. In Græcorum Liturgiis his usi leguntur: Liturg. Jacob. μή τις

τῶν κατηχουμένων, μή τις τῶν ἀμυήτων, μή τις τῶν
 δυναμένων ἡμῶν συνδεσθῆναι. ἀλλήλους ἐπιγινώσκοντες.
*Nullus Catechumenorum, nullus eorum, qui non
 dum initiati sunt ad sacra, nullus eorum, qui orare
 nobiscum non possunt, sc. remaneat. Recognoscite
 vos invicem. In Liturgia Basilii: ὅσοι κατηχουμένοι
 προέλθετε, οἱ κατηχουμένοι προέλθετε, ὅσοι κατηχου-
 μένοι προέλθετε. μή τις τῶν κατηχευμένων. Omnes
 catechumeni procedite, Catechumeni procedite, omnes
 Catechumeni procedite. Nemo de Catechumenis re-
 maneat. Alia formula, sed non alius senten-
 tiæ legitur in Responsis Canonici Timothei Ale-
 xandrini Episcopi, nempe hæc: οἱ ἀκοινῶνται
 περιπατεῖτε. Sed placet addere verba integra.
 Sic habent: ἐν τῇ θεῖᾳ ἀναφορά ὁ διάκονος προ-
 φωνεῖ πρὸς τὸν ἀσπασμὸν, οἱ ἀκοινῶνται περιπα-
 τεῖτε. In divinâ oblatione Diaconus ante salutationem
 edicit: Qui non communicatis, ambulate, in Pan-
 dectis Canonum Tom. II. Part. I. f. 197. Bal-
 mon not. in h. l. & hanc & istam Basilianam con-
 jungit, in hunc modum interpretans verba
 Timothei: ὅτι μέλλοσι προσάγεσθαι τῇ ἱερᾷ τρα-
 πέζῃ τὰ ἅγια, λέγεται τοῖς ἀμυήτοις, οἱ ἀκοινῶν-
 ται περιπατεῖτε, ἤγουν οἱ κατηχουμένοι προέλθετε.
 Quando ad sacram mensam sancta offerenda sunt, di-
 citur profanis, Qui non communicatis, ambulate,
 sive Catechumeni exite. Posteriores etiam repe-
 tit not. ad Can. V. Concilii Neocæsar. in Pan-
 dect. Can. Tom. I. f. 405. repetit & Zonaras not.
 in eundem canonem l. c. f. 406. Ex his igitur
 intelligitur, tum quod catechumeni jussi sine
 exire*

exire templo, tum quod à Diaconis jussi sint, & quibus verbis. Postea *Hypodiaconis* id negotii datum. *Zonaras* enim suo tempore, id est seculo XII. Hypodiaconos egredi jussisse Catechumenos testatur in not. ad Concil. Laodicen. can. XXII. διὸ καὶ νῦν αὐτοὶ (inquit, Hypodiaconos intelligens) ἐκφώνησι, τὸ, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε. Propterea nunc quoque : Quicumque estis catechumeni, egredimini, ipsi pronunciant, Pandect. Can. Tom. I. f. 463. Idem obtinuisse *Matthæi Blastaris* ætate, id est, seculo XIV. ipse memorat in Syntagmate Alphabet. cap. IX. his verbis : Διὰ τὸ ἔσο καὶ πρὸς τὴν ἡμέραν παρ' αὐτοῖς ἁδευτῇ, τὸ, ὅσοι πιστοὶ, ἴσμεν δὲ δηλὸν ὅτι, πρὸς τῶν ἁγίων μυστηρίων θυσίαν ὀψόμενοι, ἐξίτε δὲ οἱ τῶν ἀμύητοι. Qua propter & ad hunc diem hoc canunt : Sinite, quotquot fideles, Sanctorum mysteriorum sacrificium visuri, egredimini verò, qui istis non sitis initiati, Pandect. Can. Tom. II. Part. II. f. 114.

XLVIII. Nono, dimissis Catechumenis, fores claudi vel custodiri præcipiebant, τὰς θύρας, τὰς θύρας. ostia, ostia, clamantes, in Liturgia *Basilii*, *Chrysostomi* & *Jacobi*. Ipsi etiam fores custodiebant. *Dionys. Hierarch. Eccles. l. c. p. 133.* Τῶν λειτουργῶν ᾗ, οἱ μὲν ἐστῶσι πρὸς τὰς ἑρμῆς πύλας συγκεκλεισμένους οἱ ᾗ, ἄλλο τι τῆς οἰκείας τάξεως ἐνεργῶσι. Ministrorum alii quidem pro clausis templi foribus adstant, alii proprii aliquid muneris agunt. λειτουργὸς autem ei appellari Diaconos, Scholiastes Græcus *Maximus* docet ad h. l. p. 83. his

τῶν κατηχουμένων, μή τις τῶν ἀμυήτων, μή τις τῶν
 δυναμένων ἡμῶν συνδεσθῆναι. ἀλλήλους ἐπίγνωτε.
*Nullus Catechumenorum, nullus eorum, qui non
 dum initiati sunt ad sacra, nullus eorum, qui orare
 nobiscum non possunt, sc. remaneat. Recognoscite
 vos invicem.* In Liturgia Basilii: ὅσοι κατηχου-
 μενοὶ ἐξέλθετε, οἱ κατηχουμενοὶ ἐξέλθετε, ὅσοι κατηχου-
 μενοὶ ἐξέλθετε. μή τις τῶν κατηχουμένων. *Omnes
 catechumeni procedite, Catechumeni procedite, omnes
 Catechumeni procedite. Nemo de Catechumenis re-
 maneat.* Alia formula, sed non alius senten-
 tiæ legitur in Responsis Canonicis Timothei Ale-
 xandrini Episcopi, nempe hæc: οἱ ἀκοινώητοι
 περὶπατεῖτε. Sed placet addere verba integra.
 Sic habent: ἐν τῇ θεῖᾳ ἀναφορᾷ ὁ διάκονος προ-
 φωνεῖ πρὸς τὸν ἀσπασμὸν, οἱ ἀκοινώητοι περὶπατεῖ-
 τε. In divinâ oblatione Diaconus ante salutationem
 edicit: *Qui non communicatis, ambulate*, in Pan-
 dectis Canonum Tom. II. Part. I. f. 197. Balla-
 mon not. in h. l. & hanc & istam Basilianam con-
 jungit, in hunc modum interpretans verba
 Timothei: ὅτι μέλλουσι προσεγγεῖν τῇ ἱερᾷ τρα-
 πέζῃ τὰ ἁγία, λέγεται τοῖς ἀμυήτοις, οἱ ἀκοινώη-
 τοι περὶπατεῖτε, ἤγουν οἱ κατηχουμενοὶ προέλθου.
*Quando ad sacram mensam sancta offerenda sunt, di-
 citur profanis, Qui non communicatis, ambulate,
 sive Catechumeni exite.* Posteriores etiam repe-
 tit not. ad Can. V. Concilii Neocæsar. in Pan-
 dect. Can. Tom. I. f. 405. repetit & Zonaras not.
 in eundem canonem l. c. f. 406. Ex his igitur
 intelligitur, tum quod catechumeni iussi sint
 exire

exire templo, tum quod à Diaconis jussi sint, & quibus verbis. Postea *Hypodiaconis* id negotii datum. *Zonaras* enim suo tempore, id est seculo XII. Hypodiaconos egredi jussisse Catechumenos testatur in not. ad Concil. Laodicen. can. XXII. διὸ καὶ νῦν αὐτοὶ (inquit, Hypodiaconos intelligens) ἐκφώνησι, τὸ, οἱ κατηχούμενοι προέλθετε. Propterea nunc quoque : Quicumque estis catechumeni, egredimini, ipsi pronunciant, Pandect. Can. Tom. I. f. 463. Idem obtinuisse *Matthæi Blastaris* ætate, id est, seculo XIV. ipse memorat in Syntagmate Alphabet. cap. IX. his verbis : Διὰ τὸ ἔσο καὶ πρὸς τὴν ἡμέραν παρ' αὐτοῖς ἀδεύει, τὸ, ὅσοι πιστοὶ, ἴσασθε δηλοῦν ὅτι, πρὸς τῶν ἁγίων μυστηρίων θυσίαν ὀψόμενοι, ἐξίτε δὲ οἱ τέτων ἀμύνητοι. Qua propter & ad hunc diem hoc canunt : Sinite, quotquot fideles, Sanctorum mysteriorum sacrificium visuri, egredimini verò, qui istis non sitis initiati, Pandect. Can. Tom. II. Part. II. f. 114.

XLVIII. Nono, dimissis Catechumenis, fores claudi vel custodiri præcipiebant, τὰς θύρας, τὰς θύρας. ostia, ostia, clamantes, in Liturgia *Basilii*, *Chrysostomi* & *Jacobi*. Ipsi etiam fores custodiebant. *Dionys. Hierarch.* Eccles. l. c. p. 133. Τῶν λειτουργῶν ὅ, οἱ μὲν ἐστῶσι πρὸς τὰς ἑρμῆς πύλας συγκεκλεισμένους οἱ ὅ, ἄλλοι τῇ τῆς οἰκείας τάξεως ἐνεργῶσι. Ministrorum alii quidem pro clausis templi foribus adstant, alii proprii aliquid muneris agunt. λειτουργῶς autem ei appellari Diaconos, Scholiastes Græcus *Maximus* docet ad h. l. p. 83.

his verbis: λειτουργὰς φησὶ οὗτοι Διακόνες καὶ οὗτοι
 νῦν ὑποδιακόνες λεγόμενοι. *Ministros vocat diaconos, & qui nunc Subdiaconi dicuntur.* Postea enim
 id onus à Diaconis translatum in Hypodiaconos &
 tandem in Ostiarios est, teste Zonará l. c. conf.
Isidor. Hispalens. l. c. cap. 9. f. 601.

XLIX. Decimo, osculum indicebant sanctum. Osculatos se veteres inter se Christianos in sacris conventibus esse, plurimi confirmant testes, *Justinus* apol. II. ut vulgò numeratur, f. 97. *Dionysius Hierarch.* Eccl. cap. III. p. 133. *Tertullianus* lib. de Orat. cap. XIV. f. 793. *Origenes* in Rom. XVI. Tom. II. Oper. f. 630. *Chrysostomus* homil. XVIII. in 2. Corinth. VIII. f. 873. & homil. LXXVII. in Joh. XVI. f. 399. *Hieronymus* epist. ad Theophil. adv. Joan. Hierosol. Tom. II. Oper. f. 184. Diaconorum autem voce indictum illud osculum fuisse, non tantum ex *Cyrilli Hieros.* Catech. Mystagog. V. initio constat, ubi ait, *Diaconum clamare: ἀλλήλους ἀγαπήσωμεν αἰσπάζόμεθα.* Alii alios amplectimini & osculemur nos invicem; sed etiam ex formulis in Liturgiis Græcorum receptis, cujusmodi sunt; ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἐν Φιλήματι ἁγίῳ. Osculemur nos invicem osculo sancto, Liturg. Jacob. ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν. Diligamus nos invicem, ut in concordia confiteamur. Liturg. Basil. & Chrysost.

L. Undecimo, fideles ad S. Eucharistiam accipiendam vocabant. Id *Chrysostomus* loco sæpe citato ex homil. XVII. in Ep. ad Hebr.

non tantum generatim docet, quum scribit, Diaconum μεγάλη τῇ φωνῇ magnā voce quosdam expellere & ejicere, quosdam autem καλεῖν καὶ εἰσάγειν vocare & introducere; sed etiam speciatim, quum Diaconum ait acclamare populo ad S. cœnam accessuro, τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις Sancta Sanctis, posteaque explicat, quid istis sibi verbis velit. Διὰ τῶν, inquit, καὶ ὁ Διάκονος ἐπιφω- νεῖ τότε τοὺς ἁγίους καλῶν. Propterea acclamat etiam Diaconus tunc sanctos vocans. Et postea: Stat ergo nunc quod, qui est apud nos præco, non unumquemque capite tenens & adducens, sed omnes simul interno capite detinens, non alios ipsis adhibet accusatores, sed ipsos sibi ipsis. Non enim dicit, numquis eum accusat? sed quid? Num quis seipsum accusat? ὅταν εἴπῃ, ΤΑ ἅγια τοῖς ἁγίοις, τὸ το λέγει, εἴ τις οὐκ ἐστὶν ἅγιος, μὴ προσίτω. Nam quando dicit, SANCTA SANCTIS, hoc dicit, si quis non est sanctus, non accedat &c. In Liturgiâ Jacobi hæc formula tribuitur sacerdoti; Diacono autem ista: μετὰ φόβου θεοῦ καὶ ἀγάπης προσέλθετε. Cum timore DEI & fide & dilectione accedite.

LI. Denique, distributa Eucharistiâ, fideles dimittebant, hæc usque formula: ἐν εἰρηνῇ χειρὸς πορρωτάτωμιν sive προσελθωμιν. In pace Christi abeamus, si Græcorum Liturgiis habenda fides. In Ecclesiis occidentis hanc adhibuisse ferunt: *Ite, Missa est.* Ut ex Ordine Romano, Amalario Trevirensi de Offic. miss. cap. 36. Micrologo cap. 19, 20. & 46. Hugone Victorino lib. II. de Eccl. Offic. cap. 41. Durando in Rational. lib. IV. c. 57. & aliis

aliis intelligitur. Sed id posteriorum fuerit seculorum. Primorum certè non fuit.

LII. Atque hæc fuere præcipuæ partes, in quibus moderatio sacrarum actionum *Διακονία* olim posita. Sed adhuc alia iis fuere obeunda, extra conventus sacros ordinarios, quæ paucis persequar. In *Conciliis*, quæ conventus extraordinarii erant, interdum Episcoporum fungebantur munere. Ita Constantinus M. jubebat, ut Episcopi Nicæam convenirent, vel, si per morbos non possent, eò mitterent *πρεσβυτέρους ἢ διακόνους, ὥστε τῶν αὐτῶν γνώμην δηλώσαι, καὶ πρὸς τῶν ἀμφιβόλων ἐκλυσσάσθαι, καὶ κοινῇ πρὸς πάντων ὁμοφρονῆσαι*, Presbyteros vel Diaconos, per quos sententiam suam exponerent & de rebus dubiis consultarent, & simul de omnibus consentirent teste Sozom. H.E. lib. IV. c. 16. Quanquam nonnulli decernendi potestatem iis concedere nolebant. vide *Philostorg. Hist. Eccl. lib. IV. Tom. 12. pag. 73.* Sæpissime vero vel ministrare SS. Patribus stantes, vel moderari solemnes ritus solebant. Nec tamen omnes promiscue in locum Concilii admittebantur, sed digniores, idque post Presbyteros. *Isidorus de ordine celebrandi Concilia. Tom. I. Concil. Surii f. 11.* Post Presbyteros ingrediantur Diacones probabiles, quos ordo poposcerit interesse - - - Diacones in conspectu Episcoporum stent. Hinc illa in Conciliorum initiis usitata formula: *Confidentibus Episcopis & Presbyteris, stantibus diaconis.* Ingressis omnibus, sub ipsum Concilii initium, primus inter Diaconos pre-

ces

ces indicebat, quas fundebant omnes in terram prostrati. Testis idem *Isidorus* verbis sequentibus: *Obsecratis januis & sedentibus in diuturno silentio sacerdotibus atq; cor totum habentibus ad Dominum, dicat Archidiaconus: Orate. Statimq; omnes in terram prosternantur.* Prostratos ita idem deinde resurgere iussit, referente eodem istis verbis: *Rursus dicat Archidiaconus: Erigite vos.* Hoc facto Diaconus Albâ indutus, ex codice canonum, de Conciliis celebrandis quæ sancta, prælegit. Idem l. c. *Omni bus in suis locis in silentio confidentibus, Diaconus Albâ indutus, codicem canonum in medium proferens, Capitula de conciliis agendis pronunciet.* Posthæc Metropolitanus Concilium alloqui solebat, cujus sermone finito, *Archidiaconus* (verba *Isidori* sunt) *legebat Canone Toletani Concilii XI. æm prima, ne tumultu concilium agitetur.* Præterea Diaconus etiam primus aliorum causas ad concilium deferre solebat. *Isidor. l. c. f. 12. Si Presbyteri reliqui aut Diaconi, Clerici sive laici, de his qui foris steterint, concilium pro qualibet re crediderint appellandum, Ecclesiæ Metropolitanae Archidiacono causam suam intiment, & ille Concilio denunciet.* Tandem etiam Archidiaconus Concilium dimittebat his verbis: *In nomine Domini nostri Jesu Christi eamus cum pace, ibid. fol. 12.*

LIII. Et postquam potestas conficiendi Chrisma Presbyteris adempta erat, Diaconis simul impositum, ante diem Paschatos singulis annis ire ad Episcopum, cujus Diœcesi suberant,
ab

ab eoque Chrisma in futuros usus petere. Sanctum id in primis Concilii Toletani I. canone 20. est, cujus verba hæc sunt: *Quamvis pene ubique custodiatur, ut absq; Episcopo Chrisma nemo conficiat; tamen quia in aliquibus locis vel provinciis Presbyteri dicuntur Chrisma conficere, placuit ex hac die, nullum alium, nisi Episcopum, Chrisma conficere, & per diocesan destinare, ita ut de singulis Ecclesiis ad Episcopum ante diem Paschæ Diaconi destinentur aut Subdiaconi, ut confestim Chrisma ab Episcopo destinatum ad diem Paschæ possint ad tempus deferre, Tom. III. Concil. Illustr. p. 400.*

LIV. Turbulentis Ecclesiæ temporibus, cum Imperatores Ethnici crudelissimè affligerent Ecclesiam, Diaconi, quin & Episcopi, fideles de loco & tempore publici conventus privatim admonere solebant. Hinc *Ignatius* epist. 10. *Heronem* Diaconum Antiochenum officii sui admonens, illud etiam jubet, ut & publicos conventus minimè prætermittat aut negligat, & singulos fideles diligenter perquirat & convocet. Verba Ignatii ad *Heronem* hæc sunt; τῶν συναζέων μὴ ἀμέλει ἐξ ὀνόματι & πάντας ἐπιζητᾷ. *Synaxes* (publicos conventus) *ne negligas. Omnes nominatim inquire,* Tom. I. *Orthodoxogr.* f. 54.

LV. Illud etiam ab Ecclesiasticis Diaconis continuatum aliquamdiu officium est, quod Apostoli suis imposuerant, nempe administratio & cura bonorum Ecclesiasticorum. *Origenes* Tract. in *Matth.* Tom. II, Oper. f. 22. *Diaconi,*

ioni, qui non bene tractant Ecclesiasticarum pecuniarum mensas, sed semper de eis fraudant &c. Ambrosius lib. I. Offic. cap. ult. Tom. I. Oper. f. 32. ad Diaconum ait: Cum solveris auctori debitum, licet ut opera tua in beneficentiâ & adjumenta hominum conferas, atq; opem feras necessitatibus aut pecunia, aut officio, aut etiam quocunq; munere, quod late patet in vestro ministerio: pecunia ut subvenias, debito obligatum liberares &c. Hieronymus in Ezechiel. c. 48. Tom. V. Oper. f. 564. Diaconorum insolentiam perstringens: Certe, inquit, qui primus fuerit ministrorum, quia per singula concionatur in populos, & a Pontificis latere non recedit, injuriam putat, si Presbyter ordinetur: & non meminit mensarum & viduarum minister, in obsequium se & ministerium non solum sacerdotum, sed & viduarum & pauperum delegatum.

LVI. De altaribus, à Diaconis aliquando portari solitis, supra dictum. Alia eorum officia recenset Isidorus Hispalens. de quibus nobis adhuc nihil dictum. Verba ejus hæc sunt: Sine ipsis sacerdos nomen habet, officium non habet. Nam sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro dispensatio sacramenti est: illi orare, huic psallere mandatur. Ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat. Ipsi etiam sacerdotibus propter præsumptionem non licet de mensâ Domini tollere calicem, nisi eis traditus sit à Diacono. Levitæ inferunt oblationes in altaria, Levitæ componunt mensam Domini, Levitæ operiunt arcam testamenti. Non enim omnes vident alta mysteriorum, quæ operiuntur à Levitis; ne videant, qui videre

dere non debent & sumant, qui servare non possunt: quique propterea altari albis induti assistunt: ut cælestem vitam habeant, candidiq; ad hostias immaculatiq; accedant, mundi scil. corpore & incorrupti pudore. Eadem repetita Concilii Aquisgranens. A. 816 habiti canone 7. Tom. XX. Concil. ed. Par. 441. Jus Canonicum dist. 25. c. Perlectis cum pleraque à nobis jam exposita repetitum, illud etiam adjungit, quod Diaconorum fuerit donare pacem & annunciare. Verba ita habent: *Ad Diaconum pertinet, assistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus, quæ aguntur in Sacramentis Christi, in baptismo scilicet, in Chrismate, & patina, & calice: oblationes quoque inferre & disponere in altario; Componere etiam mensam Domini, atque vestire, crucem ferre & prædicare Evangelium, & Apostolum. Nam sicut lectoribus vetus testamentum, ita Diaconis novum prædicare præceptum est: ad ipsum quoque pertinet officium precum, & recitatio nominum: ipse præmonet aures habere ad DEUM: ipse hortatur clamare: ipse donat pacem & ipse annunciat.* Alias hoc ipsum Episcopis vindicatur à Chrysost. homil. III. in epist. ad Coloss. f. 1338.

LVII. Sed jam satis vel etiam nimium multa dicta puto de materiâ sive objecto, in quo versati diaconi olim sunt. FORMA sequitur, quæ videtur consistere in ipsa potestate officii eis concessa. Per hanc enim constituuntur Diaconi, ut Diaconi sint; per hanc distinguuntur ab aliis; per hanc etiam operantur & efficiunt ea, quæ ipsos efficere oportet. Et sicut regem regnandi potestas: ita ministrum

am ministrandi potestas ei concessa facit. atenus igitur illa potestas refertur ad ea, in-
bus Apostolicos Diaconos occupatos fuisse
imus, hac ratione Apostolicorum Diacono-
n *forma* appellari jure meritoque potest; qua-
us verò cum illis conjungitur, quæ Ecclesia-
ti Diaconi tractarunt, hoc respectu quoque
ma fuerit Ecclesiasticorum Diaconorum.

LVIII. FINIS restat, qui vel *Cui* vel *Cu-*
ex mente Philosophorum. *Hic* in utriusque
neris Diaconis fuit vel *ultimus*, ut DEI gloria
Cor. X. 31. vel *intermedius*, np. τὰς εἰς sive ordo
clesiæ 1. Cor. XIV, 40. Propterea enim con-
uti sunt diaconi, ut in Ecclesia omnia meli-
procederent ad DEI gloriam. *Ille* respectu
aconorum primorum fuit Ecclesia potius, quàm
postoli. Quemadmodum enim Apostoli,
tequam constituerentur Diaconi, non tam
, quam aliorum gratia pretia venditorum
te pedes suos poni sinebant Act. IV, 35. acce-
aque non tam in suum, quàm viduarum Act.
, 1. omnium Act. II, 45. & singulorum com-
odum & usum erogabant, ac proinde non
m sibi, quam multitudini serviebant: ita &
iaconi, postquam ab Apostolis constituti sunt
ἐὶ τὸ ἡγεῖσθαι τῶν τῆς ad hoc negotium, quo ipsi an-
a occupati fuerant Act. VI, 3 non tam Aposto-
rum, quàm cœtus sacri esse cœperunt mini-
i. Cyprianus lib. III. ep. IX. ad Rogatianum
59. Diaconos, inquit, post ascensum Domini in-
los Apostoli sibi constituerant Episcopatus sui & Ec-
clesiæ

clesiæ ministros. Non absolutè ait, Apostolos Diaconos sibi constituisse ministros; nec dicit, suos constituisse ministros; sed Episcopatus sui & Ecclesiæ ministros; ut declaret, non tam Apostolorum quàm Ecclesiæ fuisse ministros. Ecclesiæ enim Episcopatus est. Ad eundem modum Eusebius Hist. Eccles. lib. II. cap. I. f. 11. Diaconorum Apostolicorum meminit: καθίσταται, inquit, δι' ὁρχῆς καὶ χειρῶν Ἰπιδέσεως τῶν ἀποστόλων εἰς διακονίαν, ὑποηρεσίας ἐνεκα & κοινῆς, οὐδρες δεδουμασμένοι τῷ δευθμόν ἐπιδά. Constituuntur Diaconi per orationem & manuum Apostolicarum impositionem ad ministrandum publicis Ecclesiæ rebus (ut Musculus vertit; pressius ad verbum cum Tribbechovius verteris, qui in commune servirent) viri probatissimi septem.

LIX. *Respectu Diaconorum Ecclesiasticorum finis Cui potius Episcopi & Presbyteri fuerunt quam Ecclesia. Initio quidem ministris Ecclesiæ & mysteriorum Jesu Christi fuerunt annumerati ab Ignatio epist. ad Trallianos, ubi ait: δεῖ τὸ καὶ οὗ διακόνες ὄντες μυστηρίων Χριστοῦ ἰησοῦ καὶ πάντα τρόπον δρέσκειν & τῶν βρωτῶν καὶ ποτῶν εἰς διακονοί, ἀλλ' ἐκκλησίας θεοῦ ὑποηρέται. Oportet autem & Diaconos ministros existentes mysteriorum Jesu Christi secundum omnem modum omnibus placere: non enim ciborum & potuum sunt ministri, sed Ecclesiæ DEI. At postea cum Episcopi & Presbyteri quodammodo altius se efferrent, non tam Ecclesiæ, quam Episcoporum & Presbyterorum vocati sunt ministri. Canon 18. Concil. Nicæn. u*

à Justello legitur in Bibl. Tom. I. f. 34. disertè:
 Διάκονοι & Ἐπισκόποι ὑποτάσσονται εἰς. Diaconi mi-
 nistri sunt Episcopi. Auctor quæst. V. & N. T. eos
 Presbyterorum ministros vocat. Quæ audacia est,
 inquit, Presbyteris ministros ipsorum pares facere?
 Tom. IV. Oper. August. f. 779. Patres Con-
 ciliū Carthaginensis sub finem seculi IV. habiti
 tam Presbyterorum quam Episcoporum eos fa-
 ciunt ministros. Sic habet canon 37. Diaconus
 ita se Presbyteri, ut Episcopi ministrum esse cogno-
 scat, Tom. III. Concil. Illustr. p. 384.

LX. Haftenus causas evolvimus. Nunc
 DIVISIONEM considerabimus. Ubi quidem
 in ultima antiquitate nihil reperio, quod huc
 pertineat. Uniusne generis an diversorum
 fuerint in veteri Ecclesia Diaconi, literis pro-
 ditum vel saltem legisse non memini. A po-
 sterioribus vero Græcis Constantinopoli duo
 constituti Diaconorum ordines sunt: unus *majo-
 rum*, qui δέχοντικοὶ Διάκονοι; alter *minorum*, qui κοι-
 τοὶ dicebantur. οἱ δέχοντικοὶ etiam dicebantur
 ἐξωκατάκοιλοι, & erant sex numero, n̄p Ma-
 gnus Oeconomus, magnus Sacellarius, magnus
 Scevophylax, Chartophylax, Curator sacelli,
 & Proteclicus. Joann. Episc. Citri in Resp. ad
 Cabasilam: ἀπὸ μὲν παλαιᾶς ὡς ἀδοσεως πρώτος
 ὄντιν ὁ μέγας οἰκονομῶ. δεύτερος, ὁ ἐπὶ τῆς μεγά-
 λης σακελλῆς, ἥ γ' ἐν ὁ μέγας σακελλάριος. τρίτος,
 ὁ μέγας σκώλοφύλαξ. τέταρτος, ὁ χαρτοφύλαξ.
 πέμπτος, ὁ ἐπὶ τῆς μικρᾶς σακελλῆς, ἥ γ' ἐν ὁ σακελ-
 λάριος. καὶ ἕκτος, ὁ πρωτεύδικος. οἵτινες καὶ ἐξω-
 κατά-

κατάκοιλοι λέγονται. Ex antiquâ traditione primus est magnus Oeconomus. Secundus, magnus Sacellarius. Tertius, magnus vasis custos. Quartus, Chartophylax. Quintus, Sacellarius. Sextus, Protecticus. Hi etiam ἐξωκατάκοιλοι vocantur. Habet igitur hic eorum omnium nomina & ordinem: munus verò singulorum Georgius Codinus *Curia lata* describit de Offic. magnæ Eccles. & Aulæ Constantinop. cap. I. (modò is ipse, ac non alius potius hujus capituli auctor sit, quod non sine causa in dubium vocat Jacob. Goar. in præfat. ad Lectorē). Verba hæc sunt: ὁ μέγας οἰκονόμος, κρατῶν πάντα τὰ κτήματα τῆς ἐκκλησίας καὶ πᾶν τὸ ἐσοδὸν ἐξ αὐτῶν. καὶ οἰκονομεῖ τῷ δεξιερῇ καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ. Magnus Oeconomus, qui sua in potestate omnes Ecclesie facultates, omnesq; in illis reditus tenet, & tam Patriarchæ, quàm Ecclesie hac in re dispensator est. f. 2. ὁ μέγας σκευεύς, κρατῶν τὰ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν μοναστήρια. Magnus Sacellarius habet sua in potestate virorum & mulierum monasteria. ὁ μέγας σκευοφύλαξ, κρατῶν τὰ σκεύη τῆς ἐκκλησίας. Magnus Scevophylax sive vasis custos sua in potestate habet Ecclesie vasa sive suppellectilem. ὁ χαρτοφύλαξ, κρατῶν τὰ ἐκκλησιαστικά χαρτῶα δικαιώματα, κρατῶν τῶν ὅλων ὑποθέσεων τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔχων τὰς γερμικὰς ὑποθέσεις. ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν κληρικῶν ὑποθέσεσιν ἐκδικῶν, ὡς δεξιὰ καὶ δεξιερῶς χεῖρ. Chartophylax tabulas habet chartaceas ad jura Ecclesiastica pertinentes, & est iudex omnium causarum Ecclesiasticarum, & controversiis matrimonialibus

libus cognoscendis ac dirimendis præsidet. Quin & in cæteris Clericorum litibus iudex est, tanquam dextera Patriarchæ manus. ὁ σικελίης, κρατῶν τὰς καθολικὰς Ἐκκλησίας καὶ τὸ σικέλιον. Præfatus Sacelli sua in potestate habet Catholicas Ecclesias & sacellum. Πρωτεύει δὲ τῶν πρόσφυγας ἀναδεχόμενος καὶ κρίνων τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. Proteclicus suscipit transfugas, & Ecclesiasticas quæstiones dijudicat, fol. 5. De singulorum officiis plura affert Goarin not. ad h. l. f. 10. seqq. & Gretser. Observ. ad Codin. lib I. cap. 2, 3, 4, & 5. Meursius item in Glossario Græco Barbaro, illis locis, quæ designant illorum nomina. Primus inter eos fuit δέχιδιακόνος, sicut inter τῶν κοινῶν agmen ducebat ὁ δὲ πρῶτος τῶν διακόνων, cujus munus, principibus & antistitibus post ingressum benedicere, diebus non festis Evangelium portare, connexiones & petitiones in iis facere, introducere Diaconos communes in munus & stationem suam, præterea absente Archidiacono tempora Diaconis amboni inservientibus assignare, & in aliis quibusdam rebus ejus vices supplere: quæ omnia & id genus alia ex Responsis Joannis Episcopi Citri, Codino, Balsamone & aliis illustrata, fusè & erudite persequitur Meursius voce δέχιδιακόνος p. 53. & διακόνος p. 123. vide etiam, quæ tradit magni nominis J. Ctus, Jo. Strauchius, Amœn. Jur. Can. Sem. 2. Ecl. 8. c. 2. sqq.

LXI. Sequuntur ADJUNCTA, quæ sunt Ordinatio sive Consecratio, Dignitas, Immuni-

tas, Vestitus, Numerus, Conjugium. De singulis dicemus, quæ Antiquitas suggerit.

LXII. ORDINATIO est vel *Apostolicorum*, vel *Ecclesiasticorum Diaconorum*. Illa describitur Act. VI, 6. ejusque cum principium, tum modus indicatur. Principium quidem particula *καὶ*, quam hîc Pronominis loco poni existimat Beza in h. l. quemadmodum etiam in aliis Scripturæ locis usurpatur, observante Glassio Gramm. S. lib. III. Tr. II. can. 15. p. 523. ac proinde illâ Apostoli significantur, οἱ [καὶ] προσελθόντες ἐπέθηκαν αὐτοῖς τὰς χεῖρας, qui *precati manus iis imposuerunt*. Quibus verbis simul modus declaratur, & ostenditur, ordinationem istam factam esse 1. per preces, 2. per manuum impositionem.

LXIII. De *Ecclesiasticorum Diaconorum ordinatione* Concilia & Patres consulendi. Nos, quæ in iis observavimus, in hæc redigemus capita, expedituri 1. Ordinationis Eccles. Principium, 2. Subjectum, 3. Modum, 4. Effectum, 5. Tempus, 6. Proprium. *Principium* est *Episcopus*, & quidem unus. Ab uno enim tantum Episcopo ordinari oportuisse Diaconum, supra ex antiquitate demonstravimus. Et id quidem Episcopus *gratis* facere debebat, jubente canone II Concilii Chalcedonensis Oecumenici IV. ap. Justellum Tom. I. Bibl. f. 61. οὗτος Ἐπίσκοπος ἐπὶ χεῖμασι χειροτονίαν ποιήσας, καὶ εἰς πρεσβυτεῖον καταβαλεῖ τὴν ἀρετὴν χάριν, καὶ χειροτονήσας ἐπὶ χεῖμασιν ἐπίσκοπον ἢ χωρεπίσκοπον ἢ πρεσβυ

ἡ πρεσβυτέρως, ἡ διακόνως - - - ὁ δὲ τοῦ ἐπιχειρή-
 σας ἐλεγχθεὶς, κινδυνεύει τὸ οἰκεῖον βαθ-
 μόν· καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς καλῆς ἐμπο-
 ρίας ὠφελεῖσθαι χειροτονίας ἢ πρεσβυτερίας· ἀλλ' ἐξω-
 αλλότρεται τῆς ἀξίας ἢ τῆς φρονήσεως, ὅπερ
 ἐπὶ χρήμασιν ἐτύχειν. *Si quis Episcopus propter pe-*
cunias ordinationem fecerit, & inestimabilem gra-
tiam sub pretto redegerit, & propter pecunias ordina-
verit Episcopum, vel Chorepiscopum, vel Presbyteros,
vel Diaconos - - - Qui hoc tentasse convictus fuerit,
sui gradus periculum subeat. Et qui est ordinatus,
 nihil ex ordinatione vel promotione per questum vel
 mercaturam factā juvetur, sed sit alienus à dignitate
 & solitudine, quam pecuniis adeptus est. Conf.
 Photii Nomocan. Tit. I cap. 24. cum not. Bal-
 samon. Tom. II. Bibl. Justelli f. 841. Novell. 123.
 cap. 16.

LXIV. *Subiectum* est ipse ordinandus, qui
 debebat (α) esse literatus, (β) annorum 25.
 (γ) promittere, se divinos & sanctos canones
 servaturum, ac neminem non baptizatum do-
 mi suæ habiturum. Singula hæc probat *Arse-*
nius Monachus variis conciliorum canonibus,
 quorum sententiam his expressit verbis: δεῖ
 τοὺς μέλλοντας χειροτονεῖσθαι (πρεσβυτέρως καὶ δια-
 κόνως) διαμαρτύρεσθαι φυλάττειν τοὺς θεῖους καὶ ἱε-
 ρεὺς κανόνας· καὶ τὸ μὴ ἔχειν τινὰ ἀβιάπλισον ἐν τῷ
 οἴκῳ αὐτῶν· καὶ τὸ μὴ εἶναι ἀχρεάματόν τινα τέ-
 των, καὶ μὴ κατὰ τὴν πρὸς χειροτονίας γίνεσθαι,
 ἀλλὰ κατὰ ἀξίαν· τὸν μὲν πρεσβύτερον τριάκοντα
 ὄντα ἐτῶν. τὸν δὲ διάκονον καὶ. *Ordinandos (Pres-*
byteros

byteros & Diaconos) protestari oportet, se divinos sacrosque canones servaturos, ac neminem, qui non sit baptizatus, se domi suæ habere, nec quenkumque horum illiteratum esse, ac non secundum genus, sed secundum meritum ordinationes fieri: Presbyterum quidem triginta annos natum, Diaconum vero 25. In Synopli Canon. can. 41. Tom. II. Bibl. Justell. f. 757. Conf. Concil. Hipponens. A. C. 393. habiti canonem 20. Tom. III. Concil. Illustr. p. 360. & Trullan. can. 17. in Alexii Aristini Synopli ap. Justellum Tom. II. f. 699. vel 13. in Symeonis Magistri Epit. ap. eundem f. 742. vel 14. Tom. IV. Concil. Illustr. p. 38. Novell. 123. c. 12. 13. De aliis, quæ in Diacono requirebantur, egimus supra.

LXV. Modum discere licet ex Dionys. Hierarch. Eccl. cap. V. p. 193. ubi rationem consecrandi Episcopos, Presbyteros & Diaconos ordine describit. De Diaconorum consecratione hæc ait: ὁ δὲ λειτουργὸς ἕνα τοῖν παρόντων κλῆρος ἐπιπροσθεν τῶ θείῳ θυσιαστηρίῳ, ἐπὶ κεφαλῇ ἔχει τὴν & τελῶντῶ αὐτὸν ἱεράρχῃ δεξιᾷ, τελειῶντῶ ὡ' αὐτῶ ταῖς τῶ λειτουργῶν τελεικαῖς ἐπικλήσει. ἑκάστῳ δὲ αὐτῶν ἡ σωροειδὴς ἐνοσημαίνεται πρὸς τὸν τελῶντῶ ἱεράρχῃ σφραγίς, καὶ κατ' ἑκάστον ἀνάγκη ῥησις ἱερὰ γίνεται, καὶ τελειωτικὸς ἀσπασμὸς ἀσπαζομένων παντὸς ἱερατικῆ παρόντῶ ἀνδρὸς, καὶ τὸν τελῶσαντῶ ἱεράρχῃ τὸν πρὸς τὴν εἰρημνικῶν ἱερατικῶν ταγματῶν ἀποτελεσθέντα. Minister alium tantum coram sanctis altaribus posito genu, sacramentis se pontificis dexteram in capite præfert, atque ab eo perficitur

perficitur precationibus ad eam rem accommodatis, cui-
libet autem eorum à benedicente crucis imponitur si-
gnum & per singulos sacra prædicatio nominis consum-
mansque consalutatio fit, cunctis sacri ordinis viris,
ipsoque sacratore Pontifice, eum salutantibus, qui
ad aliquem sacrorum, quos diximus, ordinum, eā
fuerit consecratione promotus. Hæc ille. Ex qui-
bus intelligimus 1. Diaconum ad altare acces-
sisse, 2. ibique unum flexisse genu, 3. Episco-
pum manum ei imposuisse, & 4. preces ad eam
rem compositas recitasse, 5. consecrandum si-
gnasse signo crucis, tum 6. ejus nomen prædi-
casse, ad extremum 7. illum salutasse. Quæ
rationes horum rituum fuerint, explicat idem
Auctor l.c. Concilium Carthaginense V.can.
4. sanxit, ut unus tantum Episcopus, nempe
qui consecrat, manum imponeret capiti Dia-
coni consecrandi, Tom. III. Concil. Illustr.
p.381.

LXVI. Ad Effectum consecrationis hoc
fortè referas, quod Canones volunt, consecra-
tum suum obire munus. Id quod iterum ex
antiquis probat *Arsenius* l.c. can. 42. Verba hæc
sunt: δεῖ καταδέχεσθαι τῷ χειροτονίᾳ καὶ τῷ
λειτουργίᾳ τον προδιβαζόμενον εἰς βαθμὸν Ἐπισκό-
που, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου· καὶ φροντίζειν ὃ
ἐν χειρὶ δέντῃ αὐτῷ λαῷ. Oportet eum, qui ad
Episcopi aut Presbyteri aut Diaconi gradum promotus
est, ordinem ministeriumque suscipere, sibi que com-
missi populi curam gerere &c. apud *Iustellum* l.c.

LXVII. De tempore exstat decretum Gelasii Papæ, quo censuit Diaconos non ordinandos, nisi certis anni temporibus, dist. 75. c. Ordinationes. Ordinationes Presbyterorum & Diaconorum nisi certis temporibus & diebus exerceri non debent, id est quarti mensis jejunio, septimi & decimi: sed & etiam quadragesimalis initii, ac medianæ hebdomadæ (mediana quadragesimæ die) & sabbati jejunio circa vesperam noverint celebrandas.

LXVIII. Proprium denique sive terminum ordinationis voto certam Ecclesiam, ad quam ea relata fuit. Neque enim ordinatio fieri olim debuit ἀπολελυμένως absolute, id est sine pronuntiatione loci, ad quem ordinandus quis erat, ut explicat Egbertus Eboracensis Excerpt. can. 51. si-ve, ut Josephus Egyptius ap. Beveregium not. in Can. VI. Concil. Chalced. f. 113. interpretatur, sine declaratione loci, in quo constans maneat, si-ve, ut loquuntur & faciunt Pontificii, sine titulo; sed ειδικῶς speciatim, ad certam Ecclesiam, quam qui non habuit, nec ordinari ritè potuit. Sancitum id in Concilio Chalcedonensi Oecumenico est, cujus canon VI. ita habet: Μηδέ-νε ἀπολελυμένως χειροτονείσθαι, μήτε πρεσβύτερον, μήτε Διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῷ ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ τάγματι, εἰ μὴ ειδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως ἢ κώμης, ἢ μαρτυρίᾳ ἢ μοναστείᾳ, ὃ χειροτονή-μενος ὁπικηρύττοιτο. οὗ δὲ ἀπολύτως χειροτονή-μενος ὡρῆσεν ἡ ἁγία σύνοδος ὅτι κενον ἔχειν τὴν το-αύτων χειροθεσίαν, καὶ μηδαμῶς δύνασθαι ἐνεργεῖν ἐφ' ὕβρει & χειροτονήσαντες. Neminem absolute ordi.

ordinari, nec Presbyterum, nec Diaconum, nec quemlibet omnino eorum, qui sunt in ordine Ecclesiastico, nisi specialiter in Ecclesiâ civitatis, aut vici, aut martyrio, vel monasterio is, qui ordinandus est, prædicetur. Eos autem, qui absolute ordinantur, decrevit sancta Synodus irritam habere ejusmodi ordinationem: Et nusquam posse operari ad injuriam ejus qui ordinavit. Tom. IX. Concil. edit. Paris. f. 144. & in Cod. Can. Eccl. Univers. ap. Justell. Tom. I. f. 63. Et in Joan. Antiocheni Collect. Can. Tit. 25. ap. eund. Tom. II. f. 55c. & in Arsenii Synopsi Canonum can. 53. ap. eund. l. c. f. 760. & in Photii Nomocan. c. 33. ap. eund. f. 854. Hæc de ordinatione.

LXIX. Quod ad DIGNITATEM attinet, & quidem *primorum Diaconorum*, non eam nullam fuisse, ipsa Acta Apostolorum testimonio sunt. Quorum enim gratia convocata, omnis multitudo est, qui ab omni multitudo fuerunt eligendi, explorandi atque examinandi, qui debuerunt bono ornati esse testimonio, & pleni Spiritu S. & sapientiâ, qui partem aliquam muneris, quod Apostoli adhuc obierant, suscipere, & de bonis communibus suppeditare, cuique, quantum satis esset ad vitam sustentandam, debuerunt, quique postea electi etiam, ab omni multitudo sunt pleni fide & Spiritu S. & in conspectum Apostolorum adducti, ab iisque per preces & manuum impositionem inaugurati; num hos nullo fuisse loco censebimus? Imò ex his ipsis indiciis magnam fuisse eorum,

in

in Ecclesiâ auctoritatem colligo. Colligit etiam eorum inde ἀξίωμα sive dignitatem Chrysostomus in h. l. f. 551.

LXX. De Ecclesiasticorum Diaconorum dignitate ex eo licet existimare, quod fuerint ceteris ministris & clericis superiores & sacerdotum ordini adscripti à veteribus. Illud efficit Concilii Laodicensi A. C. 364. habiti canon. 20. cujus extrema verba ita habent: δεῖ ἔχειν ὑμῶν καὶ οὗ διακόνους ὑπὸ τῷ πρεσβυτέρῳ καὶ πάντων τῶν κληρικῶν. Diaconis honorem haberi à ministris & omnibus clericis oportet, in Cod. Can. Eccl. Univ. ap. Justell. Bibl. Tom. I. f. 51. & in Joann. Antiochen. Collect. can. ap. eund. Tom. II. f. 548. Graecus Scholiastes Aristenus honorem ita interpretatur, μηδὲ οἱ λοιποὶ πρεσβύτεροι τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ κληρικοὶ ἔμπροσθεν διακόνου (καθεζέσθωσαν). εἰ μὴ καὶ αὐτοὶ ὑπὸ αὐτῷ κελεύθωσι. Nec reliqui Ecclesiae ministri & Clerici ante Diaconum sedeant, nisi & ipsi jussi fuerint, in Pandect. Can. Tom. I. f. 462, Hoc evincunt sequentia: Canon Apostol. ut vocant, IIX, cum Episcopum & Presbyterum, tum Diaconum sacerdotali adscribit catalogo καταλόγῳ τῷ ἱερατικῷ, Pandect. Can. Tom. I. Optatus Milevitan. lib. I. adv. Donatist. p. 16. Diaconos ait in tertio fuisse sacerdotio constitutos. Quid commemorem, inquit, Laicos, qui tunc in Ecclesiâ nullâ fuerunt dignitate suffulti? Quid ministros plurimos? Quid Diaconos in tertio? Quid Presbyteros in secundo sacerdotio constitutos? Suidas Diaconum interpretatur sacerdotem, εἰ δὲ ἦν ἱερεὺς

διάκονος τῷ τιμῇ. *Diaconus honore sacerdos*
 παρ, in voce διακόνος. *Chrysostomus homil. I. in*
cap. I. ad Philipp. f. 1204. Τότε γὰρ τέως ἐκοινωνῶν
 τοῖς ὀνόμασι καὶ διάκονος ὁ Ἐπίσκοπος ἐλέγετο. διὰ
 τοῦ χάφω τιμοῦ ἐλεγε, τῷ διακονίᾳ σὺ πλη-
 ροῦσθαι, Ἐπισκόπῳ ὄντι. *Tunc nomina adhuc*
erant communia: atque ipse etiam Episcopus vocaba-
tur Diaconus. Idcirco ad Timotheum scribens inquit,
Diaconiam id est ministerium tuum imple: quum ta-
men ille Episcopus esset. Et postea: οἱ πρεσβύτεροι τὸ
παλαιὸν ἐκαλεῖντο ἐπίσκοποι, καὶ διάκονοι ἔ
χουσιν. ὅθεν καὶ νῦν πολλοὶ συμπρεσβυτέρῳ ἐπίσκοποι
χάφουσι, καὶ συνδιακόνῳ. Antiquitus Presbyteri
vocabantur Episcopi & Diaconi Christi. Quocirca
vel hodie multi Episcopi ita scribunt, Compresbytero
& Condiacono. Vis exempla? Lege Augustini
epist. XVI. Tom. II. f. 68. qui Præsidium, quem
Hieronymus Tom. II. epist. ad Augustin. f. 362.
Diaconum & sanctum suum fratrem appellarat, fra-
tre & sacerdote vocat. Lege ejusdem epist.
59. ad Paulinum l. c. f. 293. ubi Ruffinum Condia-
conum suum dicit. Lege Basilium, qui epist. 7.
& 8. Elpidium, 9. Libanium, aliis alios Con-
diaconos nominat. Lege Fulgentium, qui Ferrari-
dum Carthaginensis Ecclesiæ Levitam Condia-
conum appellat, resp. ad quæst. Ferrand. & de
Bapt. Æthiop. Ut adeò valdè mirer, quî Aucto-
ri quæst. V. & N. T. inter Augustini opera Torn.
IV. venerit in mentem, negare, Episcopos
Diaconos vocare Condiaconos. Sic enim scri-
bit quæst. 101. f. 779. Nunquid & ministros Con-
diaco-

*diaconos suos dicit Episcopus? Non utique, quia multò inferiores sunt. Nisi fortè illâ ætate, quâ hic auctor vixit, superbiores facti Episcopi istâ abstinuere appellatione. Huc pertinet, quod Imperator Heraclius Diaconos æque ac Presbyteros appellat ἐν λαβεῖς reverendos, in Balsam. Collect. Const. Eccl. Tom. II. Bibl. Justell. f. 1367. Et illud dignitatem Diaconorum auget, quod ne Episcopi quidem sine Diacono unquam fuerint aut esse potuerint, teste Epiphanio hæres. 75. f. 386. cujus verba hæc sunt: ὅτι δὲ διακόνος ἐπίσκοπον αὐτὸν εἶναι. Sine Diacono impossibile est esse Episcopum. Hinc factum, ut tandem illi elatius se gerere inciperent, nec vel ipsis Presbyteris cedere vellent. Quo de illorum fastu videre juvat Notas Binii ad Concilium Andegavense Tom. IX. Concil. edit. Paris. f. 447. Verum Presbyteris & Episcopis id intolerabile visum. Itaque vehementer se iis opposuerunt, in primis Hieronymus epist. ad Evagrium l.c. & Auctor quæst. V. & N. T. l.c. Ipsa etiam concilia eorum insolentiam compresserunt canonibus. Sic Nicænum can. 18. eos jussit Presbyteris inferiores esse, & post eos Eucharistiam accipere, vetuit autem in medio eorum vel unâ cum iis sedere, nempe, ut explicat Balsamon, in sacris conventibus, ap. Justell. Tom. I. f. 34. & Ruffin. Hist. Eccl. lib. I. cap. 6. f. 203. Et in Pandect. Can. Tom. I. f. 80. & in annot. Beveregii in h. l. f. 85. Sic Laodiceum can. 20. noluit διάκονον ἐμπροσθεν πρεσβυτέρου καθέζεσθαι, ἀλλὰ μὲν κελύσσεως & πρεσβυτέρου καθε-
ζε-*

videtur, Diaconum coram Presbytero sedere, sed jussu Presbyteri sedere voluit, in Joan. Antiochen. Collect. Can. ap. Justell. Tom. II. f. 548. Conf. Arsenii Synopsin Can. ap. eund. f. 761. Sic Andegavense can. 2. eos honorare humiliter Presbyteros voluit, Tom. IX. Concil. edit. Paris. f. 443.

LXXI. De IMMUNITATE parum habeo dicere, nisi quod Impp. Christiani Diaconos Ecclesiasticos à muneribus personalibus liberos esse voluerunt l. Presbyteros 6. C. de Episcopis & Clericis. Quo tamen beneficio Apostolici Diaconi non sunt gavisi, quod magistratui non Christiano subessent, qui tantum abest ut beneficium aliquod contulerit Christianorum diaconis, ut potius omnes è medio sustulissent, si valuissent.

LXXII. Nec de VESTITU multa mihi sunt observata in antiquitate. Quis *primorum Diaconorum habitus* fuerit, in Scriptura non legitur. Si communis fuit, varius pro varietate populorum fuit. Sin proprius, talis fortè, qualis Apostolorum & discipulorum ipsiusque adeo Christi fuit. At Christum indutui aliud nihil habuisse præter unam tunicam & unicum pallium, ex Joh. XIX, 23. videtur colligi posse. Apostoli similiter supra tunicam pallium injiciebant. Ita enim Petri habitus describitur Act. XII. 8. quo de plura vide in Not. *Salmasii* ad Tertull. de Pallio p. 72. seqq.

LXXIII.

LXXIII. *Ecclesiasticos Diaconos peculiare*
 suas habuisse vestes, quibus à Laicis distingue-
 rentur, Concilium Trullanum indicat can. 27.
 Μηδεις, inquit, τ̃ εν κλήρω καταλεγομενων αι̃οικει
 ε̃οθ̃ηται α̃μφοιεννύσθω, μήτε εν πόλει διάγων, μήτε
 ο̃δ̃α βαδίζων, ἀλλὰ σολαῖς κεχρη̃σθω ταῖς ἤδη τ̃ις
 εν κλήρω καταλεγομενοις ἀπονεμηθεισας. Nullus
 eorum, qui in Cleri Catalogum relati sunt, vestem sibi
 non convenientem induat, neque in civitate degens,
 que iter ingrediens: sed utatur vestibus, quæ antebat-
 tis, qui in clerum relati sunt, attributæ fuerẽ, Pan-
 dect. Can. Tom. I. f. 187. Quales autem illæ
 fuerint, difficilius dictum est, quam quales non
 fuerint, vel saltem esse non debuerint. Initio
 quidem cum diaconi, tum cæteri sacri ordinis
 omnes simplici & honesto utebantur habitu: se-
 ricis & versicoloribus abstinentes. At postea
 in verso ordine simplici & vili indumento absti-
 nuere, sericis autem & aliis splendidis ac pretio-
 sis usi sunt. Id quod tamen prohibitum Con-
 cilio Nicæn. II. can. XVI. est: πᾶσι βλακεία καὶ
 κόσμησις σωματικὴ ἀλλότριαί εἰσι τῆς ἱερατικῆς
 πύξεως καὶ καταστάσεως. Τὰς ἑν ἑαυτοῖς κοσμεῖν τὰς
 Ἐπισκόπους ἢ κληρικούς δι' ε̃οθ̃ήτων λαμπρῶν καὶ πο-
 Φανῶν, τὰς διορθῶσαι χρ̃ή. Omnis luxus & or-
 natus corporeus est à sacerdotali ordine & statu alienus.
 Episcopos ergo vel clericos, qui se splendidis & insignibus
 vestibus exornant, se corrigere oportet. Et postea:
 ἐκ τῶν αἰωθεν χρόνων πᾶς ἱερατικὸς αἰὴρ μ̃ μετρίως
 καὶ σεμνῆς α̃μφοιᾶσεως ἐπολιτεύετο - - - ἀλλ'
 ἔδ̃ε ἐκ σηρικῶν ἱφασμάτων πεποικιλμένων ε̃οθ̃ῆσαι ἐν-
 δέδυ-

*δίδου' τις, ὃς δὲ περὶ τεθνησιν ἑτερόχροα ἱπιβλήματα ἐν
 τῇς ἀκροῖς τῶν ματίων. Superioribus diebus omnis vir sa-
 cratus cum moderato & honesto indumento versabatur
 - - - Sed nec ex sericis texturis variatum quis ve-
 stimentum habebat: neq; in vestimentorum simbriis ad-
 jecta erant alieni coloris additamenta, Pandect. Can.
 Tom. I. f. 318. Luxum illum ab Iconomachis
 manasse, Balsamon existimat in hunc can. l. c.
 Concilium Romanum sub Zacharia Pontifice
 sec. VIII. indumento seculari, ut vocat, Diaconis
 interdixit: nec permisit aperto per plateas ire
 capite. Sic enim habet canon III. *Uti Episco-
 pus, Presbyter & Diaconus seculari indumento mini-
 me utantur, nisi ut concedet tunica sacerdotali: sed
 nec dum ambulaverit in civitate, aut in via, aut in
 plateis, sine operimento præsumat ambulare, præter si
 in itinere longo ambulaverit. Quia sicut mulier orans
 in Ecclesiâ, non velato capite, deturpat caput suum, jux-
 ta Apostoli vocem: ita sacerdos sine operimento detur-
 pat suum sacerdotium &c.* Tom. IV. Concil.
 Illustr. p. 72. Antisiodorensis Synodus, seculo
 sexto habita Diaconum noluit velo vel palla
 humeros suos involvere. canon XIII. *Non licet
 diacono velo vel palla scapulas suas involvi,* Tom. III.
 Concil. Illustr. p. 738. Quando sacra celebra-
 da erant, utendum ei fuit linea veste talari,
 quæ à colore Latinis *Alba*, à longitudine Græcis
ποδήρης vocabatur. Ita enim Concil. Carthag.
 V. c. LXI. sancit, *ut Diaconus tempore oblationis tan-
 tum, vel lectionis, Alba induatur,* Tom. III. Concil.
 Illustr. p. 385. *Isidor. Hispalens. de Offic. Eccl.*
B b
lib.*

lib. II. cap. 8. f. 600. *Altari albis induti assistunt ut cœlestem vitam habeant, candidique ad hostias immaculatique accedant, mundi scilicet corpore & incorrupti pudore.* Nec illa se veste exuere debuit Diaconus, nisi finitis sacris, ut in Concilio Narbonensi sub finem seculi VI. constitutum legitur can. 12. his verbis: *Nec Diaconus aut Subdiaconus certe, vel Lector, antequam Missa consummetur, Alba se presumat exuere,* Tom. III. Concil. Illustr. p. 755. Præter albam tunicam Diaconus etiam *Orarium* habebat. Concilium Bracarense I. Sec. VI. habitum can. 8. classis alteræ: *Placuit, inquit, ut Diacones superposito scapulae utantur orario* Tom. III. Concil. Illustr. p. 701. Hoc verum non perinde ut Alba ei cum Hypodiaconis aut Lectoribus commune erat. Nam Concilium Laodicenum sec. IV. disertè Hypodiaconis, Lectoribus & Cantoribus Orario interdixit can. XXII. & XXIII. Illius verba hæc sunt: *ὁ ὑπηρέτης ὡρῶμενον φορεῖν.* *Non oportet ministrum ferre Orarium.* Hic ita habet: *ὁ δὲ ἀναγνώστης ψάλλων ὡρῶμενον φορεῖν, καὶ ὅπως ἀναγνώσκων ψάλλειν.* *Non oportet Lectores vel Cantores ferre Orarium, & sic legere vel canere,* Pandect. Can. Tom. I. f. 463. *Ministri voce ibi Hypodiaconum intelligi, Zonaras & Balsamon in h.l. volunt, contra quàm Osiander Hist. Eccl. Cent IV. existimat, qui Ostiarium interpretatur.* Quod tamen magis ferendum, quàm illud, quod *Orarium* putasse libellum, ex quo preces conceptis verbis recitatae fuerint. Non libellus erat, sed linteum ad mo-

fasciarum longiusculum idemque latum, onorum ornamentum, eorumque lævo ero imponi solitum. Quod ex antiquitate demonstrat eruditissimus *Casaubonus* in Fl. Vopiscum f. 236. & ex parte *Joan. sius*, in Glossar. Græco-Barbar. voce *Ὠρεῖ*. 629. *Matthæo Blastari* itemque *Balsamoni* ictum videtur *Ὠρὸς* ἔ *Ὠρεῖ*, quod est *obseruo*: quod diaconi, qui Orarium habuerunt, deint stantes ad pulpitem tempus observare, do oportuerit eum, qui sacram paginam, vel fideles vel catechumenos compella- Sed hoc etymon esse falsum & ineptum, ineptè observat *Casaubonus*, cui potius ori- Romana ista videtur vox, ab *ore* appellata, l fuerit propriè linteum ori tergendò para-

In quo consentientes habet *Auctorem Ety- gici*, *Suidam* & *Varinum Phavorinum* voce *Ὠρεῖ*. Significationem ejus mysticam tra- *fidorus Pelusiotæ* lib. I. epist. 136. ad Hermi- Comitem f. 34. his verbis: ἡ ὀρθὴ, μεθ' ἡτρῶν ἐν τοῖς ἁγίοις οἱ δῆκονοι, τὴν ἔ *κυρίαν* εὐμνήσκει ταπεινῶσιν, νίψαντες αὐτῶν πόδας τῷ μα- ν, καὶ ἐκμάζαντες. τὸ δ' ἔ *Ἰπισκόπος* ὠμοφό- ἐξ ἐρέας ἐν, ἀλλ' ἔ *λίνος*, τὴν ἔ *περβαίει* δορὸν ἡνεῖ. ὅπερ πλανηθὲν ζητήσεις ὁ κύριος, Ἰπὶ τῶν ὤμων αὐέλαβεν. Linteum illud, cum quo oni in sanctis mysteriis munus suum obeunt, humi- m Domini, qui discipulorum pedes lavit ἔ *exter-* nobis in memoriam redigit. Id autem amiculum, l sacerdos (Episcopus) humeris gestat, atque ex

lanâ, non ex lino contextum est, ovis illius, quam Dominus aberrantem quæsit, inventamq; bumeris suis sustulit, pellem designat. Plura de orariis, quæ digna & jucunda lectu sunt, collegit vir doctissimus *Guilielm. Beveregius* in *Pandect. Canon. Annot. ad Concil. Laodicen. can. 22. f. 195, 196.* Inter alia ex *Symeone Thessalonicensi* observat, in Orario Diaconi scriptam ter fuisse vocem *ἀγία*, eò quod in omnibus sanctis mysteriis celebrandis illud gestaret. Ac proinde formam ejus fuisse talem:

ΑΓΙΟΣ ΑΓΙΟΣ ΑΓΙΟΣ.

LXXIV. De NUMERO hæc habet. Apostoli initio septem elegerunt Diaconos *Act. VI, 3.* Hos imitata sequentium seculorum Ecclesia, septem etiam in qualibet urbe esse voluit, *Concil. Neocæsar. can. 14.* *διάκονοι ἐπὶ τὸ ὀφείλῃσιν εἶναι κατὰ τὸν κανόνα. καὶ πᾶν μέγαλιν εἴη ἢ πόλιν. περὶ τῆς βίβλος τῆς πράξεων.* Diaconi septem esse de-

bent

Balsamonis collectione Constitutionum Ecclesiasticarum, quæ *Joan. Leunclavius* sub Paratitolorum nomine Latinè edidit, Tom. II. Bibl. *Justell.* f. 1366. seqq.

LXXV. Numero subjicere nunc placeat
CONJUGIUM, quod inire licuisse Diaconis tam Apostolicis, quàm Ecclesiasticis, antiquitas luculenter testatur. Apostolus certè 1. Tim. III, 12. suos Diaconos vult esse *μίας γυναῖκος ἀνδρας, τέκνων καλῶς προϊσταμένους καὶ τῶν ἰδίων οἰκίας* unius uxoris viros, qui filiis bene præsent & suis domibus seu familiis. Docet etiam, quales eorum uxores esse oporteat, comm. 11. Licuit ergo ex mente Apostoli, Diaconis illius ætatis habere uxorem, licuit habere filios, licuit habere familiam. Nec verò hoc pugnavit cum castitate, ideoque reprehensionem meretur. Quia idem, qui Diaconos unius uxoris viros esse vult, eosdem etiam jubet esse *σεμνὸς* castos comm. 8. & *ἀνεγκλήτους* inculpatos comm. 10. Quod si, qui unius uxoris viri sunt sive in legitimo matrimonio vivunt, iidem non possent simul esse casti & inculpati, cur Apostolus hic utrumque iussisset? Nec verò existimandum, vel ante susceptionem sacri muneris mortuas, vel in ipsâ susceptione aut post eam dimissas Diaconorum uxores esse. Nam Apostolus non dicit, quales Diaconos oporteat *fuisse*, sed quales deceat *esse*, *ἔσωσαν*, inquit, præsentis tempore, *sint*, non fuerint unius uxoris viri. Quod si viri uxoris sive mariti esse debuerunt, & uni qui-

em tantum juncti uxori, non possunt le-
ne dimisisse uxores, suscepto sacro mune-

Nam qui legitimum divortium fecit, is
est, sed fuit vir uxoris sive maritus. Solu-
onjugio, solvitur vinculum, ac proinde
et respectus, quem maritus ad uxorem, &
vicissim ad illum habet. Præterea cum Apo-
as habere Diaconis filios permittit, genera-
on prohibet. Immo quia habere permit-
ideo etiam permittit generare. Et licet non
cipiat, post susceptionem διακονίας filios
erare, tamen nec id ipsum prohibet. Li-
um ergo, quia nec præceptum nec prohibi-
o. Atque ut de jure ineundi conjugium con-
ita de facto dubitare nos non finit Philippus,
fuit unus ex septem, idemque Evangelista.
nc enim quatuor habuisse filias virgines, Acta
morant cap. XXI, 9.

LXXVI. De Ecclesiasticis Diaconis di-
ndum idem, nimirum nec prorsus interdi-
um iis fuisse conjugium, nec omnes eo absti-
isse. De priori constat ex Concilii Ancyra-
ante Nicænum Oecumenicum habiti, cano-
X. qui ita habet: Διάκονοι ὅσοι καθίστανται, παρ-
τὴν τὴν κατάστασιν εἰ ἐμδετυρήσονται καὶ ἐφασαν
εἶναι γαμήσται [γαμέειν,] μὴ δυνάμενοι ἕτω μύειν,
οὐ μὲν ταῦτα γαμήσονται, ἔσονται ἐν τῇ ὑποηρε-
α, ἀλλὰ τὸ ὁπιτραπῆναι αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ὁπισκί-
α. ὁποῖοι δὲ εἰς τινες σιωπήσαντες, καὶ κατὰ δεξιά-
μοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μύειν ἕτω, μὲν ταῦτα ἡλθον
τὶ γάμον, πεπαύσονται αὐτοῦ τῆς διακονίας. Diacono-

ni quicumque ordinantur, si in ipsâ ordinatione protesta-
 ti sunt, & dixerunt, oportere se uxores ducere,
 cum non possint sic manere, hi si postmodum uxores
 duxerint, sint in ministerio; eò quod eis Episcopus
 hoc concesserit. Si qui autem tacuerint, & in ordi-
 natione, ut ita manerent, suscepti sunt, postea ad
 nuptias venerint, ii à Diaconatu cessent, in cod. can.
 Eccl. Univ. ap. Justell. Tom. I. f. 37. & in Joann.
 Antiochen. Collect. Can. Tit. 27. ap. eund. T.
 II. f. 554. Hic certè disertè permittitur Diacono
 suo fungi officio, etiamsi uxorem duxerit,
 modo id ante professus fuerit in ipsâ consecra-
 tione. Neque tamen concessioni Episcopi id
 tribuendum, quod ei licet inire conjugium:
 Quippe jus naturæ & divinum hanc ei jam po-
 testatem fecit; sed illud tantùm Episcopo vi-
 detur acceptum referendum, quod non obstan-
 te conjugii permissione, ab eo ad *διακονία* ritè
 consecratus sit. Cæterum quod vitam cæli-
 bem professus abrogatur officium, uxore du-
 ctâ, id non tam fit propter nuptias, quàm pro-
 pter temere factam promissionem & fidem vio-
 latam: neque enim Diaconum decet esse bi-
 linguem, sed inculpatum 1. Tim. III, 8, 10. & ab
 omni etiam mali specie abstinere 1. Thess. V, 20. In
 Concilio Nicæno Oecumenico I. τοῖς μὲν ἀδελ-
 οῖς ἐδόκει νόμους ἐπεισέγειν, Ἐπισκόπους καὶ πρεσ-
 βυτέρους, διακόνους τὲ καὶ ὑποδιακόνους, μὴ συγκα-
 τὰς ταῖς γαμεταῖς, ἀς πρὶν ἱερεῖσθαι ἤρξαντο,
 visum aliis est leges introducere, quæ juberent, ut
 Episcopi, Presbyteri, Diaconi & Subdiaconi cum uxo-
 ribus,

vibus, quas ante duxissent, quam initiati essent, ne-
tquam dormirent. Verum obstitit Paphnutius
Episcopus, vir cœlebs, & vehementissime con-
tradixit, laudatoque conjugio concilium à tali
lege ferendâ graviter dehortatus est, firmissi-
mis additis rationibus. Nec difficulter, quod
intendit, assecutus est. Nam ἐπὶ ἡμετέραν ἡ σύνοδος
τῶν βαλὴν, καὶ περὶ τούτων ἔδει ἐνομοθέτησεν· ἀλ-
λὰ τῇ ἐκάστη γνώμῃ, τὸ πρᾶγμα οὐκ ἀνάγκη ἔθε-
το. Concilium approbavit ejus sententiam, & de
hâc re nullam legem tulit, sed eam in cujusque arbi-
trio, non in necessitate poni voluit. Memorat hæc
fufius Sozomenus Hist. Eccl. lib. I. cap. XXIII. f.
18. b. & Socrates Hist. Eccl. lib. I. cap. XI. f. 180.
b. Suidas etiam in voce παφνυτίς, & Gratianus
dist. 31. c. Nicæna. Initio seculi V. Toletana
Synodus I. habita fuit, quæ similiter Diacono-
nos, etiam si uxores habeant, in ministerio cons-
tituendos censuit. Sic enim habet Constitutio
1: Placuit, ut Diaconi, si vel integri vel casti sint,
& continentis vitæ, etiam si uxores habeant, in mini-
sterio constituentur &c. Tom. III. Concil. Illustr.
p. 397. Romana quidem Ecclesia Diaconorum,
ut Episcoporum & Presbyterorum, nuptiis infe-
sta fuit easque prohibuit; verum contradixit
Concilium Constantinopolitanum Trullanum
posterius sub finem seculi VII. can. XIII. cujus
verba operæ pretium est transcribere. Sunt
autem hæc: Quoniam Romanæ Ecclesiæ pro canone
traditum esse cognovimus, ut promovendi ad Diacona-
tum vel Presbyteratum, profiteantur, se non amplius

suis uxoribus coniungendos, nos antiquum canonem
 Apostolicæ perfectionis ordinisque servantes, hominum,
 qui sunt in sacris, legitima conjugia deinceps quoque
 firma & stabilia esse volumus, nequaquam eorum cum
 uxoribus conjunctionem dissolventes, vel eos, mutua
 tempore convenienti consuetudine privantes. Quamob-
 rem si quis dignus inventus fuerit, qui Hypodiaconus vel
 Diaconus vel Presbyter ordinetur, is ad talem gradum
 assumi nequaquam prohibeatur, si cum legitimâ uxore co-
 habitet. Sed neq; ordinationis tempore ab eo postuletur, ut
 profiteatur, se legitimâ cum uxore consuetudine abstentu-
 rum: Neq; ex eo à DEO constitutas & suâ præsentia benedi-
 ctas nuptias injuriâ afficere cogamur, Evangelicâ voce
 exclamante: Quæ DEUS conjunxit, homo non le-
 paret. Et Apostolo docente: Honorabiles nuptias &
 thorum immaculatam. Et alligatus es uxori, ne
 quære solutionem. Scimus autem, sicut & qui Cartha-
 gine convenerunt, & vitæ ministrorum honestatis cu-
 ram gerentes dixerunt, ut Subdiaconi, qui sacra My-
 steria contrahant, & Diaconi, & Presbyteri, secun-
 dum proprios terminos à consortibus abstineant: ut &
 quod per Apostolos traditum est, & ab ipsa usque anti-
 quitate servatum, tempus in omni re scientes, & maxi-
 mè in jejuniis & oratione. Oportet enim eos, qui divi-
 no altari assident, in sanctorum tractandorum tempore
 esse omnino continentes, ut possint id, quod à DEO sim-
 pliciter petunt, obtinere: Si quis ergo fuerit ausus præ-
 ter Apostolicos canones incitatus aliquem eorum, qui
 sunt in sacris, Presbyterorum, inquit, vel Diacono-
 rum vel Hypodiaconorum, conjunctione cum legiti-
 ma uxore, & consuetudine, privare, deponatur. Si-
 militer & si quis Presbyter, vel Diaconus suam uxorem
 pieta-

*pietatis prae-textu ejecerit, segregetur. Et qui perse-
veret, deponatur, Concil. Illustr. Tom. IV. Period.
IV. peric. VII. diatr. XVIII. p. 37. 38. Hactenus Concilium Trullanum. Ex quo, ut ex ali-
liis jam allatis, satis patere arbitror, non pror-
sus Diaconorum ordinem conjugio prohibitum
fuisse. Quod demonstrandum mihi sumseram.*

LXXVII. Nunc unum tantum & alterum
exemplum afferam, quo efficitur, Diaconos ista
etiam libertate à natura sibi tributa esse usos, &
uxores duxisse, ductasve retinuisse, ubi sacro
ordini fuerunt adscripti. Ac primo quidem
ratione quâdam id obtinere possemus. Cum
enim Episcopos etiam & Presbyteros maritos
fuisse legamus, quos Diaconis superiores fuisse
& sacra mysteria propius attigisse constat, quis
dubitet, non aliquos saltem è Diaconorum nu-
mero Episcopos & Presbyteros suos secutos
uxores duxisse? nam totum hunc ordinem,
abstinuisse, cæteris interea in conjugio viven-
tibus, verisimile non est. Illud autem, quod
de Episcopis & Presbyteris maritis diximus,
multorum firmanant exempla. Ejusmodi enim
fuerunt è *Presbyterorum* ordine VALENS teste
Polycarpo epist. ad Philipp. p. 22. edit. Usser. TER-
TULLIANUS, cujus duo ad uxorem libri adhuc
exstant; NOVATUS ap. *Cyprianum* lib. II. epist.
8. f. 48. Illi item, quorum mentio facta in
Concilio Gangrensi can. IV. ap. *Justell. Cod. Can.*
Eccl. Un. Tom. I. f. 41. & plurimi alii ap. *Hierony-
mum* I. I. contra Jovin, Tom. II. Oper. f. 32. : ex
Epi-

Episcopis CYPRIANUS Carthaginienſis teſte Pontio in vitâ ejus, SPIRIDION Cyprius ap. *Sozom.* lib. I. cap. XI. f. 14. a. DIONYSIUS Alexandrinus ap. *Eusebium* Hiſt. Eccl. lib. VI. cap. XL. f. 67. b. CHÆREMOM Nili Episcopus ap. *eund.* lib. VI. cap. XLII. f. 69. PHILEAS Thmuitanus ap. *eund.* lib. VIII. cap. IX. f. 86. b. GREGORIUS Nazianzenſis Theologi Pater apud *Ruffin.* Hiſt. Eccl. lib. II. cap. IX. f. 216. & *Sozom.* Hiſt. Eccl. lib. VI. cap. XVII. f. 80. a. GREGORIUS NYSSENUS ap. *Nicephor.* Hiſt. Eccl. l. XI. c. XIX. f. 643. HILARIUS Pictavienſis ap. *Mantuan* Faſt. l. I. SYNESIUS Ptolemaidis ep. CV. ad fratrem f. 248, 249. & pleriq; ad Concilium uſque Nicænum Oecumenicum ap. *Enrychium* Patriarch. Conſtantinop. Alexandrin. Annal. Tom. I. p. 449, 450. conf. *Athanaſium* ad Dracontium Tom. I. Oper. f. 739. &c. Deinde verò de Diaconis etiam ſpeciatiſſime antiquitas teſtatur, quosdam fuiſſe maritos. Sic apud *Irenæum* lib. I. cap. IX. f. 73. *Diaconum ſpecioſam uxorem domi habentem* invenimus. Sic Agricola Bononiienſem Diaconum, uxorem habuiſſe Julianam, ap. *Ambroſium* exhort. ad Virg. legimus. Sic *Epiphanius* hæreſ. LIX. ἐν τοῖς τοῖς ἐν τεκνογονεῖν πρεσβυτέρους καὶ Διακόνους, in nonnullis locis adhuc liberos generare Presbyteros & Diaconos ſcribit. Quæ hic in contrarium afferuntur, diſcuſſa jam ab aliis ſunt. Vide è noſtris *Henric. Mullerum* & *Georg. Calixtum* de Conjugio Clericorum, è Reformatis *Mornaum* de S. Euchariſt. lib.

lib. II. cap. IX. p. 626. seqq. ubi etiam plura exempla reperies.

LXXVIII. Ad COGNATA Diaconorum jam venio; quorum in numerum inprimis referendi videntur *Levitæ V. T.*, & *Diaconissæ N. T.* Levitæ certè tantam cum Diaconis habent cognationem, ut sicut hos N. T. Levitas, ita vicissim illos V. T. Diaconos non immeritò dixeris. Dicti etiam ita sunt veteribus, ut supra observatum: idque propterea, quod Diaconorum instar Levitæ essent. Magnif. Dn. *Tribbechovius* l.c. sect. VII. ad certa quædam capita revocat, quæ Diaconi cum Levitis habent communia. Primum est, œconomia bonorum Ecclesiasticorum; alterum, ministerium sacramentorum; tertium, lectiones sacræ; quartum, cura ædium sacrarum; quintum, Psalmodiæ; sextum, adhortatio cœtus; septimum denique, reverentia superiorum. Atque hæc ille ibidem fule & eruditè persequitur, ut non opus sit quicquam addere.

LXXIX. DIACONISSÆ, ut vocantur, perinde ut Diaconi, in *Apostolicas & Ecclesiasticas* dispelci posse commodè videntur. Apostolorum ætate fuisse feminas Ecclesiæ ministras, docemur Rom. XVI, 1. ubi Paulus commendat *Phæben*, ἑσὺν διάκονον τῆ ἐκκλησίας τῆ ἐν κenchρεαῖς, quæ ministra seu diaconissa est Ecclesiæ Cenchreensis. Sunt etiam, qui 1. Tim. V, 9. seq. ubi de viduarum electione agitur, diaconissas significari, non male putant. Ministrabant autem illæ Ec-
clesiæ

clesiæ non in prædicatione verbi & administratione sacramentorum, eo modo, quo Diaconi viri (talis enim functio mulieribus interdicta 1. Corinth. XIV, 34, 35. 1. Tim. II, 12.) sed in curandis pauperibus & ægrotis, peregrinis, captivis, & ejusmodi aliis, ut ex ll. cc. colligere licet. Atque hoc ipsum cum Diaconis Apostolicis commune habebant Act. VI.

LXXX. Major verò inter Ecclesiasticos Diaconos & Diaconissas cognatio reperitur. Id quod ex iis intelligitur, quæ de illarum ministerio, ordinatione, ætate, conjugio, habitatione, dignitate, numero Ecclesiastici Scriptores tradunt. *Ministerium* illarum, præcipue mulierum causa institutum atque expetitum video. Illis enim ministrabant in baptismo, ne nuda earum corpora (nudos enim baptizare, moris erat in veteri Ecclesiâ) adspicerentur à viris baptismum conferentibus. Etiam cum mulierum corpora erant inspicienda, Diaconissis opus erat. Id quod egregie & planissime docet *Epiphanius* hæres. LXXIX. Collyrid. n. 3. 4. & in Exposit. fid. Cathol. n. 21, adde Novell. VI. c. 6. Præterea solebant mulieres in baptismo ungere, teste Auctore Constit. Apost. lib. III. cap. 15. eas etiam *προδεχεσθαι* suscipere, perinde ut Diaconus viros teste eodem cap. 16. & docere elementa fidei & responsa in baptismo reddenda, ut videre est ex Concil. Carthag. V. cap. 12. Concil. Illustr. T. III. Period. II. Peric. IV, diatr. 136. p. 382. & *Hieronymo* in epist. ad Rom.

Rom. c. 16. Tom. IX. oper. f. 298. Januæ etiam, quâ mulieres ædem sacram ingrediebantur, custodia illis fuit concredita, quemadmodum scribit *Ignat.* epist. ad Antiochen. & *Auctor* Constit. Apostol. lib. VIII. c. 28. In ipsistemplis cæterarum mulierum mores ad modestiam composuisse, *Balsamon* testatur ad Can. XI. Laod. f. 833. Nec ulla mulier ad Episcopum vel Diaconum nisi comite Diaconissa accedere debuit, si auctori Const. Apost. habenda fides lib. II. c. 26. Quin & Episcopus Presbyterve, ne materiam suspicioni præberet, iis tanquam internunciis utebatur, si quid cum mulieribus agendum esset, ut idem auctor tradit. Ex *Luciani* epistola de morte Peregrini Tom. IV. Oper. f. 276. discimus, captivorum eas egisse curam.

LXXXI. De *Ordinatione* earum variavit consuetudo. Neque enim ea omnium temporum, nec locorum fuit. In Galliis olim ordinatas fuisse, ex eo constat, quod earum ordinatio postea sublata per Conciliorum aliquot Gallicorum decreta fuerit, ut Concil. Arausican. I. (A. 441.) can. 26. Tom. III. Concil. Illustr. p. 540. Concil. Epaunens. (A. C. 509.) can. 21. Concil. Aurelian. II. (A. 536.) can. 16. & 17. Tom. III. Conc. Illustr. p. 660. 661. In Oriente autem earum consecratio diutius obtinuit. Ritus explicat Euchologium hoc fere modo. Diaconissa consecranda Episcopo sistitur, qui ei caput inclinanti manum imponit, & tribus crucibus factis certas quasdam preces recitat.

Tum stolam *Διακονικὴν*, *μαφόριον* dictam collo ejus circumdat, duas ejus extremitates antepectus reducens. Quo facto Diaconus in ambone stans ait: *πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύοντες &* Ad eundem fere modum eos describit *Matthaeus Blastares* Synt. Alph. lit. γ. cap. XI. cujus verbum è Græco in Latinum translata ita habent: *Diaconissa ad sacram mensam adducta μαφόριον velo tegitur, extremitatibus ejus propendentibus, & postquam dictum fuerit, Gratia divina, quæ infirmis medetur, nec pedes movet nec genu, sed tantum caput inclinatur; & tum Antistes manum in eam imponens, precatur, ut Diaconissæ officium inculpate exsequatur, castitatem & honestam vitam rationem colens; & sic in sacris templis assidua sit; mysteriis vero incontaminatis eam ministrare, aut flabellum tractare, more Diaconi, non permittit. Deinde collo ejus sub velo (μαφόριον) Antistes Orarium Diaconi imponit, præferens duas ejus extremitates, in tempore autem participationis post Diaconos sacra mysteria participat, deinde poculum ex Antistitis manu accipiens, nemini tradit, sed in sacram mensam reponit. Hæc Blastares Pandect. Can. Tom. II. Part. II. f. 71. Balsamonis autem tempore, id est seculo XII. hic mos jam obsoleverat. Sic enim ille scribit not. in can. 15. Concil. Chalced. in Pandect. Can. Tom. I. f. 131. *Διακόνισσα οὐ μέρον & χειροτονεῖται.* Diaconissa hodie non ordinatur.*

LXXXII. Sed nec ætatis eadem semper ratio fuit habita. Imperatores, Valentinianus, Theodosius & Arcadius nullam nisi sexagenari-

genariam Diaconissarum ordini adscribi voluerunt l. 9. Nulla C. de Episc. & Cl. & quavis in nonnullis codicibus pro sexaginta legatur quinquaginta; sexaginta tamen omnino esse legendum & retinendum, testimonium Apostoli, ad quod ibi provocatur, efficit. Justinianus Novell. 6. c. 6. quinquagesimum circiter, & postea Novell. 123. c. 13. quadragessimum ætatis annum ad *Ἀγαθορίαν* muliebrem constituit. Quam posteriorem ætatem etiam definit Concil. Chalcedonens. can. 15. in Pandect. Can. Tom. I. f. 131. & Trullanum posterius can. 15. ibid. f. 173.

LXXXIII. *Conjugium* eis fuit interdictum. Secus quæ faciebant & conjugium inibant, anathemati subiciebantur, vi can. 15. Concil. Chalced. Oecumen. l. c. immo capitis damnabantur unà cum marito Novell. VI. c. 6. ac proinde vel virgines, vel viduas esse oportebat, quod eruditè ostendit celeberrimus *Snicerus* Thesaur. Eccles. f. 865.

LXXXIV. Hinc nec permissum iis fuit, *habitare* ubi vellent, & cum quibus vellent; sed iustæ aut solæ habitare, aut cum parentibus & filiis, & vere fratribus, aut iis, in quos nulla cadere posset suspicio. Aliorum autem consortium vitandum ipsis fuit vi Novell. cit. & multorum canonum, quos in hanc rem collegit *Annibal Fabrotus* not. in Theod. Balsam. Constit. Eccl. Collect. ap. *Justellum* Tom. II. f. 1417.

LXXXV. De *dignitate* illarum, ajunt, Laicis fuisse annumeratas, idque colligunt ex

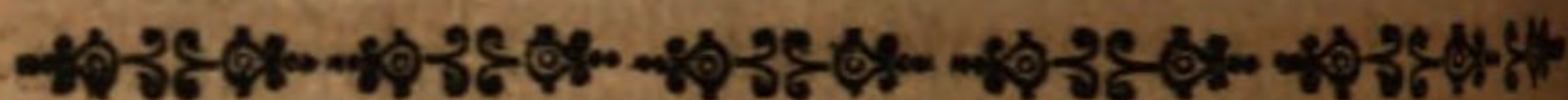
can. XIX. Concil. Nicæni I. ubi jubentur ὡς καὶ λαϊκοῖς ἐξετάζεσθαι *inter Laicos recenseri*. Verum mentem Patrum Nicænorum longè fuisse aliam non difficulter persuadet *Fabrotus* l. c. cum ex verbis illis ἀσπώτως ὃ καὶ concludit, hoc constitutum fuisse isto canone, ut Diaconissæ, quæ a Hæresi Paulianorum ad Ecclesiam redierant iterum baptizarentur, & iis, quæ in eodem habitu esse noscebantur, cum non haberent manuum impositionem, adeo ut omnino inter Laicos censerentur, manus imponerentur annorum 40. si invenirentur idoneæ: sin minus, non imponerentur. Pluribus hoc persequitur doctissimus *Suicerus* l. c. f. 867. 868.

LXXXVI. *Numerus* earum varius erat in variis locis, variis item temporibus. In unâ Ecclesiâ Constantinopolitanâ majori plus quadraginta fuisse tempore Heraclii Imperatoris, inde colligo, quod laudatus Imperator vetuit ullam in collegium illud cooptari, nisi diminuto earum numero ad 40. usque. Constitutio existat ap. *Justell.* Tom. II. f. 1369. In Ecclesia S. Mariæ, quæ fuit in Blachernis, sex tantum esse debuerunt, vi ejusdem Constitutionis, cum antea plures fuissent. Plura de Diaconissis vide ap. *Justell.* Not. in Cod. Can. Eccl. Univ. T. I. f. 94. & *Annib. Fabrot.* not. in *Balsam.* collect. ap. *Just.* Tom. II. f. 1416. seqq. Magnif. Dn *Kortbium* Comm. in epist. Plinii & Trajani p. 143. seqq. *Beveregium* not in Can. 15. Concil. Chalced. t. 118. sq. *Voëtium* Polit. Eccl. Part. II. lib. II. Tr. VI.

IV. cap. I. p. 509. seqq. *Suicerum* l. c. Atque ex his omnibus patet, quàm multa Diaconissis cum Diaconis olim fuerint communia; ut adeo illorū cognatis adscribi jure meritoq; potuerint.

LXXXVII. Unum restat de Diaconis dicendum, quod ubi exposuero, finem faciam. Philosophi vocant OPPOSITA. Hæc enim cum sese mirum in modum illustrent, hîc minimè erant prætermittenda. Opponuntur autem Diaconis in primis *pæne*, quibus vel plane esse, vel Diaconi esse desinunt. Prioris generis est *supplicium capitis*; posterioris, *abrogatio officii*. Illa pœna *civilis*, hæc *Ecclesiastica* fuit. Illa infligebatur à magistratu pro delicti qualitate, hæc ab Episcopo Novell. 123. c. 21. Illam subibant, qui homicidium aut aliud morte dignum facinus commiserant, de quo consulendæ leges civiles; hanc ferebant, quicumque vel falsum testimonium dixerant in causis gravioribus Novell. 123. cap. 20. Concil. Agathens. c. 33. Tom. III. Concil. Illustr. p. 650. vel qui stuprum fecerant *Basil. M. can. 3 ap. Matth. Blastarem* Syntagm. cap. XV. lib. II. f. 123. Tom. II. Pandect. Can. vel qui aleæ lusu poculisque abstinere nolebant. Can. Apost. XLII. Tom. I. Pandect. Can. f. 29. vel qui usuras exegerant ibid. can. XLIV. vel qui hæreticis tanquam clericis aliquid agere permiserant, ibid. can. XLV. f. 30. vel qui pœnitentem non receperant, ibid. can. LII. f. 30. vel qui iterum se consecrari passi erant ibid. can. LXVIII. f. 44. vel qui con-

tradiciente Episcopo seorsum conventus egerant Concil. Antiochen. can. 5. in Cod. Can. Eccl. Un. ap. *Justell.* T. I. f. 44. vel qui averterant res Ecclesiæ Concil. Agathens. can. XXXII Tom. III. Concil. Illustr. p. 650. vel qui aliis sceleribus contaminarant, de quibus plurim. Canonibus.

CAPUT XIX.

DE

IIS, QUÆ ECCLESIA AD
ALTARIA, VEL IN IIS
AGERE OLIM
SUEVIT.

I. Res ad altaria gestæ.	IX. Conciones apud altare.
II. Consecratio S. Eucharistiae.	X. Recitata ad altare nomina vivorum,
III. Dispensatio ejusdem.	XI. Mortuorum quoque.
IV. Oblationes. Libellus altari impositus. Mos offerendi aliquid altari.	Explicatur & confirmatur hic ritus exemplo Monicæ.
V. Preces ad altare.	XII. Martyres ad altare commemorati: & quæ de causâ.
VI. Preces sub altari.	XIII. Quorum mortuorum nomina non fuerint commemorata.
VII. Cantiones ad altaria.	
VIII. Consecratio variarum rerum.	XIV.

XIV. Diptycha quid fuerint. Duo eorum genera, Cardinal. Bona notatur, qui tertium genus superaddit. Diptycha bipartita. Diptycha vivorum & mortuorum ostenduntur ex antiquitate.

XV. Nomen mortui referre in Diptycha non habuit speciem Canonizationis, quod contra Pontif. ostenditur.

XVI. Diptychis mortuorum non inferi vel expungi, ignominiosum. Altercationes de nomine Johannis Chrysostomi. Synodorum nomina tabulis Episcoporum mortuorum inserta. Lector nominum Diaconus. Nomina de sententiâ episcoporum inscripta.

XVII. Quando recitata mortuorum nomina,

§. I.

Varia olim in Ecclesiâ ad altaria vel in iis agi solebant. Nos præcipua attingemus, & paucis quidem. Accuratè enim singula persequi, instituti nostri ratio non permittit. Erant autem hæc fere: *S. Eucharistiæ consecratio, & dispensatio, sacrorum munerum oblatio, preces, cantiones, consecratio variarum rerum, conationes, oblatio sive commemoratio nominum.* De singulis aliquid.

II. CONSECRATIONEM S. EUCHARISTIÆ in mensâ seu altari factam, probatione non indiget. Nemo negat, nemo dubitat. Tota antiquitas asserit: cujus eâ de re suffragia velle conquirere, hominis est, in re manifestâ nimis seduli. Unum tantum & alterum affe-

remus , ne quid sine teste videamur locuti
Dionysius Hierarch. Eccles. cap. III. p. 134. ἡ ψα
 μένων ταῖς χεῖρας ὕδατι, ὁ ἱεράρχης καὶ τὸ ἱερεῖον,
 μὲν ἱεράρχης ἐν μέσῳ ὁ θεὸς θυσιάσει καὶ θίσει
 πρὸς ἐκείνους ὅ μονοὶ μὲν τὸ ἱερεῖον οἱ τὸ λειτουργῶν ἔκχε-
 ρει. καὶ ταῖς ἱεραῖς λειτουργίαις ὁ ἱεράρχης ὑμνήσας, ἡ-
 ραργεῖ τὰ θεϊότατα, καὶ ὡς ὅψιν ἄγει τὰ ἱερὰ
 διὰ τὸ ἱερέων προκειμένων συμβόλων. καὶ ταῖς δωρεαῖς τῶν
 λειτουργῶν ὑποδείξας, εἰς κοινωνίαν αὐτῶν ἱερέων, αὐτοὶ π-
 ἔρχεται, καὶ τοῦ ἄλλου προτρέπεται. *Ubi manus*
tum Antistes tum sacerdotes aquâ laverunt, pontifex
ad medium divini adsistit altaris, circumstant autem
soli cum sacerdotibus electi quique ex ministrorum nume-
ro. At vero Pontifex cum divina munera laude pro-
secutus fuerit, sacrosancta & augustissima mysteria con-
ficit, & quæ ante laudaverat venerandis operta & abdi-
ta signis, in conspectum agit, divinaque munera reve-
renter ostendens, ad sacram illorum communionem &
ipse convertitur, & reliquos, ut communicent, bor-
tatur. *Augustinus epist. LIX. ad Paulinum*
Tom. II. Oper. f. 299. Eligo in his verbis hoc in-
 telligere, quod omnis vel penè omnis frequentat Eccle-
 sia, ut *Precationes accipiamus dictas, quas facimus in*
celebratione sacramentorum, antequam illud, quod
est in Domini mensa, incipiat benedici: Orationes, cum
benedicitur & sanctificatur & ad distribuendum com-
minuitur.

III. De DISPENSATIONE sive distri-
 butione S. cœnæ jam supra dicta, quæ hic di-
 cenda essent. Ex quibus puto satis constare,
 distributa olim ad altare seu mensam Domini
 sacra

sacra Symbola esse. Quod tamen perpetuum non fuit, inprimis postquam Laici prohibiti sunt accedere ad altare. Concilium Bracarense I. can. XII. posterioris classis: *Ingredi sacrarium ad communicandum non liceat Laicis, nisi tantum clericis* Tom. III. Concil. Illustr. p. 701. Concilium Toletanum IV. seculo VII. celebratum can. 17. iussit, *ut sacerdotes & Levitæ ante altare communicent, in choro clerus, extra chorum populus,* in Cent. Magdeb. VII. cap. IX. f. 154. Sed de hoc infra pluribus.

IV. SACRA MUNERA allata ad altare fuisse, testimoniis *Optati Milevitani, Victoris Utiensis, & canonum, ut vocant, Apostolicorum* firmavi supra cap. VII. Nunc addo sequentia. *Theodorit. Hist. Eccl. lib. V. cap. 18. f. 343. ἐπειδὴ ὁ κληρὸς ἐκάλει, τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ τὰ δῶρα προσενεγκεῖν. Cum tempus iuberet sacra mensæ offerre munera.* Et lib. IV. cap. XIX. f. 328. b. de Valente Imperatore: *τῷ θυσιασθῆναι τὰ εἰωθότα προσενέωχε δῶρα. Altari sueta munera obtulit.* Ennodius Dict. II. missâ Honorato p. 473. *Dum puris cumulamur altaria sancta donariis, præsentiam tuæ majestatis interfere.* Concilium Mantisconense II. can IV. *Statuimus, ut omnibus Dominicis diebus altaris oblatio ab omnibus viris & mulieribus offeratur &c.* Tom. III. Concil. Illustr. p. 721. Nec verò tantum ipsa dona ad altare allata, sed etiam postea, ubi mos invaluit, offerendi præter vinum, panem & aquam, etiam alia, cœpit *charta seu libellus* altari imponi, cui inscriptum erat,

erat, quantum quis in usus sacros destinaret. Exemplum ejusmodi donationis exstat in Capitulari Caroli M. lib. VI. cap. 285. p. 225. his verbis *Quisquis nostrum suas res Ecclesie tradit, Domino DEO illas offert atque dedicat, suisque sanctis, & altari, dicendo talia & agendo ita. Facit enim scripturam de ipsis rebus, quas DEO dare desiderat, & ipsam scripturam coram altari, aut supra tenet in manu dicens ejusdem loci sacerdotibus atq; custodibus Offero DEO atq; dedico omnes res, quae hanc in chartula tenentur insertae, pro remissione peccatorum meorum, ac parentum, & filiorum, aut pro quocunque illas DEO deliberare voluerit ad serviendum ex his DEO in sacrificiis, Missarumq; solenniis, orationibus, luminariis, pauperum ac clericorum alimoniis, & ceteris divinis cultibus atq; illius Ecclesiae utilitatibus. Si quis autem eas inde, quod fieri nullatenus credo, abstrulerit, sub poenâ sacrilegii ex hoc Domino DEO, cui eas offero atq; dedico, districtissimas reddat rationes. Ponit etiam in eâ alias conjurationes, quas enumerare longum est, &c.*

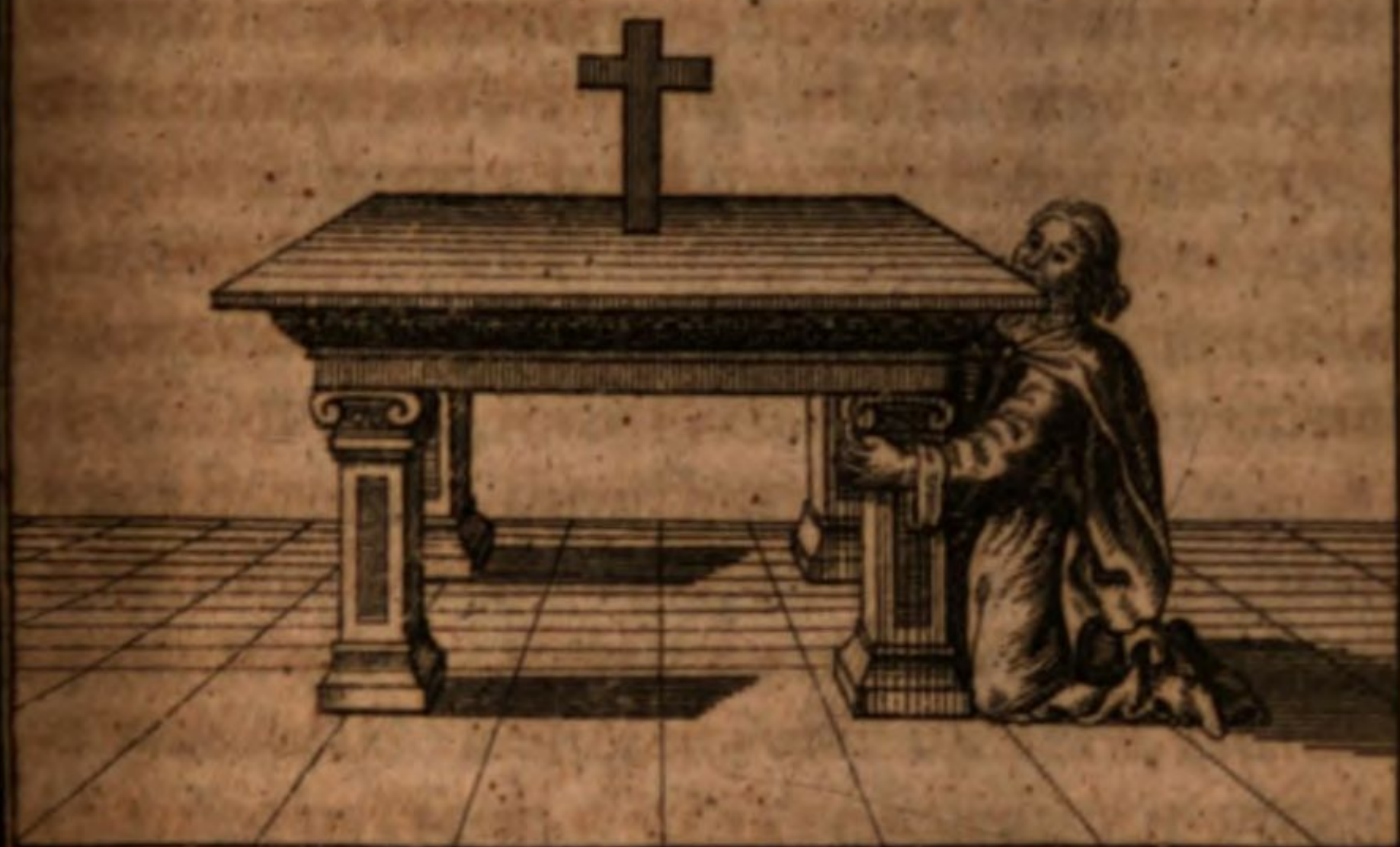
V. De PRECATIONIBUS apud altare factis, memini dixisse quædam cap. 8. allatis in hanc rem in primis testimoniis aliquot Optati Milevitani, & uno Ambrosii. Quibus nunc alia subjicere placet. Huc enim proprie pertinent. Optat. Milev. lib. II. p. 63. *Inter vicina momenta dum manus imponitis (de Donatistis loquitur) & delicta donatis, mox ad altare conversi orationem Dominicam prætermittere non potestis.* Augustinus epist. CVII. ad Vitalem Carthaginens. Tom. II. Oper.

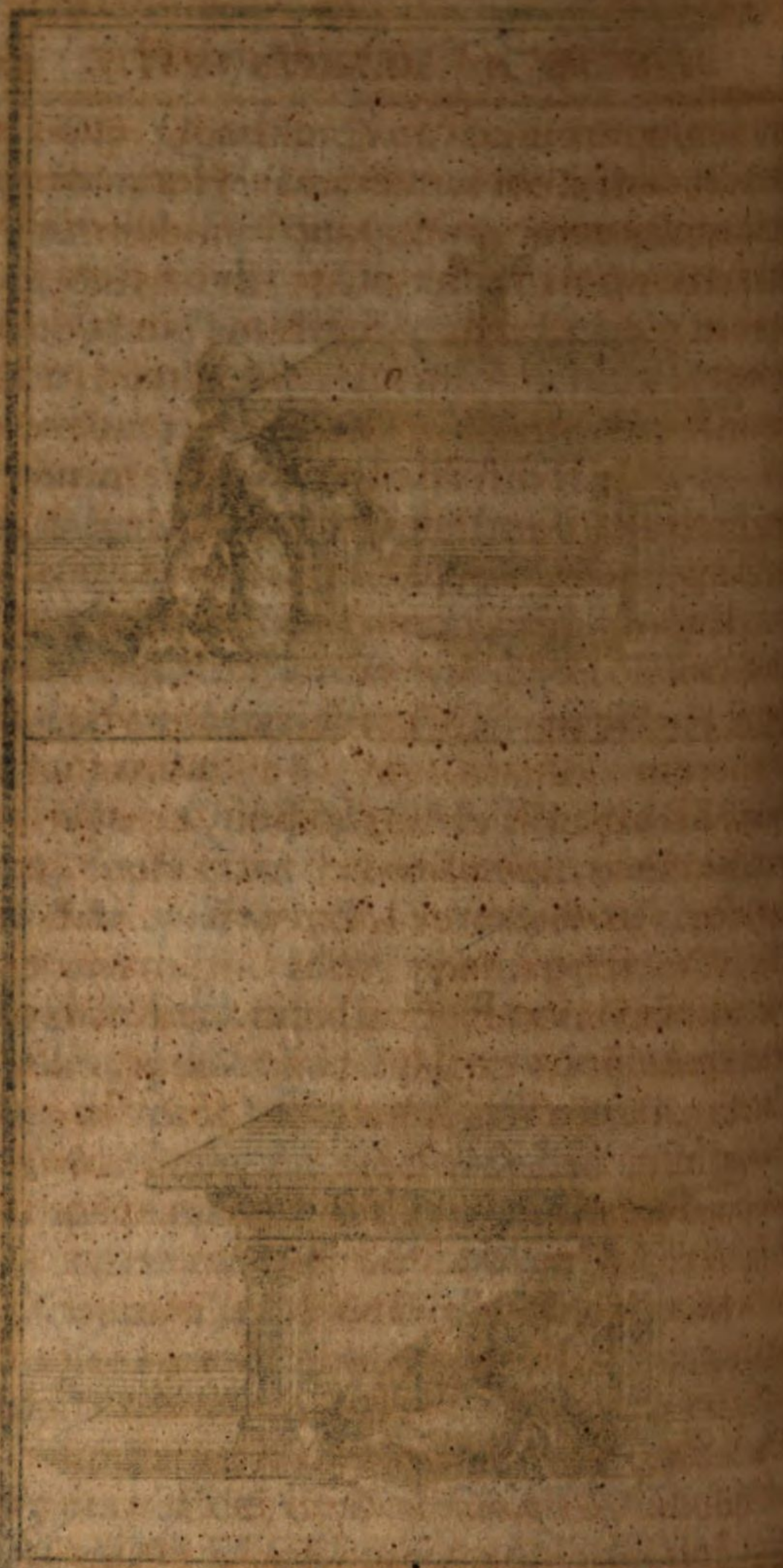
f. 493. Dic ergo aperteſſimè, nos pro iis, quibus Evangelium predicamus, non debere orare, ut credant, ſed eis tantummodo predicare. Exerce contra orationes Eccleſiæ diſputationes tuas, & quando audis ſacerdotem DEI ad altare exhortantem populum DEI, orare pro incredulis, ut eos Dominus convertat ad fidem, & pro catechumenis, ut eis deſiderium regenerationis inſpiret, & pro fidelibus, ut in eo quod eſſe cœperunt ejus munere perſeверent &c. & f. 502. Numquid ubi audieris ſacerdotem DEI ad ejus altare populum, hortantem ad DEUM orandum, vel ipſum clarâ voce orantem, ut incredulas gentes ad fidem ſuam venire compellat, non reſpondebis, Amen? Et homil. XLII. quæ eſt inter Quinquaginta Tom. X. Oper. f. 531. In Eccleſiâ ad altare DEI quotidie dicitur iſta oratio Dominica, & audiunt iſtam fideles. Cæſarius Arelatenſ. homil. 34. Rogo vos & admo-neo, fratres chariſſimi, ut quotieſcunque juxta altare à clericis oratur, aut oratio diacono clamante indi-citur, non ſolum corda, ſed etiam corpora fideliter in-clinetis. Patet ex his non ſolum id, quod pro-bandum erat, ſcil. apud altare preces fuiſſe fa-ctas; ſed etiam, cujuſmodi preces apud altare veteres fuderint, eas nempe, quas præſcripſit ipſe Dominus Matth. VI, 9. ſeqq. tum alias pro fidelibus, infidelibus, catechumenis &c. ut ali-as nunc taceam antiquitates, quæ in iſdem teſtimoniis continentur, & nullo negotio inde erui poſſunt. Plura qui cupit precum exempla, ipſas Liturgias legat; & ubi vis reperiet.

VI Quæ tamen omnia intelligenda tantum sunt de *precibus juxta altare* factis. Præterea enim *sub altari* quoque interdum precatos veteres observavi. De Alexandro Alexandria Episcopo *Ruffinus* Hist. Eccl. lib. I. cap. XII. f. 207. scribit, quod SUB ALTARI JACENS per totam noctem precibus suis Ecclesie causam Domino commendavit. Verba *Ruffini* relata supra cap. VII. De *Ambrosio* ejusdem in re simili exstat testimonium lib. II. cap. XVI. f. 218. *Ambrosius*, inquit, adversum Regine furorem non se manu defensabat, aut telo, sed jejuniis continuatisque vigiliis SUB ALTARI positus per obsecrationes defensorem sibi atq; Ecclesie DEUM parabat.

VII. Quod ad CANTUS SACROS attinget, supra etiam jam ostensum, ex *Augustino* & *Sidonio Apollinari* est, veteres ad altaria locuisse canere. Idem etiam testatur *Dionysius Hierarch.* Eccl. cap. III. pag. 132. His verbis: ἀναλύσεις ὃ πάλιν (de Episcopo loquitur, quem ἱεράρχην vocat) ὅτι τὸ θεῖον θυσιαστήριον, ἀπὲρ χετὰ τὰ ἱερά τῶν ψαλμῶν μελωδίας, συναδύσκει αὐτῷ τὴν ψαλμικὴν ἱερολογίαν ἀπάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀνακοσμήσεως. Ad sanctum altare reversus (Episcopus) Psalmorum incipit melos, continentibus secum sacra carmina omnibus Ecclesiastici ordinis gradibus.

VIII. Et sicut de precationibus & cantibus, ita & de CONSECRATIONE MINISTRORUM ECCLESIE, SACRARUM VIRGINUM, & CHRISMATIS sive unguenti facti,

GENUINE

cri, jam supra citato cap. 8. ostendi, quod hîc ostendendum mihi sumseram. Plura addere initio constitueram, & quæ de singulis hisce antiquitas nobis reliquit scitu digna, explicare pro ingenii viribus. Sed nunc mutavi sententiam, cum videam sub manu crescere materiam, eaque in alium locum rejicienda putavi. Vide interim de consecratione ministro-
rum Ecclesiæ *Dionys. Hierarch. Eccl. cap. V. p. 188. seqq. Augustin. epist. 225. ad Albinam f. 872. seqq. Canoncs conciliorum variorum, Blondellum de Episc. & Presbyt. sect. III. p. 157. seq. & 309. seqq. De consecratione virginum & aliorum solitariorum sive monachorum Dionys. l.c. cap. VI. p. 205. seqq. Concilia item multis in locis, Blondellum l.c. p. 153. seqq. & p. 287. seq. Hospinian. de Monachis lib. III. cap. XIV. XV. f. 191. seqq. De Chrismate, ejusque consecratione, compositione & usu eundem Dionys. l. c. cap. III. p. 162. seqq. Concil. Carthag. II. Araus. I. Vasense II. & alia, Blondellum l.c. p. 145. seq. & p. 209. seqq. Brissonium observat. juris divin. & human. pag. 164. seqq. &c.*

IX. Venio ad CONCIONES, quas apud altare vel ex altaris gradibus interdum fuisse habitas *Franciscus Bernardinus Ferrarius l. c. lib. II. cap. XXX. p. 217. existimat. Nec destituit eum antiquitas. Gregorius Nyssenus in Oratione de Baptismo, non obscure testatur, stetisse se ad altare, cum eam ipsam orationem habuisset.*
Verba

Verba hæc sunt f. 257. *Ne contempnas divinum lavacrum, neque id tanquam commune propter usum aque parvi facias & levi momento ducas. Nam id quod operatur magnum est: & ab illo mirabiles exsunt effectus. Nam & ALTARE hoc sanctum, CUI ADSISTIMUS, lapis est natura communis, nihil differens ab aliis crustis lapideis, ex quibus parietes nostri exstruuntur & pavimenta exornantur. &c. Petrus Chrysologus serm. 173. p. 718. Quæ ordinamus attendite, quæ dicimus audite, quæ facimus approbate, nec pro voluntate vestra, sed pro dispositione nostra prædicationis nostræ percipite rationem: & sive cum dicimus de GRADLI isto, sive cum de sacerdotali sede pro temporis ratione tractamus, ut oves bonæ, ut chari greges, dilecta pignora, sine fastu impigre ac toto fidei cursu convenite, concurrите. Nec vos locorum mutatio tam propinqua, & spatia sic arctata, aut reddant desides, aut faciant murmurantes. Ex gradu verba fecisse ad populum P. Chrysologum hic audimus. Quid autem voce ista significetur, apertè docet Sidonius Apollinaris in Eucharistico ad Faustum Reiensensem Episcopum p. 318. suoque simul testimonio confirmat id, quod nunc intendimus. Versus hi sunt:*

*Seu te conspicuis gradibus venerabilis
are*

*Concionaturum plebs sedula circumfistit,
Expositum legis bibat auribus ut medicinam.*

X. RECITATIO NOMINUM duplex erat. Vel enim vivi erant, quorum nomina
ad

ad altare recitabantur; vel esse desierant. Illi inprimis erant *offerentes*. Oblatis enim sacris ad altare muneribus, sacerdos solemnes ad DEUM fundebat preces, atque in istâ precatatione moris erat, ut offerentium nomina simul recitarentur, ipsique adeò nominatim DEO commendarentur. Atque hoc erat *offerre nomen*. Chrysostomus homil. XVIII. in Act. VII. f. 584. excitaturus divites ad extruendas ædes DEO sacras, hoc inter alia utitur argumento: μικρὸν ὄσον εἰπὲ μοι τὸ καὶ ἐν ταῖς ἀγίαις ἀναφοραῖς αἰεὶ τὸ ὄνομα σὺ ἐγκέσθαι, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπὲρ τῆς πόλεως ἡμετέρας γίνεσθαι πρὸς τὸν θεόν; *Parumnè est, dic mihi, in sanctis oblationibus nomen tuum semper referri, & quotidie pro villâ preces ad DEUM fieri?* De eadem nominum oblatione sive recitatione loquitur Hieronymus in cap. Ezech. XVIII. Tom. V. Oper. f. 440. verbis supra cap. XVIII. §. 20. citatis, & lib. II. in Jerem. cap. XI. Tom. V. f. 291. *Nunc publice recitantur offerentium nomina, & Regino Prumiensis lib. II. de discipl. Eccl. cap. 460. & Innocentius Epist. ad Decent. Episc. Eugubinum Tom. I. Bibl. Justell. f. 191. & de Consecr. dist. I. c. De Nominibus.* Neque vero omnium promiscue recitata nomina, sed eorum tantum, quorum oblationes recipiebantur. Quorum vero munera rejecta, eorum nec audita inter sacra nomina sunt. Hinc nec pœnitentium, nec energumenum recitanda ad altare fuerunt nomina. De illis testis est Cyprianus, quum

quum indignabundus ad Presbyteros, qui lapsis poenitentiam nondum peractam communionem restitunt, eorumque nomina ad altare recitant, in hunc modum scribit: *Cum in minoribus peccatis agant peccatores poenitentiam justo tempore, & secundum disciplinae ordinem ad exomologesin veniant, & per manus impositionem Episcopi & Cleri, ius communicationis accipiant, nunc crudo tempore persecutionis adhuc perseverante, nondum restituta Ecclesia ipsius pace, ad communicationem admittuntur, & OFFERTUR NOMEN EORUM, & nondum poenitentiam factam, nondum exomologesi finitam, nondum manu eis ab Episcopo aut clero imposita, Eucharistia illis datur, lib. III. epist. XIV. f. 65. De his exstat decretum Concilii Eliberini, cui placuit, *Energumini, qui ab erratico spiritu exagitur, nomen ad altare cum oblatione non esse recitandum*, cap. 29. Tom. I. Concil. Illustr. p. 984. Sed nec credibile est, omnium omnino fidelium recitata in sacra Synaxi simul fuisse nomina: quo *Albaspinaus* Obs. Eccl. lib. I. obs. VII. p. 36. sibi persuadet. Nec enim dies nec menses suffecissent, in primis in urbibus majoribus, quæ innumerabilem sæpe Christianorum multitudinem continebant. Itaque delectum fuisse habitum existimo, & eorum tantum, ubi multitudo fidelium crevit, recitata nomina, qui inter cæteros vel dignitate, vel sanctitate, vel liberalitate eminebant; cæterorum tantum generatim mentione factam. Exemplum recitationis hujusmodi *Jacobus Goar* in variis lectionibus Liturgiæ Chrysostomi p. 97. affert*

affert his verbis: *Memento mei, Domine Sancte, ait Diaconus. Cui Sacerdos: Memor sit, inquit, Dominus tui, & cunctorum & cunctarum, Joseph sanctissimi & universalis Patriarcha (Constantinopolitani) Philothei Alexandria, Marci Antiochia, Theophili Hierosolymorum, & pro offerente Domino DEO sancta dona N. honorando sacerdote: sacerdotium etiam adstantium, venerandi Presbyterii, ministerii in Christo, & omnis sacri ordinis cœtus. Pro salute potentia victoria, permanentia devotissimorum, & Christum diligentium Imperatorum nostrorum: devotissimæ & Christum amantis Domine nostræ Hypomones monialis: devotissimæ & Christum amantis Domine nostræ Eugeniæ monialis: devotissimorum & Christum diligentium Imperatorum nostrorum Johannis & Mariæ. Pro pace & consistentiâ totius mundi, & sanctarum DEI Ecclesiarum: pro redemptione fratrum nostrorum captivorum: prosperitate & firmitate Christum diligentis exercitus: residui populi salute: & cunctorum & cunctarum.*

XI. Deinde & mortuorum oblata seu recitata nomina sunt. Quâ de re sic habe. Cum amici superstites dona pro defuncto ad altare offerrent (id enim facere solebant, pro more illorum temporum, in argumentum & testimonium, quod defunctus Ecclesiasticæ communionis particeps decessisset), eaque dona ab Ecclesiâ acciperentur, tum nomen quoque defuncti ad altare publice legebatur. Ex hoc more Monica, S. Augustini mater, jamjam moritura, petebat, ut sui ad altare Domini fieret

ret mentio. Ponite, inquit, hoc corpus meum, ubicunque volueritis. Nihil vos ejus turba conturbet. Tantum illud vos rogo, ut ad altare Domini memineritis mei, ubi fueritis, lib. IX. Confess. Augustin. cap. XI. Tom. I. Oper. f. 157. Hoc matris suæ votum repetit deinde Augustinus in precibus ad DEUM. Illa, inquit, imminente die resolutionis suæ non cogitabit suum corpus sumptuose contegi, nec condiri aromatibus, aut monumentum electum concupivit, aut curavit sepulchrum patrum. Non ista mandavit nobis, sed tantummodo memoriam sui ad altare tuum fieri desideravit, cui nullius diei prætermissione servierat &c. cap. XIII. f. 160. & paulo post illud ipsum commendat omnibus hæc legentibus: Inspira, inquit, Domine DEUS meus, inspira servis tuis, fratribus meis, filiis tuis, Dominis meis, quibus & voce & corde & literis servio, ut quotquot hæc legerint, meminerint ad altare tuum Monicae famule tuæ, cum Patricio quondam ejus conjuge, per quorum carnem introduxisti me in banc vitam, quemadmodum nescio. Meminerint cum affectu pio parentum meorum in hac luce transitoriâ, & fratrum meorum sub te patre in matre catholica, & civium meorum in æterna Hierusalem, cui suspirat peregrinatio populi tui ab exitu usque ad reditum, ut quod à me illa poposcit extremum, uberius ei præstetur in multorum orationibus, tam per confessiones, quàm per orationes meas. ibid. f. 160. 161.

XII. Martyres etiam ad altaria commemorabantur, quod idem indicat Augustinus lib.

lib. XXII. de Civ. DEI cap. X. Tom. V. Oper. f. 1355. quum ait: *Non erigimus altaria, in quibus sacrificemus martyribus, sed uni DEO, & martyrum & nostro sacrificium immolamus: Ad quod sacrificium, sicut homines DEI, qui mundum in ejus Confessione vicerunt, suo loco & ordine nominantur, non tamen à sacerdote, qui sacrificat, invocantur.* Conf. serm. XVII. de verb. Apost. Tom. X. f. 343. & Cyprian. lib. III. ep. VI. f. 56. Commemorabantur autem cum martyres, tum alii beatè defuncti, non tam sui gratia, quam propter homines adhuc vivos. Hi enim illà commemoratione 1. testabantur, se credere, defunctos adhuc apud DEUM vivere; 2. eadem debebant incendi ad imitationem illorum. Prius significat Epirobanius hæres. 75. f. 387. *ἐπειτα δὲ πρὸς τὸ ὀνόματα λέγειν τῶν περὶ τῶν πάντων, ἢ ἂν εἴη τέττα περὶ γαίπερον; ἢ τέττα καὶ ἐξωτέρων καὶ θαυμασιώτερον, πιστεύειν μὲν τοῦ παρόντος, ὅτι οἱ ἀπελθόντες ζῶσι, καὶ ἐν ἀνυπαρξίᾳ τοῦ εἶναι, ἀλλὰ εἰσὶ καὶ ζῶσι πρὸς τὸ δεσπότη.* Postea verò de eo, quod proferantur nomina vitæ defunctorum, quid hoc magis fuerit utile? Quid hoc commodius aut magis admiratione dignum? Quod credunt præsentibus, quod hi, qui decesserunt, vivunt & non sunt nulli, sed sunt & vivunt apud Dominum. Posterius docet Augustinus Tract. LXXXIV. in Johann. Tom. IX. f. 451. Hoc beati martyres ardenti dilectione fecerunt: quorum se non inaniter memorias celebramus, atque in convivio, quo & ipsi saturati sunt, ad mensam Domini accedimus, oportet, ut, quemadmodum ipsi, & nos talia

præparemus. Ideo quippe ad ipsam mensam non sic eos commemoramus, quemadmodum alios, qui in pace requiescunt, ut etiam pro eis oremus, sed magis, ut orent ipsi pro nobis, ut eorum vestigiis adhareamus. Utrumque conjungit Dionysius Hierarch. Ecclesiast. cap. III. p. 149. his verbis: Τῶν δὲ ἱερῶν πυχῶν ἢ μὲν τῇ εἰρήνῃ ἀνάσσει, ἀνακηρύττει δὲ ὁσίως βεβιωκότας, καὶ πῶς ἐναρέτως ζωῆς τελείωσιν ἀμεταστέτως ἀφικομένους. ἡμᾶς μὲν, ἵπὶ τῇ δὲ ὁμοιότητι αὐτῶν μακαρίστην ἔξιν καὶ θεοειδῆ λήξιν προτρέψασα, καὶ χειρῶν γωγῶσι. οὗ δὲ, ὡς ζῶντας ἀνακηρύττεις, καὶ ὡς ἡ θεολογία φησὶν, ἐνεκροθύντας, ἀλλ' εἰς θεοτάτῃ ζωὴν ἐκ θανάτου μεταφοιτήσοντας. *Sacrarum tabularum post pacem recitatio deprædicat eos, qui sancte vixerunt, & ad studiosæ vitæ perfectionem constanter pervenerunt; nos quidem eorum imitatione ad beatissimum illum statum quietemque Deiformem adhortando ac manuducendo; illos verò ceu viventes celebrando: quippe, ut Theologia docet, nequaquam mortuos, sed ex morte ad vitam divinissimam translatos.*

XIII. Sed uti non omnium promiscue vivorum, ita nec omnium mortuorum æque commemorata nomina sunt. Præteriti enim sunt (1) ii, qui clericos à sacris ad civilia negotia avocarant. Cyprianus lib. I. ep. IX. f. 25. *Episcopi antecessores nostri - - - censuerunt, ne quis frater excedens ad tutelam vel curam clericum nominaret, ac si quis hoc fecisset, non offerretur pro eo, nec sacrificium pro dormitione ejus celebraretur. Neq; enim ad altare DEI meretur nominari in sacer-*

sacer-

sacerdotum prece, qui ab altari sacerdotes & ministros suos Levitas avocare voluit. Deinde (2) ex Episcopis ii, qui hæredes extraneos, vel consanguineos hæreticos aut paganos Ecclesiæ prætulerant. Sic enim volunt Episcopi Africani Cod. Can. Eccles. African. c. 81. Constitutum est, ut si quis Episcopus hæredes extraneos à consanguinitate sua, vel hæreticos etiam consanguineos, aut paganos Ecclesiæ prætulerit, saltem post mortem anathema ei dicatur, atq; ejus nomen inter DEI sacerdotes nullo modo recitetur, Tom. I. Bibl. Justell. f. 370. Tum (3) quicunque in gravioribus delictis mortui fuerant. Hinc Gelasius I. P. R. epist. 8. ad Anastasium Imp. de Acacio loquens: Quo, inquit, in sua perfidia & damnatione moriente, tam ejus in Ecclesiastica recitatione non potest nomen adscribi, quam externa contagium non debet communicationis admitti. Præterea (4) hæretici, quorum nomina recitari vetat Leo I. epist. ad Anatol. T. VII. Concil. edit. Paris. f. 94. & 103. &c.

XIV. Recitabantur autem illa nomina ex Diptychis sacris, quæ erant tabulæ Ecclesiasticæ duas habentes plicas (unde & nomen ipsis est) quibus inscripta auctoritate Episcopi certorum Christianorum nomina. Erant duum generum. Alteris inscripta nomina vivorum, qui vel dignitate, vel liberalitate in Ecclesiam conspiciui, vel alio nomine bene meriti erant. Alteris mandabantur nomina mortuorum, qui in catholica communione decesserant. Bona l. c. cap. XII. pag. 760. his superaddit tertium genus,

quod peculiare dicit fuisse *Episcoporum*, eorum præsertim, qui illam Ecclesiam rexerant, dummodo probitate ac sanctis moribus claruissent. Equidem non negaverim, *Episcoporum* & aliorum Ecclesiæ ministrorum peculiare fuisse tabulas; verum, quod à tabulis vivorum & mortuorum prorsus distinctæ fuerint, nondum legi. Nisi me conjectura fallit, tabulæ *Episcoporum* & aliorum id genus vel in vivorum, vel in mortuorum Diptychis continebantur, prout ipsi, de quorum nominibus agitur, vel vivi vel mortui fuerunt. Ac proinde *Diptycha* utraque tam vivorum quàm mortuorum *bipartita* mihi fuisse videntur, alteris *Episcoporum*, alteris *Laicorum* nomina continentibus. De mortuorum tabulis testimonium habeo *Cyrilli*, qui ad Atticum Patriarcham in hunc modum scripsit: *Lectis, quæ à pietate tuâ ad me misse sunt, literis, Johannis (Chrysoptomi) nomen sacris inscriptum esse tabulis intellexi. Ubi vero eos, qui inde ad nos venire interrogavi, non in Laicorum, sed Episcoporum catalogo adscriptum esse audivi, apud Niceph. Callist. Hist. Eccl. lib. XIV. cap. 27. f. 885.* De nomine Johannis Chrysoptomi in sacras tabulas referendo hîc agitur. At Chrysoptomus jam ante mortuus erat. Ergo & illæ hîc tabulæ intelligendæ, quæ mortuorum sunt. Cum verò Cyrillus Johannis nomen non in *Laicorum*, sed *Episcoporum* catalogo adscriptum dicat, hoc ipso sane indicat, quorundam mortuorum nomina tabulis *Laicorum*, quorundam tabulis

Episco-

Episcoporum fuisse adscripta. Ex quo consequens est, tabulas ipsas mortuorum fuisse bipartitas, & alias quidem Episcoporum, alias verò Laicorum continuisse nomina. Quod ostendendum erat. Quæ vero ratio in *Diptychis mortuorum* observata, eam etiam credibile est valuisse in *Diptychis vivorum*. Ejusmodi autem veteribus fuisse, vel inde licet colligere, quod *Diptychis* à Proclo, Archiepiscopo Constantinopolitano, insertus Bassianus Episcopus Ephesinus, cum adhuc in vivis esset, ejusque nomen tanquam Episcopi commemoratum inter sacra est, ut videre est in Act. XI. Concil. Chalcedonens. A. C. 451. habiti, ubi Theophilus Presbyter Constantinopolitanus sic ait: ἐδέξατο (Βασσιανόν) ὁ ἐν ἁγίοις Πρόκλος κοινωνικόν, καὶ συνοδικαῖς γράμμασι τμήσας αὐτὸν, ἀπέλυσεν ἐπὶ τῷ Ἐφεσόν· καὶ ἐν ταῖς διπλύχοις ἔταξεν αὐτῷ τὸ ὄνομα, καὶ ἐλέγετο ἕως περὶ ὀλίγας καὶ ἡμέρας. *Suscepit eum* (Bassianum) *sanctæ memoriae Proclus communicantem, & Synodalibus literis honorans dimisit eum ad Ephesum & in Diptychis posuit ejus nomen,* & recitabatur usq; ad modicum abhinc tempus, Tom. IX. Concil. ed. Paris. f. 82. Patet ex his Episcoporum nomina non in eâ tantum Ecclesia, cui præfuerunt, sed etiam in aliis recitata fuisse. Nam Bassiani Episcopi Ephesini nomen in Ecclesia Constantinopolitanâ recitatum fuisse, ipse Presbyter Constantinopolitanus Theophilus testatur. Cumque Bassianus, de quo hîc agitur, tum adhuc in vivis esset, & Episcopus

Ephesinum, à quo expullus erat, accusasset, posteaque in cognitione causæ Clerus Constantinopolitanus jussus à Concilio esset dicere, an Proclus Archiepiscopus Constantinopolitanus ἐκοινωνήσεν αὐτῷ ὡς Ἐπισκόπῳ communicavit cum eo sc. Bassiano *tanquam Episcopo Ephesino*, idque deinceps à Theophilo affirmatum esset, addito, quod in Diptychis ejus posuisset nomen: ex his certè intelligitur, fuisse Diptycha Episcoporum vivorum distincta à Diptychis laicorum vivorum. Quod si enim distincta non fuissent, recitatio nominis alicujus è Diptychis non potuisset esse argumento, aliquem ut Episcopum fuisse habitum, cum etiam laicorum nomina è Diptychis vivorum recitarentur.

XV. Cæterum quod citatus modo Cardinalis istam nominum mortuorum ad Diptycha relationem speciem quandam habuisse *Canonizationis* existimat, in eo sanè intolerabilem errasse errorem videtur. Neque enim veteribus quicquam constitit de istâ ἀποθεώσις, quâ de consule Voetii Disp. Select. Part. III. p. 387. seqq. Gerhardi Confess. Cathol. lib. II. part. II. art. X. cap. I. p. 542. seqq. Nec subjectum testimonium ex Dionysii Hierarch. Eccles. tale quid efficit. Nam Dionysius (ut de auctoritate ejus interim simileam) tantum dicit, *sacrarum tabularum recitationem αἰεὶ κηρύττειν* prædicare eos, *tanquam viventes, qui sanctè vixerint & ad vitam cælestem pervenerint.* At hoc nondum est *canonizare*, ut ipsorum linguâ loquar, sive in numerum sanctorum adorando-

rando-

randorum referre. Nos etiam in nostris Ecclesiis deprædicamus SS. Apostolos, cæterosque pie in Domino defunctos. At neminem *canonizamus*. Per canonizationem Pontificii tribuunt sanctis honorem religiosæ adorationis & invocationis, *Antonius* in summa part. V. tit. XII. cap. 8. *Bellarmin.* lib. I. de Eccles. Triumph. cap. 7. §. 2. & 3. At hoc inauditum in veteri Ecclesiâ fuit, & adhuc in nostrâ catholicâ inusitatum ac prorsus intolerabile est. Nec *Dionysio* tale quid venit in mentem. *αἰακηρύττειν* enim non est idem quod *religiose adorare, invocare*.

XVI. Illud tamen facile largior, *honor* fuisse defunctis *inscribi tabulis mortuorum*; sicut contra *dedecus* habebatur, *non inscribi aut expungi*. Hinc ortæ gravissimæ illæ Episcoporum altercationes, de nomine *Johannis Chrysostomi* in Diptycha sacra referendo. Multi enim eum hoc honore privare volebant, quod à Theophilo Alexandrino exauctoratus, quamvis inique, nec restitutus fuerat. *Theodorus* lib. V. Hist. Eccles. cap. 34. f. 348. a. scribit, Episcopos occidentis non prius cum Episcopis Ægypti, Orientis, Bosphori & Thraciæ communicare voluisse, quam nomen *Johannis Chrysostomi* in tabulas defunctorum Episcoporum retulissent. Verba hæc sunt: *τελευτήσαντες ὁ ἵς μεγάλη διδασκαλία τῶ οἰκουμενῆς, ὁ πρῶτον οἱ τῶ ἐσπέρῃς ὁπ σκοποῖ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ τῇ ἐσπέρῃ, καὶ τῶν ἐν τῷ Βοσπόρῳ, καὶ τῇ Θρακίῃ πλὴν κοινωνίαν ἡσπᾶσαντο, ἕως ἐκεῖνῃς ὁ θεσπεσίῃς ἀνδρὶς τῶνομα τῶς τεθνεῶσιν ὁπτι-*

σκόποις συνετάζαν. Defuncto vitâ doctore orbis terrarum, non prius conjunctionem orientalium & Ægyptiorum itemque Bosphori ac Thraciæ Episcoporum admiscere occidentales, quam admirabilis viri illius nomen ad reliquos defunctos Episcopos adscripsissent. Alexander Antiochenus Episcopus primus fuit, qui Chrysostomi nomen tabulis Ecclesiasticis inferuit. Sic enim scribit de eo Theodoretus l. c. cap. 38. f. 348. b. ἔτι & τὴν ἰωάννου & πάντων προσηγορίαν πρῶτον τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς διπύργοις ἐνέταξε. Hic magni Johannis nomen primus in Ecclesiasticum codicem retulit. Secuti sunt postea alii, ipse etiam Atticus, Chrysostomi, sed interjecto Arfacio, successor, quem propterea Occidentis Episcopi etiam receperunt τὴν προσηγορίαν ἐλάψαντες, quod Johannis nomen reliquis adscripsisset, ut loquitur Theodoret. l. c. c. 34. Nec contentus ille, Chrysostomi nomen in Diptycha Ecclesiastica retulisse, ad Cyrillum etiam Alexandrinum scribit, ut idem & ipse faceret, & facere Ægypti Ecclesiis præciperet. Epistolam habes in Niceph. Callist. Hist. Eccl. lib. XIV. cap. 26. f. 883. At Cyrillus id facere diu recusavit, & Attico rescripsit, ut ipse expungeret Johannis nomen, ut ex ejusdem videre est epistolâ ap. Niceph. l. c. cap. 27. f. 885. seqq. Tandem tamen divino consilio consensit, & damnato suo errore, Johannem inter Episcopos retulit, quemadmodum testatur Nicephorus l. c. cap. 28. f. 888. Eadem de causa in Concilio Constantinopolitano sub Menna Act. V. Tom. XI. Concil.

cil. edit. Paris. f. 351. tam vehementer labora-
 bant monachi & universus populus, ὥστε ut Eu-
 phemius & Macedonius, expulsi & in exilio
 mortui, ἀποδοθῆναι τῷ καταλόγῳ τῶν πρὸς αὐτῶν, ἐν-
 ταῦθα ἐν κυρίῳ ἀναπαυσαντων δὲ χειροποιήτων
 - - - ἐντεθῆναι καὶ τοῖς ἱεροῖς διπύχοις τὰς τέτων
 ἀναγορεύσας traderentur catalogo predecessorum Ar-
 chiepiscoporum in Domino ibidem quiescentium, & po-
 nerentur in sacris diptychis ipsorum vocabula, ut est
 in epist. Episcoporum ad Joannem Patriarcham
 l. c. f. 351. item ὥστε τὸ ὄνομα ut nomen sanctæ me-
 morie præsulis Romanorum Leonis ἐν ταῖς ἱεραῖς δέλ-
 τοις ὁμοίως ἀναγορεύεσθαι in sacris libris similiter præ-
 dicetur, ut est in eadem epistola l. c. f. 351. Nec
 his contenti concilium etiam Nicænum, & Con-
 stantinopolitanum sub Nectario, & Ephesinum
 contra Nestorium, & Chalcedonenſe contra Eu-
 tychen ἐντεθῆναι τοῖς ἱεροῖς διπύχοις inseri sacris Di-
 ptychis voluerunt, ibid. Hinc eorum identidem
 in illa ipsa SS. Patrum congregatione jactatæ &
 auditæ voces: Ὁ Φημίς καὶ Μακεδονίς τὰ ὀνόματα
 ἄρτι ταῦτα. Euphemii & Macedonii nomina modo or-
 dinentur. τὰς τεσσάρων συνόδων τοῖς διπύχοις. Qua-
 tuor Synodos Diptychis. τὰ δίπτυχα τῶν ἀμβῶν,
 Diptycha amboni. τὰ δίπτυχα ἄρτι φέρε. Diptycha
 modò porta, ibid. f. 367. Quibus tandem per-
 motus vel dicam fatigatus Archiepiscopus & Pa-
 triarcha Johannes λαβὼν τὰ δίπτυχα ἐκέλευσε τα-
 θῆναι τὰς ἀγίας τεσσάρων συνόδων καὶ τὰ ὀνόματα
 τῶν τελευτησάντων ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ γηορμῶν δὲ χει-
 ποποιήτων

πισκόπων ταύτης τῆ βασιλίδος πόλεως εὐφημίας καὶ
μακεδονίας, καὶ μύρι καὶ λέοντος ἔχουσιν δέχιε-
πισκόπος ῥώμης, accipiens Diptycha jussit ordinari san-
ctas quatuor Synodos: ἑ nomina in sanctâ memoria
defunctorum Archiepiscoporum hujus regiae urbis Euphe-
mii ἑ Macedonii, ἑ Leonis etiam Rom. Pontificis, ibid.
f. 369. Tandem μὲν τὴν ἀνάγνωσιν ἑ ἀγίας εὐαγ-
γελίας, ἐξ ἑθὺς τῆ θείας λειτουργίας ἑπιτελεσμένης, καὶ
τῶν θυρῶν κλεισθεῖσων, καὶ ἑ ἀγίας μαθημάτων καὶ
τοῦ σπύγθους λεχθέντος, τῷ καμρῷ τῶν διπύ-
χων μετὰ πολλῆς τῆ ἡσυχίας, σπυρόραμον ἅπαν τὸ
πλήθος κύκλῳ ἑ θυσιαστηρίῳ. καὶ ὡς μόνον ἐλέχ-
θησαν αἱ προσηγοραίαι τῶν εἰρημνύων ἀγίων τεσσάρων
σπυρόρων ὡς καὶ ἑ Διακόνος, καὶ τῶν ἐν ὁσίᾳ τῇ μνημῇ
δέχιεπισκόπων, εὐφημίας καὶ μακεδονίας καὶ λέοντος,
Φωνῇ μεγάλῃ ἐκραζοῦν ἅπαντες· δόξα σοι κύριε. καὶ
μετὰ τούτου μετὰ πάσης εὐταξίας ἐπληρώθη
συνὴ θεῷ ἡ θεία λειτουργία. Post lectionem
S. Evangelii ex more sacra Missâ finitâ, ἑ januis clau-
sis, ac sanctâ lectione juxta consuetudinem lectâ, tem-
pore Diptychorum cucurrit omnis multitudo cum ma-
gno silentio circumcirca altare, ἑ audiebant. Et cum
solum lectæ fuissent à Diacono appellationes prædicta-
rum sanctarum quatuor Synodorum, ἑ S. memoria
Archiepiscoporum, Euphemii ἑ Macedonii ἑ Leonis,
voce magnâ universi clamaverunt: Gloria tibi Domi-
ne. Et post hoc cum omni modestiâ completa est divi-
na Missa. ibid. f. 370. Habes ergo hîc Syno-
dorum nomina tabulis Episcoporum defuncto-
rum addita, quod etiam firmatur l. 7. §. 5. C.
de Summa Trinitat. Habes præterea lectorem
nomi.

nominum, nempe Diaconum, quem etiam offerentium nomina recitare, supra observavimus. Habes denique & auctoritatem Episcoporum, ad inscriptionem nominum necessariam.

XVII. Unum restat, quod paucis expediam, nempe *tempus*, quo recitata in sacris nomina sunt. Illud verò *Dionysius* satis perspicue indicat, quum ait: ἀσπασαμένων ἀλλήλους ἀπάντων, ἡ μυστικὴ τῶν ἱερῶν ἀνὰ ῥήσις ὁππτελεῖται. Cum se mutuo omnes salutaverint, mystica sanctorum recitatio fit, cap. III. Hierarch. Eccl. p. 133. & iterum p. 149. τῶν ἱερῶν πυχῶν ἡ μὲν τε καὶ εἰς τὴν ἀνὰ ῥήσις ἀνακηρύττει οὗ ὁσίως βεβιωκότας. Sanctorum nominum post pacem recitatio eos prædicat, qui sancte vixerunt. Facta igitur illa recitatio post pacem & oscula data est. Sed satis hâc de re.

CAPUT XX.

DE

EXCLUSIONE CERTORUM HOMINUM AB ALTARI.

I. Qui indigni S. Eucharistiâ, ab altari exclusi.	II. Exclufi omnes Excommunicati, qui enumerantur.

III.

IIII

- III. Exclufi item Catechu-
meni.
IV. Poenitentes quoque.
V. Græci excludebant
omnes Laicos excepto
Imperatore. An Im-
peratori femper patue-
rit aditus ad altare. Spe-
ciatim exclufæ mulie-
res. Ratio affertur.
Olim non erat fic.
- VI. Latini admifere Laicos
tempore Oblationis,
non Euchariftiæ: quo
tempore ipfum etiam
Imperatorem exclufe-
re.
VII. Latini non omni tem-
pore Laicis aditum
ad altaria patefecere.
VIII. Admiffi tandem viri
feminæque funt.

§. I.

IN Ecclefia veteri orthodoxa inde
ab initio religioſi Epifcopi & Pres-
byteri à menſa Domini ſive altari
excluſere eos, quibus communio
S. cœnæ denegata. Indignum
enim putabant ad S. Domini menſam eos ad-
mittere, qui cœna Domini indigni eſſent. Sic
Eulogius Presbyter *ὁὐ κακῶς πεπεραχότας, ἢ
πρὸς τὴν φάουλαν βελλύσαντες, τέως εἰργεῖται
δυσιασθεῖς*, eos, qui deliquerant aut prævum conſilium
inierant, ad tempus arcebat ab altari, ut eſt apud
Sozomen. Hiſt. Eccl. lib. VI. cap. 28. f. 85. b. Chry-
ſoſtomus homil. XVIII. in 2. Corinth. VIII. f.
873. *εἰρξομένη τῶν ἱερῶν πειβόλων οὐδ' ἂν δυναμύς
ἱερῶς μεταχειρῖν τραπέζης*. Eos, qui ſacroſanctæ
menſæ participes eſſe nequeunt, à ſacris ſeptis arcemus.
Per ſepta enim eundum ad altare erat. conf.
ejusd. homil. III. in Ephes. I. f. 1051. 1052.

II. Sic

II. Sic igitur aditus ad altare interclusus erat omnibus, qui segregati ab Ecclesiâ erant. Vocant *Excommunicatos*. Hujusmodi erant (1) Hæretici, ut Nestorius, Eutyches &c. Tom. VIII. Concil. edit. Paris. f. 22. 238. Novatiani can. 9. Concil. Arel. II. Tom IX. Concil. ed. Par. f. 431. &c. Vide *Augustin.* de verâ relig. cap. V. Tom. I. Oper. f. 704. Atque his sacrâ domo omnino interdixit vetus Ecclesia can. 6. Concil. Laodicensi, in Codicem Canonum Ecclesiæ universæ relato f. 50, ubi sancitur, *μη συγχωρεῖν τοῖς αἱρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον & θεῶν, ἰπιδύοντες τῇ αἰρέσει, non concedendum hæreticis, ut in domum DEI ingrediantur, si in hæresi permaneant.* Cum domo DEI prohibiti fuerint, ab altari quoque, quod in domo DEI erat, fuisse exclusos, nemo non intelligit. (2) Homicidæ, can. VII. Concil. Turon. I. Tom. IX. Concil. ed. Par. f. 486. & can. I. Concil. Venet. eodem Tomo f. 491. (3) Falsi testes. can. I. Concil. Venet. l. c. (4) Qui rem habuerant cum virginibus sacris, & propositum religionis, quam jam professi erant, deseruerant, can. VI. Concil. Turon. I. l. c. & can. IV. Conc. Venet. l. c. f. 492. (5) Clerici vagi can. XI. Concil. Turon. l. c. f. 487. & can. V. Concil. Venet. l. c. f. 492. (6) Clerici ebrii ad 30. dies, can. XIII. Conc. Venet. l. c. f. 494. (7) Clerici matutinos hymnos negligentes, can. XIV. Concil. Venet. l. c. (8) Clerici augures, can. XV. Conc.

patebat ad altare, vel saltem ad sacramentum. Conc. Venet. l. c. (9) Clerici fœneratores can. XIV. Conc. Arelat. II. Tom. IX. Concil. ed. Par. f. 432. (10) Clerici negotia Ecclesiastica ad civile iudicium perferentes, relictâ Synodo aut Episcopo, can. XXXI. Concil. Arel. II. l. c. (11) Clerici ad militiam & ad laicos se conferentes, can. VII. Concil. Andegav. eod. Tom. f. 444. & can. V. Concil. Turonens. I. l. c. f. 486. (12) Diaconi, qui interfuerant dedicationi vel occupationi urbium, can. IV. Concil. Andegav. Tom. IX. f. 443. (13) Monachi vagabundi, can. VII. Conc. Andeg. l. c. (14) Qui acceptâ pœnitentia resilierant can. V. Conc. Andeg. l. c. f. 444. & pœnitentiam deseruerant can. VIII. Conc. Turonens. I. eod. Tom. f. 486. & can. III. Conc. Venet. l. c. f. 491. (15) Qui repudiata temere uxore aliam duxerant can. II. Conc. Venet. l. c. (16) Virgines post votum nubentes, can. XVII. Syn. S. Patricii Tom. VII. Conc. ed. Par. f. 317. & can. LII. Conc. Arel. II. Tom. IX. f. 439. & can. V. Concil. Andegav. eod. Tom. f. 444. (17) Adulteræ can. XIX. Syn. S. Patric. l. c. & adulteri can. VI. Conc. Andeg. T. IX. f. 444. (18) Pater consentiens filiæ nuptæ in amore illicito, can. XXII. Syn. S. Patric. l. c. f. 318. (19) Domini aut magistratus permittentes infidelium idololatriam, can. XXIII. Concil. Arel. II. l. c. f. 434. (20) Qui læserant supplices, can. XXX. Conc. Arel. II. l. c. f. 435. (21) Accu-

satores

fatores temerarii, can. XXIV. ejusdem Concil. l. c. f. 434. (22) Fraudatores creditorum, can. XX. Syn. S. Patric. l. c. f. 318. (23) Histriones, can. XX. Concil. Arel. II. T. IX. f. 433. Cypr. lib. I. epist. X. ad Eucratium f. 25. 26. (4) Retinentes fidelium & defunctorum oblationes, can. IV. Concil. Valsens. II. Tom. VII. Conc. edit. Paris. fol. 286. & can. XLVII. Conc. Arel. II. Tom. IX. f. 438. & tales alii. Hi omnes à sacra communione arcebantur, ac proinde etiam ab altari, can. IV. Syn. II. S. Patric. T. VII. f. 322.

III. Præterea verò altari etiam exclusi videntur *Catechumeni*. Cum enim prohibiti fuerint ad baptisteria accedere can. XIX. Conc. Araus. I. Tom. VII. Concil. edit. Paris. f. 277. quis credat, licuisse eis accedere ad altaria communionis gratia? Immo cum sacramentum altaris celebrandum erat, disertè templo exire jubebantur à Diacono, ut supra ex *Isidoro* lib. VI. Etymol. cap. XIX. & aliis observavimus.

IV. Idem dicendum de *Pœnitentibus* ex more Ecclesiæ veteris. His enim communio sacræ Eucharistiæ ad certum tempus negata fuit. Hinc in Constantinopolitanâ Ecclesiâ, ut in aliis, præco clamabat: ὅσοι ἐν μετάνοιᾳ ἀπέλθετε. *Quicumque estis in pœnitentiâ, abite*, ut *Chrysostomus* testatur homil. III. in Ephes. I. f. 1051. Quibus igitur exeundum fuit eo tempore, quo aditus pate-

altaris, illos certè altari fuisse exclusos, nemo dubitaverit.

V. Cæterum quibus communio non negata, ii initio quidem ad mensam Domini promiscue sunt; sed postea non æquè apud omnes. *Græci* generatim ab altari excludebant omnes *Laicos*, excepto Imperatore. Sic Conc. Laodicen. can. XIX. vult, μόνοις ἐξὸν εἶναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ κοινωνεῖν, *solis* *sacrat*is *licere* *ad* *altare* *accedere* *et* *communicare*, Tom. I. Pandect. Can. f. 461. Concilii Sexti Trullani can. 69. μὴ ἐξέστω τινὲς τῶν αἰπαίντων ἐν λαϊκοῖς τελῶντι ἐνδὸν ἱερὸς εἰσιέναι θυσιαστήριον, μηδὲ μὲν οὖν τῆς βασιλικῆς εὐχομῆς ἐξουσίας καὶ αὐθεντίας, ἥνικα δ' αὖν βασιλεὺς προσηλάσῃ δῶρα τῷ πλάσσαντι, κατὰ τινα δέχαιοτάτην ἐξουσίαν. Non liceat cuiquam ex *Laicorum* numero intra sacri altaris septum ingredi: ab eo tamen nequaquam prohibitâ potestate *et* auctoritate Imperatoria, quando quidem voluerit creatori dona offerre, ex antiquissimâ traditione, Pandect. Can. Tom. I. f. 239. Hinc nonnulli concluderunt, oblationum tantum tempore Imperatori patuisse altare, non item aliis temporibus. At improbat hoc non immerito Balsamon, quum in istum Canonem hæc scribit: οἱ μὲν τῶν βασιλέων εἶπον τινὲς, τοῖς ῥήμασιν ἐπικαθημένοι *et* κανόνῳ, ὅτι τότε *et* κωλυθήσονται ἐνδὸν *et* θυσιαστήριον εἰσιέναι, ὅτε προσευχεῖν δῶρον τῷ θεῷ μέλλουσιν, *et* μὴ ὅτε χάριν προσκυώσεως μόνον βασιλεῦσιν εἰσελθεῖν ἐν αὐτῷ. ἐμοὶ δὲ τῆτο *et* δοκεῖ. οἱ γὰρ πατριάρχαι προβαλλέμενοι ὀρθόδοξοι βασιλεῖς δι' ἐπικλή-

Ἰπικλησεως τῆς ἁγίας τριάδος καὶ χειροὶ ὄντες κυρίως,
 ἀκωλύτως ὅτε καὶ βέλονται εἰς τὸ ἅγιον θυσιαστήριον
 εἰσέρχονται. De Imperatoribus autem dixerunt qui-
 dam, verbis canonis insistentes, quod tunc non prohibe-
 buntur intra septum altaris ingredi, quando sunt DEO
 munera oblaturi, non autem si solius adorationis gra-
 tiā ipsum ingredi voluerint: sed mihi non ita videtur.
 Orthodoxi enim Imperatores, qui per S. Trinitatis in-
 vocationem Patriarchas provehant, & sunt uncti Do-
 mini, sine ullo impedimento, quando etiam voluerint, ad
 sacrum altare accedunt, Pandect. Can. l.c. Idem
 repetit Matth. Blastares Synt. Alph. lit. β. cap. VI.
 Tom. II. Pandect. Can. Part. II. f. 44. Non ta-
 men negaverim, unum vel alterum fortē Im-
 peratorem oblationum tantum tempore alta-
 re ingressum esse. De seipso certe id disertē
 confitetur Theodosius Constit. ad Antiochum
 P. P. Synodo III. subjecta Tom. VI. Concil. ed.
 Paris. f. 452. Ἐν ἁγιωτάτῃ θυσιαστηρίῳ ἀλλὰ μό-
 νον πρὸς τὸ δωρεῶν προσφορὰν ἐφαπτόμεθα καὶ εἰς
 πρὸς τὸ θείων κύκλων πείσοιχα μὲν ἐπαυλιν ἅμα τῷ
 εἰσελθεῖν ὑπεκβαίνομεν. Ad sacra quoque altaria
 munerum tantum offerendorum causā accedimus, &
 cum circumseptum sacrorum adytum ingressi sumus, sta-
 tim egredimur. Speciatim vero mulieres sacris
 Græci arcuerunt altaribus. Concilium Laodi-
 cenum can. 44. ἡ δὲ γυναῖκα ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ
 εἰσερχομένη. Non oportet mulierem ad altare ingredi.
 Cur hoc factum, explicat Matthæus Blastares
 Synt. Alph. lit. γ. cap. 22. ἐκβέβληται ὡς φασί
 πινες ὅτι πρὸς τῶν ἐμμελῶν ἀπεργάρετον ῥυσιν. Eji-

ciuntur autem, ut nonnulli dicunt, propter involuntarium menstruorum fluxum, Pand. Can. T. II. P. II. f. 85. Sed olim altari iis non fuisse interdictum, idem l. c. observat, cum ait: ἡ μὲν. τὸ ἐν λαοδικείᾳ συνόδῳ κεινῶν, εἰσιτητὸν εἶναι γυναιξὶ τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, τὸ ἀπόπτων ἡγεῖται· εἰ καὶ πρῶτον ὡς αἰνέμασθον καὶ ταύταις. Canon 44. Synod. Laodicen. absurdum ducit, ut mulier ad sacrum altare introeat; quavis id olim iis permissum erat, Pandect. Can. T. II. Part. II. f. 85. & alio loco (nempe cap. XI. ejusdem literæ γ.) id probat testimonio quodam Gregorii Nazianzeni. Sic enim scribit: ἀλλὰ βατὸν μὲν εἶναι καὶ γυναιξὶ τὸ ἅγιον θυσιαστήριον, ἐκ πολλῶν μὲν ὅτι καὶ ἄλλων κατασχευάσμευ, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς Ἰπταφίς λόγου, ὃν Ἰπὶ τῇ ἀδελφῇ ὁ μέγας γρηγόριος ὁ θεολόγος πεποίηκε. Quod autem mulieribus ad S. altare accedere licitum erat, ex multis aliis conjicere licet, & potissimum ex funebri oratione, quam in sororem M. Gregorius Theologus habuit. Pandect. Can. T. II. Part. II. f. 71. Gorgoniam intelligit, de quâ vide, quæ ex Nazianzeno supra allata c. II. § 33. & cap. VIII. §. 11. Recentiores etiam Græci tempore Balsamonis non ubique morem veterum observarunt, sed alicubi omnibus promiscue ad altare venire permiserunt. Miratur id Balsamon, & quæ ejus ratio sit, nescire se fatetur. ὅπως ἂν, inquit, εἰς τὸ θεῖον ἄδυτον τὸ πεινόμεν νὰς τὸ κυρίως ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὸ ἐν χαλκῇ ἀκωλύτως εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς, αἰνοῶ. Quomodo ergo in divinum adyeum incluet templi Domini nostri Ἰησοῦ Χριστοῦ, quod est in Chalce, quicum-

quicumq; vult, citra ullum impedimentum ingreditur, ignoro. Schol. in can. 69. Concil. VI. Trullan. Pandect. Can. T.I.f. 239.

VI. Quod ad *Latinos* attinet, Laicis patefecisse video altaria, quum dona sacra offerenda erant; non vero quum Eucharistia distribuenda fuit. Docet id exemplo suo Imperator Theodosius, suoque firmat testimonio Ambrosius, Mediolanensis Episcopus. Cum enim ille actâ ob Thessalonicensium cædem pœnitentiâ, in Ecclesiam Mediolanensem tandem admissus esset, suaque ad sacram mensam munera attulisset, intra cancellos altaris substitit more suo. At Ambrosius ferre id nolebat: itaque ex eo primum quærere, num quid vellet? deinde, cum respondisset Imperator, expectare se communionem divinorum mysteriorum, hæc ei per primarium Diaconum nunciare: *Interiora, Imperator, solis sacerdotibus patent, reliquis verò omnibus inaccessa sunt: proinde exi & cum aliis assiste. Nam purpura Imperatores, non sacerdotes facit. Quid Imperator? mirabile dictu, æquo animo cuncta ferre, audaciæ suspicionem à se amoliri, morem Constantinopolitanum excusare, denique gratias agere.* Reversus etiam Constantino-
polin, eundem ibi morem observare, oblatisque ad sacrum altare muneribus; statim exire. Quod cum Nectarius aliquando vidisset, quæsi-
vit ex Imperatore, cur non intus mansisset?
Cui Imperator: *Vix, inquit, cum gemitu perdidici*
discrimen inter Imperatorem & sacerdotem. Narrat

hæc *Theodoricus* Hist. Eccles. lib. V. cap. XVIII. f. 343. *Sozomenus* addit, Ambrosium tunc primum Imperatori locum assignasse ante cancellos, cum ante intra ipsa altaris septa sedere solitus fuisset. Nec ipsum tantum Theodosium, sed ejus etiam successores id ratum habuisse, Hist. Eccles. lib. VII. cap. XXIV. f. 103. Nec tamen oblationum tantum tempore altare Imperatori patuisse puto, sed etiam aliis. Idque ut ita mihi persuadeam, ipse facit *Ambrosius*, quum in solempni oratione super obitu Theodosii Imp. quadragesimo post die habitâ, Honorium ejus filium sanctis adstitisse dicit altaribus. Sic habent verba: *Ejus ergo Principis & proximè conclamavimus obitum & nunc quadragesimum celebramus, assistente sacris altaribus Honorio Principe: qui sicut S. Joseph patri suo Jacob quadraginta diebus bu-mationis officia detulit, ita & hic Theodosio Patri justè persolvit.* Tom. III. Oper. f. 47. Neque verò Imperatori tantum, sed aliis quoque permissum, accedere ad altare, & offerre dona. In Carthaginensi Ecclesia moris erat, ut sanitati restituti cum Episcopo irent ad altare & offerrent. Sic *Victor Uticens.* lib. III. Persecut. Afr. Tom. I. Orthodox. f. 814. narrat historiam de quodam cæco, cui DEUS per Eugenium Episcopum restituit visum. Quo facto it ad altare cum Eugenio, sicut mos est, qui fuerat cæcus, suæ salutis oblationem Domino redditurus, quam Episcopus accipiens altari imposuit.

VII. Perpetuum autem id non fuisse, ut Laici altaria ingrederentur, sua dona allatori. ex Ordine Romano docet *Bona rer. Liturg. lib. II. cap. IX. p. 708.* Ibi enim in secundâ Missæ descriptione, quæ Patrum occidentalium est, hæc leguntur: *Pontifex, dum cantatur offertorium, à Presbytero & Archidiacono ad locum, ubi oblationes à fidelibus Laicis, sive viris sive feminis offeruntur, easdem accepturus ducatur.* Et in tertiâ, quæ Romanæ Ecclesiæ est: *Pontifex descendit ad Senatorium & suscipit oblationes principum.* Et deinde: *Pontifex antequam transeat in partem mulierum, descendit ante Confessionem & suscipit oblatas primicerii defensorum.* Idem confirmat Capitulare Caroli M. lib. V. cap. 219. quo sancit, ut per omnes dies dominicos oblationes DEO offerant, & ut ipsa oblatio foris septa altaris recipiatur. Heraldus etiam Turo-nensis Archiepiscopus Capitul. c. 7. constituit, ut populus extra cancellos stet, ejus oblatio extra cancellos recipiatur. At Theodulphus Aurelianensis in Capitulari suo cap. 6. solas feminas excludit, quas in suis locis stare jubet, & expectare, dum sacerdos ab iis oblationes accipiat. De viris nihil statuit, ex quo colligere est, licuisse iis ad altare accedere cum muneribus suis.

VIII. Tandem admissi viri æque ac feminae sunt. Quod de suo ævo, id est seculo XII. testatur *Ballamon Schol. in Conc. Laodicen. can. 44.* istis verbis: *εις μὲν τοὶ τὰ μέρη τῶν λατίνων ἀνερυθράσως αἱ γυναῖκες ἐν τοῖς θυσιαστηρίοις ὅτε βῶ-
λον ᾤσειρχον.* In Latinorum autem regionibus mulie-

res sine pudore ad altaria, quando volunt, ingrediuntur, Pandect. Can. T. I. f. 474. & in can. 69. Conc. Trullan. VI. πρὸς δὲ γε τῶν λατίνων μαρτυρῶν, ὅτι & μόνον λαϊκοὶ ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες εἰς τὸ ἅγιον βῆμα εἰσέρχονται καὶ καθίστανται, ἱεραρχῶν πολλάκις καὶ τῶν ἱερουργούντων. De Latinis autem audio, quod non solum viri Laici, sed & mulieres in sanctum tribunal ingrediuntur & sedent, stantibus saepe iis, qui sacrificant. Pandect. Can. Tom. I. fol. 239.

CAPUT XXI.

DE

COGNATIS MENSÆ SACRÆ.

I. Tumuli sanctorum loco altarium interdum fuerunt.	IV. Αντιμίνσια quid fuerint, explicatur.
II. Item manus Diaconorum.	V. his non opus fuit, ubi mensæ consecratæ erant.
III. Αντιμίνσια Græcorum. Utrum vox hæc per α an per η scribenda, Ejus etymon.	VI. Ritus consecrandi illa, ex Euchologio Græcorum traditur.

§. I.

Adjuncta excipiunt COGNATA. Neque enim semper veteres, antiqui inprimis, sacram Eucharistiam celebraturi habuere mensas vel altaria, sed interdum aliud quid, pro loco atque tempore. Quicquid igitur vice altaris iis fuit, id hoc ipso cognationem quandam cum altaribus consecutum est, adeoque meritò ad cognata eorum refertur. Ejusmodi fuerunt *tumuli Sanctorum*, Martyrum inprimis, super quibus in coemeteriis sacram administrasse Eucharistiam, admodum probabile est. Vide, quæ supra dixi cap. XV. quid enim attinet ea hic repetere?

II. *Manus quoque Diaconorum interdum pro altari fuerunt.* Ita enim usus illis ipse *Theodorus* est, ut testatur in historia SS. Patrum, & quidem in vita Maris. *Cam, inquit, longo tempore desiderasset (Maris) videre offerri spirituale & mysticum sacrificium, rogavit, ut divini doni illic fieret oblatio. Ego vero lubenter parui: & jussi sacra vasa afferri, pagus enim baud longe aberat: & pro altaris usus Diaconorum manibus, mysticum, divinum & salutare obtuli sacrificium.* Tom II. Oper. f. 454.

III. Posterioribus seculis inventa in Ecclesiâ Græca *Αντιμύστια* sunt, quorum rationem paucis explicare visum est. Primò autem vocem considerabimus, cujus scriptio sollicitum

habuit *Constantinum Cabasilam* Dyrrachii Archiepiscopum. Is enim dubitavit, utrum per ἰσὴ ἀντιμίνσια, an per ἡτὰ ἀντιμίνσια scribendum esset: ideoque hanc quæstionem solvendam proposuit *Jobanni Citri* Episcopo, qui ad illam etiam respondit in *Jur. Græc. Rom. I, 5. p. 331.* bene, an malè, jam non dijudicabimus. In originem tantum inquiremus. *Jobannes I. c.* hanc affert: ἡ προσηγορία ἣ αὕτη πρὸς τὰς ἀντιμίνσιας, ἡ καὶ ἡ ἐλλείψας μὲν τὸ καὶ ἐν δηλονότι, καὶ ἣ πρὸς ἰταλικὴν γλῶσσαν τὸ πεπραγματεύμενοι οἱ ὑποπιοῖς ἐδεσόν· καὶ τὰ τοῦ γὰρ καὶ τὰ ἐν ταῖς τραπέζαις ἐφαπλάμενα ὀνόματα μινσαλία λέγονται, ὡς πρὸς κόσμον τῆς τραπέζης καὶ τῶν μίνσεων τιμήματα καὶ κοινολεξία καὶ ἀντιμίνσια λέγονται, ὡς περ ἐν τῇ ἱμαλίσμοις τὰ ἀντίπανα καὶ ὅσα ἐκ τῆς καὶ αἰσχυρῆς ἐνεργείας πρὸς τὴν αὐτὴν ἐν ταῖς προσηγορίαις εἰλήχασιν. *Appellatio autem ipsa deducitur à mensa, quod secundum Græcos significat canistrum, & secundum Italicam linguam præparatum à coquis edulium. Hæc enim ratione & in mensis explicata mappa, mensalia dicuntur, adornatum puta à mensæ minforumque, hoc est, ferculorum posita. Vulgari autem sermone Antiminsia dicuntur, ut in vestimentis Antipana, & quæcumque à vi flexionis talem in his appellationem sortita sunt. Nobis videtur ista vox origine partim Græca, partim Latina, ex ἀντὶ & Mensa composita, ita ut ἀντιμίνσια sint ἀντὶ τῶν μίνσεων hoc est, pro mensis seu mensarum loco posita, sive mensarum vicaria. Id quod etiam sensisse videtur *Balsamon* not. in *Concil. Nicæn. II. can. VII.* quum ait: ἀπὸ τῶν τῶν*

τὰς καὶ ἀντιμίνσια ἐκλήθησαν, ἢ διὰ τὴν ἀντιπείσωπα καὶ ἀντί-
τυπα τῶν πολλῶν βιβάτων μίνσων τῶν καταρτίζοντων τὴν
ἀγίαν δεσπολικὴν τραπέζαν. Propterea ἑ ἀντιμίνσια
appellata sunt, quod multas ejusmodi mensas exprimant
ἑ referant, quæ sanctam Dominicam mensam perfici-
unt, Tom. I. Pandect. Can. f. 297.

IV Erant autem ἀντιμίνσια PANNI, AL-
TARIUM RITU ET VICE CONSECRATI,
QUIBUS STRATÆ MENSÆ REDDEREN-
TUR SACRÆ AD S. EUCHARISTIAM
CELEBRANDAM. Nimirum Græci, recen-
tiores imprimis, templum consecraturi sole-
bant pannum humi sternere, sanctæque mensæ
modo dedicatæ circumvolve, eundemque
postea in multas partes scissum inter sacerdotes
distribuere, ut ipsi mensas, ubi sacra mysteria
celebraturi erant, illis sternerent. Tradit hæc
quidam Bellæ Episcopus in Jur. Græc. Rom. l. III.
p. 239. Ἀντιμίνσια, inquit, ἵσμεν γινόμενα, ἐπὶ τὸν ὁ δε-
ξιερῶς δι' ἐαυτὸν ἐνεργήσῃ τὸ ἐγκαινισμὸν, καὶ ἐκ τῶν πάντων
ἑ ὑποσπώσεντ' ἑ καὶ περικλήσαντες τὴν τραπέζαν, εἰς
βραχέα τεμνομένης, καὶ γραφομένης τοῖς ἱερεῦσι διδοῦσιν.
*Antiminsia fieri noscimus, cum Pontifex per seipsum dedi-
cationem templi perfecit; eaq; è strato panno, sacrā men-
sam involvente in frusta dissecto ἑ depicto, sacerdoti-
bus distribui. Et Balsamon not. in can. XXXI.
Concil. VI. Trullan. his verbis: Διὰ τὰς δὲ ὡς
ἔοικεν ἐπενοήθησαν καὶ τὰ ἀντιμίνσια, καὶ γίνονται
ἐξ τῶν καὶ χώραν δεξιερῶν καθ' ὃν καθρὸν ποιῶ-
σιν ἐνθρονισμὸν ἐκκλησίας, ἐφ' ᾧ ἴδεσθαι αὐτὰ εἰς τὰς
ἀγίας τραπέζας τῶν εὐκτηρίων. Propterea, ut est
Ee 5 verifi-*

verisimile, excogitata sunt Αντιμύνσια, & fiunt à re-
gionis antistibus, quo tempore faciunt Ecclesie intro-
nizationem, ut ponantur ea supra sanctas mensas ora-
toriorum.

V. Cum igitur αντιμύνσια vice mensarum
sacrarum sive altarium essent, facile intelligitur,
opus non fuisse istis, ubi mensæ consecratae s. al-
taria erant. Id quod etiam Manuel Patriarcha
Constantinopolitanus docuit in Jur. Gr. Rom.
lib. III. p. 239. 240. τὰ αντιμύνσια ὅτε εἰς παύσας
ἀνάγκη κείσθαι τὰς ἁγίας τραπέζας, ἀλλ' εἰς αὐτὰς
γνωρμόν ὅτιν εἴτε καθιερώμεθα εἰσὶν, εἴτ' ὅ· τὰ γὰρ
ἀντιμύνσια καθιερώμεθα ἁγίων τραπέζων ὅπον ἐπέ-
χῃσι. καὶ ἐνταῦθα εἰσι γνωρμοὶ καθιερώμεθα τραπέ-
ζαι, & χρεια ἀντιμύνσιων ἐκεῖ. *Antimensia in*
omnibus sanctis mensis poni necesse non est, sed in iis, de
quibus incertum est, consecratae sint nec ne. Nam an-
timensia consecratarum mensarum locum tenent : nec
iis opus est, ubi mensas consecratas esse constat.

VI. Quomodo autem hæc αντιμύνσια
consecrata fuerint, tradit Euchologium
Græcorum his verbis : τῶν ἱερέων ὁππιδέντων τῇ
τραπέζῃ τὰ αντιμύνσια, τέτοις ἐκ τῆς οἰνάνθης τὸ δὲ-
κδν τρίς ὁ ἱερεὺς ὁππυχέει, λεγομένης ψαλμοῦ
ΠΑΝΤΙΕΙΣ ΜΕ ΤΣΣΩΠΩ, ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΙΣΘΗΣΟ-
ΜΑΙ. ΠΛΥΜΕΙΣ ΜΕ, ΚΑΙ ΤΠΕΡ ΧΙΟΝΑ ΛΕΥ-
ΚΑΝΘΗΣΟΜΑΙ τὸ δὲ ὅ τρίτον εἰπὼν ὁππσευάππει καὶ πὲ
ἐξῆς ὁ ψαλμοῦ. καὶ δοξαζὼν λέγει. ΕΥΛΟΓΗΤΟΣ Ο
ΘΕΟΣ ΗΜΩΝ, ΠΑΝΤΟΤΕ, ΝΥΝ, ΚΑΙ ΑΕΙ, ΚΑΙ
ΕΙΣ

ΙΣ ΤΟΥΤΣ ΑΙΩΝΑΣ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ, ΑΜΗΝ.
 ἔτα λαμβάνων τὸ ἀγγεῖον ἔ μεγαλῶ, καὶ τῷ Διακόνῳ
 εἰπὼν ⲉ, ΠΡΟΣΧΩΜΕΝ, ποιεῖ δὲ αὐτῷ στυγρὰς
 ρεῖς, μέσον ἕνα, καὶ ἑκατέρωθεν δύο, λεγομένης
 βαλμῶ. ἸΔΟΥ ΔΗ ΤΙ ΚΑΛΟΝ ἢ ΤΙ ΤΕΡΠΝΟΝ,
 ὡς τέλῶς. καὶ δοξάζοντες λέγει ὁ ἀρχιερεὺς. ΔΟ-
 ΞΑ ΣΟΙ ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ, ΟΤΙ ΕΓΩ ΕΝ ΑΚΑΚΙΑ, ΜΟΤ
 ΕΠΟΡΕΤΘΗΝ. καὶ τῷ Διακόνῳ εἰπὼν ⲉ. ΤΟΤ
 ΚΥΡΙΟΥ ΔΕΗΘΩΜΕΝ. εὐχεταὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἕτως,
 ΚΥΡΙΕ ΤΟΤ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΓΗΣ &c. εἰ-
 πε λέγει ὁ ἱερεὺς. ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΣΙΝ. ὁ Διακόνος ⲉ.
 ΓΑΣ ΚΕΦΑΛΑΣ ΤΜΩΝ ΤΩ ΚΥΡΙΩ, ΚΛΙΝΑΤΕ.
 καὶ ὁ ἀρχιερεὺς λέγει πάλιν ὁ Χλὴ. ΕΥΧΑΡΙΣΤΟΥ-
 ΜΕΝ ΣΕ, ΚΥΡΙΕ &c. εἰτα περὶ σαρομδίων τῷ λψαύων, καὶ
 ἐμβαλλομδίων τῇ κηρομασίχῃ, ἵπτι χέει τὰς τρεῖς ὁ ἱερεὺς
 μέτρον καὶ ἐν θύμῳ ⲉ αὐτὰ ἔπαθεν ἔ ἀντιμινσίῃ
 ἐν τῇ ἐπιμασείχῃ θήκῃ, καὶ ἀσφαλισάμην ⲉ κα-
 λῶς, εὐχεταὶ πάλιν ὁ Χλὴ πάλιν. ΤΟΤ ΚΥΡΙΟΥ
 ΔΕΗΘΩΜΕΝ. ΚΥΡΙΕ Ο ΘΕΟΣ ΗΜΩΝ &c. καὶ
 ὁ Χλὴς ψάλλεται ἡ θεία λειτουργία. *Postquam sacer-*
dotes mensæ imposuerunt ἀντιμίνχια, sacerdos ex flore
vitis, quantum satis est, ter iis superfundit, dicto Psal-
mo: ASPERGES ME HYSSOPO, ET MUNDABOR:
LAVABIS ME, ET SUPRA NIVEM DEALBA-
BOR. Hoc ubi ter dixit, addit reliqua illius Psal-
mi, ἔ glorificans ait: BENEDICTUS DEUS NO-
STER, NUNC ET SEMPER, ET IN SECULA SE-
CULORUM, AMEN. Deinde accipit vas magni un-
guenti, ἔ Diacono dicente, AFFUNDAMUS, (AT-
TENDAMUS) facit per illud tres cruces, unam in
medio,

medio, & utrinq; duas, recitato Psalmo: ECCE QUAM BONUM ET QUAM JUCUNDUM, usque ad finem. Tum Pontifex infit: GLORIA TIBI SANCTA TRINITAS, DEUS NOSTER IN SECULA. Deinde thuribulum datur Pontifici, qui odores incendit atq; hæc ait: JUDICA ME DOMINE, QUONIAM EGO IN INNOCENTIA AMBULAVI. Et Diacono dicente DOMINUM VENEREMUR, ipse Pontifex precatur hunc in modum: DOMINE COELI ET TERRÆ &c. Postea dicit Sacerdos: PAX OMNIBUS. Diaconus: CAPITA VESTRA DOMINO INCLINATE. Et Pontifex recitat has preces: GRATIAS AGIMUS TIBI DOMINE &c. Deinde adductis reliquiis & inclusis Ceromasticæ, infundit sacerdos iis unguentum & postquam illas posuit post Antimensium in thecâ in hunc usum factâ, & probe munivit, has recitat preces: DOMINUM VENEREMUR. DOMINE DEUS NOSTER &c. & statim celebratur divina Liturgia, Vide Beveregii notas in Can. Concil. Trull. 31. f. 132, 133. Jacob. Goar Eucholog. Græc. pag. 648. Isaaci Haberti Archieraticon p. 657. Joan. Meursium in Glossario Græco Barbaro, voc. ἀντιμυσίων pag. 32. seqq. Job. Casp. Suiceri Thesaurum Ecclesiasticum eâdem voce, fol. 377. seqq.

CAPUT XXII.

DE

VIOLATIONE ALTARIUM.

I. Connexio capitis cum superioribus. Dissentanea recensentur.	IV. Ethnici principes altarium hostes.
II. Violari altaria quot modis dicantur.	V. Reformatorum & Donatistarum in violatione altarium similitudo.
III. Altaria violata vel ex parte, vel ex toto à Donatistis.	

§. I.

Actenus ea expedivimus, quæ altaribus consentanea fuere. Nunc, quæ dissentanea sunt, contemplabimur. Ejusmodi sunt, *violatio altarium, & abusus, altaria item Hæreticorum & gentilium.* Omnia enim hæc pugnant cum altaribus Christianorum orthodoxorum. De *violatione* primo loco.

II. *Violari* autem dicuntur altaria duobus modis: primo *intrinsecus & directe*, quatenus vis infertur ipsis altaribus, eorumque materia corrumpitur aut destruitur; deinde *extrinsecus & indirecte*,

directe, quatenus vis infertur iis, qui sunt ad altare, cujusmodi sunt ipsi ministri & supplices, & tales alii. De posteriori modo verba jam supra fecimus, cum profanationem altarium, consecratione eorundem contrariam, explicaremus cap. XI. Priorem ergo nunc considerabimus, quam poterimus brevissime.

III. Violata autem reperio altaria vel *ex parte*, vel *ex toto*. Ex parte, raso exteriori & supremâ illorum superficie. Ex toto, fractis tabulis, ipsove fundamento disiecto. Uterque modus Donatistis familiaris erat. Hi enim altaria Catholicorum, quæ non removebant, vel radebant, vel frangebant: quod inquinari putabant omne, quicquid attigissent Catholici. De utroque Optatus Milevitanus luculenta reliquit testimonia, in primis lib. VI. quem ita orditur p. 163. *Indubitanter & liquido demonstratum est, in divinis sacramentis quid nefarie feceritis. Jam illa ostendenda sunt, quæ crudeliter ac stulte vos fecisse negare minimè poteritis. Quid enim est tam sacrilegum, quàm altaria DEI, in quibus vos aliquando obtulistis FRANGERE, RADERE, remove?* in quibus vota populi, & membra Christi portata sunt: quo DEUS omnipotens invocatus sit: quo postulatus descendit Spiritus S.: unde à multis pignus salutis eterne, & tutela fidei, & spes resurrectionis accepta est? Altaria, inquam, in quibus fraternitatis munera non jussit Salvator poni, nisi quæ essent de pace condita. Depone, inquit, munus tuum ante altare, & prius concorda cum fratre tuo, ut possit pro

se sacerdos offerre. Quid est enim altare, nisi sedes
& corporis & sanguinis Christi? Hæc omnia furor vester
aut RASIT aut FREGIT aut removit. Hoc igitur
inexpiabile nefas, si de aliqua ratione descendit, uno
modo fieri debuit. Sed, ut æstimo, alio loco copia li-
gnorum FRANGI jussit; alio, ut altaria RADEREN-
TUR, lignorum inopia imperavit; ut removerentur, ex
parte verecundia jussit: ubiq; tamen nefas est, dum
tante rei manus sacrilegas & impias intulistis. Quid
perditorum referam conductam multitudinem, & vi-
num in mercedem sceleris datum? quod ut immundo
ore sacrilegis haustibus biberetur, calida de FRAGMEN-
TIS ALTARUM facta est. Si livoris judicio nos vobis
sordidi videbamus; quid vobis fecerat DEUS, qui illic
invocari consueverat? quid vos offenderat Christus, cu-
jus illic per certa momenta corpus & sanguis habitat?
quid vos etiam offendistis vos ipsi, ut illa altaria
FRANGERETIS, in quibus ante nos per longa tempo-
rum spacia sancte, ut arbitramini, obtulistis? Dum
impie persequimini manus nostras illic, ubi corpus Chri-
sti habitabat, feristis & vestras. Et postea p. 165.
Inter hæc omnia vel altaribus parceretis. Cur vota &
desideria hominum cum ipsis altaribus CONFREGI-
STIS? Illic ad aures DEI ascendere populi solebat ora-
tio. Cur concidistis precibus viam? & ne ad DEUM
supplicatio de more solito ascensum haberet, impia ma-
nu quodammodo scalam subducere laborastis? Et rur-
sus p. 167. Ergo & FREGISSE vos, & RASISSE
constat altaria. Quid est, quod in hac re subito vester
quasi languere visus est furor? videmus enim vos post-
ea mutasse consilium, & altaria à vobis jam non fran-
gi,

gi, sed *RADI* tantummodo, aut removeri. Idem lib. II. pag. 67. Quid iniquius, quam exorcizare Spiritum S. altaria *FRANGERE*: Eucharistiam animalibus projicere? Augustinus etiam altaris à Donatistis fracti facit mentionem epist. L. Tom. II. Oper. f. 220. his verbis: *Supra dictum* quippe Episcopum Vagiensem (Maximianum) quoniam apud ordinarium judicem dicta inter partes sententia, obtinuerat basilicam, quam illi (Donatistæ) cum catholica esset invaserunt, stantem ad altare irruentes horrendo impetu & furore crudeli, fustibus & hujuscemoditelis, lignis denique ejusdem altaris *EFFRACTIS* immaniter ceciderunt, pugione etiam percusserunt in inguine. Quod idem repetit lib. III. contra Crecon. Grammat. Tom. VII. Oper. f. 26.

IV. Pertinent huc quoque hostes Christianorum, Ethnici Reges Principesque, qui sacras illorum ædes destruxerunt. Cujusmodi inter plurimos alios fuit Imperator Diocletianus, de quo Eusebius hæc prodidit: *ἐτὸν δὲ ἐννεακαιδέκατον τὸ διοκλητιανῆ βασιλείας ὄντων μὲν. λέγοιτο δ' αὖν ἐτὸν μάρτυρ. καὶ ῥωμαίους, ἐν ᾧ τὸ σωτηρίας πάθους εὐορτῆς εἰσελαυνέσης, ἠπλώτο πανταχόσε βασιλικά θρόνα, τὰς μὲν ἐκκλησίας εἰς ἑδάδοι φέρειν.* Agebatur annus decimus nonus Imperii Diocletiani, mensis Dystros, qui Romanus Martius est, in quo Dominice passionis festo appropinquante, passim imperialia edicta proposita sunt, quibus præcipiebatur, ut Ecclesie ad pavimentum usque destruerentur, Hist. Eccl. lib. VIII. cap. II. f. 84. b. id quod etiam factum, ut ibidem narratur. De Sapore Persarum

farum Rege idem refert *Sozomenus* Hist. Eccl. lib. II. cap. VI. f. 24. b. quod nempe præceperit τὰς ἐκκλησίας κατασκαφῆναι Ecclesias dirui. Dirutis ædibus, quis parsum credat altaribus seu mensis sacris?

V. Quæ *Reformatorum* quorundam hoc seculo ratio fuerit, in confesso est. Non tam ovum ovo simile, quàm illi Donatistis sunt. Nam perinde ut illi altaria Catholicorum, sive, ut vocant, Lutheranorum, quibus olim usi Pontificii fuerant, diruerunt, substitutis mensis ligneis. Factum id cum alibi, tum imprimis in Anhaltinatu est: repugnantibus graviter orthodoxis Theologis. Sed de hoc alio loco commodius plura dicentur.

CAPUT XXIII.

DE

ABUSU ALTARIUM.

I. Abusu ut omnia, ita & altaria corrupta.	abusibus annumeratur.
II. Altaria in Africa temere excitata improbantur.	V. Invocatio Sanctorum apud altare rejicitur.
III. Nudatio altarium vindictæ causa damnatur.	Origo ejusdem.
IV. Oblatio casei ad altare	IV. Abusus altaris in sacrificio Missæ.

§. I.

Nihil tam sanctum unquam fuit, quod non abusu profanare prava tentarint ingenia. Ipso verbo DEI bone DEUS! quam abusi inde ab initio Hæretici sunt, magi item & scelerati alii! De Sacramentorum abulibus vel sola religio Pontificia testetur. Noti in vulgus sunt. Quid mirum igitur altaribus etiam olim accidisse, quod aliis rebus sanctis, quod sacramentis, quod ipsi verbo divino?

II. In Africa somniis & inanibus vanorum quorundam hominum revelationibus excitabantur altaria, per agros & vias, tanquam monumenta martyrum, cum eorum nihil ibi esset, eaque à supersticiosa plebe frequentabantur. Quod cum intelligerent Ecclesiarum præfecti, ægerrimè id tulerunt & improbarunt, vetuerunt etiam canone 14. Concilii Carthaginensis IV. inserto Codici Canonum Ecclesiæ Africanæ ap. Justell. f. 370. Neque id immerito. Abusus enim erat, non usus. Fac enim nihil vitii habere ædificationem altaris super corpore Martyris in sacrâ æde: at certè per agros & vias excitare altaria; deinde eadem excitare tanquam monumenta martyrum, cum nullius martyris corpus aut reliquiarum quicquam ibi reperiatur; tum superstitione ea frequentare; denique defendere etiam adversus ipsos Ecclesiarum præsides, quorum

rum voluntati hîc obtemperandum erat: hæc certè talia sunt, ut excusari nullo modo, nec ad legitimum altarium usum referri possint.

III. Non minor abusus, *nudatio altarium* ad expetendam sanctorum vindictam erat, quæ seculo in primis septimo invaluerat. Solebant enim tum homines vindictæ cupidi nudare altaria, quasi sanctos invocaturi ad vindictam. Sed & hoc probitum postea est in Concilio Toletano XIII. tempore Leonis II. & Constantini Pogon. Imp. A. C. 683. habito, & quidem canone VII. qui ita habet: *Si illi vae incurrunt, qui negligenter opus Domini faciunt, quod supplicium merebuntur, qui divinæ servitutis cultum, malitia intercedente, ab altaribus Christi subducunt? illos dicimus, qui obstinata mentis dolositate confusi, cum aliqua eos molestia fraternalium jurgiorum pupugerit, insanâ illicò temeritate abrepti, altaria nudantes, sacratis vestibus exuunt, luminaria subtrahunt, ac divinorum sacrificiorum cultum, malitia intercedente, subducunt. Et quod in hominibus se vindicare non possunt, injuriam DEO (quod pejus est) inferunt. Unde si hujusmodi pro fraterno odio homicidæ reatu adstringitur, pro contemptu divino quid pænæ merebitur? Et enim juxta quod divinus sermo increpat: Si peccaverit vir in virum, placari potest DEUS: Si quis autem peccaverit in DEUM, quis pro eo rogaturus est? Facile ergo talium sacerdotum excessibus illa Domini sententia coaptabitur, quâ malitia percutitur sacerdos. Dicit enim: Honorificantes me honorificabo; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Quicumq; ergo sa-*

Ff 2 cerdo-

cerdotum vel ministrorum, deinceps causa cujuslibet doloris vel amaritudinis permotus, aut altare divinum vel vestibus sacratis exuere præsumserit, aut qualibet aliâ lugubri veste accinxerit; seu etiam si consuetæ luminariorum sacrorum obsequia de templo DEI subtraxerit, vel exstingui præceperit, aut quodcunq; lugubritatis in templo DEI induxerit, atque (quod pejus est) occasionem nutrierit, unde de templis Domini aut officia consuetæ defint, aut oblatio singularis sacrificii videatur in aliquo defraudari; Si eum antea veræ penitentiæ coram Metropolitano satisfactio non purgaverit, ignobilitati perpetuæ mancipatus, juxta superiorem sententiam Domini, & loci sui dignitate se noverit & honore privari. Illis procul dubio personis ab hac ultionis sententiâ separatis, quæ aut contaminationem sacrorum ordinum, vel subversionem sanctæ fidei metuentes, aut hostilitatem vel obsidionem perferentes, seu etiam divinorum judiciorum sententiam, metuentes, tale fecisse contigerit: in quorum facto plus humilitas, quam DEUS placetur, quàm interni laboris dolositas declaratur, Tom. XVII, Concil. edit. Paris. f. 30. 31. Citat hunc canonem Baronius Annal. Tom. VIII. ad A.C. 683. n. XXIV. f. 638. & hæc addit: Prodiisse sciendum est ejusmodi prævum usum ex sanctorum exemplis male acceptis: quod enim illi divini spiritus impulsu interdum zelo divino æstuantes fecisse leguntur, isti amaritudine animi in vindictam fratrum perperam usurpabant. Dictumq; est namq; superiori tomo ex Gregor. Turonens. de SS. Episcopis, quod adversus potentiores bona Ecclesiæ invadentes eo modo solerent excitare sanctos illos, quorum essent ablata bona,

bona, post alia remedia frustra tentata: accidebatque ut propediem vindicta divinitus immissa pertingeret delinquentem. Quod verò semel aut iterum viri sancti fecissent magna ex causâ, nec nisi divino impellente Spiritu, isti passim ad privatam injuriam vindicandam impie usurpabant: Quod ne amplius quis tentare præsumeret, Patres sancito canone vetuerunt. Hæc ille. Quæ an ad excusandum abusum valeant, alii viderint.

IV. Præterea ad abusum altarium pertinet oblatio casei ad altare, facta ab Artotyritis, unde & nomen isti consecuti sunt. Quippe offerebant panem & caseum, dicentes, à primis hominibus oblationes de fructibus terræ & ovium fuisse celebratas, teste Augustino lib. de Hæres. cap. 28. Tom. VI. Oper. f. 18. sive, ut Epiphanius loquitur, ἐν τοῖς αὐτοῦ μυστηρίοις in mysteriis suis apposuerunt panem & caseum, hæres. XLIX. f. 182. At nec altaria eum ob finem sunt exstructa aut extrui debuerunt; nec ejusmodi quid ad altare offerre, fas fuit. Hæc Hebræi caseos DEO obtulerunt; nec, si obtulissent, idem faciendum Christianis in N. T. fuisset, abrogatis jam cerimoniis Leviticis. Abusus igitur altarium fuit, non verus usus.

V. Idem dicendum de invocatione sanctorum apud altare. Quæ quando cœperit, difficile dictum est. Sub finem Seculi IV. cum jam essent, qui privatim sanctos invocarent, nescio quâ superstitione imbuti, fuisse etiam quosdam credibile est, qui ejusmodi preces sacris publi-

cis admiscerent. Hinc enim Concilium Hipponense (vulgo hoc ad Carthaginense III. referunt) can. 25. cavit, ne privatae & novae formulae precationum temere usurparentur, sed apud altare semper ad Patrem oratio dirigeretur. Sic habent verba: *Ute nemo in precibus vel Patrem pro filio, vel filium pro patre nominet. Et cum altari assistitur, semper ad Patrem dirigatur oratio.* Et quicumque suas preces aliunde describit, non eis utatur, nisi prius eas cum instructioribus fratribus contulerit, Tom. III. Concil. Illustr. p. 360. In codice Canonum Ecclesiae Africanæ n. CIII. præmisso ejusdem canonis argumento: *De precibus ad altare dicendis, hæc subjiciuntur verba: Placuit etiam hoc, ut preces, quæ probatae fuerint in Concilio, sive præfationes, sive commendationes, seu manus impositiones, ab omnibus celebrentur, nec alia omnino contra fidem præferantur, sed quaecunque à prudentioribus fuerint collectæ, dicantur,* Tom. I. Bibl. Justelli f. 386. Cum igitur hic prohibitum fuerit, ne preces contra fidem ad altare recitarentur, & præceptum contra, ut semper ad Deum Patrem oratio dirigeretur, videntur omnino quidam interdum ad altare alium, quam Deum Patrem precibus veneratos, idque contra fidem fuisse. Sequenti seculo. quod quintum fuit à Christo nato, Petrus *κρυπτός* Fullo existit, qui primus autor fuit, ut publicis Ecclesiae precibus invocatio Sanctorum insereretur. Nicephorus enim lib. XV. cap. 28. f. 983. scribit, eum inter alia & hoc invenisse, ut in omni precatione *ΔΕΙ* genitrix nominaretur, & divinum ejus

nomen invocaretur. Si in omni precatione; ergo etiam in eâ, quæ ad altare fiebat. Petrum hunc sceleratum vitæque pariter ac doctrinæ infamem, secuti postea Pontifices Romani sunt: etsi id fecisse videri nolunt, sed ad alios potius provocant. Ex his *Gregorius M.* cum alias ceremonias instituisse, tum publicis etiam ecclesiæ supplicationibus, quas *Λιτανείας* Græci vocant, Sanctorum invocationem adjecisse fertur, ac nominatim illud carmen: *S. Maria ora pro nobis*, teste *Hermanno Gigante* in florib. Temp. ap. *Hospin.* de Templo lib. II. f. 302. Successores deinde ejus alii alios addiderunt Sanctos, ut *Baleus* in vitâ Honorii I. testatur. Atque inde nata tandem illa SS. invocatio est, quâ Pontificiorum adhuc altaria personant. Nobis jam non placet, pluribus de ea agere. Offeretur locus, quo commodius talia tractare possimus. Vide interim de ortu & progressu hujus invocationis, eruditè differentem è nostris magnum illum *Chemnitium* Exam. Conc. Trid. part. III. de Invoc. Sanct. f. 624. seqq. è Reformatis, *Philippum Mornæum* de S. Eucharest. lib. III. cap. XVII. p. 1215. seqq. & *Gerard. Joan Voss.* Thes. Histor. & Theol. disp. X. & XI. De futilitate & impietate ejusdem, præter eos, quos modo laudavi, legere juvat *Gerhard.* Conf. Cath. lib. II. Part. II. art. X. c. II. p. 549. seqq. *Schroder.* Apodix. VI. p. 203. seqq.

VI. Accedit his, tanquam cumulus, *Misse sacrificium*, quod Pontifices Romani excogitarunt,

tarunt, cum id antiquitas orthodoxa prorsus ignoraret. Atque hoc ut conjunctum cum horrendis erroribus est, ita ad illud faciendum abusos eos fuisse altaribus, nemo orthodoxorum dubitare potest. Sed de hoc, & id genus aliis abusibus, quibus Pontificii altaria contaminarunt, alio loco plura dicemur, volente DEO.

CAPUT XXIV.

DE

ALTARIBUS HÆRETI-
CORUM.

I.	Quænam altaria Hæreticorum hinc intelligantur.	VII.	Altera ratio. Apud mentes Reformatorum non editur corpus nec bibitur sanguis Christi.
II.	Aræ Carpocratianorum. Eorundem errores.		
III.	Armeniorum altaria quantum distent à mensis Catholicorum.	VIII.	Tertia ratio. Hostiæ veterum. Calvinianorum in eas convitia.
IV.	Ophitarum aræ, Catholicis contrariæ.	IX.	Quarta ratio. Reformati refugiunt nomen altaris.
V.	Pugna inter Donatistarum & Catholicorum altaria. Donatistarum errores.	X.	Ratio quinta.
		XI.	Sexta ratio.
		XII.	Septima.
VI.	Nec Reformatorum mensis cum altaribus Christianorum convenit. Prima diversitatis ratio. In illis non est præsens corpus Christi.	XIII.	Octava.
		XIV.	Pugna inter Pontificiorum & Christianorum veterum altaria breviter perstringitur.

§. I.

Non *Mystica* hic intelligimus, sive ipsam hæreticorum doctrinam, quæ altare etiam appellari solet, ut quum dicuntur *altare contra altare erigere*, phrasi Patribus tam Græcis quam Latinis frequentata, de qua supra cap. II. plura. Sed de *corporeis & adspectabilibus* loquimur, quæ instar mensarum sunt, & cum mensis sacris Catholicorum multis modis pugnant. Neque tamen animus est, hic enumerare omnes omnium hæreticorum mensas: hoc enim nimis longum foret, forte etiam non necessarium; cum vix quisquam, cui sanitas est, dubitare possit, omnes hæreticorum aras vel mensas aliquid habere, quod repugnet sanctis orthodoxorum altaribus. Itaque eas tantum in medium afferam, quæ nunc se mihi offerunt, quarumque ex lectione Scriptorum Ecclesiasticorum adhuc in mente meâ hæret memoria. Cujusmodi imprimis sunt, *Aræ Carpocratianorum, Armeniorum, Ophitarum, Samosatitarum, Donatistarum*, quibus subjiciam mensas *Calvinianorum, & altaria denique Pontificiorum.*

II. De ARIS CARPOCRATIANORUM luculentum exstat testimonium *Clementis Alexandrini* lib. III. Stromat. f. 428. Verba ita habent: ἔζησε ὃ τὰ πάντα ἐπὶ ἐπιτακείδεια, καὶ

θεός ἐν Σάμῃ τῇ κεφαλαιώει τῇ τμήτῃ· ἐν ᾧ αὐτῷ
 ἱερὸν ῥυτῶν λίθων, βωμοί, τεμενίη, μυστήριον, ἀποδομα-
 τὴν τε καὶ καθιέρωσις· καὶ συνιστῶντες εἰς τὸ ἱερὸν οἱ κε-
 φαλιῶες καὶ κεφαλαιῶν, ἡμέτερον δόξασι θεῷ καὶ
 ἡμεῖς· ἀπένδοσι τε καὶ ἑωχάνται, καὶ ὕμνοι
 λέγονται. *Vixit autem* (de Epiphane loquitur,
 Carpocratis filio, à quo manavit hæresis Carpo-
 cratianorum) *solum 17. annis, & Sama, quæ est*
est urbs Cephaleniæ, ut Deus est honore affectus. Quo
in loco templum ex ingentibus lapidibus, altaria, delu-
bra, museum edificatum est & consecratum, & cum
est nova luna, convenientes Cephalenei, tempore quo
natus & in Deos relatus est Epiphanes, sacrificant li-
bantque & convivantur & hymnos canunt. Ex his
 intelligi potest, quam contrariæ hæ aræ men-
 sis orthodoxorum fuerint. Erant enim (1) ido-
 lolatricæ: quippe colebatur ad illas Epiphanes,
 tanquam DEUS, sacra etiam ei fiebant, velut
 DEO. At Catholicorum mensæ tales non
 erant. *Nos martyribus nostris, ait S. Augustinus,*
non templa sicut Diis, sed memorias, sicut hominibus
mortuis, quorum apud DEUM vivunt spiritus, fabrica-
mus: nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus
martyribus, sed uni DEO & martyrum & nostro sacri-
ficiū immolamus, de Civ. DEI lib. XXII. cap. X.
 Tom. V. Oper. f. 1355. Deinde (2) Carpo-
 cratianorum aræ erant proprie ita dictæ: fie-
 bant enim in iis sacrificia proprie dicta. Ca-
 tholicorum autem mensæ minus proprie tan-
 tum altaria dicebantur, cum sacrificia propriè
 dicta omni antiquitati puræ ignota, solaque my-
 stica

stica ei cognita essent. Justinus Martyr Dial. cum Tryphon. f. 344. ὅτι μὲν ἐν τῇ εὐχαρί καὶ εὐχαριστίαι ὑπὸ τῶν ἀξίων γινόμεναι, τέλειαι μόναι καὶ ὁμοῦ εἰσι τῷ θεῷ θυσίαι, καὶ αὐτὸς φημι. Ταῦτα γὰρ μόναι καὶ χριστιανοὶ παρέλαβον ποιεῖν, καὶ ἐκ αἰαμνήσεως τῆς τροφῆς αὐτῶν ζηροῦς τε καὶ ἰργῶς, ἐν τῇ καὶ πάθους ὁ πεπονθεὶς δι' αὐτὸν ὁ θεὸς καὶ θεὸς, μέμνηται. Porro supplicationes simul & gratiarum actiones, quæ à dignis peraguntur, solas perfectas esse & DEO caras victimas, ipse quoque affirmaverim. Has vero SOLAS facere Christiani didicerunt, in ipsius etiam alimonie suæ recordatione, aridæ juxta & liquida: in qua & passionis, quam pertulit per ipsum DEUM DEUM, mentio fit. Præterea (3) Carpocratianorum aræ sacræ erant ἀποθεωθεῖντι sive ei, qui Deus factus ab hominibus erat. At mensæ Catholicorum sacræ fuerunt ipsi θεῷ DEO, qui homines fecerat. Augustinus Altare etiam super sanctum corpus Martyris ad DEI bonorem cultumque constructum dicit lib. VIII. de Civ. DEI c. XXVII. Tom. V. Oper. f. 492. Denique (4) ad Carpocratianorum aras assisteabant ministri heterodoxi, docentes Christum esse natum è mare æquæ ac feminâ ad instar aliorum hominum, adeoque merum fuisse hominem, teste Irenæo adv. hæret. lib. I. cap. XXIV. f. 121. Tertulliano de Præscr. adv. Hæret. f. 94. edit. Paris. Epiphanio hæres. XXVII. f. 49. Theodorito Hæret. Fab. lib. I. de Carpocr. Tom. II. Oper. f. 370. Augustino de Hæres. cap. VII. Tom. VII. Oper. f. 14. ejus item animam solam in cœlum fuisse receptam, corpore

pore in terris relicto, *Tertullian. & Iren. ll. cc. & c.* mundum non à DEO, sed à virtutibus nescio quibus esse factum, *Iren. Theodorit. Augustin. ll. cc. it. lib. II. contra advers. legis cap. XII. Tom. VI. f. 640.* nec legem Moſis DEUM habere auctorem, *Augustin. ll. cc.* seipſos vel ipſo Christo præſtantes eſſe *Iren. & Theodorit. ll. cc.* mulieres eſſe oportere communes, morumque turpitudinem eſſe neceſſariam ad obtinendum in cœlo ſuperiori locum *Augustin. de Hæreſ. l. c. Clem. Alex. l. c.* reſurrectionem corporis eſſe nullam *Augustin. l. c.* animas, quæ ſe ſatis voluptatibus non expleverint in primo ſuo corpore, in alia poſtea mitti, ut, quod neglectum, reſarciant, *Theodorit. l. c.* Verum hæc omnia refutabant & exlecrabantur, qui ad Catholicorum altaria ſtabant, ſacerdotes atque miniſtri.

III. Quod ad ARMENIOS attinet, *Nicephorus Calliſtus Hiſt. Eccl. lib. XVIII. cap. LIII. f. 1156.* auctor eſt, oves & boves, Judæorum more immolaſſe. Habuerunt ergo (α) altaria propriè ita dicta, quibus omnino deſtituebantur Chriſtiani orthodoxi. Quod alibi pluribus demonſtrabo. Nec hoc tantum; erant (β) *rogi pecorum* ipſorum altaria. Quibus *Cyprianus Tr. I. contra Demetrian. f. 101.* altaria DEI opponit, qualia Catholicorum Chriſtianorum fuere. Tum (γ) ad illa DEUS colebatur eo modo, quo coli nolebat. Nam ſacrificia externa tantum ad mortem Chriſti uſque durare debebant *Dan. IX, 27.* & per eam poſtea abolita ſunt

sunt Hebr. IX. & X. Conf. *Franzii* Schol. sacrif. disp. X. At orthodoxi Christiani ad altaria DEUM colebant eo modo, quem ipse præscripserat, nempe precibus & hymnis. Denique (d) Armenii sacerdotes & altaris ministri gravissimos fovebant errores, dicentes, DEUM λόγον assumpsisse carnem sine animâ, Pascha more Judæorum adhuc celebrandum, crucem esse baptizandam, & qui sunt id genus errores alii: quos dum recensere vult *Nicephorus* l. c. ipse errat non parum, erroribus annumerans ea, quæ à veritate non recedunt. In quo verò illi errarunt, in eo orthodoxi Christiani rectè senserunt. Ac proinde alii his, alii illis altarium fuisse ministri.

IV. OPHITARIUM ALTARIA sequuntur, de quibus audire juvat *S. Augustinum* de Hæres. cap. XVII. Tom. VI. f. 16. Sic vero ait: *Ophitæ à colubro nominati sunt. Coluber enim Græcè ὄφις dicitur. Hunc autem colubrum, qui decipit Adam & Evam Christum arbitrantur. Sed habent etiam verum colubrum, quem nutriunt, & venerantur, qui & incantante sacerdote egreditur de speluncâ & ascendit super altare innixum speluncæ, & oblationes eorum lambit, & involvens se circa eas regreditur ad speluncam, & ita confringunt oblationes in Eucharistiam quasi à serpente Christo sanctificatas. Hinc patet, quantum altaria Ophitarum distent ab altaribus Catholicorum. Illa enim sacra erant serpenti; hæc DEO sive ei, qui contrivit caput serpentis. Illic dæmon, hic per interval-*
valla

valla habitabat corpus & sanguis Christi, ut Optatus loquitur. Illic serpens; hic Christus consecrabat oblationes sive sacra symbola. Illis subjectus erat corpus serpentis; his ossa martyrum. Illorum sacerdotes erant magi & idololatæ; horum non item. Vide de Ophitis plura in *Danei* Comment. ad h. l. Augustin. p. 111.

V. Sed & inter DONATISTARUM ARAS, & Catholicorum altaria pugna intercedit. Donatistæ enim suas aras putabant esse puras, Catholicorum verò impuras atq; immundas, idque ex immundo contactu Catholicorum, qui ipsis *sordidi* videbantur, teste *Optato Milevit.* lib. VI. p. 164. hinc Catholicorum altaria aut radebant, aut frangebant, aut removebant, in quo eorum stultitiam merito notat & ridet Optatus l.c. Et si dicendum quod res est, non Catholicorum, sed Donatistarum altaria erant impura est immunda non tam intrinsecus, quam extrinsecus, ob impuros multisque cædibus inquinatos ministros. Vide de eorum crudelitate *Augustinum* epist. L. ad Bonifac. Tom. II. Oper. f. 207. seqq. it. ep. LX. ad Cæcilianum Præsidentem f. 308. ep. LXI. ad Dulcitium Tribunum f. 309. seqq. ep. LXVIII. ad Januar. f. 322. seqq. ep. CXXII. ad Victorianum f. 630. seq. ep. CXXVII. ad Donatum Procons. f. 640. & passim. Deinde Donatistarum altaria fuerunt monumenta hæreticorum: quippe superimposita ipsis Donatistarum tumulis sunt. At

Ca-

Catholicorum mensæ super tumulis sanctorum martyrum exstructæ, ac proinde & horum monumenta erant, sive memoriæ, ut Ecclesiastici Scriptores loqui amant. Posterius supra jam ostensum cap. XV. Prius patet ex *Optat. Milev.* lib. III. p. 106. ubi hæc legas: *In loco Oëtavensi occisi sunt plurimi, detruncati sunt multi, quorum corpora usque in hodiernum per dealbatas aras aut mensas potuerunt munerari.* Tandem qui Donatistarum frequentabant altaria, ipsi Donatistæ, id est ejusmodi hæretici erant, qui docebant, Ecclesiam veram non nisi in Africâ & eâ quidem parte esse, quam ipsi tenebant, teste *Augustino* lib. II. contra lit. Petilian. cap. XV. Tom. VII. oper. f. 95. & de Unitat. Eccles. contra epist. Petil. cap. XVI. f. 544. nec manifestè malos ei admixtos, teste eod. contra Donatist. post Collat. cap. IX. f. 599. sed talem jam esse, qualis post ultimam ventilationem futura sit, contr. epist. Parmen. lib. III. cap. II. f. 63. seq. expertes maculæ & peccati esse, contr. epist. Parmen. lib. II. cap. VII. f. 30. & de Unit. Eccles. cap. XIV. f. 540. item Baptismi vim pendere ex ministri probitate, lib. I. contra lit. Petil. cap. IV. f. 76. & lib. II. cap. CI. f. 156. & lib. III. c. XXXIX. f. 185. & eos, qui ex Catholicis ad ipsorum transfirent partes, baptizandos iterum esse propterea quod Catholicici non habeant verum Baptismum, ibid. lib. I. cap. I. f. 75. & quæ erant talia alia, quæ collegerunt *Autores Cent. Magdeb.* IV. cap. V. f. 210. seqq.

seqq. & *Daneus* Comm. in Augustin. de Hærel. p. 319. seqq. Verum Catholici ista omnia prorsus improbarunt, atque diluerunt, inprimis *Optatus & Augustinus*, ac proinde etiam eorum altaria tales habuere ministros atque sacerdotes, qui Donatistarum non tantum dissimiles, sed etiam adversarii essent.

VI. Ad REFORMATORUM MENSAS venio: quæ cum veterum Christianorum altaribus etiam parum conveniunt. Hæc enim erant *sedes corporis & sanguis Christi*, ubi per certa momenta corpus & sanguis Christi habitabat, ut *Optatus* loquitur lib. VI. contra Parmen. p. 163. 164. sive, ut Concilii Nicæni diatyposis de Cœnâ habet, ubi *ἀμὲν & ἰησοῦς ἐκείνῳ agnus DEI* præsiderat; sive, ut *Chrysostomus* ait homil. XX. in 2. Corinth. VIII. f. 886. excipiebant *σώμα καὶ αἷμα* corpus Christi. At hoc de mensis suis Calviniani dicere non possunt. Tantum enim abest, ut illæ sint sedes corporis & sanguinis Christi, ut potius ipsi asserant, à loco, in quo cœnam Domini celebramus, id est mensa Domini tam procul abesse Christi corpus, quàm cælum à terra absit, cum *Beza* in Colloqv. Possiac. & epist. Vol. 3. Tract. Theol. p. 204. & resp. I. ad Act. Colloqv. Mompelg. p. 71. & quæst. Theol. Tom. I. f. 655. & *Calvin.* form. consens. p. 25. Conf. maximè Reverendi Dn. D. *Deutschmanni*, viri optime de me olim in Academia Witebergensi meriti, Apol. Aug. Conf. Anti-Croc. art. 10. p. 209. seqq. Id quod etiam publicæ eorum confessiones docent,
non

non quidem iisdem verbis, sed aliis, quæ tamen idem valent. Vide *Facult. Theol. Witteberg. gründlichen Beweis* cap. X. pag. 966. seqq. Et licet verbis interdum fateantur, Christi corpus & sanguinem in S. cœna non solum esse, sed etiam verè edi & bibi; revera tamen veram & substantialem præsentiam corporis Christi in cœna negant, 1. quia negant corpus Christi adesse in terris. At in terris tantum celebratur S. cœna. 2. Quia negant, corpus Christi simul esse in pluribus locis. At S. cœna simul in pluribus locis celebratur. 3. quia negant corpus Christi verè & realiter adesse in pane, vel ibi, ubi panis est Eucharisticus. At hic est in cœna. Ac proinde relinquitur, Reformatorum mensas non habere præsens Christi corpus & sanguinem, ut veterum altaria; sed tantum corporis & sanguinis Christi Symbola sive signa.

VII. Deinde ad mensas veterum edebatur & bibebatur S. Eucharistia; quæ constabat ex duabus rebus, terrenâ & cœlesti, *Iren. lib. IV. cap. XXXIV. f. 363.* cui tam præsens erat caro & sanguis Christi, quàm humana ejus natura divina est *Justin. Apol. II.* adeoque accipiebatur ipsum corpus Domini *Tertull. lib. de Orat. f. 793. Orig. homil. V. in divers. loc. Evang. Tom. II. f. 441.* ipsa ejus caro in veritate & sanguis ejus in veritate *Ambros. sermon. de Euchar. & quidem ore corporis Theodorit. Hist. Eccl. lib. V. cap. 18. f. 343. Sozom. Hist. Eccl. lib. VII. c. XXIV. f. 103. Augustin. l. II. contr. adv. leg. &*

prophet. c. IX. Tom. VI. f. 634. 635. Sed hoc iterum à mensis Reformatorum alienum est. Ad eas enim quæ distribuitur Eucharistia, non constat re terrena & cœlesti, sed est res terrena tantum, à quâ cœlestis longissimo distat intervallo. Adeoque quisquis eas frequentat, non accipit ore corpus Domini, ipsamque ejus carnem & sanguinem verum, sed tantum ejus symbolum externum, fide quidem interim ad rem cœlestem elevata; sed quæ corpus absens non potest reddere præsens.

VIII. Tertio mensis veterum imponebatur non tantum panis cibarius, sed etiam postea, crescente Ecclesiâ, placentulæ minores, quæ jam seculo IV. usurpatæ, & ab *Epirobano* in Ancorato vocatæ *σπογγυλωειδέες* sunt, id est, *rotundæ*, nimirum in peripheriâ; non tamen continuo sphaericæ: (nam *σπογγύλον* etiam corpus planum, rotundam tamen in peripheria significat. Sic *Hippocrates* *σπαθομήλεω* vocat *σπογγύλον μήλεω*, quam alibi *μήλεω πλατείαν* dixit, intelligens *Specillum latum, instrumentum Chirurgicum, quo aliquid illinitur atq; inducitur.* Sic LXX. mare æneum 1. Reg. VII, 23. *σπογγύλον κυκλοῦν* appellant, nempe ratione peripheriæ conf. com. 30. 34) *Gregorius M.* dixit *coronas* lib. IV. dial. cap. LV. Tom. I. f. 1464. Verum Calviniani vulgari quidem cibario pane suas instruunt mensas; sed placentulas illas tantopere nauseant, ut omni conviciorum genere eas proscindant. Quippe vocant lamellas nummularias *Voët. Polit. Eccl. Part. I.*

Part. I. lib. II. Tr. II. sect. IV. c. i. qu. 7. p. 735. minutas ac tenues quisquillas crustulorum, crustula imaginaria, farinaceas nebulas, panicea folia, *Salmas. judic. de libr. posth. H. Grotii pag. 184. 185. 187.* spumas, nebulas, minutias nummulariarum oblatarum & nebularum, farinacea folia, hostias glutinosas, nebulas Missaticas, orbiculos Missaticos, spumam glutinosam, minutias orbiculares Missaticas, hostiolas nummulares, recens Ecclesiæ Pontificiæ inventum, transubstantiationi commendandæ comparatum, pellucidi corporis humani pellucidum tegumentum, levi momento dissipabiles nebulas, minutias papales, *Wendelin. Christ. Theol. lib. I. cap. XXIII. p. 481. & Exerc. Theol. CI. & CII.* Quæ contra nos afferunt argumenta, jam discussa satis à nostris Theologis sunt. Vide *Gerhard. Tom. V. Loc. de Cœna cap. VII. §. 24. Dorsch. Exerc. ad Diatypos. Conc. Nicæn. à §. 38. ad 44. p. 152. seqq. Königii Gas. Consc. de S. Cœnâ &c.*

IX. Quarto, veterum mensæ dicebantur altaria. Quod supra cap. II. per decem prima secula demonstratum est. At Reformati hanc vocem refugiunt, eamque suis mensis adscribere nolunt, metuentes, ne quid Pontificiis largiri, vel eis saltem favere viderentur, si mensas quoque suas appellarent altaria. Sed hoc vano metu liberare eos facile posset antiqua Ecclesia, si quidem eam sequi vellent. Nec enim illa quicquam cum Pontificiis commer-

cii habuit (nec dum enim hi nati erant) & tamen altaris vocem mensis sacris tribuere non dubitavit. Id quod in eâ ne ipsi quidem reprehendere possunt Reformati, *Molinæus* de altar. & sacrif. cap. IX. p. 85. *Hospin.* de Orig. Templ. lib. VI cap. 86, 88. & *Histor. Sacram. Part. I. lib. II. cap. I. f. 54. & alii.*

X. Quinto, veterum mensæ non tantum lignæ & mobiles, sed etiam lapideæ & fixæ, sive, ut *Voëtius* loquitur, *Βωμοειδές* altariformes erant, externam altarium referentes figuram, ut supra demonstratum cap. VI & IX. At ejusmodi ferre non possunt Reformati, teste *Voëtio* *Polit. Eccles. Part. I. lib. II. Tr. II. sect. IV. c. IV. qu. IV. p. 792.*

XI. Sexto, veterum mensæ interdum erant pretiosâ veste ornata, & plerumque cancellis septæ & ad orientem conversæ, ut supra cap. XII, XIII, XVI. ostensum. Sed tales improbant Reformati, Vide *Voëtium* l. c.

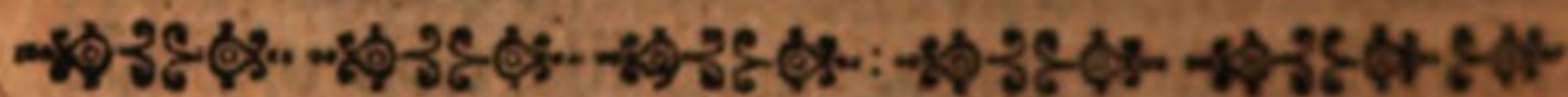
XII. Septimo, mensæ veterum habebantur sanctæ, ut ex cap. citato XVI. constat. At Calvinianorum mensæ non magis sanctæ sunt quàm emunctoria, teste *Voëtio* *Dispp. Select. part. III. de superstit. pag. 207. 208. Conf. ejusd. disp. de Benedict. Consecrat. & Sacram. cod. Tom. p. 1093, 1094.*

XIII

XIII. Octavo, mensis veterum imposi-
tum signum crucis fuit, quod cap. XII. indica-
tum. Sed quàm displiceat hoc Calvinianis, ex
Voëti Disp. de Stavrolatria Tom. III. disp. Select.
p. 901 seqq. videre est. Possem adferre & alia,
quibus inter se distinguuntur non tantum, sed
etiam pugnant veterum & Reformationum
mensæ; sed nec opus nec necesse esse video,
cum ex his jam satis constet, Reformationum
mensas parum convenire cum altaribus vete-
rum. Quod probare intenderam.

XIV. Magis vero inter se pugnant AL-
TARIA veterum & PONTIFICIORUM. Id
quod multis argumentis ostendi copiose pos-
set, nisi meliori loco talia reservarem. Nunc
tantum sufficiat attigisse summa capita. Pri-
mo (1) Pontificiorum altaria sunt propriè ita
dicta; at veterum talia non erant. (2) Illa
habent victimam per verba consecrationis effe-
ctam; hæc non item. (3) Illa non nisi lapi-
dea esse debent; hæc etiam lignea erant. (4)
Illa etiam sanctis, hæc soli DEO erecta. (5)
Illa sacrificio propriè ita dicto, hæc tantum
mysticis destinata. (6) Illa precibus ad DEUM
non tantum, sed etiam sanctos missis; hæc
commemoratione quidem sanctorum, non
vero invocatione personabant. (7) Illa sistunt
Eucharistiam adorandam; hæc, tantum reve-
renter tractandam. (8) Illa reservant pocu-
lum

tum Domini solis facere otibus : hæc ad Laicos etiam pervenire quasi sinebant. (9) Illa non nisi ab Episcopo consecrantur ; hæc etiam à Presbytero. (10) Illa multis superstitiosis ceremoniis consecrantur ; hæc non item. (11) Illa intrinsecus putantur sancta ; hæc extrinsecus tantum. (12) Illa imposita habent ossa & reliquias sanctorum , idque semper ; hæc supposita tantum, nec id tamen semper. (13) Illa perfugium præbent etiam sceleratis ; hæc tantum vel innocentibus, vel iis, qui non graviter aut non destinato consilio peccarant. (14) Illa frequentantur à sacerdotibus propriè ita appellatis ; hæc à sacerdotibus minus propriè tantum ita dictis. (15) Illa multiplicantur in uno templo ; hæc non item initio, sed singula singulis ædibus sufficiebant. Prætermitto alia. Adhuc enim dicendum restat de aris gentilium.

CAPUT XXV.

IDEMQUE ULTIMUM DE *ARIS GENTILIUM*

- I. Propositum auctoris.
II. Aræ gentilium & alta-

ria Christianorum contraria habent nomina.

III. Al-

III. Altaria gentilium erant
proprie ita appellata.	VI. Aræ coronatæ.
IV. Sacrificia proprie dicta
in aris gentilium, à
quibus abhorrebant
Christiani.	VII. Aras gentilium intue-
ri Christianis nefas,
disturbatæ illæ à Chri-
stianis.
V. Aræ Diis sacræ.	VIII. Concluditur liber pro-
cibus ad DEUM.

§. I.

DE aris gentilium multa equi-
dem haberem dicere; sed ea
vix explicari uno videntur pos-
se capite. Justo opus est vo-
lumine. Ad quod conficien-
dum aliquid mihi otii à meis aliquando occu-
pationibus relictum iri, non despero. Nunc
paucis tantum, quæ scriptores Ecclesiastici de
de iis tradunt exponam, ea nempe, quibus in-
ter se pugnant aræ gentilium & altaria Christia-
norum.

II. Hic vero primo statim occurrunt *con-*
traria prorsus *nomina*. Nam aræ gentilium di-
cuntur aræ diaboli *Cyprian.* lib. IV. ep. II. ad
Antonjan. f. 79. & serm. de laps. f. 153. hostia-
rum busta & rogi pecorum, *eidem* Tr. I. contr.
Demetrian. f. 101. putidi rogi pecorum, *Tertull.*
Apol. adv. gentes f. 859. temeraria de cespite
altaria, *ibid.* f. 863. At Christianorum altaria
non tantum tales appellationes respuebant, sed
etiam planè contrarias habebant. Vocabantur
enim *altaria sancta, sacrosancta, divina, altaria Chri-*

sti, DEI, mensæ Domini, mensæ sanctæ, divina, ut supra observatum cap. XVI. est. Cyprianus Tr. I. contr. Demetrian. f. 101. altaria DEI diserte rogis pecorum opponit. *Fumant, inquit, ubique, in templis vestris hostiarum bustæ & rogi pecorum, & DEI altaria vel nulla sunt, vel occulta.*

III. Deinde aræ gentilium erant altaria proprie ita dicta: quia in iis immolabantur sacrificia proprie ita dicta; & quidem cruenta. Quod non tantum ex superioribus appellationibus, sed etiam ex scriptis Patrum & gentilium videre satis superque est. Verum altaria veterum Christianorum ita tantum dicebantur improprie, à sacrificiis mysticis, quæ ibi fiebant, ut ostensum cap. II. & VIII. est.

IV. Hinc existit alia diversitatis ratio, quæ in sacrificiis posita est. Aræ enim gentilium fumabant sacrificiis pecorum & aliis proprie ita appellatis, Tertullian. de Idol. f. 734. At Christiani ab ejusmodi prorsus abhorrebant, & sola mystica faciebant. Justinus Martyr Apol. II. f. 58. ἀλλ' ὃ δέεσθαι τὸ πρὸς ἀνθρώπων ὑλικῆς προσφορᾶς περιλόφασθαι τὸ θεόν, αὐτὸν παρέχοντα πάντα ὁρῶντες· ἐκείνους δὲ προσδέχεσθαι αὐτὸν μόνον δευδάμεθα καὶ πεπείσμεθα καὶ πιστεύομεν, οὗ τῷ προσόντι αὐτῷ ἀγαθὰ μιμεσμένους, σωφροσύνην καὶ δικαιοσύνην καὶ φιλανθρωπίαν, καὶ ὅσα εἰκεία θεῷ ἔσσι, τῷ μηδενὶ ὀνόματι θετῷ καλεσμένα. Enimvero neque oblationibus materialibus, quæ ab hominibus præbeantur, DEUM indigere persuasum habemus, ipsum omnia largiri cernentes: illos autem cum oblationis

tionis loco suscipere didicimus ac certo scimus credimus-
 que, qui quæ illi insunt bona, castitatem, justitiam,
 humanitatem, & quæcunq; DEO sunt peculiariora, nul-
 lum fictitium impositumve habent nomen, amulan-
 tur. Idem postea f. 60. ἄθεοι μὲν ἐν τῷ ἐσμὲν,
 τὸ δὲ μὲν τῶν πάντων σεβόμενοι, αἰνέουσι αἰμάτων
 καὶ σπονδῶν καὶ θυμιαμάτων, ὡς ἐδιδάχθημεν, λέ-
 γοντες, λόγῳ εὐχῆς καὶ εὐχαριστίας ἐφ' οἷς προσφε-
 ρόμεθα πάντων, ὅση δύναμις αἰνέοντες, μόνῳ ἀξίαν
 αὐτῷ πρὸς πάντων πρὸς λαβόντες, τὰ ὑπὸ ἐκεί-
 νῳ εἰς διατροφὴν γρόμματα, ἢ πρὸς δαπανᾶν, ἀλλ'
 ἑαυτοῖς καὶ τοῖς δεομένοις προσφέρειν, ἐκείνῳ ἢ εὐχα-
 ρίστας ὄντας, ἀλλὰ λόγῳ πομπῆς καὶ ὕμνων πέμπειν
 &c. Atheos quidem & sine DEO nos esse ait, qui con-
 ditorem hujus mundi colimus, minime illum sanguine,
 & libationibus & incensis, quemadmodum eruditi su-
 mus, indigere asseverantes: & precatationis gratiarum-
 que actionis ratione in oblationibus, quas offerimus,
 omnibus, quantum facultatis nostræ est, laudamus:
 solumq; hunc honorem eo dignum esse persuasum habe-
 mus, ut quæ ab illo ad alimentum sunt creata, non igne
 consumamus, sed nobis ipsis & indigentibus præbentes
 offeramus, gratosq; nos illi exhibentes rationales pom-
 pas & hymnos celebremus atq; decantemus. Conf.
 ejusd. Dial. cum Tryphon. f. 344. Athenagoras
 Legat. pro Christ. f. 13. Τί δέ μοι ὁλοκαυτώσεων,
 ὧν μὴ δεῖται ὁ θεός; καὶ τοὶ προσφέρειν θεὸν αἰαί-
 μακτον θυσίαν καὶ πρὸς λογικῶς προσάγειν λατρείαν.
 Sed quid ego sacrificia & holocausta curem, quibus non
 opus habet DEUS? Deposcit ille sibi victimam incruen-
 tam & animam rationis compotem sibi offerri ac mi-

nistrari. Minutius Felix in Octavio pag. 368. *Hostias & victimas Domino offeram, quas in usum mei protulit, ut rejiciam ei suum munus? ingratum est; cum sit litabilis hostia, bonus animus & purus mens, & sincera sententia.* Igitur qui innocentiam colit, Domino supplicat: qui justitiam, DEO libat: qui fraudibus abstinet, propitiat DEUM: qui hominem periculo surripit, optimam victimam cedit. *Hec nostra sacrificia, hec DEI sacra sunt.* Origenes homil. V. super Levit. Tom. I. Oper. f. 65. E. *Quoniam non est nobis nunc secundum literam instaurare sacrificia, requiramus in nobis, quisnam est tantus ac talis, qui sacrificium salutare & sacrificium laudis offerat DEO.* Ego illum esse arbitror, qui in omnibus actibus suis facit laudari DEUM, & impletur per eum illud, quod Dominus & Salvator noster dicit: ut videant homines opera vestra bona, & magnificent patrem vestrum, qui in cælis est. Ille ergo obtulit sacrificium laudis, pro cuius doctrinâ, verbo & moribus & disciplina laudatur & benedicatur DEUS. Arnobius lib. VI. Disp. adv. gentes p. 239. *Non mactamus hostias, non thura ac vina libamus.* Et postea: *Numquid delubris aut templorum cum constructionibus honoramus? Numquid & hostias cedimus? Numquid alias res damus, quas libare, profundere, non est rationis expensa, sed tracti per consuetudinem moris?* Vide Clement. Alexandr. lib. III. Pædagog. f. 261. lib. VII. Stromat. f. 706, 707, 717, 719, 728. Lactant. lib. VI. div. Instit. cap. I. f. 89. c. II. f. 90. c. XXIV. f. 107.

V. Quarto, aræ gentilium ipsorum Diis
 five idolis erectæ. Hinc ara Herculis; cujus
 mentionem facit *Tertullian.* Apologet. adv. gent.
 f. 838. *De Decima Herculis nec tertiam partem in*
aram ejus ponitis. Ara Fidei apud eundem l. c. f.
 860. *Colat alius Deum, alius Jovem, alius ad cæ-*
lum supplices manus tendat, alius ad aram Fidei &c.
 Aræ Contumeliæ & Impudentiæ, de quibus *Cle-*
mens Alexandr. admon. ad gent. f. 16. Ἐπιμενίδης
 ὁ παλαιὸς ὕβρεως καὶ ἀναιδείας ἀθλῆσιν ἀναστήσας
 βωμὸς. *Priscus Epimenides, qui Contumeliæ & Im-*
pudentiæ Athenis erexit altaria. βωμὸς τῆς ἀπολλων-
 ιᾶς ara Apollinis ap. eund. l. c. f. 29. βωμοὶ τῆς
 δημοτείας ara Demetrii ibid. f. 36. βωμὸς τῆς φωσφό-
 ρος ara Luciferae ap. eund. l. I. Strom. f. 348. βω-
 μὸς τῶν αἰέμων ara Ventorum, lib. VI. Strom. f. 630.
 Ara Victoriæ, *Ambros.* epist. XXXI. ad Valenti-
 nian. *Numquid & tunc non erat ara Victoriæ.* Et
 quis omnes omnium Deorum aras recenserebit?
 Verum hîc Christiani prorsus in alia omnia
 ibant. Nam & Deos illos gentilium conte-
 mnebant, execrabantur, & soli DEO rerum
 omnium conditori erigenda censebant altaria.
Vide Augustin. Enarr. Psal. XCIV. Tom. VIII.
 f. 1065. & serm. VI. in Evang. Matth. T. X.
 f. 22. & lib. X. & C. D. c. IV. f. 541. & lib.
 VIII. c. XXVII. f. 492. & lib. XXII. c. X. f. 1355.
Fulgent. l. II. ad Morinum p. 81.

VI. Quinto aræ gentilium in honorem
 Deorum coronabantur. *Tertull.* de coronâ
 milit. f. 454. *Ipsæ denique fores, ipsæ hostiæ & aræ,*
 ipsæ

ipsi ministri & sacerdotes eorum (gentilium) coronantur. Sed & has coronas Christiani detestabantur, solis contenti mysticis, DEO gratis. *Clemens Alexandr. lib. III. Pædagog. f. 261.* πῶς ἐν θύσῳ τῷ κυρίῳ; θυσία, φησὶν, τῷ κυρίῳ, πνεῦμα σωτηριζυμένον. πῶς δὲ ἐφῶ, ἢ μύρω χρίσω; ἢ τί θυμιάσω τῷ κυρίῳ; ὅτμή, φησιν, εὐωδίας τῷ θεῷ καρδίᾳ δοξάζουσι τὸ πεπλοκότες αὐτῷ. πάντα εἶφη, καὶ θυσίαι, καὶ ὀρώματα, καὶ αἴθη ἡ θεῷ. *Quomodo ergo sacrificabo Domino? Sacrificium, inquit (Scriptura) Domino spiritus contritus. Quomodo igitur coronabo, vel ungam unguento, vel Domino quodnam incensum offeram? Odor, inquit, suavitatis DEO est cor, quod glorificat eum, qui ipsum fecit. Hæ sunt coronæ, & sacrificia, & aromata, & flores DEI.*

VII. Sexto, aras gentilium Christiani adeo averfabantur, ut vel intueri eas nefas putarent. Objicit id Celsus Christianis ap. *Origenem lib. VII. contr. Cels. Tom. II. oper. edit. Basil. f. 788.* Non ferunt, inquit, templa, aras & statuas inspicere. Ne Scythæ quidem, & Numida, & Seres impii: non aliæ gentes, quæ tam religione carent, quam legibus: idem de Persis narrat *Herodotus, Persarum, inquit, ritus hos novi: Statuas, aras, templa nec ipsi dedicant, & alios pro stultis habent qui hoc faciunt &c.* Cui quidem *Origenes* hunc in modum respondet: *Licet Scythæ, Afrigæ, Numida, & impii Seres, aliæque gentes, ut Celsus ait, tam religione carentes quàm legibus, atq; etiam Persæ, averfentur templa, aras, statuas, non eandem averfandi causam*

causam esse illis & nobis. Examinanda sunt enim dogmata, quibus moti statuas & templa abominantur qui hoc faciunt, ut vel laudetur cui constat facti sui ratio, vel temerarius aversator vituperetur. Fieri enim potest, ut diversas super his opiniones habeant. Idque cum postea exemplis abstinentiæ ab adulterio declarasset, hæc tandem subjicit. *ἡγοῦμαι* suam reddens *ἀποδοσιν*: Ita etiam inter abhorrentes à statuarum, templorum, altarium ceremoniis, Scythæ, Numidæ, impiique Seres & Persæ, aliis moventur rationibus, quàm Christiani & Judæi, quibus religio est sic numen colere. Illarum enim gentium nemo ab his alienus est, quod vereatur numen ad viles has ceremonias detrabere, quæ versantur circa aras, & materies effigiatas variis imaginibus, nec quod intelligunt demones devinctos habere certis locis & statuis, sive incantatos quibusdam magicis carminibus, sive alias incubantes locis semel præoccupatis, ubi luronum more se oblectant victimarum nidoribus, voluptatem captantes nefariam & vetitam divinis atque naturæ legibus. Cæterum Christiani homines & Judæi sibi temperant ab his propter illud legis: Dominum DEum tuum timebis & ipsi soli servies: item propter illud: Non erunt tibi alieni Dii præter me: & non facies tibi ipsi simulacrum, nec ullam effigiem eorum, quæ in cælo sunt & in terra sub cælo, nec eorum quæ in aquis degunt infra terram: non adorabis ea nec servies illis: item propter illud: Dominum DEUM tuum adorabis & illi soli servies: aliaque multis his similia: quæ adeò nos prohibent ab aris & simulacris, ut etiam emori jubeant citius, quàm contamine-

mus

mus nostram de DEO fidem talibus impietatibus. Ha-
 ctenus Origenes. Ex hoc more Imperator Con-
 stantius aras gentilium intueri noluit. Ambros.
 lib. V. ep. XXXI. ad Valentinian. Tom. III.
 oper. f. 121. Constantius augustæ memorie nondum
 sacris initiatus mysteriis, contaminari se putavit, &
 aram illam videret. Cumque ita eas averfaren-
 tur, factum inde, ut disturbarent etiam & solo
 æquarent. Sic Constantinus M. aras gentilium
 Constantinopolitanas evertit, quod de eome-
 morat Eusebius in ejus vita lib. III. f. 143. ἐμ-
 πνέων θεῶ σοφίας, καὶ τὴν ἐπιγορίας τὴν αὐτῆς πύλιν
 ἐπώνυμον ἀποφύγειν ἐκέρχεν, καθαρῶς εἰδωλολα-
 τρίας ἀπάσης ἐδικαίει, ὥς μηδαμῶς φαίνεσθαι ἐν αὐτῇ
 τὴν νομιζομένην θεῶν ἀγάλματα ἐν ἱεροῖς θρησκεί-
 μασι, ἀλλ' ἔδὲ βωμὸς λύθροις αἱμάτων μισατομέ-
 νος, ὁ θυσίαις ὀλοκαυτῶν καὶ πυρὶ, ὁ δαιμονικαῖς ἐορταῖς,
 ὁ δ' ἑτέρον τι τὴν συνήθειαν τοῖς δεισιδαίμοσιν. Cum sapientiā
 divinā esset imbutus, civitatē, quam sui nominis appella-
 tione donandum statuerat, primum omni idolorum cul-
 tu perpurgari debere censuit, ut nusquam in illā vel sta-
 tue illorum, qui Diī putantur, in templis honorata,
 vel altaria impuri cruoris contagione inquinata, vel ho-
 stie ignis incendio penitus exusta absumentur, vel festa
 demonum nomine celebrata, vel aliud quicquam eo-
 rum, quæ apud supersticiosos usurpari soleant, omnino
 appareret. Eodem modo ille aras ad quercum
 Mambre dirui iussit, ut refert Socrates Hist. Eccl.
 lib. I. cap. XVIII. f. 183. μαθὼν ὁ βασιλεὺς, βω-
 μὸς ὑπὸ τῇ ὀρυγῇ ἰδρυμένη, καὶ θυσίαις ἐλλαβεῖν π-
 λεῖσθαι ἐπ' αὐτῇ, μέμφεται μὲν δι' ὀπισθολήτης ὁμοβίτης,
 τῇ

τῷ τ' καμουργίας ἱπισκόπῳ. Κελεύει ὃ τὸν μὲν βαρ-
 ρεὸν ἀνατραπῆναι. *Cum certior factus esset, aras*
apud illam quercum erectas esse, gentilia sacrificia
ibi peragi: per literas Eusebium Cesareæ Episcopum,
quod eam rem neglexerat, graviter reprehendit. Ju-
bet igitur aras disturbari. Scripsit etiam eâ de re
 ad Macarium & cæteros Palæstinæ Episcopos:
 quarum literarum exemplum videre est apud
Eusebium l. c. f. 143. b. conf. Sozom. Hist. Eccl.
lib. II. cap. IV. f. 22. b. Julianus quidem eas
 instauravit, teste *Theodorito Hist. Eccles. lib. III.*
cap. V. f. 314. b. Sed quid non cadat in ejus-
 modi hominem, qui omnem pietatem ejura-
 vit? quantum aræ gentilium à mensis sacris
 Christianorum, tantum & Julianus à Christia-
 nis Imperatoribus distabat. Et quod ab hoc in-
 stauratum, id à Christianis postea Impp. rursus
 vastatum atque dirutum est. A Valentiniano
 quidem etiam petierunt suarum ararum instau-
 rationem gentiles. Sed id ne impetrarent,
 vehementer obstitit *Ambrosius lib. V. epist.*
XXX. Tom. III. Oper. f. 114. Nec alia
 mens cæterorum Imperatorum fuit. Qua-
 re cum isti tanto studio aras gentilium destru-
 xerint; nemo non intelligit, quàm contraria
 hæc inter se fuerint, judicio Imperatorum Chri-
 stianorum.

VIII. Sed nolo hæc pluribus persequi.
 Alium locum, aliud tempus exspecto. Interea
 hic ultimam operi manum impono, & tibi, DE-
 US Optime Maxime, gratias, quas mente pos-
 sum

mus nostram de DEO fidem talibus impietatibus. Ha-
 ctenus Origenes. Ex hoc more Imperator Con-
 stantius aras gentilium intueri noluit. Ambros.
 lib. V. ep. XXXI. ad Valentinian. Tom. III.
 oper. f. 121. Constantius augustæ memoriæ nondum
 sacris initiatus mysteriis, contaminari se putavit, si
 aram illam videret. Cumque ita eas averfaren-
 tur, factum inde, ut disturbarent etiam & solo
 æquarent. Sic Constantinus M. aras gentilium
 Constantinopolitanas evertit, quod de eo me-
 morat Eusebius in ejus vita lib. III. f. 143. ἐμ-
 πνέων θεῶ σοφίας, ὡς τὸ ἐπηγορίας τὸ αὐτῷ πάλαι
 ἐπώνυμον ἀποφλεῖν ἐκρινε, καθαρῶς εἰδωλολα-
 τρίας ἀπάσης ἐδικαίει, ὥς μηδαμῶς φαίνεσθαι ἐν αὐτῇ
 τὸ νομιζομένων θεῶν ἀγάλματα ἐν ἱεροῖς θρησκεί-
 μασι, ἀλλ' ἔδὲ βωμὸς λύθροις αἱμάτων μιαινομέ-
 νος, ἔθυσίαις ὀλοκαυτῆσιν ἀγνῶσθαι, ἔθυσίαις δαιμονικαῖς ἐορταῖς,
 ἔθ' ἐπερὸν τι τὸ σωήθων τοῖς δεισιδαίμοσιν. Cum sapientiā
 divinā esset imbutus, civitatē, quam sui nominis appella-
 tione donandum statuerat, primum omni idolorum cul-
 tu perpurgari debere censuit, ut nusquam in illā vel sta-
 tue illorum, qui Dii putantur, in templis honorata,
 vel altaria impuri cruoris contagione inquinata, vel ho-
 stie ignis incendio penitus exusta absumentur, vel festa
 demonum nomine celebrata, vel aliud quicquam eo-
 rum, quæ apud supersticiosos usurpari soleant, omnino
 appareret. Eodem modo ille aras ad quercum
 Mambre dirui iussit, ut refert Socrates Hist. Eccl.
 lib. I. cap. XVIII. f. 183. μαθὼν ὁ βασιλεὺς, βω-
 μὸς ὑπὸ τῇ δρυὶ ἰδρυῶν, καὶ θυσίαις ἐθελαικῶς τε-
 λεῖσθαι ἐπ' αὐτῷ, μέμφετο μὲν δι' Ἰπποκράτους ὁμοβίου,

τῷ τ' κρησινείας ὑπισκόπῳ. Κελεύει ὃ τὸν μὲν βω-
μὸν ἀναστραπῆναι. *Cum certior factus esset, aras*
apud illam quercum erectas esse, gentilia sacrificia
ibi peragi: per literas Eusebium Casarea Episcopum,
quod eam rem neglexerat, graviter reprehendit. Ju-
bet igitur aras disturbari. Scripsit etiam eâ de re
ad Macarium & cæteros Palæstinæ Episcopos:
quarum literarum exemplum videre est apud
Eusebium l. c. f. 143. b. conf. *Sozom. Hist. Eccl.*
lib. II. cap. IV. f. 22. b. Julianus quidem eas
instauravit, teste *Theodorito Hist. Eccles. lib. III.*
cap. V. f. 314. b. Sed quid non cadat in ejus-
modi hominem, qui omnem pietatem ejura-
vit? quantum aræ gentilium à mensis sacris
Christianorum, tantum & Julianus à Christia-
nis Imperatoribus distabat. Et quod ab hoc in-
stauratum, id à Christianis postea Impp. rursus
vastatum atque dirutum est. A Valentiniano
quidem etiam petierunt suarum ararum instau-
rationem gentiles. Sed id ne impetrarent,
vehementer obstitit *Ambrosius* lib. V. epist.
XXX. Tom. III. Oper. f. 114. Nec alia
mens cæterorum Imperatorum fuit. Qua-
re cum isti tanto studio aras gentilium destru-
xerint; nemo non intelligit, quàm contraria
hæc inter se fuerint, judicio Imperatorum Chri-
stianorum.

VIII. Sed nolo hæc pluribus persequi.
Alium locum, aliud tempus exspecto. Interea
hic ultimam operi manum impono, & tibi, DE-
US Optime Maxime, gratias, quas mente pos-
sum

sum concipere maximas, ago, quod tantum mihi concessisti virium, ut orthodoxam altarium tuorum historiam ex vetustatis tenebris eruere, & in lucem proferre potuerim. Te precor, te veneror supplex, ut in posterum etiam mere spicias, studiaque mea in nominis tui gloriam, Ecclesiae & juventutis literis addictae emolumentum dirigas. Inprimis vero tuum inter nos & posteros nostros servas altare intemeratum atque incorruptum, ad finem usque mundi, ita ut ne inferorum quidem portae, i.e. omnes vires regni tartarei illud valeant expugnare & perdere, per JESUM CHRISTUM, Filium tuum, Dominum ac Servatorem nostrum, cui, æque ac Tibi & SPIRITUI S. sit laus, honor & gloria in secula seculorum,

A M E N!

INDEX

INDEX I.

LOCORUM SCRIPTURÆ S. in hoc libro explicatorum.

primus numerus indicat Caput, secundus
minorem sectionem capitis.

<i>Genes. VIII. comma</i>	20.	-	-	cap. X.	th. 2.
<i>Genes. XXII.</i>	9.	-	-	II.	8.
<i>Deuter. XII.</i>	30.	-	-	XVII.	18.
<i>Deuter. XVIII.</i>	9.	-	-	ibid.	
<i>Reg. XIX.</i>	10.	-	-	II.	8.
<i>2. Paralip. XIV.</i>	21. 22.	-	-	II.	7.
<i>Psalms. XLIV.</i>	7.	-	-	XIV.	1.
<i>Matth. V.</i>	23. 24.	-	-	II.	4.
— <i>VI.</i>	8. 32.	-	-	XVII.	18.
— <i>XXIII.</i>	2.	-	-	XIV.	1.
— —	18. 19. 20. 25.	-	-	II.	5.
— —	35.	-	-	II.	7.
<i>Luce I.</i>	11.	-	-	II.	6.
— <i>XI.</i>	51.	-	-	II.	7.
<i>Actor. VI.</i>	1.	-	-	XVIII.	8. & 15.
—	2. 3.	-	-	XVIII.	12.
—	6.	-	-	XVIII.	62.

<i>Aetor.</i>	<i>XXI.</i>	<i>8.</i>	-	-	<i>XXVIII.</i>	<i>16. 17.</i>
<i>Roman.</i>	<i>XI,</i>	<i>3.</i>	.	-	<i>II.</i>	<i>8.</i>
<i>1. Corintb.</i>	<i>IX,</i>	<i>13.</i>	-	-	<i>II,</i>	<i>9.</i>
<i>1. Corintb.</i>	<i>X,</i>	<i>18.</i>	-	-	<i>II.</i>	<i>11.</i>
<i>Ephes.</i>	<i>IV.</i>	<i>17.</i>	-	-	<i>XVII.</i>	<i>18.</i>
<i>Coloss.</i>	<i>1,</i>	<i>20.</i>	-	-	<i>II.</i>	<i>20.</i>
<i>1. Thessal.</i>	<i>IV,</i>	<i>5.</i>	-	-	<i>XVII,</i>	<i>18.</i>
<i>1. Tim.</i>	<i>III,</i>	<i>2.</i>	-	-	<i>XVIII.</i>	<i>11.</i>
— — —	<i>12.</i>	-	-	-	<i>XVIII.</i>	<i>75.</i>
<i>Hebr.</i>	<i>VII.</i>	<i>13.</i>	.	-	<i>II.</i>	<i>12.</i>
<i>Jacob.</i>	<i>II.</i>	<i>21.</i>	-	-	<i>II.</i>	<i>10.</i>
<i>Apoc.</i>	<i>VI,</i>	<i>9.</i>	-	-	<i>II.</i>	<i>16.</i>
— — —	<i>VIII.</i>	<i>3.</i>	-	-	<i>II.</i>	<i>17.</i>
— — —	<i>XI.</i>	<i>1.</i>	-	-	<i>II.</i>	<i>13.</i>
— — —	<i>XIV.</i>	<i>18.</i>	-	-	<i>II.</i>	<i>14.</i>

INDEX II.

LEGUM, CANONUM,

& aliorum

ANTIQUITATIS TESTI-
MONIORUM, in hoc opere
illustratorum.

LEGES.

L. 6. in tantum, §. Sacrae autem res. D. de divis. rer.
cap. XVI. thes. 5.

L. 9.

<i>L. 9. Sacra loca. D. eod.</i>	—	—	<i>ibid.</i>
<i>L. 9. Nulla. C. de Episc. & Cler.</i>	—	<i>XVIII.</i>	<i>82.</i>
<i>L. 3. Pateant C. de his qui ad Eccl. conf.</i>	—	<i>II.</i>	<i>28.</i>
<i>Novell. LXVII. cap. I.</i>	—	<i>V.</i>	<i>5.</i>
<i>Constitut. Theodos. & Valent. in fine Concil. Ephesin.</i>			
<i>Oecum. Tertii</i>	—	<i>XVII.</i>	<i>15.</i>
<i>Caroli M. capitul. Aquisgr. c. 71.</i>	—	<i>VII. 6. & XVI. 13.</i>	

CANONES.

<i>Concilii Agathensis canon XXIX.</i>		<i>XI.</i>	<i>5.</i>
— <i>Ancyran. can. II.</i>	—	<i>XVIII.</i>	<i>35.</i>
— — <i>can. X.</i>	—	<i>XVIII.</i>	<i>76.</i>
— <i>Carthaginens. IV. can. XIV.</i>	—	<i>IX. 3. & XXIII. 2.</i>	
— <i>Laodicens. can. XXII.</i>	—	<i>XVIII. 73.</i>	
— — <i>can. XLIV.</i>	—	<i>II. 28.</i>	
— <i>Niceni I. can. XVIII.</i>	—	<i>XVIII. 26. & 70.</i>	
— — <i>can. XIX.</i>	—	<i>XVIII. 85.</i>	
— <i>Triburiens. c. IX.</i>	—	<i>XII. II.</i>	
— <i>Trullan. poster. can. 69.</i>	—	<i>II. 28.</i>	

TESTIMONIA ANTIQUITATIS.

AMBROSII de Offic. lib. I. cap. 28. f. 51. Nos aliquando in invidiam incidimus, qui confregerimus vasa mystica, ut Captivos redimeremus XII. 15.

ATHANASII epist. ad solitariam vitam agentes Tom. I. f. 656. Subsellia, thronum, mensam (erat enim lignea) - - foras elata combusserunt. &c. XIV. 1.

AUGUSTINI Tract. XXVI. in Joh. Tom. IX. f. 230. *Hujus rei sacramentum - - - in Dominica mensa preparatur & de mensâ Dominica sumitur. VI. 2.*

Ejusdem Tract. LXXXIV. f. 451. *Ad mensam Domini accedimus, ibid.*

Ejusdem Enarr. in Psalm. 113. Conc. 2. f. 1307. *Nos pleraque instrumenta & vasa ex hujusmodi materia vel metallo habemus. XII. 15. & 17.*

Ejusdem homil. 255. de Temp. Tom. X. f. 1162. *Consecrationem altaris hodie celebramus &c. XI. 1.*

CHRYSOSTOMI homil. LI. in Matth. f. 455. *Non laboremus ad aurea vasa offerenda solum. &c. XII. 17.*

Ejusdem homil. XIII. in Act. f. 550. *Non propria sententia faciunt, sed prius rationem reddunt multitudini. Sic & nunc fieri oportebat. &c. XVIII, 9.*

Ejusdem homil. XVIII. in 2. Corinth. VIII. f. 873. *Et baptisma unum est & mensa una. XIV. 1.*

Ejusdem homil. XX. in 2. Corinth. VIII. *Naturâ quidem lapis est (altare) sanctum autem efficitur, postquam Christi corpus excipit. XI. 16.*

CYPRIANI lib. II. epist. I. f. 30. *Contra altare unum atque divinum sacrificia foris falsa offerre. XIV. 1.*

Ejusdem lib. II. epist. V. f. 42. *In ordinandis clericis,*

*ricis, fratres charissimi, solemus vos ante consu-
lere &c. XVIII. 9.*

*Ejusdem lib. III. ep. IX. ad Rogatian. f. 59. Dia-
conos post ascensum Domini in cœlos Apostoli sibi
constituerunt Episcopatus sui & Ecclesiæ mini-
stros. XVIII. 58.*

DIONYSII Hierarch. Eccles. cap. III. p. 114. de
baptismi ministro. XVIII. 29.

*Ejusdem cap. III. p. 133. Ministrorum alii pro
clausis templi foribus adstant. XVIII. 48.*

*Ejusdem cap. III p. 149. Sacrarum tabularum post
pacem recitatio deprædicat eos, qui sanctè vixe-
runt &c. XIX. 15.*

*Ejusdem cap. V. p. 193. de consecratione Dia-
conorum. XVIII. 65.*

EPIPHANII hærel. 79. f. 447. ὅτι Διάκονοι ἐν
τῇ ἐκκλησιαστικῇ τάξει ὁπισθεύθησαν τι μυστήρι-
ον ὁπιστελεῖν, ἀλλὰ μόνον Διακονεῖν τὰ ὁπιστε-
λέμματα. XVIII. 29.

*Ejusdem in Ancorat. de placentulis Eucharis-
ticis, quas vocat σπογγολοιδέας. XXIV. 8.*

EUSEBII Histor. Eccles. lib. X. cap. III. f. 107.

b. Illic divinis ac mysticis ministeriis, sicut &
arcana salutaris passionis Symbola perfici & admi-
nistrari visebantur. XI. 16.

*Ejusdem Hist. Eccl. lib. X. cap. IV. f. 111. Ista
cancellis ligneis ad verticem usque artificiosâ cœ-
latura fabrefactis circumdedit &c. XVI. 13.*

Ejusdem de vit. Const. M. l. II. cap. 45. f. 133.

a. Quibuscunque Ecclesiis vel ipse præes, vel
alii Episcopi, Presbyteri, Diaconi &c. V. 2.

GREGORII NAZIANZENI Orat. XI. de Gorgoniae accessu ad altare. XIV. 1.

GREGORII NYSSENI lib. de Baptism. f. 257.

Altare hoc sanctum, cui adfistimus — — — quoniam DEI cultui consecratum est. XI. 21.

HIERONYMI epist. ad Rusticum Mon. de viv. form. Tom. I. f. 47. *Cum ad perfectam aetatem veneris, si tamen vita comes fuerit, & te vel populus vel pontifex civitatis in clerum elegerit &c. XVIII. 9.*

Ejusdem comm. in Amos. lib I. cap. III. Tom. VI. f. 84. Non unum altare quod habet Ecclesia, sed altaria haereticorum plurima &c. XIV. 1.

IRENÆI lib. I. adv. Hæres. cap. IX. f. 71. *Pro calice vino mixto fingens se gratias agere — — — purpureum & rubicundum apparere facit peculum &c. XII. 13.*

OPTATI MILEVITANI lib. VI. contr. Parmen. p. 163. *altaria radere, remove. IX. 7.*

Ejusdem l. c. Fregistis calices &c. XII. 12.

Ejusdem l. c. Calices, quorum species revocastis in massas. XII. 14.

ORIGENIS homil. I. in Levit. f. 54. F. *Non solum pro terrestribus, sed etiam pro cælestibus oblatus est hostia Jesus. II. 20.*

Ejusdem homil. III. super Judic. Invenies interdum etiam in nobis aliquos, qui ad exemplum humilitatis positi sumus & in altaris circulo &c. II. 32.

OROSII lib. VII. cap. 39. pag. 667. *Vasa Petri. XII. 17.*

PETRI CHRYSOLOGII serm. 173. p. 718. *Sive cum dicimus de gradu isto, sive cum de sacerdotali sede pro temporis ratione tractamus, ut oves bone — — — convenite &c. XIX.9.*

TERTULLIANI lib. de Patient. f. 14. *Nemo convulsus animum in fratrem suum, munus apud altare perficiet. II. 32.*

Ejusdem lib. de Pœnitent. f. 484. *Aris Dei adgeniculari XVII. 9. & 10.*

Ejusdem lib. de Orat. f. 791 *Ne prius ascendamus ad DEI altare &c. II. 32.*

Ejusdem l. c. f. 789. *Nonne solemnior erit statio tua, si & ad aram DEI steteris? &c. II. 32.*

THEODORITI Hist. Eccl. lib. I. c. 31. f. 295. *Δεκοσμεῖτο ὃ καὶ τὸ θεῖον θυσιαστήριον βασιλικαῖς, ὡραπέτισμασι καὶ κειμηλίοις &c. XII. 5.*

VICTORIS UTICENS. Persecut. Afric. lib. I. Tom. I. Orthod. f. 804. *De palliis altaris camisas sibi & femoralia faciebant. XII. 7.*

IN-

INDEX III.

VERBORUM ET RERUM
MEMORABILIU M.

Primo numero iterum signatur Caput, al-
tero sectio minor capitis.

A.

Abel an habuerit altare
X. 2.

Abrahami altare an fuerit
idem illud, quo Adam &
Noah usi sunt // 10.

Abstinentia à cibo & somno
apud altare XVI. 17.

Abusus altarium in temerariâ
eorundem exstructione
XXIII. 2. in nudatione vin-
dictæ causâ. 3. in lugubris
vestis applicatione, ibid. in
oblatione casei. 4. in invo-
catione Sanctorum. 5. in
Missæ sacrificio 6.

Abusus α̃συλίας XVII. 35.

Abyssini unum tantum altare
in singulis templis habent
XIV. 2.

Accusatores temerarii excom-
municati XX. 2.

Adgeniculari charis DEI, quid
sit Tertulliano XVI. 10.

Aditus ad altare poenitenti-
bus non permissus XVI. 10.
& XX. 4. vide *Altare*.

Adulteri excommunicati XX.
2. iis α̃συλίας beneficium
negatum XVII. 7.

Ætas Presbyterorum & Dia-
conorum ordinandorum
XVIII. 64. Diaconis-
rum 82.

Æthiopes unum tantum in
una æde habent altare
XIV. 2.

Africana Concilia vide *Conci-
lia*.

Agro pro æde sacra Christiani
interdum usi XIII. 1.

Alba, Diaconorum, Hypodia-
conorum & Lectorum ve-
stis, XVIII. 73.

Alexander Alex. Episc. sup-
plex ad altare confugit &
sub eo jacuit V. 11. 6. &
XVIII. 8.

Allegoria illatz II. 5.

Alta.

Altare etiam dictum Altar I. 1. & altarium 2. sed minus Latinè, ibid. vocis etymon an sit ab ardore 3. an ab alendo 4. an quasi alta ara 5. ab altitudine simpliciter appellatur 6. ratio notationis ibid. multiplex vocis potestas observanda II. 1. notiones vel Biblicæ vel Ecclesiasticæ sunt 2. in N. T. quot modis vox altaris usurpetur 3. propriè quid significet in N. T. ibid. cur Christus ista voce usus 4. metonymice pro cultu usurpata & pro sacerdotio 12. & de doctrina vera 13 & de atrio interiori mystico 14. metaphoricè de Christo 16. & intercessione ejus sacerdotali 17. de cruce Christi propriè usurpata à Patribus 19. altare cœleste generatim describitur à Patribus 20. speciatim de sublimitate divinitatis & de Christo exponitur 21. altare mysticum fidei 22. cordis, animæ, mentis 23. corporis hominis pii 24. Ecclesia, populus Dei, fideles, pauperes, misericordes, altaria mystica 25. item cultus divinus, religio & doctrina Christiana 26. altaris vox & de loco usurpata

ubi sacra reposita mensa 28. & de sacris mensis 29. seqq. rationes hujus appellationis 40. seqq. Græcè ferè *Θυσιαστήριον* dictum, rarissimè *Βωμὸς* III. 1. Latinis etiam ara 2. altare & aram quomodo distinxerint Patres nonnulli 2. item mensa 3. vocum altaris & mensæ usus promiscuus 4. *Altaria* Christianos habere convenit XI. 20. altaris definitio falsa IV. 2. vera 3. ejusque explicatio 4. genus 5. differentia 8.

Altarium causa efficientes I. conditores V. 1. seqq. pp. Episcopi V. 2. Principes 6. eorumque ministri 7. & patres familias 8. quibus rebus moti & impulsii fuerint ad ædificanda altaria 10.

Altarium Materia VI. 1. altaria lignea. ibid. talia veteribus fuisse, male à quibusdam probatur 2. lignum Petri 3. quid de eo sentiendum sit. 4. altaria lapidea 5. primo libera, deinde necessaria facta apud quosdam 6. ratio cur lapidea esse debeant 7. altaria aurea 8. quid fuerint 8. argentea 9.

Altarium Forma VII. I. summa superficies plana 2. Hh 5 quad-

quadrangula 3. alta 4. lapidum moli imposita 5. subtus cava 6. eorum columnæ 7. inscriptiones 8.

Altarium Finis Cui, solus DEus VIII. 1. Cujus primarius respectu DEI ejus gloria 2. quæ sita in sacrificiis mysticis 4. respectu hominum intermedius, oblationes 10. ultimus S. coenæ celebratio 11. quomodo id intelligendum 13. fines secundarii, consecrationes variarum rerum 14.

Altarium divisio in fixa & mobilia IX. 1. vide *Fixa & Mobilia*.

Altarium Adjuncta X. 1. Origo 2. altare primum quodnam fuerit, ibid. vid. *Origo*. eorundem Consecratio, vid. *Consecratio*. Profanatio, vid. *Profanatio*. Unctio, vid. *Unctio*. Ornatus, vid. *Ornatus*. Loca, IV. 8. vid. *Loca*. Numerus XIV. 1. sqq. vid. *Numerus*. Sanctitas, *Honor*. vide suis locis. Altaria sanctorum ossibus aut reliquiis superimposita XV 2. eorum honorifica epitheta XVI. 1. & 2. & 7. asyilia XVII 1. ab Eutropio altaribus adempta 34. vid. *Asyilia*. Ministri, vid. *Diaconi*. Res ad altaria gestæ,

ut consecratio Eucharistiæ X/X. 2. ejusdemque dispensatio 3. oblationes 4. preces 5. cantiones 7. consecratio variarum rerum 8. conciones 9. recitatio nominum vivorum & mortuorum 10. Altare non patebat iis qui indigni erant S. coenâ XX. 1. nec excommunicatis 2. ibid. nec Catechumenis 3. nec penitentibus 4. nec laicis apud Græcos, nisi Imperatori 5. an semper ei patuerit 5. quando apud Latinos id ei patuerit 6. nec mulieribus 5. quæ tamen olim admixtæ ibid. oblationum tempore laici admixti 6. non tamen, semper 7. tandem omnes promiscuè admixti 8. sanitati restituti cum Episcopo ibant ad altare & offerebant 6.

Altarium Cognata XXI. 1. tumuli sanctorum pro altaribus ibid. item manus Diaconorum 2. item *ἀντιμύσθια* 3. vide *Ἀντιμύσθια*.

Altarium Dissentanea XXII. 1. violatio 2. vid. *Violatio*. abusus altarium XXIII. 1. altaria hæreticorum XXIV. 1. aræ gentilium XXV. 1. vide suis locis.

Altaria pontificiorum pag-

nant cum altaribus veterum XXIV. 14. vid. Pontificii. Altare holocaustorum ubi situm fuerit II. 7. Altaris Hebræorum figura VII. 3. consecratio XI. 31. Altare contra altare erigere, de quibus olim dictum fuerit II. 26. Altari carere, atheorum fuit habitum II. 44. 43. seqq. altare asylum II. 16. VII. 6. vide *Asylum*, altare majus Pontificum Romanorum VI. 4. altaria Africana per agros & vias temere excitata improbantur XXIII. 2.

Altitudo altarium VII. 4.

Ambonis locus in templo XIII. 3.

Ambrosius sub altari, quo supplex confugerat, jacuit VII. 6.

Amen respondebat Diaconus XVIII. 43 & populus, finitis precibus XIX. 5.

Anima altare mysticum II. 23. animi sordes aquâ ablui gentiles credebant XV II. 16. animarum migrationem ex uno corpore in aliud, docuere Carpocratiani XXIV. 2.

Antiphrasæ quid fuerint XXI. 4. vocis Scriptio 3. & etymon, ibid. ubi iis opus fuerit 5. mos consecrandi ea 6.

Apostoli an consecrarint altaria XI. 4. eorum habitus XVIII. 72. calices XII. 10. diaconi dicti XVIII. 3. & 4. ibid. constituerunt primos diaconos 8. an Diaconi primi fuerint eorum ministri 58.

Aqua etiam oblata à Christianis XVIII. 25. fusa in manus Episcopis & Presbyteris à diaconis 19. ejus usus in sacris gentilium XVII. 16. valere credebatur ad tollenda scelera & sordes animi, ibid.

Ara Apollinis, Contumeliæ, Demetrii, Fidei, Herculis, Impudentiæ, Luciferæ, Ventorum, Victoriæ XXV. 5. aræ Carpocratianorum Catholicis contrariæ XXIV 2. gentilium XXV. 1. quâ figurâ fuerint II. 19. quadrangulæ VII. 3. ethnicæ religionis fulcrum II. 44. aræ vox de altaribus Christianorum usurpata III. 2. sæpissime de gentilium, ibid. strictè de supremâ tantum parte altaris, ibid. ad aram DEI stare, quid sit Tertuliano II. 32.

Archidiaconus quis XVIII. 60. legebat in Ecclesia S. Scripturam 30.

Architecti altarium Christianorum V. 1.

Argentea altaria VI. 9. calices XII. 15.

Ariani homicidiis contaminarunt altaria XI. 33.

Arma supplicibus apud altare deponenda XVI. 15. deponebant etiam ipsi imperatores, ibid.

Armeniorum aræ & proprietate dictæ & rogi pecorum XXIV. 3. eorum errores, ibid.

Artotyritæ obtulerunt caseum ad altare, quod improbatum XXIII. 4.

ἀσφάλεια, effectum ἀσυλίας XVII. 26.

Asylia, *Asylum*, vocis etymon XVII. 1. significatio 2. Synonyma 3. asylia altarium demonstratur 4. ejus definitio 5. causæ efficientes, magistratus & Episcopi 6. Objectum seu materia, supplices 7. & 8. forma, vis obligandi 10. quinam & quomodo obligati illis legibus fuerint, ibid. finis absolute ultimus 11. in certo genere ultimus 12. intermedius ex parte altarium 13. ex parte supplicum 14. Adjuncta 15. origo à gentilibus non est arcessenda, ibid. respondetur ad argu-

mentum in contrarium allatum ex Constitut. Theodos. & Valent. 15. respondetur ad loca Scripturæ 18. origo vera à Judæis 19. moralitas 22. effecta 26. cognata 27. Opposita 30. seqq. violatio ibid. privatio 34. abusus 35. asyli jus honorem attulit altaribus XVI. 18. asyla Hebræorum quid significarint typicè XVII. 20. quomodo conveniant cum asylis Christianorum 27.

Athanasius diaconus constituitur XVIII. 9.

Athei quinam olim haberentur II. 44. iis etiam annumerati Christiani fuisse, ibid.

Attendamus, vox sollemnis XVIII. 40.

Auditorium in Ecclesia veteri negligentia XVIII. 40.

Aurea altaria VI. 8. calices XII. 15.

B.

B*aptismi* vim pendere ex ministri probitate, eumque iterandum in Catholicis esse, docuere Donatistæ XXIV. 5. ejus ministri Diaconi XVIII. 27 & 29. seqq. & Presbyteri, sed utrique de sententia Episcopi,

scopi, ibid. Episcopi per se baptizabant, ibid, seqq.

Baptisterium non patebat Catechumenis XX. 3.

Baptizandi discingebantur & exuebantur à Diacono XVlll. 28. Baptizati statim Eucharistiæ participes facti Vlll. 11. uncti oleo seu Chrismate 14.

Baronii error de calicis Christi materiâ & formâ Xll 9.

Beda credulitas Xll. 9.

Bellarminus refutatur XVlll. 26.

Benedic Domine, formula solemnis XVlll. 42.

Bielis notatur error cùm in exponendo etymo altaris l. 3. tum in etymi veri ratione l. 6.

Bowus vox an de altaribus Christianorum usurpata sit? Ill. 1.

Bona Cardinalis notatur Xll. 11. & 14. XVlll. 26. XlX. 14. & 15.

Bona Ecclesiastica administrata à Diaconis Apostolicis XVlll. 12. & Ecclesiasticis 55.

Bonifacis apophthegma explicatur Xll. 11.

C.

C*aini* altare X. 2.
Calix Christi quâ formâ

fuerit & ex quâ materia Xll. 9. non physicè, sed mysticè pretiosus, ibid. calices Apostolorum 10. Calices lignei 11. vitrei 13. infirma de eorum usu argumenta 12. massati, ibid. fracti, ibid per miraculum instaurati 13. metallici vi-
liores 14. aurei & argentei 15. jam ante Constantinum M. ibid. calicum figura 16. & picturæ ibid. & 12. Calicem in mensâ ponere, Diaconorum XVlll. 23. & cum Episcopo tradere 24. & dispensare 25.

Calviniani vid. *Reformati*.

Campana vice quid fuerit tempore persecutionum XVlll. 54.

Cancelli altaris XVI. 13. eorum causa efficiens, finis, materia, forma, nomina, ibid.

Candelabra in altari Xll. 18.

Canones Conciliorum de jure asylias XVII. 6. quæ vis obligandi iis insit 6. de Conjugio Clericorum XVlll. 76.

Canonizatio mortuorum veteribus ignota XlX. 15.

Cantiones apud altare XlX. 7. imperatæ à Diacono XVlll. 45. ipse etiam canebat 56. cantoribus orario interdictum 73. plura vide in voce *Hymni*.

Architecti altarium Christianorum V. 1.

Argentea altaria VI. 9. calices XII. 15.

Ariani homicidiis contaminarunt altaria XI. 33.

Arma supplicibus apud altare deponenda XVI. 15. deponebant etiam ipsi imperatores, ibid.

Armeniorum aræ & proprietate dictæ & rogipecorum XXIV. 3. eorum errores, ibid.

Artotyris obtulerunt caseum ad altare, quod improbatum XXIII. 4.

ἀσφάλεια, effectum ἀσυλίας XVII. 26.

Asyria. Asylum. vocis etymon XVII. 1. significatio 2. Synonyma 3. asyria altarium demonstratur 4. ejus definitio 5. causæ efficientes, magistratus & Episcopi 6. Objectum seu materia, supplices 7. & 8. forma, vis obligandi 10. quinam & quomodo obligati illis legibus fuerint, ibid. finis absolute ultimus 11. in certo genere ultimus 12. intermedius ex parte altarium 13. ex parte supplicum 14. Adjuncta 15. origo à gentilibus non est arcessenda, ibid. respondetur ad argu-

mentum in contrarium allatum ex Constitut. Theodos. & Valent. 15. respondetur ad loca Scripturæ 18. origo vera à judæis 19. moralitas 22. effecta 26. cognata 27. Opposita 30. seqq. violatio ibid. privatio 34. abusus 35. asyli jus honorem attulit altaribus XVI. 18. asyla Hebræorum quid significarint typicè XVII. 20. quomodo conveniant cum asylis Christianorum 27.

Athanasius diaconus constituitur XVIII. 9.

Athei quinam olim habebantur II. 44. iis etiam annumerati Christiani fuisse, ibid.

Attendamus, vox solennis XVIII. 40.

Auditorium in Ecclesia veteri negligentia XVIII. 40.

Aurea altaria VI. 8. calices XII. 15.

B.

B*aptismi* vim pendere ex ministri probitate, eumque iterandum in Catholicis esse, docuere Donatistæ XXIV. 5. ejus ministri Diaconi XVIII. 27 & 29. seqq. & Presbyteri, sed utrique de sententia Episcopi,

scopi, ibid. Episcopi per se baptizabant, ibid. seqq.
Baptisterium non patebat Catechumenis XX. 3.
Baptizandi discingebantur & exuebantur à Diacono XVlll. 28. Baptizati statim Eucharistiæ participes facti Vlll. 11. uncti oleo seu Chrismate 14.
Baronii error de calicis Christi materiâ & formâ Xll 9.
Beda credulitas Xll. 9.
Bellarminus refutatur XVlll. 26.
Benedic Domine, formula solemnis XVlll. 42.
Bielis notatur error cùm in exponendo etymo altaris l. 3. tum in etymi veri ratione l. 6.
Βωμῆ vox an de altaribus Christianorum usurpata sit? Ill. 1.
Bona Cardinalis notatur Xll. 11. & 14. XVlll. 26. XlX. 14. & 15.
Bona Ecclesiastica administrata à Diaconis Apostolicis XVlll. 12. & Ecclesiasticis 55.
Bonifacii apophthegma explicatur Xll. 11.

C.

C *Aini* altare X. 2.
Calix Christi quâ formâ

fuerit & ex quâ materia Xll. 9. non physicè, sed mysticè pretiosus, ibid. calices Apostolorum 10. Calices lignei 11. vitrei 13. infirma de eorum usu argumenta 12. massati, ibid. fracti, ibid per miraculum instaurati 13. metallici vi-
 liores 14. aurei & argentei 15. jam ante Constantinum M. ibid. calicum figura 16. & picturæ ibid. & 12. Calicem in mensâ ponere, Diaconorum XVlll. 23. & cum Episcopo tradere 24. & dispensare 25.
Calviniani vid. *Reformati*.
Campanæ vice quid fuerit tempore persecutionum XVlll. 54.
Cancelli altararis XVI. 13. eorum causa efficiens, finis, materia, forma, nomina, ibid.
Candelabra in altari Xll. 18.
Canones Conciliorum de jure asylias XVII. 6. quæ vis obligandi iis insit 6. de Conjugio Clericorum XVlll. 76.
Canonizatio mortuorum veteribus ignota XlX. 15.
Cantiones apud altare XlX. 7. imperatæ à Diacono XVlll. 45. ipse etiam canebat 56. cantoribus orario interdictum 73. plura vide in voce *Hymni*.

Ca.

Capitale supplicium violatorum ἀσυλίας XVll. 33. & Diaconorum facinorosorum XVlll 87.

Captivos visitare, Diaconorum erat XVlll. 33. & Diaconissarum 80.

Carcer pro æde sacra Christianis interdum fuit Xlll. 1.

Carpocratianorum aræ XXIV.

2. Catholicorum mensis multum dissimiles ibid. idololatriæ, ibid. propriè ita dictæ, ibid. sacra Deo facta, ibid. eorum errores, ibid. & seq.

Casens ad altare oblatus ab Artotyritis, quod improbatum XXlll. 4.

Catechumeni, quum celebranda erat S. cœna, emissi XVlll. 47. & quidem à Diaconis, ibid. quibus verbis 47. ab altari exclusi XX. 3. item à baptisterio, ibid.

Catholici Donatistis sordidi videbantur XXIV. 5. ab iisdem cædebantur. ibid. eorum altaria quantum distent ab aris Carpocratianorum 2. Armeniorum 3. Ophitarum 4. Donatistarum 5. & mensis Reformatorum 6.

Cavitas altarium Vll. 6.

Ceresi accensi de die sub lectionem Evangelii in signum

lætitia Xll. 18. extincti vindictæ causâ, quod improbatum XXlll 3.

Charis Dei ad geniculari quid sit Tertulliano XVI. 10.

Chartophylax ejusque munus XVlll. 60.

χειροτονέω quid significet XVlll. 9.

Chemnitius Mart. defenditur adversus Bellarminum & mendacio liberatur XI. 1.

Chorepiscopi interdictum ordinatione XVlll. 10.

Chorus templi Xlll. 3. quibus patuerit 3. situs in medio, ib. quid in eo fuerit. ib.

Chrisma petebatur ab Episcopo per Diaconum ante lectum Paschatos XVlll. 53. ejus consecratio Vlll. 14. XlX. 8. eo uncti baptizati ibid. & altare xi. 17.

Christiani ab Ethnicis vocati athei ll. 44. abhorrent à sacrificiis propriè ita dictis xxv. 4. intueri aras gentilium nefas putabant. 7. osculabantur se inter sese xvlll. 49. eorum & gentilium diversa ratio in condendis hominibus, sub altari xv. 4. diversa eorum altaria xxv. 2.

Christus dicitur altare ll. 16. ll. 21. ejus it. intercessio sacerdotalis 17. & crux 19. ejus

cor-

corpus dicitur sacrificium 42. dicitur immolari nobis & populis ibid. præsens est in S. cœnâ xxiv. 6. & ore corporis editur 7. assumptis se carnem sine animâ fingitur ab Armeniis xxiv. 3. Carpocratiani docuere, eum natum ex mare & femina adeoque merum fuisse hominem, ejusque animam solam in cœlum pervenisse 2. ejus unctio adumbrata in V. T. xi. 17. ejus habitus xviii. 72. & Calix xi. 9. mortis ejus recordatio, vid. *Recordatio*.

Chrysostomi defuncti nomen quidam Episcopi diptychis inscribere recusabant. Unde altercationes ortæ xix. 16.

Cibus quomodo & cur consecratur xi. 21. eum ad altare capere, non licitum xvi. 17.

Clamor Diaconi in Ecclesiâ xviii. 36.

Clerici vagi, ebrii ad 30. dies, matutinos hymnos negligentes, augures, foeneratores, negotia Ecclesiastica ad seculare judicium perferentes, ad militiam & ad laicos se conferentes, excommunicati sunt xx. 2. quoniam non potuerint fieri clerici xviii. 11. eorum

vestes 73. conjugiū 76. vide *Conjugiū* tutores fieri non debebant xix. 13. clericum qui ad civilia negotia avocaret, ejus nomen post mortem non recitabatur ad altare ibid. clericum eligendum & ordinandum qualem esse oportuerit xviii. 11.

Cœlestē altare apud Patres II. 20. quid intelligatur per illud 21.

Cemetery sacris Christianorum conventibus destinata xiii. 1. & 2. xv. 1.

Cana Domini celebrandæ gratia altaria erecta vii. 1, 11. quomodo hic finis altarium ultimus dici possit 13. fines S. cœnæ, ibid. ejus nomina Græca xi. 16. cur & à quo dicatur Sacramentum altaris viii. 12. celebrata in altaris dedicatione xi. 16. celebrata super tumulis sanctorum xv. 2. ad eam fideles vocati à Diacono xviii. 50. vid. *Eucharistia*.

Columna altarium vii. 7. quot fuerint ibid. seq.

Concilia Africana Latine non Græcè scripta ix. 3. œcumenicorum nomina Diptychis inscripta xix. 16.

Concilii Nicæni I. de conjugio Clericorum sententia xviii. 76. Constantis nopolitani Trullani posterioris sententia de eodem contra Romanam Ecclesiam 76. Nicæni II. error de electione ministrorum xviii. 9 in conciliis quæ partes Diaconorum fuerint 52.

Conciones Patrum lectæ in Ecclesia a Diaconis xvi 11, 31. habebantur ab iisdem 32. apud altare habitæ xix, 9.

Conjugium Apostolicorum Diaconorum xviii. 75. nec Ecclesiasticis eo prorsus interdictum 76. an concessioni Episcoporum tribuendum, quod Diacono licuerit ducere uxorem 76 cur Diacono vitam cœlibem professo olim non licuerit inire conjugium ib. Paphnutius conjugii Clericorum defensor, ibid. Constantinopolitanæ Ecclesiæ argumenta pro conjugio clericorum contra Romanam 76. conjugium Episcoporum 77. Presbyterorum ibid. Diaconissis eo interdictum 83.

Consecrare quid sit xi, 12.

Consecratio altaris duobus modis intelligitur xi, 1. ejus definitio 2. an sit

à Deo præcepta, ibid. causa Efficiens, Episcopi & Presbyteri 4. an Apostoli etiam, ibid. an etiam posteriorum seculorum Presbyteri 5. postea Presbyteris hæc potestas adempta 6. consecrata altaria lignea 8. lapidea 9. & metallica 10. deinde lapidea tantum 11. consecrationis forma in quo consistat 12. & 14. consecrata primo eorum usu 14. nempe precibus & hymnis 15. una cum templo 15 & 16. item celebratione Eucharistiæ 16. mos consecrandi altaria viii. & ix. Sec. 18 oblationes additæ, ibid. postea ceremoniæ auctæ 19. Finis consecrationis 20 veteris Ecclesiæ de eo sententia 21. consecrationis Adjuncta 22. Origo 23. an Apostolos habeat auctores, ibid. quis Pontificum auctor ejus sit 24. usus ejus licitus 24. indifferens 25. solemnitas 26. quæ primis seculis non existit ibid. sed tempore Constantini M. cœpit, ibid. ejus modus 26. anniversaria ejus memoria 27. una cum templi culta dedicatione 27. concionibus & celebratione S. cœnæ 28. cum

cum magno gaudio, ibid.
consecrationis effectus,
sanctitas externa 29. ejus
Oppositum, Profanatio.
Vide suo loco.

Consecratio altarium taber-
naculi, labri, templi Salo-
monis, mœnium Hiero-
solymitanorum simulacri
Nebucadnezaris XI, 12. ἀν-
τιμυσίων XXI, 6. Chrisma-
tis XIX, 8. ad altare facta
VIII, 14. ciborum cur fiat
XI, 21. Diaconorum, vid.
Ordinatio, domus XI, 12.
Episcoporum & Presbyte-
rorum apud altare VIII, 14.
Eucharistiæ etiam à Diacono
facta XVI, 26. ad alta-
re XIX, 2. Ministrorum Ec-
clesiæ 8. Patinæ XI, 12. Pon-
tis, ibid. Templi 12. Thea-
tri, ibid. vasorum sacro-
rum 13. & XII, 15. virgi-
num VIII, 14. & XIX, 8.

Constantinus M. non est pri-
mus auctor aureæ argen-
teæque supellectilis in Ec-
clesia XII, 15. pretiosa va-
sa Ecclesiis donavit 15. dis-
turbavit aras & templa
gentilium XXV, 7.

Constantius Imp. aras gentili-
um intueri noluit XXV, 7.

Constitutionum Apostolicarum
quæ sit auctoritas XVI, 1,
29.

Conventum sacrorum tempo-

re persecutionum loca XIII,
1. eorundem eodem tem-
pore signa XVI, 11, 14.

Cordis altare mysticum II, 23.
Corona Eucharisticæ qui
XXIV, 8.

Corpus hominis pii altare ap-
pellatur II, 24.

Creatures, per eas nec jurare
nec pejerare fas est II, 5.

Crux altaris XII, 6. Chri-
sti dicitur altare II, 19. &
& quidem proprie, ibid.
crucem esse baptizandam,
Armeniorum error XXIV, 3
ejus signo signati Diaconi,
cū ordinarentur XVII, 65.

Crypta altarium VII, 6.

Cultus dicitur altare II, 11 &
26. in excelsis à piis DEO
tempore necessitatis exhi-
bitus an ab ipso probatus
fuerit? 8.

Cypriani loca, quibus men-
sam Domini appellat alta-
re II, 32.

D *Edscare* quid sit XI, 13.
Dedicatio altaris, vid.
Consecratio altaris.

Dedicatio templi, vid. *Conse-
cratio & templum.*

DEO soli altaria exigenda
VI, 1, 1. & soli sacrificia of-
ferenda, ibid. eum esse
causam mundi & legis Mo-
saicæ negarunt Carpocra-
tiani XXIV, 2.

li

Depor.

Deportatio, poena violatorum

αἰσυρίας altarium xvi I, 32.

Depositio, vid. *Officii abrogatio*.

Desertum pro æde sacra Christianis fuit interdum xii I, 1.

Δευτερεύων ἡ διακόνων quis fuerit, quæque ejus partes xviii I, 60.

Diaconissa Apostolicæ xviii I, 79. Ecclesiasticæ earumque ministerium 80. ordinatio ubi adhibita fuerit, ejusque ritus & duratio 81. ætas 82. conjugium 83. habitatio 84. dignitas 85. numerus 86. an laicis fuerint annumeratæ? 85. non tractabant flabellum, nec ministrabant in Liturgiis xviii I, 22.

Diaconus, vocis etymon xviii I, 2. laxior significatio 4 Synonyma, np. minister altaris 1. & Levita 5. Definitio 6. duo eorum genera, Apostolicum & Ecclesiasticum 7. Apostolicorum causa Efficiens, Apostoli 8. multitudo item & qua ratione, ibid. occasio constituendi eos, ibid. quis constituerit Ecclesiasticos 9. plebs quoque consulta, ib. licet non semper, ib. & seq. consecrati à solis Episcopis 10. & quidem ab

uno tantum, ibid. αἰσυρίας subjectum 11. qualis Apostolici & Ecclesiastici esse debuerint ib. hi laici esse debuerint ib. Apostolicorum munus, ministrare mensis 12. an pauperibus tantum mensis ministrarint 13. sacris ministrasse ostenditur refutatur argumentum contrarium allatum 14. spondetur ad alterum Voti 16. ejusdem exceptio diluitur 17. Ecclesiasticorum Diaconorum munus 18. seqq. Episcopis & Presbyteris aderant in S. celebratione 18. aquam in manus fundebant 19. recitabant nomina & nomina offerentium 20. item mortuorum è Diptychis xix I, 16. oblationes accipiebant & altare ferebant xviii I, 21. flabello muscas abigebant 22. calicem & panem in S. mensâ ponebant 23. calicem Episcopo vel Presbytero tradebant 24. Eucharistiam dispensabant 25. quod tamen postea prohibiti sunt facere presentibus Presbyteris 25. interdum etiam consecrabant 26 sed non presente Episcopo aut presbytero, ibid. ministrabant in bapt

baptismo sacerdotibus
 27. baptizandos discin-
 gebant & exuebant 28.
 baptizabant etiam non-
 nunquam 29. sed de sen-
 tentia Episcopi, ibid. præ-
 legebant populo Evange-
 lium 30. & patrum homi-
 lias 31. concionabantur
 32. captivos visitabant, in-
 struebant, consolabantur
 33. pœnitentes reconcilia-
 bant 34. moderabantur sa-
 crarum actionum ritus 35.
 & quidem vel voce 36. vel
 sublatione manus 37. vel
 Orario 38. vel nutu 39. im-
 perabant silentiũ idq; au-
 ctoritate Ecclesiæ 40. im-
 perabant preces populo 41
 sacerdotẽ de precibus mo-
 nebant 42. eidem responde-
 bant 43. preces recitabant
 in Ecclesia 44. imperabant
 cantiones 45. & flexionem
 genuum 46. emitte-
 bant Catechumenos ener-
 guenos & pœnitentes
 47. quibus verbis 47. jube-
 bant fores claudi, & ipsi
 custodiebant 48. osculum
 indicebant sanctum 49.
 vocabant fideles ad S. Eu-
 charistiam 50. eosdem di-
 mittebant 51. in conci-
 liis quæ egerint 52. pe-
 tebant Christma ab Episco-
 po 53. de loco & tempore

sacrorum conventuum fi-
 deles certiores facie-
 bant 54. administrabant
 bona ecclesiastica 55.
 portabant altare IX,
 6. psallebant XVIII. 56.
 crucem ferebant, pacem
 annunciabant, ibid. Dia-
 conorum Forma 57. Finis
 cui & cujus 58. primi Ec-
 clesiæ potius quam Apo-
 stolorum ministri fuerunt,
 ibid. Ecclesiastici, Episco-
 porum potius quam Eccle-
 siæ ministri 59. Diacono-
 rum posterioribus seculis
 divisio in majores & mi-
 nores 60. Majorum nu-
 merus, nomina, inunia,
 ib. Primus inter minores
 quis fuerit ejusque munus
 ib. Diaconorum adjuncta
 61. Ordinatio Apostolico-
 rum 62. Ecclesiasticorũ 63.
 v. *Ordinatio*. Dignitas pri-
 morum 69. & Ecclesiasti-
 corum 70. qui cæteris mi-
 nistris fuere superiores, ib.
 & pro sacerdotibus habi-
 ti, ibid. Reverendi vocati,
 ibid. sine iis Episcopus ef-
 se non potuit, ibid. eorum
 insolentia compressa, ibid.
 sedere iis coram presbyte-
 ris non licuit, ibid. & seq.
 honorare debent Presby-
 teros, ibid. Immunitas eo-
 rum 71. vestitus primo-

rum 72. Ecclesiasticorum vestes peculiare 73. eorum vestis Alba in Conciliis 52. luxu vestium iis interdictum 73. vid. *Vestitus*. Numerus 74. Conjugium Apostolicorum 75. & Ecclesiasticorum 76. Diaconi mariti 77. vide *Conjugium*. Diaconorum cognata, Levitæ V. T. 78. & Diaconissæ 79. Opposita, poenæ 87. quinam excommunicati xx, 2. eorum manus pro altaribus xxi, 2. consecratio ad altare facta viii, 14.

Diadema Impp. deponebant ad altare accessuri xvi, 15.

Digami an potuerint fieri clerici xviii, 11. digamiæ tria genera, ibid. digami exclusi ab altari xx, 2.

Diptycha quid fuerint xix, 14. duo eorum genera, ib. an tertium recte addatur ib. Diptycha vivorum & mortuorum, ibid. utraque bipartita, altera parte Clericorum, altera laicorum nomina continentia, ibid. Diptycha Episcoporum à Diptychis laicorum distincta 14. ad canonizationem nihil faciunt 15. iis non inscribi vel expungi ignominiosum 16. Conciliorum œcumenicorum

nomina iis inscripta 16. mortuorum nomina iis de sententia Episcopi inscripta, ibid.

Diversorium publicum Christianorum templum xiii, 1.

Divortium qui fecerant temerè, excommunicati xx, 2.

Doctrina altare II, 13. & 14.

Domini permittentes idololatricam, excommunicati xx, 2.

Domus consecratio xi, 11. privatæ, Christianorum templa xiii, 1.

Donatistæ violarunt Catholicorum altaria vel ex toto vel ex parte xiii, 3. eorum crudelitas xxiv, 5. apud altaria xi, 33. eorum errores xxiv, 5. altaria quantum distent à Catholicorum mensis, ibid.

E.

E*Brii* clerici excommunicati xx, 2.

Ecclesia, altare mysticum II, 25. eam non nisi in eâ parte Africæ esse, quam Donatus tenebat, nec males ei admixtos, docuere Donatistæ xxiv, 5. ejus libertas in ædificatione altarium x, 7. in situ altarium &

& templorum xii 19. ejus ministri, Diaconi xviii, 58. & 59.

Efficiens causa altarium V, 1.

Consecrationis altarium

xi, 4. ἀσουλίας xvii, 6.

Diaconorum xviii, 8. vide suis locis.

Electio ministrorum ad plebem etiam pertinet xviii, 8 & 9.

Emergumeni non potuerunt fieri clerici xviii, 11. emissi à Diacono quum celebranda erat S. coena 47.

Ephraimi Diaconi eloquentia xviii, 32.

Epiphanes pro DEO cultus xxiv, 2.

Episcopi iidem qui Presbyteri, jure divino xi, 4. initio etiam iidem fuere xviii, 70. sine Diacono esse non potuerunt, ibid. appellarunt Presbyteros & diaconos suos Sympresbyteros & Syndiaconos ibid. curabant extrui altaria V, 2. interdum suis sumtibus exstruebant 3. consulti in ædificatione altarium 4. habebant potestatem mandandi præfectis in ædificatione templorum 2. sine eorum consensu non erigendum altare 5. quid moverit eos 11. con-

secrati ad altare viii, 14. consecrarunt & ipsi altare xi, 4. nec tamen quivis quodvis 7. sub altaribus sepulti xv, 3. ἀσουλίας altaribus tribuebant xvii, 6. dicti Diaconi xviii, 4. Constituerunt Diaconos 9. soli ordinarunt 10. idque gratis 63. Digami 11. sibi vendicant jus baptizandi 29. potestas consecrandi Eucharistiam quomodo iis solis tribuatur 26. quando legerint S. Scripturam in Ecclesia 30. distribuebant Chrisma per Ecclesias 53. annuntiabant pacem 56. eorum ministri Diaconi 59. eorum ἀμοφόριον 73. Episcopi mariti 77. apud altare caneant xix, 7. qui hæredes extraneos aut consanguineos hæreticos, aut paganos Ecclesiæ prætulerant, eorum nomina post mortem ad altare non recitata 13. eorum nomina Diptychis inscripta & quibus 14. & recitata non tantum in eâ ecclesia, cui præerant, sed etiam in aliis 14. eorum de nomine Joh. Chrysostomi in sacra Diptycha referendo alterationes 16. seq. eorum auctoritas necessaria ad no-

men alicujus Diptychis inscribendum 16.

Epitheta altaris honorifica xvi. 1. & 2. & 7.

Eruditio in Diacono requisita xviii, 11.

Ethnici non exstruebant altaria Christianorum v, 6. vastabant eorum templa & altaria xxii, 4. habebant aras quadrangulas vii, 3. quæ erant proprie ita dictæ xxv, 3. fumabant sacrificiis 4. idolis erectæ 5. disturbatæ à Christianis 7. quarum instaurationem frustra petunt à Valentiniano 7. nomina eorum aris & Christianorum mensis contraria 2. eas intueri Christianis nefas 7. habuerunt sepulcra sub aris xv, 4. in aris & sacrificiis omnis fere iis posita religio II, 44. eorum cædes ad altaria xi, 33. ad eos non referenda origo αὐθιμίας Christianorum xvi, 15. nec illa statim cerimonia, quam Christiani post eos usurparunt 16. habuerunt imaginem baptismi, ibid. eorum instituta non omnia simpliciter improbanda 17. quomodo prohibeantur eos imitari 18.

Etyologia ineptæ Pontificiorum I 3.

Evangelista quinam vocati xviii, 16. eorum multitudo 16.

Evangelium quum legendum erat, cerei accensi xii, 18. legebatur à Diacono xviii 30.

Eucharistia veterum præiens habebat corpus & sanguinem Christi xxiv, 6. constabat re terrenâ & celesti 7. cum eâ sumebatur esset corpus & sanguis Christi, ibid. etiam in placentulis seu hostioliis, 8. ad altare accipiebatur à fidelibus viii, 11. statim post baptismum, ibid. & quidem manu ii. dispensata ad altare, sed non semper xii, 3. à Diaconis xviii, 25. & consecrata interdum ab iisdem 26. vid. *Cena Domini*.

Eulogia quid & unde dispensatæ xviii, 15.

Eunuchi non potuerunt fieri clerici xviii, 11. quidam tamen admissi ibid.

Eutropius sub altari, quo supplex confugerat, jacet vii, 6. privavit altaria Christianorum jure αὐθιμίας xvi, 34.

Exclusio certorum hominum ab

ab altari xx. 1. vide *Altarium Adjuncta*.

Excommunicatio violatorum
ἀσυλίας xvii. 31. & xx. 2.
excommunicati ab altari
exclusi 2. eorum catalogus
ibid.

Excrementa ad altare missa
xi. 34.

ἐξωκατάκοιλοι qui? xviii.
60.

Expiationis ethnicae ritus
xvii. 16.

F.

F *Emoralia* quid fuerint
xii. 7.

Fidei altare mysticum II. 22.

Fideles, altaria mystica II. 25.
vocabantur ad S. Eucharis-
tiam per Diaconum xviii.
50. dimittebantur per
eundem 51.

Finis altarium viii. 1. ἀσυλί-
ας xvii. 11. seqq. conse-
crationis xi. 20. Diacono-
rum xviii. 58. & 59 vide
plura suis locis.

Fixa altaria quæ fuerint ix.
1. quando cœperint, ibid.
fixa Romana 2. Africana
3. Sidonii, Bedæ & alio-
rum, 4. eorum origo x. 6.

Flabello abigere muscas, Dia-
conorum erat xviii. 22.
non Diaconissarum 81.

Flectamus genua, formula Dia-
coni xviii. 36.

Fletus, gradus poenitentiae
xvi. 10.

Flores in altari sparsi xi. 8.

Fœneratores clerici excom-
municati xx. 2.

Fores claudi, Diaconi jube-
bant xviii. 48. ipsi etiam
custodiebant, ibid. postea
Hypodiaconi, & tandem
Ostiarii, ibid.

Forma altarium vii. 1. vide *Al-
tare*. ἀσυλίας xvii. 10. Ca-
licum xi. 16. Consecra-
tionis xi. 12. Diaconorum
xviii. 57. Orarii 73. vide
suis locis.

Formulae sacrae: Flectamus ge-
nua xviii. 36. Attenda-
mus 40. Oremus, Domi-
num rogemus, capita DEO
inclinemus 41. Memento
Domine DEUS noster, Do-
mine benedic, Ora pro
me Domine, Tolle, Punge
Domine, 42. Si quis Ca-
techumenus remansit, ex-
eat foras. Nullus Cate-
chumenorum &c. Reco-
gnosce vos invicem. Ca-
techumeni procedite, &
similes xviii. 47. Ostia,
ostia 48. Osculemur nos
invicem &c. 49. Sancta
Sanctis 50. In pace Christi
abcamus 51. Ite missa est,
ibid.

ib. Orate pro fidelibus, Catechumenis, infidelibus, à quibus & cur hoc dictum XIX, 5. Quicumque estis in pœnitentia, abite XX, 4.

Frangendi vox de quibus dicatur XII, 12.

Fraudatores creditorum excommunicati XX, 2.

Fundamentum altarium VII, 5.

G.

G*emma* altarium XII, 5. calicum 15.

Generis ratio non habita in ordinatione XVIII, 11.

Gentiles, vid. *Ethnici*.

Genuum flexio imperata à Diacono XVIII, 36. & 46. negligitur male à populo, 36. eâ non honorata altaria XVI, 9 & 10. seqq. genibus advolvi fidelium, erat olim pœnitentium 10. unum genu ante altare flectere Diaconus ordinandus debuit XVII, 65.

Gorgonia preces ad altare VIII, 6.

Græci excluderunt generatim omnes laicos, excepto Imperatore XX, 5. speciatim mulieres 5. quâ de causâ, ib. aliqui tamen eas olim & postea admiserunt, 5.

Gregorius Nazianzenus & *Nyssenus* uxores habuerunt XVIII, 77.

Gremium templi XIII, 3.

H.

H*abitatio* Diaconissarum XVIII, 84.

Hæretici excommunicati XX, 2 eorum nomina ad altare non recitanda XIX, 13. eorum altaria multa XIV, 2. contraria mensis Catholicorum XXIV, 1.

Hebræorum altaria τετραγύων VII, 3. eorum consecratio XI, 31. eorum ceremoniæ à Christianis receptæ XVII, 19. eorum asyla originem dederunt asylis Christianorum, ibid. eos an hîc rectè imitati Christiani sint? 20. eorum lex de asylis cuiusmodi fuerit, ibid. quid asyla eorum significarint typice, ibid. quomodo convenerint cum asylis Christianorum 27.

Hilarius Pictav. in conjugio vixit XVII, 76.

Histriones excommunicati XX, 2.

Homicida excommunicati XX, 2. non gaudebant beneficio ασυλίας XVII, 7. per-

petrata

petratâ eadē manus abluebant apud gentiles 16 homicidia apud altare commissa xi, 33.

Homilia Patrum in Ecclesiâ lectæ xviii, 31.

Hominem præstantiorem ipso Christo esse posse. Carpo-
cratiani docuerunt xxiv, 2.

Honor altarium sequitur eorum sanctitatem xv, 6. tribuitur iis non propriè, sed impropriè ibid. declaratur verbis honorificis 7, & re-
ipsa 8. non quidem flexis genibus 9, & 10. sed orna-
mentis 11. osculis 12. can-
cellis 13. munditie 14. ar-
morum depositione 15.
admissione certorum ho-
minum 16. abstinentia à
cibo & somno 17. asyilia
18.

Honor Diaconorum Primo-
rum 69. Ecclesiasticorum
qualis 70. Diaconissarum
85.

Hospinianus notatur vi, 2,
ejusdem de origine altari-
um sententia refellitur x,
2.

Hostiola Eucharisticæ vete-
rum xxiv, 8.

Hymni dicuntur Patribus sa-
crificia II, 43. viii, 9. ad alta-
re cantati viii, 8. non ta-
men ubique, ibid. ubi cœ-

perit hic mos, ibid. lauda-
tur ab his, culpatur ab il-
lis, ibid. cantati in dedica-
tione altaris xi, 15. vide
Cantiones.

Hypodiaconorum munus
xviii, 47. & 48. ve-
stis alba 73. orario iis in-
terdictum, ibid. & seq.

I.

J *Acere sub altari*, quid si-
gnificet vii, 6.

Jacob an primum jussu DEI
ædificavit altare x, 2.

Janna, vide *Fores*.

Idololatria Pontificiorum ad
altare xi, 32.

Immunitas Diaconorum
xviii, 71.

Imperatores Christiani distur-
babant aras & templa gen-
tilium xxv, 7. ædificabant
altaria Christianorum, non
gentiles V, 6. quid move-
rit eos 12. deponebant
arma & diadema ad altare
accessuri xvi, 15. eorum
leges de jure ἀσουλίας
xvi, 6. seq. an in his re-
cimitati Hebræos sint
xvii, 20. obsecrandi erant
pro supplicum incolumi-
tate 26. an eis apud Græ-
cos semper patuerit altare
xx, 5. quando Latini altare
eis patefecerint, 6.

Incolunitas supplicum xvi 1, 26.

Indigni S. Eucharistia ab altari exclusi xx, 1.

Initiationis ethnicæ ritus xvii 1, 16.

Innocentes asyliæ beneficio gaudere debent xvii 1, 7. gavisi etiam eodem sunt 8.

Inscriptiones altarium vii 1, 8.

Invocatio sanctorum apud altare damnatur xxiii 1, 5. ejus origo, ibid. seq.

Irenæus an mensam Domini appellarit altare? ii, 31. Græce scripsit xii 1, 13.

Israelitæ, vid. *Hebræi*.

Ite Missa est, formula solennis xviii 1, 51.

Judæi criminum rei vel ære alieno obruti non gaudebant beneficio ἀσυλίας xvii 1, 7.

Judicia Christianorum quomodo conveniant cum asyis xvii 1, 29.

Juramenta ex mente Hebræorum vel magna, vel parva erant ii 1, 5. Juramentum per altare usitatum apud Judæos ibid. minoribus annumeratum à Rabinis, ibid. Juramentum ποσβαῖν duplex, ib. utrumque ad Magnum per ipsum Deum, relatum, ibid. Juramenta per res creatas

non sunt licita ii 1, 5. quo sensu vera dici possunt, ib. conscientiam obligant ibid. à Christo non permittuntur, ibid.

Justinus Martyr altaris vocem de mensa non usurpavit ii, 31. sola mystica sacrificia in N.T. facienda agnoscit xxiv 1, 2.

K.

K Ειμῆλιον quid xii 1, 5. Κηρύξαι ἰσχὺν quid xviii 1, 41.

Κηρύσσειν quid xviii 1, 35.

L.

L Abri consecratio xi, 12.

Laici exclusi ab altari à Græcis xx, 5. seq. etiam à Latinis 6. tandem admissi omnes promiscue 8. eorum Diptycha xix 1, 14.

Lapidea altaria vi 1, 5. primo libera, deinde necessaria facta apud quosdam 6. ratio, cur lapidea esse debuerint 7. eorum consecratio xi 1, 9. & 11.

Latini admiscere laicos ad altare tempore oblationum, non Eucharistiæ xx, 6. non tamen semper 7. tandem

miscere

admisere omnes promiscue 8.

Laus DEI dicitur sacrificium VII, 9. in primo usu locorum sacrorum non negligenda XI, 20.

Lectio Evangelii fiebat à Diacono XVII, 30. homiliarum in Ecclesia 31. S. Scripturæ in Ecclesiâ à quibus facta ibid. & 40. Proph. Esaiæ 40. Vet. & N. T. 56. ante lectionem silentium & attentio imperata à Diacono 40.

Lectorum officium XVI, 30, & 40. & 56. vestis alba 73. oratio iis interdictum, ib.

Leges Hebræorū de asyilis cuiusmodi fuerint XVII, 20 forenses quomodo abrogatæ sint 25. Mosaicas Deum habere auctorem, negarunt Carpocratiani XXIV, 2.

Leges Imperatorum de iure asyli XVI, 6. & 7. an bonæ sint 25. quæ eis vis obligandi insit, & quomodo distinguantur à canonicis 6.

Λειτουργοί apud Dionysium quinam? XVIII, 48.

Levita N. T. id est Diaconi XVIII, 5.

Levita V. T. cum Diaconis collati XVIII, 78.

Libellus oblationum XIX, 4.

Lignea altaria VI, 1. ligneum Primorum Pontificum 3. quid de eo sentiendum sit 4. eorum consecratio XI, 8. lignei calices XII, 11.

Linthea altarium XII, 7. lintheo Diaconus moderabatur sacrarum actionum ritus XVII, 38. vid. *Diaconus* & *Orarium*.

Literati Diaconi esse debuerunt XVII, 11.

Loca altarium extraordinaria, templa 3. altare in medio 4. nec tamen semper 5. pleraque in orientem conversa 7. quædam in occidentem, quædam in Meridiem, quædam in Septentrionem 6. Ratio, cur in Orientem pleraque spectarent 10.

Loculorum figura VII, 3.

Locus, ubi sacra mensa reposita altare dicitur II, 28.

Lotio altaris XVI, 14. manuum, facta oblatione XVIII, 19. & perpetrata eade XVIII, 16.

Luctus, gradus poenitentiae XVI, 10.

Lugubri veste induta altaria ob vindictam, quod improbatum XXI, 3.

Luminarium extinctio in Ecclesia ob vindictam damnatur XXI, 3.

Lustrandi ritus ethnicus
xvii, 16.

Lutherana Ecclesiae cum antiqua convenientia in ornandis altaribus xii, 5. 6. 7. 8. & 18 in numero altarium xvi, 18. in asyria altarium xvii, 29.

Lutherus S. coenam rectè appellavit Sacramentum altaris viii, 12.

M.

M*agistratus* causa efficiens altarium V, 6. & juris asyli xvii, 6. permittentes idololatriam excommunicantur xx, 2.

Majores & minores Diaconi xviii, 60. vid. *Diaconi*.

Manus Diaconorum pro altaribus xx, 2. manuum lotio, facta oblatione xviii, 19. & perpetrata caede xvii, 16. manus sublatione imperabatur silentium xviii, 37. manuum impositione ordinati Diaconi Apostolici 62. & Ecclesiastici 65.

Μαφόριον quid xviii, 81.

Marci magi praestigiae xii, 13.

Maria virginis invocatio un-

de & quando orta xxiii, 5.

Martyrum ad altare recitata nomina xix, 12. quo fine, ibid.

Materia altarium vid. *Altare*. Calicum vid. *Calix*.

Maximianus, supplex ad altare xvii, 8.

Mens, altare mysticum II, 13.

Mensa sacra Christianorum dictae altaria per omnia secula II, 29. seq. rationes hujus appellationis II, 40. seq. cur sacrae dictae iv, 6. vocum mensae & altaris usus promiscuus III, 3. & 4. qualis earum sanctitas fuerit iv, 6. mensae Domini appellatio non evincit hanc mensam vi, 2. mensam Domini componere, quid sit xviii, 23. Mensam, quae Christus usus, pontificii non possident vi, 4. ejus materia xii, 9.

Metallica altaria vi, 8.

Μετὰ ψύχων docuere Carpocratiani xxiv, 2.

Ministrare mensis quid sit xviii, 12.

Ministri altaris dicti Diaconi xviii, 1 late ita appellati qui? 3. vid. *Diaconus*. Ministri principum aedificaverunt altaria V, 7.

Misericordes, altaria mystica II, 25.

Missa

Missæ Catechumenorum
xviii, 47. Missæ sacrifici-
um |xxi ii, 6.

Mobilia altaria quæ fuerint
ix, 5. portata à Diaconis
6 remota à Donatistis, mo-
bilia fuere 7.

Moderatio sacrarum actio-
num in Ecclesiâ per
Diaconos xviii, 35. fi-
ebat vel voce 36. vel
sublatione manus 37. vel
lindeolo 38. ibid. vel nutu
39. ibid.

Mœnium Hierosolymitano-
rum consecratio xi, 12.

Monachi vagabundi excom-
municati xxi, 2. eorum
consecratio ad altare fa-
cta viii 14.

Monica votum xix, 11.

Montacutius notatur vi, 2.

Monumenta defunctorum
pro aris xii 1, 2.

Moralitas ἀσυλίας ratione
abusus xvii, 22. ratione
fundamenti 23. ratione
termini generatim 24. &
speciatim 25.

Mortis Christi recordatio, vid.
Recordatio.

Mortuorum nomina ad altare
commemorata, & quæ ra-
tio hujus rei xix. ii. quo
fine recitata. 12. quando
17. quorum nomina non

sint recitata 13. Diptychis
inscripta 14. de sententia
Episcopi 16. quod tamen
non habuit speciem cano-
nizationis 15. iis non in-
scribi vel expungi, igno-
miniosum 16.

Moscovita unum tantum in
singulis templis altare ha-
bent xiv, 3.

Mulieres Diaconissæ vid. *Dia-
conissa*. Mulieres Græci ar-
cebant ab altaribus xx, 5.
& cur, ibid. olim admissæ,
etiam posterioribus tem-
poribus in nonnullis locis
5. eas oportere esse com-
munes. Carpocratiōi do-
cuere xxiv, 2.

Mundities altarium xvi. 14.

Mundum à DEO conditum
esse negarunt Carpocrati-
ani xxiv, 14.

Mysteriorum ethnicorum ra-
tio xvii, 16.

N.

N Aὐτὸς, pars templi xiii,
3.

Natare per aquam, ritus
ethnicorum sacer xvii, 16.

Navis pro ecclesia xiii, 1.
pars templi 3.

Neophyti non potuerunt fieri
clerici xvi 11, 11.

Nice.

Nicephori error in recensendis Armeniorum erroribus xxiv, 3.

Noachi altare an primum fuerit x, 2. an injussu divino exstructum, ibid.

Nomina offerentium recitata à Diacono xviii, 20. xix, 10. sed non pœnitentium, ibid. nec energumenum ibid. nec omnium prorsus fidelium ibid. exemplum recitationis hujus, ibid. Mortuorum quoque oblata nomina 11. quæ ratio hujus rei, ibid. martyrum commemoratio 12. quo fine cum illorum tum aliorum beatè defunctorum recitata nomina 12. quinam mortui præteriti sint 13. recitabantur autem nomina ex Diptychis 14. vide *Diptycha*. an hoc habuerit speciem canonizationis 15. Diptychis non inscribi vel expungi, ignominiosum 16. altercationes Episcoporum de nomine Johannis Chrysostomi, ibid seq. mortuorum nomina Diptychis de sententiâ Episcopi inscripta, 16. lector nominum Diaconus, ibid. tempus recitationis, 17.

Nudatio altarium ob vindictam improbatur xxiii, 3.

Nuditas baptizandorum xviii, 28.

Numerus altarium xiv, 1. unum tantum in una æde, ibid. Diaconorum xviii, 74. valde auctus ibid. Diaconissarum 86.

Natus Diaconus sacras moderabatur actiones xviii, 39.

O.

Oblationes quid fuerint, viii, 10. xviii, 20 decuntur sacrificia SS. Patribus 11, 43. ad altare allatæ xix, 4. altaribus impositæ vii, 2. omnibus Dominicis diebus xix, 4. eas Diaconi accipiebant & ad altare ferebant xviii, 21 qui retinebant excommunicati xx, 2 oblationes post recuperatam sanitatem 6. oblata etiam aqua xviii, 25. libellus oblationum xix, 4. ritus offerendi aliquid altari, ibid. oblatio casei rejicitur xxiii, 4. oblatio nominum vide *Nomina*. Offerentium recitata nomina & munera xviii, 20.

Obligandi vis quomodo insit legibus Impp. & canonibus Episcoporum xvii, 6. forma juris αἰσχυρίας 10.

Ocas

Occidentem spectarunt altaria XIII, 6. & 7.

Oeconomus Magnus ejusque officium XVIII, 60.

Officii abrogatio, pœna Diaconi XVIII, 37. quinam eam subierint, ibid.

ὄμοφρον, Episcopi amiculum, ejus materia & significatio mystica XVIII, 73.

Ophite venerabantur serpentem XXIV, 4 eorum altaria quantum distent à mensis Catholicorum, ibid.

Orarium Diaconi XVIII, 38. ejus usus, ibid. eo interdictum Hypodiaconis, Lectoribus & Cantoribus 73. quid fuerit, ibid. ejus etymon, ibid. significatio mystica, ibid. forma, ib.

Oratio, vide *Preces*. Oratio Dominica recitata ad altare VIII, 5. idque quotidie XIX, 5.

Ordinatio fiebat à solis Episcopis XVIII, 10. secundum meritum, non secundum genus II. qualis ordinandus esse debuerit, ibid. & 65. Ordinatio Apostolicorum Diaconorum XVIII, 62. Ecclesiasticorum 63. ejus principium, Episcopus, qui gratis ordinare debebat, ibid. Sub-

jectum, ordinandus, ejus ætas & qualitas 64. Modus 65. Effectum 66. nempe ordinatus debebat suum obire munus, ibid. Tempus 67. Terminus 68. absoluta ordinatio, quæ sine titulo, improbatur, ibid. ordinatio Diaconissarum in Galliis recepta, deinde abrogata 81. in oriente diutius viguit, ibid. ritus ejusdem, ibid. Seculo XII. hic mos exoleverat, ibid.

Orientem spectabant pleraque altaria XIII, 7. & templa 8. ratio hujus rei 10.

Origenes ante Cyprianum usus voce altaris de mensa Domini est II. 32. ejus dictiones periculosæ 20.

Origo altarium X, 2. Hospiniani de ea sententia, ib. refellitur, ibid. altare primum quodnam fuerit, ib. vera de origine sententia 3. altaria primorum Christianorum 4. fixorum altarium origo 6. ante Constantinum M. fixa ordinaria Christiani non videntur habuisse, ibid. quomodo fixa ad nos pervenerint 8.

Origo αὐθιγίας altarium falsa XVII, 15. vera 19.

Origo

Origo consecrationis altari-
rium XI. 23. an ad Aposto-
los referenda, ib.

Origo ritus reliquias SS. sub
altaribus condendi XV, 5.

Ornatus altarium an quis fue-
rit tempore persecutio-
num XII, 1. quando cœpe-
rit 2. in quibus rebus posi-
tus fuerit 4 nempe in ta-
petibus & supellectile pre-
tiosa 5. seq. cruce 6. lin-
teis 7. floribus 8. vasis 9.
ornatu privare altaria vin-
dictæ causa prohibitum
XXIII. 3.

Ornatus templorum XII, 3.

Oscula veterum Christiano-
rum XVIII. 49. indicta à
Diaconis, ibid. quibus ver-
bis, ibid. iis honorata alta-
ria XVI, 12.

*Osculemur nos invicem osculo
sancto*, formula sacra
XVIII, 49.

Ostia, *ostia*, vox solemnis
XVIII, 48.

Ostiariorum munus XVIII, 48.

Ovis perdita & à pastore por-
tata insculpta calicibus
veterum XII, 16.

P.

P*Acem* annuntiabant Dia-
coni & Episcopi XVIII,
56.

Pallia altarium XII, 7.

Panis Eucharisticus veterum
XXIV, 3. cum sacræ men-
sæ imponere, Diacono-
norum erat XVIII, 23.

Paphnutius, patronus conjo-
gii clericorum XVIII, 76.

παράπνευσμα quid? XII, 5.

Pascha more Judæorum ad-
huc celebrandum docuit
Armenii XXIV, 3.

Patella sacræ XII, 17.

Pater consentiens filiz ux-
oræ in amore illicito, ex-
communicatus XX, 2.

Patina consecratio XI, 12.

Patres mensam Domini ap-
pellarunt altare per omnia
fere secula II. 29. seqq.
mos eorum transferendi
voces V T. ad N. T. 41.
eorum homiliæ lectæ in
Ecclesia XVIII, 31.

Patresfamilias ab ædificatio-
ne altarium non sunt pro-
fus excludendi V, 8.

Pauperes, altaria mystica II,
25.

Peccatum originis negant
Donatistæ XXIV, 5.

Petri altare ligneum VI, 3.
commentitium 4. Petri &
Pauli tumuli altaribus fi-
xis annumerati IX, 2.

Petrus Gnaphæus, auctor pu-
blicæ sanctorum invoca-
tionis XXIII, 5.

Philippus

Philippus quomodo dicatur Evangelista XVlll, 16, utrum docuerit & sacramenta administrarit ut Diaconus, an ut Evangelista 17.

Pistura calicum XI l, 12.

Pii, altaria mystica II, 25.

Pilatus cur manus abluerit aqua XVll, 16.

Platina nugæ de donis Constantini M XII, 15.

Plebis suffragium in constitutione Apostolicorum Diaconorum XVlll, 8. Ecclesiasticorum quoque 9. licet non semper, ibid.

Ποδῆρης quid fuerit XVlll, 23.

Pæna diaconorum civilis & Ecclesiastica XVlll, 87. violatorum αὐτολίας Ecclesiastica XVll, 31. civilis mitior 32. asperior 33.

Pœnitentes, quum celebranda erat S. Eucharistia, emissi XVlll, 47. & quidem Diaconi voce, ibid. non nominabantur ad altare XIX, 10. exclusi ab altari XX, 4. XVI, 10. accidebant ad genua fidelium Ecclesiam ingredientium XVI, 10. eorum officia 10. reconciliatio per Diaconos quoque facta XVlll, 34. pœnitentiam deferentes excommunicati XX, 2.

Pœmpa in translatione reli-

quiarum XV. 5. ritus ejus causa 6.

Pontifices Romani ædiles Curules V, 3. corruerunt jus asyli XVll, 35. eorum primum altare ligneum VI, 3. commentitium 4. eorum altare majus 4. altaria aurea 8. & argentea 9.

Pontificis multiplicant altaria in una æde contra quàm veteres XIV, 2. eorum idolatria ad altare XI, 32. eorum asyla contraria asylis veterum XVll, 29. altaria quoque pugnant cum altaribus veterum XXIV, 14. origo altarium apud eos X, 2.

Pontis consecratio XI, 12.

Populus respondebat Amen, finitis sacerdotis precibus XIX, 5. ejus negligentia inflectendis ad preces genibus notatur, ibid. & XVlll, 36.

Porticus, prima pars templi XIII, 3.

Prædicare, de Diaconis usurpatum, quid significet XVlll, 35. prædicare preces, quid sit XVlll, 41.

Preces dicuntur sacrificia Patribus II, 43. Vlll, 7. ad altaria conceptæ tam publicæ 5. & XIX, 5. quàm privatæ Vlll, 6. etiam sub altari XIX, 6. recitatæ &

sacerdotibus monitu Diaconi XVlll, 42. XLX, 5. etiam à Diaconis ipsis XVlll, 44. sacerdos populum hortabatur ad preces XLX, 5. cuiusmodi illæ fuerint, ibid. Populus respondebat Amen & flectebat genua, ibid. Imperatæ à Diacono XVlll, 41. & ante eas silentium 40. adhibitæ in consecratione altaris XI, 15. in Conciliis XVlll, 52. in ordinatione Diaconi 65. cur fundantur in sumptione cibi XI, 21. ritus precandi versus orientem Xlll, 10. precum novæ formulæ sec. IV. prohibitæ XXlll, 5. vid. *Oratio*,

Presbyteri iidem initio qui Episcopi XI, 4. olim dicti Diaconi XVlll, 4. quales & quâ ætate ordinandi esse debuerit 64. ordinati ab uno tantum Episcopo 10. ad altaria Vlll, 14. qua & ipsi consecrarunt XI, 4 & 5. postea iis erepta consecrandi potestas 6. baptizabant de sententiâ Episcopi XVlll, 29. legunt S. Scripturam in Ecclesia 30. visitabant, instruebant consolabantur captivos 33. hortabantur

populum ad preces & ipsa precabantur XLX, 1. Presbyteri mariti XVlll, 77.

Presbyterium, pars templi Xlll, 3.

Profanatio altarium oppocitur Consecrationi XI, 32. facta per idololatriam, ib. per homicidia 33. cæritamenta 34. mimicam salutationem 35. iumentorum stabulationem 36.

πρόναος Xlll, 3.

πρόσκλησις quid fuerit XVI, 10.

Procedicus quis fuerit XVlll, 60.

Punge Domine, formula facta Græcorum XVlll, 41.

R.

Raptores virginum beneficio ἀστυλίας non fruebantur XVll, 7.

Recitatio nominum & oblationum facta à Diacono XVlll, 20. vide *Nomina*.

Reconciliatio poenitentium per Diaconos XVlll, 34.

Recordatio mortis Christi pro sacrificio oblata in Ecclesia veteri II, 43. fiebat ad altare, ibid.

Reformati negant veram præsentiam corporis & sanguinis Christi in S. Cœ-

na

nâ XXIV, 6 non edunt corpus & sanguinem Christi
7. improbant placentulas minores 8. convicia eorum in easdem, ibid. nolunt altaris vocem mensis suis tribuere 9. improbant mensas altarium figuram habentes 10. etiam ornatum & situm altarium veterum improbant 11. omnem sanctitatem ab iis removent 12. signum crucis non probant 13. similes sunt Donatistarum in violatione altarium - XXII. 5. eorum mensæ non conveniunt cum altaribus Catholicorum XXIV, 6.

Religio Christiana, altare mysticum II, 26.

Reliquiæ Sanctorum sub altaribus sepultæ XV. 2. an ritus ille sit improbandus, 4. effossæ & translatae 5. causæ hujus translationis 6. quid de ea sentiendum 7. cultus earum Papisticus & ethnicus XV. 4.

Remotio ab officio vid. *Officii abrogatio*.

Removere altaria, quid sit Optato Milevit. IX. 7.

Res ad altaria gestæ quæ XIX, 1. vide *Altarium Adjuncta*.

Respondere sacerdotibus in

Liturgiis precantibus vel canentibus, Diaconorum erat XVlll, 4; etiam populi interdum XIX, 5.

Resurrectionem corporis negarunt Carpocratiani XXIV, 2.

Revelationes vanæ impulere homines interdum ad altaria erigenda V, 13.

Rituum sacrorum moderatores Diaconi XVlll, 35. vid. *Moderatio*.

Romanorum Diaconorum insolentia XVlll, 19.

S.

S*acellarius Magnus* ejusque munus XVlll, 60. Sacelli præfectus ejusque munus, ib.

Sacerdotes aurei & lignei XII, 11. ad preces hortabantur populum, & ipsi quoque eas recitabant XIX, 5. eorum ordini adscripti Diaconi XVlll, 70.

Sacerdotum altare dictum II, 12.

Sacramentorum nomina Græca XI, 16.

Sacramentum altaris i. e. Cœna Domini Vlll, 12.

Sacrificia mystica hymnorum II, 43. laudum DEI Vlll, 9.

Kk 2 precum

- precum: II, 43. VIII, 7. ad altare facta II, 43. VIII, 5. soli Deo offerenda VIII, 1. proprie ita dicta antiquitati puræ ignota & sola mystica ei cognita XXIV, 2. ab illis Christiani abhorrebant XXV, 4. illis Ethnici religionem metuebantur II, 44.
- Sacrificium*, corpus Christi II, 42.
- Salomon* an recte jussorit Joabum ad altare occidi? II, 16.
- Saltatio* pueri in altari XI, 35.
- Sancta Sanctis*, formula sollemnis XVIII, 50.
- Sanctitas* cui propriè & per se competat IV, 6. mensarum qualis fuerit, ibid. altarium ad verbum asserta à PP. XVI, 1. & vocibus aliis idem valentibus 2. ratio hujus appellationis 3. qualis illa sanctitas fuerit 4. ejus origo 5.
- Sanctorum* invocationis origo XXIII, 5. ossa & reliquiae sub altaribus sepultæ, XV, 2.
- Scelerati* beneficio ἀσυλίας non gaudebant XVII, 7. & 8. nec eorum nomina ad altare recitabantur XIX, 13.
- Steuophylax magnus* ejusque manus XVIII, 60.
- Schismatici* altare contra altare erigere dicuntur II, 26. eorum altaria multa XIV, 1.
- Scortatores* excommunicati XX, 2.
- Sebastianus* quâ occasione adversus pestem valere creditus sit V, 13.
- Securitas*, effectum ἀσυλίας XVII, 26. altaribus an principibus sit adscribenda, 26.
- Sedilium* in templo locus XIII, 3.
- Sensus* Scripturæ mysticus II, 5.
- Septem* primò diaconi, deinde multo plures XVIII, 74.
- Sepulchra* Episcoporum sub altari XV, 3. an mobile sit improbandus 4. origo hujus ritus 5. sepulchra Sanctorum altaria Christianorum IX, 2.
- Servi* quidam, apud Socratem, ad altare confugientes an recte gavisi sit ἀσυλίας beneficio XVI, 8.
- Signa* sacrorum conventuum tempore persecutionis XVIII, 54.
- Silentium* in Ecclesiâ imperatum XVIII, 40. manus sublatione 37. & Voce 41. à Diacono, ibid. auctoritate Ecclesiæ, ibid. ante le-

ctionem S. Scripturæ, ibid.
 & cantiones, ibid.
Simonía prohibita XVlll, 63.
Situs altarium Xlll, 4. vide
Altare. templorum 8.
Solemnitas consecrationis al-
 tarium quando cœperit
 Xl. 26. ejus modus 26.
 origo an ad pontifices
 Rom. sit referenda 27.
Solitudines frequentatæ à
 Christianis Xlll, 1.
Somnia vana impulere inter-
 dum homines ad ædifican-
 da altaria V. 13.
Somnum ad altare capere non
 licitum XVI. 17.
Spelunca, Christianorum ædes
 sacra Xlll, 1.
Stabulatio equorum & ju-
 mentorum ad altare Xl, 36.
Stationes veterum quid fue-
 rint ll, 32.
Statua Imp̃p. asyla XVll, 15.
 στυγγύλον quid significet
 XXlV, 8.
Subdiaconus, vid. *Hypodiasco-
 nus*.
Suggesti locus in templo Xlll,
 3.
Supellex pretiosa altarium
 Xll. 5.
Superstitio hominum in ædi-
 ficandis altaribus V, 13. de
 Sebastiani contra pestem
 præsidio unde nata, ibid.
Supplices sub altari jaciebant
 Vll, 6. ad altare confugie-

bant, ibid. an cryptæ alta-
 tarium iis patuerint, ibid.
 arma deponere debebant
 XVI. 15. & abstinere à ci-
 bo & somno 17. ornamen-
 ta altarium 18. eorum no-
 mina XVll, 7. quinā admit-
 ti debuerint ib. quinā ad-
 missi sint. 8. quid eos, quid
 item eorum defensores fa-
 cere oportuerit 10. eorum
 securitas & incolumitas
 26. altaribus, an princi-
 pibus sit accepta referen-
 da 26. Supplicum ratio
 apud gentiles XVI, 10. ho-
 minum & Deorum genua
 tangebant, ibid. velamina
 quoque sua ad illorum ge-
 nua protendebant vel de-
 ponebant, ibid. ratio hu-
 jus moris supplicum 10.
Supplicia violatorum αὐτῶν
 αἵμας XVll, 33. vid. *Pæna*.
Synesius Episc uxorem hæ-
 buit XVlll. 77.

T.

T *Abula Ecclesiastica*, vid.
Dypticha.
Tapetes altarium Xll, 5.
Templi vox vel late vel strictè
 sumitur ll, 7. ejus conse-
 cratio Xl, 12. cum eâ con-
 juncta consecratio altaris
 15. & 26. cognata quoq; e-
 dem consecrationi altaris
 30. templorum ornamen-
 ta Xll, 3. & 3. eorum par-

tes XIII, 3. situs 8 *ἀσουλία*
XVII, 28. Templi Hebræ-
orum atrium II, 7.

ruellianus uxorem habuit
XVIII, 77 ante Cyprianum
voce altaris pro mensa
Domini usus est II, 32.

stes falsi excommunicati
XX, 2.

beatri consecratio XI, 12.

teodosius Imp. quando ac-
cesserit ad altare XX, 5. &
6. quâ modestiâ XVI, 15.

σιανθού Vox de altaribus
Christianorum fere sem-
per usurpata III, 1. etiam
de loco, ubi sacra reposita
mensa II, 28.

lle Domine, formula sacra
XVIII, 42.

nsio, poena *ἀσουλίας* viola-
torum XVII, 32.

astator ubi in templo fue-
rit XIII, 3.

anslatio reliquiarum xv, 5.
ejus causæ 6. quid de eâ
sentiendum 7.

anuli pro aris xii, 2. xv, 1.
& 2.

arpitudinem morum neces-
sariam esse ad obtinendum
in cœlo locum docuere
Carpocratiani xxiv, 2.

atores fieri non debebant
clerici XIX, 13.

V. II.

Asa altaris xi, 9. pretio-

sa Ecclesiis à Constantino
M. donata 15. contrafacta
ab Ambrosio ad redimen-
dos captivos, ibid. conse-
crata xi, 14. xii, 15.

Verberatio, poena *ἀσουλίας* vi-
olatorum xvii, 32.

Vestitus primorum Diacono-
rum, Christi & Aposto-
lorum xviii, 72. Eccle-
siasticorum peculiaris 73.
simplex tamen non splen-
didus, ut cæterorum cleri-
corum, esse debuit, ibid.
luxus vestium ad Cle-
ricos unde pervenerit 73.
secularis iis interdictus ib.
eorum velum & palla, ibid.
vestis alba xvii, 52. & 56.
& 73. quando & cur eâ usi
sint 73. Orarium, ibid. vid.
Orarium. Veste lugubri in-
duere altaria vindictæ
causâ, prohibitum xxi, 2,
3.

Vindicta causâ altaria nuda-
re, vel lugubri veste indue-
re, vel luminaria extin-
guere prohibitum xxi, 2,
3.

Vinum aquâ mixtum in S. cœ-
nâ dispensatum xviii, 25.

Violatio altarium duobus mo-
dis intelligi potest xxi, 2.
violata altaria vel ex toto
vel ex parte 3. à Donati-
stis, ibid. & ethnicis prin-
cipibus 4. à Reformatis et-
iam 5.

Violatio

Violatio αὐσουλίας altarium
xvii, 30. violatorum pœ-
na Ecclesiastica 31. civilis
eaque mitior 32. & aspe-
rior 33

Virgines dicuntur Patribus
sacrificia II, 43. consecratae
apud altare viii, 14. xix,
8. post votum nubentes
excommunicatae xx, 2.

Vitres calices xii, 12. & 13.

Vivorum nomina recitata ad
altare xix, 10. à Diacono
xviii, 20. eorum Diptycha
xix, 14. vide *Diptycha*.

Unctio altarium Christiano-
norum xi, 17. ejus origo,
ib. quid significarit unctio
altaris in V. T. ibid. quo-
modo abrogata sit in N. T.
17. quid spectarint Patres
eam retinentes, ib. an re-
cte adhibuerint, ib. quam

ob causam postea tollen-
da fuerit, ibid. an hodie
ab orthodoxis usurpari
possit? ibid.

Unum altare in una æde vete-
ribus xiii, 1. Abyssinis
item & Æthiopibus 2. &
Moscovitis 3.

Voces V. T. ad res N. T. ac-
commodatae II, 41.

Voëtius refutatur xviii, 16.
& 17.

Y.

ὕδρανός xvii, 16.

Z.

Z *Acharias* apud Lucam
xi, 51. ubi occisus?
II, 7.

IN-

INDEX IV.

Exhibens

*EDITIONES SS. PATRUM
ALIORUMQUE SCRIPTORUM
ECCLESIASTICORUM,*

In hoc libro conficiendo adhibitas.

A

ALCIMI AVITI Carmina vide in Poë-
tis Christianis.

AMALARII Trevirensis de Officio Missæ li-
ber Moguntiae 1549. fol.

AMBROSII Opera Tom. V. Basil. 1567. fol.

ARATORIS Carmina vide in Poëtis Chri-
stianis.

ARNOBII adversus gentes Paris. 1605. cum
notis Desiderii Heraldi 8vo.

ATHA-

ATHANASII Opera Græcè & Latinè edit.
Commelin. 1600. Tom. II. fol.

ATHENAGORÆ Apologia pro Christianis,
Græcè & Latinè, Paris. 1636. fol.

AUGUSTINI Opera Tom. X. Basil, 1569. fol.

B

BASILII Magni opera Tom. V. Latinè. Basil.
1566. fol.

- - - eadem Græcè Basil. 1551. fol.

BEDÆ Opera. Tom. VIII. Basil. 1563. fol.

BERNHARDI Opera. Paris. 1548. fol.

BIBLIOTHECA Magna Patrum, XXVII.
Tom. Lugdun. in Galliâ, 1677. fol.

D

CÆSARII Arelatensis Homiliæ, vide in Tom.
VIII. Magnæ Biblioth. Patr.

CANONES Apostolorum, Tomo I. Ortho-
doxogr.

CANONUM eorundem & Conciliorum ab
Ecclesiâ Græcâ receptorum Pandectæ,
cum scholiis Balsamonis, Zonaræ, Alexii
Aristeni, & Annotationibus GuilielmiBe-
veregii, Oxonii 1672. Tom. II. fol.

CANONES Ecclesiæ Universæ, item Africa-

næ & multorum adeo Conciliorum, à Dionysio Exiguo, Fulgentio Ferrando, Crisconio, Martino Bracarenfi, Joanne Antiocheno, Alexio Aristino, Simeone Magistro & Logotheta, Arsenio Monacho &c. collecti, & II. Tomis comprehensi in Justelli Bibliotheca Juris Canonici veteris, Paris. 1661. fol.

CAROLI MAGNI Capitulare Paris. 1588.8.

CHRYSTOSTOMI Opera, Græce, Tomis VIII. edita Etonæ curâ Errici Savillii ann. 1612. fol.

- - - Eadem Latine Tom. V. Paris. 1556. fol.

- - - Ejusdem Homiliæ in Matthæum, Johann. Acta & Epist. Paulinas, Tom. III. Græce & Latine, ex officina Commeliniana 1603. fol.

CLEMENTIS Alexandrini Opera, Græce & Latine, Paris. 1641. fol.

CONCILIA omnia Parisiis edita sumtu Regio, curâ Cardinal. Richelii Tom. XXXVII ann. 1644 fol.

CONCILIA illustrata Hartmanni & Rüelii Tom. IV. Noribergæ 1675. 4to.

CONCILIA Surii, Tom. IV. Coloniae 1567. fol.

CYPRIANI Opera, Basil. 1558.

CYRILLI

CYRILLI Alex. Opera, Latine Tom. II. Paris.
1572. fol.

CYRILLI Hieros. Opera. vid. Tom. IV. Magnæ
Biblioth. Patrum.

D

DIONYSII AREOPAGITÆ Opera cum Scho-
liis Maximi &c. Græce Paris. 1562. 8vo.

- - - eadem Latine, Venetiis 1556. 8.

E

ENNODII Opera Paris. 1611. 8vo.

EPIPHANII Opera Græce, Basil. 1544. fol.

- - - Eadem, Latine, Basil. 1578. fol.

EVAGRII Historia Eccles. Græce Paris. 1544. f.

- - eadem Latine Basil. 1570. fol.

EUSEBII CÆSAR. De Præparat. Evangel. lib.

XV. Græce & Latine, Paris. 1628. fol.

- - Ejusdem de Demonstrat. Evangel. lib.

X. Græce & Latine, Paris. 1628. fol.

- - Ejusdem & aliorum Historia Ecclesia-

stica Græce, Paris. 1544. fol.

- - Eadem Latine Basil. 1570. fol.

F

FULGENTII opera. Basil. 1566. 8vo.

G

GILDÆ de Excidio Britanniaë, Trid. Tom. I.
Orthodoxogr.

GREGORII Magni Opera Tom. II. Basil.
1564. fol.

GREGORII NAZIANZENI Opera, edit. Ja-
cobo Billio, Græce & Latine, Paris. 1609.
fol.

GREGORII NYSSENI Opera Latine versa per
J. Sifanium & Levvenklauium, Basil.
1571. fol.

GREGORII THAUMATURGI Epistola Ca-
nonica. vid. Pandect. Canon. Beveregii
Tom. II. f. 24. seq.

GREGORII TURONENSIS Opera. vid. Tom.
XI, Magn. Bibl. Patr.

H

HIERONYMI Opera. Tom. IX. Basil. 1565.
fol.

HONORII Gemma Animæ, vid. in Speculo
antiquæ devotionis circa sacra, Mogunt.
1549. fol.

I

IGNATII Epistolæ, Græcè & Latine Tom. I.
Orthodogr. & Paris. 1558. Græcè 8vo.

IRE.

IRENÆI Opera, Colon. Agrippin. 1596. fol.

ISIDORI HISPALENSIS Opera, Paris. 1601. fol.

ISIDORI PELUSIOTÆ de Interpretatione
divinæ Scripturæ Epistolarum lib. IV. Græ-
cè & Latine cum not. Conrad. Rittershu-
sii, ex Officin. Commelin. 1605. fol.

JUSTINI MARTYRIS Opera Græcè & Lati-
ne Paris. 1636. fol.

- - - - Eadem Græce, Paris. 1551.

L

LACTANTII Opera Venet. 1521. fol.

LITURGIAE JACOBI, BASILII, CHRYSO-
STOMI. Græce Paris. 1560. & Latine,
ibid. fol.

M

MINUTII FELICIS Octavius, Paris. 1605. 8.

N

NICEPHORI CALLISTI Historia Ecclesiasti-
ca, Francofurti 1618. fol.

O

OPTATI MILEVITANI lib. VII. de schi-
smate

smate Donatistarum adversus Parmenianum, edit. Commelin. 1599. 8vo.

ORIGENIS opera, Latine, IV. Tomis, Paris, 1512. fol.

- - - eadem Latine II. Tom, Basil. 1571. fol.

ORTHODOXOGRAPHIA Monumenta SS. Patrum, Tom. VII. Basil. 1569. fol.

P

PASCHASII RATBERTI Liber de Sacramento Eucharistiæ, Helmæstadii 1616. 8vo.

PAULINI NOLANI Epistolæ, vid. Tom. II. Orthodoxogr.

PAULI OROSII adversus Paganos Historiarum lib. VII. Colonia 1582. 8vo.

PETRI CHRYSOLOGI Sermones, Moguntia 1607. 8vo.

PHOTII Nomocanon cum Commentariis Theodori Balsamonis, vid. Tom. II. Biblioth. Juris Canon. vet. Justelli.

POETÆ Christiani, editi à Georgio Fabricio, Basil. 1562. 4to.

PRUDENTII Poëmata cum notis variorum, Hanov. 1613. 8vo.

R

REGINONIS Prumiensis de disciplina Ecclesiastica

siaſtica veterum lib. II. Helmæſtadii
1659. 4to.

RUFFINI Hiſtoria Eccleſiaſtica Baſil. 1570. f.

S

SALVIANI Opera. Baſil. 1630. fol.

SIDONII APOLLINARIS opera. Lugdun.
1598. 8vo.

SOCRATIS } Hiſtoria Eccleſ. Græce Pariſ.
& } 1544. f.

SOZOMENI } - - - Latine Baſ. 1570. f.

SULPICII SEVERI Opera cum Comm. Ge-
orgii Hornii. Lugduñ. Batav. 1654. 8vo.

SYNESII Opera. Græce & Latine. Pariſ. 1612. f.

T

TERTULLIANI Opera cum annot. Rhenani
Baſil. 1562. fol.

THEODORITI Opera Latine II. Tom. Col.
Agripp. 1573. fol.

- - Ejusd. Hiſtor. Eccl. Græce Pariſ. 1544. f.

- - - eadem Latine Baſil. 1570. fol.

THEOPHYLACTI Comm. in Epist. Pauli,
Græce & Latine. Londini 1636. fol.

F I N I S.

S. D. G.

3

FINIS

D. E.

Voigt, Gottfried,

Gothof. Voigti[i], SS. Theol. Licent. ... Thysiasteriologia, sive de
Altaribus Veterum Christianorum Liber posthumus

Hamburgi 1709

Diss. 3#Beibd.2

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10838891-1

VD18 10204180-004